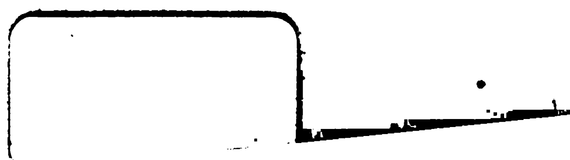

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06661266 8

HISTORISKE

SAMLINGER OG STUDIE

VEDRØRENDE

DANSKE FORHOLD OG PERSONLIGHEDER

ISÆR I DET 17. AARHUNDREDE,

UDGIVNE AF

DR. HOLGER RØRDAM.

FØRSTE BIND.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1891.

INDHOLD.

Den kongelige Historiograf

Steffen Hansen Stephanius.

Gjennemløber man Rækken af de Mænd, der fra det 16de Aarhundrede af og indtil vore Dage have baaret Navn af kongelige Historiografer [1]), da vil man i Tanken gjerne knytte Navnet til en eller anden af disse Mænds litterære Frembringelser, der særlig giver Vedkommende Adkomst til Efterslægtens Ihukommelse og Taknemmelighed. Men der er kun faa af dem, hos hvem alt i den Grad samler sig om en enkelt stor Opgave, som Tilfældet er med Stephanius. Naar vi nævne ham, da er det Mindet om ham som Saxos Udgiver, der for den almindelige Bevidsthed vil staa som det, der giver hans Livsgjerning en blivende Betydning.

Men er det end saa, at Stephanius ved sine Udgaver af to af vore ældste og mærkeligste Historieskriveres, Svend Aagesens og Saxos, Værker har, som N. M.

---

1) Om disse Mænd har Nyerup givet kortfattede Oplysninger i sine Tillæg til Udgaven af: And. Sør. Vedel, Om den danske Krønike at beskrive (Kbh. 1787). Udførligere Meddelelser findes i Werlauffs Forelæsninger over Kilderne til Danmarks Historie, hvilke i Form af Kollegiehefter, skrevne af et Par af hans Tilhørere (P. Sejdelin og C. F. Allen) findes i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 869, 4to.

Petersen siger, indlagt sig en udødelig Fortjeneste af vor Historie [1]), saa skal det dog ikke glemmes, at han ogsaa i andre Retninger har arbejdet med saa megen Flid og Dygtighed, at om han end vistnok var større som Filolog end som egentlig Historiker, kan han dog formentlig ikke uden Føje kaldes det 17de Aarhundredes Langebek [2]). Et saa omfattende Kjendskab til vore historiske Kilder havde neppe nogen før ham haft; og kan end Stephanius's Dagværk som Historiker ikke staa Maal med Langebeks, saa var det dog ikke Kjærlighed til Sagen eller Iver i Tjenesten det skortede ham paa. Men vanskelige Tidsforhold og 15 færre Arbejdsaar maatte nødvendig gjøre Udbyttet af hans Studier mindre, end det blev for hans heldigere stillede Aandsfrænde, der levede godt og vel 100 Aar senere.

Det er nu halvtredie hundrede Aar, siden Stephanius virkede; men hidtil har ingen forsøgt at give nogen udførligere Udsigt over hans Levned og litterære Fortjenester. Den, der har givet os mest, er Gram; men hans Biografi og Karakteristik af Stephanius indtager dog forholdsvis kun et lidet Rum i hans udførlige Indledning til Udgaven af Krags og Stephanius's »Historia Christiani III«. Der kunde derfor være Anledning til at gaa lidt grundigere til Værks, helst da der ikke savnes Materiale i de ret

[1]) N. M. Petersen. Bidrag til den danske Litteraturs Historie (1. Udg.) III, 412.

[2]) Af ældre Domme om Stephanius kan anføres Peder Resens og Thomas Bartholins, der er formuleret saaledes af Alb. Thura: »Philologus fuit eximius, et litteraturæ antiquioris vindex incomparabilis«. (Jo. Moller, Hypomnemata in librum Alb. Bartholini De scriptis Danorum, p. 409. A. Thura, Idea hist. litt. Dan., p 208). For den yngre Dr. Otto Sperling, der dog skarpt har bestridt en af Stephanius's historiske Antagelser, er han »doctissimus sane in omni historia vir«. (Testamentum Absolonis, p. 128). For Langebek selv staar han som »celeberrimus, historiæ patriæ amantissimus, Academiæ prioris Soranæ professor« (Scr. Rer. Dan. I, 42).

talrige Breve fra og til Stephanius, som endnu ere bevarede, for ikke at tale om hans Skrifter og Samlinger. Ja, der er neppe nogen af vore Historikere, hvem man i den Grad kan følge igjennem hans Studier, som Tilfældet er med Stephanius. Særlig ligger hele hans møjsommelige og utrættelige Arbejde paa at rense Saxos Text og paa at forklare den ved Oplysninger hentede fra den ældre Litteratur saa tydelig for Dagen, at en Nutids Gransker næsten kan blive hans samtidige. Og hvem der har naaet dertil, kan ikke andet end fatte Interesse for Manden, ikke blot fordi han besad en stor og mangesidig Lærdom, men navnlig fordi han satte hele sin Kraft og sin ualmindelige filologiske Indsigt ind paa at oplyse Fædrelandets Fortid.

Hvis vi endnu besad den store Foliant med Afskrifter af Stephanius's Breve, som i sin Tid kom til Sverig, men nu synes tabt[1]), vilde hans litterære Forbindelser ganske vist træde frem i et endnu klarere Lys, hvis ikke — som det undertiden gaar — netop den overvældende Mængde af Oplysninger da maaske vilde virke afskrækkende paa Granskeren og forvirrende paa Beskueren af Billedet. Ønskeligt vilde det have været, om Forfatteren af disse Linier havde kunnet gjennemgaa de svenske Bibliotheker, hvor ret anseelige Levninger af Stephanius's Samlinger endnu findes; men en saadan Granskning maa overlades til yngre litterære Kræfter. I det, som allerede foreligger i Litteraturen om disse Samlinger, er der imidlertid fremkommet saa mange Oplysninger, at vi for vort nærværende

[1]) »Stephanii Exempla Litterarum ad varios scriptarum; ab anno 1626 Lugduni et Soræ. fol. 853« togs ur De la Gardies samling till Antiqvitets-Kollegium 18/11 1686; men finnes nu icke — saaledes skriver Bibliothekar Klemming i sit trykte Brev til Werlauff af 24. Decbr. 1850 angaaende Salget af Stephanius's Samlinger til Sverig.

Formaal kunne være saa temmelig tilfredsstillede, da det desuden vilde blive for vidtløftigt, om vi paa dette Sted, hvor Opgaven nærmest er at fremstille Stephanius's Levned og Skribentvirksomhed, ogsaa vilde indlade os paa en udførligere Analyse af hans historiske Samlinger.

Steffen Hansen Stephanius var født i Kjøbenhavn den 23de Juli 1599 [1]). Hans Fader, Laaliken M. Hans Staphensen eller Johannes Stephanius, var da Professor i Dialektik ved Universitetet, efter at han tidligere havde været Rektor ved Sorø Skole. Moderen hed Anne Pedersdatter og var en Datter af Sjælands Biskop, Dr. Peder Jensen Vinstrup. Da hun efter faa Aars Ægteskab døde ved Nytaarstid 1602, giftede hendes efterladte Mand sig 30. Sept. 1604 med Citzele Sørensdatter, hvis Fader, Søren Andersen, var Handelsmand og Skibsreder i Kjøbenhavn [2]). Der var neppe mange Børn af disse tvende Ægteskaber [3]). I alt Fald var ovennævnte Steffen Hansen den eneste Søn, der overlevede Faderen [4]). Først en Tid efter Faderens Død optog Sønnen Tilnavnet Stephanius [5]). Paa Dansk skrev han sig altid kun »Staphen Hansøn«.

Faderen, den ældre Stephanius, var en klog og vel

---

1) Dänische Bibliothek III, 175.

2) Rørdam, Kjøbenhavns Univ. Historie 1537—1621. III, 581 f. M. Hans Staphensens anden Hustru overlevede ham i 16 Aar, og døde i Maj 1641. (Wormii Epistolæ, p. 204).

3) En Datter (af 2det Ægteskab), Anna, født 23. Juni 1608, død 31. Aug. s. A., findes begravet i Roskilde. (Asserous, Inscript. Dan., Bl. E 6—7. Jvfr. Marm. Dan. II, 282).

4) »Filius unicus superstes« kalder han sig selv (Wormii Epist. p. 147).

5) Endnu ved sin Immatrikulation i Leiden 1623 og 1626 kaldes han kun Stephanus Johannis Hafniensis.

begavet Mand, af ualmindelig Forretningsdygtighed. Da han havde været Professor ved Universitetet til 1608, blev han Forstander for Sorø Skole og Gods, i hvilken Stilling han forblev, til Akademiet i Sorø oprettedes; thi nu maatte den borgerlige Forstander gjøre Plads for en adelig Hofmester. Han trak sig da 1623 tilbage til sit Kanonikat i Roskilde. Her fik han dog snart et nyt Hverv, idet han 1624 efter Klavs Lyskanders Død udnævntes til kongelig Historiograf, i hvilken Anledning han ogsaa aflagdes med et Kannikedømme i Ribe. Da han imidlertid allerede døde den 12. Februar 1625, fik han ikke sønderligt udrettet i den nye Stilling[1]). Men han efterlod dog adskillige filologiske og historiske Samlinger, der kom Sønnen til Gode. Hvad vi have optegnet fra hans Haand, vidner om Nøjagtighed og Interesse for historiske Minder. Navnlig kan det godtgjøres, at han allerede har begyndt de Studier af Saxos Historie og Antegnelser til samme, der siden førtes videre af Sønnen[2]).

Det er rimeligt, at denne, der saa tidlig blev moderløs, har tilbragt en Del af sin Barndom hos sin Morfader i Bispegaarden. At Biskop Vinstrup har haft sin Glæde af at agte paa de fortrinlige Evner, som tidlig udviklede sig hos Dattersønnen, kan ikke blot formodes; men vi have et ejendommeligt Bevis derpaa. Da Biskoppen nem-

---

[1]) I Gymnasiebibliotheket i Kalmar findes i et Bind, der, foruden nogle af den yngre Stephanius's Samlinger, ogsaa indeholder følgende Stykke: »Florus Danicus sive theatrum potentiss. Daniæ regum inde a primo regni conditu usque ad nostrum tempus, a Joh. Stephanio adornatum«. 40 Blade i 4to.

[2]) I »Notæ uberiores in hist. Saxonis«. p. 106, skriver den yngre Stephanius: »Parentis mei, beatissimæ memoriæ, M. Johannis Stephanii brevissimis ad oram libri sui, quo ego nunc fruor, ascriptis Notis et Emendationibus non parum me adjutum, ingenue profiteor«. At denne »Liber« var Christiern Pedersens Udgave af Saxo (1514), fremgaar af Wormii Epist. p. 135.

lig som Decanus i det theologiske Fakultet 1607 skulde kreere Professor Kort Aslaksen til Doktor i Theologien, benyttede han sin otteaarige Dattersøn til efter den Tids Skik ved den højtidelige Akt at forelægge Doktoranden en Række theologiske Problemer til Løsning, naturligvis i det latinske Sprog. »Quod puer ego« — saaledes begyndte den lille — »in hoc splendidissimo cætu aliquid, quod edoctus sum, recitare jubear, idipsum me vobis omnibus satis opinor excusabit. Jussus etenim illud sum ab Avo meo carissimo, quem huic solenni actui videtis præsidere«. Og derefter fulgte saa en Række udførlige Spørgsmaal, forfattede af Barnets Fader, Spørgsmaal, der vare stilede saaledes, at man tilnød kunde tænke sig et vittigt Barn gjøre dem, men som dog indeholdt Knuder, der vare vanskelige nok at løse selv for en lærd Theolog [1]).

Vi behøve neppe at gjøre opmærksom paa, at den Omstændighed, at Barnet paa passende Maade kunde recitere en temmelig lang latinsk Tale uden i alt for høj Grad at være udsat for at sige noget forkert eller at standse midt i det tillærte, forudsætter, at det til en vis Grad har været fortroligt med Sproget, og at dets Hukommelse allerede har været betydelig øvet.

I Foraaret 1608 blev den ældre Stephanius, som ovenfor er omtalt, Forstander for Sorø Skole og Gods, og flyttede strax derud med sin Familie. Vi finde da ogsaa »Stephanus Johannis Hafniensis« anført blandt Disciple indkomne i Sorø Skole i den første Halvdel af Aaret

---

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 772—3. Kbhvns. Univ. Hist. III, 412—3. — Denne Skik, at et Barn forelagde Doktoranderne Problemer til Løsning, holdt sig længe (se Beretningen om den store Doktorpromotion 1675, der er trykt flere Steder, bl. a. hos Wad, Rektorerne paa Herlufsholm, S. 167).

1608 [1]). Det maatte jo ligge nær for Faderen at sætte sin Søn i den Skole, hvis Tilsyn og Værge han selv var. Heri maa der dog siden være sket en Forandring, da Steffen Hansen ikke blev Student fra Sorø men fra Herlufsholm Skole [2]). Rimeligvis staar denne Forandring i Forbindelse med det spændte Forhold, som efterhaanden udviklede sig mellem Forstanderen i Sorø og Rektoren sammesteds. Samtidig med at den ældre Stephanius gik til Sorø, havde han nemlig antaget den unge Magister Søren Andersen fra Ribe, en Søn af Historieskriveren Anders Sørensen Vedel, til Rektor for Sorø Skole [3]). Men i Tidens Løb kunde de ikke enes. Efter forskjellige Sammenstød endte det med, at M. Søren Andersen i Foraaret 1611 forlod Skolen uden engang at tilmelde Forstanderen det eller at tage Afsked med ham [4]).

Under disse Forhold er det vel sket, at Faderen har taget sin Søn ud af Sorø Skole og har sendt ham til Herlufsholm. Sønnen havde dog, som det synes, allerede i en vis Retning haft et varigt Udbytte af sit Ophold i Sorø, idet han der mellem de gamle Mure og Mindesmærker fra Fortiden havde faaet sin første Opvækkelse i historisk Retning, og usædvanlig tidlig udviklet, som han var, har lært den Glæde at kjende, som der er ved at sysle med Minderne fra Fædrene. Saa meget er i alt Fald vist, at der endnu i Arne Magn. Saml. 291 Fol. er bevaret et temmelig stort Haandskrift med følgende Titel:

---

[1]) F. R. Friis, Disciplene i Sorø Skole 1586–1623, S. 24.

[2]) Alb. Thura siger om ham (Idea hist. litt. Dan. p 203): »Annos pubertatis egressus, quos in Scholis partim Sorana, partim Herloviana studiis humanioribus impenderat, Acad. Hafniensem adiit, in numerum Studiosorum ab Acad. Rectore D. Thoma Finchio, et Philos. Decano M. Elia Eisenbergio receptus«.

[3]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 788–9.

[4]) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 793.

Sorensis Monasterii (ubi nunc est schola regia) Antiquitates, collectæ Anno Chr. 1608 et nonnullis sequentibus a S. J. S.

Det kan ikke være tvivlsomt, at S. J. S. betyder Steph. Joh. Stephanius; men 1608 var denne kun 9 Aar gammel. Indholdet tyder just heller ikke paa, at en ung Dreng kan have samlet det[1]). Et Par Blade inde i Haandskriftet begynder Udtog af en Række Privilegier for Cistercienserordenen i Almindelighed og for Sorø Kloster i Særdeleshed, uddragen af et Haandskrift fra 1494[2]); ved dette Udtog findes tilføjet den Randbemærkning: »Brevem hunc indicem confeci 1610, cum Instrumenta ipsa privilegiorum etc. tanti non viderentur, ut totidem verbis suis integra describerentur«. Herved føres man to Aar længere

---

1) Allerede Langebek har bemærket om dette Hdskr.: »Nisi obstaret ætas Stephani Joh. Stephanii, crederem ipsum manu sua hoc volumen scripsisse. Cum vero Anno 1599. ab omnibus natus perhibetur, vix 1608. et proxime seqventibus tanto Libro tam exacta et nitida manu exscribendo maturus esse potuit. Forsan igitur pater ejus Johannes Stephanius, qui Rector [skal være: Præses] Scholæ Soranæ fuit, istud opus confecit, filiusqve postea nomen suum et titulum præfecit« (Scr. Rer. Dan. IV 464, Not.). Til omtrent samme Resultat var jeg tidligere, uafhængig af Langebek, kommen. (Kirkehist. Saml. 4. R. I, 25 Not.).

2) Om dette bemærkes: »Liber autem ille apud Regiam Universitatem Hafniensem servatur, Anno 1594 a Doctore Nicolao Kragio Historico commodatò sumptus e custodia regiæ Scholæ [Sorensis] ad illustrandas Rerum Danicarum Antiquitates et Historias, siquid in eo forte reperiri posset, quod illuc conferre quovis modo videretur. — Anno 1602, Doct. Nicolao Kragio defuncto, cum documenta scribendæ Historiæ Rerum Danicarum, ab ipso relicta, tradita essent Dn. M. Jonæ Jacobæo, una cum iisdem, etiam hic liber venit in potestatem M. Jonæ. — Quo et ipso defuncto 1608, Antiquitatum Danicarum Monumenta cuncta, quæ vel tradita sibi vel a seipso collecta reliquit M. Jonas, Regiæ Universitati Haffniensi commissa sunt custodienda«.

ned i Tiden, og Hovedparten af Haandskriftet, der begynder Fol. 12, og indeholder Udtog af Sorø Klosters Gavebog, er vel da fra et endnu senere Tidspunkt [1]). Derved bliver det dog mere sandsynligt, at den unge Steffen Hansen, vistnok under sin Faders Vejledning, kan have samlet Indholdet af det nævnte Haandskrift. Ligesom dette imidlertid ikke er skrevet med hans egen (heller ikke med Faderens) Haand, saaledes er det rimeligt, at den ovenanførte Titel i sin Helhed heller ikke er affattet af ham selv, men skriver sig fra en af hans Amanuenser [2]), som paa et senere Tidspunkt har afskrevet hans Ungdomsoptegnelser, og paa Titelbladet har sat det Aarstal, da Stephanius vitterlig kom til Sorø, skjønt det foreliggende Arbejde faktisk var fra en noget senere Tid, men dog inden Akademiet var oprettet (1623), eftersom ikke dette, men kun den kgl. Skole omtales i Titelen. Den Omstændighed, at dette Haandskrift nu findes i Kjøbenhavn, medens Stephanius's Manuskripter ellers alle gik til Sverig, tyder ogsaa paa, at nærværende Afskrift allerede før hans Død er kommen i en anden Ejers Haand. Det kan ogsaa bemærkes, at Navnemærket S. J. S. tyder paa en senere Tid (eller en fremmed Haand), eftersom Steffen Hansen først efter sin Faders Død skrev sig Stephanius.

I et Brev til Dr. Oluf Worm, som den yngre Stephanius skrev i sit sidste Leveaar, omtaler han, at hans afdøde Fader havde efterladt et »med uforlignelig Flid«

---

[1]) Dets andet Hovedafsnit har til Titel: »Quæ sequuntur descripta sunt e vetusto quodam Libro, reperto in sacristia templi Sorensis. Qui quidem liber continet brevem Historiam primæ Fundationis Monasterij Sorensis, itemque Benefactorum ejus maxime insignium, cum bonis, quæ sunt a singulis contributæ. Tum quomodo ac quanta nonnunquam cum difficultate pleraque sint ad Fratres Monasterij eorumque tranquillam possessionem devoluta«.

[2]) Kun Fol. 2 findes der en Randbemærkning, der synes skreven med Steph. Joh. Stephanii egen Haand.

udarbejdet Haandskrift, indeholdende »Antiquitates Sorenses«[1]), og han meddeler en Gravskrift over Biskop Absalon, som fandtes deri. Men denne Gravskrift findes ikke i det ovenomtalte Manuskript (Arne Magn. 291 Fol.), saa det altsaa ikke kan være det, Sønnen betegner som Faderens Arbejde.

Vi vide ikke, i hvilket Aar Steffen Hansen er bleven sendt til Herlufsholm Skole. Kun dette er bekjendt, at han i en Alder af 16 Aar, den 29de Oktober 1615, blev immatrikuleret ved Universitetet fra den nævnte Skole, dimitteret af Rektor Peder Pedersen Hie[2]).

Den unge Stephanius var i ydre Henseende vistnok heldigere stillet end de allerfleste Studenter, thi ikke blot var han eneste Søn af en Fader, der var i en anseelig Stilling, men da hans Morfader, Biskop Vinstrup, 1614 var død, havde han faaet en, formodentlig ikke ganske ringe, Mødrenearv udbetalt efter ham[3]). Kunde saadanne gunstige Forhold maaske for mangen en Student have været en Fare, bleve de det dog ikke for den unge Stephanius, men meget mere et Middel for ham til en hurtigere Fremgang, idet de satte ham i Stand til allerede i

---

[1]) Wormii Epistolæ p. 288.

[2]) Univ. Matrikel under 29. Okt. 1615: »Stephanus Johannis ex schola Herloviana, M. Joh. Steph. olim Collegæ nostri nunc præsidis Sorensis filius«. (Jvfr. Leth og Wad, Dimitterede fra Herlufsholm. S. 15). Ellers var det ikke sædvanligt i Matrikelen at antegne Faderens Navn. Der ligger da heri allerede en Slags Antydning af de Forventninger, der knyttedes til det unge Menneskes Indtrædelse ved Universitetet.

[3]) I Konsistoriets Kopibog II. 84, findes der en Kopi af M. Hans Staphensens Afkaldsbrev, givet Biskop Peder Vinstrups Enke, Anne Eliædatter, og hendes Børn og Arvinger, paa hans Søns, Staphen Hansens, Vegne, for den Arv, der kunde tilfalde denne efter hans Morfader, afd. Biskop Vinstrup. Sønnens Arvekrav vare fyldestgjorte ved Udbetaling i rede Penge af en Sum, der dog ikke er angiven i Afkaldsbrevet. Kopien er ikke dateret.

en ung Alder at grundlægge den Samling af fortrinlige og sjeldne Bøger, der siden ikke blot forsynede ham selv med det fornødne litterære Apparat for hans Studier, men ogsaa satte ham i Stand til at være en Tilflugt for andre, mindre heldig stillede Videnskabsmænd. Som Exempel kan nævnes, at den overordentlig sjeldne saakaldte Malmøbog af Peder Laurenssen allerede 1621 var i Stephanius's Eje[1]. — Forøvrigt vide vi, at han i April 1618 tog den filosofiske Baccalaurgrad, der var det første ydre Tegn paa hans Fremskriden ad Videnskabens Bane[2].

Den unge Mands Studier gik i to Retninger, nemlig latinsk Filologi samt Fædrelandets Historie og Oldsager. Rimeligvis er han allerede tidlig kommen i Forbindelse med Professor Oluf Worm, der nærede en saa levende Kjærlighed til alle Oldsager og forstod at indgyde andre sin Interesse. Senere skulde de to faa saare meget med hinanden at gjøre og blive trofaste Studiefæller. Der er Tegn til, at Stephanius ogsaa har syslet med Musikken, paa hvilket Omraade hans Fader ogsaa hørte til de kyndige[3]. Nok er det, at Steffen Hansen ikke lod Ungdomsaarene glide unyttede hen, men samlede godt Forraad i forskjellige Retninger, saa han allerede var temmelig fremskreden, da han i Alder af 22—23 Aar begav sig paa en Studierejse til Udlandet.

Hans første Udflugt gjaldt vistnok Rostok, hvor han Paaske-Lørdag (12. April) 1623 skrev i en Landsmands, Jørgen Theophilisen Sadolins, Stambog[4]. Deres Fædre

---

[1] Malmøbogen, udg. af Rørdam, Indledn. S. LXXVIII.

[2] S. B. Smith, Kbhvns. Univ. Matrikel, S. 34: »Stephanus Johannides Portuanus«. (Portua var en finere Betegnelse for Haffnia).

[3] Kirkehist. Saml. 3. R. I, 797. Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 531.

[4] Stephanus Johannis f. in Balthici Sarepta littoris, pridie Dom. Resurrectionis 1623, »amico et convictori dulcissimo«. At hint

var gamle Venner og Landsmænd i snevrere Forstand (Laaliker), og de unge havde boet sammen i Rostok: men nu skulde deres Veje skilles. Sadolin, der var Theolog, agtede sig til Wittenberg, Stephanius vilde til Leiden, hvor Filologien og andre humanistiske Videnskaber blomstrede. Hans Ledsager paa Rejsen var Simon Paulli fra Rostok, der senere kom her til Landet og vandt et anset Navn som Professor i Medicinen og kgl. Livlæge. — Den 15de Maj 1623 blev »Stephanus Joannis Hafniensis« indskreven ved Leidens Universitet som »historiarum et antiquitatum studiosus[1])«. Her tonede han altsaa det Flag, under hvilket han agtede at at sejle. Videnskabens Bane var imidlertid ikke den Gang endnu delt i saa mangfoldige parallele eller hinanden krydsende Stier som nu for Tiden. Naar Stephanius derfor angav Historie og Oldsager som sit Studium, var det neppe hans Mening at indskrænke sig dertil alene; men ganske vist kan denne Angivelse betragtes som en Antydning af, i hvilken Retning hans Hovedinteresse gik.

Opholdet i Leiden har formodentlig i det højeste varet et Aars Tid; thi 1624 blev Stephanius Rektor ved den daværende Latinskole i Slangerup[2]). Det ligger nær at antage, at hans Fader, som nu havde faaet Bolig i Roskilde og var aldrende og mulig følte sig svag — han døde jo i Februar 1625 — har ønsket sin eneste Søn i sin Nærhed, og at den unge Stephanius derfor af Biskop Resen har modtaget Kaldelsen til Slangerup, hvorfra han uden stort Besvær kunde besøge sin Fader og være hos ham paa det sidste.

»den balthiske Kysts Sarepta« er Rostok, fremgaar af omgivende Antegnelser i Stambogen. (Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. IV, 176).

[1]) Personalhist Tidsskrift II, 114.

[2]) Hundrup, Lærerstanden i Slangerup Latinskole (Program fra Roskilde Skole 1871, S. 18).

For øvrigt var Skolemesterembedet i Slangerup kun en lille Begynderstilling, hvormed Degneforretningerne vare forbundne. Men mange siden bekjendte Videnskabsmænd havde begyndt under lignende Vilkaar, og i Regelen blev ingen, som havde Udsigt til noget bedre, mere end nogle faa Aar i slige smaa Embeder. Som Rektor i Slangerup tog Stephanius den 9de Maj 1625 Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet[1], og her begyndte han ogsaa den Brevvexling med Dr. Oluf Worm, der siden varede uafbrudt hele hans Liv igjennem, og som yder os saa mange interessante Oplysninger om disse to fortjente Videnskabsmænds Studier.

Det første Brev fra Stephanius til Worm er dat. Slangerup 17. April 1626. Han havde hørt, at Worm stod i Begreb med at udgive det »Antiquitatum Danicarum Systema«, som han for to Aar siden havde omtalt for Stephanius, den Gang denne (vistnok ved sin Hjemkomst fra Leiden, hvorfra han vel havde overbragt Hilsener) havde faaet Adgang til at gjennemgaa Worms Raritetskammer. Fuld af Glæde over Udsigten til Fremkomsten af et saadant Værk, der vilde afhjælpe et føleligt Savn i den fædrelandske Litteratur, beder han om Tilladelse til at være med blandt dem, der ledsagede Værket ud i Verden med nogle Vers. Han var vel bange for at blive som en Gaas imellem Svaner; men hans Interesse for Sagen maatte undskylde hans Dristighed; hans Navn vilde blive bevaret til Efterslægten, naar det var knyttet til en af Worms Bøger. — I sit Svar bemærker denne, at Stephanius for saa vidt var rigtig underrettet, som Worm agtede at udgive en mindre Del af sine »Antiquitates«, nemlig »Fasti Danici«, der allerede vilde være udkommen, hvis ikke Kobberstikkeren havde trukket det i Langdrag

[1]) Personalhist. Tidsskrift III, 260.

med Stikningen af de Figurer, der skulde ledsage Skriftet. Han modtog gjerne et »Elogium« fra Stephanius's Haand. Brochmand, Bartholin o. a. havde lovet lignende. Men han maatte have det snart. Forøvrigt tilføjer han, at han, siden Stephanius besøgte ham, havde erhvervet et temmelig stort Antal romerske og danske Mynter, som han gjerne vilde, at Stephanius skulde sige sin Mening om (copiam tuæ censuræ subjectam cuperem), naar han engang havde Lejlighed til at komme til Kjøbenhavn [1]), — altsaa et Vidnesbyrd om, at Worm ansaa den unge Mand for en Kjender paa dette Omraade.

Faa Dage efter sendte Stephanius nogle Vers med mange Undskyldninger for, at de ikke vare bedre, og bad Worm tage den gode Villie i Evnens Sted, hvad denne dog kun til en vis Grad gjorde, da han af de 25 fremsendte Disticha kun optog de sidste 13 [2]). Det kan forøvrigt bemærkes, at i Overskriften over disse Vers er det første Gang, vi have fundet Navnet Stephanus Johannis f. Stephanius, medens han ikke vides tidligere at have brugt det sidste Tilnavn, som siden blev det, hvormed han sædvanlig nævnedes.

Ved Skiftet efter sin Faders Død har Stephanius vistnok modtaget nogen Arv, der satte ham i Stand til at fortsætte sine Studier udenlands. I ethvert Tilfælde opgav han Rektorembedet i Slangerup, kort efter at den ovenomtalte Brevvexling var ført, og den 30te Juli 1626 blev han atter immatrikuleret i Leiden, denne Gang som »literarum studiosus [3])«, maaske en Antydning af, at

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 129—31.

[2]) Bruun, Danske Samlinger III, 250—1. Her findes forøvrigt ogsaa et Brev, dat. Roskilde 17. Maj 1626, hvori Stephanius selv beder Worm at udslette et af hans Vers, som han nu ikke syntes om, og at gjøre ham opmærksom paa, om der var andet, han ønskede forandret.

[3]) Personalhist. Tidsskrift II, 116.

han vilde anlægge sine Studier paa en bredere Basis end tidligere.

Af det første Brev, Stephanius efter sin Ankomst til Leiden skrev til Worm, ses, at denne ved Afskeden havde paalagt ham at agte paa de Oldsager og Rariteter, han traf paa og at give Worm Underretning derom. Dette Paalæg efterkom han, da han 2. Juni 1627 skrev og henledte Opmærksomheden paa et mærkeligt Stykke (»Radius«), der med andre Rariteter opbevaredes i Buegangen, der førte ind til Leidens Akademihave. Dette Stykke, der var smukt lavet »af Elfenben«, en Alen i Længden og to Tommer i Breden, sagdes at være hidbragt fra Guinea, og forskjellige Tegn vare indgravede derpaa. Efter at Stephanius havde aftegnet disse og sendt Worm dem, udfandt de dog ved forenede Kræfter, at det maatte være en norsk Primstav indskaaren i Hvalrostand[1]).

Fra Leiden, der dengang var som et Centrum for det lærde Nordeuropa, kunde Stephanius forsyne Worm med allehaande litterære Nyheder, hvad han heller ikke undlod. Her levede Mænd som Gerard Jo. Voss, Daniel Heinsius (»mihi conjunctissimus« kalder Stephanius ham) og andre, hvis Navne havde en god Klang; og hvad mærkeligt, der passerede i den lærde Verden, kom strax paa Tale.

Blandt de Arvestykker, Stephanius havde faaet efter sin Fader, var et Exemplar af Christiern Pedersens Pariserudgave af Saxo, i Randen af hvilket Faderen havde tilskrevet forskjellige kritiske eller forklarende Bemærkninger[2]). Sønnen havde fortsat disse Studier, og den første Frugt af dem blev en lille Bog med Titel:

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 131 sq. 138.

[2]) Se foran, S. 5, Not. 2.

Breves notæ ac emendationes in Nobilissimum Rerum Danicarum Scriptorem Saxonem Grammaticum Sælandum Danum. Lugd. Bat. 1627. 8°. (64 Sider).

Maaske har det været en Opfordring for Stephanius til Udgivelse af sine Iagttagelser vedrørende Saxo, at den berømte Kritiker Caspar v. Barth († 1658) i sine »Adversariorum commentariorum libri LX«, Francof. 1624, i Fol. allerede havde publiceret enkelte Bemærkninger vedrørende denne Forfatter. Fra Stephanius's Side blev det nævnte lille Skrift en Forløber for hans senere, langt talrigere og udførligere »Notæ uberiores in historiam Saxonis«, hvorved han ledsagede sin Udgave af denne Historieskrivers Værk.

Skriftet var tilegnet de to ovennævnte hollandske Lærde, om hvilke Stephanius siger, at han skylder dem adskillige af de kritiske Bemærkninger. Af et tildels bevaret Brev fra Heinsius til ham (dat. Leiden 18. Novbr. 1626) ses ogsaa, at han havde raadført sig med denne berømte Filolog om et vanskeligt Sted hos Saxo. I Brevet berører Heinsius, at han for nogle Aar siden selv havde gjennemlæst Saxos Værk og det med den største Beundring, da denne som latinsk Skribent havde gjort hele sin Samtid til Skamme[1]). I den store Brevsamling fra og til Ger. Jo. Voss, som udkom i Slutningen af det 17de Aarhundrede først i London og siden i Augsburg, findes et udateret Brev fra Stephanius til Voss[2]), der af Udgiveren

[1]) Heinsius skriver: »Ante annos aliquot cum tanta admiratione Saxonem legi, ut toti suo seculo convicium dixisse, sic scribendo, videretur«. (Stephanius, Notæ uberiores in hist. Saxonis. Prolegomena, p. 4). I »Aristarchus sacer«, som Heinsius har knyttet til sine »Exercitationes ad Nov. Test.« Lugd. Bat. 1639 Fol. , p. 649, har han gjort nogle Bemærkninger om Saxos Benævnelse som »Grammaticus«.

[2]) Gerardi Joan. Vossii et clarorum Virorum ad eum Epistolæ, collectore Paulo Colomesio, Ecclesiæ Anglicanæ Presbytero,

er henført til Aaret 1637, men efter Indholdet maa være omtrent fra samme Tid som ovenomtalte Brev fra Heinsius. Heri udtaler Stephanius først i smukke Ord sin Taknemmelighed for den Redebonhed, som den berømte Lærde viste, naar det gjaldt at vejlede de studerende, som søgte Raad og Oplysning hos ham. Derpaa fortsætter han omtrent saaledes: »Jeg har besluttet, om Gud vil, i disse Vintermaaneder at sætte al min Kraft ind paa et Arbejde, som jeg antager ikke skal findes forkasteligt. Jeg har nemlig bemærket, at de hidtidige Udgaver af den berømmelige Historieskriver Saxo Grammaticus ikke blot ere fulde af Fejl, som let undgaa den flygtige Læsers Opmærksomhed, men ogsaa indeholde tvivlsomme og korrumperede Steder, der udbrede en ikke ringe Dunkelhed over selve Historien. Derfor har jeg fattet den Beslutning at rense denne Augias' Stald og at tilføje nogle historiske og kritiske Bemærkninger til samtlige Bøger. Mit Motiv er langt mere Kjærlighed til mit Fædreland end Lyst til at gjøre Opsigt«. Han beder derfor Voss om at yde ham Bistand, dels ved at meddele ham sine egne Iagttagelser, dels ved at henlede hans Opmærksomhed paa andres kritiske Bemærkninger. Endelig beder han om nogle Bøger til Laans, som han antog kunde være ham til Nytte til det angivne Formaal.

I Juni 1627 kom Skriftet ud, og Stephanius sendte strax Exemplarer deraf hjem, særlig til Kansler Christen Friis til Kragerup og til Dr. Oluf Worm. Den sidste svarede paa begges Vegne: »Eders Anmærkninger til vor Saxo var mig saare kjærkomne, og hvor kunde de

Londini nuper editæ. Augustæ Vindelicorum 1691, Fol. II, 182--3. Siden forrige Aarhundrede synes denne Brevsamling ikke at være benyttet hertillands, skjønt den indeholder ikke faa Breve, der ere af Interesse for os, særlig vedrørende den Kreds af Lærde, der var knyttet til Sorø Akademi.

andet? da Arbejdet baade er meget nyttigt og ikke hidtil forsøgt af nogen. Saa snart jeg derfor fik Bogen, maatte jeg vise Kansleren den (jeg vidste nemlig ikke, at I ved en anden havde sørget for, at han fik den). Han glædede sig ikke blot højlig over dette Værk, men befalede mig ogsaa at opmuntre Eder til med Iver at blive ved paa denne Bane; især anser han det for rigtigt, at I uden alt Kunstleri hengiver Eder til Uddannelse af den Stil, I bruger; thi Planen har vundet hans fulde Bifald«. Af sit eget meddelte Worm desuden nogle Smaabemærkninger til Skriftet med Tilføjelse, at naar Tid og Lejlighed tillod det, kunde han nok have Lyst til at komme med flere[1]).

Stephanius's Svar (dat. Leiden 18. Aug. 1627) udtrykker en levende Glæde over at have vundet den lige saa kyndige som mægtige Kanslers Bifald. Dette indeholdt en stærk Opfordring for ham til at skride fremad paa Historikerbanen, saa betænkelig han end kunde være, naar han saae hen til de store Krav, der maatte stilles til en Historieskrivers Begavelse, saasom en skarp og nøjagtig Dømmekraft, en genial Opfattelse (luculentum ingenium), en guddommelig Hukommelse og en udmærket Veltalenhed. Hans inderlige Bøn til Gud var derfor, at han vilde udruste ham med de fornødne Evner og Kræfter, samt indskyde ham de gode Raad, der kunde sætte ham i Stand til at udrette noget til Guds Ære og det elskede Fædrelands Hæder og Gavn[2]).

Worms Gjensvar paa dette Brev indeholder en indtrængende Opfordring til Stephanius om at blive ved, som han havde begyndt, og en Forsikring om, at Kansleren, der elskede de fædrelandske Studier, og satte høj Pris

[1]) Wormii Epistolæ, p. 133.
[2]) Wormii Epistolæ, p. 134—5.

paa deres Dyrkere, nok i sin Tid vilde belønne den, der i Alvor hengav sig dertil[1]). Paa dette Punkt kan man vel altsaa sige, at Terningerne vare kastede for den unge danske Videnskabsmand, og Vejen betegnet, som han siden skulde vandre paa. Vel skulde den jevnlig blive trang nok for ham, men han naaede dog den Lykke i rigt Maal at øse af den forfriskende Kilde, som i Fædrelandets Historie havde aabnet sig for ham, ligesom det ogsaa forundtes ham at meddele andre af det samme Væld.

Blandt de Mænd, til hvem Stephanius sendte Førstegrøden af sine Studier over Saxo, var Professoren ved Akademiet i Harderwijk i Geldern, Dr. Johannes Isacius Pontanus, der af Fødsel var Dansk (født i Helsingør 1571) og endnu følte sig som saadan, skjønt han i mangfoldige Aar havde haft sit Hjem i Udlandet[2]). Siden 1618 var han kgl. dansk Historiograf med det Hverv at forfatte Danmarks Historie i det latinske Sprog. Det maatte ligge nær for Stephanius efter sin Ankomst til Holland at opsøge sin berømte Landsmand, der ogsaa vidste at skjønne paa den unge, ivrige og vel begavede danske Videnskabsmand, i hvem han vistnok snart erkjendte en Aandsfrænde. Forholdet imellem dem har navnlig afsat sit Spor i en Række Breve fra Pontanus til Stephanius, medens vi desværre savne de Breve, som den sidste har skrevet.

Det første Brev, vi have fra Pontanus til Stephanius,

---

[1]) Worms Ord om Chr. Friis fortjene at meddeles: »Scis Heroëm nostrum hisce studiis impense addictum, eosqve exemiè æstimare, qvi rebus nostris ornandis et propagandis se tradiderunt, adeo ut me invitum fermè, et aliis gravioribus plus satis occupatum, in hanc etiam adegerit arenam. Tu igitur perge, et patriæ, ut facis, stude; merces non deerit optata«. (Ep. p. 135—6).

[2]) Allgemeine Deutsche Biographie, XXVI.

er dateret Harderwijk 29. Juni (vistnok ny Stil) 1627 og det er skrevet, efter at han havde modtaget de ovennævnte Anmærkninger til Saxo. Med Glæde hilser han disse »Notas in popularem nostrum, rerum Danicarum florentissimum scriptorem, Saxonem Grammaticum«, med hvem han gjennem sine Studier af Fædrelandets Historie var bleven saa fortrolig, at han mere end een Gang havde tænkt paa at udgive hans Værk, ledsaget af Anmærkninger. Men nu overlod han meget gjerne denne Opgave til sin unge Landsmand — »tibi, Vir eruditissime, cui ingenium et liber animus otiumque superest, ut omittam esse civis servare civem, eam exornandam Spartam libenter tradimus« — idet han tilbød sig at føje sine Anmærkninger til hans, eller at overlade ham dem til fri Benyttelse. Og han benyttede Lejligheden til strax at gjøre opmærksom paa en Uoverensstemmelse mellem Saxos Bemærkninger om Svend Tveskjægs sidste Dage i 10de og 14de Bog af hans Historie [1]).

Samtidig med det ovennævnte Skrift udgav Stephanius ogsaa et andet, til hvilket Stoffet var hentet fra Saxo, nemlig:

Florilegium sententiarum selectiorum ex Nobilissimo Rerum Danicarum scriptore, Saxone Grammatico Sælando Dano. Lugd. Bat. 1627. 32°. (64 Sider).

Skriftet, der er i allermindste Lommeformat, er tilegnet en Dreng, i hvis Forældres Hus Stephanius formodentlig jævnlig er kommen [2]), og det synes at være beregnet paa Skolebrug, hvortil følgende Motto af Æschines, hvormed det begynder, ogsaa hentyder: »Derfor tror jeg,

---

[1]) Dette Brev er aftrykt i Stephanius's Notæ uberiores in hist. Saxonis, Prolegomena, p. 46—7.

[2]) »Optumae indolis atque spei adolescentulo, Johanni Mathiæ Owerbecio, virtutum paternarum æmulo L. M. dedicat Stephanus Johannis Hafniensis Danus.«

at vi som Børn lære Digternes Sentenser udenad, for at vi som Mænd skulle gjøre Brug af dem«. — Om den smukke lille Bog er bleven videre kjendt eller benyttet herhjemme, vide vi ikke. Der kunde ellers nok læres adskilligt af den, som vel var værd at erindre. Vi indskrænke os til som en Prøve at hidsætte følgende to af Sentenserne:

Tutius Regem fides parvula, quam ingens vallat perfidia.
Ferienti interdum breve fit percussionis gaudium, nec diu manum ictus exhilarat.

Den Gang Stephanius udgav dette lille Skrift, vidste han maaske ikke, at to andre Forfattere, nemlig Mads Pors i Ribe og Willich v. Westhofen i Lund, tidligere havde udgivet Udvalg af de mange sentensiøse Udsagn, der findes hos Saxo [1]).

Efter at have udgivet de fornævnte tvende Skrifter synes Stephanius at have tænkt paa at gjøre en lille Rejse til England. Herom underrettes vi af et Brev til ham fra Pontanus, dat. Harderwijk 1. Febr. 1628. Et Uddrag deraf vil nærmere kunne vise det venlige Forhold, der der var opstaaet mellem disse to Mænd: »Udmærket, kjære Steffen, har Du opfyldt mine Ønsker og min Bøn ved i dit sidste Brev at underrette mig om Forfatteren til S. Vilhelm af Paris's Levned, om Surius og andet [2]). Naar jeg ikke hidtil har svaret, da maa Du til-

[1]) Matthias Pors, Scite et sententiose dicta Saxonis Grammatici. Slesv. 1585. 12°. (Findes ikke i de offentlige Bibliotheker i Kjøbenhavn). W. v. Westhofen, Illustres sententiarum flores ex Saxonis Grammatici sedecim historiarum libris. Lips. 1617. 8°. (Det sidste Skrift indeholder langt flere Sentenser end Stephanius's).

[2]) Surius er Forfatter af den Biografi af Abbed Vilhelm, hvoraf et Udtog er trykt i Acta Sanctorum.

skrive det dels mine Forretninger, dels min Beslutning om selv at gjøre en Udflugt til Leiden og tale med Dig. før Du, som Du omtalte, begiver Dig til England. Men da jeg stod i Begreb dermed, indtraf der Forhindringer. Jeg skal dog se, hvad jeg kan gjøre, naar jeg, om Gud vil, i næste Uge kommer til Amsterdam. Hvad imidlertid dine historiske Samlinger om mærkværdige Vande angaar, da har jeg ingen andre Oplysninger ved Haanden end Eberstein »de Aquis Hungaricis« og Joh. Bauhins Skrift om forskjellige Sundhedskilder og Badesteder. Blandt det. Du sendte, behagede intet mig mere end dit Tillæg til dine i forrige Aar udgivne Anmærkninger til Saxo Grammaticus. For at ogsaa jeg kan yde en Skjærv til dit priselige Forsøg paa at restituere og oplyse denne ypperlige Skribent, vil jeg gjøre Dig opmærksom paa, at blandt de gamle Historikere er der neppe nogen, han har været fortroligere med, og hvem han mere har søgt at efterligne, end Valerius Maximus«. Pontanus anfører nu en Række meget slaaende Beviser paa Saxos Benyttelse af Talemaader og Udtryksformer fra hin romerske Skribent. deriblandt tilsidst en Sætning fra Begyndelsen af Saxos 11te Bog, der lyder: »Post hæc Daniæ status variis rerum casibus fluctuatus est«, om hvilken Sætning han bemærker, at den desværre kun passede altfor godt paa den sørgelige Tilstand, hvori Danmarks fordum saa blomstrende Rige for Tiden (under den ødelæggende kejserlige Krig) befandt sig. Han slutter da med det Ønske, at Gud atter vilde vende det til det gode for Kongen og Riget, og atter føre det tilbage til den forrige Tilstand. »Dig, min kjære Steffen, føre han lykkelig frem og tilbage paa den Rejse, Du har besluttet. Hvis jeg ikke ser Dig inden din Afrejse, vil jeg bede Dig, hvor Du færdes, at tænke paa mig ved at skrive og sende mig Meddelelser. Er der noget, jeg kan gjøre for Dig, saa sig kun frit til.

Det skal være mig en Glæde at være Dig en Tjeneste i hvad jeg formaar [1].« Det er lidet sandsynligl, at Stephanius's paatænkte Rejse til England er gaaet for sig, da hans Breve ikke indeholde mindste Antydning derom. Af et senere Brev fra Pontanus ses, at dennes Henvisning til Valerius Maximus strax af Stephanius besvaredes med en hel »Bunke« af Citater, der uimodsigelig godtgjorde, hvor fortrolig Saxo havde været med den nævnte Skribent, og i hvilken Grad han havde efterlignet hans Stil. Af denne Liste, der endnu haves [2], fremgaar dog ikke, om Stephanius selv forud havde kjendt det paapegede Forhold mellem de to Forfattere, eller om han efter at have faaet Pontanus's Anvisning — nøje fortrolig som han var med Saxos Historie — strax har sat sig til at gjennemlæse Valerius Maximus, og derpaa har meddelt Pontanus Resultatet af Sammenligningen. I den senere Udgave af Saxo har Stephanius, som bekjendt [3], givet en endnu længere Fortegnelse over Parallelsteder, og har ikke blot paavist Saxos Benyttelse af Valerius Maximus, men ogsaa af flere andre gamle Skribenter.

At Stephanius ikke er kommen til England, kan ogsaa sluttes af et Brev. han den 19de Marts 1628 skrev til Worm. Heri fortæller han om den velvillige Modtagelse, Worms »Fasti« havde fundet hos de hollandske Lærde. Tillige meddeler han Pontanus's Ytringer (i et Brev til ham) angaaende Worms kunstlede Forklaring af det danske Ord »Jul«, hvilket gav Anledning til, at Worm

---

[1] Andreæ Alciati ad B. Mattium Epistola, acc. syllogo epistolarum Giphanii, Vulcanii, Tychonis Brahe, Scriverii, Pontani etc. Ed. Antonius Matthæus. Lugd. Bat. 1695, p. 432—4. (Foruden denne Udgave af den nævnte Brevsamling, som ogsaa i det følgende er benyttet, findes der to senere, Lugd. Bat. 1708, 8°, og Hagæ Com. 1738, 4°).

[2] A. Alciati Epist. p. 374—8.

[3] Notæ uberiores in Historiam Saxonis, Prolegomena p. 25 sqq.

atter svarede udførlig. Stephanius blev nu i nogen Tid Mellemmand mellem de to Videnskabsmænd i deres Drøftelse af dette vanskelige Spørgsmaal, i hvilket Pontanus synes at have været den mest klartseende. Begge rettede deres Breve til Stephanius, som saa sørgede for, at Bemærkningerne kom den til Hænde, som de egentlig gjaldt [1]).

I et af de Breve, som vexledes om denne Sag, skrev Pontanus den 1ste Juli 1628 til Stephanius og indbød ham til at tilbringe noget af Sommerferien hos ham i Harderwijk [2]). Tillige bad han ham forhøre hos Professor Johan Lauremberg fra Sorø, som paa den Tid var i Leiden, om han ikke maaske skulde have hos sig nogle af de Kort over Danmark, som han arbejdede paa, da Pontanus gjerne vilde se navnlig et Kort over Sjæland, der var bedre end dem, man hidtil havde.

Om Stephanius har modtaget Pontanus's venlige Indbydelse, kan ikke ses af de bevarede Breve; men usandsynligt er det ikke; thi i det næste Brev til Worm (dat. Leiden 16. September 1628) udtaler han sin Glæde over at have vundet hin berømte Mands Venskab (»in amicitiam clar. Dn. Pontani, Historici Regii, inter primos me receptum esse, non in ultima parte felicitatis pono«). Men forøvrigt gaar der en meget trist Tone gjennem det

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 136 sq. A. Alciati Epist. p. 110 sq.

[2]) Pontanus skriver: »Si integrum tibi, tuæque sic res ferant, istis diebus canicularibus, qui vobis feriati sunt, huc advola, conscenso Amstelodami sub vesperam equo, ut ille [formodentlig Curtius, som Pontanus havde paavist, at Saxo havde kjendt], ait, ligneo, qui ibi prope novum pontem sub id temporis semper paratus adstat. Is te per campum illum coeruleum, qui Amstelodamum Hardervico dispescit, paucularum horarum spatio, et ante fortassis solis exortum, apud nos sistet«. (A. Alciati Epist. p. 119. Her er Brevet udateret; men af Wormii Epist. p. 142 fremgaar, at det maa have været dat. Cal. Julii 1628).

samme Brev. Aarsagen var, at Stephanius var meget bekymret for sin Fremtid: »Her lever jeg nu paa tredie Aar, skuffet i mit Haab om Forfremmelse i Fædrelandet. O gid dog nogen vilde tage Hensyn til mig! Hvis det ikke sker snart, frygter jeg for, at det snart er ude med mine Studier«. Han beder da Worm paa det indstændigste at tale hans Sag hos Kansleren og minde ham om den Yndest, han havde vist Stephanius's Fader, og bede ham dog endelig gjøre noget for dennes eneste Søn, der ærlig stræbte at vandre i sin Faders Fodspor [1]).

At Worm har været villig til at gjøre, hvad han kunde, for at skaffe Stephanius en passende Ansættelse, kan neppe betvivles. Heller ikke er der nogen Grund til at antage, at Kansler Chr. Friis ikke skulde have været gunstig stemt for ham. Netop de Studier, han drev, interesserede Kansleren meget. Men Tiderne vare slette, og Landet var i en elendig Tilstand paa Grund af den ulykkelige Krig, som lagde Jylland øde. Under disse Forhold maatte Stephanius finde sig i at vente endnu en Stund. For øvrigt kom der intet Svar fra Worm paa ovenomtalte Brev, da hans Hustrus Sygdom og Død gav ham andet at tænke paa. For den nærmest følgende Tid er det i Pontanus's Breve til Stephanius, vi maa søge Kundskab om den sidstes Forhold og Studier under hans fortsatte Ophold i Leiden [2]).

Af disse Breve, der i øvrigt ikke fuldstændig ere bevarede, ses da, at Stephanius fremdeles syslede med Saxo, og at han i Pontanus havde en god Raadgiver [3]). Ligeledes samlede han fremdeles til det tidligere omtalte

---

1) *Wormii* Epistolæ p. 147.

2) *Blandt* Stephanius's Haandskrifter, der nu gjemmes i Upsala, *findes bl a.* »Lectionum Historicarum Adversaria. Leidæ 1629, *14 Maij*«. 4 Blade i 4to. (Klemmings Brev til Werlauff).

3) *A. Alciati* Epist. p. 119 sq. 205 sq.

Arbejde om mærkelige Vande[1]). Han kjøbte ind paa Bogauctioner i Leiden til Pontanus og til Borgmester Ernst Brinck i Harderwijk, der samlede paa Skrifter vedrørende Sprogene i Norden. I det Brev, af 16. Marts 1629, hvori Pontanus taler herom, bemærker han tillige, at han selv nylig havde været i Kjøbenhavn og hos Kansler Friis havde set en islandsk Bibel[2]). Maaske har han da ved samme Lejlighed lagt et godt Ord ind for sin Ven. Denne havde imidlertid, som det synes efter Pontanus's Anbefaling, faaet en, formodentlig lønnet, Sysselsættelse ved for Elzevirernes berømte Bogtrykker- og Boghandlerfirma at udgive en Samling ældre Arbejder af forskjellige Forfattere vedrørende Nordens og særlig Danmarks Historie og Beskrivelse.

En Del af Materialet til dette Skrift havde Pontanus forsynet Stephanius med[3]). En Del synes han at have

---

[1]) A. Alciati Epist. p. 203. Dette Arbejde blev ikke trykt.

[2]) A. Alciati Epist. p. 202.

[3]) Den 17. Maj (ny Stil) 1629 skriver Pontanus til Stephanius bl. a.: »Scriptum Dn. Buræi, quod cur polemicum voces ignoro, ecce hic habes nostra manu jam pridem descriptum. Est vero id Arctoi orbis succincta ac brevis descriptio. Ubi descripseris, ad me meum redire velim. Quod et curaturum te non dubito. [Dette Skrift er dog ikke optaget i Samlingen]. Jonam Coldingensem de regno Daniæ et Jonam ab Elverfelt de Holsatia tibi una mitterem, nisi utroque mihi hoc tempore inspecto opus esset, ut et Blefkenii Islandiam. Singulos interim, nec ambigo, reperies apud Scriverium nostrum. Quibus addi velim ipsius Arngrimi Islandi Islandiam. cui, quia ut plurimum refutat Munsterum, obiter præmittere poteris ipsa Munsteri verba. Siquid aliud aut alias occurrat, indicabo, aut coram, ubi ad nos per occasionem hac æstate excurreris, communicabo. Arngrimi illa Islandia itidem apud Scriverium est«. (Alciati Epist. p. 205—6). I Dedicationen til Skriftet ytrer Stephanius selv: »In consilium prius adhibui Clarissimum Virum et Historiographum eminentissimum D. D. Johannem Isacium Pontanum (cuius in amicitiam me receptum esse, non in extrema parte felicitatis

faaet til Laans hos Professor Petrus Scriverius i Leiden, hvis Bogsamling indeholdt adskilligt vedrørende de nordiske Forhold. For øvrigt var Skriftet bestemt til at udgjøre en Del af en større Række af Beskrivelser over forskjellige Stater (»Respublicæ«), som Elzevirerne foranstaltede udgiven. Og det maa vel have gjort Fyldest efter Bestemmelsen, siden to forskjellige Udgaver af Værket udkom med faa Maaneders Mellemrum. De have begge samme kobberstukne Titelblad, hvorpaa der staar:

De Regno Daniæ et Norwegiæ, Insulisque adjacentibus, juxta ac de Holsatia, Ducatu Sleswicensi et finitimis provincijs, Tractatus varij. Lugd. Bat. 1629. 12°.

Rundt om denne Inholdsangivelse er anbragt Skjolde med de enkelte Felter af det dansk-norske Rigsvaaben. — Skriftets 1ste Udgave meddeler otte »Tractater«, den 2den ni. Forandringen bestaar dog ikke blot deri, at en »Tractat« er kommen til; men et Par af dem, der findes i 1ste Udgave, ere udskudte, og andre satte i Stedet. 2den Udgave er forsynet med en Fortale af Elzevirerne, hvori der kortelig gjøres Rede for Forandringerne. — Fælles for begge Udgaver ere følgende Stykker:

I. (I.). M. Adami Canonici Bremensis Libellus de situ Daniæ etc.

III. (VI.). Erici Daniæ Regis . . . Historica narratio de origine gentis Danorum, et de Regibus ejusdem gentis, deque eorum rebus gestis; ex codice manu descripto recognita, et sexcentis in locis debitæ integritati restituta [1]).

---

pono), qui conatum hunc nostrum suo calculo approbavit, et meæ diligentiæ totum negotium, cui ipse, summis occupationibus, ac gentis præsertim nostræ constituenda historia, ipsi à Regia Maiestate demandata, districtus, præesse non poterat, unice commisit".

[1]) Stephanius synes altsaa — foruden Lindebrogs Udgave af hvad man den Gang urigtig kaldte Kong Eriks Krønike, men nu sæd-

IV. (VI.). Historia compendiosa ac succincta Daniæ Regum etc. [1]).

VI. (V.). Regni danici status politicus [2]).

VII. (VIII.). Excerpta libelli Ionæ ab Elvervelt de Holsatia etc. [3]).

VIII. (IX.). Arngrimi Ionæ Islandi tractatus de Islandicæ gentis primordiis et veteri Republica [4]).

I den 1ste Udgave findes endvidere:

II. Saxonis Grammatici . . . Commentariolus de regnorum Aquilonarium situ et natura.

V. Daniæ descriptio . . . authore Iona Koldingensi.

2den Udgave har som II. kun et Uddrag af sidstnævnte Skrift [5]) men ledsaget af Tillæg hentede fra Pontanus og andre, ifølge Fortalen bestemte til at føre Beskrivelsen nærmere til Nutiden. Desuden indeholder 2den Udgave følgende Stykker, der ikke findes i 1ste:

III. Cœli solique qualitates et Regni Daniæ dotes.

IV. Mores, ingenia et instituta Danicæ gentis [6]).

---

vanlig kalder Ryaarbøgerne — at have benyttet en Kodex, med hvilken Kilde det dog neppe har været meget bevendt. I ethvert Tilfælde siger Langebek (Scr. Rer. Dan. I, 149) om Stephanius's Udgave: »ut pace Stephanii dicam, bonus ille vir, etsi aliqva in melius mutaverit, multa tamen, qvæ ipsi non placuere, aut data opera omisit, aut exemplar mancum et mutilum habuerit«. Jvfr. Usinger, Die dänischen Annalen und Chroniken des Mittelalters, S. 61.

[1]) Jvfr. Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 425 ff.

[2]) Dette Stykke var en Meddelelse fra Pontanus.

[3]) Det Bidrag, som her meddeles, er dog ikke af Jonas v. Elverfeldt (skjønt trykt i et af ham udgivet Skrift), men af Henrik Rantzow.

[4]) Det var første Bog af Arngr. Jonsens Crymogæa. Jvfr. Wormii Epist. p. 305, 311, 313. Sibbern, Bibl. hist. Dano-Norvegica, p. 142—3.

[5]) Jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 393.

[6]) Baade dette og foregaaende Stykke (begge kortfattede) ere Uddrag af Meddelelser fra Pontanus.

Skriftet er ved en Dedication, dat. Lugd. Bat. Id. Jul. 1629, hvilken er ens i begge Udgaver, af Stephanius tilegnet Kansler Christen Friis's Søn af samme Navn, med Opmuntring til det unge Menneske om at træde i sin berømmelige Faders Fodspor, og navnlig ogsaa at skjænke Fædrelandets Historie sin Opmærksomhed. For øvrigt indeholder denne Dedication en Slags Indledning til Skriftet, der især er mærkelig derved, at Stephanius heri, som det synes, for første Gang omtaler det Haandskrift, som siden er kaldet Kong Valdemars Jordebog, hvorhos han antyder sin Plan om med Tiden at udgive det, hvad han dog, som bekjendt, ikke naaede til. Han siger nemlig: »Penes me est codex membraneus circa annum Domini cIↃ ccxxI descriptus: qui annuos proventus omnium præfecturarum et provinciarum totius Daniæ, cum brevi earundem descriptione, et aliis Antiquitatibus complectitur: quem olim, si fata maiores in luce moras concesserint, publici iuris facere decrevi«. Da det ikke er sandsynligt, at Stephanius har ført Haandskriftet med sig til Leiden, men at det har været blandt hans Bøger og Samlinger i Hjemmet, saa er det let forklarligt, at han kunde huske fejl af Aarstallet og sætte 1221 for 1231. I ethvert Tilfælde maa vi være enige med de Historikere, som have erklæret sig for, at det er Jordebogshaandskriftet, som der her sigtes til[1]).

Da Bogen var udkommen, sendte Stephanius Exemplarer af den til Worm med et Brev, dat. 18. August 1629, hvori han beder ham personlig at overrække Kansleren den for ham bestemte Pakke med ærbødig

---

[1]) Joh. Steenstrup, Studier over Kong Valdemars Jordebog, S. 471. Kr. Erslev i Hist. Tidsskrift 4. R. V, 90; her henvises ogsaa til en Ytring af Langebek i samme Retning. C. Paludan Müller var derimod af en anden Mening (Videnskab. Selsk. Skr. 5. R. Hist.-philos. Afd. IV, 257).

Hilsen og indstændig Begjæring til ham om at have Udgiveren og hans Studier i venlig Erindring[1]).

Worm modtog Pakken den 6. September og svarede nogen Tid efter, at han nok skulde sørge for, at den ved passende Lejlighed kom Kansleren til Hænde. Men det havde endnu ikke kunnet ske, fordi denne paa Grund af Pesten var fraværende fra Hovedstaden og af Frygt for Smitte neppe gjerne saae, at nogen fra Kjøbenhavn overbragte ham den. »Jeg vil derfor vente, til han kommer tilbage, eller sende den til Dr. Brochmand, der har begivet sig til Roskilde, og som plejer at have Omgang med Kansleren« (ipsi familiaris esse solet[2]). At Worm har valgt den sidste Vej for at bringe Kansleren Pakken i Hænde, ses af et Brev, han den 29. September 1629 tilskrev Brochmand, hvori han ogsaa bad ham at anbefale Forfatteren paa det bedste[3]).

Ikke længe efter (i Oktober s. A.) kunde Worm tilskrive Stephanius følgende Efterretning: »Den oversendte Pakke har Hr. Kansleren rigtig modtaget, og for at I kan vide, at den har været ham kjærkommen, har han befalet, at jeg strax skulde skrive til Eder, at han ønsker, at I snarest mulig begiver Eder hjem. Saa vidt jeg har forstaaet ham, har vor Anbefaling udrettet dette, at han ønsker, at I skal modtage den ledige Plads som Professor Eloqventiæ i Sorø. For at I kan faa Eders Sager ordnede paa bedste Maade, har jeg talt med Dr. Plum derom, og han har lovet at være Eder til Tjeneste i alle Maader[4]). Kom altsaa, saa snart I kan, at Ingen

[1]) Wormii Epistolæ, p. 148–9. Det kan bemærkes, at Stephanius's Breve fra Leiden rimeligvis ere daterede efter ny Stil.
[2]) Wormii Epistolæ, p. 152.
[3]) Wormii Epistolæ, p. 86.
[4]) Den juridiske Professor, Dr. Klavs Plum var gift med en Halvsøster til Stephanius's Moder.

skal komme Eder i Forkjøbet. Af Hr. Kansleren vil I faa nøjere Oplysning om den høje Øvrigheds Villie, og hos mig skal I finde levende Deltagelse i alt, hvad der angaar Eders Studier og Hæder« [1]). — Vi vide ikke, naar denne for Stephanius sikkert højst behagelige Efterretning er naaet til Leiden. Et Brev, som Pontanus skrev til ham fra Harderwijk den 22. Oktober 1629, indeholder endnu intet om den forestaaende Forandring i hans Udsigter. Det meddeler Forklaring af et vanskeligt Sted hos Saxo samt Efterretninger fra Danmark, navnlig om Pesten i Kjøbenhavn og Helsingør og om en Kronborg Slot overgaaet Brand [2]).

Først i Januar 1630 brød Stephanius op fra Leiden for at drage tilbage til Fædrelandet. Et Tegn paa hans forestaaende Opbrud finde vi deri, at hans Venner forsynede hans Stambog med deres Mindeord. De, som Ger. Jo. Voss skrev, have særlig Interesse for os, idet de vise, i hvilken Grad denne store Lærde saae Stephanius's Livsopgave som knyttet til Saxo [3]). Ogsaa Pontanus, hvem Stephanius skyldte meget, forsynede hans Album med et venligt Ord, der ret viser den Kjærlighed, som

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 152—3.

[2]) A. Alciati Epist. p. 358—61. Dateringen er vistnok efter ny Stil, som brugtes i Holland.

[3]) De omtalte Mindeord lyde saaledes (Stephanii Notæ uberiores in Historiam Saxonis, Prolegom. p. 45):

Multa tibi Saxo, Stephani doctissime, debet;
At totum optamus debeat ille tibi.
Dimidium cœpisse fuit. Nunc incipe rursus,
Perficies illud, quod superesse vides.

Optimo, doctissimo, amicissimo Stephano Stephanio, Liberalium Artium Magistro, eruditissimi historici Saxonis Grammatici Sospitatori, magnum affectum minuto hoc symbolo testabar
Gerardus Joannes Vossius.

Lugd. Batav. postridie Eid. Jan.
Anno cIɔ Iɔ cxxx.

den gamle hæderlige Videnskabsmand havde fattet til sin unge Landsmand, der med saa levende Interesse og saa fortrinlige Evner havde optaget de Studier, hvormed Pontanus i en Menneskealder havde syslet[1]).

Saa gik da Rejsen hjemad. Stephanius var uden Tvivl villig nok til at overtage Pladsen som Professor i (latinsk) Veltalenhed i Sorø, i hvilken Stilling hans omfattende Kjendskab til Oldtidens Litteratur maatte komme ham fortrinlig til Nytte. Den 4. Marts 1630 tiltraadte han sit ny Embede[2]). I Maj s. A. meddelte Worm ham, at Kansleren ønskede, at han ved første Lejlighed skulde begive sig til Kjøbenhavn, da han vilde forhandle med ham »om forskjelligt vedrørende vore danske Sager.«

Vi vide ikke bestemt, hvad det var for Sager, Kansleren ønskede at forhandle med Stephanius om. Et Brev af 7. Oktober 1630 fra denne til Worm vedrører aabenbart samme Emne, men atter i ubestemte Udtryk. Lidt frit gjengivne lyde hans Ord saaledes: »Den Tid er udløben, inden hvilken jeg bestemt lovede Kansleren med Omhu at ville udføre det Hverv, han betroede mig. Gud er mit Vidne, at jeg af al Evne har søgt at opfylde hans Forlangende. Men forskjellige Sysler, som mod Forventning og Forhaabning faldt for, have hindret mig i Fuldførelsen af mit Forsæt. Jeg vil ikke tale om mine daglige Forelæsninger og andre Arbejder, som jeg ifølge mit Embede nødvendig maa ofre paa den adelige Ungdom;

[1]) Jo. Is. Pontani Poematum Libri IV (Amstd. 1634) p. 146. Et andet Vidnesbyrd om Pontanus's Deltagelse for Stephanius foreligger i et Brev fra ham, dat. Amsterdam 19. Sept. (ny St.) 1630, hvori han bl. a. ytrer: »Gratulor tibi in patriam reduci, iterumque gaudeo de oblato munere adeo honorifice in Academia regia Sorana. Quem et parens olim tuus locum præsidis vice tenuit. Eamque et te quoque exornaturum pro viribus spartam nullus dubito« (A. Alciati Epist. p. 362—3).

[2]) A. Thura, Idea hist. litt. Dan., p. 203.

men jeg blev nødt til at anvende ikke ringe Tid paa min Aarhus-Rejse, som I selv let, uden at jeg siger det, vil kunne slutte, ikke er foretagen uden vigtig Aarsag. Hertil kommer, at jeg i næste Uge nødvendig maa rejse til Laaland for at være tilstede ved en kvindelig Slægtnings Bryllup, da det ikke vilde tage sig godt ud, om jeg blev borte, eftersom hun ikke har nogen nærmere Slægtning her i Verden end mig. Under disse Forhold beder jeg Eder indstændig, at dersom det skulde træffe sig, at Hr. Kansleren ved Eder vilde lade mig kalde til Kjøbenhavn, hvad jeg ikke tvivler om vil ske snart, at I da ved Eders gode Mellemkomst og, om I synes, ved Anførelse af nogle af de her nævnte Undskyldninger vil se at stille ham tilfreds, da han nu to Gange er bleven skuffet i sin Forventning, at han ikke skal faa slette Tanker om min Flid, og at denne Forsinkelse, hvori jeg er uden Skyld, ikke skal berøve mig hans Gunst. Bed ham desuden, at han vil unde mig en Maaneds Frist til at fuldende Hvervet. Jeg lover, at jeg, med Guds Hjælp, skal se at oprette, hvad der kan være forsømt, og føre det mig paalagte Værk til en forønsket Afslutning. Men ved alt, hvad helligt er, bønfalder jeg Eder om ikke at lade Hr. Kansleren vide, at jeg ved mit sidste Besøg har fortalt Eder noget om dette vort Forehavende og om det, som han har betroet mig at udarbejde. Thi jeg gav Hs. Velbyrdighed et meget bindende Tilsagn om, at ingen skulde faa noget at vide derom. Hvis det altsaa træffer sig, at Sagen kommer paa Tale, kan I sige, at I er kommen til Kundskab om, at Hs. Magnificens har besluttet fremtidig at bruge mig til at samle nogle historiske Dokumenter. Kjære, lad mig se, at jeg i denne Sag, som altid, har en trofast Ven i Eder, der gjerne vil fremme mit Vel[1])«.

[1]) Wormii Epistolæ, p. 153–4. Et Brev af 20. Sept. 1630 fra Stephanius til Worm findes trykt i Danske Saml. III, 251–2.

Det kunde ligge nær at formode, at Talen var om Gjenoptagelse af den Plan, som Kansler Chr. Friis 1625 havde haft om at foranstalte en Del ældre, hidtil utrykte Arbejder til Danmarks Historie udgivne, en Plan, der, som saa meget andet godt, var forstyrret ved den kejserlige Krigs ødelæggende Magt. Det sidste, der høres om Sagen, er en Befaling til den kgl. Rentemester (af 8. Oktbr. 1626) om aarlig at udbetale M. Christoffer Heitmann, Professor Eloquentiæ i Sorø, 500 Rdl., da »han skal colligere hvis danske og norske Historier, her udi Bibliotheket (Kjøbenhavns Universitets) findes kan«[1]). Heitmann fik intet gjort ved Sagen, da han snart efter døde; men da Stephanius blev hans Eftermand i det nævnte Professorat, kunde det, som sagt, ligge nær at antage, at det var det samme Hverv, om hvilket der nu var Tale. Imidlertid tyder Stephanius's ovenanførte Brev jo nærmest paa noget andet, saa vist det end er, at ingen paa den Tid kunde have egnet sig bedre til et saadant Foretagende end han, der fra Ungdommen af havde samlet paa historiske Kildeskrifter og i Tidens Løb tilvejebragte en Samling af saadanne, der maa vække vor største Beundring.

I det ovenfor meddelte Brev til Worm havde Stephanius som Efterskrift tilføjet: »Vedlagte Nomenclator vil jeg bede Eder om paa mine Vegne at overrække Kansleren. Jeg har fundet den blandt min afdøde Faders Papirer, og jeg haaber, at den vil være ham ikke uvelkommen«. — Rimeligvis blev dette Fund, af hvad vi nu vilde kalde en latinsk-dansk Ordbog, blandt den ældre Stephanius's efterladte Samlinger, nærmeste Anledning til, at Sønnen senere kom til at sysle saa meget med et lignende Foretagende, hvorom mere i det følgende.

---

[1]) I mit Skrift, Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, har jeg S. 111—113 og 155—60 meddelt, hvad der vides om Planen.

I det næste Brev, der haves fra Worm til Stephanius, ytrer den førstnævnte: »Jeg havde skrevet til Eder med den samme, som bragte Nomenclatoren, men da han ikke stod ved sit Ord om at bringe Eder mit Brev, ligger det endnu hos mig. Min Meddelelse gik ud paa, at jeg har overbragt hin Nomenclator til Kansleren, som roste Eders Faders Arbejde og Flid. Den Udsættelse med at komme, som I ønskede, har han villig indrømmet. Og idag, da jeg overbragte ham Eders mig ved Jakob Matthiesen[1]) leverede Brev og spurgte, om der var noget, han vilde, at jeg skulde svare Eder, saa erfarede jeg, at der i Eders Brev handledes om samme Sag, som I har betroet mig. Han befalede da, at jeg skulde meddele Eder, at han i Løbet af 3 eller højst 4 Uger sikkert venter Eders Ankomst. Imidlertid roste han baade Stilen og Skriften i Eders Brev[2]), hvoraf jeg tog en bekvem Anledning til at berømme Eders Forehavende, saa at jeg haaber, at I omsider skal erfare, at jeg har gjort alt, hvad der kan kræves af en tro Ven. Jeg talte til ham om et Haandskrift af Saxo; men han sagde, at han aldrig havde faaet Afskrift af noget saadant. Imidlertid billiger han i høj Grad Eders Plan, hvorom han maaske personlig vil tale med Eder. Eders Bøger gjemmer jeg, til I kommer; Arngrims Noter [til Saxo] ønsker jeg, at I vil tage med. Jeg skal nemlig levere dem tilbage til Universitetsbiblioteket, hvorfra I dog uden Vanskelighed vil kunne faa dem, naar I behøver dem[3])«.

[1]) Senere Professor, Hofpræst og tilsidst Biskop (i Aarhus).

[2]) St. Stephanius skrev en saare smuk og fast Haand, som det endnu er ren Fornøjelse at træffe paa. Det gamle Ord: Docti male pingunt. passer ikke paa ham. En Prøve af hans Haandskrift findes meddelt som Bilag til mit Skrift »Bemærkninger om den historiske Kritik« (Videnskab. Selsk. Skr. 5. R. Hist. og philos. Afd. IV.).

[3]) Wormii Epistolæ, p. 155.

I dette Brev omtales atter det Forehavende, hvortil Kansleren ønskede Stephanius's Bistand, eller hvortil denne havde meldt sig. Men Antydningerne om, hvori det bestod, ere endnu ubestemte. Jeg skal dog i det følgende udtale min Formening om, hvad det egentlig var, hvorom Christen Friis forhandlede med Stephanius. Men først maa vi dvæle ved et mere privat Forhold i den sidstes Liv, der blev ham baade til Glæde og til Sorg.

I sit ovenanførte Brev af 7. Oktober 1630 til Worm havde Stephanius omtalt en Aarhusrejse, som han nys havde foretaget, og af et Brev, dat. Rosenholm 13. December s. A., fra Holger Rosenkrands til Professor Joh. Meursius i Sorø fremgaar, at Stephanius den Dag var paa Rosenholm [1]), altsaa i Nærheden af Aarhus. Naar man veed, hvor optagen han var af sine Arbejder og Studier, kan man ikke tvivle om, at han har haft et magtpaaliggende Formaal med disse Rejser. Og de have da sikkert staaet i Forbindelse med det Ægteskab, hvori han Aaret efter indtraadte med Anne, Datter af Dr. med. Matthis Jakobsen (ell. Jacobæus), der havde været kgl. Livlæge og nu residerede ved sit Prælatur i Aarhus Kapitel. Den unge Pige var af anset Slægt: hendes Farfader var Biskop Jakob Madsen (Vejle) i Odense og hendes Morfader var Biskop Jens Gødesen i Aarhus [2]). Hendes Broder var den tidligere nævnte Jakob Matthiesen, der endte som Biskop i Aarhus. Denne havde 1626 flg. studeret sammen med Stephanius i Leiden, og det ligger da nær at tænke sig, at Kjendskabet til Søsteren ad den Vej er indledet.

---

[1]) Joh. Meursii Opera, ed. Lamii XI. 522. Stephanius havde overbragt Rosenkrands et Brev fra Meursius »una cum libro Historiarum Regni nostri sub tribus ordine Regibus Stemmatis Oldenburgici primis perque feliciter a te publicato«.

[2]) Bloch, Den fynske Gejstligheds Hist. I, 65.

Nok er det, at Stephanius, Aaret efter at han var bleven Professor, indtraadte i et Ægteskab, der syntes at love ham megen Lykke. Vi kjende ikke Bryllupsdagen; men i et utrykt Brev af 19de November 1631 indbyder han Worm, med hvem han ved dette Ægteskab var bleven noget besvogret (affinis), til et Andendagsgilde (Festivitas repotialis), han agtede at holde i Sorø 1ste Søndag i Advent, den 27. November s. A., i Anledning af sin Indtrædelse i Ægtestanden[1]). Naar han i senere Breve til Worm omtaler »Annula mea«, føler man den Ømhed, der ligger i denne Betegnelse af den unge Hustru. Men Lykken varede kun kort. Efter $1^1/_4$ Aars Ægteskab fødtes der dem en Datter. Kort efter døde Moderen, den 10. Februar 1633, kun 22 Aar gammel. — Den Ligsten, som den bedrøvede Ægtemand lagde over sin Hustru, »Anna Jacobæa«, i Sorø Kirke, er endnu bevaret, og den ualmindelig smagfulde latinske Indskrift, han satte paa den, vidner ikke blot om hans Sorg men ogsaa om hans Tro og Haab. Den ender med følgende skjønne Vers:

Mors ipsa beatior inde est,
quod per cruciamina leti
via panditur ardua justis,
et ad astra doloribus itur[2]).

En yngre Søster til Stephanius's Hustru, ved Navn Kirstine, har rimeligvis styret hans Hus i den nærmeste Tid efter Dødsfaldet og taget sig af den lille efterladte Datter. Dette maa nemlig formodes af den Omstændig-

---

[1]) Orig. i Bøllings Brevsamling (Kgl. Bibl.). Det er mindre korrekt, naar Werlauff (Tidsskr. for nord. Oldkynd. I, 304) og andre kalde Worm Stephanius's »Frænde«, da denne Betegnelse forudsætter et oprindeligt Slægtskab, medens »Affinitas« først indtraadte ved det her omtalte Ægteskab.

[2]) Wendelbo, Beskrivelse over Mindesmærker i Sorø Academis Kirke, S. 28—29.

hed, at hun den 4. August 1633 blev gift med Stephanius's Kollega ved Akademiet, Mag. Bjørn Drachard[1]), ikke længe efter at Stephanius ogsaa havde mistet Datteren. »filiolam desideratissimam, quæ jam risu cognoscere patrem incipiebat, et unicum erat viduitatis meæ solatium«, som den sørgende Fader den 18. August 1633 skriver til sin Velynder Ger. Jo. Voss[2]).

Til Stephanius's private Forhold hører ogsaa hans Samliv med Embedsbrødrene ved Sorø Akademi. En Del af disse vare Udlændinge, og da ikke saa faa af de adelige Akademister ogsaa vare fremmede, maatte det hele let faa en ejendommelig uhjemlig Karakter, der kunde blive mindre tiltalende for en dansk Mand, især naar han fik en Følelse af, at de fremmede bleve foretrukne og særlig begunstigede. Skjønt Stephanius ganske vist undertiden, og navnlig i en senere Tid, følte sig trykket af de mange fremmede Elementer ved Akademiet, var der dog enkelte af disse, han stod nærmere. Dette gjælder navnlig Tydskeren Johan Lauremberg, der er bekjendt som fremragende Skribent i flere Retninger[3]), samt Nederlænderen Dr. Johannes Meursius. Den sidste hørte til samme filologisk-historiske Skole som Ger. Jo. Voss og Joh. Is. Pontanus, til hvilken Stephanius var bleven knyttet saa nært under sit Ophold i Holland, og han havde et stort Navn som Videnskabsmand, da han, fortrængt ved de religiøs-politiske Bevægelser i sit Fædreland, 1625 modtog den ham tilbudte Post som Professor i Historie og Statsvidenskab ved Sorø Akademi. Samtidig var han ogsaa bleven kgl. dansk Historiograf, en Virksomhed, hvortil han dog mindre

[1]) En ældre Søster til Stephanius's Hustru var gift med den bekjendte Læge, Dr. Niels Foss.

[2]) Ger. Jo. Vossii Epistolæ II, 127.

[3]) Se L. Daae, Om Humanisten og Satirikeren Johan Lauremberg. Chra. 1884.

egnede sig, da han indtil videre var ganske ubekjendt med danske Forhold. For Meursius var det derfor af ikke ringe Vigtighed at have en Mand som Stephanius i sin Nærhed, hvem han kunde spørge til Raads, og som fra sin Ungdom af havde haft et ejendommeligt og fortrinligt Greb paa at samle Bøger og Haandskrifter.

I Fortalen til sin Udgave af Ælnods Historie om Knud den helliges Levned og Martyrdød (1631) beretter Meursius, hvorledes han en Dag besøgte Stephanius og fortalte ham, at blandt en Hob Haandskrifter, han i sin Egenskab som Historiograf havde faaet tilsendt fra Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn, var han truffen paa en gammel latinsk Codex, der, indeholdt ovennævnte mærkelige Historie, hvilken han nu var ifærd med at afskrive, i den Hensigt at udgive den. Stephanius gaar da hen, og fra en Hylde i sin »rigt forsynede Bogsamling« fremtager han den Udgave af samme Skrift, som var udkommen i Kjøbenhavn 1602, hvilken var ukjendt for Meursius[1]). Paa lignende Maade har Stephanius vistnok oftere kunnet give ham Vejledning. Men paa den anden Side ser man, at Meursius, naar Stephanius var i Pengeforlegenhed, har ydet ham Laan.

Der er opbevaret et Brev af 31. Januar 1632, hvori Stephanius gjør Meursius mange Undskyldninger, fordi han i Øjeblikket ikke saae sig i Stand til at tilbagebetale et saadant Laan, og det af den Grund, at kan ikke kunde faa sin Løn udbetalt af Akademiets Qvæstor og Skriver, Jens Pedersen[2]). Det er den første Ytring af den Kalamitet, som i Stephanius's sidste Aar saa ofte forbitrede hans Tilværelse — nagende Bekymringer, fordi han ikke kunde faa sin Løn i rette Tid. Han nødtes til at laane,

---

1) *Kirkehist.* Saml. 4. R. I, 24.

2) *Joh.* Meursii Opera, ed. Lamii XI, 542. Tauber. Sorø Academi S. 42—3, Not. Originalen findes i Kgl. Bibl.

men naar Tiden kom, da han havde lovet at betale, udeblev Lønnen, som han havde regnet paa.

Da Meursius stod i stadig Brevvexling med Ger. Jo. Voss, der siden Aaret 1630 var ansat i Amsterdam, blev dette ikke uden Betydning med Hensyn til Bevarelsen af Stephanius's Forbindelse med denne udmærkede Videnskabsmand, medens hans Forhold til Heinsius ikke synes at være vedligeholdt paa samme Maade. Voss forsømte sjeldent i noget Brev til Meursius at sende en Hilsen til Stephanius, som han vedblivende bevarede i den venligste Erindring[1]). Undertiden greb han ogsaa Lejligheden til at minde om Saxo, som naar han i et Brev af 5. November (n. St.) 1634 skrev til Meursius: »Hils endelig Stephanius og Lauremberg. Jeg længes meget efter at vide, om Stephanius dog ikke endelig engang vil give os Saxo Grammaticus. Derom maa Du ogsaa fortælle mig noget i dit næste Brev. Og dersom det gaar i Langdrag for ham, saa anspor ham. Hin Skribent fortjener i fuldt Maal, at en begavet Mand anvender hele sin Flid paa ham[2])«.

Som ovenfor er berørt, førtes der i Slutningen af Aaret 1630 nogle Forhandlinger mellem Kansler Chr. Friis og Stephanius, over hvilke der var bredt et vist hemmelighedsfuldt Slør. Rimeligvis faa vi et Vink om den Sag, der var paa Bane mellem dem, i følgende Ytringer, der forekomme i et Brev af 29. Januar 1631 fra Professor Jesper Brochmand til Biskop Jens Dinesen Jersie i Ribe: »I skal ikke gjøre Eder nogen Ulejlighed med at udarbejde Colloqvier for Skoleungdommen; thi efter hvad

---

[1]) Vossii Epist. I, 174, 197, 200, 243, 248, 273, 283, 294, 317, 417 (af det sidste Brev ses, at Voss efter Meursius's Død satte Stephanius højest blandt sine soranske Venner)

[2]) Vossii Epist. I, 271.

jeg kan forstaa af et dunkelt Rygte, er Professor Stephanius i Sorø fuldt optagen af dette Hverv [1]«.

Brochmand har neppe været fejl underrettet. Den tidligere anførte Ytring af Kanslerens Velbehag ved Stephanius's rene og ukunstlede latinske Stil tyder i samme Retning. Desuden er det bekjendt, at Chr. Friis, der altid interesserede sig for det lærde Skolevæsens Fremme, efter den kejserlige Krigs Forstyrrelser atter med Kraft optog Bestræbelserne i den Retning. Den 14. Marts 1631 udgik der kongelig Befaling til Universitetets Professorer om strax efter førstkommende Paaske at træde sammen med Professorerne fra Sorø for at overveje en Række Spørgsmaal vedrørende Skoleundervisningen [2]), deriblandt ogsaa om Udarbejdelsen af større og mindre Colloqvier og af en større og en mindre latinsk-dansk Ordbog; og netop paa dette Omraade kom Stephanius til at gjøre Gavn. Og han kunde gjøre det, da han havde ualmindelig grundig filologisk Indsigt og god Smag. Vi have vel i det foregaaende mest dvælet ved hans historiske Studier; men saa meget er vist, at han ikke forgjæves havde haft den Tids mest berømte Filologer til sine Lærere og Venner.

Den 18de April 1631 samledes Professorerne fra Sorø, Dr. Christianus Matthiæ (egentlig: Karsten Thiesen), Dr. Joh. Meursius, Dr. Joachim Burser, Dr. Johan Lauremberg, Mag. Niels Mortensen Schjelderup, Mag. Steffen Hansen Stephanius og Daniel Matras, med deres tolv kjøbenhavnske Kolleger i Konsistorium ved Universitetet. Den kgl. Hofpræst Dr. Christen Jensen, der var en udmærket latinsk Stilist, gav ogsaa Møde. Forhandlingsemnet, de ovenomtalte Spørgsmaal, blev kortelig drøftet. Men da man formodentlig fandt, at en saa stor Forsam-

---

[1]) *Gjellerup*, Biskop Jens Din. Jersin, S. 182 Not.
[2]) *Rietz*, Skånska Skolväsendets Historia, S. 629—31.

ling ikke saa godt egnede sig til at gjøre det Udkast, der skulde indsendes til Kancelliet, og da alle Professorerne fra Sorø vel heller ikke i længere Tid kunde være hjemme fra, saa enedes man efter nogle Dages Forhandling om at nedsætte et snevrere Udvalg, bestaaende af fire Kjøbenhavnere, Dr. Jesper Brochmand, Dr. Niels Pedersen (Aurilesius), Mag. Hans Rasmussen (Brochmand) og Mag. Hans Hansen Resen, samt een Soraner, og det blev Stephanius, som altsaa vistnok i den Anledning har maattet opholde sig i længere Tid i Kjøbenhavn.

Der foreligger ikke nogen Protokol over Udvalgets Forhandlinger; men den 6. September 1631 blev et Udkast til Besvarelse af Spørgsmaalene vedrørende Skoleungdommens Undervisning forelæst for Universitetets Professorer i Konsistorium, og nogle Anmærkninger dertil antegnede af Notarius [1]). Et fuldstændigt Forslag findes. undertegnet af Professorerne i Sorø den 24. Februar 1632 [2]). Det er meget udførligt og kjendelig udarbejdet med stor Omhu. Ingen vil kunne nægte, at det indeholder mange fortræffelige Bemærkninger og Anvisninger. Paa Disciplenes religiøse og sædelige Udvikling er der lagt stor Vægt ved Siden af en grundig klassisk Dannelse. Selvfølgelig bærer det Mærke af den Tid, hvori det er fremkommet; men det indeholder dog saa meget, der vidner om en moden pædagogisk Indsigt, at man kunde have ønsket, at det i sin Helhed var blevet gjennemført. Dette synes imidlertid ingenlunde at være sket [3]). Paa den Omstændighed, at det foreliggende Forslag kun er undertegnet af Professorerne i Sorø, kan der neppe lægges nogen Vægt, da det ikke angiver sig som et særlig soransk

---

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. II, 709—10.
[2]) Trykt hos Rietz, Skånska Skolväsendets Hist. S. 631—55.
[3]) Gjellerup, Biskop Jens Din. Jersin, S. 96—8.

Forslag, men som en Approbation af det fra Kansleren tilsendte Udkast.

Vi kunne ikke sige, hvor stor en Indflydelse Stephanius har haft paa Forslaget, om end hans Medvirkning paa enkelte Punkter er kjendelig[1]). Men faktisk fik han en væsentlig Andel i det Arbejde, der gjordes, for at skaffe bedre Skolebøger tilveje, hvorom mere i det følgende. Det er derfor rimeligt nok, at Kanslerens Forhandlinger med ham i Aaret 1630 netop have drejet sig om hans Virksomhed paa dette Omraade. At disse Arbejder til bedste for det lærde Skolevæsen have optaget en lang Tid, i hvilken Stephanius's egentlige Lærergjerning har været suspenderet, synes at fremgaa af Titelen til følgende Skrift:

Stephani Johannis Stephanii De Eloquentia Viro Nobili necessaria Oratio, habita in Regiâ Academiâ Soranâ Anno c I ɔ I ɔ cxxxiii. postrid. Calend. Maij, cum post diuturnam intermissionem publicum docendi munus redauspicaretur. Hafn. [1633]. 4°.

Skriftet, der under 2. Juni 1633 er tilegnet Hofmesteren for Sorø Akademi, Just Høeg til Gjordslev, indeholder en ganske interessant Paavisning af Veltalenhedens Betydning, særlig for Adelsmænd. Blandt andet fremhæves, at naar de vare i Besiddelse af denne Evne, sattes de i Stand til paa en sømmelig Maade at tale ved Standsfællers Jordefærd, som Skik den Gang var[2]). I urolige Tider var der intet virksommere Middel til at bringe en

---

[1]) Det kan saaledes neppe betvivles, at naar Rektoren ved Sorø Skole, M. Hans Svaning, udpegedes som den, der skulde samle »dicta sententiosa, juventuti in scholis prælegenda«, da er det sket efter Stephanius's Forslag. Det samme gjælder ogsaa andre Forslag om Anvendelse af soranske Lærde til Udarbejdelse af paatænkte nye Skolebøger.

[2]) Jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 635. 800 ff.

oprørt Almue (plebs bellua multorum capitum) til Ro, end naar en anset Mand stod frem og med veltalende Ord ligesom gjød Olie paa de vilde Bølger. Ogsaa historiske Exempler paa Ordets Magt benytter Stephanius for at indgyde de unge Herrer Lyst til at høre hans Forelæsninger over Rethoriken.

Medens Stephanius's Tid saaledes paa forskjellige Maader var optagen, forsømte han dog ikke at anvende ethvert Øjeblik, han kunde faa tilovers, paa sine egne Yndlingsstudier. Kundskaben derom maa navnlig øses af de Breve, han vexlede med Worm i Kjøbenhavn og Voss i Amsterdam. I Brevene til og fra den førstnævnte er der hyppig Tale om Boglaan[1]). Her vækker det vor Forundring, at det langt oftere var Stephanius, der kunde sende Worm sjeldne Bøger og Haandskrifter til Laans, end omvendt. Man skulde mene, at den unge Professor i Sorø endnu forholdsvis var en Begynder, medens Worm alt længe havde været Samler og desuden havde Universitetets Bibliothek i sin umiddelbare Nærhed, ikke at tale om, hvad andre af Professorerne kunde forsyne ham med. Men i Virkeligheden var det Stephanius, der som oftest var den ydende. Kun paa eet Punkt, men ganske vist et væsentligt, stod denne tilbage, nemlig i Kundskab til Nordens Oldsprog, og det var ham et stort Savn. Haandskrifter affattede i Oldsproget var han, mærkværdigt nok, ad en eller anden Vej kommen i Besiddelse af, skjønt han endnu ikke, som Worm, havde Forbindelser paa Island; men han kunde ikke læse dem[2]). Den 26. September 1633 skrev han til Worm: »Jeg sender nu den

---

[1]) Foruden Brevene, som ere trykte i Wormii Epistolæ, kan henvises til et hidtil utrykt fra Stephanius til Worm, af 1. Sept. 1630, der meddeles som Tillæg nedenfor.

[2]) Det er rimeligt, at Stephanius har faaet Haandskrifterne fra Brynjulf Svensen, der 1633 var bleven Konrektor i Roskilde.

Bog, som jeg sidst omtalte. Det synes at være en Samling af norske Love, skrevne i det islandske Sprog, hvortil der, om jeg ikke tager fejl, er føjet en norsk Kongekrønike. Nu maa I dømme om Værket og velvillig meddele mig, hvilken Betydning det har. Thi maaske ville vi kun finde Kul istedenfor Guld. Forøvrigt er jeg helt optagen af at afskrive det Dødskvad, som Regner Lodbrog siges at have fremsagt, før han udaandede. Det er for mig kosteligere end Guld, og jeg vilde ret af Hjærtet ønske, at vi havde flere saadanne Kvad, der kunde kaste Lys over Saxos Historie. Nok sagt, ved at læse et saa udmærket Mindesmærke fra Oldtiden, er der paakommet mig en saadan Længsel efter at lære det islandske Sprog, at jeg ikke har kunnet lade være at afskrive de Ordforklaringer, som Magnus Olafsen plejer at tilføje sin danske Parafrase, noget jeg haaber ikke er Eder imod. Skulde I, som jeg ikke betvivler, besidde en islandsk Nomenclator eller Lexicon, vil jeg indstændig bede Eder om at laane mig samme, eller at skaffe mig en fra de Islændere, der studere hos eder. Derved vil I gjøre mig en stor Tjeneste, som jeg paa enhver mulig Maade vil søge at gjengjælde [1])«.

Det omtalte Kvad, Lodbrogskviden eller Krakasmaal, havde Worm Aaret iforvejen faaet fra Præsten Magnus Olafsen i Laufaas paa Island, der havde ledsaget Originalen med en dansk Oversættelse eller Parafrase samt Ordforklaringer [2]), som Stephanius nu søgte at drage Nytte af. Hans Ønske om Laan af en islandsk Nomenclator kunde Worm ogsaa opfylde; men da han den 28. Sept. 1633 sendte ham en saadan, maatte han rigtignok tilføje, at den ikke var af stor Nytte til Forstaaelse af

[1]) *Wormii* Epistolæ, p. 157.
[2]) *Wormii* Epistolæ, p. 365—4. Jvfr. Stephanii Notæ uberiores p. 192. Saxo ed. Müller. II, 259 sq.

det gamle og poetiske Sprog, da den holdt sig til det nyere Islandske[1]).

Senere gjorde den nævnte Magnus Olafsen efter Worms Opfordring Udkast til et islandsk-latinsk Glossarium af større Værd, hvilket da ogsaa ved Worms Velvillie kom Stephanius tilgode. Manuskriptet maatte oftere rejse frem og tilbage mellem Kjøbenhavn og Sorø[2]). Worm arbejdede stadig paa dets Forbedring og Fuldstændiggjørelse, og endelig naaede han 1651 til at faa det udgivet — det første islandske Lexicon, Litteraturen ejer — men Stepha-

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 158.

[2]) Den 16. Maj 1639 skrev Stephanius til Worm: »Vehementer mihi placuit Glossarium istud priscæ linguæ Danicæ, a te non ita pridem mecum benigne communicatum. Et ut insignes ejus dotes strictim commendem, varias mihi suppeditavit Antiquitates, quæ locis nonnullis Saxonis mei luculentam facem allucere possunt. (Epist. p. 182 sq., hvor ogsaa Exempler paa de Oplysninger, Glossariet ydede, anføres). Worm svarede: »Glossarium meum tibi profuisse, ex animo gaudeo« etc. (Ep. p. 184). Den 10. Marts 1641 skrev Stephanius: »Enixe abs te contendo, ut ad exiguum temporis spatium Lexicon tuum Islandicum utendum mihi concedas, ut inde excerpam, quæ inservire poterunt augendis in Saxonem Notis«. (Wormii Ep. p. 197). Worm svarede: »Mitto Lexicon meum et Cantilenas (nogle Oldkvad, som St. ogsaa havde bedet om); verum Lexico ægre carere valeo, quod in eo sim, ut in meliorem redigam formam, ac prælo subjiciam, ut sit appendix ad Literaturam (Worms Værk: Lit. Runica). — Den 14. (?) Marts s. A. skrev Stephanius til Worm: »Ignoscas mihi velim, quod Glossarium tuum plus justo diutius penes me detinuerim. A capite etenim ad calcem, quod dicitur, perlegendum mihi susceperam, ut observata nonnulla inde excerperem, quæ Saxoni illustrando inservirent. Et sane non pauca sese obtulerunt, quæ propediem in Notis meis hinc inde inserta videbis, ubi ipse lucem viderit Saxo« (Wormii Epist. p. 199). — Blandt de Hdskr. af Stephanius, som siden gik til Sverig, var: »Glossarium priscæ Lingvæ Danicæ, confectum a Magno Olai Islando An. 1636, et manu Stephanii descriptum, in 4°« (Celsius, Hist. Bibl. Upsal. p. 110).

nius fik ikke den Glæde at se det fuldendt, da han var død Aaret før Værkets Fremkomst[1].

Naar det laa Stephanius saa meget paa Hjærte at erhverve sig idetmindste noget Kjendskab til Nordens ældste Litteratur, da var det, fordi han ikke uden Grund haabede ad den Vej at trænge ind til en dybere Forstaaelse af den gamle Historieskriver, som var Gjenstand for hans Granskning. Vi kunne derfor ikke undre os over, at det var ham en stor Glæde, da han fik fat i Bjarkemaalet og saae, at det var det samme Digt, som Saxo paa sin Maade havde gjengivet i latinske Vers[2].

Om Saxo drejede Stephanius's Studier sig nemlig først og sidst, og det var vistnok sjeldent, at han skrev til sine lærde Venner, uden at der løb et eller flere Spørgsmaal ind med vedrørende dunkle Steder hos denne Forfatter[3]. Undertiden paatog Worm sig at forebringe hans Spørgsmaal for de lærde Islændere, han stod i Brevvexling med[4]. Intet vilde have været vigtigere for Stephanius, end dersom han havde kunnet opdage en haandskreven Codex af Saxo, hvorved mange møjsommelige Gjætninger og Granskninger maaske kunde spares; men skjønt han ubestridelig var en Mester i at opdage og værdsætte gamle Haandskrifter, vare dog alle Eftersøgninger og Forespørgsler forgjæves. Det lykkedes ham vel

---

[1]) Specimen Lexici Runici, obscuriorum qvorundam vocum, qvæ in priscis occurrunt Historiis et Poetis Danicis, enodationem exhibens. Collectum à Dn. Magno Olavio, Pastore Laufasiensi in Islandia doctissimo, Nunc in ordinem redactum, auctum et locupletatum ab Olao Wormio. Hafn. 1651, Fol.

[2]) Wormii Epistolæ, p. 158—9.

[3]) Tvende udaterede Breve fra Stephanius til Ger. Jo. Voss, der rimeligvis maa henføres omtrent til Aaret 1633, bestaa udelukkende af Spørgsmaal vedrørende Saxo. (Vossii Epist. II, 126 og 127—8)

[4]) Se t. Ex. Wormii Epistolæ, p. 366.

at komme i Forbindelse med den lærde Christoffer v. Barth i Leipzig, hvis Adversaria commentaria røbede et nærmere Kjendskab til Saxo. Men det var dog en lidet trøstefuld Meddelelse, han fik, da Barth 1633 paa hans Forespørgsel svarede, at han vel havde ejet endog to Codices af Saxo, men at de begge vare gaaede til Grunde i en ulykkelig Ildebrand, saa det kun var enkelte nye Læsemaader, han erindrede eller havde optegnet[1]).

Var Saxo end saaledes Midtpunktet for Stephanius's litterære Bestræbelser, undlod han dog ikke, naar Lejlighed gaves, at strække sig videre. Da han saaledes var kommen i Besiddelse af en Pergamentscodex med Abbed Vilhelms Breve, som han tænkte paa at udgive, skrev han den 16de April 1632 til sin gamle Velynder Ger. Jo. Voss og bad ham om en Afskrift af den Levnedsbeskrivelse af Abbed Vilhelm, der fandtes i Acta Sanctorum, da han agtede at føje den til Udgaven af Brevene[2]). Samtidig

---

1) Stephanii Notæ uberiores in Saxonem. p. 117, og Prolegomena. p. 8. C. Bruun, Angers-Fragmentet af et Haandskrift af Saxo Grammaticus, p. XI.

2) »Vita S. Wilhelmi Abbatis Monasterii ad S. Paracletum, in Dania ab ejus quidem discipulo conscripta, sed per Laurentium Surium in compendium redacta, extat tomo ii. de Historiis sanctorum. a. d. vi. Aprilis. Eam ut per amanuensem tuum describi, et per præsentem internuntium ad me transmitti cures. per genium te amicitiæ nostræ rogo, atque obsecro. Penes me etenim est volumen epistolarum ejusdem Wilhelmi Abbatis, in membranà exaratum, quod olim, Deo volente. publici juris facere constitui. Huic verò instituto non parum inservire poterit hoc quicquid est monumenti; inprimis vero si ad calcem libri adjungatur« (Vossii Epist II. 105). I et Brev, dat. Amstelod. VII Kal. Oct. 1632. til Joh. Meursius, beder Voss ham hilse Stephanius, »cuius postulato hoc ipso die satisfecissem. si præscissem crastino die Dn. Mulenio literas esse tradendas . . . Nec enim erat, qui tam cito vitam, quam exposcit Stephanius, exscribere posset«. (Meursii Opera, ed. Lam. XI, 552). Den 4. Nov. 1632 skriver Stephanius atter til Voss og beder om den nævnte Afskrift. (Vossii Epist. II, 115).

forespurgte han, om Voss, siden de skiltes, havde fundet noget, der kunde tjene til Oplysning af Saxo, og bad ham om Laan af Bonaventura Vulcanius's Glosser til Martianus Capella, hvilke han rimeligvis ogsaa har faaet, da han i sine Noter til Udgaven af Saxo oftere citerer dem. Afskriften af den omtalte Biografi af Abbed Vilhelm trak det derimod i Langdrag med, skjønt dette dog vel ikke har været Grunden til, at Stephanius ikke fik hans vigtige Brevsamling udgiven.

Det gik nemlig ham, som det vel gaar de fleste Historikere, at der er meget, de kunne have Lyst til at drage frem for Lyset, men dog ikke naa at faa fuldendt eller maa efterlade uudgivet. Dette gjælder ogsaa et andet Arbejde, som Stephanius i Aaret 1632 syslede med, nemlig en historisk Beskrivelse af Sorø Kloster[1]). Hvad han fik udarbejdet findes endnu i Universitetsbibliotheket i Upsala, og Molbech har i sin Tid givet en Oversættelse eller et Uddrag af den ret interessante topografiske Indledning til Skriftet (trykt i »Det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter«, 1816—17, S. 451—62). Men, som sagt, fuldendt blev det ikke, og end mindre udgivet af Forfatteren.

[1]) Annales vetustissimi in Dania monasterii Sorani, primam fundationem, felices progressus etc. binis complectentes libris, quorum prior ipsam Topographiam, deinde conditorum nomina, tandem seriem Abbatum et Præsidum, qui in hunc usque diem per annos 472 præfuere, continet; alter vero a compluribus Pontificibus, Episcopis, Regibus, Principibus aliisque viris confirmationum, privilegiorum, donationum literas exhibet, omnia ex variis Archivis et veritatis indubiæ monumentis collegit Steph. Joh. Stephanius, Rhetor. Professor. A. C. 1632. Jvfr. Celsius, Hist. Bibliothecæ Upsal. p. 109—10. Den (ifølge Molbech) manglende 2den Bog erstattes ved det ovenfor S. 8 omtalte Hdskr. i Arne Magn. Saml. 291 Fol. — Det kunde bemærkes, at Joh. Svaningius (Chronologia Danica, Proleg. p. 30) siger om Stephanius: »fide optima descripsit et maximo judicio emendavit Catalogum Tutorum monasterii Sorani«.

Naar Stephanius ikke fik sin 1632 paabegyndte Beskrivelse af Sorø fuldendt, ligger det nær at antage, at den omfattende Virksomhed for Tilvejebringelsen af nye Skolebøger, hvori han var bleven inddragen, kan have bragt ham til at lægge det nævnte Arbejde til Side. I Begyndelsen af Aaret 1634 var han saa vidt færdig med Skolebøgerne, at Kansler Christen Friis i de første Dage af Februar s. A. kunde paalægge Universitetets Professorer at revidere Stephanius's Colloquia og Vocabularium, og »strax lade Melchior bekomme den at trykke«. Under 11. Februar s. A. hedder det i Konsistoriets Forhandlinger: »Melchior Martzan blev significeret, at han ex consilio Cancellarii skulde trykke Colloquia M. Stephani pro Scholis: at han derfor holder sine typos færdige, og med første indlægger en Prøve af Trykken [1]«. Revisionen har neppe været saa langtrukken, som Tilfældet ellers ofte var. Samme Aar udkom nemlig:

Colloquiorum Familiarium Libri IV. Superiorum jussu, pro Scholis Patriis adornati à Stephano Johannis Stephanio, Eloquentiæ in Regiâ Academiâ Soranâ Professore. Cum Grat. et Priv. Ser. Reg. Majest. Hafniæ, Typis Melchioris Martzan, Acad. Typogr. 1634. 8°. (413 Sider).

Skriftet er under 21. November 1633 tilegnet Kongens Søn, Grev Valdemar Christian, der under Wichman Hasebardts Vejledning havde begyndt paa at lære de gamle Sprog.

I Fortalen gjør Stephanius Rede for den store Mængde latinske Forfattere, ældre og nyere, udaf hvis Skrifter disse Samtaler tildels ere samlede. Forøvrigt ere Colloqvierne ordnede efter samme Princip, som fulgtes i Ste-

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. II, 711—12.

phanius's Nomenclator, der nedenfor skal omtales, saa at disse to Skolebøger korrespondere med hinanden. Colloqvierne vare bestemte til den praktiske Indøvelse af det Ordforraad, som Disciplen ved at lære Nomenclator udenad (eller dog med den stadig ved Siden) havde tilegnet sig. Kun naar man har dette for Øje, kan man rettelig vurdere Colloqviernes fortrinlige Brugbarhed som Skolebog. Ved med tilstrækkelig Omhu at gjennemgaa dem kunde Disciplen tilegne sig Færdighed i med ikke ringe Sikkerhed at udtrykke sig baade skriftlig og mundtlig om alle mulige Ting i Himlen og paa Jorden. I hver Samtale er der to Personer, der optræde og skifte Ord om et vist Emne, hvortil Gloserne findes i det tilsvarende Stykke af Nomenclator. Colloqvierne kunde benyttes til almindelig Latinlæsning. Dog ligger det nær at antage, at de vare bestemte til at læres udenad af Disciplene. To af disse kunde da optræde samtalende paa Latin, hver med sine bestemte Spørgsmaal og Svar, hvorpaa Rollerne kunde ombyttes, saa at den, der i første Omgang spurgte, i næste Omgang svarede. Adskillige af Samtalerne havde, den Gang de fremkom, en aktuel Interesse, idet Forfatteren har lagt an paa at drøfte Spørgsmaal, der da vare paa Dagsordenen. Som Exempel kan nævnes Lib. III, Coll. 8, der handler om Klædedragten, og som, sammenholdt med de Klager, som den Gang lød fra forskjellige Sider over den Overhaand tagende Luxus, er meget oplysende. Den, der nu gjennemlæser disse Samtaler med Øjet opladt for kulturhistoriske Forhold, vil ofte træffe paa noget, der vil vække hans Interesse, f. Ex. i Lib. III, Coll. 17 (De re nummaria) om Pengerepræsentativer, hvor Forfatteren omtaler, at der i sin Tid her i Landet var anvendt runde Brikker af Læder som Penge, ligesom han, aabenbart efter Selvsyn, beskriver nogle Papirspenge, der var satte i Omløb i Holland under Leidens Belejring. En

Bogven vil med Fornøjelse læse Samtalen III, 19, hvori et kongeligt Bibliothek beskrives. Men man falder unægtelig i Forundring, naar i 4de Bog, i Samtalerne »de morbis«, ogsaa forskjellige særlige Kvindesygdomme (mollities prægnantium, mola, abortus) gjøres til Gjenstand for Skoleøvelser. — Da Bogen endnu paa Holbergs Tid anvendtes i Skolerne (se Slutningen af »den Vægelsindede«), ligger deri formentlig en Anerkjendelse af dens Brugbarhed.

Medens de nævnte Colloqvier undertiden maa synes at behandle altfor specielle og vanskelige Emner, som naar Forfatteren lader Disciplene drøfte rent juridiske Fagspørgsmaal (f. Ex. de possessione, Lib. IV, Coll. 18), saa er saadant derimod ikke Tilfældet med de for de lavere Klasser bestemte Samtaler, der nu kun foreligge i senere Udgaver. Titelen paa den første os bekjendte Udgave er:

Colloquiorum minorum Libri IV. Pro Scholis Daniæ et Norvegiæ. Auctore Stephano Johannis Stephanio. Cum Grat. et Privil. Ser. Reg. Majest. Hafn. 1666. 8°.

Skriftet er under 1. Januar 1633 tilegnet Jørgen Friis, Søn af Kansleren. Deraf kan man dog neppe slutte, at det er udkommet samme Aar, eftersom man i Acta Consistorii for 3. Juni 1635 læser: »Er Hr. Kanslers Villie, at Dn. M. Jacobus Matthias vil igjennemse Dn. M. Stephani Colloquia minora, saa og Corderi minora Colloquia, og notere minus congruas et latinas phrases«. Og under 13. Juni s. A.: »Tager Dn. M. Jacobus Matthias Umagen paa sig at revidere de smaa Colloquia«. Maaske kan man da antage, at Bogen er udkommen første Gang i Aaret 1635. Siden udkom den i gjentagne Oplag og fandt ogsaa Indgang i Sverig, hvor en kgl. Forordning af 31. Jan. 1693 bestemte, at Minora Colloquia Stephanii

skulde bruges i Latinskolernes 2den Klasse[1]. En Udgave, trykt i Stokholm 1718, findes i det kgl. Bibliothek. Bogen har vistnok holdt sig i Brug baade i Sverig og her i Landet i en rum Tid, og den fortjente det; thi man skal lede efter en latinsk Læse- og Øvelsebog, der er bygget paa sundere pædagogiske Principer og mere afpasset efter Begynderes Tarv.

Som ovenfor er bemærket, staa Stephanius's Colloquia i nøje Forbindelse med et andet Skoleskrift af ham, som udkom omtrent samtidig, nemlig hans i over 100 Aar almindelig brugte Nomenclator. Under 26. April 1634 læses i Konsistoriets Forhandlinger: »Leverede Mag. Resenius fra sig I. libr. Nomenclatoris Stephanii, som han hannem havde tilskikket, og læste derhos hans Brev om samme Opere«; og under 14. Juni s. A. hedder det sammesteds: »Leverede Dn. M. Wulfgangus Rhumannus 2 libros Nomenclatoris Dn. M. Stephanii til Rectorem, som han havde paa sig taget at revidere og conferere med andre Autoribus«[2]. Samme Aar udkom:

Nomenclatoris Latino-danici libri IV. Omnium rerum appellationes unà cum selectis loquendi formulis complectentes. In usum Scholarum Daniæ et Norvegiæ conscripti et in lucem editi à Stephano Johannis Stephanio. Additus est Index Danicus juxta ordinem Alphabeticum. Cum Grat. et Priv. Ser. Reg. Majest. Hafniæ. Typis Melchioris Martzan 1634. 8°.

I denne Ordbog ere de latinske Ord (Nomina og Adjectiva) med tilføjet dansk Oversættelse ordnede i Kapitler efter Indholdet. Saaledes i 1ste Bog: I. De Deo.

---

[1] Dette bemærkes paa Titelbladet af Udgaven 1718. Et Oplag, trykt i Götheborg 1691, omtales hos Rietz. Skånska Skolväsendets Hist., S. 96.

[2] Kirkehist. Saml. 3. R. II, 712.

II. De Angelis et Spiritibus, item de Sanctis. III. De Diis gentium. IV. De Dignitatibus et Officiis Ecclesiasticis. V. De Templo et Rebus ecclesiasticis. VI. De festis diebus Christianorum. VII. De tempore et eius partibus (etc.). I 3die Bog: I. De re cibaria. II. De potu. III. De mensis secundis et fructibus. IV. De aromatibus. V. De frumentis et leguminibus. VI. De re herbaria. VII. De arboribus et fruticibus. VIII. De re vestiaria (etc.). De Gloser, som her anføres, ere saa dem, der anvendes i de tilsvarende Kapitler af de ovenanførte Colloqvier. Til Slutning følger en alfabetisk Liste over de ved Oversættelsen af de latinske Ord benyttede danske, med Henvisning til den Side, hvor de findes — altsaa Grundlaget for et kompendiøst dansk-latinsk Lexicon.

Hvad angaar Brugen, da have Disciplene vistnok først kapitelvis maattet læse Gloserne i Nomenclator, inden de anvendte dem i Colloqvierne. Bogen maa være funden brugbar — hvad den utvivlsomt ogsaa var — da den siden udkom i mange Oplag. Nævnes kan saaledes Udgaver fra 1645[1]), 1692, 1738, samt en tidligere uden Aar (»imprimatur S. Lintrup«), i hvilken der er foretaget nogle Forandringer.

At Stephanius ved Udarbejdelsen af dette Skrift har haft god Nytte af sin Faders i Haandskrift efterladte Nomenclator[2]), er jo sandsynligt. Det samme skal ogsaa gjælde den af Villads Nielsen (Brøns), Rektor i Viborg, forfattede »Examen breve Nomenclatoris Lat.-Dan. Hadriani Junii«, der heller ikke var bleven trykt, men nu kom til Nytte[3]). — Nogle Aar efter at Stephanius havde udgivet ovennævnte Ordbog, lykkedes det ham at fuldende 2den

---

[1]) Et Exemplar af denne Udgave med tilskrevne islandske Ord fandtes i P. J. Resenii Bibl. Acad. Hafn. donata, p. 126.

[2]) Se foran, S. 34.

[3]) Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 486.

Del, der udelukkende holdt sig til Verberne. Den var ikke som 1ste Del inddelt i Kapitler; men det latinske Sprogs Udsagnsord ere ordnede alfabetisk med tilføjet dansk Oversættelse, og bag i ere saa de danske Verber opførte i Bogstavorden med Henvisning til den Side, hvor det tilsvarende latinske Ord findes. Titelen lyder:

Nomenclatoris Latino-Danici Pars altera, quæ verba omnium conjugationem ordine Alphabetico exhibet, cum significationibus propriis ac translatis, variisque construendi modis. In usum Scholarum Daniæ et Norvegiæ conscripsit ac publici juris fecit Stephanus Johannis Stephanius. Cum Gratia et Privilegio Ser. Reg. Majestatis. Hafn. 1638. 8°.

Skriftet, der under 18. Juli 1638 er tilegnet Axel Sehested, Søn af Kansler Christen Thomesen, anvendtes som Skolebog i over 100 Aar. Udgaven fra 1654 er trykt i Sorø af Peter Janson, Akademiets Bogtrykker, dog paa de kjøbenhavnske Boghandleres Jochim Moltkens og Melchior Martzans Bekostning. De følgende Udgaver (1688, 1726, 1734, 1751 og vistnok oftere) ere trykte i Kjøbenhavn. Fra 1726 af ere »Verba Stephani«, som Bogen i en senere Tid altid kaldtes, noget forøgede.

Ved de her nævnte Bøger havde Stephanius givet et saa vigtigt Bidrag til Latinundervisningens Fremme i de lærde Skoler, at det vel egentlig først er Badens Skolebøger, der helt have trængt hans til Side.

Inden vi vende tilbage til Stephanius's historiske Virksomhed, maa en Begivenhed omtales, der blev af ikke ringe Betydning for hans private Liv, nemlig hans Indtrædelse i nyt Ægteskab. Den 26. Oktober 1634 havde han nemlig i Kjøbenhavn Bryllup med Thale Eisenberg, Datter af Provsten paa Samsø, Mag. Elias Eisenberg, der tidligere havde været Professor ved Univer-

sitetet [1]) og var en Broder til Biskop Hans Povlsen Resens Hustru, Anne Eisenberg, i hvis Hus Brylluppet formodentlig har staaet. Brudens Broder, der ligesom Faderen hed Elias Eisenberg, og senere blev Præst i Kallundborg, udgav et latinsk Bryllupsdigt til Brudefolkenes Ære [2]). Da Brudens Fader døde Aaret efter (1635), blev Stephanius's gode Ven og Studiefælle Mag. Hans Jensen Svaning (d. yngre), hidtil Rektor ved Sorø Skole, hans Eftermand som Præst i Besser og Onsbjerg samt Provst paa Samsø, og da han efter hin Tids Skik senere (31. Juli 1636) ægtede sin Formands Enke, blev han, der var 1 Aar yngre end Stephanius, altsaa dennes Svigerfader.

Samme Aar som Stephanius blev gift anden Gang, var han traadt i litterær Forbindelse med den lærde Rektor Johan Kirchmann i Lybek. Denne var nemlig allerede for flere Aar siden kommen i Besiddelse af en Codex, der indeholdt tvende for Nordens Historie vigtige Stykker, nemlig en latinsk Norgeshistorie fra Middelalderen af Theodoricus Monachus, samt en Beskrivelse af nogle danske Mænds Rejse til det hellige Land paa Korstogenes Tid. Da Stykkerne interesserede ham, tænkte han paa at udgive dem, men ubekjendt, som han var, med Kilderne til Nordens Historie, søgte han ved Hen-

---

[1]) Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. III, 639—42.

[2]) Det findes i Hjelmstjernes Saml. Nr. 3843. 4°. En Afskrift af det trykte Digt findes i Thottske Saml. 472, 4°. Den udførlige Titel lyder: Thalia-Talasio seu Musa nuptialis quam in auspicatis nuptiis clariss. et excellentiss. Dn. M. Stephani Johannis Stephanii, Eloquentiæ in nobilissimo Athenæo Sorano Professoris P. ad secunda vota transeuntis, Sponsi, juxta ac Virginis honestissimæ et venustissimæ Thaliæ, filiæ Dn. M. Eliæ Eisenbergi. reverendi et doctissimi Viri, Præpositi in Samo Danorum vigilantissimi, Sponsæ, in incluta Haunia ad diem 26. Octob. Anno 1634 celebrandis gratulabundus modulabatur Elias Eliæ Eisenberg, Sponsæ Germanus. Hafniæ, Typis Malchioris Martzan.

vendelse til flere at skaffe sig de Oplysninger, han savnede. Gjennem Landkansler Theodor Busse i Slesvig henvendte han sig først til den lærde Holger Rosenkrands, senere til Kansler Chr. Friis til Kragerup og endelig til Dr. Joh. Meursius. Overalt fik han, som det synes, venlige Ord og Opmuntringer; men derved blev det. De Oplysninger, han ønskede, var ingen af dem i Stand til at give ham[1]). Tilsidst kom han ogsaa til Stephanius, og her havde han fundet den rette Mand; thi ikke blot havde denne den dybere Interesse for Sagen, men han kunde ogsaa ved sin Forbindelse med Worm tilvejebringe de Oplysninger, der krævedes for at forklare flere gamle norske Udtryk eller Talemaader, som fandtes i den ellers latinske Krønike[2]).

Det første Brev, vi have fra Stephanius til Kirchmann, er dateret 15. Juli 1634. Heri udtaler han sin store Glæde over Kirchmanns Meddelelse angaaende det omtalte Haandskrift og opfordrer ham paa det stærkeste til at udgive det[3]). Senere kom Stephanius selv i Besiddelse af en Codex, der indeholdt de samme to Stykker, og nu skulde man synes, at der maatte være god Udsigt til at faa disse Kilder udgivne, da Stephanius 1642 tilbød at stille de Anmærkninger, han kunde tilvejebringe, til Kirchmanns Raadighed. Men 1643 døde denne, og saa laa hans Arbejde hen. Stephanius gav dog endnu ikke tabt; den

---

[1]) Professor Storm har i sin Udgave af »Monumenta Historica Norvegiæ Latine conscripta«, Indledn. S. II–IV, aftrykt en Del af Kirchmanns Brevvexling om denne Sag. Supplementer hertil findes i Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 319–20, 323–4, og i Meursii Opera XI, 568, 571. 592. (Jvfr. Stephanius, Notæ uberiores in hist. Saxonis, Proleg. p. 47).

[2]) Wormii Epistolæ, p. 176–78.

[3]) »Ejus (Theodorici) ut editionem, quantum in te, serio matures, hortor, imo totius patriæ nomine obsecro atque obtestor. Ingenti enim beneficio eam tibi devincies, edito tam præclaro antiquitatis monumento« (Storm, Indl., S. III).

31. Maj 1647 skrev han til Sønnen, Dr. jur. Joh. Kirchmann, og bad ham fortsætte og fuldende, hvad Faderen havde begyndt. Men der blev ikke noget deraf. Tre Aar efter døde Stephanius selv; den Codex, han havde besiddet, gik tabt[1]); det samme er Tilfældet med den, som den ældre Joh. Kirchmann havde ejet; men endelig i Aaret 1684 lykkedes det dog dennes Sønnesøn, Dr. Bernh. Casp. Kirchmann, at faa udgivet, hvad Farfaderen havde samlet. Maaske vil nogen spørge: hvorfor udgav Stephanius ikke disse Kilder, da han var kommen i Besiddelse af en Codex? Vistnok har Hensynet til Kirchmanns tidligere Arbejde holdt ham tilbage. Desuden var Vanskelighederne ved at faa noget udgivet den Gang saa store, at de nok kunde skræmme den, der ikke havde Raad til selv at betale Trykningen.

Den samme velvillige Hjælpsomhed, som Stephanius havde lagt for Dagen overfor Kirchmann, viste han ogsaa i Forhold til en Mand, i hvem han dog med nogen Grund kunde frygte en Konkurrent, nemlig Henrik Ernst, en af de mange Tydskere, som i Christian IV's Tid fandt Tilhold i Sorø. Han var i og for sig vistnok en baade dygtig og brav Mand; men havde den samme Evne og Tilbøjelighed, som de fleste tydske Videnskabsmænd, der i tidligere Tid i stort Antal have fundet et Hjem her i Landet, have haft, nemlig til at give sig noget af med alt og derved skubbe sig frem til Pladser, hvortil danske Videnskabsmænd ellers maatte synes selvskrevne. Ernst var Jurist, Filolog, Filosof, Theolog med mere, og havde ogsaa nok Lyst til at være Historiker. Dog derom senere. Foreløbig kan det bemærkes, at i Fortalen (dat. Sorø,

---

[1]) En Afskrift, han havde taget, er dog bevaret i Upsala og er benyttet af Prof. G. Storm ved hans Udgave af Theodoricus Monachus, til hvilken jeg her maa henvise.

Sept. 1636) til hans Skrift »Speculum prudentiæ et virtutis civilis, h. e. Vita T. Pomponii Attici scriptore Corn. Nepote« (Amstel. 1637) omtales »refertissima Bibliotheca Steph. Joan. Stephanii, viri præstantissimi et literis juvandis nati«, hvorfra Ernst havde laant et af de Haandskrifter, der vare benyttede ved Udgaven.

Under alt, hvad Stephanius syslede med, fortsatte han sin Brevvexling med Worm. Her fandt en stadig Given og Modtagen Sted. Worm samlede Oplysninger om den gamle nordiske Litteratur og om Runemonumenter, og var dette end ikke Stephanius's Fag, saa kunde han dog ved Hjælp af sin overordentlig udbredte Læsning i gamle og nyere Forfatteres Skrifter ofte meddele Worm Oplysninger, hvorpaa denne satte den største Pris. Ingen saadan har maaske fornøjet ham mere, end da Stephanius 1635 hos Venantius Fortunatus (en Forfatter fra det 5te Aarhundrede) havde fundet det mærkværdige Vidnesbyrd om Runeskriftens Ælde, der indeholdes i følgende Distichon:

Barbara fraxineis pingatur Runa tabellis,
Quodque papyrus agit, virgula plana valet [1]).

Men Worm var nok i Stand til at gjøre Gjengjæld, særlig ved Meddelelse af saadanne Oplysninger, der kun kunde faaes ved Kjendskab til Nordens Oldsprog. — Den 31. Marts 1634 skrev Stephanius til ham og bad, hvis han mulig havde Dubletter i sin Raritetssamling, da at overlade dem til Vennen i Sorø, thi han havde faaet Lyst til ogsaa at samle paa saadanne Sager, særlig hvad der var sjeldent [2]). Paa hin Tid, da der ingen offentlige Samlinger existerede, laa det nær for »curiøse« Videnskabsmænd selv at anlægge saadanne. Disse smaa Museer have haft deres Betydning, selv om den underlige Sammenblanding af

1) Wormii Epistolæ, p. 162–63.
2) Wormii Epistolæ, p. 161.

Natur- og Kunstprodukter, der sædvanlig fandt Sted, nu ikke ret tiltaler. Særlig har vistnok Oldsager interesseret Stephanius. Blandt andre Stykker vide vi, at han i sit »Museum« har haft en med Aske og Ben fyldt Gravurne af ualmindelig Størrelse og Skjønhed, hvilken han havde faaet som Foræring af Adelsmanden Mogens Høeg. Dette Stykke, som Stephanius satte megen Pris paa, skjænkede han i sit sidste Leveaar til Worms Samling, og derfra gik det over til det kongelige Museum, som stiftedes i Frederik III's Tid og kaldtes Kunstkammeret [1]). Fra dette er det nu havnet i det oldnordiske Museum [2]). — Ogsaa andre Oldsager, som Stephanius har besiddet. omtales lejlighedsvis i hans Breve [3]), og i Worms Værk om danske Mindesmærker anføres flere Meddelelser om mærkelige Stykker fra Oldtiden, som Stephanius havde givet ham [4]). Men Indsamlingen af slige »Rariteter«, hvortil ogsaa mærkelige Naturgjenstande regnedes, blev dog altid en Biting for den sidstnævnte, og efterhaanden som Worms Kabinet voxede i Omfang, maatte det ligge nær for Stephanius hellere at berige sin ærede Vens og Velynders Samlinger end selv at lægge an paa at faa noget fuldstændigt. Saaledes sendte han 1647 Worm en lille, smukt forarbejdet Kasse, forfærdiget af hans afdøde Fader, den ældre Stephanius, og fyldt med alle Slags Rariteter [5]).

Langt større Vægt end paa slige gamle Sager, der,

---

[1]) Olig. Jacobæus. Muséum Regium, Ed. 2da, Blad B [10]. Wormii Epistolæ, p. 287—8.

[2]) Meddelelse fra Dr. Henry Petersen, som tillige har henledet min Opmærksomhed paa, at Urnen findes afbildet og beskreven i Museum Wormianum (Amstel. 1655) p. 349, med Bemærkning om at Worm 1649 havde faaet den som Gave fra Stephanius.

[3]) Wormii Epistolæ, p. 220.

[4]) Wormii Monumenta Danica, 1643, p. 42—3, 48—9.

[5]) Wormii Epist. p. 257—8, 278—9.

isolerede fra deres Omgivelser, vare vanskelige at faa den rette Forstaaelse af, lagde Stephanius paa sin Samling af Bøger og historiske Haandskrifter, der, om just ikke i Tal, saa dog med Hensyn til Bøgernes Sjeldenhed og indre Værd vistnok efterhaanden blev en af de bedst forsynede her i Landet[1]). Havde Stephanius haft Evne, som han havde Lyst og Indsigt, vilde han sikkert paa dette Omraade have kunnet udrette noget overordentligt. Lidt uheldigt for ham var det maaske, at der i Nærheden af ham var en baade dygtig og energisk Bogsamler, der havde rigere Midler til sin Raadighed, nemlig Landsdommer Jørgen Seefeld paa Ringstedkloster. Ikke blot er denne vistnok oftere kommen ham i Forkjøbet, men Stephanius blev af og til underkastet en Pression af den ansete Adelsmand for at afhænde ham af sine Bøger og Haandskrifter, og selvfølgelig ikke af de ringeste eller almindeligste[2]), hvilket siden undertiden var til ikke ringe Ulempe for ham. Thi kunde han end atter faa et eller andet afhændet Haandskrift tilbage som Laan fra Seefeldts Samling, saa synes han dog kun undtagelsesvis at have villet forlange trykte Bøger. Og Følgen var, at det kom til at gaa ud over den brave Vorm, som nu fra Kjøbenhavn maatte skaffe Stephanius de Oplysninger, han savnede[3]). At det undertiden ikke blot har været

---

[1]) I Tillæget til nærværende Afhandling skal meddeles Notits om tvende mærkelige Bøger. som have tilhørt Stephanius og nu findes i det st. kgl. Bibliothek

[2]) Wormii Epistolæ, p. 186, 250. 261. Jvfr. Nyt hist. Tidsskrift VI, 221. Den 22. Dcbr. 1644 skrev Stephanius til Worm: »Extitere antehac mea in Bibliotheca Lud. Vivis Lucubrationes; verum Generosus Dominus Sefeldius caro satis pretio, sicut et alia multa, quibus nunc vehementer indigeo, bonorum Autorum scripta, me non adeo pure volente, sui juris fecit. Sed mens mihi læva fuit!«

[3]) Wormii Epistolæ p 262—3, 282.

en vis Sky for at afslaa Seefelds indtrængende Forlangender, men ogsaa Pengeforlegenhed, der har bevæget Stephanius til at gjøre Indgreb i sit kjære Bibliothek, er meget sandsynligt, især da Seefeld ikke var knap med Betalingen, naar han kunde faa, hvad han ønskede.

I et Brev af 18. November 1635 skrev Stephanius til Worm: »Mine Anmærkninger til Saxo har jeg leveret vor Svoger M. Jakob (Matthiesen) til Gjennemlæsning og Bedømmelse. Naar han er færdig dermed, vil jeg bede Eder, at I ogsaa vil underkaste dem en skarp Kritik [1])«. Nogen Tid efter skrev Worm: »Eders grundlærde Anmærkninger til Saxo har jeg nu gjennemlæst. Ved dem har I ikke blot kastet et udmærket Lys over denne Forfatter, men ogsaa sat Fædrelandet og alle, hvem vore Forhold ligge paa Hjærte, i en stor Taknemmelighedsgjæld til Eder, og har erhvervet Eder selv et udødeligt Navn. — — Perge, mi Stephane, elimati tui ingenii acumine Patriæ prodesse, neglectasque literarias nostræ gentis opes eruere, immortale post fata te manebit nomen, nullaque unquam meritorum tantorum fastigium delebit oblivio«. Derefter følger en Del Bemærkninger, der tilsidst ende med den Hilsen: »Lev nu vel, og sørg for, at vi snart faa Eders Saxo [2])«.

Ja, et saadant Ønske var let at udtale; men her var det, at Stephanius fik at kjæmpe mod de Vanskeligheder, som i hin Tid lagde mangt et Værk i Graven, der havde været en bedre Skjæbne værdigt. Han var, til Fædrelandets Ære, rede til at ofre alt, hvad han formaaede, for at gjøre Værket til et Monument, der kunde trodse Tidens Tand. »Constitui«, saaledes skriver han til Worm, »totum me patriæ dulcissimæ honori atque commodis impendere,

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 166.
[2]) Wormii Epistolæ, p. 168–70.

etiam cum maximo meo incommodo. Cujus rei fructum nullus dubito, quin vel post fata percepturus sim«. Derfor var han villig til at anskaffe Billeder til Oplysning af de i Anmærkningerne til Saxo omtalte Forhold eller Gjenstande, hvor sligt lod sig gjøre. Men selv at bekoste Trykningen af det store Værk, det formaaede han ikke. I sit næste Brev til Worm beder han derfor denne om at anvende al sin Veltalenhed for at bevæge den kjøbenhavnske Boghandler Jochim Moltken til at forlægge Skriftet [1]).

Det varede en god Stund, inden Worm kunde give Svar paa denne Anmodning, og da der endelig kom Besked, var den meget nedslaaende: Moltken havde svaret, at som Sagerne for Tiden stod, var det umuligt i hele Tydskland at sammenskrabe saa meget Papir, som der behøvedes til saa stort et Værk. Worm havde selv maattet bide i det sure Æble og beslutte sig til at bekoste Udgivelsen af sin »Literatura Runica«, da han ikke kunde faa nogen Forlægger til at overtage Værket [2]). Men Worm var ogsaa langt mere velstaaende, end Stephanius nogensinde var eller blev. I et Brev af 12. December 1636 ytrer den sidstnævnte, at han nu havde sat sig for, at han vilde henvende sig til Kansleren for at faa en Understøttelse, der kunde hjælpe til at bringe Bogtrykkerne paa Gled; »thi den Slags Folk gjør ikke Gavn, uden de se Mynten«.

Inden Stephanius endnu havde forsøgt den antydede Udvej, i ethvert Tilfælde inden han havde faaet nogen Udsigt til Hjælp hjemmefra, syntes et Haab at tilsmile ham fra Udlandet. I et Brev, dat. Sorø 28. September 1637, til Ger. Jo. Voss ytrer han nemlig: »Den Mand, som eders Janson (en bekjendt Boghandler) aarlig plejer

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 171.
[2]) Wormii Epistolæ, p. 173.

at sende til os for at sælge Bøger, har, da han sidste Foraar var her for at handle, i høj Grad glædet mig ved et forønsket Budskab. Han vakte nemlig et ikke ringe Haab hos mig om, at I vilde paatage Eder Omsorgen for at faa vor Saxo udgiven, og at I havde besluttet at overtale en af eders Bogtrykkere til at trykke og udgive denne udmærkede Skribents Værk med meget smukke Typer af mindre Form og ganske efter mit Ønske. Hvis jeg sikkert tør stole paa disse Ord af ham, og hvis han efter Eders Anmodning har bragt mig dette herlige Tilsagn, saa skylder jeg Eder den allerstørste Tak, ikke blot fra mig selv, hvis Ære og Berømmelse I derved i saa høj Grad vil støtte, men ogsaa fra alle brave og lærde Mænd, som hidtil længselsfuldt have ventet paa Udgaven af vor Saxo. Hele to Aar har denne uforlignelige Historieskriver, efter ved mig at være tilbageført til sin rette og skjønne Skikkelse, forgjæves paakaldt en eller anden Bogtrykkers hjælpende Haand: hvilket Budskab kunde derfor nogensinde være kjærkomnere eller behageligere eller mere frydefuldt at høre for mig, end at I, en saa stor og udmærket Mand, med Omhu vil sørge for, at denne guddommelige Forfatter kan fremtræde for Lyset i en skjønnere og renere Skikkelse. Underret mig dog ved første Lejlighed om, hvad jeg maa haabe, og hvem jeg sikkert tør overgive Saxo til for at blive trykt. Hvad mig angaar, da gjør jeg ikke Krav paa nogen anden Løn for mit Arbejde, end at Bogtrykkeren tildeler mig 20 eller højst 30 Exemplarer af Værket, saa snart den nye Udgave er kommen for Lyset[1]«.

Stephanius syntes saa sikker paa, at nu skulde det nok gaa med at faa Saxo fra Haanden, at han allerede syslede med et nyt Arbejde. Han tænkte nemlig paa at udgive Qvinctilians 12 Bøger »Institutiones Oratoriæ«,

---

[1]) Vossii Epistolæ II, 185.

ledsagede af udførlige Kommentarer. Men da han havde bemærket, at Voss etsteds i sine Skrifter havde omtalt nogle Membranhaandskrifter af Qvinctilian, som Joachim Camerarius i sin Tid havde ejet, saa anmodede han ham nu om en velvillig Meddelelse af de Varianter, som disse Haandskrifter indeholdt, og hvilke andre Hjælpemidler til Rettelse eller Forklaring af Texten, som han havde ved Haanden [1]).

Ogsaa andre Anmodninger stillede Stephanius til sin ærede hollandske Ven. I det hele syntes han oplivet ved Udsigten til, at hans mangeaarige Arbejde skulde bære sin Frugt. Det maatte derfor være nedslaaende for ham, da Voss Aaret efter meddelte, at de hollandske Bogtrykkere undslog sig for at indlade sig paa saa stort et Værk, der efter deres Formening ikke vilde have almindelig Interesse. Tilsidst, da Voss's Forsøg paa at finde en Forlægger vare mislykkede, endte han med at foreslaa Stephanius, at han skulde søge Hjælpen til Udgivelsen af sit Nationalværk i selve Fædrelandet; og det blev da virkelig ogsaa den Vej, som Stephanius slog ind paa, og hvorved det langt om længe lykkedes ham at bringe Saxo for Lyset [2]).

Inden det endnu var afgjort, om Saxo vilde udkomme

---

[1]) I et Brev af 28. April 1637 anmoder Stephanius sin Ven Worm om ved en Kjøbmand fra Kjøbenhavn, der aarlig plejede at rejse til London, herfra at skaffe ham Jo. Lelandi in Declamationes Quinctiliani Liber I. (Wormii Epist. p. 175—6). — Det Skrift, som Stephanius arbejdede paa, kom dog aldrig ud. Vossii Epistolæ indeholde intet Svar paa den ovenanførte Begjæring om Varianter.

[2]) Vossii Epistolæ I, 349—50, 354, 356. »Debebat is scriptor (Saxo) non alibi edi, quam in ipsa Dania, idque luculentis et elegantibus typis, charta etiam optima. Hoc ex honore esset Daniæ. Ac si Typographi non sufficiunt, impensis Regiis, vel Nobilitatis, aut Academiarum sumptibus fieri id conveniret«. Jvfr. Stephanius, Notæ uberiores in hist. Saxonis, Prolog. p. 45—6.

i Holland eller ikke, havde Stephanius sendt Voss et andet Manuskript, han ønskede trykt, nemlig en Samling Sententser udvalgte af Quinctilians Skrifter. Det var et fortrinligt Udvalg, vistnok nærmest bestemt for Akademisterne i Sorø, men selvfølgelig ogsaa brugeligt andensteds. Men skjønt Voss syntes særdeles godt om denne smukke Anthologi og interesserede sig for Udgivelsen, lykkedes det ham dog ikke at finde nogen Forlægger til Bogen i Holland, saa det endte med, at Manuskriptet, efter at have ligget her i et Par Aar, atter vandrede tilbage til Sorø[1], hvor Stephanius endelig fik det udgivet, men først da han selv ikke mere var Lærer i Veltalenhed ved Akademiet. Skriftet er under 1. Oktober 1641 tilegnet den unge Stygge Høeg, en Søn af den tidligere Hofmester paa Sorø, Hr. Just Høeg til Gjordslev, ved en Fortale, der indeholder en Udsigt over forskjellige ældre »florilegia gnomologica« samlede udaf de gamle Forfatteres Værker[2]). Det bærer følgende Titel:

M. Fabii Qvinctiliani Similia et sententiose dicta aliaque notatu digna, ex Libro XII Institutionum Oratoriarum, juxta ac Declamationibus, quæ illius nomine vulgo circumferuntur, in gratiam studiosorum Eloquentiæ et literaturæ politioris, selecta et ordinata per Stephanum Johannis Stephanium. Soræ Danorum 1641. 8°. (6 Ark).

Naar Stephanius havde tilegnet Hr. Just Høegs Søn denne smukke Samling af Sententser, da var det maaske i taknemmelig Erindring om, at Faderen var den første af Landets Stormænd, der havde rakt en hjælpende Haand

---

1) Vossii Epistolæ I, 354. II, 194, 195, 202, 208—9.

2) Naar Alb. Thura (Idea hist. litt. Dan. p. 320) siger »Livii Sententias et similia edidit, nisi fallor, Steph. Stephanius Soræ in 8°«, da er det sikkert en Fejltagelse.

til at bringe Saxo for Lyset. I et Brev af 24. Maj 1638 til Ger. Jo. Voss udtaler Stephanius sig paa en Maade, som kunde give Anledning til den Antagelse, at Hofmesteren paa Sorø havde lovet at afholde alle Udgifterne, saa Trykningen nu kunde gaa for sig, saa snart det nødvendige Papir var skaffet tilveje [1]). Dette var dog vel ikke Meningen. I alt Fald vide vi, at Stephanius senere maatte gjøre mange Anstrængelser for at tilvejebringe de fornødne Midler. Gjennem Worm havde han søgt at interessere Kansler Christen Friis for Sagen, skjønt, som det synes, ikke med noget ret Haab om, at det vilde lykkes. Saaledes skriver han den 31. Januar 1638 til Worm: »Da jeg af et Brev fra vor fælles Svoger, M. Jakob Matthiesen, nylig har erfaret, at I alvorlig har anbefalet mine Arbejder til Kansleren, den Gang I i August forrige Aar var hos ham paa Lindholm, saa vilde jeg kjærlig anmode Eder om at meddele mig, hvad Svar I har faaet. Thi af denne mægtige Mands Gunst eller — som jeg frygter — hans Ugunst afhænger det ganske, hvad Udbytte mine Studier skulle bringe [2])«.

I sit Svar, af 7. Februar s. A., udtaler Worm sig mærkelig forsigtig, naar han siger: »Den Samtale, som faldt mellem Hs. Højvelbyrdighed Hr. Kansleren og mig angaaende Eder og Eders Bestræbelser (conatus) kan ikke

---

[1]) Stephanius skriver til Voss, at han nu kunde fritage ham for hans Bestræbelser for at finde en Forlægger til Saxo; »Generosus etenim Præses noster, cui Deus æternum benedicat, sumptus se hanc in rem liberaliter suppeditaturum promisit. Itaque propediem ferrum ejus, quod dicitur, in igne erit, præloque committam, ut primum chartæ tantum comparaverit sibi Typographus, quantum toti operi excudendo sufficiat. Utinam felicibus prodeat auspiciis!« (Vossii Epist. I, 195).

[2]) Wormii Epistolæ, p. 179. »Tanti enim Herois favore, aut, quod abominor, odio, omnes studiorum meorum conatus stant atque cadunt«

betros til et Brev; men i sin Tid vil jeg meddele Eder alt.« Hertil svarede Stephanius d. 27. Februar s. A.: »Hvad I nylig skrev om Kansleren, var mig for saa vidt kjært, skjønt jeg begyndte at fatte Tvivl om hans Gunst og Velvillie mod mig. Men hvorledes det end er, saa er det bedre at stole paa Gud end paa Mennesker. Ve den, som holder Kjød for sin Arm. Men jeg vil lægge Baand paa mig; det er bedst at bringe de urolige Bølger til at lægge sig. Herrens er Jorden og dens Fylde. Den, der frygter Gud, skal ikke fattes noget[1]«.

Ganske vist tales der i disse noget mystiske Antydninger ikke bestemt om en Understøttelse til Udgivelsen af Saxo; men det er vel dog rimeligt, at det er dertil, der sigtes, saa meget mere som Stephanius i et Brev af 5. Marts 1639 til Ger. Jo. Voss, efter at have udtalt sin Forundring over, at de hollandske Bogtrykkere ikke vilde paatage sig Udgivelsen af Saxo, tilføjer: »Skuffet altsaa i dette Haab, har jeg, tildels efter Eders egen Tilskyndelse, besluttet mig til fra Tid til anden (subinde) at banke paa hos vore Stormænd for at bevæge dem til ved deres Understøttelse at fremme mit hæderlige Forsæt«. Derhos bemærker han, at skjønt Forhalingen af Værkets Udgivelse ikke var behagelig for de Lærde, som længtes efter at lære hans Anmærkninger til den store Historieskriver og hans Iagttagelser at kjende, saa var den dog ikke til Skade, for saa vidt som han derved fik Lejlighed til at

[1]) Wormii Epistolæ, p. 179—80. At Stephanius for øvrigt ikke har ladet det mangle paa skyldigt Hensyn til Kansleren, ses af et utrykt Brev til Worm (dat. Soræ VI Id. Aug. 1639, hvori han undskylder, at han med sin Hustru ikke efter Indbydelse kunde komme til Worms Datters Bryllup, bl. a. af Hensyn til at Kansleren ventedes til Sorø, rimeligvis »ut de commodo Museo et cubiculo filiolis suis prospiciat«. (Orig. i Bøllings Brevsamling, under Worm). Kansler Chr. Friis døde ikke længe derefter.

forøge og nøjagtigere at udføre sine »Conjectanea«, paa hvilke han endnu ikke havde lagt sidste Haand[1]).

Af Stephanius's »Prolegomena« til Saxo fremgaar det, at hans Henvendelse til de store i Landet dog ikke blev ganske uden Frugt, idet foruden Just Høeg ogsaa Kansler Christen Friis og Palle Rosenkrantz til Krenkerup ydede ham Hjælp. Opmuntret herved ytrer han i et senere Brev til Voss (dat. Sorø 9. August 1639): »Jeg er helt optagen af at file og glatte paa mine Anmærkninger til Saxo. Om Gud vil, skal han se Lyset hen i næste Foraar[2])«. Denne Forventning opfyldtes dog ingenlunde, og den var vel ogsaa noget for sangvinsk, især naar man tager Hensyn til Værkets Omfang. Der gik en meget længere Tid end paaregnet, og vi finde Stephanius stadig sysselsat med at indsamle Stof eller Berigtigelser til sine Anmærkninger. Gode Venner og Studiefæller vare ham til Hjælp.

En og anden Oplysning, særlig af mathematisk og geografisk Natur, ydede saaledes Stephanius's Medlærer ved Sorø Akademi, Dr. Johan Lauremberg, til hvem han stadig synes at have staaet i et meget venligt Forhold, skjønt han hørte til de af Stephanius just ikke meget velsete Tydskere. Blandt andet meddelte Lauremberg et Kort over den historiske Egn omkring Ringsted (Haborina planities) og en lille Afhandling med grafisk Fremstilling af den Slagorden, som ifølge Saxo skal være vist Kong Hadding af Oldingen[3]).

Joh. Is. Pontanus, der altid havde vist Stephanius saa meget Venskab, vedblev indtil det sidste — han døde den 6. Oktober 1639 — at interessere sig for hans Ar-

---

1) Vossii Epistolæ, II, 202.
2) Vossii Epistolæ, II, 209.
3) Stephanius, Notæ uberiores in hist. Saxonis, p. 56, 168. Kortet over Ringstedegnen findes ogsaa i Worms Monumenta Danica (1643).

bejder og at yde et eller andet Bidrag til deres Fremme. De Breve, han i sin sidste Levetid, da han tildels var bunden til Sengen, modtog fra Stephanius, vare ham til kjendelig Oplivelse, og da han ikke selv kunde udholde at skrive, dikterede han sin Amanuensis Breve til Stephanius[1]). Denne har da ogsaa i sine »Notæ uberiores« (p. 58) sat sin gamle Ven et Taknemmelighedsminde og har tilraabt hans »Manes« hint gamle Ønske: »Molliter ossa cubent, cineresque flore tegantur«.

Ingen ydede dog Stephanius virksommere Hjælp end Dr. Oluf Worm, og det baade direkte og indirekte. Ligesom denne stadig modtog værdifulde Meddelelser fra sin Ven i Sorø, saaledes gjorde han ogsaa Gjengjæld, dog, som det synes, mindre af egen Tilskyndelse, end fordi Stephanius bad ham om bestemte Oplysninger, hentede fra de Oldskrifter, med hvilke han stadig syslede[2]). Worm var jo nemlig i flere Retninger den stærkt optagne Mand, og Stephanius kunde nok undertiden — tildels paa Grund af mangelfuldt Kjendskab til det Arbejdes Omfang, hvorom der var Tale — stille Anmodninger, der kunde synes noget ubeskedne, som da han, efter at Worm havde meddelt ham den glædelige Nyhed, at han var kommen i Besiddelse af en Codex af den forhen ubekjendte Knytlingasaga, skrev til ham: »O quam læto me nuncio beasti, quum Tractatum istum Knitlingsagu accepisse te indicares! Fac, quæso te, ut cum Saxone nostro conferas, et quæ ad ejusdem illustrationem facere posse videantur, lubenti

---

[1]) A. Alciati Epist. p. 209—11, 323—26. Det bør maaske ikke lades uomtalt, at Stephanius 1631 havde ledsaget Udgaven af Pontanus's Rerum Danicarum Historia med et smukt Digt, der begynder:

Qvalis in umbrosos, illuni nocte, viator —

Digtet er ogsaa trykt (men med en Fejl i første Linie) i Pontani Poematum Libri IV, Amstel. 1634, p. 238—40.

[2]) S. t. Ex. Wormii Epistolæ p. 206 sq.

animo, ut soles, mecum communices«. Stephanius, som aldrig havde set Knytlingasaga, kunde ikke vide, hvor stort hans Forlangende i Grunden var, naar han anmodede sin Ven om en Sammenligning mellem Sagaen og Saxos Fremstilling. Men han maatte da ogsaa finde sig i, at Worm en Smule utaalmodig svarede, at han hverken havde Tid eller Lejlighed dertil: »Mihi jam nec otium, nec commoditas est, Saxonem cum Knitlingsagu conferendi«; skjønt han dog, velvillig som han var mod Stephanius og dennes møjsommelige Granskninger, endte med at give ham et svagt Haab, idet han tilføjede: »alias, oblata opportunitate, faciam, quod potero [1])«.

Det vilde blive alt for vidtløftigt, om vi skulde gjennemgaa alle de Meddelelser, Forespørgsler og Anmodninger, som vexledes mellem Worm og Stephanius, ligefra at den sidstnævnte bad sin plantekyndige Ven om Blomsterfrø til sin Have [2]), indtil at han stillede ham de vanskeligste videnskabelige Opgaver. Her maa det foreløbig være nok at hentyde til den indirekte Hjælp, som Worm ydede Stephanius ved at bringe ham i Forbindelse med Islænderne, der den Gang endnu sad inde med Kundskaber til Oldtidsforhold, som ingen andre havde Rede paa. Foruden den tidligere omtalte Magnus Olafsen maa særlig nævnes den gamle og lærde Arngrim Jonsen, hvis Meddelelser til Worm Stephanius fik til Laans, og med hvem han selv traadte i Brevvexling [3]). Desværre existerer denne Brevvexling ikke mere; men den har dog afsat sine Spor i Noterne til Saxo. Dette gjælder dog endnu mere M. Brynjulf Svensens Meddelelser.

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 187—8 (jfr. p. 183, 185). Denne Brevvexling er fra Begyndelsen af Aaret 1640.

[2]) Brev af 19. Marts 1639 fra Stephanius til Worm i Danske Saml. III, 252.

[3]) Wormii Epistolæ p. 155, 156, 181.

Den sidstnævnte Mand hørte til Stephanius's personlige Bekjendte og Venner (St. kalder ham: amicus meus conjunctissimus). Da han i nogle Aar havde været Konrektor i Roskilde, inden han 1639 blev Biskop i Skalholt, har Stephanius vistnok jevnlig besøgt ham, naar han saae til sin Stifmoder, der boede i Roskilde, eller passerede denne By, naar han rejste til Kjøbenhavn. Mester Brynjulf betegner selv 1649 Stephanius som sin »gamle Ven«[1]. Med stor Redebonhed synes han at have stillet sine betydelige Kundskaber til sin Vens Raadighed, og han forærede ham en Codex af Edda og andre kostelige Membraner, som Stephanius dog naturligvis ikke kunde tyde i deres Helhed, da selv de islandske Studenter i Kjøbenhavn ikke forstod dem[2]. Mangfoldige af Noterne til Saxo findes mærkede med Mester Brynjulfs Navn[3]. Men den Brevvexling, der er ført mellem ham og Stephanius, er forlængst tabt. Kun nogle Brudstykker af M. Brynjulfs Breve findes optagne i den udførlige Indledning til Peder Resens Udgave af den yngre Edda 1665.

(Sluttes.)

---

[1]) I Fortalen til Brynolphi Svenonii Conjectaneorum in præfationem Saxonis periculum (Arne Magn. Saml. 856. 4°).

[2]) Den 16. Maj 1639 skrev Stephanius til Worm: »Jam avide exspecto judicium tuum de Edda mea. Et quidem enixe abs te contendo, ut diligenter perscribas, in quibus consentiat aut discedat a tuo meus Codex, in quibus etiam excedat et superet, et quanto in pretio sit ponendus, ut nunc se habet tam mutilus et corrosus. Certe, qui donavit, M. Brynolphus magni fecit«. (Wormii Epist p. 183, 184). Den 10. Marts 1641 sendte Stephanius til Worm en Codex af Gretla, som M. Brynjulf havde sendt fra Island. Worm maatte dog sende Stephanius den tilbage uden de Oplysninger, han ønskede, om den indeholdt noget til Forklaring af Saxo. »Gretlam gratus remitto, cum neminem hic habeam, qui cum fructu aliquid in eo enucleando præstare possit.« (Wormii Epist. p. 197—9). Denne Codex kom siden til Upsala (Celsius, Hist. Bibl. Upsal. p. 89).

[3]) Notæ uberiores in hist. Saxonis p. 18, 28, 55, 57, 112 o. m. fl. St. Jvfr. Wormii Epist. p. 222, 223, 224, 238.

Tillæg.

Skjønt Stephanius's Bibliothek førtes til Sverig, findes dog i det st. kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn i det mindste to mærkelige og sjeldne Bøger, som have tilhørt ham[1]), nemlig:

1.

Den ældste trykte Udgave af Cicero, De officiis, i et overordentlig skjønt Exemplar. Bogen har aldrig haft noget Titelblad; men over første Side staar (med røde Typer):

Marci Tulij Ciceronis Arpinatis, consulisque romani ac oratorum maximi. Ad M. Tulium Ciceronem filium suum. Officiorum liber incipit.

Paa næstsidste Blad staar (ogsaa med rødt):

Presens Marci tulij clarissimum opus Johannes fust Moguntinus ciuis. non atramento. plumali canna neque aerea. Sed arte quadam perpulcra. manu Petri de gernßhem pueri mei feliciter effeci finitum. Anno. M. cccc. lxvi. quarta die mensis februarij. etc.

Foran i dette Skrift findes følgende Antegnelse med Stephanius's Haand:

Hoc exemplar est primum specimen inventionis Typographicæ, testibus Ramo et alijs: qvod etiam contestantur hæc sub finem Paradoxorum subiuncta verba: Præsens M. Tullij clarissimum opus Ioannes Fust, etc. Finitum anno M. cccc. lxvi. Similia huic exemplaria in Augustana et celebrioribus Europæ Bibliothecis pro cimelio curiose asservantur.

Stephanius Johannis Stephanius
Lugduni Batavorum
cIↃ IↃ cxxix.

---

1) Jeg skylder Hr. Arkivar C. F. Bricka Tak for, at han har henledet min Opmærksomhed paa disse Skrifter.

2.

Rudimentum noviciorum, seu Epithoma in sex partes juxta sex mundi ætates divisum, continens veteris noviqve testamentorum historiam à protoplasto usqve ad Fridericum 3. Imp., cum prisci et venerabilis Petri Trecensis cathena genealogica ligno incisa. Lub. 1475. Fol.

Denne Titel findes skreven paa et indlagt Blad, da Bogen selv ingen Titel har. Paa Forsatsbladet findes følgende Antegnelser:

Anno Dñi MCCCCLXXXII in profesto purificationis gloriosæ virginis Marie Johannes Tydekini quondam civis Haffnensis tunc vero provisor monialium in Gaffneøø contulit monasterio St. Petri de Nestweth presens volumen: Pro quo omnipotentia salvatoris nostri suppliciter exoretur.

Hic liber a D. Petri Andreæ Fionensis possessione in vsum Georgii Iohannis sui conterranei translatus iusto et legittimo pretio Anno 1559.

Nicolaus Kaas, Konig. Mag. Canceller, 1570.

Stephanus Johannis Stephanius, Prid. Calend. Januar. 1631.

Om dette Skrift findes forskjellige Bemærkninger i Wormii Epistolæ p. 243—5.

Om et Hdskr., der har tilhørt Stephanius, kan følgende mærkes:

I Sveno Aggonis Opuscula p. 62 citerer Stephanius et M. S. membran. »citimæ vetustatis« i hans Eje, der indeholdt latinske religiøse Digte, hvoriblandt følgende Strofer forekom, i hvilke »Scolaris quidam de regno Daciæ« lovpriste »Guds Moder«:

Salve Virgo, mater pia,
Fragrans Rosa, flos Maria,
Fragrans super lilia.

Skaaninger fra Ad

Naar en Stat efter en uly
afstaa en Del af sit Territorium
deraf opstaa de pinligste Forvikl
Undersaatter. Hvad der den ene D
Ros, saasom Kjærlighed til Konge
den næste Dag en Brøde, idet de imi
anden Konge og et andet Fædrelan
hvilket de maaske nys stred med
Kræfter. Baand, der ere knyttede gjen
sønderrives, Trofasthed mod de ned
Forbindelser bliver Utroskab mod de
og Forsøg paa at tilbageføre den forr
Majestætsforbrydelse.

Saaledes blev da ogsaa Tilstande
Adskillelsen fra Danmark ved den ulyk
1658. Skaanes Forsvenskning er en tra
Efterspil, Begivenhederne fra Frederik
hans Søn Christian V, da denne Kong
skaanske Krig 1676 flg. forsøgte at til
Landskaber hinsides Sundet, blev særl
dansk Sprog og Folkelighed i Skaane.
hed, at den danske Konge under Krig

Herre over den største Del af Landskabet, uden dog at kunne fastholde sin Erobring, blev skjæbnesvanger for de Skaaninger, der ikke havde glemt, at de vare fødte Danske og derfor havde sluttet sig til deres gamle Landsmænd under den midlertidige Besættelse; thi Frafaldets Omfang lærte Svenskerne, at de maatte sætte Kraft ind paa at gjøre det Danske fredløst i de erobrede Landskaber.

De af Prof. Martin Weibull udgivne »Samlingar till Skånes historia, fornkundskab och beskrifning«, 1868—73. og »Samlingar utgifna för de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening«, 1874—80, yde mangt et værdifuldt historisk Bidrag frå hine trange Tider, ligesom Cronholms »Skånes Historia« II og Cawallins »Lunds Stifts Herdaminne«, I—V, giver os Kundskab om, hvorledes den systematiske Forsvenskning ad forskjellige Veje gik for sig.

Det er ikke Hensigten her at optage dette Emne, som allerede er behandlet af Fr. Schiern i Historiske Studier II. 95 ff. Derimod skal meddeles nogle biografiske Stykker vedrørende Skaaninger, der vare blevne fraskilte fra Danmark, men senere ved Forholdenes Magt bragtes til at opgive deres skaanske Hjemstavn og at søge en ny paa denne Side af Sundet. Det gik her som andensteds under lignende Forhold, at det ingenlunde var de ringeste, som foretrak at exilere fremfor at lade sig hundse af Erobrerne. og Sverig saae ikke ugjerne, at netop saadanne forsvandt. der under givne Forhold kunde tjene som Førere. Svenskeren Magnus Dureel raadede udtrykkelig til hellere at beholde de enfoldigste end de klogeste[1]).

Alle de Mænd, om hvilke der i det følgende gives Meddelelser, hørte til den lærde Stand. Hvad Adelen angaar, kan henvises til M. Weibulls Afhandling »Om

[1]) Saml. til Skånes hist. 1868—9, S. 87.

Skånes Adel under öfvergångstiden 1658—1700«, og til Jørgen Krabbes tragiske Historie[1]). Til Skildring af de skrækkelige Lidelser, der overgik Bondestanden, kan det være nok her at minde om, at Kong Karl XI efter den skaanske Krig ved Løfte om særlige Friheder maatte søge at drage svenske Bønder ind i Skaane, Halland og Bleking, da mange Egne laa øde[2]).

I.

Mag. Hans Allesèn fra Bunkeflod.

I forrige Aarhundrede meddelte Gerhard Treschow en kort Biografi af ovennævnte Mand i sit fortjenstlige Værk, »Danske Jubel-Lærere« (Kbh. 1753, S. 177—80), hvilken senere i det væsentlige er optrykt paa tre Steder, nemlig i Giørwels »Swenska Mercurius« 1759, Marts, S. 243—4; i Giessings »Danske og Norske Jubellærere« III, 304; og endelig i O. Wolffs »Journal for Politik« etc. 1813, III, 47 f. Men skjønt denne Biografi vistnok i sine Hovedtræk stammer fra en af M. Hans Allesens Efterkommere, lider den dog af adskillige Mangler, hvorfor Emnet her paany skal optages.

Ved alle sin Slægts Forbindelser var M. Hans Allesen nøje knyttet til Skaane. Stamfaderen, Alle Jonsen (Aldus Jonæ), var i en Række Aar Sognepræst i Fager-

1) Saml. til Skånes hist. 1868—9, S. 75 ff. 1870, S. 43 ff.

2) Saml. til Skånes hist. 1868—9, S. 38—9. — Allerede efter Brømsebrofreden 1645, som skilte Halland fra Danmark, søgte mange Hallandsfarer over til Sjæland, hvad bl. a. fremgaar af Kirkebogen i Kongens Lyngby, hvor mange saadanne forekomme i Tiden efter Adskillelsen.

holt (Farhult) og Jonstorp i Lugude Herred, i Nærheden af Helsingborg. Han levede endnu 1594 [1]). To Sønner af ham kjendes, nemlig:

1. Laurits Allesen, der, efter i 10 Aar at have været Faderens Kapellan, 1596 blev Præst i Arrie og Hørkjøbing i Nærheden af Malmø, i hvilken Stilling han døde den 14. Februar 1634 i sit 74de Aar [2]).

2. Niels Allesen, der ved Aaret 1592 forekommer som Rektor i Malmø, tog 1594 Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet. Blev i Slutningen af Aaret 1596 Sognepræst i Bunkeflod og Hyllie ved Malmø, hvor han forblev til sin Død den 24. Juni 1626 [3]). Han var gift to Gange: 1. den 24. April 1597 med Ellen, Datter af hans Formand Hr. Laurits Jensen (Ateretius). I Hjelmstjernes Saml. 3649. 4° er bevaret et Bryllupsdigt, hvormed Bo Lauritsen fra Malmø (senere Rektor i Roskilde) hædrede sin fordums Lærer ved denne Lejlighed [4]). Da denne Hustru døde efter et Aars Forløb, ægtede M. Niels Allesen 2. Mette, Datter af Kanniken Oluf Stisen i Lund, med hvem han havde 9 Børn. Hun overlevede ham og blev senere paany gift med Provst Bastian Odder i Haaslev i Skaane, i hvem hendes Børn fik en god Stiffader. Af disse Børn kan følgende her nævnes:

---

[1]) Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne, III, 396. Her kaldes han dog mindre rigtig: Jensen. I Hyldingsakten fra 1584 staar Navnet skrevet: Jonsen.

[2]) Cawallin, anf. Skr. II. 63.

[3]) Rietz, Skånska Skolväsendets Hist, S 360. Personalhist. Tidsskr. 1. R. III, 127. Cawallin, II, 50.

[4]) Titelen lyder: »Ecloga γαμικη in honorem Rev. Viri Dn. Magistri Nicolai Alesii, Ecclesiarum Buncheflodii ac Hylliæ Pastoris, quondamque præceptoris sui summâ observantiâ colendi, Sponsi, et castissimæ Virginis Helenæ, Dn. Laurentii Johannis, Antecessoris sui, relictæ Filiæ, Sponsæ, Anni cIↄ. Iↄ. iiic. die viii. Calend. Maij Nuptias celebrantium, gratitudinis ergo scripta a Boetio Laurentio Malmogiensi. Hafn. M. D. XCVIII«.

a. Hans Allesen, om hvem mere nedenfor.

b. Niels Allesen, der blev Præst i Reng og Store Hammer i Skaane, og har faaet det smukke Vidnesbyrd, at han var »i sit Embede en Hædersmand, og redelig mod hver en Stand, en Kvindes Mand hel from og god« († 1677).

c. Laurits Allesen, der blev Konrektor i Lund og siden Præst i Heglinge og S. Rørum i Skaane († 1651).

d. Christian Allesen, der først var Rektor i Landskrone og siden Præst i Tommerup og Skerie i Skaane († 1657).

e. Agnete Nielsdatter, gift med Præsten i Burløv i Skaane, Mag. Hans Andersen Vedel, en Søn af Historieskriveren Anders Sørensen Vedel [1]).

f. Katrine Nielsdatter var først gift med M. Niels Bentzen, Sognepræst i Lund, og siden med dennes Efterfølger, M. Hans Jensen Viborg.

De ovennævnte Sønner af M. Niels Allesen kaldes undertiden med Efternavnet Nielsen, men sædvanlig dog Allesius (paa Dansk Allesen) jevnlig med Tilføjelsen af Bynavnet Bunkeflod [2]). Den Del af Familien, som efter Adskillelsen blev i Skaane, synes sædvanlig at være kaldet Allesen, medens Navnet Bunkeflod blev Familienavnet for den Gren, som 1660 maatte udvandre, skjønt dette mindre gjælder den Mand, som forplantede Slægten paa de danske Øer, end hans Efterkommere.

Hans Allesen, ældste Søn af ovennævnte M. Niels Allesen, var født i Bunkeflod d. 28. Februar 1602 [3]). Fra

---

[1]) Om de her nævnte Børn af M. Niels Allesen se Cawallin, I, 390. II, 130, 170. III, 34 Rietz, S. 306, 427.

[2]) I Kommunitetets Matrikel i Kbhvn. finde vi saaledes: Johannes, Laurentius og Christianus Allesius Bunkeflod indførte henholdsvis 1623, 1630 og 1635.

[3]) Hos Treschow, S. 177, siges, at Hans Allesen var født 28. Febr. 1606; men Aarstallet kan ikke være rigtigt, da han saa ved sin

Lunds Skole deponerede han i April 1623 ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han fik Mag. Herman Nielsen, Professor i Hebraisk, til Privatpræceptor [1]). Pesten i Aaret 1625 nødte ham til en Tid at afbryde sine Studeringer, da Universitetet blev opløst. Men da Sygdommen ophørte, vendte han tilbage, og det var hans Hensigt, efter Fuldendelse af sit akademiske Kursus i Kjøbenhavn, at drage udenlands. Men denne Plan blev ikke realiseret; thi da hans Fader døde i Juni 1626, aabnedes der Udsigt for ham til at blive Faderens Efterfølger som Præst i sit Fødesogn. Rigtignok manglede han adskillige Maaneder i den befalede 25-Aars Alder; men da han, der formodentlig havde været tilstede ved Faderens Dødsleje, snart havde faaet Vished om, at Stemningen i Menigheden var for ham, ilede han uopholdelig til Biskop D. Mads Jensen Medelfart i Lund og derpaa forsynet med dennes Anbefaling til Kjøbenhavn, hvor det lykkedes ham at udvirke følgende kgl. Aldersdispensation:

Bispen i Lund fik Brev Niels Hansen anrørendes.

V. s. G. t. Vider, at eftersom os underdanigst andrages, en Person ved Navn Niels Hansen til Bunkeflod Sogn at skal være kaldet, hvilket I dog ikke have Eder villet understaa at admittere, formedelst nogen kort Tid skal fattes, at han ikke skal være sine 25 Aar gammel: da efterdi I selv hannem lauderet og godt Vidnesbyrd

---

Faders Død kun vilde have været 20 Aar og umulig kunde været blevet hans Eftermand i Præsteembedet. Af Hensyn til det nedenanførte Kongebrev antager jeg, at 1602 er det rette Aar. Treschow er i det hele upaalidelig i de af ham anførte Aarstal; thi han siger, at H. A. blev Student 1622, medens han bevislig først blev det 1623, og at han blev Præst 1628, hvilket hverken kan forenes med hans Faders Dødsaar eller med det Testimonium publicum, som nedenfor skal omtales.

[1]) Kbhvns Univ. Matrikel, udg. af S. B. Smith. I, 59.

givet have, ere vi naadigst tilfreds, at I hannem derfor vel maa ordinere, om I hannem ellers i Lærdom og Levneds Skikkelighed til Præstekald dygtig eragte. Actum Hafniæ den 27de Juni 1626 [1]).

Ved dette Aktstykke er der to Besynderligheder, nemlig først at der istedenfor Hans Nielsen (som det rette Navn vilde være) staar Niels Hansen, en Forvexling, der dog let kunde ske ved Kopistens Uagtsomhed, og for det andet, at Brevet allerede er udstedt den 27de Juni, da Faderen siges (af Cawallin) først at være død den 24de Juni. Men erindres det, hvor ringe Afstandene vare mellem Bunkeflod, Lund og Kjøbenhavn, og hvor meget det gjaldt om at skynde sig, at ikke nogen anden Ansøger skulde kunne vinde Forspringet, saa er det dog ikke umuligt, at begge Dagsangivelser kunne være rigtige, navnlig naar man veed, at paa hin Tid var der ikke saa mange Kancelliomsvøb som senere, saa det vel lod sig gjøre at faa en Sag expederet samme Dag den var indkommen. Men det maa indrømmes, at »kaldet« kan Hans Nielsen ell. Allesen ikke have været i den Forstand, at et ordentligt Præstevalg kan være foregaaet. Dispensationen antyder heller ikke, at han har forevist noget Kaldsbrev. Men nu var den værste Hindring for, at et regelmæssigt Præstevalg kunde foregaa, ryddet af Vejen. I ethvert Tilfælde vide vi med Vished, at »Johannes Nicolai Alesius Buncheflod« under 17de Juli 1626 fik sit Testimonium publicum fra Kjøbenhavns Universitet, et Vidnesbyrd, som paa hin Tid først plejede at erhverves, efter at vedkommende Kandidat havde faaet Kaldsbrev af Provsten og Menighedens syv Valgmænd, men inden han endnu havde modtaget Biskoppens Ordination. Testimoniet, der endnu er bevaret i Prof. Hans Rasmussen

[1]) Skaanske Tegnelser V, 209.

Brochmands Kopibog (Thottske Saml. 1051 Fol.) og udstedt i den daværende Rektors, Biskop Hans Povlsen Resens, Navn, indeholder en kort Udsigt over Kandidatens Studiers Gang fra det Tidspunkt, da han kom til Universitetet, og der gives ham det Skudsmaal, at hans Forhold og Flid har været rosværdig.

Ikke længe efter er Hans Allesen bleven ordineret i Lund, og nu begyndte han da sin Præstegjerning i Bunkeflod og Hyllie. Det er, saa vidt vides, ikke hidtil bemærket af nogen, at blandt de smaa gamle Almanakker, som gjemmes i Hjelmstjernes Samling (Kgl. Bibl.), findes et Par, gjennemtrukne med hvide Blade, hvorpaa der findes Notitser, kjendelig skrevne af Hans Allesen i hans første Præsteaar[1]). Rigtignok anfører han ikke sit Navn; men da Notitserne bestaa af Antegnelser om kirkelige Forretninger udførte af Præsten i Bunkeflod og Hyllie i Aarene 1628 og 1630, og da Forfatteren omtaler sin egen Magisterpromotion den 8de Maj 1630, saa kan det ikke omtvistes, hvem Notitsernes Forfatter er, da vi fra andre Kilder vide, at »Dn. Johannes Alesius«, Præst i Bunkeflod, den nævnte Dag tog Graden ved Kjøbenhavns Universitet[2]). Det kan ogsaa erindres, at den store Bogsamler Henrik Hjelmstjerne nedstammede fra Hans Allesen[3]), saa Almanakkerne rimeligvis have været et Arvestykke i Familien. — En lille Prøve af de nævnte Notitser, der for øvrigt ere vanskelige at læse, skal hidsættes:

---

[1]) Med disse Almanakker er sammenbundet en Del andre Skrivkalendere, deriblandt nogle (fra Aarene 1627, 1629, 1631 og 1632), der aabenbart høre til samme Række, som er omtalt i Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 649 ff., da de indførte Notitser dreje sig om de samme Steder og Forhold (Boeslunde Sogn) som hine, og Haanden, saa vidt erindres, ogsaa er den samme.

[2]) Personalhist. Tidsskr. 1. R. III. 263.

[3]) Dette skal nærmere paavises nedenfor, S. 95, Not. 2.

1630.

Marts (Begyndelsen): Var Presterne her i Herredit, Malmøes Prester vndertagit, forsamblet effter D. Episcopi Schriffuelse i Lunde Kirckes Chor at eligere en Proffuist; et electus D. M. Petrus Vadumius[1]) à nobis; approbavit D. Episcopus.

April 5. Haffniam profectus sum.

— 8. Haunià redij.

— 24. Anders Brodersøn i Hyllie begraffues. D. Andreas[2]). Haffniam profectus sum. Nomen meum à spectab. D. Decano inter candidatorum cæterorum nomina inscriptum est.

— 26. Examini consistoriali subijciebamur.

— 29. Peder Niellsen i Werpinge Hoffgaard och Benthe Hans Daatter throloffuede a D. Henrico in Thyelse[3]). Ille 1 Mk. R., illa 1 Mk. R. Summarum 2 Dlr. 10 Sk.

— 30. Kirstine Lensmands i Hyllie begrauffuet D. Andreas.

Maj 5. Disputatio publica pro gradu Magistrali habita.

Eodem die Jens Nielsen i Boderup oc Mette Peders daatter throloffued aff D. Andrea i Fosie; ille 1 Mk. R., illa 1 Mk. R. Summarum 3 Dlr. 2 Sk.

— 8. Promotio Magistralis solenniter celebratur.

— 9. Mattz Anders Barn i Hyllie Jepline (?) christned à D. Andrea in Fosie. Summarum 22 Sk.

— 16. Pintsedag. Offer i Buncheflod 15 Dlr. 1 Mk. I Hyllie $12^1/_2$ Dlr. (etc.).

---

1) Se Personalhist. Tidsskrift 1. R. III, 137. Paa Dansk kaldtes han Peder Lauritsen Womb. Han var Præst i Husie.

2) Meningen er, at Nabopræsten, Hr. Anders Jacobsen Bogense i Fosie (se Kirkehist. Saml. 3. R. II, 234 ff.), udførte Forretningen, medens Hans Allesen selv var paa Rejsen til Kbhvn. for at tage Graden.

3) En anden af Hans Allesens Naboer, Hr. Henrik Lauritsen i Tyelse.

I Aaret 1634 blev Hans Allesen gift med den 19aarige Barbara, Datter af Mag. Hans Arnoldisen de Fine, Sognepræst i Helsingborg[1]). Med hende levede han siden i 41 Aar i et trofast og kjærligt Ægteskab. — Angaaende hans Liv i Bunkeflod vides, at Præstegaarden i hans Tid afbrændte[2]). I de skaanske Biskoppers (M. Povl Mortensen Ostrups og D. Mads Jensen Medelfarts) Visitatsbog[3]) findes følgende Notitser, der bl. a. godtgjøre, at M. Hans Nielsen eller Allesen har været en dygtig Prædikant:

Bunckeflod } M. Nicolaus Alesius
Hyllie } conqvestus de negligentia æditui.

(Dette er skrevet med Biskop Poul Mortensens, det følgende med hans Efterfølgers, Biskop Mads Jensens, Haand).

Dñs Joh. Nicolaj.

Ao. 1627. Altera pagina[4]).

Ao. 1632. 1. Aug. visitavi hanc ecclesiam advocata Annexa. Pastor benè et doctè concionatus est, M. Johannes. Et operâ substituti Catechumeni non malè profecerunt. Soli Deo gloria et gratia.

Ao. 1635 die 29. Julij hora 3. stiterunt se Examini Catechumeni ex Hyllie, Fosie, Lockerop, Tyelse et Klag-

[1]) Jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 341—2. Blandt nogle i Univ. Bibl., Rostgaardske Saml. 158, 4°, opbevarede Breve som for en Del høre til M. Hans Allesens Efterladenskaber, findes ogsaa et, dat. Lundiæ 12. Junii 1620, fra Matthias Jani S. L. (Superintendens Lundensis) til M. Johannes Arnoldi de Fine, Præst og Provst i Helsingborg, hvori Biskoppen paa en yderst forbindtlig Maade takker for forskjellige ham ydede Gaver.

[2]) Treschow, Danske Jubellærere, S. 178—9.

[3]) Thottske Saml. 1586. 4to (nu afleveret til Rigsarkivet).

[4]) Paa næste Side staar under Thyelse og Klagstrup bl. a. følgende: 15. Martij Ao. 1627 in templo Tyelse comparuerunt Parochiani ex Giesie cum annexa, Bunkeflod et annexa, item Glostrup et Klagstrup; catechumeni male informati erant, admonui rusticos de substituto alendo.

strup in Templo Bonckeflod, qui omnes et singuli opera substitutorum optimè erant docti Catechismum et inter illos nonnulli partes poenitentiæ, item precationes matutinas et vespertinas etc. Soli Deo Gloria.

Til Oplysning om M. Hans Allesens personlige Forbindelser kan følgende Brev til ham fra hans Svoger Præsten M. Hans Jensen Viborg i Lund, hidsættes [1]:

α & ω

Salutem plurimam cum omnigena felicitate,
Reverende et clarissime Vir, Frater et Affinis desideratissime.

Jeg bekom Eders gode skriffvelse, med følgende 15 daler, oc derfore sender Eder den begierte fyllige [2], ynskendis at den vill lychis. Di murmell diur, som i tilsagde min lille Johanne, beder ieg, at hun med første leylighed bekommer. Jeg vil findes altjd igien til Eders tieniste. Eders Gudsøn er i Herren hensoffvede: Gud giff hannem en gledelig opstandelse. Min Modstandere [3]) bruger sig, det bedste hand kand; Jeg maa ljde med tolmodighed, ind till Gud vill selff giøre ende der paa. Nu hannem vill ieg oc haffve Eder, Eders kiere Hustrue oc Børn troligen befalit, tachendis Eder for seniste tractement. Vale. Lund den 13. Martii 1652.

E. V. T.
Hans Jensen Viborg P. L. [4]

Udskrift: Hæderlig oc Høylerde Mand, M. Hans Alesøn, Sogneprest i Buncheflot, min kiere Svoger oc Broder, broderligen.

---

[1]) Originalen findes i Univ. Bibl., Rostgaardske Saml. 158, 4°.
[2]) Mon: Følleke (Kjælenavn for et Føl)?
[3]) Biskop Peder Pedersen Vinstrup i Lund (se Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne I, 221).
[4]) Læsningen af disse to Bogstaver er uvis. Mulig skulle de betyde: Pastor Lundensis.

Efter at M. Hans Allesen i henved en Menneskealder rolig havde virket i sin Præstegjerning i Bunkeflod, kom de svære Tilskikkelser over ham, der nærmest have foranlediget, at vi have fæstet Opmærksomheden paa hans Person. I Februar 1658 blev Skaane ved Freden i Roskilde afstaaet til Sverig. Dette er sikkert kommet som et knusende Tordenslag over de fleste af Skaanes Beboere; thi hele Landskabet var ved Sprog og Traditioner lige saa nøje knyttet til Danmark som Sjæland eller Fyn. Intet Under derfor, at enkelte fædrelandsksindede Mænd grundede paa, om det svenske Herredømme ikke atter kunde afkastes, ligesom det skete med Trondhjems Stift og Bornholm, som ogsaa vare afstaaede.

Det var i November 1658, at der dannede sig en Sammensværgelse i Malmø med det Formaal at bringe den da befæstede Stad i danske Hænder. En Person ved Navn Statius, der havde været Livknegt hos Frederik III og var sendt til Skaane for at rejse Almuen, omtales at have været hos Mester Hans i Bunkeflod[1]). I dennes Præstegaard synes Frederik III's Generaladjutant, Blekingboen Mikkel Skov, der tildels ledede Forberedelserne, at have haft sit Tilhold, og det var Planen, at naar Forsættet 2den Juledags Nat bragtes til Udførelse, skulde en Del uforsagte Mænd holdes i Beredskab hos M. Hans i Bunkeflod for til aftalt Tid at skaffe sig Adgang til Fæstningen ad forud bestemte Veje[2]). Ligeledes berettes der om, at Hans Allesen stod i Forbindelse med Borgmester Bartholomæus Michelsen i Malmø, der var Hovedmand for de sammensvorne i denne By, og af ham fik vigtige Meddelelser, der mentes at stamme fra Korfits Ulfeldt, hvis Kjærlighed til Svenskerne var betydelig kjølnet[3]).

---

[1]) Cronholm, Skånes Historia, II, 8.

[2]) Danske Magazin. 3. R. I, 272, 276.

[3]) S. B. Smith, Leon. Christ. Grevinde Ulfeldts Historie I, 320. (Her kaldes Hans Allesen dog urigtig: Hans Olsen).

Den, som det synes, omhyggelig forberedte Plan, gik dog i Stykker i det sidste Øjeblik, da nogle Skibe, der skulde hidføre Tropper fra Kjøbenhavn, i Nattens Mørke løb paa Grund ved Saltholm. Og da Svenskerne havde faaet Øjnene opladte for den Fare, der truede dem, vare de ikke sene til at tage deres Forholdsregler. Gjennem den Tids barbariske Retsundersøgelser, i hvilke en grufuld Anvendelse af Pinebænken spillede en vigtig Rolle, lykkedes det dem efterhaanden at faa de Oplysninger, de ønskede. Ifølge en senere Optegnelse af Hans Allesens Svigersøn, M. Niels Holgersen fra Malmø, skal den Omstændighed, at Kong Frederik III's Kammerjunker, Korfits Trolle, paa en Rejse i Skaane havde logeret i Bunkeflod Præstegaard, særlig have henledet Svenskernes Opmærksomhed paa Præsten [1]).

Nok er det, at M. Hans Allesen med mange andre trofaste Mænd, hvoriblandt hans Nabo, Hr. Søren Frantsen Hegelund i Fosie [2]), blev fængslet, og da Retssagen trak ud til December 1659, kan man, uden just at tage Fantasien meget til Hjælp, forestille sig, hvilket skrækkeligt Aar det har været for den ulykkelige Præst. Hans Gods

---

[1]) I Treschows Jubellærere (S. 178) siges, at det var Korfits Trolles Frue, som havde overnattet i Bunkeflod Præstegaard. — M. Niels Holgersens ovenomtalte Notits lyder i sin Helhed saaledes (Rostgaardske Saml. 158. 4°):

»Mag. Hans Allesen først Præst til Bunkeflod og Hyllie i Skaane strax ved Malmøe, beskylt af Sverig for at have været Medvidere i den Conspiration om Malmøis Offvergivelse igien til de Danske; Var ogsaa saa, dog fik de Svenske aldrig noget beviis derom, uden at Corfix Trolle havde logeret 1 Nat i hans Præstegaard hos ham; Motte derfor effter to aars fengsel, da hand og haffde været paa Rettersteden Malmøe torf med de andre at justificeris, betale 1000 rixd. for sit lif. Men ved Corfix Trollis Recommendation kom her til Landet, blev Præst og Proust til St. Michels i Slagelse og døde der 1678«.

[2]) Se Kirkehist. Saml. 3. R. II, 236—7.

og Ejendom blev konfiskeret, og hans Embede blev givet til den svenske Feltpræst, Hr. Sven Tiernsten[1]).

Da Dommen endelig faldt, lød den paa Livsstraf. Den 22de December 1659 var den til Executionen bestemte Dag. Efter at Dødsdommen allerede var udført paa tre af de anklagede, kom der Bud fra de paa Slottet forsamlede svenske Rigsraader, at Executionen paa de øvrige skulde udsættes. M. Hans Allesen blev da ført tilbage til Fængselet, og her forblev han endnu i mange Maaneder, indtil det endelig lykkedes hans Hustru hos Slægt og Venner at tilvejebringe den efter hin Tids Forhold uhyre Sum, som Svenskerne forlangte for hans Løsladelse[2]). Følgende Kvittering for et Afdrag paa Løsesummen er endnu bevaret (i Rostgaardske Saml. 158. 4°):

Oppå dhe böter till Lifzlösen, som Mester Hans i[3]) Bunckfloda ehrläggia skall, hafwer hans Hustro lefwererat Tuhundrade Richz Daller, hwilke honom her med tilbörligen quitteras. Actum Malmö d. 7. Januarij Ao. 1660.

G. H. Taubenfeldt.

—: 200 RD:

Som man ser, var dette kun et Afdrag paa Løsesummen; men da denne var sat til 2000 Rdl., saa var der langt tilbage, og Mester Hans forblev derfor fremdeles i Fængselet[4]). Efter at Freden i Kjøbenhavn var sluttet

---

[1]) Treschow, Jubellærere, S. 78, hvor han dog urigtig kaldes Tjærespaan; jvfr. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne II, 51.

[2]) Nyerup, Efterretn. om Kong Frederik III, S. 254 ff.

[3]) Da der er et Hul i Papiret paa dette Sted, kan det ikke sikkert afgjøres, om »i« skal staa der eller ikke.

[4]) Naar Treschow (S. 178) angiver Løsesummen til 200 Rdl., saa beror det vel paa en Misforstaaelse af ovenstaaende Kvittering. Baade hos Nyerup (a. Skr., S. 250) og hos Cronholm (Skånes Hist. II, 11) angives 2000 Rdl. som den forlangte Løsesum.

(27. Maj 1660), benyttede den tidligere omtalte kgl. Kammerjunker Korfits Trolle en given Lejlighed til at tilstille Hans Allesen følgende Brev. der viser hans Venskab for ham:

Helsen med Gud, Kiere Mester Hans, eftersom ieg fornemmer, att di Schwensche haffuer taget Eders Prestekald fraa Eder, da haffuer ieg solliciteret vnderdanigst paa Eders wegne hus Hans Kongl. Maytt. aff Dannemarck om itt andet gott kald till Eder, som er bedre en dett, I haffuer mist; ieg schall arbeyde derpaa, att dett schall bliffue Eder oben, intill I kommer heroffuer, derfor giører Eders flid, att I kan komme her offuer med dett første, och lader mig wide Eders Wille med dett allerførste. Vdi midlertid will ieg befale Eder vdi den høyestes beschiermelse, oc forbliffuer altid

Eders verobligerde Wen
Corfitz Trolle
Mppria.

Udskrift: Viro Doctissimo Dño M. Johanni, amico meo dilecto.

Dette Brev maa rigtig være kommet M. Hans Allesen til Hænde, og han maa have svaret, at han endnu holdtes fangen og derfor ikke kunde efterkomme Opfordringen om at indstille sig i Kjøbenhavn, som det fremgaar af følgende ny Skrivelse fra Korfits Trolle[1]):

Kiere M. Hans, Eders schriffuelse haffuer ieg well bekommett, dett giører mig rett hierteligen vntt, att di holder Eder vdi (!) nu i arest, efftersom det vdi tractaterne er

Men da Niels Holgersen, som (ovf. S. 87 Not.) er meddelt, siger, at M. Hans Allesen maatte betale 1000 Rdl. for sit Liv, er den forlangte Sum vel tilsidst bleven nedsat til dette Beløb.

[1]) Baade dette og foregaaende Brev opbevares i Rostgaardske Saml. 158. 4°.

affhandlit, att alle fangene schulle giffues loess. Hans Kongl. Maytt. haffuer ochso nügligen lade(t) derom schriffue til di Schwensche Commissarier, som haffuer loffuet, att di schulle komme loess effter frids tractaterne; ieg schall och ingen flid spare att giøre erinnering derom. Hellers ynschede ieg megett gierne, att I kunde komme heroffuer med dett første; ti her var[1]) bleffuet en god leylighed for Eder. Vdi midler tid schal ieg intett vnderlade att giøre. som kan were Eder till tieneste, forbliffuendes altid

Eders verobligerede Ven

Kiøbenh. Slott den 22 Junij 1660.

Corfitz Trolle mppia.

Udskrift: Amico meo dilecto Dño Magistro Johanni.

Der gik imidlertid endnu flere trange Maaneder hen. inden det lykkedes M. Hans Allesens Hustru at tilvejebringe Løsesummen. Endelig stod han dog som en fri Mand, men udplyndret for alt og, i en Alder af 58 Aar. uden Embede. Hans Fødestavn var lukket for ham. Der var for ham intet andet Valg end med sin Familie at gaa til Kjøbenhavn, stolende paa, at hans Ven Korfits Trolle vilde tale hans Sag hos Kong Frederik III. Under 1. Oktober 1660 opnaaede han da ogsaa at blive konstitueret som Præst ved Frederiksborg Slotskirke, fra hvilket Embede den hidtilværende Præst, Mag. Hans Huusvig. var bleven suspenderet. Da M. Hans Allesen imidlertid. den Gang han var stillet for Retten i Malmø, af »den svenske Biskop« var dømt fra Kjole og Krave, fik Biskop Hans Svane under 6. Okt. 1660 kgl. Befaling om at ordinere ham paa ny. To Dage efter udgik der dog Kongebrev om, at den ovennævnte Hans Huusvig atter maatte

[1]) Dette Ord synes overstreget.

overtage sit ovennævnte Embede mod at yde »Mester Hans fra Bunkeflod« 100 Rdl. aarlig [1]).

I Hillerød fik han altsaa ikke noget blivende Sted, derimod kaldtes han den 16. April 1661 til Sognepræst ved S. Michels Kirke i Slagelse, da den hidtidige Præst, M. Peder Villadsen, var beskikket til Biskop i Viborg. Nogle Aar efter (1668) blev han tillige Provst i Slagelse Herred. Da var han jo allerede en aldrende Mand, hvorfor han 1669 antog Niels Lauritsen Langaa (der senere blev hans Efterfølger) til sin Kapellan [2]).

Fra M. Hans Allesens Præstetid i Slagelse er der opbevaret nogle faa Privatbreve til ham, som i en og anden Henseende kunne være af Interesse og derfor her skulle meddeles [3]). — Den Mand, der har skrevet det første Brev, Slotspræsten M. Matthis Foss i Kjøbenhavn, der, efter (23. Maj 1665) at være bleven theologisk Professor sammesteds, endte som Biskop i Aalborg, hørte ogsaa til de emigrerede Skaaninger. Da Krigen mellem Danmark og Sverig brød ud, var han Rektor i Lund, og han forblev i denne Stilling til efter den endelige Fred, da det lykkedes ham under 18. Juni 1660 at opnaa Udnævnelse til Slotspræst i Kjøbenhavn — vistnok netop det Embede, som Korfits Trolle, efter hvad vi ovenfor saae, oprindelig havde tiltænkt M. Hans Allesen.

Kiære M. Hans Allesøn, høytærede Ven oc Broder i Christo,

Effter begiæring haffver Jeg tilstillet Niels Oldenborg de 20 Dlr 2 ß, som Mette Tibberups mod sit pantis Indløsning mig paa Eders Vegne betalede, hvorudaff hand det

1) Kirkehist. Saml. 3. R. II, 323—5.
2) Wiberg, Alm. dsk. Præstehist. III, 122.
3) Originalerne findes i Rostgaardske Saml. 158. 4°.

Regenskab hos Edinger [1]) oc clarerede, Resten fører hand med sig. Dett er iche nær saa megen Tachsigelse wærd. att Jeg de faa penge haffver ladet indfordre, som I afflegger derfaare. Dett skulde være mig behageligt, om Jeg udj nogen victigere Post kunde contestere min skyldige Tiæniste imod Eder, saasom jeg aldrig skal lade occasion der til forbigaae, saa som den der, nest flittig helsen til Eders Hustrue oc Børn fra mig oc mine, er oc forbliffver

E. tiænistplictige Ven oc Broder

Kiøbenhaffn d. 20. Aprilis 1665. M. Foss.

Udskrift: Hæderlig oc Høylærd Mand, Mag. Hans Allesøn Bunchefloed, Sognepræst udj Slagelse, min høytærede Ven oc Broder i Christo, tiænistvilligen.

Slagelse.

Det andet Brev giver et Tidsbillede, men just ikke af de tiltalende. Den sødttalende Brevskriver var den daværende Byfoged i Kjøbenhavn Jens Mouritsen [2]). Det var, som det synes — men ogsaa maaske kun tilsyneladende — ikke hans eget, men Kansler Peder Reedtz's Ærende, som han gik, for at erobre en halvvoxen, men sikkert bemidlet Pige for en ung Mand blandt Kongens Tjenerskab, der formodentlig trængte til at gjøre et rigt Parti.

Høiærede Mr Hans Bonckeflod, tilforladende fornemme Ven.

Jeg er ombedet af Hans Exells Kong. Maytz. Canceller at anmelde eder, dette Hans Exells villie at vere, at epther-

---

[1]) Nicolai Edinger, en anset Vinhandler i Kjøbenhavn.

[2]) Jens Mouritsen var i den nævnte Stilling fra 1660 til sin Død 1672 (Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. V, 494).

som Hans Excels epther Høiøfrigheds Naad. willie haffuer tiltalt en Borger vdi Slagelse ved naufn Lauritz Nielsen om it giftermaal med hans Broderdaatter [1]) och en vng Mand her i Ko. Mz. thienniste och daglig opwartning. Och samme Laurids Nielsen haffuer schriftlig erkleret sig imod hans Excellˢ Her Canceller, at samme Pige var endnu liden och wmøndig, iche veret til Alters eller af den Alder, at hun kunde forloffue sig sielff til nogen. Och derfore kunde hand iche befatte sig med noget at raade i det verch, Men hand begierede och anholt, at med Pigens gifftermaal maatte ansees, indtil hun blef voxsen och saa gammel, att hun kunde sielff samtøcke der vdi.

Altsaa, eptherdij den Sag nu beroer paa samme Resolution, Och paa det samme Laurids Nielsen iche schulle lade sig forføre af andre til at giøre derimod, Da ville Hans Excellˢ det paa denne maade haffue præcaveret och forekommet: At Mʳ Hans ville velgiøre, at saafrembt Laurids Nielsen eller nogen begierer aff Mʳ Hans, at hand samme Pige til nogen schulle troloffue, at Mʳ Hans da tager det i betenckende och opsetter det, meden Mʳ Hans da cito kunde schrifue Hans Exellˢ till, och det forstendige, sambt derpaa erlange Hans Exellˢ Resolution. Dette er Hans Exellˢ venlige begiering, som hand forseer sig til, at Mʳ Hans eptherkommer, och dette holder hos sig sielff wspargeret. Hans Excel. er och formodende it ord schrifftlig herom fra Mʳ Hans, strax, sig til vidende at Breffuet er fremkommen och begieringen eptherkommes.

Ellers k. Mʳ Hans, epthersom ieg tilforn haffuer bekommet eders tuende goede schriffuelser, belangende Hans N., som tiener Mayor Steen Andersen [2]), Saa schal

---

1) *Her er aabent* Rum til Navnet.

2) *Bille (se* Dansk biogr. Lex. II, 244 ff.).

ieg nocksom dervdinden Mr Hanses begiering eptherkomme och lade mig samme Persons forfremmelse vere angelegen, at hand schal med første wide sielf at schrifue Mr Hans til derom, i forhaabning, Gud lyckelig giør it anslag etc.

Befalendes gode Mr Hans med Hustrue och Børn hermed i den højestes beschermelse, stedze forbl.

Hans welwilligste
Ven och Tienner
Jens Mauritz(en).

Hauniæ 20. Febr.
1666.

Udskrift: Hæderlig og Høilærd Mand, Mester Hans Alfsen Bonckefloed, Sogneprest i Slagelse och Probst N. Min høiærede fornemme gode Ven, venligen.

Franco. Slagelse.

Det tredie Brev er fra Rektor Peder Foss i Slagelse (siden i Kjøbenhavn), ogsaa en Skaaning, Broder til ovennævnte Matthis Foss. Brevet tyder paa et smukt Forhold mellem Rektoren og hans Sognepræst.

Clarissime Dne Præposite, Amice conjunctissime.

Som Jeg ey tuiffler paa, at Hannem io vitterligt er, att den Barmhiærtige Gud, effter siin naaderige forsorg for mit huus, haffuer bestyrchet det med Een ung daater, og det er miin sampt miin Kiærestis plicht, att lade hende som et ydmygt offuer fremstille for siin Frelseris barmhiærtige øyne: Saa er vj begge tiænistligen begiærendis, att Hand i morgen vilde, paa sit Embedis vegne, secundere os ved Daaben udj dette voris Christelige faarehaffuende, og siden, effter tiænestens forretning, tillige med siin Kiæreste Hustrue ære voris huus med deris angeneme nærværelse. Vj beflitte os altid giærne paa denne og andre deris velgiærninger tachnemmeligen dennem

at affliæne. Huor udj Jeg slutter, och nest flittig helsen till Kiæresten fra miin Hustroe og mig, stetze forbliffuer

Clarissime Dñe Præposite
Hans hulde Væn oc troefaste Tiænere

Slag. den 8. Aug. 1674. P. Foss.

Udskrift: Miin Høyt-ærede og Fornemmę Gode Væn, Den Hæderlige og Høylærde Mand, Mag. Hans Allesøn, Sogne-præst till St. Michels Kirche udj Slagelse, sampt Præposito udj same herret, Tiænistvilligen.

Efter en næsten 52aarig Embedsvirksomhed døde M. Hans Allesen den 5. Maj 1678. I sit Ægteskab med Barbara Hansdatter de Fine havde han to Sønner og to Døtre. Sønnen Hans Allesen Bunkeflod, der døde 1693 som Sognepræst i Lunde i Fyn, havde næsten lige saa store Gjenvordigheder som Faderen, i alt Fald blev han ikke mindre end to Gange afsat, men, som de nyeste Undersøgelser synes at vise, begge Gange uden skjellig Grund[1]). Ifølge Treschow skal ogsaa den anden Søn, hvis Navn ikke kjendes, være bleven Præst, men vi vide ikke, hvor. Af Døtrene blev Agnete gift (1662) med Hr. Niels Hallebye, Præst i Store- og Lille-Fuglede[2]), og Barbara (1667) med Hr. Niels Holgersen, Præst i Ørslev og Bjerre, Stamfader til Familien Olivarius.

---

[1]) Se Kirkehist. Saml. 3. R. II, 678—84. Jvfr. Hundrup, Lærerstanden i Slagelse Skole, S. 41. Leth og Wad, Dimitterede fra Herlufsholm. I, 55. II, 155—6.

[2]) Dette Ægtepars Dattersøns Datter var Agnete Birgitte Finkenhagen, gift med Gehejmeraad Henrik Hjelmstjerne, hvis Datter Agnete Marie døde 1839 som Enke efter Greve og Geh.-Raad Marcus Gerhard Rosencrone. Hun og hendes Ægtefælle have rejst sig et uforglemmeligt Minde ved den hjelmstjerne-rosencroneske rige Legatstiftelse. (Jvfr. Lengnick, Stamtavle over Familien Fuglede).

Da den sidstnævnte ogsaa hørte til de Skaaninger, som efter deres Hjemstavns Indlemmelse i Sverig maatte opgive Tanken om Forfremmelse der, og som søgte og fandt en Virkekreds her i Landet, vilde der have været Anledning til at omtale ham nærmere, hvis der ikke i Treschows Jubellærere, S. 185—9, allerede forelaa en Biografi af ham, væsentlig grundet paa Meddelelse fra hans Søn og Eftermand, Mag. Holger Olivarius[1]). Vi indskrænke os derfor til følgende Bemærkninger.

Niels Holgersen var født i Malmø den 24. April 1637. Fra Lunds Skole blev han 1656 dimitteret af Rektor Matthis Foss, der ikke længe efter antog ham til Hører ved Skolen, i hvilken Stilling han forblev i to Aar. 1663 blev han af Niels Trolle til Trolholm kaldet til Sognepræst for Ørslev og Bjerre i V. Flakkebjerg Herred[2]) efter den bekjendte Mag. Hans Mikkelsen Ravn, hvem han ogsaa (1664) succederede i Ægteskabet med Karen Andersdatter. Da denne Hustru efter to Aars Forløb døde, ægtede han 13. Okt. 1667 den ovennævnte Barbara Hansdatter, med hvem han havde 5 Børn, deriblandt 3 Sønner, der bleve Præster i Sjælands Stift.

Efter Indbydelse af Dr. Oluf Borck tog Niels Holgersen 1677 Magistergraden og 1691 blev han Provst i Flakkebjerg Herred. Han døde den 7. Juni 1711. Han synes at have været en brav og dygtig Mand. Selv besidder jeg et Minde om ham, nemlig et smukt Exemplar af den

---

[1]) Biografien er ogsaa optrykt hos Giessing, Jubellærere III, 301 fl., hvor der tillige findes en Stamtavle over Niels Holgersens Efterkommere. Det var disse, der antog Navnet Olivarius, en Latinisering af Holgersen, medens Stamfaderen ikke kaldte sig saaledes. Det er altsaa urigtigt, naar han i mange Skrifter nævnes Niels Olivarius eller Niels Holgersen Olivarius (selv har jeg ogsaa kaldt ham saaledes i Hist. Tidsskr. 3. R. IV. 564, 583).

[2]) Kirkehist. Saml. 4. R. I, 154.

oprindelige Kvartudgave af Danske Lov. Uden paa Læderbindet er trykt med store Typer:

M. NIELS HOLGERSEN
ANNO 1686.

Ved hans Omhu ere en Del Breve opbevarede, der give os gode Oplysninger om litterære Forhold og Personligheder i det 17de Aarhundrede[1]. Af Breve til ham selv findes følgende[2], der have Interesse paa Grund af Brevskrivernes Stilling og Personligheder. De tre af Brevene give tillige Oplysning om den Tids Bestyrelse af Universitetsgodset, af hvilket noget var beliggende i Ørslev-Bjerre Pastorat.

1. Fra Professor Rasmus Bartholin.

Wellærede gode Wen, Hr. Niels Holgersen, med venligst Hilsen tilbiudis min beredvillige tienistis redebonhed.

Saasom ieg af min Foged haffuer erfared eders gode tillsagn till att giffue mig nogen underretning om en wornede, som skall vere fød paa een af Universitetz gaarde, som Jens Pedersen i Bierre nu paaboer; da beder jeg venligen, att i vilde viidere lade hannem fuldkommen underrettning der om bekomme, saa vidt eder enten af kirckebogen kand vere bevist,

[1] Deriblandt de interessante Breve til M. Hans Mikkelsen Ravn, som ere meddelte i Hist. Tidsskrift 3. R. IV, 566 ff. Ligeledes de i det foregaaende benyttede Breve til M. Hans Allesen. M. Niels Holgersens Søn, M. Holger Olivarius, forærede Samlingen til Fr. Rostgaard, der siden skjænkede den til Universitetsbibliotheket (Rostg. Saml. 158. 4°). — Det er ikke usandsynligt, at naar Professor Hans Rasmussen Brochmands Papirer endnu ere bevarede i stor Fuldstændighed i vore Samlinger, Fortjenesten derfor skyldes M. Niels Holgersen (jvfr. Treschows Jubellærere, S. 187).

[2] Et Brev til ham fra M. Matthis Foss er allerede trykt i Hist. Tidsskrift 3. R. IV, 583—4.

huor af hannem kunde meddeelis en udskrifft med Faddernis naffne, eller i andre maader bekient, paa dett mand kunde naa sin rettighed af godsett der ved. Jeg tiener eder igien i alle muelige maader. Oc vill haffue eder hermed tillige med alt kiert haffuende Gud i vold troeligen befalitt.

Kiøbenhaffn den 8 Novemb. 1675.

E. T.
E. Bartholin.

Udskrift: Hæderlige oc Wellerdt Mand Hr. Niels Holgersen, Sogneprest till Ørslef oc Bierre Sogner, dette venligen.

Ørsleff.

2. Fra Professor Oluf Borck.

Hafniæ 17 April. 1677.

Vir plurimum Reverende, Amice honoratissime,

Qvem diu emeruit Virtus Tua et eruditio singularis, eum proxime a festo Pentecostes gradum honoris per meas manus Tibi decrevit Senatus Academicus. Differemus enim examen Candidatorum Magisterii ex consensu Magistratus ad usqve diem proximi Junij XI, ut primum devotis supplicationum publicarum diebus puræ mentes nostræ reddantur a vitiorum sordibus, et postea pectora in contemplatione sacræ Philosophiæ eo evadant defæcatiora. Itaqve bonis, qvod dicitur, avibus, in id tempus accingere sapientiæ itineri, et, qvod ex elegantissimâ Epistolâ Tuâ colligo, facundiam illam, qvâ Avditoribus Tuis præluces egregie, etiam Avditorio nostro efficaciter ostende. Vale.

Reverentiæ Tuæ
addictissimus
Ol. Borrichins D.
m. m.

Udskrift: Hæderlig oc Wellærd Mand H. Niels Holgersøn, Sognepræst udi Ørsløff, dette huldeligen.

Ørsløv.

3. Fra Professor Christian Nold.

Kiere M. Niels Hollgersen,

Høyærede gode Ven och Suoger[1]); Saa som Ildebrand haffuer giord en Min Bunde skade udi Lundtorp, och hand mig haffuer søgt om hielp: Beder jeg Eder, att i vill beviise mig den Venskaff, att i vill forstreche hannem paa Mine Vegne med Rede Penge tyffue Sldr., eller i det sted med tømmer och fornøden materialer. Jeg kand iche sielff paa en gang flye hannem alle Pengene i henderne etc. Men villde, att hand skullde tage dennem efterhaanden till fornødenhed. Dog (NB) med den Villchor, att hand tillforn giører Eder paa Mine Vegne forsichring, att hand strax vill bygge och udføre dette aars affling strax paa Boepælen. Dett bliffuer for sillde nu att lade skiere tømmer; thi faar hand at kiøbe dett. Jeg skall dog i fremtiden, naar hand kand skiøtte det, flye hannem hiellp af Skouffuen. Jeg forlader mig till, att Dn. Affinis her udi seer paa mitt gaffn och driffuer paa allting. Jeg kand sielff illde giøre dett, for dett er saa langt borte, och kand iche sielff flye hannem Penge, for aarsag som forbemelldt. Huad Dn. Affinis her udi assisterer hannem, skall strax, som forbemelldt, bliffue betalld, och i andre maader gierne forskylldt, huor mueligt. Befalende hannem med tillydende her med trolig i Guds Vold.

Kiøbenh. 14 Jun. 1679.

T. ex animo
Christianus Noldius.

Beder, gierne, at
Wellb. Herluff Trollis Huus
maa hillses. V.

Udskrift: Hederlig och Høylerd Mand, M. Niels Hollgersen, Sogneprest i Ørsløff etc. etc. Min høyærede gode Ven och *Suoger*, tienistvillig.

Ørsløff.

---

[1]) *Hvorledes* Chr. Nold, der ogsaa var en Skaaning, var besvogret *med* Niels Holgersen, er os ikke bekjendt. (Jvfr. Personalhist. *Tidsskr.* 2. R. I, 32 ff.).

4. Fra Gehejmeraad, Baron Oluf Rosenkrantz.

Reverende Dn. Magister.

Ex literis tuis mihi novissime datis ægre intellexi nondum radicitus extirpata esse illa dissentionum semina, qvæ inter Rever. Dn. Magistrum et Nobilissimum illius Patronum [1]) tantâ animorum concitatione dispersa erant, ut non absqve communi vestro incommodo haud dubie vires et incrementa sumsissent, nisi amicâ vel maturâ reconciliatione, meaqve operâ contentio fuisset redempta, et pullulantia semina præcisa. Coeterum ne conglutinata jam pridem vulnera recrudescant, atqve illa resumat incrementa discordia, qvæ renascentis odij irritamine exasperata altius inhærere præcordiis solent, qvàm ut facili postmodum negotio eradicari qveant; mihi religio fuit voto tuo obseqvi, animumqve juxta petitionem tuam intendi, ut sublato in solidum novo illo suborientis litigii fomite pristinam restaurare possem concordiam. Qvocirca gravamina tua et capita controversiæ Nobilissimo tuo Patrono affatim exposui, atqve prolixo argumento validisqve subnixo rationibus hortamine, tantum obtinui, ut prius sibi nihil et antiqvius fore condixerit, qvàm ut re ipsâ non minus qvàm verbis declarare posset illam, qvam in pectore fovet, pronam ad omnem justam et æqvam concordiam tecum ineundam mentem, et expeditam voluntatem, serio sancteqve contestatus, se haud qvicqvam unqvam intermissurum, qvod ad fovendam conservandamqve mutuam amicitiam stabili et duraturâ mentis integritate corroborandam, expedire censeat. Ideoqve cum usqve adeo pronum illum [2]) ad exeqvenda omnia, qvæ hac in parte nobili et generoso ingenio conveniunt; nullus dubito, qvin Rever. Dn. Magister pro consvetâ suâ humanitate et mystico officio allaboraturus sit, inconcussa ut imposterum et imperturbata inter vos stabiliri qveat et foveri aurea illa animorum tranqvillitas et εὐθυμία, qvam in maximâ parte felicitatis humanæ ponit Seneca; non ignarus, qvantum malorum

---

[1]) Herluf Trolle til Trolleholm (nu Holsteinborg).

[2]) Her synes at mangle et Prædikat (f. Ex. inveni).

secum trahat execranda illa, qvæ Patronum inter et Pastorem Ecclesiæ dispalescit excandescentia; tanto impensius Deo hominibus invisa, qvanto justius illi ceu primaria Ecclesiæ membra, atqve in sublimiore ejusdem gradu constituti, reliqvo coetui et inferioris subsellij hominibus inculpatæ vitæ exemplo prælucere tenentur. Plura non addam, cum vel ipse spontaneo motu ad optima qvæqve consilia feraris. Reliqva igitur, qvæ in hanc rem conferri possunt, ipse tibi satis comperta consultò prætereo; cuncta tuo subacto judicio plenius exaggeranda relicturus. Vale.

Haffniæ d. 23 Junij 1679.

Tuus ex vero affectu
Olaus Rosencrantzius
m. m. pp.

Udskriften mangler. Brevet angaar formodentlig en Strid, M. Niels Holgersen havde, hvilken af Treschow (S. 188) omtales paa følgende Maade: »Han maatte udstaa en fortrædelig Proces, som han vandt ved Højesteret, hvor Kong Christian V selv den Dag var nærværende. Ja han vandt ikke alene sin Sag, men Gud gav ham Naade til at vinde sin Modstanders Hjærte, saa at den samme siden blev hans største Ven og Velynder.«

5. Fra Professor Christian Nold.

Honorande Dn. Affinis;

Jeg tacher Eder for Eders Welluillighed och store omsorg for den gaard i Lundtorp. Jeg haffuer bestillt en god hiellp for hannem aff Snesløff-Skouff, effter indlagde fortegnelse. Huilchet tømmer hand dog iche vell skulle kunde afhente, førend i Vinter ved Slædeføre. Mand da kunde flye hannem nogen hiellp der till. Men saa som Stuelengen endelig nu strax skullde hiellpis; och mand gandske ringe apparenz seer till att faa det Offuertømmer, effter fortegnelse, fra Kiøbenhaffn; bad jeg meget gierne, om Dn. Affinis villde vere saa god, om hans Reyse fallt till Corsøer, att ville reche mig haanden, och flye oss dett der fra. Der er nogle Universitetz tienere i Ørs-

løff; dersom Dn. Affinis bad dem, hiallp de vell huer med en Vogn till Corsøer effter dett Offuertømmer. Och den gode Mand villde for allting fremdelis formane Christopher, att hand noget fyrigere och allfuorligere ville sig sin egen Vellferd lade vere angelegen. Hand seer, huad jeg giør, och stræber med hannem, som en erlig Mand. Hand skall och i midler tid faa nogen hiellp till Maanitzskatten. Huor om till Fogeden er giffuen ordre; som skall noget frem bedre komme ned till stædet. I midler tid troer jeg Dn. Affinis her till fortroelig, och nest Guddommelig Vellstands Ønske, forbliffuer stedze igien

Wærup [1] Hans villig Ven och Suoger
den 29 Sept. 1679. Christian Nolld.

P. S. Sendis Christopher i Lundtorp ved denne Hans Søffrensen, en Husmand i Wærup, Penge, nie March, till hielp till Matriculskatten. V.

Udskrift: Hæderlig ock høilærde Mand, M. Niels Holgersen, Sogneprest til Ørsløu og Bierrig Sogner, min velærede kr. Svoger, venligen [2]. Ørsløu.

II.

Dr. Niels Foss, Provincialmedicus i Skaane.

Efterfølgende Biografi af den ansete skaanske Læge Niels Foss er kjendelig forfattet i den Hensigt at benyttes ved hans Jordefærd; men den støtter sig til hans egne Optegnelser, særlig vedrørende hans Rejser i Udlandet [3].

---

[1]) Den har først været skrevet: Trønninge.

[2]) Udskriften er ikke med Prof. Chr. Nolds egen Haand.

[3]) Det efter Dr. N. Foss's Død over ham udstedte latinske Universitetsprogram (dat. $^{8}/_{6}$ 1645) støtter sig ogsaa til autobiografiske Optegnelser, der imidlertid hverken have været saa udførlige eller saa let overskuelige som de danske. Programmet slutter med de Ord: »Tantum de vita sua Ipse Fossius: sed danice copiosius et alio ordine«.

Det her benyttede samtidige Manuskript findes i det kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 3022, 4°. Slutningen deraf synes skreven med den kgl. Hofpræst Dr. Jakob Matthisens Haand, og da denne, som kort efter Dr. Niels Foss's Jordefærd blev Biskop i Aarhus, var hans Svoger, er det jo ikke usandsynligt, at han har holdt Ligtalen. Foss døde i Kjøbenhavn den 1. Juni 1645, ved Krigsbegivenhederne fordreven fra sit Hjem i Skaane; men hans Lig førtes senere (efter Fredslutningen i Brømsebro) til Lund, hvor hans Enke siden boede i mange Aar. I Lunds Domkirke findes Gravskriften over dem begge[1]. Det er en Misforstaaelse, naar der i nyere Skrifter siges, at han som kgl. Livmedicus tilbragte sine 20 sidste Leveaar i Kjøbenhavn; thi med Undtagelse af, at han 1635 i tre Maaneder ledsagede Christian IV paa en Rejse i Norge, var han ellers ikke i Kongens personlige Tjeneste.

Vita D. Nicolai Foss.

Hand er fød j Wiborrig j Jutland den 4 Octobr. 1588 aff hæderlig oc gudfryctig Forældre. Hans Fader var hæderlig och høylerd Mand, M. Christen Nielssen Foss, den Tiid Skoelemester udj Wiborrig, siden Lector Theologiæ sammesteds, och dereffter Canich udj Aarhus Capittel[2].

Hans Moder var den erlig oc gudfryctig Qvinde Maren Pedersdatter, S. M. Peder Tøggerssen, fordum Biscop udj Wiborg, hans Datter, och døde hun samme Dag j hendes Barselseng, som hun hannem hafde født till Werden[3].

---

[1]) Sommelius, De templo cathedrali Lundensi, p. 147—48.

[2]) Se Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 532 ff. Hans Navn var egentlig Christen Nielsen Reff (jvfr. Kirkeh. Saml. 4. R. I. 145 ff.).

[3]) »De Fossers Moder«, som hun træffende kaldes i Marm. Dan. II, 209, var kun 17 Aar, da hun fødte sit første og eneste Barn, og hun døde samme Dag. Dog blev hun Stammemoder til en stor og mærkelig Slægt af lærde Mænd.

Der hans kiere Fader haffde nu ladet hannem ved den hellige Daab j Herrens Meenighed indplante, haffuer hans kiere S. Morfader och Mormoder taget hannem til sig och udj sin Barnedom opføð oc j sin Børne-Lærdom oplært.

Der hand nu var 6 Aar gammell, och hans kiere Fader haffde sig nu atter i Ecteskab begiffuit, thilmed hans S. Morfader var ved Døden affgangen, tog hans kiere Fader hannem hiem till sig igien, oc satte hannem udj Wiborrig Skole oc flitteligen derhos hiemme instituerede, och det ohnegefehr paa $6\frac{1}{2}$ Aars Tijd.

1601, der hand nu var 13 Aar gammel, flytte hans kiere Fader till Aarhus, hos sit Canickedom at residere, och satte hand hannem da udj Aarhus Skole, huor hand sine Studia continuerede 6 Aars Tide, Rectoribus M. Petro Olai, M. Joanne Zevthenio, D. Christiano Bordingio et M. Joanne Krogio[1]).

1607 sende hans kiere Fader hannem til Kiøbenhaffns Universitet, huor han ickun 3 fierding Aars Tijd studerede, och var der udj hæderlig och høyl. Mand D. Cort Axelsøns Huus oc Disk, oc føyede sig saa hiem till Aarhuus igien.

1608 drog hand fra Aarhuus til Skibs til Rostock, och siden landveys igienem Mechelborrig och Brandeborg op till Vittenberg j Saxen, huor hand sine Studia Philosophica 2 samfelde Aar continuerede, præcipue sub privatis Præceptoribus Dn. M. Jacobo Werenbergio et Joanne Lippio.

1610 paa Franckforter Høstmesse drog hand igienem

---

[1]) I Kgl. Bibl. er bevaret et »Votum nuptiale in honorem conjugii Mag. Joannis Jacobi Crogii in schola Arhusiensi magistri et præceptoris sui fidelissimi, sponsi, et castissimæ virginis Mariæ. M. Laurentii Bordingii, olim Canonici Arhusiensis filiæ, sponsæ, scriptum a Nic. Fossio«. (Hdskr. uden Aarstal i Ny kgl. Saml. 1977 b. Vol. II.).

Leipsig, igienem Meissen och Hessenland op till Franckfort am Mayn, oc derfra till Heydelberg, huor hand halfanden Aars tiide sine Studia continuerede, oc var mestendeelen in convictu et hospitio Dn. D. Davidis Parei.

1612 paa Foraarit reyste hand derfra at besee de fornemme Steder paa Reinstrømmen, Strasburg, Spiir, Manheim, Franckenthall, Worms, Oppenheim, Meinz, Bon, Bingen, Bacherach, Coblent, Cølen etc. och drog siden igienem det Grafskafft Nassau paa Sigen, Dillemberg, Giesen j Hessen, oc derfra til Marpurg, huor hand et half Aar studerede, och haffde mest Omgengelse med Rudolpho Goclenio seniore, Joanne Combachio et Hermanno Kirchnero. Same Sommer reyste han atter ned til Franckfort am Mayn at see Matthiæ Imperatoris oc hans Gemahls keyserlig Kroning samesteds.

Same Aar paa Effterhøsten drog hand effter sin kiere Faders Willie hiem fra Franckfort igienem Hessen, Brunsviger By oc Land, Lyneborg, Hamborg oc saa igienem Holsten oc Jutland til Aarhus.

1613 blef hand promoverit in Universitate Haffniensi in Philosophiæ Magistrum, Rectore Dn. D. Metznero, Decano et Promotore Dn. M. Wolfgango Rhumanno.

1614 blef hand forsendt udaff Landet aff erlig och vellbiurdig Herre oc strenge Ridder, Her Brede Rantzou till Rantzouholm, Kong. May. Raad oc Statholder udj Kiøbenhaffn, med hans wellbiurdig kiere Søn Henrich Rantzou, hans velb. kiere Brodersøn Henrich Rantzou Frantzøn, och velb. Steen Billes Søn Jens Bille. Och droge de effter welb[tt] gode Herres Befalning till Herborn j Nassaver Land, och der Pesten samesteds begynte at grassere, begaffue de sig derfra til Marpurg udj Hessen, huor S. Henrich Rantzou Bredissøn aff Smaakopper bortdøde.

Der bekom hand Skriffuelse fra Kiøbenhaffns Uni-

versitet, at hand skulde begiffue sig till Studium Medicum, och det att fremsette nyde Kong. Mayt. vor allernaadigste Herris Stipendio Medico, det hand oc 6 Aars tiid hafft haffuer. Bleffue de saa paa det neste tu Aars tiide til Marpurg, huor hand sin meste Conversation haffde med Dn. D. Hartmanno, Chymiatro celeberrimo, Dn. D. Nicolao Brunio et Dn. D. Henrico Petræo, saa oc utroqve Goclenio, Patre et Filio.

1616, paa Franckforter Høstmesse reiste hand med Henrich Rantzou Frantzøn oc Jens Bille fra Marpurg igiennem Franckfort, Darmstat, Heydelberg, Spier oc til Strasburg, huor de blef ichon paa 8 Maaneders tijde, huor hand haffde sin meste Omgengelse med D. Saltzmanno, Aggerio, Sebizio[1], Risingero oc andre fornemme det Steds Medicis.

1617 om Pintzdags tiide droge de fra Strasburg igienem Friburg i Brisgoyen oc Brisak paa Basel, och effterat de haffde nogit lustrerit den vitberømte Stad oc Universitet, oc saluteret Professores D. Casparum Bavhinum, Nicolaum Stupanum, Thomam Platerum, som vijste dem sin Broders, Felicis Plateri, statelige Antiqviteter oc Kunstkammer, oc andre, reyste de op till Laufenberg, Schafhusen, Costnitz, der Rhenen gaar ud aff Bodensøe, oc huor Steden endnu vijsdes uden Græs, der Joh. Hus var forbrent, och droge siden hen till Zyrick, Baden, Solothurn, Bern, huor hand saluterede den fornemme Mand oc Chirurgum Fabricium Hildanum, och beskuede hans meget kostelige och offuerflødige Instrumenta Chirurgica. Droge saa paa Losanne indtil Genf, den vitberømte By end och udj Keiser Julii tijd. Der opholte de sig mesten deelen for det frantzosiske Sprogs Skyld paa ti Maaneders tiid.

---

[1]) I det latinske Programma funebre staar: »Aggerio Sebezio« som eet Navn.

1618 reyste de derfra til Lyon, oc siden paa den Flod Ligerim frem for Sarcerre och andre Byer til Orleans, huor de sig atter for det frantzosiske Sprogs Skyld opholte j x Maaneder.

1619 droge de til Parijs, den vijtberømte Hoffuitstad udj Franckrige, baade for det frantzøske Sprog vijdere at excolere, saa oc for sine Discipler udj adelige Exercitier at lade oplære oc øffue, oc bleffue de der offuer halfandit Aar, huor hand haffde sin Omgengelse med fornemme lærde Medicis, synderlig med den fornemme Anatomico Joan. Riolano, Geryno, Læto, Carolo oc andre Practicis.

1620 paa Effterhøsten begaffue dj sig derfra at lustrere de fornemmiste Provincier och Byer udi Franckrige, igienem Orleans, Blois, Amboise, Savlmur, Angiers, Nantes, Bourges, Poitiers, Rochelle, Bourdeaux, Tholouse, Montavlban, Montpellier, Nimes, Aix, Marseille, Beaucaire, Valence, Vienne och til Lyon igien. Huorfra de siiden tog Reisen igiennem Savoyen paa Chamberis, Montmelian, oc siiden offuer de høye Alpes eller welske Bierge, der kallet mont Senis, ind udj Piedmont, den første provincie udj Italien, oc kommet till Hoffuetstaden Thurino, droge derfra paa Vercelles, Meylan, oc saa igiennem Lombardien paa Brescia, Bergamo, Verona, Vicentia, Padoa, indtil Venedig. Huor de sig til Padoa opholte 9 Maaneders tijd, huor den S. Mand var den tyske Nations Consiliarius it halft Aar, och haffde Familiaritet och Omgengelse med Adriano Spigelio den fornemme Anatomico, Plazzonio, Prevotio, Santorio oc flere fornemme Medicis paa det Sted, saa och med de fornemme Philosophis Cæsare Cremonino et Fortunio Liceto.

1621 in Octobri begaffue de sig paa Reysen til Rom og droge igiennem Ferrara, Bononien, Aqvilegiam, Romaniolam, Marcam Anconitanam, S. Maria de Loreto, duca-

tum Spoletanum, offuer det Bierg Appeninum indtil Rom. Och effter de tu Maaneders tiid der haffde verit och beseet de gamle Antiqviteter, saa oc den papistiske Kirckes vederstyggelige oc affgudiske Pract oc Ceremonier, reyste de 5 dags Reyse igiennem Fundi, Mola och andre Steder indtil den fornemme ridderlig By Neaples, oc besaa derhos de fornemme Naturens Miracler udj monte Pavsilipo, Puteolis, sudatorijs naturalibus sulphuratis, lacu Averno. Centicamera Neronis, Crypta Sybyllæ Cumanæ, Piscina mirabili, Monte cinerum och andit. Droge saa derfra den samme Vey tilbage igiennem Neaples til Rom, huor de bleffue, baade for Sproggit oc de welb. Mænds adelige Exercitier, indtil Paaske. Droge saa effter Helligdagene igienem Siena, Florentz, Livorno, Pisa, Luca, Modena ind igienem Ligurien paa Genoa, Hoffuitstaden j Ligurien, oc droge saa igienem den anden Deel aff Lombardien, kaldet Cispadana, paa Paviam, Placentiam, Parmam, Mantuam til Venedig igien.

1622 in Mayo begaff hand sig med Jens Bille effter hans kiere Faders Willie paa Hiemreysen oc igienem Marcam Trevisanam paa Tridento, igienem Tyrolen och offuer de Tyske montes Pyrenæos, kallet Brenner, ind paa Insbruch, oc siden paa Müncken, Hoffuitstaden j Beyerland, oc derfra igienem Suabenland paa Augsborg oc Nyrenberg, huorfra de for Soldaters Modvillighed ey torde tage den rette Kaas, men maatte drage ind udj Düringen paa Jehne oc Naumburgh Market. Huorfra de met Kiøbmendene droge igienem Hessen och Nassaver Land need til Cølen. Derfra forreyste de igienem Wesel, som da var udj de Spaniers Gewalt, oc Schenker Skantze, huor Printz Mavritz da laa med sin Leyr, indtil Amsterdam i Holland. Och der de haffde beseet de fornemste Steder j de unerede Provincier, droge de fra Flisingen j Seeland ind j Engeland, huor de fant welb. Steen Bille udj Londen.

Och der de haffde værit nogen kort tiid der j Landit, fulde de hannem til Skibs hiem til Dannemarck, oc kom i Sundit S. Michels Afften 1622.

Der hand nu haffde leverit welb. Jens Bille til sin kiere Fader paa Billisholm, oc taget Affskeed fra dennem, reyste hand hiem til Aarhus til sine kiere Forældre, dennem at besøge. Imidlertiid suppliceret det fornemme Adelskab j Skaane til Kong. Maytt., oc begerede hannem til det Lands Medicum.

1623 paa Foraarit, effter welb. Steen Billes Skriffuelse, begaff hand sig offuer til Schaane oc begynte at lade sig bruge i Herrens Naffn udj Medicinen, oc aff Guds faderlig Metarbeyde iche ulycheligen. Same Aar om Johannis gaff Kong. Maytt. hannem expectance Breff paa først vacerende Canichedom oc Vicarie udj Lunde Capittel, som ham oc straxt tre Maaneder der effter er tilfalden effter s. w. Lave Wrne, och aff Kong. Maytt. pro persona confererit den 14 Octobr. 1643.

1624, der høystbe^te^ Kong. Maytt. haffde deputerit en Legation ind i Spanien, bleff hannem oc befalit med Gesandten e. w. Mand Christen Thomissøn til Stoubygaard, da vor naadigste Herris oc Prindsis Hoffmester, siiden Danmarckis Riges Raad oc Cantzeler, Ridder, oc omsider Kong. May. Cantzeler, at følge, nogle synderlige Ærinder at forrette. Och begaffue de sig paa Reisen in Aprili, oc toge Veyen igienem Holsten, Hamburg ind paa Delfziil igienem Grøningen, Friisland, igienem Horn, Harlem indtil Hagen, huor velb^te^ H. Gesante haffde sine Ærinder at forrette. Imidlertiid indstillede den S. Mand sig i det fornemme Universitet til Leyden, oc bleff effter lofflig Examen oc Disputeren promoverit in Doctorem Medicinæ, in pleno senatus academici consessu, Promotore D. D. Eberhardo Worstio.

Siden begaff hand sig til Hagen igien, oc reiste frem-

delis med Gesanten paa Antwerpen oc Brysel udj Brabanten. Och der Gesantens Værk der forrettit vaar, droge de videre ind udj Franckrige indtil Noyon j Piccardien, effterdi Kongen daa opholte sig til Compiegny udj Piccardien. Och der hand oc sit Ærinde der haffde forrettit, droge de derfra til Pariis, oc siden igienem Franckrige ind udj Hispanien, huor de til Madrid ankomme den 21 Julij 1624, oc fortøffuede der och til Alcala j xj Wgger. Imidlertijd drog den S. Mand til det fornemmelig kongelig Closter Escurialem, det fornemme Sted oc hoshaffuende Bibliothek at see. Der Gesantens Errinde der var forrettit, droge de den samme Vey igienem Spanien, Franckrige, Nederland indtil Amsterdam tilbage igien. Der toge de et Skib at ville dermet forreyse til Hamborg. Men der de for stoer Wueyr iche kunde lengere komme end til Enchysen, lod de sig saa sette offuer til Suolen, oc droge saa igienem Westphalen til Hamburg oc derfra igienem Holsten. Och drog Gesanten lige til Kiøbenhaffn, oc begaff den S. Mand sig til Aarhus, huor hand ankom den 12 Decembr., drog strax derfra oc kom till Kiøbenhaffn 20 ejusdem.

Der hand nu haffde giort relation om sine Erinder til Hoffue, er hand dragen til Aarhus oc der sig troloffuit erlig oc gudfryctig Pige Karen Matthijsdatter, hæderlig och høylerde Mand D. Matthijs Jacobsøns, fordum Hoff-Medici, oc siiden Prælati oc Vicarii j Aarhuus Capittel, hans Datter, som hannem dog tilforn var tilsagt, førend hand drog ind j Hispanien, oc stod deris Troloffuelse den 30 Januarij 1625 udj deris kiere Foreldris oc Venners offuerverelse.

Samme Aar den 12 Martii kallede Gud hans kiere S. Fader udj sit Alders 72 Aar. Huorfor deris Brøllup bleff opsat indtil den 25 Septembr. nest følgende, och bleff der da holdet udj Aarhus udj deris kiere Forældris oc

neste Venners Nerværelse. Effter Brøllupit begaffue de sig til Skaane, och j Herrens Naffn nedsatte sig j Lund.

Anno 1635 den 25 Aprilis bleff hand kaldit aff vor naadigste Herre och Konge Christiano 4. at følge hans Kong. May. op til Norge, effterdi hans Hoff-Medicus D. Arnisæus var med Legemens Suaghed beladen. Och droge de lige op til Flekkerøen, huor Hans May. lod ligge och fundere en Castel, Haffnen at commandere. Droge siden derfra op til Sølffbergene, huor hand met Hans Maytt. nedstigede, och derfra til Christianiam och Aggershus, och effter Hans Mayt. haffde giort en Reise igienem Østerdalen til det nyfunden Kobberberg, droge de paa Hiemreysen igien, oc kom tilbage hiem igien den 11 Julij.

Anno 1644. 17 Februarij fulde de Suenske uden all Advarsel ind udj Skaane, och kom til Lund den 29 Febr., huorfor hand begaff sig med Hustrue, Børn, och huis de redde kunde, først til Malmøe, oc derfra til Kiøbenhaffn, huor de ankomme 3 Paaskedag. Oc haffue de imidlertid siden sig her i Byen opholt.

Belangende den S. Mands Endeligt oc christelig Afskeed fra denne Verden. Haffuer hand paa et Aars tiid befundet sig suag. Dog først in Martio forleden paakom hannem en hefftig Cathar, huorudoffuer hand holte sig inde en 14 dags tiid, och lod sig ansee til nogen Forbedring. Bleff saa aff wellbiurdig Hannibal Seest den 28 Martij, der Klocken var 10 om Afftenen, hedenkaldet, hannem i en hefftig och hastig Colicha at raadføre, oc bleff huos hannem den Nat, efftersom den goede Mand det høyligen behøffuede. Huorudoffuer samme Cathar strax om anden Natten hannem hastig angreb, saa hand dereffter maatte holde sig inde en kort tiid. Men for sine Patienters Skyld, huilcke den S. Mand altiid laa nær udj Sinde, begaff sig ud, at de ey skulle forsømmes; haffuer saa siden den tiid gaaet suag oc forrettit sit

Kald, iche uden ringe Møye oc Besuerlighed. Haffuer dog kort for Pindsedag for Wenner beklagit sig, well at finde, sin tiid icke at vere lang. Haffuer saa Fredagen for Pindsedag beskichet sig med Hustru oc Børn til Herrens Naduere, oc der forrettit sin Sag huos Gud. Idag 8 Dage, som var H. Trefoldigheds Søndag, stod hand betiden op, som hand pleyede, sine Patienter for Predichen at besøge. Kom saa ind ved halffgaaen 8, beklagede sig at haffue nogit ont, och besuerede sig mest derudoffuer, at hand skulle forsømme Predicken, om hand lagde sig. Huorudoffuer hans Hustru suarede, att Gud iche mere kreffuede aff Styrcken, end hand gaff: hand skulle ickon ligge sig udj Jesu Naffn: huilchet hand ocsaa giorde med stoer Vaande paa en halff Thimes Thiid, oc ynskede aff Gud, hand kunde faa it Korters Søffn, saa torde det end bliffue nogit bedre. I, sagde hand, imidler tiid kand gaa i Kirken oc bede got for os begge. Bleff saa alting skichet til Rolighed; men Suagheden vilde det iche tilstede, huorfor hans Hustru bad hannem, hand vilde sige hende, huor hand haffde ont? Da suarede hand: Jeg haffuer intet ont udj denne Verden aff nogen Ting, uden aff din store Sorrig oc Møye. Vende sig saa til Weggen med opracte Hender oc Øyen, offuer it Qvarteer. Ellers saa tit hans kiere Hustru spurde hannem ad, huor det var fat, kryste hand paa hendes Hender, oc suarede: det bliffuer got. Da siuntes hannem nogen Opkastelse at være forhanden, huorfore hans Hustru kaste sig hastig op i Sengen at hielpe hannem offuer Ende, oc skichede strax Bud under Prædichen effter hæderlig oc høylerd Mand, D. Olluff Worm, och andre gode Wenner. Der D. Olluff spurde hannem ad, huor det var fat? sagde hand hannem sin Suaghed, och huad hand ydermere vilde bruge, huilckit oc strax bleff effterkommit. Mens efftersom Kreffterne var borte, oc Døden falt hastig an,

var det alt forgeffuis, huis mand brugte thil hannem. Laa saa stille hen, indtil Klocken var imod 3 slet Efftermiddag, at hand da sactelig udgaff sin Aand oc skildis fra denne elendige Verden. Sin Sag haffde hand thilforn hafft i Act, oc paa sit Studerekammer paa sit Bord effterlat skrifftlig Underretning om sin siste Vilie, huorledis hand effter sin Død vilde haffue det holt med sine Børn oc anden sit Husis Fornødenhed, oc derpaa i samme skrifftlig Udkast sagde sin Hustru och Børn gode Nat, bedendis Gud, at hand hende i hendis hastig Bedrøffuelse vilde trøste oc dennem med sin Aand raadføre oc regere. Saa den salig Mand har en Tid lang noksom fundit, huor det holt, oc ligesom verit en Prophet om det hastig Skilsmis, som der paafulde. Hans ganske Alder er 56 Aar oc viii Maaneder ringer 3 Dage.

Vi ville haffue hannem etc.

Saa vidt den efterladte Biografi. I O. Worms Brevsamling (S. 11 flg.) findes trykt 9 Breve fra Worm til Niels Foss fra Tidsrummet 1617—37, men ingen fra den sidstnævnte. Enkelte saadanne ere dog endnu bevarede, som vise det venskabelige Forhold, der herskede mellem de to Mænd. I et Brev af 2. Oktober 1631 beder Foss saaledes Worm om Blomster til sin Have; i et andet af 5. Marts 1633 indbyder han ham til at staa Fadder til hans nyfødte Søn[1]). Foss kalder Worm »affinis«, af samme Grund som Stephanius kalder ham saaledes. Foss og Stephanius vare nemlig gifte med to Søstre[2]). Et hidtil utrykt Brev fra N. Foss til den kgl. Sekretær Jørgen Seefeld kan her meddeles, da det vedrører hans Tiltrædelse af Kaldet i Lund. Brevet, der er udateret, lyder, som følger:

---

[1]) Begge Brevene findes i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling, under Worm.
[2]) Se foran, S. 38.

Att Mr Seefeld wille wel giøre och haffue min Sag vdj hukommelse at tale met Cancellario, før hand kom till hans Matt. Och forholle hannem det, att

1. Jeg nu straxt begiffuer mig offuer til Schaane, Och

2. Naar nogen Canichdom vacerer, daa den aller ringiste at forwente, som er Falsterboe Sand, thi Peder Galt, som det haffuer, staar for Optionen.

3. Dertilmet saa wil mig gaa en stor Summa Penge paa min Promotion, huilken Jeg nu denne winter wille forricte [1]).

Dersom Jeg i nogen maade nogensinde kand giøre det, Mr Seefeld kiert kand were, skall Jeg altid findis thienstwillig och offuerbødig.

N. Foss.

Som Familiefader var Dr. Niels Foss en ualmindelig lykkelig Mand. Han havde ni Børn, alle fødte i Lund, 6 Sønner og 3 Døtre, der alle levede og alle lykkedes vel. Ved Sønnerne, der alle efterhaanden sendtes til Sorø Skole, er der den enestaaende Mærkelighed, at de alle sex naaede saadanne Stillinger, at der — ligesom over Faderen selv — ved deres Død udstedtes trykte akademiske Sørgeprogrammer over dem, hvilke endnu ere bevarede.

Disse Børn vare [2]):

1. Christian Foss (om hvem mere nedenfor).

2. Matthis Foss, født 12. Okt. 1627, blev 1644 Student fra Sorø Skole; 1648 Hører ved Skolen i Lund, i hvilken Stilling han blev i to Aar. hvorpaa han i henved fire Aar færdedes paa Rejser i Udlandet. Efter Hjemkomsten blev han 1653 Rektor i Lund; 1655 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn. Han omtales som en

---

[1]) Foss havde oprindelig tænkt paa at ville tage den medicinske Doktorgrad i Kjøbenhavn.

[2]) Sml. Lengnick, Stamtavle over Christen Foss' Descendenter.

udmærket Lærer[1]). Efter at Skaane var afstaaet til Sverig, havde hans Fødestavn ikke mere nogen Tiltrækning for ham. Det lykkedes ham 1660 at slippe bort og at blive Slotspræst i Kjøbenhavn[2]). 1665 blev han Professor i Theologi ved Universitetet, og 1672 Biskop i Aalborg; tog 1675 den theologiske Doktorgrad. Døde den 8. Juli 1683. Han var Ejer af Hvidstedgaard i Taars Sogn, Børglum Herred[3]).

3. Jens Foss (hvis Selvbiografi skal meddeles nedenfor).

4. Peder Foss, født 4. Okt. 1631. Blev 1650 Student ved Sorø Akademi, 1652 Hører ved Skolen i Sorø, tog 1655 Magistergraden i Kjøbenhavn, hvorpaa han drog til fremmede Universiteter. I December 1658 kom han hjem til sin Moder i Lund og blev derpaa Huslærer hos Rigsadmiral Ove Gjedde til Tommerup i Skaane. Det var Tanken, at han skulde have rejst udenlands med sine Elever, men da forskjellige Forhold traadte hindrende i Vejen, modtog han 1663 Pladsen som Rektor i Slagelse[4]), der blev ham tilbudt af Ærkebiskop Svane, som var en Ven af Familien Foss. Efter sin nedennævnte Broders Død, blev han 1677[5]) Rektor ved Kjøbenhavns Skole og Professor musices, siden tillige Assessor Consistorii. Døde

---

[1]) Rietz, Skånska Skolväsendets Historia, S. 258.

[2]) Se foran, S. 91. Naar det almindelig siges, at M. Foss var Hofpræst, da er det urigtigt. I Gravskriften over ham siges dog, at han »i flere Aar« var Christian V's Skriftefader. Dette maa have fundet Sted, inden Chr. V blev Konge, medens Foss var Slotspræst.

[3]) Progr. funebr. Acad. Hafn. A. Thura, Series episc. dioc. Alburg. p. 29—31. Pontoppidan, Ann. IV, 198—200. 491—3. Zwergius, Sjæl. Cler. S. 645—57. Ny kirkehist. Saml. VI, 842. Kirkeh. Saml. 3. R. III, 146, 326. VI, 381 ff.

[4]) Se foran, S. 94.

[5]) Ifølge Progr. fun. blev han indsat 25. Maj 1677 (ikke 1676).

9. Marts 1698[1]). — En Søn af ham var den berømte Bogsamler, Etatsraad Niels Foss til Juellund.

5. Jakob Foss var født 5. Marts 1633[2]). Kom 1645 i Sorø Skole under Rektor M. Hans Leth og siden M. Niels Seerup. Blev 1652 Student ved Sorø Akademi. Var senere i tre Aar Hører ved Skolen i Lund, antagen dertil af sin Broder Matthis Foss, der var Rektor. Imidlertid tog han 1655 Baccalaurgraden. 1658 sejlede han fra Helsingør til Amsterdam. Kom i Forbindelse med den danske Resident Henrik Rosenvinge til at gjøre en Rejse omkring i Nederlandene. Begav sig derpaa til Leiden, hvor han traf sin Broder, Peder, som han ikke havde set i 4 Aar. I August 1660 kom han til London og siden til Oxford. Efter to Aars Ophold i England drog han til Frankrig. Derfra til Tydskland; studerede to Aar i Strasborg. Efter sin Hjemkomst tog han 1665 Magistergraden i Kjøbenhavn; blev 1666 af Ærkebiskop Svane kaldet til Rektor i Kjøge, forflyttedes 1675 i samme Egenskab til Kjøbenhavn, men døde allerede 8. Marts 1676 af en smitsom Sygdom[3]).

6. Maren (ell. Marie) Foss blev 1660 gift med Magister Berent Ulrich ell. Bernhard Oelreich, daværende Præst i Aasum og Skiberslöv i Skaane, der senere blev Professor i Theologien og Prokansler ved Universitetet i Lund, men paa Grund af Stridigheder med Biskop Vinstrup 1672 modtog Ansættelse som Pastor primarius ved S. Petri Kirke og Superintendent i Bremen, hvor han døde 1686[4]).

---

[1]) Progr. funebr. af 14. Apr. 1698. Hundrup, Lærerstanden ved Metrop. Sk. I, 26, hvor Dødsdagen dog er urigtig angiven.

[2]) I Bøllings Brevsamling (u. Worm) findes et Brev af samme Dag, hvorved hans Fader indbyder D. Oluf Worm til at være Fadder ved Sønnens Daab 13. Marts.

[3]) Programma funebre af 21. Marts 1676.

[4]) Hans interessante Levnedsomstændigheder findes meddelte hos Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne V, 146—51, og Weibull,

7. Laurits Foss var født 24. Juni 1637. Efter Faderens Død, 1645, tog hans Morbroder Dr. Jakob Matthiesen ham med, dengang han som Biskop drog til Aarhus. Her var han i 4 Aar. Siden kom han ligesom Brødrene i Sorø Skole, hvorfra han 1656 afgik til Universitetet. 1658—60 opholdt han sig i Lund, men kom 1660 tilbage til Kjøbenhavn, da Broderen Matthis blev Slotspræst. Til denne ældre Broder stod Laurits Foss i det hele i et eget, sønligt Forhold. 1662 $^{14}/_{5}$ tog han theologisk Attestats. Siden lagde han sig især efter Medicin og foretog en Udenlandsrejse, der med en kortere Afbrydelse varede i 9 Aar. Han fik da Lejlighed til at besøge de fleste af Europas berømte Universiteter[1]). Endelig kom han hjem 1671, efter at han 1670 havde erhvervet den medicinske Doktorgrad i Padua. Da Broderen Matthis 1672 drog som Biskop til Aalborg, fulgte Laurits Foss med og praktiserede som Læge i denne By, indtil han kjøbte Hovedgaarden Todbøl i Thy. Nu blev han udnævnt til Assessor i Kancellikollegiet, og 1685 til Forstander for Sorø Skoles Gods, i hvilken Stilling han døde den 7. September 1703[2]).

8. Ingeborg Foss, født 1638[3]), blev gift med M. Jens Hansen Burchardi, Sognepræst i Tranebjerg paa Samsø. Hun døde 1676.

Lunds Univ. Hist. II, 21. Begge Steder siges dog urigtig, at han tog Magistergraden i Rostok. eftersom han 1647 tog denne Grad i Kjøbenhavn Personalhist. Tidsskr. IV, 65). Jvfr. (Norsk) Hist.Tidsskr. III, 145, sml. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 504 Not. 2.

[1]) I Bøllings Brevsamling findes et Brev, dat. Leiden 12. Jan. 1669 (ny St.), fra Laurits Foss til Dr. med. Erasmus Bartholin, Mathem. Prof. i Kbhvn., om en paatænkt Udgave af Tyge Brahes Opera et Observationes, som Bartholin tænkte paa at lade trykke i Amsterdam, samt om andre Emner vedrørende den mathematiske Videnskab og litterære Nyheder fra Holland.

[2]) Progr. funebre af 4. Novbr. 1703. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 59—61.

[3]) Wiberg, Alm. dsk. Præstehist. III, 375.

9. Magdalene Foss, blev gift med Assessor Thøger Lassen til Rødslet i Aalborg St. Da hun 1675 døde uden Børn, bestemtes, at den Arvelod paa 2000 Rdl., der skulde være tilfalden hendes Sødskende efter hende, skulde oprettes til et Universitetslegat, særlig for den fossiske Slægt. Biskop Matthis Foss lagde 500 Rdl. dertil; men da en Del af Pengene gik tabt ved den ældste Broders, Dr. Chr. Foss's tvungne Opbrud fra Skaane, saa lykkedes det først den yngste af Brødrene, Laurits Foss, ikke længe før sin Død, da alle hans Sødskende for længst vare bortgangne, ved en vel overvejet Fundats af 11. Juni 1701 at faa det Legat grundlagt, som endnu bestaar ved Universitetet under Navn af det fossiske, og som i stigende Grad, alt som Tiderne gaa, vil kunne komme mange studerende til gode. For Tiden udgjør Legatkapitalen over 56000 Kroner[1]).

Skjønt alle Dr. Niels Foss's 6 Sønner var gifte og alle efterlod Børn[2]), er Slægten dog nu uddød paa Mandssiden. Den sidste Mand var en Generalmajor Foss, der døde i Rensborg ved Aaret 1820. — Hvad Slægtens Forhold til Skaane angaar, kan bemærkes, at skjønt alle Dr. Niels Foss's Børn i kortere eller længere Tid havde deres Hjem i denne Landsdel, forsvandt de dog efterhaanden alle derfra. Den af dem, som havde fastest Fod der, var den ældste af Sønnerne, der ogsaa var den, der sidst forlod Landet. Om ham skal nogle Efterretninger nu meddeles.

---

[1]) Samling af de for Universitetets Legater gjældende Bestemmelser, Kbh. 1890, S. 253 ff.

[2]) Noget ejendommeligt for Mændene af denne Slægt var det igjennem flere Generationer, at de besad en ualmindelig smuk og fast Haandskrift.

III.

Dr. Christian Foss, Kurator for Lunds Universitet[1]).

Christian Foss, Søn af Dr. Niels Foss, Provinslæge i Lund, og Hustru Karen Matthisdatter (»Jacobæa«), var født i Lund i Oktober 1626. Efter at være undervist i Hjemmet kom han 1639 i Lunds Skole, som da styredes af Rektor M. Oluf Hansen Bagger og Konrektor M. Mads Thomesen, der efterfulgtes af M. Claus Waldkirck. Tillige hørte han Foredrag i Gymnasiet. 1641 sattes han i Sorø Skole, hvor Rasmus Vinding den Gang var Rektor; fra denne Skole immatrikuleredes han 1644 som Student ved Sorø Akademi. Samme Aar nødtes hans Forældre paa Grund af Krigens Forstyrrelser til at forlade Lund og tage Bolig i Kjøbenhavn, hvorfor Christian Foss og hans Broder Matthis, der havde været hans Studiefælle i Sorø, gik over til Kjøbenhavns Universitet. Faderen døde i Juni 1645 i Kjøbenhavn, hvorpaa Moderen, efter at der var sluttet Fred, atter drog tilbage til Lund. Christian Foss ledsagede hende for at være hende til Hjælp under de som Følge af Krigens Ødelæggelser forstyrrede Forhold. Han blev imidlertid forlenet med et Kanonikat i Lund og fik kgl. Løfte paa med Tiden at blive Faderens Efterfølger som Provinslæge. 1646 begav han sig atter tilbage til Studierne, som han med stor Iver kastede sig over. Han boede hos Professor Hans Svane, som meget venlig tog sig af ham. Imidlertid tog han den filosofiske Baccalaurgrad. Forelæsninger hørte han navnlig hos Medicinerne, Dr. Oluf Worm, der ogsaa var hans Privatpræceptor[2]), og Dr. Simon Paulli, samt hos Mathematikeren M. Jørgen From. For ogsaa at kunne sætte sig ind i Kemien,

[1]) Især efter Programma funebre og Weibull, Lunds Univ. Hist. II.
[2]) Jvfr. Wormii Epistolæ, p. 278. 982.

flyttede han 1647 med Svanes Bifald hen til Apotheker Esaias Fleischer, som han derpaa en Tid gik tilhaande i hans Laboratorium. 1648 begav han sig til Universitetet i Leiden, hvor han forblev i to Aar og studerede med Iver Medicin og deltog i Hospitalsøvelserne. Da hans to yngre Brødre, Matthis og Jens Foss, 1650 skulde tiltræde deres Udenlandsrejse, maatte Christian Foss rejse hjem, og i 1½ Aar opholdt han sig nu i Lund hos Moderen, idet han allerede begyndte at praktisere noget i Skaane. Men da han ikke ansaa sig selv for udlært, modtog han 1651 en Plads som Hovmester hos Knud Urne, Søn af Sivert Urne til Raarup, under dennes Udenlandsrejse. Rejsen gik atter til Leiden og, efter et Ophold her, til Utrecht, hvor Foss 1652 tog den medicinske Doktorgrad under Dr. Joh. Rhegius's Præsidium. Derfra gik Rejsen videre til Heidelberg, og medens hans adelige Ledsager lagde sig efter ridderlige Øvelser, dyrkede han selv her i nogen Tid Kemien. 1653 gik Rejsen over Augsburg, München, Trient og Venedig til Padua, hvor de opholdt sig omtrent 1 Aar. Her udvidede Foss i betydelig Grad sine naturvidenskabelige Kundskaber. Blandt hans Omgangsvenner her fremhæves særlig Fyrst Friderich af Anhalt, der sluttede sig meget nøje til Foss og delte hans videnskabelige Interesser. I Marts 1654 forlod Foss og hans adelige Ledsager Padua og foretog en Rejse omkring i Italien og besaa de mærkeligste Steder. Men da de naaede tilbage til Padua og Venedig, laa der Brev fra Knud Urnes Fader, der ønskede, at Sønnen skulde rejse hjem. Pesten rasede i Danmark, og Faderen, der tænkte, at Døden maaske ogsaa forestod ham, vilde derfor gjerne se sin Søn.

Tilbagerejsen foregik gjennem Kärnthen over Wien, Presburg, Bøhmen, Dresden, Leipzig, Wittenberg, Dessau, Magdeburg til Hamborg, hvor de ankom i August 1654

og forblev en 14 Dages Tid for at udhvile sig fra Rejsen. Endelig begav de sig gjennem Holsten til den unge Urnes Hjem, hvor Foss dvælede en Tid, indtil han fik hæderlig Demission fra sit Hovmesterhverv. I Begyndelsen af Aaret 1655 kom han tilbage til Lund, hvor han fandt sin Moder i godt Velgaaende, og nu overtog han den ham for 10 Aar siden lovede Post som Provinslæge i Skaane, en Stilling, i hvilken han i et Tidsrum af 20 Aar og derover vandt stor Berømmelse. I Februar 1656 ægtede han i Kjøbenhavn Else Scavenia, Datter af Sjælands Biskop, Dr. Lavrits Mortensen Scavenius, og Enke efter ovennævnte Professor Jørgen From. Med hende var Foss gift i 15 Aar. Hun døde 1671. De havde 6 Sønner og 1 Datter, som dog alle med Undtagelse af en Søn vare døde inden Faderen. Senere, 1673 [1]), indgik denne nyt Ægteskab med Sofie Kaare, Datter af Jens Nielsen Kaare, Borgmester i Helsingborg. Hun fødte ham 2 Sønner og 3 Døtre, der alle levede ved Faderens Død (1680).

Ved Oprettelsen af Universitetet i Lund 1666 blev der tilbudt Foss en Plads som Professor i Medicinen ved samme. Denne vægrede han sig dog i Begyndelsen ved at modtage. Under 20. Febr. 1669 udnævntes han imidlertid til Professor honorarius, og 1671 overtog han Virksomheden som Professor ordinarius i Medicinen. Under 23. Maj 1672 beskikkede Kong Carl XI ham til Assessor i Götha Hofret i Jönköping »för skånska mål«, og samme Aar udnævntes han til Kurator for Lunds Universitet (i hvilken Funktion han havde Magnus Dureel til Kollega). Hans Kjendskab til Kapitlets økonomiske Forhold gjorde ham særlig skikket til Kuratorembedet, som han bestyrede med Iver og Omhu. Da han ved sin udstrakte Læge-

---

[1]) I det akad. Program siges, at Brylluppet stod i April. Af (Norsk) Hist. Tidsskr. III, 101, synes imidlertid at fremgaa, at det har været i Maj 1673.

praxis var bleven en formuende Mand, sattes han i Stand til undertiden at yde Universitetet ret betydelige Forskud.

Saaledes stod Sagen, da Krigen udbrød 1676. Dr. Christian Foss havde materielt taget intet at vinde ved at slutte sig til Danmark, men vel en god Del at tabe [1]. Han var jo nemlig en af de danskfødte Skaaninger, som under svensk Regimente var naaet videst frem, hvad Ære og udvortes Goder angaar. Men den Mistanke, der alligevel hvilede paa ham som Dansk, og vistnok ogsaa de fødte Svenskeres Misundelse nødte ham dog til at vende Skaane Ryggen, saa nødig han end gjorde det. Om de Begivenheder, der tvang ham dertil, har han selv til sin Retfærdiggjørelse nedskrevet en udførlig Beretning, som her skal meddeles efter en samtidig Afskrift, der gjemmes i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 2005. 4to. Den giver os et smukt Billede af en ærekjær og pligtopfyldende Mands Adfærd under de allervanskeligste Forhold.

Christian Fossis

Sandfærdig Beretning om hvad der hafver necessiteret ham til at forlade Huus, Hiem og sit Fæderneland Schone, qvitere Sverrig og endelig underkaste sig Kongl. Majest. af Danmark og Norge allernaadigste Defension og tage hos Højstbemelte Kongl. Majst. Tieniste.

Effter Originalet udskrefvet.

Saa snart Hr. Feldt Marschalchen og General Gouverneuren i Schone, Hr. Baron Fabian von Fersen, hafde faaet sin Frue til sig i Malmøe, blef hun af een haard Sygdom angreben, dermed hun en Tid lang incommoderedes, indtil Hr. Feldt Marschalchen lod ved Hr. Gen.

[1] Om de store Ejendomstab, han led, se Hofman, Fundationer IX, 35. Jvfr. ndf. S. 144.

Lieut. Mörner begiære, jeg vilde mig hende antage, da hun kort dereffter kom til rette igien. Som dette nu var skiet, vilde Hr. Felt Marschalchen mig min Umage recompensere; men jeg undslog mig derfra, prætenderende, jeg var dend meere pligtig, som sad i min allern. Konges Sted, og erbød mig til ald wiidere Tieniste; hvormed som Hr. Felt Marschalchen var tilfreds, men begierte at wiide, hvorudi hand derimod kunde betee mig nogen Faveur, svarede jeg: i intet wiidere, end jeg maatte finde i ham en naadig Patron, den jeg i Nødsfald kunde søge og tilliide. In specie fortalte jeg ham endeel mine Eventurer, og hvorledes jeg hemmeligen af een og anden, som jeg hafde stedse giort alt got, effterstræbedis, fornemmeligen siden Kongl. Majst. hafde undet mig den Naade at være, for de skonske Underdaners Skyld, dem Kong. Maj. effter pacta ved dansk Lof og Ræt ville hafve mainteneret, hans egen extraordinaire Assessor i Kongl. Jønnekiøping Hofret, saavel som Curator Academiæ i Lund, men ingen var saa redelig, at hand ville mig noget i mine Øjen tillegge. Og som, sagde jeg, jeg var forsikret, samme Skiebne skulle mig fremdelis følge, i Synderlighed nu Hr. Felt Marschalchen var nys kommen til Gouvernementet og ej kiendte saa lige mig og Folckit i Landet, derfore de maaskie vel skulle lade sig finde, som ville søge at giøre en eller anden Impression, sig derved at insinuere; om da deriblant nogen ville lade sig finde et og andet om mig at forebringe, Hr. Felt Marschalchen da, som dend der haffde Reputation for en retskaffen Mand og nu var sat i Kongl. Maj:s Sted i Landet, ville alleniste bevise mig den Naade, at kalde mig ind for sig, befalende dend da, som saadant hafde sagt, mig det i Øynene at tilsige, saa skulle Hr. Felt Marschalchen faa at wiide, om jeg var en redelig Underdan eller ey. Hvorpaa Hr. Felt Marschalchen gaf mig strax sin Haand, med Contestation

af stor Affection, og dimitterede mig omsider, effterat hand haffde hørt om adskillig Materie, Kongl. Majst. Tieniste og hans eget Embede, sampt heele Landets Administration og de Tiders Conjuncturer angaaende, een meget serieus og efftertenckelig Discurs; den jeg vilde ønsket, hand self maatte lefvet og beretted, med hvad Svar hand af mig fick derpaa.

Som jeg nu ey forstod, hvortil en redelig Undersaat, der hafde hemmelige Uvenner, kunde sig højere erbyde, end jeg da giorde, ej heller hvad hand kunde hafve for større Forsickring, end mig gaffvis af dend, der hafde Reputation for en retskaffen, upartisk og alfvorsom Mand, og Kongl. Majst. hafde sat i Landet i sit Sted, Undersaatterne til Hielp og Soulagement, tog jeg glad og wel content Afsked og hafde vented af hannem een saadan Forandring i en og anden Utilbørlighed, Egennyttighed og Selfraadighed, som da gick i Svang i Landet, hvorved Kongl. Majst. kunde hafft Nytte og enhver ærlig Undersaat Aarsag at glæde sig; som Hr. Baron Leyonschiold, da Landshøfding i Skaane, wel endnu skal wiide sig at erindre, som da saa wel som ellers 10 Aar logerede i Lund i mit Huus, og med hvilken jeg ved min Hiemkomst talede om alt, hvad mellem Hr. Felt Marschalchen og mig var passeret. Men det varede ej længe, førend hand lod see, hvad hand vel førte i sin Skiold, og hvor viit jeg hans gifne Parol kunde troe; thi det hendede sig ej lang Tid derefter, at jeg blef ved Fiscalen Donner og hans Camerade beskicket, anlangende jeg skulle sagt til General Lieutenanten Mörner anden Dagen om Afftenen i hans Svigersøns Brøllup, der Hr. Gen. Lieut. spurte, hvad nyt mand hafde, og hans Svigersøn berettede, at Talet gick om Bahus, at det var ofver, jeg da hafde svart: Ney! derom er intet. Thi de hafde længe løbet med den Snack, ligesom de og hafde sagt, at Stetin var offver-

gangen med Forræderi, hvilcket de paa Hr. Felt Marschalchens Vegne ville wiide, af hvem jeg hafde hørt? Som jeg mig da ingenlunde kunde erindre, saasom man hørte saa mange Flyfvetiender paa de Tider, og de dog med Gewalt ville hafve det at wiide af mig, foreholdende mig den Ed, jeg givet hafde, og at mand ellers maatte giøre andet derved, brød jeg ud med disse Ord: Formelder Hr. Felt Marchalchen min ydmyge Tieniste og siger, det er aldeles ufornøden at giøre saadan Erindring hos mig, som hafver ald min timlig Velfærdt her i Landet og uden Erindring vel skal wiide at tage min Ed i Agt. Jeg veed ej, at jeg hafver svoret at forebringe ald den løse Snack, i gemen løber med, ej heller at saadant er nogen Tid paabudt at skulle skie, men vel at jeg er betimeligen obligeret at angifve og afværge alt, hvad jeg fornemmer kand blifve hans Kongl. Maj., hans Lande og Undersaatter til Skade, det jeg og som en ærlig Mand stedse hafver giort, og ønsker, mand vilde kun saa vist taget dereffter, som jeg, uden Skye til et eller andet, redeligen hafver udsagt det, jeg frygtede wi alle engang ville svie for, og intet [andet] for min gode Intention hos de fleste raporteret end en sur Mine, Suspicion og Efftertragtelse. Er Stetin gaaet ofver, saa kand jeg intet ændre derudi, og er den beholden, saa er Byen derved ingen Skade skiet eller Kongl. Majst., enten jeg refererede, hvad jeg hafde hørt derom [eller icke]. For Tiden veed jeg mig ej endnu at erindre, af hvem jeg det hørt hafver, men falder det mig ind, skal jeg nochsom gifve det tilkiende. Er det og Hr. Felt Marschalchens Villie, at jeg herefter skal observere, hvem jeg taler med, og lade ham forstaae, hvad der da siges, saa skal jeg mig wiide dereffter at rette; men jeg kand Hr. Felt Marschalchen forsickre, at som heele Malmøe hafver lenge vist af denne Beskickelse, og jeg er advaret om Eders, I got Folck,

Komme, saa er jeg og forsickret, at nu mand mercker, hvorledes det er meent med mig, enhver betencker sig wel, hvad hand taler med mig.

Dermed ginge de bort, og jeg nogen Tid dereffter, ved det jeg begiegnede Potaske Brenderen paa Ryseholm, erindrede mig, at det var ham, der hafde fortalt mig dette, sagde hannem, hvad mig var vederfaret, hvoraf som hand loe og sagde, det var vist noch, hand hafde hørt det af nogle Bønder, som kom med Aske at sælge ofver Hallands-Aas; men hand hafde siden fornummet, at de hafde fejlet i Nafnet, og taget Stetin for Wismar, hvilket mand hører er ofvergaaet, og som der meenis med Forræderi; da berettede jeg Hr. Mörners Frue det i Hr. Landshøfdingens Logement i Malmøe, med Begiæring, hun ville sige Hr. Gen. Lieut. det, som begge smilede ad mig og sagde: Lapperie.

Een Tid lang dereffter komme adskillige got Folck Tid effter anden til mig, in specie Sl. Hr. Krabbe, de Messieurs Totter, Hr. Obrist Fritz Wachtmester, Hr. Landshøfding Leyenschiold og andre, nu een, nu een anden, og spurdte, hvad jeg havde giort Felt Marchalchen imod? De hafde altid meent, at hand hafde vaaret min Ven, men maatte bekiende, det var nu anderledis; fornam saa, hvordan jeg jefnlig var hans Confect ofver hans Bord, og naar hand intet hafde at tygge, saa gick det paa mig ud, saa den beste Titel var: Jute, Juteskielm etc. Hr. Landshøfdingen, hvorvel ingen viste bedre Beskied derom end hand, tagde med alt dette stille, indtil jeg endelig protesterede for hannem paa min Uskyldighed, med Begiæring, hand som en ærlig Mand ville sige mig, hvorudi mine Fejle skulle bestaae. Hand trykte sig wel ved at sige noget, svarede dog endeligen, at effterdi hand fornam, jeg var saa viit kommen paa Spor dereffter, saa kunde hand icke nægte, at Hr. Felt March. jo var gram og

kunde paa den Maade forløbe sig mod mig; thi hand viste, mig skiedde aabenbar Uret; og naar hand speciatim ville defendere mig i de Poster, hand kiendte var aabenbar Uret, fick han intet uden en sur Mine og maatte høre, jeg var hans Wen og derfor ej Wunder, hand tog mig i Forsvar. Som, for Exempel, Hr. Felt Marschalchen allegerede engang til at bewise, at Juten stack mig i Hiertet, dette, at jeg ej hafde holdt særskilt Rostieniste af det danske Gods ved Marsvinsholm og fra Scaber[s]øe Gaard udlagt, som min Fogde hafde under Forvaltning, hvortil saa Hr. Landshøfdingen svarede, at den, saadant hafde forebragt, giorde ej Ræt, saasom, om Hr. Felt Marchalchen ej ville troe hannem, fordi jeg var hans Vært, saa kunde Landsbogholderen det best forklare, hos hvem alle Lægderne fantis, at det Gods icke var med min Rostieniste bemenget, men hver hafde præsteret sit; det ingen bedre burde see paa end hand, som var Landhøfding og det tilkom at tage Kongl. Maj. Interesse i Agt, brød Hr. Felt Marschalchen ud med disse Ord: Ja vel, Landsbogholderen veed jeg boer i Lund og er endogsaa hans Wen. Hr. Landshøfdingen svarede: Herre Gud, staar wi, som er kongelige ædsvorne Tienere ej meere til troende, saa remitterer jeg Hr. Felt Marschalchen til de Lengder, hans Exc. Gref Pontus for Aar og Dag tog med sig herfra til Stockholm, deraf kand seeis, om wi haffve Ræt eller ej. En anden Gang til at bestyrcke den Impression, hand om mig hafde, sagde hand til Hr. Landshøfdingen: see hvad Doct. Foss er for en Mand, I taler altid saa vel om ham, hand er dog dansk og holder med dem; hand er endeel Penninger paa hiin Side bortskyldig og haffver icke engang gifvet dem an. Hr. Landshøfdingen forsvarede mig igien og sagde, Hr. Felt Marschalchen var derom ilde beretted: Pengene vare iche alleene effter Befalning af mig angifne, men Hr. Landshøfdingen hafde dem endogsaa

effter Kongi. Majst. egen allern. Befalning caduceret, annammet og Obligationerne annulleret; det og saa at være Document Lit. A. udviser [1]). Og der Felt Marschalchen derved blef taus, sagde Hr. Landshøfdingen end ydermere, at om hand skulle sværge for nogen Mand i Skone, at hand var een redelig Undersaat, saa ville hand gaa god for mig.

Paa en anden Tid prætenderede Hr. Felt Marschalchen for Hr. Landshøfdingen, at om jeg énd havde angifvet Pengene, saa sad jeg dog self i Possession af de Danskes Gods og hafde det fortiet; men som dette nu var ligesaa sant som alt det andet, beviiste Hr. Landhøfdingen, at hand hafde længesiden offverlefveret det Gods til Kongsfougderne, og det effter min egen Angifning, det Documentit Lit. B. udviser, og at de giorde Regenskab for Indkomsten.

Der de nu end engang finge mig paa Tale dereffter, berettede Hr. Felt Marchalchen, hvorledis hand nu viste, at Pengene og Godset vare angifne og caducerede; Juten sad lige vel i mig, saasom jeg hafde opbaaret Renten af Godset, i hvorvel det var angifvet. Som Hr. Landshøfdingen nu intet viste herom, trodde dog intet, det hengte saa sammen, bad hand, Hr. Felt Marschalchen ville for at rede sig self fra ald saadan Widerværtighed engang fordre mig for sig self ind; Jeg var dend, sagde hand, som intet stack under Stolen; han hafde kiendt mig i 10 Aar, som hand hafde ligget i mit Huus, men aldrig fornummet andet hos mig end det, sig selv forsvarede. Hr. Felt Marschalchen replicerede: Nej, hand weed vel at svare, hand er dog en Skielm, og jeg skal vel faae hannem. Jeg skal spende Fiscalen i Hop med ham, saa skal hand faa Skam. Da Hr. Landshøfdingen

[1]) De citerede Dokumenter findes ikke vedlagte.

mig endogsaa den Rencontre berettede, kunde jeg icke andet end hiertlee, i Sønderlighed som jeg hørte, at hand vilde sende Fiscalen Donner paa mig, saasom intet skulle vaaren mig kiærere end faaet fat paa den Karl, saasom jeg skulle saa klæd ham af, at baade hand skulle betenckt sig, inden hand kom til at gaa i Rette med nogen, og Hr. Felt Marschalen søge at gaae [til] sit Werck med bedre Betenckning en anden Gang en[d] mod en ærlig Mand; og dermed offverleffverede Hr. Landshøfdingen et Regenskab paa det sidste Aars Rostieniste holden af det danske Gods, hvorudi fundis, at Cronen blifver mig derpaa skyldig ofver 75, fordi jeg ej opbar Renten af Godset, siden det in Sept. efter Befalning [er] af mig angifvet, og holdte dog K. M. til Tieniste den fulde Rostieniste indtil Aarets Udgang, det Docum. Lit. C. C. udviser, som jeg bad Hr. Landshøfdingen ville Hr. Felt Marchalen leffvere, naar de nu taltis ved igien.

Nu ventede jeg med stor Længsel Fiscalens Ankomst, men hand kom icke, ej heller hørte jeg noget fra ham. Midlertid mumlede Folck om en Inqvisition, Hr. Felt Marschalen hafde for om mig i Malmøe; men jeg kunde aldrig faae et Ord derom at holde, i hvorvel jeg af Hr. Puffendorff, Buscovio og andre vel fornam, der var noget saadant for, og Hr. Landshøfdingen, som laae i mit Huus, wiste ogsaa deraf, lod sig dog aldrig mercke det ringeste for mig derom, førend Hr. Borgemester Pilecrone engang slap ud med noget deraf, og een af Fru Borgemesterens Søsterdøttre af Helsingborg kom fra Malmøe og berettede nogenlunde, hvad Folck talte i Byen derom. Som jeg nu grandgifveligen fornam, at Hr. Felt Marschalen søgte med Gewalt at komme mig i Haaret, beklagede jeg mig for Landshøfdingen, at det gick nu noget for groft til, mand lefvede i sælsomme Tider og kunde ej wiide, hvad Udseende saadanne hemmelige Attentater kunde hafve. At

hand talte ilde om mig for alle og beskylte mig nu for et, nu for et andet saa lønligen, kunde altsammen af ham til wiidere hen tolereris, naar jeg ickun var uskyldig, og enhver ærlig Mand, hand blamerede mig for, kiente mig bedre; men at hand begynder at holde hemmelige og skammelige Inqvisitioner om mig og maler mig for en Skielm af for Posteriteten i Protocollen, da jeg icke engang er fordret at svare dertil, det lader jeg aldrig sidde paa mig og hafver derpaa resolveret at begiere af Kongl. Maj. Commissarier, som engang for alle kand tage de Sager for, som hand mig tillegger, og, om jeg findis skyldig, straffe mig, hvis ikke, jeg da maa nyde min Uskyldighed til gode, og Hr. Felt Marschalen foreholdis, hvor wiit hand hereffter maa gaae, paa det jeg kand blifve det Hutleri engang qvit.

I dette altsammen gaf Landshøfdingen mig Ræt, ville dog raade at lade staae til med alting, indtil Kongl. Maj. self ankom, saasom hand vel fornam, Hr. Felt Marschalen hafde Uræt og løb an mod mig; der torde komme nogle af Rigens Raad med Kongen, saa kunde jeg holde mig til dem, at de Sagen kunde Hans Kgl. Maj. ved Lejlighed foredrage.

Derved lod jeg og alting beroe, betrachtende, at nu mand hafde intet uden Krig i Hoffvedet, saadanne store Militair personer, fordi mand trængte til dem, kunde haffve en Hob at sige, det Rigens Raad, som det eene saa vel som det andet tilkom at observere, best kunde temperere, trøstende mig ved min Uskyldighed, og at Hr. Felt Marschalen skulle være af dend Redelighed, at hand, som hand truede, skulle sætte Fiscalen ud paa mig, eller, naar Kongl. Maj. kom, gifve mig an, at jeg kunde komme til Forhør. Erindrede mig derhos, at hand sad i Kongl. Majst. Sted, og jeg kunde, uden at forspilde min Ræt, holde hannem frem for en anden midlertid noget til gode,

saasom anxia et negotiosa sui excusatio er apud cordatos judices suspect.

Men som Kongl. Majst. nu kom til Landet, var hverken nogen Rigens Raad med, ej heller bant (?) Felt Marschalen sig ved mig; tilmed var Kongl. Majst. saa jefnligen occuperet med Lejligheden af Landet at besee og sine Trouper at mønstre, at jeg ej fant Tid min Sag at insinuere, helst imedens ingen Secretaire var med ham, som jeg kunde tilliide.

Derpaa hendede det sig, at Kongl. Majst. samlede sit Folch og marcherede igiennem Lund, hvor jeg tillige med andre vartede underdanigst op paa Lundegaard, og tog med en og anden Afskied, der de reiste bort; men ingen var saa god og sagde, at de vilde, som skiede, forlade os; thi da havde jeg taget mine Mesures dereffter og fult med, saasom det var ej sikkert for mig at sidde i saadan Skynding i en aaben Ort, agerende der baade Kiød og Fisk, og at begifve mig i Malmøe med andre Undersaatter, det var at løbe Ulfven i Munden og sætte mit Lif i Fare, siden Hr. Felt Marschalen hafde begynt saadant imod mig, og ej kunde finde bedre Middel at slippe derfra, end naar jeg var borte, da det hafde hedet: culpam terra tegit, som andres Exempler forklare.

Som Kongl. Maj. nu med Armeen var borte, og det var rygtbart, at ligesaa de Danske satte an neden ved Ysted, og Hr. Gen. Lieutn. Fersen var der at hindre Landgang, saa lode de Danske sig og med en stor Deel Fartøy finde under Raae, hvorudofver mand tenckte, at Kongl. Maj. var didhed ryckt, Landet at defendere; men om Afftenen finge wi Kundskab, at Armeen var gaaen offver Gedding Broe og ad Froste Herred, og Dagen dereffter at Bønderne for den Plyndring, dem der skiedde, rottede sig sammen og giorde Vejene usickre. Saa fick jeg og Bud fra min Foged paa Aagerup, at Snaphanerne

samlede sig strax paa mit Gods, og at der fattedes nogle, som dem vilde antage og anføre. Derpaa jeg strax skref, som paa Sognestefne er blefven publiceret, og Hr. Gyldenstierne hafver siden self læst, at hand skulle ufortøfvet formane Bønderne at lade ald Gewehr fare og blifve ved deres Gaarde, skattende og skyldende deraf. Jeg forhaabet self snart at komme og blifve hos dem og da mage det saa, hvordan det gick, de dog skulle vorde conserverede; men wilde de ej lyde, saa skulle hand søge at slaae mig nogle af dem i Jern og føre mig dem ud. Om Morgenen dereffter kom Hr. Landshøfding Leyonschiöld med Skipper Henning og en Convoi til Lund, og lod mig ved 4 slet heel tilig kalde ned ved Hospitalet til sig; hvor som jeg kom, spurte jeg, hvorfor hand drog sit Logement saa forbi og hafde Convoi med? Hand svarede, fordi her er ej lang Tid at bie: de Danske vare allerede paa Landet ved Helsingborg, ofver 2000 Mand; dertil jeg bestyrst svarede: Saa hafver den Macht? Jeg erindrer mig, naar jeg hafver talt om det, nu skiet er, mand da altid hafver vaaren mig imod og supponeret, de hafde ingen Folck; og som Taarene runde mig dermed paa Kinderne, sagde jeg fremdelis: Jeg er vel udsat; Hr. Landshøfdingen veed, at alt det, jeg eier, er her i Landet, enddog der er skrefvet til Stochholm, at jeg hafde mine beste Midler til Kiøbenhafn transporteret, og jeg hafver icke kundet fortroet mig i Malmøe for Hr. Felt Marschalens Effterstræbelser; hvor skal jeg nu hen? Men Hr. Landshøfdingen svarede, hand viste ej at raade mig bedre end at rejse liige til Jønkiøbing; og tog dermed Afskied og reed fort til Malmøe. Der hand nu var borte, packede jeg sammen, hvad jeg kunde, i Meening at reise paa mit Gods ved Herreds Closter og blifve der; thi udi Jønkiøbing vidste jeg ej med en stor Familie at lefve, siden jeg kort tilforn Hr. Rixadmiralen ud[betalte] hos Hr. Oberste Holck i Skone for

de Tollrup Gaarde med 1200 Rdl., og Hr. Obrist Fritz Wachmeister var reist med Armeen uden at betale mig 700 Rdl. for Juveler, hand strax skulle erlagt, eller gifve mig nogen Forsickring derfor. Foruden hvis Penge Hr. Landshøfding Leyonschiöld effter Kongl. Maj. Befalning hos mig caducerede, og mange rede Penge, jeg havde anvendt paa Rideskolen ved Academiet i Lund tillige med Hestene, samt deres og Betientenes Underhold; hvorudofver jeg sad med blotte Hænder og kunde paa et fremmed Sted ej holdt det ud.

Rejste derfor om Løfverdagen Middag i en temmelig Regn til Andeløv, i Mening, efterdi jeg for Snaphanerne ej kunde komme igiennem Froste Herreds og Christianstads Veje, jeg da kunde taget en Vej ofver Tranerup-Wad omkring Skiellinge ind paa mit Gods, og see der Tiden noget an. Men jeg var neppe kommen i Heslund, førend 2 Hr. Rix-Admiralens Tienere, som hafde drefved Faaned[1]) fra Monstrup igiennem Lund Dagen tilforne til Wegeholm, møtte mig udplyndret, med Beretning, at de danske Ryttere hafde giort det, og at de vare allerede gangen over Engelholms Broe; det samme 2 Bønder noget fremleden giorde, som lagde dette dertil, at de vare 300 Ryttere og nu meere icke langt fra Skiellinge, saa at, om jeg ville ad den Vej, jeg umuligen kunde undgaae dem. Der min Kusk, som var een indfød Svensk og en god tryg Karl, fornam dette, ville hand ej wiidere fort, i Sønderlighed som det lachede mod Afftenen, og bad, wi maatte vende om og see at komme til Fosmaarup og blifve der om Natten. Jeg var dermed tilfreds; men Vejen viste hand icke ret, og Hestene vare trætte, saa wi maatte blifve Natten ofver holdende i en Bondes Port, som hverken hafde vaadt eller tørt at gifve os, fordi hand og

---

[1]) D. e. Fæned ell. Kvæg.

hans Naboe vare den Dag reent udplyndrede; hvor jeg blef liggende i Vognen, indtil Dagen begynte at gaae an, da wi begafve os paa Reisen igien, og toge Søndag Morgen friske Heste i Fosmaarup til Kiøflinge. Hvor hen som jeg kom, fant jeg min Bonde Kilde Pedersen ey hiemme, men hand stod og passede ved Broen paa, at jeg ey skulle kiøre ofver; lod ham derfor kalde til mig, da hand sagde, at Borgemester Søren Willumsen og min Stifsøn Jørgen From hafde i Morges tilig bedet ham lade ret passe paa, at jeg ej reiste ofver Broen hiemad, førend de talte med mig. Self vare de hos min Bonde Anders Godskersøn i Høj at see til, jeg ej rejste dend Vej hiem og drog dem forbi. Jeg bildede mig strax ind, hvad der var paa Færde, og giettede ret noch, at Hr. Felt Marschalen hafde noget nyt for imod mig igien, og reiste saa til Høj. Der jeg did kom, lefverte de mig et Bref med Penge og Liinklæder fra min Hustrue, og bade, jeg ville holde mig fra Lund, saasom hun hafde af trofaste Venner vis Underretning noch, at Hr. Felt Marschalen hafde gifvet Ordres til at trecke mig ind i Malmøe; hvilchet Hr. Borgemesteren iligemaade for sin Person klagede og berettede, at Hr. Biscopens Famulus hafde vaaren hos min Hustru og i hans Nærværelse hafde endogsaa [talt] om det. Derpaa sluttede wi at see, hvorledis wi kunde komme ad een eller anden Vej til Halland og søge Kongl. Maj. Rejste saa strax til Hersløf og derfra om Morgenen tilig til mit Gods Fasmaarup, der at tage friske Heste og søge at komme til Ryseholm, og siden derfra ind paa den ny Landevej ad Halland, i Forhaabning Kongl. Maj. at opnaae. Men saa snart vare wi ej til Fasmarup ankomne, at et dansk Parti jo var der, som toge mig Heste og Vogn bort, plyndrede Kusken og endeel Bønderne ud, hvilchet en Lieutenant af den Kongl. Gvarde til Hest førte, ved Nafn Christian Gedde. Som hand nu spurte,

hvo wi vare, og hvor wi agtede hen? svarede wi, at wi ware Civil Betiente af Kongl. Maj. i Sverig, boende i Lund, og ville reise op til vor Gods i Farindtofte Sogn, gafve ham og nogle Ducater, at hand ville lade os ubehindret passere, saasom hand vel kunde fornemme, at wi ej vare de, som med Krigsvæsenet hafde at giøre. Men hand svarede, icke at torde lade os rejse, førend hand hafde lefveret os først i Leiren, siden ville hand contribuere, hvad hand kunde, at wi maatte reise, hvor hen wi lystede; førte os dermed til det danske Lejr ved Helsingborg Mandagen om Formiddagen, efter Docum. D., stillende os ved hans Etendarte iche langt fra Kongl. Majst. af Danmarck eget Telt. Som wi nu der ofver 2 Timer hafde staaet, blefve wi Borgemester Pilecrone war, at hand gich og spatzerede frem og tilbage nogle Gange med en høj Person, som hafde et blaat bret Baand med Ridderordenen af Elephanten om Halsen og en stor Stierne paa Brøsted, den wi siden fornumme, var Felt Marschalken, Hertzogen af Plön. De ginge os endelig begge imod og gafve os Hænder. Og som Hertzogen spurte, hvor wi vare fra, og hvad wi wilde, fortalte wi voris Eventures og bade, efterdi Felt-Marschalch Fersen wille tage os ved Hofvederne, og wi vare uden ald Defension og maatte derfor quitere Huus og Hiem, og nu undervejs fornumme, at wi for Snaphanerne ej kunde holde os oppe paa vort Gods i Landet, hvorhen wi hafde agtet os, da af Naade maatte forundes en ringe Convoi op til den Hallandske Landevej, at wi kunde derfra søge at opnaae Kongl. Maj. af Sverig og komme i nogen Sickerhed. Hand svarede, at hand ej viste, hvad deraf kunde blifve, førend hand hafde talt med Kongl. Maj. derom; men om Hestene og Vognene lod han strax udblæse, at de, dem hafde taget, skulle ufortøfvet skaffe dem tilbage igien med ald Tilbehør,

hvilket og inden 2 Dage skiedde, saa jeg misted intet uden 2 Decken, som de beholt.

Saasnart Hertzogen nu bortgick, traadde een strax frem og spurte, om jeg iche var Doct. Foss af Lund. Jeg svarede: Jo. Hand sagde: For Jesu Død og Eders egen Velstand Skyld, holder Eder langt fra de Mennesker, thi de hafve et Diefvels Øje paa Eder. Jeg blef forbaust, dog smilende spurte: hvoraf veed I det? Hand svarede: hvorfor skulle jeg iche det viide? Gud lade aldrig nogen for en andens Skyld udstaae det, jeg for Eders Skyld liid haffver. Jeg sagde: da giør det mig ont, om I for min Skyld hafver liid ilde. Jeg veed aldrig at erindre, at jeg hafver seet Eder, hvem er I da? Hand svarede: har I icke hørt siige af een, heder Peder Beck, dend de Svenske længe hafve holt fangen og ilde tracteret paa Helsingborg Slot, siden ført ham til Landscrone Slot, hvor de har holdt Krigsræt ofver ham, og iblant andet stillede mig for Eders Skyld 3 Gange for Pinebencken, at jeg skulle bekiende, I hafde corresponderet med de Danske, og jeg hafver ført Brefvene ofver for Eder; og maatte jeg icke slippe, før jeg paa mine blotte Knæ maatte sværge, at saasant Gud mig skulle hielpe, saa dømte jeg Eder icke, og at I udi den Post var uskyldig for mig. Som hand nu hafde udtalt og lofvede at gifve mig dette beskrefven, naar jeg vilde, som og skiedde, efter Doc. Lit. E., blef jeg ej lidet forundret i mit Sind, naar jeg ofvervejede min Uskyldighed og redelige Intention imod min Konge og mit Fædreneland, og betrachtede derimod, hvad jeg hafde udstaaet og in specie alt det forige, som Hr. Feltmarschalken intenderede mig, helst i fredelig Tiid, og kunde deraf nu vel slutte, at hans Intention var at giøre mig, mens Fred var, sort og suspect, saa hafde hand siden, naar Krigen angich, en Prætext til at trecke mig ind til Malmøe til sig, som hand og

søgte, confisqvere og abalienere mine Gods og Midler, som hand self og ved andre giorde, og hafde maaskee ey undladt at tage mit Lif med, dersom hand hafde faaet mig i sine Kløer, saasom hand og hans Consorter endeligen vel merckte, de hafde ellers aldrig kommet vel fra mig, naar wi hafde Fred igien. Resolverede saa at qvitere Skaane, imens Krigen stod paa, om jeg icke maatte faae Convoj, og begifve mig med Hustrue og Børn imidlertid til Kiøbenhavn.

I det jeg saa staar og grunder, kommer Hertzogen til os igien med Kong. Majst. Resolution, at wi ej skulle reise af Landet. Hans Majestet ville tage os i sin Protection, og wi skulle alleene opholde os nogle Dage i Leiren, indtil Malmøe var berendt. Siden maatte wi reise hiem og kunde være for Feltmarschalken sicher noch. Wi giorde saa og blefve effter nogle Dages Forløb dimitterede, hvor jeg siden holt min Indqvartering liige med andre og gaf mit Contingent i Maanedskatten med de Geistlige, indtil Landscrone Bye moxen var ofver, da General-Commissariet begyndte at lade giøre en Matricul effter de danske Jordebøger, de hafde ført med sig. Men som Bønderne ej vare dette Gaardetal og Landgilde gestendige, som var opført, men beraabede sig paa Jordrebningen, søgte Gen. Commissariatet at faae Underretning derom, og der de blant andre erfunde mig som den, der ogsaa hafde vaaren i en Deel af Jordrebningens Commissioner, fich jeg den 18 Juli skrifftlig Befalning mig for Gen. Commissiarierne at indfinde, effter Doc. Lit. F., og maatte jeg uden nogen Excuse tage Kongfogderne og Herritzskrifveren til mig og der giøre en Extraxt af Jordebøgerne, saa viit der forelagdes, førende hver Gaard, under Titul af: øde, paa Frihed optagen, forarmet eller beholden, i sin Linie, ligesom Kongl. Maj. af Sverrig hafde ved Indrebnings Revisionen enhver allernaadigst ladet antegne.

Der dette var nu forrettet, rejste jeg til mit Huus igien og blef der, indtil Kongl. Maj. ryckte fra Christianstad for Halmsted, der jeg fich Befalning mig paa nyt at indstille d. 8. Sept. ilesom ved Smidstrup, effter Lit. G. Der maatte wi i ligemaade extrahere de Jordebøger ofver Blekin og Christianstads Lehn, som de finge i Christianstad, og siden være Winterqvarteringernes Uddeeling ofverværende for Adelens Ugedage-Godses Skyld, som effter Adelens Lengder ej vare med vort Extract ofverensstemmende.

Da jeg nu kom i Lejren ved Smidstrup, fornam jeg, at Fiscalen Donner sad i Stockhuset og skulle vaaren hengt; derudofver hastede jeg hen at lade ham læse det, Peder Bech mig skriftligen under sin Haand om dend Inqvisition om mig gifvet hafde, og Donner self var ofverværende for at fornemme, om og Peder Bech hafde faren med Sandhed, og hvad Donner sagde dertil? og fick af hannem Attestation, at saadant var vist noch passeret, men alt efter Hr. Marschalchens strenge Ordre, som Doc. Lit. H. udviser. Hvortil Donner mundtlig end dette lagde, foruden andet, hand svarede paa en og anden min Erindring, at dette var ichun det ringeste, mand hafde haft for imod mig. Nu viste jeg vel, at Donner hafde til ald min Ulycke hiulpet i Malmøe som en Mand; iche dis mindre slap han og 30 Svenske, som hafver taget Tieniste under Kongl. Maj. of Danmark i Christianstad, og blefve paa Flugten ad Sverrige grebne og indførte, formedelst min Flid og Forbøn fra Galien; men hvad Tach hand viste mig siden derfor, wiser blant andre hans Bedriffter den ubillige Registrering, som effter hans woldende skiedde paa mine effterlatte Mobilier i Lund, effter Doc. Lit. I., hvorefter hand dem og lod bortføre og distrahere, foruden den usandfærdige Beretning, hand giorde Feltmarschalchen ved Skrifvelse fra sit Fengsel om mig, at

jeg var Aarsagen til hans Detention, ofver hvilken Hr. Felt Marchalchen lod Befaling til General Auditeuren udgaae, at hand skulle lade min Søn, som da var i Lund og iblant andre indsat paa Raadhuset, føre til Malmøe, der at forblifve, indtil Donner maatte udkomme. Men Monsr Rüth hafde hannem, alt inden Befalningen kom, dimitteret, saasom hand var en Studiosus, der intet hafde med Krigen at bestille, men var reist ofver, siden sin Hiemkomst fra Tyskland, at afhente, hvad hand af sit Dont tilforne hafde lefnet hos mig.

Naar nu Winterqvartierene vare uddeelte, vilde mand endeligen haft mig udi General Commissariatet; men da jeg hafde Kongl. Maj. demonstreret, at saadant Embede ichun [var] til mit Fædernelands Ruin og min Konnings Skade, var Kongl. Maj. af Danmark saa naadig og forskaanede mig derfor, med Befalning i den Sted at opvarte hans egen allernaadigste Person som Lifmedicus, hvilket jeg og antog, som dend, der var ellers uden Defension og Brød, og derudofver necessiteredis til at gribe til det, jeg hafde lært. Fuldte saa Kongl. Majst. siden effter den Dag til Land og Vand, hvor hand reiste, betienende mellem Stunde, hvem min ringe Tieniste inden og uden Hoffet kunde begiære, ligesom jeg og hafver hafft den Lycke, Hendis Kongl. Maj. Dronningen i Sverrig, den Kongl. Princesse, i sin Sygdom paa Kiøbenhafn Slot at opvarte og curere.

Da Kongl. Maj. nu Aaret dereffter ryckte for Malmøe begaf det sig, at General Auditeuren Cassius[1]) hafde bekommet Afskied fra Hr. Felt Marschal Fersen i Malmøe og søgte Pas igiennem Danmark hiem ad. Som jeg nu erindrede mig den Inqvisition, Felt Marchalen lod i Malmøe i fredelige Tider holde ved hannem om mig, skref jeg

[1]) Christian Cassius, se Weibull, Lunds Univ. Hist. II, 254.

hannem til og begierte Underretning af hannem derom, effter Copie Lit. K. Hvorpaa hand svarede, icke vel effter saa lang Tids Forløb at kunde sig deraf paaminde; satte dog op, hvad hand kunde sig deraf erindre, effter Docum. Lit. L., hvoraf fornemmelig seeis Punct 4., at Felt Marschalen hafde vaaren partisk og faveret meere dend, mig angaf, end mig, der blef angifven, i hvorvel favorabilior semper et æqvior in omni jure est ejus causa, qui certat de damno vitando, idet saadant icke engang blef mig adverteret, paa det jeg in defectu probationis af Angifveren kunde faaet Satisfaction, eller self søgt ved Wen eller Wens Wen i Kiøbenhafn Sandhed af den Person at udlede, som hand refererede sig paa, det jeg endnu er erbødig, Sandhed til Oplysning, at giøre, om Copie af Inqvisitionen og de Interesserendis Nafne maa mig meddelis. Siden ej mindre af den 5te Punct, at Felt Marschalen hafde haft Lyst til mig at diffamere og for Posteriteten ilde at afmale, idet hand befaler alt saadant at protocollere, det General Auditeuren dog billigen og wiiseligen fant ickun ad referendum at optage.

Der ved ald Hr. Felt Marschalkens Forehafvende imod mig, som hidindtil er styckewiis refereret, var saa handgribelig, at jeg til Bekrefftelse derpaa ej mere behøfvede, og det var at befrygte, hand mig i saa Maader engang i min Konges Fraværelse og langt fra hans Residentz var skiet, om jeg end kunde, naar Fred blef, boe i Skaane igien, oftere at kunde vederfaris, resolverede jeg mig Landet at quitere og saadan Defension mig aldrig meere at underkaste, men tackede Gud, som hafde anseet min redelige Intention imod Gud og min Konge, saa længe jeg maatte og kunde nyde Hans Maj. naadige Beskiermelse og derudofver saa naadeligen frelse mig fra Forfølgeris Hænder og underholdet mig i denne bedrøfvelige Tid, og engagerede mig derved fuldkommeligen i Kongl. Majst. af

Danmark og Norge wirckelige Tieniste, hvor jeg af hans Naade obtinerede samme Privilegia og Honneur, som Kongl. Maj. af Sverrig mig allern. forundt hafde; derved jeg og min Lifstid will blifve, tackende Hans Kongl. Maj. af Sverrig og de høje Rigens Herrer, som jeg alle for Gud og i min Samvittighed undskylder i ald denne Forfølgelse, jeg udstaaet og nu i Pennen forfattet hafver, og derfor aldrig noget i Trycken i denne værende Krigstid derom udgifvet, for ald mig beteede Naade, Gunst og Faveur, med allerydmygst Begiæring, effterdi Hr. Felt Marschalchen er ved Døden afgaaet og nu meere staar under Guds egen Dom, saaat jeg til min Malheur ingen Satisfaction af hannem kand vente for ald min udstanden Fare, Skade og Spot, den jeg ellers vel skulle søgt og ved Guds samt Kongens Hielp obtineret, om hand hafde blefvet i Lifve, effter min Missive til hannem self paa Vejen, som hand reiste effter det sidste Slag for Landscrone fra Kongl. Majst. af Sverrig til Malmøe igien, en Copie Lit. M., jeg dog naadeligen og gunsteligen maa hielpis i det øfrige til Rette, som jeg kand nødis at søge *Kongl.* Majst. om, og ellers for den nu værende Kongl. *Commission* indkomme: Saadant vil Gud belønne og jeg i mine Bønner ihukomme, forblifvende

Den Højloflige Kongl. Commissions
Allerydmygste
Hafn. 18. Augusti 1680. Christian Foss.

Samme Doct. Fosses Bref til Felt Marschal Fersen.

Welbaarne Hr. Baron og Felt Marchal.

Som jeg mod ald Tancke og Forventning er kommen effter Hr. Felt-Marschalens hemmelige Procedurer og umilde Intention imod mig udi Fredstide, saavel som

siden Krigen blef begynt, hvorved hand hafver søgt at angribe mig uforskylt paa Lif, Ære og Gods, og derved necessiteret mig at qvitere Huus og Hiem, Gods og mit Fædreneland, og da jeg var uden ald Defension, langt fra min Konges Nærværelse; og for at declinere saadan Gewalt fremdelis, saasom hvad mig engang skied er, kand oftere vederfaris, nu maa tage Condition og Tieniste under Højtbem. Kongl. Maj. etc. [ɔ: af Danmark], da som Documenterne om ald saadan Hr. Feltmarschalens Forhold mod mig ere uigienstridige og i mine Hænder, min Uskyldighed derimod handgribelig, tør Hr. Felt-Marschalen ej tencke, jeg lader Sagen blifve derved. og mig self med min Velfærd saa liderlig defererer, men er fuldkommeligen resolveret at søge, naar Fred blifver, nøjagtig Satisfaction hos Hr. Felt-Marschalen derfor paa en eller anden Maade, og det saa behiertet og kiek, som min Uskyldighed er Gud bekiendt, og nogen retskaffen Mand er gangen i en retfærdig Sag til sit Lifs og sin Æres Defension, saavelsom Reparation for ald Spot og Skade, sin Wederpart under Øjne. Og at jeg kand lade Hr. Felt Marschalen med ald Verden see icke at ville per cuniculos og Underfundighed, saa som hand mig begiegnet hafver, hannem angribe, men at der er større Redelighed imod hannem, i hvorvel min Fiende, i mit Bryst, end hans Actioner imod mig vel meritere, saa hafver hand af mig 2 Ting at vente og tage sine Mesures dereffter, nemblig at jeg vil søge at angaae Hr. Felt Marschalen 1) ved Lof og Ret som dend, der har violeret Sverriges Riges Lof og forvandlet dend Defension, hand dereffter var i Kongl. Maj. Sted mig som en ærlig Undersaat og Kongens troe Tiener skyldig, til Wold og Gewalt, følgende i det Sted, som uforsigtige Folck pleje og Øfrigheds Personer ej anstaar, Subçons og ugrundede Impressioner af malicieuse Folck, uden foregaaende loflig Forhør, Bewiis eller egen Bekiendelse, dend

ingen Mands Hund, end sige en Konges redelige Tiener, bør med Billighed være underkasted. Og som jeg vel forstaar, at alt saadant er ej saameget Hr. Felt Marschalens som andres Giøremaal, dem den gamle Malice sticker endnu i Hiertet, og hafver ej liige til at belacke ærlige Folck og forføre dem, Magten hafver i Hænder, paa det de kunde dermed dis sickrere ald dend Ubillighed forøfve, som deres Underfundighed og Egennyttighed dicterer, og de hidindtil med Kongens store Afsagn og saa mangen ærlig Mands og Undersaattes Skade hafver ublideligen practiseret; dem Hr. Felt Marschalken veed sig at erindre, og in specie effter hans egen og Hustrues indstændige Begiæring nafngaf og saa trohiertig bad, de wille see dem for med: Hr. Feltmarchalken da ickun til sin disbedre Defension og min Skade kand præparere sig paa at bewiise, af hvem og af hvad Fundament hand alle de Poster hafver, hvorfor hand mig deels ofver sit Bord, nu i disse, nu i andre ærlige Folckes Nærværelse, saa ofte paa min Bag blameret og skammelige tituleret, deels hos Hr. Landshøfdingen beskyldet, og hemmelige Inqvisitioner, nu paa Helsingborgs, nu paa Landscrones Slot, nu udi Malmøe, i fredelige Tider, mig uafvidende og uden ald min Confrontation anretted, sampt mig og mine til en ævig Vanære i Sverrig mit ærlige Nafn for usømmelige Gierninger, ja forræderske Stycker i Protocollerne at indskrifve, og endeligen, da jeg var foruden ald Forsvar, og Kongl. Maj. hafde forlat mig og alle, som bodde paa det platte Land, strax Hans Kongl. Maj. med Armeen var fra Lund oprycкt, mig i Malmøe at indtrecke befalet hafver, i den Stæd det hafde været Hr. Felt-Marschalken lættere, ja berømmeligere og hans Embede meere conform, saa fremt hand hafde haft noget mod mig, det da for Kongl. Maj. at angifvet, om hand det icke ved Lof og Ræt hafde villet giort anhængig, paa det jeg kunde kommet til Forhør, og om

jeg hafde vaaret i noget skyldig, jeg da tilbørlig kunde blefvet straffet, eller om jeg var uskyldig, ladet mig nyde en ærlig Tieners Ræt og Ustraffelighed til Gode; hvilket jeg altsammen Kongl. Maj. og Rigens Stænder nest Gud engang, naar Fred blifver, agter at ofverantworde, da formodende i Underdanighed derpaa et retmessig Udslag. Men skulle det mig imod Forhaabning feile, hafver Hr. Feltmarschalen sig at erindre det Løffte, hand med Haand og Mund giorde mig i Malmøe, da jeg hans Frue hafde cureret, og hand min Umage ville recompensere, som jeg undslog mig for, prætenderende, jeg var den meere pligtig, sc. om nogen skulle bringe noget for om mig, hand da wille gifve mig Part deraf, og icke sette Troe dertil, før jeg kom ind for ham, og Angifveren mig det i mine Øjne sagt og bewiist hafde; og som ingen Undersaat kunde sig højere mod sine Uvenner for sin Øfrighed erbyde, end jeg i den Post giorde, intet Herskab ej heller burde en ærlig Mand med Billighed mindre negte, end mig blef anlofvet, og Hr. Felt-Marschalen hafver saa offentlig i det Fald manqveret sin Parole som en Cavallier at effterkomme og derudofver wiidere bragt mig i Skimf og Skade, ja største Velstands Spilde, og causeret mig, nu Aarene tilfulde, Uroe uden for mit Fæderneland, fra miit Huus, Gods, Hiem og Formue, dend hand til Ofverflød endeel self hafver befalet, effter en liderlig Taxt, icke for den fierde Part Værd at distrahere og borttage, og i saa Maade intet lefnet mig wiidere med min Hustrue med smaa Børn, dem jeg nu med Kummer og stor Mødsomhed maa ernære, i den Stæd jeg [mig] med Kongl. Maj. mig af Naade forundte Privilegie paa mit Gods rigeligen [kunde hafve] underholdet. Saa være Hr. Felt Marschalen 2) betenckt paa, hvorledis og paa hvad Tid og Stæd hand vil gifve mig ret Satisfaction, sig forsickrende, at om wi end ere af ulige Stand og Condition, wi dog paa dend Tiid

vare en Konges Tienere, og at hand ej skal desiderere hos mig den Redelighed, Raison og Valeur, hvormed hand som en Cavallier uden sin Dishonneur bør begiegnis. Derved jeg nu for Tiden lader det beroe, og forblifver dend, som med Hustrue og Børn uden Afladelse sucker til Gud ofver Hr. Felt-Marschalens forøfvede Ubesindighed og Gewalt, den jeg er forvisset, Gud self skal krafteligen secundere mig paa Hr. Felt-Marschalen at igiendrifve, ligesom hand mig fra hans voldsomme Hænder underligen befriet og mig til fuld Bewiis paa ald den Ubillighed, hand forøfvede mod mig, synderligen hiulpet hafver, og dermed ladet heele Werden see, at hand hafver en særdelis Væderstyggelighed til blodgiærige og falske, og hader dem, som ilde giøre, til at rycke deris Ihukommelse op af Jorden, og i Gierningen betee, at jeg hafver i Sverrige vaaren, saalænge jeg maatte nyde Kongl. Maj. allernaadigste Defension, det jeg nu Gud skie Lof i Danmark er, en retskaffen Mand, og vil med ald Magt stræbe fremdelis at forblifve, saa længe jeg er til

og kaldes

Christian Foss.

Lands Crone d 4. Aug. 1677.

I Aaret 1677 blev Dr. Christian Foss altsaa Livlæge hos Kong Christian V og samme Aar udnævntes han tillige til Assessor i Højesteret. Han døde imidlertid allerede den 1. December 1680 [1]) og jordedes i Vor Frue Kirke. Universitetet udstedte et Programma funebre i Anledning af hans Død og Jordefærd.

---

[1]) Ikke 1686, som der staar i Ingerslevs Skrift om danske Læger II, 39.

IV.

Dr. med. Jens Foss.

Ogsaa denne Mand hørte til de Skaaninger, som, efter at have prøvet det svenske Regimente i nogen Tid, toge Afsked med deres Hjemstavn og vendte sig til Danmark. — Efterfølgende Biografi meddeles efter Forfatterens egenhændige Optegnelse, der nu findes i Kgl. Bibl., Kallske Saml. 518, 4°. Paa Forsatsbladet findes nogle latinske Sentenser, der minde om Livets Alvor[1]).

Jani Fossij brevis vitæ actæ summa.

Anno 1629 den 6 Maji er jeg barnefød udj Lund i Skaane, Patre Nicolao Fossio Medico Provinciali Scaniæ och Canonico Lundensi: Matre Karen Matthijsdatter, som var Sl. Doctor Matthisis, Kongl. Mayt. højlofllig admindelse C4 Medici Aulici och Canonici Arhusiensis, Datter. Och blef jeg saa i mine kiere Forældris Hus sub privata institutione indtil

Anno 1640 dend 12. Augustj, da jeg bleff committeret publicæ disciplinæ udj Lunde Skole, Rectore Mag. Olao Bagger et Conrectore Mag. Claudio Waldkirch, hvor jeg forbleff och hørte der hooss publice docentes in gymnasio, Theologiam: Mag. Magnum Gravium, Philosophiam: Mag. Christoph. Muntenium indtil

Anno 1642, dend 25 Junij, da jeg af mine Forældre blef forflyttet til dend Kongl. frie Skole Sorøe udj Sieland, hvor jeg lefuede sub publica informatione et liberalitate Regiâ, Præside Henrico Ramel, et Rectoribus Scholæ Mag. Erasmo Windingio et Mag. Nicolao Serupio indtil

[1]) De begynde saaledes: »Brevis est qvæ cunas inter et tumulum intercedit respiratio; sed qvæ gravia adferre potest detrimenta, si male impendatur«.

Anno 1647 dend 12 Junij, da jeg blef dimitteret til Sorøe Universitet, hvor jeg och præmisso examine et ritibus depositionis blef refe[re]ret in album studiosorum den 19 Junij decano Georgio Cruqvio Med. D. et Professore Publ., och forblef saa der paa Steden i min k. Svogers Mag. Biørn Drachardi S. S. Lingvæ Professoris Publici Huus mine Studia videre at continuere indtil

Anno 1648, da jeg mine Studeringer videre at fortsætte forføyede mig til Kiøbenhafns Universitet [1]), hvor jeg forbleff indtil

Anno 1650 om Paasken, da jeg efter min k. Morbroder D. Jacob Matthisøns, Biskop ofuer Aarhus Stift, saa vel som andre Venners Raad och Sambtycke begaf mig paa Reysen til fremmede Universiteter uden Riget, och reyste jeg dend 24 Maji samme Aar med et Skib fra Sundet til Amsterdam, hvor jeg løcheligen ankom dend 5 Junij.

Anno 1651 in Februario reyste jeg til Leyden mine Studia Medica at forfremme och hørde der publice oc privatim docentes: Medicinam Practicam Doctorem Johannem van der Linden, hvilchen jeg och assidue fulde udj Hospitalet at lære dissbædre Methodum interrogandi och curandi ægros; Theoreticam: D. Albertum Kyperum; Botaniam: D. Adolphum Worstium; Anatomiam: D. Johannem van Horne, under hvis Direction jeg forblef indtil

Anno 1652 den 25 Martij, da, efterad jeg hafde giort en Tour udj Landet och beseet det beste och tenchverdigste, som findis, jeg tog min Reyse igiennem Tydskland ind i Italien och besaae paa Vejen det Churførstelige Hof til Cleve. Reyste siden derfra til Cøln och fulde siden Rhinstrømmen op til Franchofurt ved Mænen, ey forgiettendis

[1]) Fra denne Tid haves det eneste Skrift af Jens Foss, som kjendes, nemlig: Parodia in honorem Viti Beringii, Hafn. 1649. 4°.

hvad under Veyen tenchverdigt forfalt at considerere; och efterad jeg paa 6 Dagis tid der hafde subsisteret, tog jeg min Reyse igiennem Franckenlandt til Nurenberg i Oberpfaltz, hvor jeg for Stedens Lystighed och de konstrige Manufacturen, som der beredis, opholt mig nogle Dage. Reyste siden igiennem Altorf, Ingolstad ind udj Bavariam och ankom til Augsburg dend 17 Aprilis, hvor jeg forblef, indtil jeg nogenledis var det Italienske Sproch megtig. Reyste saa at besee det Chur-Beyerske Hof udj München, derfra til Ærtzhertzogens af Østerrige Hofstad Inspruch, siden igiennem Tirol til Trento, som af dett Concilio Oecumenico, som der bleff holdet, er renomeret; derfra igiennem Treviso til Venetien, hvor jeg løckeligen anlangede først in Augusto. Och efterad jeg der noget hafde hvilet af Reysen och beseet hvis der findis remarqvabelt, forflyttede jeg mig til det vitberømbte Academie Patavium, hvor eftersom jeg iche ringe subsidium fich udj Studio Medico, Anatomico, Chirurgico et Botanico, opholt jeg mig der halfandet Aars Tid

Anno 1653 dend 5 Januarij blef jeg af dend Høytydske Nation, som til Padoua studiorum gratia sig opholdt, efter Landsens Sedvane udvalt til deris Consiliarium, och blef mig samme Tid Vice-Syndicatus Universitatis munus ofverdraget, hvilke begge Bestilninger jeg och administrerede indtil nestfølgende 15 Augusti, da jeg dennem til mine successores efter Statuta resignerede.

Anno 1654 dend 5 Februarij blef jeg af min Promotore D. Francisco Bonardo, Medicinæ Practicæ Professore publico, sisteret Professoribus pro impetrandis summis in Philosophia et Medicina honoribus, hvilcke blefue mig och confererede dend 7 ejusdem. Strax der efter tog jeg mig fore at giøre Reysen til Rom, besaae under Veyen Ferrara, det gamble och herlige Universitet Bologniam, Ravennam, Anconam, Mariam Lauretanam etc. och ankom til Rom

den 12 Martij, hvor jeg forblef, indtil Paaske hellige Dage vare forbigangne, och besaa imidlertid hvis tenckverdigt inden och uden Byen for Reysende er at observere. Siden reyste jeg ind ad Regnum Neapolitanum, och efterad jeg mig nogle Dage til Neapolis hafde opholt och beseet hvis der falt remarqvabelt, saa vel som och uden Byen Puteolos och montem Vesuvium, som samme Tid begynte ad spye Ild ud af sig, efterad det paa femb Aars Tid hafde hvilet, tog jeg min Reyse tilbage igien til Rom och besaa de tvende af Hafuer och Fontener rare och vitberømte Steder Tivoli och Frescata. Forblef saa til Rom indtil Maji Maaned var forbie, da jeg fortsatte min Reyse tilbage igien til Venetien, igiennem Hetrurien, och besaa paa Reysen Siena, Livorno, Pisa, Luca, och Grossførstens Residentsstad Florentz, hvorfra, efterad jeg nogle Dage der hafde subsisteret, jeg begaf mig igien paa Reysen igiennem Bononien, Ferrara och Padoua til Venetien. Och som det var min k. Moders Begiering, at jeg vilde begifue mig paa Rejsen hiembad, vilde jeg icke være hende der udj imod. men tog mig strax fore, mig udj mit Fædreneland at indstille, och som jeg dend vestre Deel af Tydskland paa Reysen ind i Italien hafde beseet, udvalde jeg at tage min Reyse igiennem Carneolen, Cärnthen, Steyrmarck ind i Østerrige, dend keyserlige Residentz Stad Wien at besee, och der fra til Presburg udi Bohemen (!), siden igiennem Meisen Landt til den Churførstelige Hof och Residentz Stad Dresden. Hvor fra jeg begaf mig efter nogle Dagis Forløb ned med Elfstrømmen til Hamburg, besaa under Veyen det saxiske vitberømte Universitet Wittemberg, det Anhaltiske Hof Dessau, Magdeburg och andre Steder flere, och ankom til Hamburg dend 20 Julij, hvor jeg opholt mig 14 Dagis Tid; reyste siden igiennem Holsteen ind i Danmarck, och ankom til Lund den 14

Augustj. Forblef saa stille hiemme og exercerede praxin Medicam hos mange fornemme Folck indtil

Anno 1656, da jeg formedelst velb. Fru Ide Skeels Sl. Fridrich Rantzaws til Aasdal hendis alvorlige och instendige Begiering lod mig antage at reyse med hendis Søn Knud Rantzaw som hans Hofmester udj fremmede Lande; och toge vi Afsked fra hendis Velb. paa Aasdall dend 19 Martij samme Aar, reyste saa igiennem Jutland och Holstein til Hamburg, och besaa under Veyen de statelige Festninger, Rhinsborg, Bredenborg, Crempe, Glüchstad och det førstelige Holsteinske Residentz-Slot Gottorp med hvis rart och tenchverdigt der var at see; och efterad vi os paa 8 Dagis Tid till Hamburg hafde arresteret, sluttede vi for det høytydske Sprog os nogentid til Leipsig i Meisenland at opholde, och toge saa voris Cours igiennem Luneburg, Magdeburg, den Anhaltiske Residentz Stad Cøthen, ind i Saxenland, och ankom til Leipsig den 14 Aprilis. Imidlertid vi os der opholte, lod jeg Knud Rantzaw sig udj det høytydske Sproch och exercitiis eqvestribus paa det flittigste øfue, førde hannem och til Wittemberg, det vitberømte Universitet, och hvis tenchverdigt der findis at besee, saa vel som och til den Churførstelige Residentz Stad Dresden. Och som vi erfor, at exercitia eqvestria var samme Tid meget i flor til Heidelberg, reyste jeg circa finem Maij med Knud Rantzaw der hen, besaa under Veien Erfurt, Francofurt ad Mænum, Acidulos Swalbacenses, Thermos Wisbadenses och hvis remarqvabelt ellers under Veien var at observere. In Julio begafue vi os der fra igien och tog voris Reyse paa Strassburg i Svabenland, hvor vi os efter Knud Rantzaws k. Moders och Venners Begiering opholte fembten Maaneders Tid, och imidlertid øfuede Knud Rantzaw sig fligtig i atskillige Sproch, fornemmeligen det Tydske og Frant-

zøsiske, in Architectura militari, och alle de ridderlige exercitier, som en Cavalier egner och anstaar.

Anno 1657 dend 1 Novembris qvitterede vi Strassbourg och tog voris Reyse igiennem Lotharingen (hvor vi besaa dends berømte Hofuetstad och Festning Nancy) ind i Franchrige, och ankom til Paris den 18 Novembris; hvorfra, efterad vi hafde paa 5 Ugers tid beseet hvis der var verd at notere, saa vel som och uden Byen La Maison Saint Germain, Rüel, Saint Denis, Bois de Vincennes, Fontainebleau och andre flere nafnkundige Steder, vi reyste den 26 Decembr. til Orleans och efter tre Dagis Forløb der fra igien til Angers, besaa under Vejen hvis remarqvabelt findis in amœnissimo Ligeris tractu, item den fyrstelige Residentz Stad Blois, Tours, Academiam Salmuriensem etc. och ankom til Angers dend 7 Januarij 1658, hvor vi for Exercitiernis skyld, som der florere, och for dend meget høflige omgengelse, som fremmede med begegnis af fornemme Folck, som sig der udj mengde opholde, forblefue 18 Maaneders tid.

Anno 1659 dend 7 Julij, der Knud Rantzaw hafde nu vel fatted det frantzøsiske Sproch och hafde giort laudabel profect udj alle sine ridderlige exercitier, hafde jeg gierne giort dend store Tour med hannem vdj Francherige, och efter hans attraae ledsaget hannem ind i Italien; men som os iche liden Urigtighed møtte for den elendige Krigstilstand, som da var udj vort kiere Fæderneland, maatte vi lade os nøye med at gaae dend nærmeste Vey tilbage igien til Paris for Hoffet at freqventere, och at gifve exercitiis eqvestribus och Sprochet et ønskelig Complementum, hvilchet Knud Rantzaw iche uden største Fornøyelse och bragte til Veye paa 14 Maaneders Tid, da vi os siden til Paris opholte. Imidlertid indfalt in Augusto den pompeuse entrée etc.

Anno 1660 den 2 Septembris, der voris k. Fæderne-

land var igien af Gud med den ønskelige Fred velsignet, och vi hafde nu bekommet den glædelige Ordre att begifve oss paa Reysen hiemad, blef Knud Rantzaw af en hitzig Feber meget uformodelig angreben, som uanseet ald menneskelig Hielp, fligtig Tilsiun och usparet Omkostning, bortryckte hannem fra mig paa siete Dag, som var dend 8 Septembr. Efter hvilcken Tid jeg forblef enda til Paris, hans Sl. Legeme at lade balsamere och efter hans Velb. k. Moders Begiering hidtil Landet at skiche, och god Ordre paa hans Doent at sætte, indtil dend 15 Decembris, da jeg tog afsted fra Paris och reyste igiennem Brabant, Holland och Holstein ind i Danmarck igien, och ankom til Kiøbenhavn løckeligen och vel dend 11 Januarij Anni 1661 [1]).

Samme Aar in Augusto bekom jeg ved en Expresse Skrifuelse fra hans Høyførstelige Durchleutighed Hertug Adolph, hans Kongl. Mayt. af Sverrige Caroli Gustavi glorverdigst i amindelse Her Broder, ved hvilken hand lod mig fordre til sig til Husebye i Smaalandene, tilbydendis mig tillige med et anseeligt Salario dend vaccerende Lif oc Hofmedici charge. Och som jeg strax begaf mig paa Reysen igiennem Christianstad ind i Smaalandene, blef jeg af Landshøfdingen velb. Haaken Nielson Skytte, sambt Borgemester och Raad der i Staden anmodet at antage Medici Provincialis Platz och Bestaldning udi Christianstads Lehn och Bleking, til hvilchet jeg saa meget dis hellere lod mig bevege, som det var udj mit Fæderneland, och jeg af min k. Moders och andre gode Venners instendige Begiering blef ofuervunden, mig ey fra Landet at begifue. Dog satte jeg min Reyse fort til Sverrige, een deel at consulere hans Høyførstelige

---

[1]) Her maa sikkert underforstaas, at han derpaa drog over til sin Moder i Lund.

Durchleutighed efter Begiering udi hans Svaghed, en deel och at tache hans høyførstelige Durchleutighed for den store Ære och Naade, mig ved tilbudne Bestaldning blef bevist, och mig paa det beste at undskylde, at jeg saadant hans høyførstelige Naadis Begiering ey kunde vnderskrifue; och efterad jeg dette hafde forrettet, erlangende jeg naadig Afskeed och Forlof at reyse tilbage igien[1]).

Anno 1662 i Julio bekom jeg velvise Borgemester och Raads i Christianstads Bestaldnings Bref med hoosføyede velb. Her Landshøfdingens Missive, hvor udj af mig blef begierit, at jeg strax vilde indstille mig, dend tilbudne Medici Provincialis Platz at betræde. Hvilcket jeg och, saa snart jeg havde stillet nogen Ordre paa mine Affairer, efterkom, och ankom til Christanstad strax efter festum Michaelis, samme Aar[2]).

Anno 1664, som Gud hafde in Aprili hiembfordret til sig min gode Sl. Moder, for hvis skyld jeg mig der i Landet merendeels opholt, blev jeg efter hans Kongl. May^{tis} Sl. og høyloflig i Amindelse Frid. tertij Befalning af hans Excellence Her Hannibal Sehested, saa og hans Høyærværdighed Erkebiscopen D. Hans Svane fordret at indstille mig her i Byen at antage den mig allernaadigst destinerede Statz-Physici Bestilling, icke uden et anseeligt aarligt Salario. Hvilchen allernaadigst Befalning med skyldig Underdanighed at efterkomme jeg strax resignerede dend mig anbetroede Medici Provincialis charge i

[1]) J. Foss har, som det synes faaet i Kommission at skaffe Hertugen en anden Livlæge; thi han søgte først at bevæge Dr. Henrik a Möinichen til at overtage Pladsen (Personalhist. Tidsskr. II, 148). Endelig modtog Dr. Jacob Svabe, der hidtil havde praktiseret i Kjøbenhavn, den tilbudte Ansættelse. (Ingerslev, Danmarks Læger I, 522).

[2]) Alt det foregaaende er, med Undtagelse af nogle faa Indskud, kjendelig skrevet uno tenore. Det følgende synes at være senere tilføjet.

Christianstads Lehn og Bleking, og forføyede mig hid til Byen, min allernaadigste Herres Villie at efterkomme, hvortil jeg, foruden min medfødde Pligt, saa meget dis mere fant mig forbunden, som jeg paa 5 Aars tid i min Ungdom hafde af hans Kongl. May^{tis} Her Faders C^{4} Liberalitet haft min fri Underholdning og Information paa Sorøe og var derfor og skyldig at employere mit ringe Talent i hans Kongl. May^{tis} Tieniste.

Mens som der samme Tid indfalt noget sært, hvorved dette Dessein blev forhindret, sluttede jeg med fornemme Venners Raad at begifue mig til Randers i Jutland, helst efterdj jeg af dend fornemste Adel og andre fornemme Gotfolch, som sig der i og omkring Byen opholde, blev der til indstændeligen ombedet og formanet, og ankom jeg der til Byen in Novembri samme Aar 1664.

Imidlertid er jeg efter Guds Forsiun og Slegt og Venners paa begge sider Sambtøcke kommet i Venskab med Sl. D. Søfren Hofmans, fordum Practici Rhandrusiensis felicissimi, efterlatte eniste Datter, Maren Hofman, og blef voris Brøllup der paa celebrerit i Randers den 28 Novembris Aar 1665.

Anno 1666. den 11 Decembr. satte Gud mig i dend sørgelige Enkestand og bortkallede fra mig min hiertens dydefulde Kieriste, og enddog hendes Afsagn var mig paa dend Sted et daglig Moed i mit Hierte, saa forblef jeg der dog stille og forrettede endda siden mit Embede hoos mange Gotfolck inden og uden Byen moxen 2 Aars tid indtil

Anno 1668 in Septembri, da jeg efter Guds naadige Forsiun blef igien forlovet med Sl. Erckebispens D. Hans Svanis ældste Datter, Anna Margrete Svane.

Anno 1670. den sidste Maij blev voris Egteforening høytideligen holdet her i Kiøbenhaffn, hvilcken saa som den blef begynt i hans Frygt, saa haver hand og siden

naadeligen velsignet dend med Kierlighed, Sambdrægtighed og Frugtbarhed, hvorfore hans hellige Nafn være lovet: Hand verdis til frembdelis at brede sine Vinger ofuer oss og lade sit Naadis Øye stetze staa vaagen ofuer oss, at vi maa retsindeligen og oprigteligen tiene og frøgte hannem, leve kierligen og Christeligen indbyrdis, opdrage voris Børn i hans Frygt og Formaning, giøre got mod alle Mennisker, heldst de fromme og betrøgte, og vente udj Tro, Haab og Taalmodighed paa vor Herris og Frelseris Jesu Christi store Aabenbarelsisdag, som skal føre een hvers Gierning for Liuset, og i Naade ansee voris ringe og skyldige, dog velmeente Tieniste, og belønne den med evig Glæde og Salighed i sin Faders Rige, Amen[1]).

(Derefter følger, ligeledes med D. Jens Foss's egen Haand, en lille Række latinske Bønner og Bekjendelser af en mærkelig Dybde og Skjønhed, af hvilke vi dog her nøjes med at meddele de to første samt Slutningen)

1. Largire mihi ô Deus cor sapiens, mansvetum, misericors, justi tenax, et ab avaritiâ, ambitione, omniqve immunditie alienum, ut etiam in occulto probus esse, justumque et honestum sine arbitris colere velim, qvò ita vitam possim conformare meam, ut nullius maleficij conscius, rectâ et præclarâ semper conscientiâ sustenter.

2. Piaculum mihi sit oraculorum tuorum veritatem vel in dubium vocare; præsertim qvæ de admirandis Trinitatis, Incarnationis filij tui, Redemptionis generis humani, et Resurrectionis mysterijs Sacræ tradunt paginæ, qvibus, cæcâ prorsus, certâ tamen nec inani persvasione fultus, tam firmiter adhærere cupio, ut sine his me ne vivere qvidem, nedum natum unqvam vellem. — — —
— — — — — — — — — — — — —

---

[1]) Om D. Jens Foss's anden Hustru findes nogle Efterretninger hos Bruun, Falsteriana, S. 51.

Novissimam spectari mundanæ fabulæ scenam credo, ad cujus catastrophen absolvendam paucorum sufficit annorum decursus.

Tum demum æternus incipiet Jubilæi nostri annus, ad qvem nemo unqvam, nisi moriendo pervenit.

Mors itaqve Christianis non est formidanda, cum fessis solatium et tranqvillitatem præbeat.

Cavendum saltem, ne incautos obruat, id qvod qvotidianâ et seriâ ejus pensitatione facillime impediri potest.

Emori enim sic neqvit, qvi mori se posse reminiscitur.

D. Jens Foss slutter med følgende Optegnelser om sine Børns Fødsel etc.

Anno 1674 den 26 Septembris, blef min Kieriste om Morgenen ved 6 Slet forløst med en Datter, som samme Dag blef døbt og kaldet Maria Hofman efter min Sl. Kieriste. [Faddere:] D. Matt. Fos, Erckebispinden, An. S. D. Caspars. Den 13 Octobr. om Morgenen ved 5 Slet kaldede Gud hende til sig igien, og gaf hende Lod i de helligis arfuedeel i liuset.

Anno 1676 den 11 Maij, om Morgenen ved 3 Slet blef min Kieriste anden gang forløst med en Datter, som samme Dag blef døbt, og kaldet Cathrine Marie efter beggis voris Mødre. Gud legge sin Velsignelse paa hende, at som hun voxer og tiltager i Alder og Størcke, hun og maa fremmes i Vijsdom og Naade hos Gud og alle retsindige. Den 25 Maij ført til Kirken. [Faddere:] Rasmus Vinding, Mag. Peder Fos, Erckebispinden, Madame Schrøder.

Anno 1677 imellom den 3 og 4 Octobris ved 2 Slet om Natten blef min Kieriste tredie gang naadeligen forløst med en Søn, som bleff hiemmedøbt den 6 Octobris, og kaldet effter hans Sl. Morfader Hans Svane.

Den 23 Octob.ført til Kircken. [Faddere:] Baron Fiuren, Dr. Christ. Fos, Fridr. Svane, Søster Scaven, Erkebispinden. An. 1678 den 1 Jan. om effter-middagen ved 3 Slet forfløttede Gud hannem fra dette elendige til et uforkrenckeligt Liff.

Anno 1680 den 2 Augusti ved 5 Slet om eftermiddagen bleff min Kieriste fierde gang mildeligen og vel forløst med een Datter, som bleff opoffret sin Frelsere ved det hellige Vandbad den 5 Augusti i Kircken, og effter begge voris Mor-Mødre kaldet Ingeborg Margrete. [Faddere:] Gen. Procur. [Ped. Scavenius], Chr. Alb. Walter, Sophie Dr. [Chr.] Fossis, Ercke-bispinden. Gud tugte hende sig selff til en kier og yndig Brud, at hun stetze maa være prydet deylig indvortis for hannem til hans Ære og hendis Salighed.

Anno 1681 den 28 Decembris, imellem 3 og 4 Slet om Morgenen gaff den allerhøyeste Gud min Kieriste fembte gang en meget mild og læt Forløsning med en Datter, som Mandagen den 2 Januarij 1682 blef hannem igien ved Daaben opofret i Kircken og efter begge voris Fædre kaldet Nicolle Jeanette, [Faddere:] Dr. Hans Bager, H. J. Walter, Mad. Fiuren, Anne Winding, Erckebispinden. Sødeste Frelser Jesu Christe, som hafuer trolofuet dig hende ved det hellige Vandbad, og gifuet hende til Festens-gafue din verdige Helligaand, før hende, ved hans Raad, paa den rette Bahne, at hun uforrycht af denne arrige Verdens Lyster og Laster maa løbbe det Kampis Maal, som hende er foresat, i Gudfrøgtighed, i Medlidenhed og i Taalmodighed, og føre her fra med sig Troens Ende, den evige Salighed.

Anno 1684 den 3 Aprilis, Klocken halfgaaen 3 om Morgenen bleff min Kieriste siete gang naadeligen og vel forløst med en Datter, som den 5 dito blef fore-

stillet Gud i Daaben, og efter min Sl. Farfader og Farmoder kaldet Christiana Maria. [Faddere:] Her Geheime Raad Wiibe, Justitz Raad Bentzon, Erckebispinden, Anna Mag. Ped. Fossis. Gud unde hende stetze at være et Barn aff en god Art, og at hafue en dydig Siell, og ald hendis Lifuis Tid at være Gud og alle fromme Mennesker behagelig.

Anno 1686 den 28 Aprilis, Klocken 8 om Morgenen blef min Kieriste siuvende gang mildelig og vel forløst med en Datter, som den 1 Maij blef i den Christne Kircke ved dett hellige Vandbad indlemmet, og efter min Kieristes Syster og Broder kaldit Søster Friderica. [Faddere:] Her Ober Rentemester Peter Brant, Dr. Lauritz Fos, Erckebispinden, Anna Margr. Wandal.

Til foranstaaende egenhændige Optegnelser af Dr. Jens Foss kan endnu føjes: under 16. Januar 1679 blev han udnævnt til Assessor i Højesteret[1]), og under 6. Maj 1684 til Medlem af Kammerkollegiet (med Løn fra 1. Jan. s. A.) og samme Dag til Kancelliraad[2]). Han døde den 9. Marts 1687 efter et langt og smerteligt Sygeleje. Om hans sidste Tid findes nærmere Efterretning i det akademiske Program, som udstedtes over ham. Paa den fossiske Stamtavle i Hofmans Fundationer I, 193 Tab. og andensteds skrives Dr. Jens Foss: »til Svanø«. Da man nu af Giessings urigtige Bemærkning[3]), at han »døde paa

---

[1]) Programma funebre. Hos Ingerslev, Danmarks Læger I, 518 staar urigtig: 1671.

[2]) Meddelelser fra de kgl. Arkiver 1886—88, S. 152. (Her er J. Foss's Dødsdag urigtig angivet som 3. Marts. Bemærkningen om, at han blev Forstander for Sorø, gjælder Broderen Laurits Foss).

[3]) Jubellærere I, 281.

sin Gaard Svanø«, kunde fristes til at søge denne Gaard her i Landet, kan af J. Krafts Topogr.-stat. Beskrivelse over Norge. IV, 873 f. (Chra. 1830) anføres følgende om denne Ejendom:

»Svanøen, forhen Brolandt kaldet, en Ø [i Bergens Stift], beliggende næsten midt i Førdefjordens Indløb, og af Længde henimod en halv Mil. Det er en af Fogderiets smukkeste Øer, for en stor Del jævn og begroet med Skov. Af dens 6 Gaarde mærkes Svanø, forhen Bro . . . Gaarden var tilligemed den hele Ø blandt det betydelige Gods i Søndfjord, som Kong Frederik III ved Skjøde af 9. Marts 1662 overdrog Ærkebiskop Hans Svane, hvilket Gods man almindelig anser som Gave, skjænket iblandt flere Belønninger for hans ved Souverainitetens Indførelse beviste tro Tjeneste, men som ifølge Skjødets Udtryk skal være ham solgt (reduceret til Hartkorn 927 Td. 2¼ Setting). Ved Christian V's bemeldte Svanes Enke, Fru Marie Fjuren, under 16. Maj 1685 meddelte Privilegium blev Gaarden oprettet til Hoved- og Sædegaard under Navn af Svanø, hvormed fulgte Birkeret til det betydelige underliggende Gods. Efter hendes Død (1694) er Ejendommen uden Tvivl kommen til hendes Datter, gift med Kancelliraad Jens Foss[1])«. — Om Foss, der jo døde 1687, altsaa før Svigermoderen, har haft Skjøde paa Ejendommen, maa imidlertid vel anses for tvivlsomt.

---

[1]) Denne Henvisning skylder jeg Pastor A. Jantzen, der ogsaa har gjort opmærksom paa, at der i Bings Beskriv. over Norge (1796), S. 702, ligesom i Personalhist. Tidsskr. I, 136 ff. II, 353. VI, 19 findes Notitser om Svanø. Da Dr. Hans Svane i August 1661 var i Norge med Kronprins Christian i Anledning af dennes Hylding i Christiania (Hist. Tidsskr. udg. af den norske hist. Foren. 2. R. V, 13. Danske Kirkelove III, 440), er det ikke usandsynligt, at han ved denne Lejlighed er bleven gjort opmærksom paa, at der i Norge var en Lokalitet, der mindede om hans Navn, og har faaet Lyst til at erhverve den.

V.

Professor Caspar Weiser i Lund.

Den Gang den tidligere nævnte Matthis Foss 1660 forlod Rektoratet i Lund for at gaa til Kjøbenhavn, var der en anden dansk Mand, der traadte i hans Plads, men som 17 Aar efter paa en langt mere ublid Maade nødtes til at vende Skaane Ryggen. Det var Mag. Caspar Jacobsen Weiser.

Vi kjende ikke hans Fødested eller Forældre; men han havde en Broder, Bonaventura Jacobsen Weiser, der 1653 blev Præst ved S. Peders Menighed (Hospitals- eller Klosterkirken) i Ysted og Annexet Bjeritse, men som allerede døde 1660. Han nævnes ikke i vore Litteraturlexica, hvor han dog egentlig skulde have haft en Plads, da han 1657 udgav en Ligprædiken over Byfoged Jakob Ebbesen i Ysted[1]).

Caspar Weiser deponerede 1645 fra Kjøbenhavns Skole og optraadte allerede et Par Aar efter som Disputator ved Universitetet over følgende Afhandling:

Dissertationum extraordinariarum de mundo prima, continens ejus causas, publicæ disquisitioni subjicienda à Caspero Jacobi Veisero, resp. Paulo Johannis Resenio[2]). Ad diem 4 Junii. Haun. 1648. 4°.

Skriftet er tilegnet Forfatterens Lærere, Dr. Jesper Brochmand, Dr. Hans Hansen Svane, M. Søren Pedersen Calundanus, Professorer ved Universitetet, samt M. Jørgen Ejlersen, Rektor ved Kjøbenhavns Skole.

I Aaret 1653 tog Caspar Weiser Magistergraden i

[1]) Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne, II, 331.
[2]) I Skriftet findes et Digt til Respondenten af (Skaaningen) Olaus Laurentii Stisonius.

Kjøbenhavn. Hans ovennævnte Broders samtidige Ansættelse i Ysted har formodentlig foranlediget, at han selv, i Oktober 1655, af Biskop Vinstrup lod sig ansætte som Rektor i Christiansstad, hvorfra han 1660 forflyttedes til Rektoratet i Lund, hvormed Præsteembedet i Fjelie var forbundet. Forholdene i Skaane vare paa den Tid meget pinagtig for den studerende Ungdom. Guvernøren i Landskabet, Grev G. O. Stenboch, befalede, at Dimittenderne fra Skolerne skulde begive sig til Universitetet i Upsala; men dertil havde de allerfleste hverken Raad eller Lyst. Som Rektor i Christiansstad havde Weiser givet Dimittenderne Anbefaling til et svensk Akademi; men ikke desto mindre havde baade de og en Del ældre Disciple fra Lund og Malmø Skoler begivet sig til Kjøbenhavns Universitet, hvor man villig havde optaget dem, skjønt deres Testimonier ikke vare i den rette Orden. I den Anledning udstedte Biskop Vinstrup i Lund, der med en paafaldende Hurtighed og Beredvillighed havde føjet sig ind under det svenske Regimente, følgende Mandat, der sætter os ind i de daværende ejendommelige Forhold i de skaanske Skoler.

Petrus Winstrupius,

Theologiæ D., Scaniæ Episcopus, Lectoribus salutem.

Innotuit per me omnibus, qvorum interest, serium edictum S. R. M. nec non Illustrissimi Comitis et Excellentissimi Gubernatoris Regniqve Senatoris, Dn. Gustavi Ottonis Steenbochii, comitis de Bogesundt, Baronis de Cronebech et Øhresteen, Domini in Torpa et Leena etc., Qvo jubentur Tyrones Scholastici a parentibus in hoc ducatu oriundi e Scholis Scanicis ad Upsaliensem Academiam in Svecia, non aliam, civitatis Academicæ capessendæ gratia, se conferre, idqve ob causas satis

graves et prægnantes. Nihilominus aliqvi, ut fama fert, contra jussa Magistratus, contra dehortationes Rectorum et Præceptorum, suopte temerario ausu, ceu implumes pulli ac Icari simii, ad Academiam Havniensem provolarunt: Ubi, nescio qvo fato, tandem admissi et in album studiosorum relati perhibentur; Utpote Johannes Petri, Bruno Michaelis, Georgius Johannis Schult, Olaus Andreæ, Joachimus Hupfauff, Christianus Hupfauff, Godofredus Hupfauff[1]), Petrus Nicolai, qvi e schola Lundensi se furtim subduxerunt omni testimonio destituti, qvippe in proximo anniversario examine a Rectore Scholæ, Reverendo et Clarissimo Viro Dn. Matth. Fossio, et me rudes præsertim in stylo deprehensi, ac proinde Scholæ adhuc per annum vel biennium freqventandæ a nobis adjudicati. Item Johannes Petri Malmogianus, Nicolaus Severini Everlöensis, Wilhelmus Claudii Malmogianus, qvorum binos priores Rector Scholæ Malmogianæ ad Academias Sveticas scriptione sua se ablegasse testatur; posteriorem vero aut tertium qveritur Scholam deseruisse testimonii et commendationis omnis expertem. Item Gregorius Georgii, Bartholus Andreæ Struchius, Jacobus Andreæ Struchius, qvi non Hauniensi Academiæ, sed Academiis aliis Coronæ Sveticæ subjectis a Rectore Scholæ Christianostadiensis commendati erant, atqve præter hos Matthias Nicolai, qvi ab eodem Ludimoderatore testimonium de profectu minime impetrare potuit, testimonium tamen de vita, matre illud emendicante, demum obtinuit, et qvidem post depositionem. Istos refractarios homunciones in præsenti charta nominatos ego jussu summi magistratus, atqve ex authoritate officii mei, ob contumaciam et inobedientiam, qvæ omnium vitiorum est compendium, excludo et exclusos in posterum volo

---

1) Vistnok Sønner af Dr. med. Joh. Melchior Hüpfauff i Lund (se Wormii Epist. p. 611 o. fl. St.).

ab omni promotione in hocce Ducatu ad functionem sive Scholasticam sive Ecclesiasticam. Reverendis Dioecesis meæ Præpositis et Pastoribus serio injungo, ut nominatos Tyrones ad facienda verba e sacris rostris, vel exercitii saltem gratia, minime admittant. Omnes cujuscunqve status et ordinis literatos, qvotqvot Regi et Coronæ Sveciæ parent, etiam atqve etiam rogo, ut eosdem non pro studiosis, aut civibus Academicis, sed pro meris Scholasticis habeant, nec alio eos honore dignentur, qvam eo, qvi Scholarum Alumnis competit et exhiberi solet, donec voluntati et mandato Magistratus satisfecerint, seqve Academiæ Sveticæ debita cum modestia submiserint, Rectorum testimoniis muniti. Cæteros Scholarum Scanicarum discipulos, qvi ad messem Academicam prope maturuêre, enixe obtestor, ut aliqvantam in ludo literario moram æqvo placidoqve animo ferant, rati fore, ut ex Regia munificentia sub sereno pacis Phoebo Academiam in ducatu hocce propediem sint habituri, vel ipsis a S. R. M. interea clementissime concessum iri aditum ad aliam Sveticam Academiam Upsaliensi viciniorem, qvam sine grandi impensa et difficultate invisere qveant. Qvo diutius in ludo literario ad majorem profectum commorati fuerint, eo faciliorem ac maturiorem promotionem ad functiones vel scholasticas vel Ecclesiasticas postea ciuitate Academica donati sibi polliceri habent. Sat cito, si sat bene. Lund. die 6 Augusti Anni M. DCLX.

Sub sigillo meo [1]).

I en Række Aar stod Weiser som Rektor og Kannik i Lund. Hans Konrektor var M. Henrik Motzfeldt. Denne, der var en Morbroder til Griffenfeld, var født i Kjøbenhavn 1619 og tog efter Studier i Udlandet Magistergraden

[1]) Samtidig Afskrift i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 194.

ved sin Fødebys Universitet 1647, hvorpaa han Aaret efter blev Konrektor i Lund, i hvilken Stilling han forblev i 23 Aar[1]). Styrelsen af Lunds Skole var altsaa i en længere Aarrække efter Skaanes Erobring i Hænderne paa danskfødte Mænd. Først efter den skaanske Krig 1676—9 indtraadte heri en Forandring.

Hvad Weiser angaar, da blev han 21. Januar 1669 med Bibehold af sine Funktioner som Rektor ved Skolen og Sognepræst i Fjelie tillige Professor i Fysik ved Universitetet i Lund. Som saadan udgav han 1670 en »Dissertatio physica de corporis naturalis causis per accidens, Fortuna scilicet et Casu, item de Monstris«. Af dette kuriøse Skrift har P. G. A(hnfeldt) i Svensk biografisk Lexicon, XX, 184 ff. meddelt et underholdende Referat, som

---

[1]) Om Motzfeldt fortælles hos Rietz, Skånska Skolväsendets Historia, S. 307 f.: Han var en lærd Mand, men derhos meget spøgefuld (en stor gäck). En Dag, da han læste i Skolen, sendte han en Dreng, ved Navn Wolf, et Ærende ud i Byen med strengt Paalæg om, at han undervejs skulde gjøre nogle tyske Vers. Fortvivlet over denne Fordring gik Drengen grædende paa Gaden, hvor han mødte en Mand, som spurgte ham, hvorfor han græd. Drengen svarede: »Jeg maa vel græde, Konrektoren har budt mig at gjøre tyske Vers, og jeg kan ikke«. Manden sagde da: Følg hjem med mig, saa skal jeg nok hjælpe dig. Hjemkommen dikterede han ham da følgende:

Drey Narren sind in der Welt,
Wandel, Weiser und Motzfeldt.

Drengen blev helt glad over denne Hjælp i Nøden, gik hurtig tilbage og overleverede disse Vers til Motzfeldt. Saa snart denne havde læst dem, sagde han: »godt, godt, men hvad Fanden skulde Motzfeldt der; dog jeg kan tænke for Rimets Skyld« — og dermed lod han den Sag fare. — Iver Wandel eller Wandalin var Professor ved Gymnasiet i Lund, og Weiser var Rektoren, med hvem vi her sysselsætte os. De med Anførselstegn betegnede Ord findes saaledes paa Dansk i den svenske Kilde, et Vidnesbyrd blandt mange andre om, at der stadig taltes Dansk i Lund.

i ethvert Tilfælde viser, at nogen stor Fysiker var Weiser ikke[1]). Endnu i November 1670 anmeldte han Disputationer over fysiske Emner; men samtidig var der Tale om at inddrage hans Post, da man nok ikke ansaa ham for nogen Dygtighed. Under disse Forhold søgte Weiser om at blive »promoveret til Logices et Metaphysices Professor«; men da en ung Mand, Nicol. Wolff[2]), der havde været Lærer for en Søn af Universitetets Kansler, Grev G. O. Stenbuck, blev foretrukken til denne Post, stræbte Weiser at blive Professor Poëseos. Universitetets daværende Prorector, den berømte Samuel Pufendorf, mente rigtignok, at der ikke var nogen Grund til at ansætte en Professor i dette Fag, og Kuratoren, den ovenfor (S. 119 ff.) omtalte Dr. Chr. Foss, afgav en Erklæring, hvori han ytrede: »Mag. Casper Weiserus hafver hvarken ingenium eller juducium och är nihil minus quam poëta. Kan derföre ingen frukt skaffe hvarken vid skolan eller akademien, men begår stundom sådanne actioner, som äro akademien och honom sielf til stor despect. Eljest är han flitig och laboriosus nog och skall, så vidt han förstår och kan eftertänka, icke lätteligen göre orätt. Vore att önska det Kongl. Maj:t nådigt ville forunne honom Förlöf och Ströö och i hans ställe betro skolan conrectori, den unge Prof. Baggero, som är en flitig och qvik ung man och lärer med år och tid blifva en god och nyttig academicus, fastän han ännu hafver blot confusam scientiam[3])«.

---

[1]) Hos Weibull, Lunds Univ. Hist. II, 150, udtales den Formodning, at Weiser som Prof. Phys. har været Medlem af det medicinske Fakultet. Læge var han dog ikke.

[2]) Maaske den samme Wolf, hvem den ovenfor, S. 164 Not., meddelte Anekdote gjælder.

[3]) Svensk biogr. Lex. XX, 189. Bemærkningen om Hans Bagger er interessant, da han utvivlsomt var en af de mærkeligste af de mange Skaaninger, der efter Adskillelsen gik til Danmark, hvor han, som bekjendt, 1675 blev Sjælands Biskop.

Ikke destomindre blev Weiser 1671 Professor Poëseos i Lund. Som for at vise sin poetiske Begavelse udgav han et latinsk Carmen i Folio, »Laurea Apollinis et Musarum Londinensium«, der for Resten mest bestaar af grov Smiger, ikke dog saa meget til Phoebus Apollo og Muserne som til de høje Excellencer og andre jordiske Magter, der vare Universitetets Patroner. Ogsaa ved Kong Carl XI's Kroning opvartede Weiser med et poetisk Røgoffer, under Titel: »Tripudium Musarum in Caroli XI:mi Regis Sveciæ coronationem«. Trods disse og andre Forsøg paa at godtgjøre sin Dygtighed som Poet, kunde han dog ikke ret vinde Anseelse blandt sine Kolleger, hvorfor han gjentagne Gange blev forbigaaet ved det akademiske Rektorvalg. Den Omstændighed, at han endnu var Skolerektor og Præst i Fjelie, uden at holde Kapellan til Embedets Besørgelse, bidrog nok til, at man ikke vilde betro ham den høje akademiske Ærespost, helst eftersom man heller ikke i andre Henseender var tilfreds med hans »Conduite [1])«.

Saaledes stod Sagerne, da Krigen udbrød 1676, og den blev skjæbnesvanger for Weiser som for saa mange andre: »I Sprog og Dannelse helt og holden dansk, viste han i det afgjørende Øjeblik, at Følelsen af de ældste Baand, der knyttede ham til det gamle Fædreland, vare stærkere end Forpligtelserne til det nye [2])«. Da Christian V i Begyndelsen gik sejrrig frem og nærmede sig til Lund, blev han af Weiser modtagen med et Hyldingskvad paa Latin og Dansk, hvori Digteren ønskede ham til Lykke til Skaanes Erobring og priste ham som Landets Haab og Trøst. Følgende Strofer vakte især Opmærksomhed:

---

[1]) Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne I, 333.
[2]) Weibull, Lunds Univ. Hist. II, 255.

Perge triumphator reliquas submitterre terras!
Sic redit ad Dominum, quod ante fuit, suum.

Uagtet den sidste Strofe i den danske Text var oversat:

Saa kommer Eiermanden til sitt igien,

vilde Svenskerne dog fortolke »suum« som Genitiv Pluralis af sus, og paastod derfor, at Versemageren havde sammenlignet dem med en Flok Svin. Nok er det, Versene kom Digteren dyrt at staa; thi, efterat Slaget ved Lund havde afgjort Skaanes Fremtidsskjæbne, blev Weiser anklaget for Højforræderi og indstævnet for Generalkommissionen i Malmø, der med General-Guvernør Sperling i Spidsen, dømte ham til at halshugges, en Straf, som allerede var øvet mod Baron Jørgen Krabbe, og som ogsaa tiltænktes Professor Josua Schwartz i Lund. Bekjendt er Sperlings blodtørstige Ytring, med Hentydning til Navnene Schwartz og Weiser: »Er wolle etlicher Blut sehen, sie möchten Schwartz oder Weis heissen«. Schwartz undslap dog ved Flugten til Kjøbenhavn; Weiser maatte prise sin trofaste Hustru, Lisbeth Rhuman (en Datter af forlængst afdøde Prof. Wolfgang Rhuman i Kjøbenhavn); thi ved sine indtrængende Forbønner bevægede hun Kong Carl XI til at ombytte Dødsstraffen med livsvarig Landflygtighed. Det ulykkesvangre Digt blev brændt af Bøddelen paa Stortorvet i Malmø 16. Dcbr. 1677, og Weiser maatte underskrive følgende ydmygende Erklæring:

M. Casp. Weissers Forplict:

Jagh Underteknadh, Caspar Weisser, för detta Professor Poëseos widh Academien uthi Lundh, Rector Scholæ der samme städes, så Pastor uthi Fielie, bekenner hermedh offentlig för heele werlden, alle i gemehn och en hwar i synnerheet, så närwarande som frånwarande, så födde som ofödde, at iag mehra af lätfärdigh ostadigheet

rördh, än af någer skiähligh Orsaak dher til drefwen, hafwer uthi förleden Aar 1676, den 16 Augusti, heelt obetänksambt några Carmina på Latin och danska Tungemåhl af mig sielf sammenskrefne af Trycket låthet utgå, och dermedh ikke allenast wiist den särdeles Fornøijelse och Glädie, som iag öfwer Swerriges Rikes och dhes wndersåtterers Betryck och wndergång samme tiid hadhe fatted, uthan och dhen ringa wyrnahd och heel förkolnade Kierleck, iag emoot min Allernådigste Konung och Herre draga monde, aldeles uptäkt och tilkenna gifwet, i dhet iag medh samme förargelige skrift 1. gratulerer och lykönsker Konungen i Dannemark och dhes wapen, som hand doch emoot ingen annan hadhe fördt än emoot min allernådigste Konung och rette Herre, Sverriges Crona och dhe derunder liggiande Provincier. 2. Måste iagh bekenne migh uthi samme Skrifft tilläggie K. M.tt och beskylla, lijkesom landet under dhes Regemente hadhe således warit under Oock och Betryck opprimerat, att Undersåtharne för den skull hadhe orsaak at sucka och sättia dheres hopp till Konungen af Dannemark, så som dheras förnemme Frelsare, och ofwer dhes Wapens lykkelige fortgång sigh hierteligen frögda och siunga Glädie sånger. 3. Kan iagh och intet necka, dhet iagh samma min Gratulations Skrifft slutther medh en Lyckönskan och andrijfvande Förmahning till Konungen af Dannemark, at han ville fare fort och bemächtiga sigh Resten af Landsens Festninger, på dhet han således som rätte Ägermand måste komma till sitt igien; indigiterandes dhermedh, lijkasom Hans Kongl. Maj.tt af Sverrige, min Allernådigste Konung, dhese Lander intet justo titulo possiderade och besuthe; hwarigenom, medh myket mehra, som bemelte min förargelige Skrifft medhförer, så som iagh mehra än nogsambt mig har blotet och icke allenast tillkenne gifwet dhen forkollnade Kierleck och onda Hiertelag, iagh emoot

Hans Kongl. Mayst, Swerriges Crona och den Swenske Nation draget hafwer, uthan och min troheds eedh, som iagh min Allernådigste Konung och Herre har swuret, alldeles stält uthi förgätenheed och utur Ögonen, wijsendes således mig wara en trolöss Man och grooff Meneedare; Altså kan iagh [ey] uthan ofwentligen bekenne hermedh, mig för sådanne ofwanberördhe Bräk och heelt scandaleuse Forseelser wähl hafwe fortient at wndergå dhet Straf, som dhen Höge Kongel. Commissorial-Rätten her i Malmö mig rättwijseligen har dömbt och kiänt skylldig, at wille lijde och undergå, nemblig: Ofta berördhe min Skrifft som ett förargeligt pasqvill af Bödheln blifwa opbrändh, och iagh self halshuggen. Men allenstundh dhet hawer behaget Hans Kongl. Mayst af synnerlig Clemence och Nådhe, i anseende till min Hustrus trågne anhållende och forbön, [uthan] min fortienist, samma straff effter föregående offentlige Revocation af offtaberördhe min Skrifft, medh evigt forwijsande af Swerriges Rijcke och dhe derunder liggande Provincier at forlindre och således mit Lif mig nådgunstigast at skänkia: Ty har iagh om så mycket mehra Orsack, sådan Kongl. May^{sts} emoot mig ertädta höge nådhe med all underdånig Devotion, Wyrdnadh och Taksamheet at erkenna och ihukomma, som iagh och hermedh samma min otijdig skrifft, såsom ett scandaleux och förargeligt pasqvill, revocerar, annullerar och offentligen åtherkaller, som och alle och en hvar af Swerriges Rijkes Inbyggierne och trogne Undersåterne, hvilke iagh medh ofta berördhe min förargelige Skrifft på dhet högste læderat och fortörnat hafwer, respective och allerödhmiuckeligast wil hafwe ombedat, at dhe detta mit stora Förseende och Bräk för Christi skuldh migh ville förlåtha och tilgifwa, forobligerandes migh i Krafft af detta, at aldrigh effter detta eller denna dag med skriffter, ordh eller gierninger något at företaga, företaga låtha, stempla

eller stämpla låtha, som Hans Kongl. May[tt], Sverriges Crona, någon dhes undersåthare, af hwad nampn eller vilkor dhe då heldst vara, kunna lända till skada, Prejudice, forklenelse eller efftertal i någon måtten. Uthan och i fall iagh medh slijkt bliwer treffat och angrepen, dhå at wara underkastat dhet högste Straff, som öfwer mig uptänkias kan, och af heele werlden for en den argasta Skiälm och lättferdigsta Meenedare blifwa hållen och ansedder. Som til mehra wisso iagh detta medh min högste Saligheeds Eedh och egen Handz underskriwanda bekräfter och stadfäster. Malmö dend 8 Decembr. Anno 1677.

Casparus Weisserus [1]).

Nu var der intet andet for Weiser at gjøre end skyndsomt at vende Skaane Ryggen. Han begav sig da med sin Familie til Kjøbenhavn, hvor han en Tid fristede Livet under trange Kaar. Af Acta Consistorii 21. Dcbr. 1678 ses, at Professorerne tilstod M. Casp. Weiser, »som nu er exul og udi slet Tilstand«, 20 Rdl. af det hopnerske Legat. Under 19. Maj 1679 opnaaede han dog at faa kgl. Udnævnelse som Lector Theologiæ ved Gymnasiet i Christiania, i den nys afdøde M. Christen Nielsens Sted, og 11. September 1680 fik han kgl. Bevilling paa Oustad Præbende, der var ledigt efter Hr. Samuel Zachariesen [2]).

I Christiania tilbragte Weiser altsaa sine sidste Aar indtil sin Død i Marts 1686 [3]).

---

[1]) Afskrift i Kgl. Bibl, Gl. kgl. Saml. 3022. 4°.

[2]) Norske Registre i Rigsarkivet.

[3]) Personalhist. Tidsskrift IV, 244. — Efter at forrige Ark var afgivet til Trykning, er 3die Hefte af S. B. Smiths Udgave af Kjøbenhavns Universitets Matrikel udkommet, hvoraf fremgaar, at Caspar Weiser var »Hafniensis«, altsaa født i Kjøbenhavn.

Smaastykker.

I.

Myntmestrene Gerit og Gossen Cumhaer i Lund.

Da den hollandske Kirkehistoriker W. Moll i Aaret 1876 udgav sit Skrift: »Gozewijn Comhaer, en Nederlander aan het hoofd der Kerk van Ijsland«, gav de interessante Oplysninger, som han meddelte, Anledning til, at flere hos os paa Grundlag af hans Undersøgelser optog Emnet paany. Saaledes Dr. L. Helveg i Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning 1877, S. 161 ff., og Dr. P. W. Becker i Kalkars Theologiske Tidsskrift 1879, S. 31 ff. Ligeledes fremkom i Kirkehist. Saml. 3. R. III, 175 f. et nyt Bidrag til Oplysning om Gozewijns Virksomhed hertillands.

Det fremgik af, hvad der saaledes kom til at foreligge, at Gozewijn, der i Erik af Pommerns Tid blev Hovedet for Kirken paa Island, tidligere havde været Klosterforstander her i Danmark og Kong Eriks Skriftefader, og at han var en Søn af Gerit Cumhaer fra Deventer i Holland, der i Dronning Margretes Tid var kommen her ind i Landet og virkede som Myntmester først i Næstved og siden i Lund. Jvfr. Kr. Erslev, Dronning Margrete og Kalmarunionen, S. 497, og P. Hauberg, Danmarks

Myntvæsen i Tidsrummet 1377—1481 (Aarb. for nord. Oldkyndighed og Hist. 1886, S. 161).

Hvad her skal fremdrages, er den Oplysning, som jeg væsentlig skylder Arkivsekretær C. M. A. Matthiessen, at Slægten Cumhaer i de første Decennier af det 15de Aarhundrede var temmelig udbredt her i Norden. Følgende Dokument, der meddeles efter Originalen i Rigsarkivet, vil saaledes vise, at der i Aaret 1413 ikke blot (som hidtil antaget) var een Myntmester af dette Navn i Lund, men to, Gerit og Gossen, muligvis Brødre:

Jw hogheborne vörste leue ghnedighe here her Erik van Godes gnaden der rike Denemarcken Sweden vnde Norweghen der Wende vnde der Gothen konynge do jk Arent Pøleman vame Sunde witlich vnde openbar myt desse mynem openen breue vmme de veredusent rinscher ghullen de jwe ghnade Hans Gholdewitzce vnde my heft berede laten alse van heren Axel Peterssone [1]) twedusent verehundert drettigh vnde achte halff lubische mark | vnde van heren Anders Mertenssone borghermeystere to dem Ellenboghen dusent sundische mark vnde hundert lø|dik mark vif vnde vertigh lubische skillinge rekende vore juwelich lødich mark vnde nw van juwer ghnade | dener Jens Jacobssone twedusent lubische mark desse vorscreuen beredinge vnde betalinge ys vorbenomede Hans | Gholdevitzce vnde my en deels beyde tohope gheworden vnde ghedaen vnde och eyn deels my nw na van bey|der vnser weghene na mynem vnde vorbenomeden Hans Gholdevitzces wyllen vnde vulbördt vullekomeliken entrich|tet vnde ghedan. Worumme laten vorbenomeden Hans Gholdevitzce vnde ik jw vorscreuen leue ghnedighe here vnde juwen erfnamen vnde nakomelingen quit ledik loes vnde

[1]) Af Slægten Brahe.

gantzce orsake vor all namanynge vnde tosprake | desser vorscreuen verdusent gullen vnde dancken juwer ghnade aller dingen guder beredinge. To merer bewaringe hir vmme hebbe ik mynen jngezeghele beyde van vorbenomeden Hans Gholdevitzces vnde myne weghe|ne na deme dat ik to desser tiid vor vns beyde vulmechtighliken jeghenwerdich byn ghehengit laten | vor dessen breff vnde hebbe beden meyster Gherith vnde Ghossen muntemeystere to Lunden dat se ere jngeze|ghele to tughe hyr mede vorę ghehenge laten. Datum anno domini m°cd°tredecimo in crastino beati Andree | apostoli.

Original paa Pergament med de tre i Pergamentsrem hængende Segl i rødt Vox. Det andet Segls Omskrift er: S. Gherardi Cvmhaer. Det tredies: S. Gosen Cvmhaer.

I Urkundenbuch der Stadt Lübeck, V, 164 findes et Brev af 15. Maj 1407, hvorved Goswinus Comhar (Borger i Lybek) tilstaar at være Albrecht (forhenværende) Konge af Sverig, en Sum Penge skyldig. Senere ($^{28}/_{10}$ 1420) forekommer »Rolaus[1]) et Goswinus fratres, dicti Cumhar«, som boende i Lybek, men, som det synes, i slette Formuesomstændigheder. og den førstnævnte af Brødrene, der betegnes som Myntmester (og Vexeler), maatte 23. April 1421 gjøre Opbud, ved hvilken Lejlighed Broderen Goswinus nævnes blandt hans Kautionister. Endnu $^{7}/_{3}$ 1423 forekommer Rolaus Cumhar; han havde da Penge tilgode hos Dieterich Grybe, der var insolvent[2]). Om den her nævnte Goswinus Cumhar mulig var den samme som den Gossen C., der 1413 virkede som Myntmester i Lund, maa jeg lade henstaa uafgjort. Endnu kan tilføjes,

[1]) Kaldes ogsaa Radulf (ell. Rudolf), saaledes i et Brev af $^{27}/_{8}$ 1416 (Urkundenb. der Stadt Lübeck V, 633).

[2]) Urk. der St. Lübeck VI, 322 o. fl. St.

at i Aarene 1431—36 forekommer en Mand ved Navn Didrich Komhart, som Ejer af en Gaard i Vor Frue Sogn i Kjøbenhavn. Da han udtrykkelig nævnes som værende fra Deventer, er det rimeligt, at han har hørt til samme Slægt. Men heller ikke hans Formuesforhold synes at have været gode, da han gjentagne Gange maatte sætte sin Gaard i Pant, sidst til Kjøbenhavns Kapitel[1]).

II.

Adelens Repræsentation efter Landskaber.

Til Oplysning om den danske Adels Repræsentation efter Landskaber i Tiden før 1660 kan følgende Transsumpt af Kong Frederik II's Forpligt til Adelen i Anledning af hans Søns, Hertug Christians, Hyldning som Tronfølger 1580 meddeles. Stykket findes i en Afskrift fra Slutningen af det 16de Aarhundrede i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1128. 4°.

Hack Wlffstand thil Heckebierg, høffuetzmand paa Aaleholm, kiendis och vitterligt giør for alle i thette mit obne breff, adt ieg nu her wdi Othensiø haffuer anammet thil mig it Kong. Maietz. breff, paa menige adels vegne wdi Schaane, theris friheder och priuilegier anlangendes, liudendis ord fra ord, som efftherfølger.

Wi Frederich then anden etc. giøre alle vitterligt, adt efftherdi Danmarckis riiges raadt wdi thenne herredag her wdi Othensiø haffuer wdualt, keist och kaaret høybaaren første, Her Christian, vor kiere søn, thil konning offuer

---

[1]) De ældste danske Archivregistraturer IV, 224. Kbhvns. Diplom. IV, 29.

thisse thuende riiger, Danmarck och Norge, och menige adel och ridderskab, som nu her wdi Othensiø thilstede vore, haffuer medt theris breff och segl beuilget och samtyckt, høybaarne vor kiere søn wdi thilbørlig thid adt ville hylde och suere thil konning offuer for^ne^ thisse thuende riiger adt skulle vere och bliffue, om Gud almectigste thet saa forseet haffuer, adt hand vor død offuerleffuendis vorder, effther thet breffs liudelse, the oss ther paa giffuit haffuer. Tha haffue wi ther paa medt vor kongelige tro och ed loffuedt och thilsagt, adt saadan theris beuilning icke skal komme thennem eller theris efftherkommere thil nogen forkrenckelse paa menige Danmarckis adels priuilegier och friheder, men Danmarck adt bliffue och vere, effther som thet althid verit haffuer och endnu er, et friit kaar riige. Sammeledis skal høybe^te^ vor kiere søn vere forplict, naar hand opuoxer, adt lade sig hylde thil alle landzthing och landzthingit wdi Opslo i Norge; och naar hand effther vor død och affgang bliffuer konge her wdi riigerne, tha skal hand vere forplictt adt giffue och besegle menige Danmarckis riiges raad och adel haand- och befestninger paa theris friheder och priuilegier, effther som seduanligt er och haffuer verit, och fremfarne konninger for hannem giort haffuer. Thil disbedre foruaring och vidnisbyrd, adt saa fast och wbrødeligt wdi alle maade holdis skal, effther som forscreffuet staar, haffue wi ladit hengdt voris signet her neden for thette vort obne breff och medt [egen] haand wnderscreffuit. Giffuit och screffuit paa vor Gaard wdj Othensiø then 24 Aprilis, aar 1580.

Huilket for^ne^ breff ieg forplicter mig eller mine sande arffuinge thil tro giemme adt foruare, menige skaanske adel thil gode och beste wdj alle maade, saa thet ved alle sine puncter och articklers indhold aldelis wforfalsket skal bliffue thilstede, effther som the mig betroet haffuer.

Adt saa i sandhed er, trycker ieg met signet her neden fore thette mit obne breff. Actum Othensiø then 29 Aprilis, aar 1580.

III.

Om et Skrift angaaende Skolevæsenet, der formenes trykt i Kjøbenhavn 1517.

I Albert Bartholins Bog, »De scriptis Danorum«, p. 129 i Thom. Bartholins Udg. af 1666, og p. 127 i Jo. Mollers Udgave af 1699 [1]), anføres blandt »Publica Scripta« en Bog med følgende Titel:

Observationes pro Scholis puerorum generales, Hafn. 1517 in 8°.

Denne Notits er fra Bartholin gaaet over i Langebeks og senere i Bruuns Fortegnelser over den ældste danske Litteratur. Ingen af dem har dog fundet selve Skriftet [2]). Har der virkelig existeret et saadant Skrift fra Aaret 1517, er der største Aarsag til at beklage Tabet. For kyndige behøver det ikke at paapeges, hvor interessante saadanne »Observationes« fra en saa fjern Tid — selve det Aar, da Luther optraadte — vilde have været. Men jeg tror rigtignok, at vi kunne spare os Beklagelsen, og at det Skrift, hvorom der er Tale, er fra en senere Tid.

Det maa allerede vække nogen Mistanke, at det i Bartholins Liste findes anført midt imellem »offentlige

---

[1]) Naar man har en Bog med Titel: Alb. Bartholini Bibliotheca Danica a Th. Bartholino et Jo. Mollero aucta, Hamburgi 1716, 8°, da er det ikke nogen virkelig ny Udgave af Skriftet, men kun Mollers Udgave forsynet med et nyt Titelblad.

[2]) Aarsberetning fra det st. Kgl. Bibliothek I, 255.

Skrifter« fra 1ste Halvdel af det 17de Aarhundrede. Hvor let kunde der ikke ved en Trykfejl komme til at staa 1517 for 1617. Og Aaret 1617 vilde unægtelig passe bedre til Titelen. Ved denne Tid var der nemlig vakt en levende Interesse for det lærde Skolevæsen, som bl. a. fandt sit Udslag i Oprettelsen af Gymnasier i flere Stiftsstæder og i Ansættelse af Konrektorer ved de større Stæder.

Men er der da et Skrift fra 1617 med den nævntė Titel bevaret? Jeg har forgjæves efterspurgt et saadant paa vore offentlige Bibliotheker. Men det beviser ikke meget, da mange Skrifter, ogsaa fra det 17de Aarhundrede, bevislig nu ere forsvundne, helst saadanne Smaaskrifter, som nærmest kun havde Betydning for Samtiden. Dog antager jeg, at i det mindste en Del af Skriftet er bevaret, om end kun i Afskrift. Det er nu allerede mange Aar siden, at jeg blandt Synodalier fra Biskop Hans Povlsen Resens første Tid i et Manuskript (Gl. kgl. Saml. 3190, 4°) fandt et interessant Stykke vedrørende det lærde Skolevæsen, med Titel »De recte conservandis Scholis in Dania, et necessaria præparatione juniorum in illis ad studia Academica«, hvilket jeg udgav i Ny kirkehist. Saml. I, 129—31. Jeg henførte den Gang Stykket omtrent til Aaret 1619, fordi det ved dette Aar findes indført i det nævnte Haandskrift. Men jeg finder det ikke uantageligt, at det kunde være et Brudstykke af et større Skrift, der i det hele kan have indeholdt Regler for Skolerne, og i hvis Affattelse Sjælands daværende Biskop, den ovennævnte H. P. Resen, efter sin fremragende Stilling nødvendig maa have haft en væsentlig Del.

IV.

Universitetsprogram i Anledning af Boghandler M. Hans Aalborgs Død 1619.

Bogfører Mester Hans Aalborg hørte til de i sin Tid velbekjendte og velfortjente Boghandlere. Allerede i sin Egenskab af den store Tyge Brahes Hovmester og Ven fortjener han at erindres[1]). Da det Program, Universitetet udstedte i Anledning af hans Død, endnu er bevaret (i Univ.-Bibl.) som en litterær Sjældenhed, kunde det mulig fortjene at aftrykkes her.

Rector Academiae Hafniensis Vulfgangus Rhuman
Rhetorices Professor Publicus Lectori S.

Qvoniam hominis Christiani apprime interest, qvâ tandem catastrophe claudat hujus vitæ fabulam, arti benė beateqve moriendi ipsum perpetuo intentum esse conveniet . . .[2]) Atqve hæc est mortis illa meditatio, qvam viro clarissimo, Dn. Magistro Johanni Alburgio qvotidie ob oculos versatam fuisse nôrunt omnes, qvibus ille innotuit familiarius. Qvoniam verô huic optimo viro justa funebria jam paramus, consvetudini funebri obseqventes, vitæ telam, qvam ille pertexuit, levi qvasi brachio si attigerimus, officio nostro in hac parte non prævaricabimur. Natus est igitur Dn. M. Johannes Alburgius Alburgi Anno Christiano 1542 parentibus optimis et honestissimis: patre qvidem Johanne Cragio, civitatis Alburgensis Senatore prudentissimo; matre vero Barbara, fæmina pientissima. In gymnasio patrio literis a prima statim ætate adhibitus, tyrocinium illud scholasticum ad annum ætatis

---

[1]) Rørdam, Kbhvns. Univ. Hist. III, 668 ff. Dansk biogr. Lexicon I, 11 f.

[2]) En længere Betragtning over Døden udelades her.

vigesimum naviter extendit. Inde cum in Academiam Rostochiensem missus esset, ac Dn. Doctori Davidi Chytræo ab amicis de nota interiore commendatus, axioma Philosophicum, qvod Magistrale vocant, publice suscepit. Postea in variis Germaniæ Academiis, nobiliss. Dn. Tychoni Brahe Mathematico, Dn. Nicolao Skram, Dn. Olao Rosenspar, Dn. Predbiornoni Podebusk qvasi ἐργοδιώκτης subinde additus, annos viginti non sine magna industriæ et fidelitatis laude exegit. Tandem in patriam reversus, rem librariam præcipue exercere coepit: in qva arti typographicæ profuit plurimum, dum non tantum ipsemet ingentem librorum struem excudi curavit, sed et alibi impressos codices in Daniam abunde invexit. Neqve enim laboribus ullis pepercit aut sumptibus, qvo optimos qvosqve et utilissimos libros hinc inde conqvireret; conqvisitos vero passim per hæc regna Septentrionalia, tolerabili precio, distribueret; atqve ita rei literariæ commodissime consultum iret. Qvo nomine magna ipsi debetur gratia: qvum hac potissimum de causa itinera qvamplurima, et qvidem non minus periculosa qvam longa freqventer emensus fuerit. Neqve enim Bibliopolis ejusmodi in via solatium sugerere potest vulgatum illud:

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Interea Anno Christiano 1594, cum jam persensisset, qvam dura esset hominis solitarii conditio, matrimonium contraxit cum foemina lectissima Anna, viri consultissimi Johannis Euertii[1]) Consulis Coronensis filia: cum qva sic eum vixisse constat, ut maritum prudentem condecet maxime. Neqve enim ulla ullius discordiæ scintilla in hoc conjugio unqvam emicuit, sed inde præclara mutuæ dilectionis officia oculis hominum qvorumlibet affulserunt perpetuo. Idcirco torum istum beavit et foecundavit Deus

[1]) I det trykte Program staar vistnok urigtig: Enertii.

liberalissime. Etenim liberos undecim belle ingenuatos largitus est, qvorum unus tantum ex hac vita in alteram transiit. — Mortem hujus optimi et integerrimi viri qvod attinet, cum is paucis abhinc diebus vitæ suæ demensum prope exhaustum præsentisceret, qvæ homini Christiano ad bene beateqve moriendum sunt necessaria, serio meditatus, nihil magis in votis habuit, qvam ex hac immunda mundi fece liberari, vinculis evanidi corporis exsolvi, et cum Christo redemptore nostro arctius conjungi. Non igitur dubium est, qvin ille translatus sit e laboribus in reqviem, e molestiis in jucunditatem, e morte in vitam. Diem suum nudiustertius obiit: Hodie vero horâ primâ pomeridianâ efferendæ sunt ipsius exsuviæ. Funus ergo ad locum sepulturæ ut deducatis, cives Academici, quotqvot pietatis et gratitudinis stimulus in hominem benè meritum excitaverit, serio monemus. Non enim leve putandum est officium, in exseqviis qvod ita peragitur. P. P. Hafniæ undecimo die Augusti, ann. Christ. 1619.

Sub officii nostri Sigillo.

Hertil kan endnu føjes, at i Universitetets Arkiv, Pakken 186, findes, foruden en Del andre Dokumenter, vedrørende Skiftet efter Mester Hans Aalborgs Enke, ogsaa selve Skifteakten, hvoraf foruden Indledningen et kort Udtog her skal meddeles:

Anno 1629 den 2 Martii efter Rectoris och Professorum vdi Kiøbenhaffns Universitets Anordning ware forsamlit vdi S. Anne Mester Hans Aalborgis Huus, att offuerslaa och liquidere huis godz och gield der fandis effter den salig quinde: paa Universitetz wegne Hederlige och høylerde Mand Doctor Claus Plumb, Mester Hans Rasmussen och M. Jacob Fincke, Academiæ Notarius. Disligeste paa Børnenes wegne, først paa Jens Hansens elste Broders,

som effter Aar och Dag icke war tilstede kommen, men forholtis aff fienderne i Jutland [han var Foged paa Visborggaard], item Hans Hansens, som er udi Tydskland, saa well som paa sine egne wegne Mester Christoffer Hansen [siden Sognepræst i Christiansstad i Skaane], paa Evert Hansens wegne Hederlig och høylerdt Mand Mester Hans Resen, Professor, Peder Hansen paa sin egne wegne, paa Frederich Hansens side Oluff Gregersen Bogbinder, for Barbara Hans dotter Gertt Hermandsen, for Lisebet Hans dotter Jens Pedersen Universitetz Fogit.

Inventarium.

I. Paa Jordegods: En Gaard ved Vor Frue Kirkegaard, vurderet til .... 1200 Cur. Dlr.
Den store Have uden Byen med et Hus, Claus Kornmaaler har i Brug, vurderet for .... 500 — —
Den anden Have med fire Lejevaaninger, ogsaa udenfor Nørreport..... 400 — —
En Mølle ved Landskrone paa Ørrie Mark .... 240 — —
En Gaard i Landskrone med en Have 304 — —

Summa Jordegods... 2644 Cur. Dlr.

II. Sølv og Guld.
III. Haandskrifter (ɔ: Gjældsbeviser).
IV. To Stolestader i Vor Frue Kirke paa Kvindesiden, agtet for 100 Cur. Dlr.
V. Kobber, Tin, Messing.
VI. Malerværk (ɔ: Maleřier — en ikke ringe Mængde, som specificeres), osv.

Summa Summarum paa alt Inventarium 4311 Cur. Dlr. 3 Mk. 12 Sk. Derimod beløb Gjælden sig til 5411 Cur. Dlr.

V.

Bidrag til det lærde Skolevæsens Historie i Frederik III's Tid.

Skjønt der allerede i Nyerups Udkast til en Historie om de latinske Skoler i Danmark og Norge fra Reformationstiden af og til 1804 (3die Binds 1ste Halvpart af hans »Skildringer af Danmarks ældre og nyere Tilstand«) S. 123 ff. er meddelt et Udtog af følgende almindelige Bestemmelser (Uniformitetstabeller) om Maalet for den lærde Skoleundervisning (metæ scholasticæ), der i Aaret 1656 bleve vedtagne af Universitetets Professorer, er der dog Anledning til at udgive dette vigtige Stykke til det lærde Skolevæsens Historie fuldstændig efter de endnu bevarede Afskrifter i Univ.-Bibliotheket, Rostgaardske Saml. 53, Fol. og Additamenta 69, 4°. Af Blochs Den fynske Gejstligheds Historie I, 117—9, ses, at disse »Uniformitetstabeller« af Kansler Christian Thomesen Sehested omsendtes til Landets Biskopper med Skrivelse af 5. September 1656, hvorved Efterlevelsen blev paabudt.

1. Tabellæ pro uniformitate schulle udi alle scholer ophengis, paa huilche der er antegnit, hvad i huer classe læsis och handlis schal, ia att ingen aff en classe i en anden eller aff Scholen till Academiam maa dimitteris, førend hand haffuer naatt de metas, som ere huer classi effter tabellam foreschreffne, oc schulle Rectores tillholde Hørerne att rette sig huer effter samme tabellas: men huis de, effter en och anden paamindelse, Rectoris befalning iche effterkommer, schulle de miste deris bestilling, och dersom Rectores samt Conrectores sig iche retter effter forschreffne tabellam, schulle de sig haffue det samme aff deris Episcopo att foruente.

2. Huilken Person sine metas naatt haffuer, schall iche aff Rectore Scholæ imod sin Villie forholdis i scholen; men huo som muttuilligen, før end hand metas studiorum naatt haffuer, begierer aff scholen att dimitteris, hannem schal ingenlunde testimonium till Academiam meddelis. Dersom hand imod Rectoris faderlig Formaning och Raad uill drage fra scholen, schall hannem aff Rectore giffuis itt generale testimonium till en anden schole om sitt forhold i den forige, och schall hand i den schole, huor hen hand sig begiffuer, i dett ringeste itt helt aar forbliffue, om hand endschiønt kunde siunis inden den tid att haffue naatt præscriptas metas: ey heller maa hand i den schole i det første aar nyde nogitt scholens beneficio. Dog huis som schier, att nogle forældre och venner, hos huilche samme person haffuer sin ophold, gandsche och med alle fløtter fra itt land til itt anditt eller fra en by till en anden, och tager samme person med sig, da schall samme aars ophold i den Skole, huor hen hand sig med sine begiffuer, iche hannem paaleggis, ey heller holdis fra beneficiorum benaadning.

3. Ingen maa begiffue sig fra en stor schole, fornemmelig fra de øffuerste classibus, till en mindre, uden den haffuer lige metas med den store, och samme metas fuldkomeligen kand naa: och det dog iche uden hand haffuer høy fornøden aarsag der till, som schall paakiendis aff Episcopo eller loci pastore, om der iche residerer Episcopus. Och dersom da aarsagen befindis rictig, huorom besynderlig i enden paa foregaaende artickell er meldet, schall hand aff Rectore scholæ eller hans Hører, jussu et voluntate Rectoris, testimonium meddelis, och uden saadan testimonio maa hand iche udi nogen Schole aff nogen Rectore annamis, uden Rector vill stande Episcopo derfor till rette och aff hannem straffis effter øffrighedens anordning, och schall dette fornemelig actis, att dersom

nogen Rector en andens discipler ved sig eller andre forlocher, straffen da med hannem att exasperêris. Men dens Scholæ Rector, fra huilchen samme discipel ipso invito sig haffuer begiffuitt till en anden Schole, schall selff anklage den Scholemester, som hannem absque testimonio anamitt haffuer, apud Episcopum istius Dioeceseos, in qua schola est, och bekostningen att gaa paa den anklagede, om hand skyldig befindis.

4. Huilche personer befindis saa hebete ingenio imellum 14 och 17 aar, att de siunis iche att kunde naa præscriptas metas, de schulle effter ordinantzen i tide aff Scholerne till en anden ærlig handtering ablegeris, huilkitt dog schall schee effter en huer Bisp i sitt stifft hands betænchning.

5. De som sig aff Skolerne begiffuer och iche sig strax till en anden forføyer, eller och de, som gandsche bogen forlader, och sig iche strax till nogen lovlig handtering begiffuer, med dennem forholdis effter Recessen om lediggængere.

6. Skole degne schulle iche tillstedis att gaa till deris Sogne, uden de ligger nær ved byen, och da ichun allene paa de trende store Høytiider, och naar noget besynderligt Brøllup eller Daab indfalder, och schulle samme Degne, naar de i Kierken haffuer forrettitt deris tieniste, strax forføye sig hiem igen och iche begiffue sig i Brøllupsgaarden eller barselstuen. Huis nogen her imod findis ulydig, schall den første gang straffis udi Scholen, andengang miste Sognett. Ellers schulle Substituterne, huor de ere, saaledes vare baade paa tienesten i kirchen och paa læsningen med Vngdommen, som de det acter att forsuare. I de sogner, huor ingen Substituter findis, och dog effter Sognenis beschaffenhed kunde der vnderholdis, der schal her effter Substituter forordnis, dog efftersom enhuer Bisp i sit Stifft befinder dett gaffnlig att være.

7. Menstrua examina schulle flitteligen driffuis, men concertationes iche sche uden 2 gange om aarett, och da transposition att schee. Naar fornemmis, ingenia vell att være paria, dog iche att haffue præsterit parem diligentiam, saa diligens settis offuer negligentem paris ingenij och iche ellers. Brabea schulle, huor de haffuis kand, till de flittigste och schicheligste uddelis, huorom Episcopus med loci Pastore och Scholæ Rectore best kand disponere effter Scholens Villkor. Mens naar translatio scheer aff en classe i en anden, er translatio noch præmium for den, som transfereris.

8. De, som befindis noget uschichelige, uflittige och forsømelige, enten aff egen schalchhed eller forældernis avocamenter, schulle pro ratione delicti enten slett miste de sogner eller beneficia, som de haffuer, eller omvexle dem med ringere. De, som i Gymnasiis iche ere schichelige och flittige att høre lectorem Theologiæ samt och de andre Professores, eller och muttvilligen setter sig op imod nogen aff dem, da iligemaade at straffis paa deris beneficiis, være sig Kost, Sogner eller Penge.

9. Offuer saadane semestribus concertationibus schall holdes en bog, huor udi baade deris naffne med præmiorum distributione, som haffuer holt sig berømeligst, saa och deris, som for deris forsømmelse ere blevne straffede, schulle antegnis, och Episcopo och loci Pastore visis, naar de Scholen besøger.

10. Till tarffuelighed udi Klædedract sampt schichelighed paa haaritt schall Docentes Disciplerne ved tillbørlig disciplin forholde, saauellsom oc dem med deris exempell foregaa, och dett under tillbørlig straff. Farffuen paa deris Klæder schall være sortt eller udi det ringeste mørchactig, fornemelig i de øffuerste classibus.

11. Leges et observationes scholasticæ schall tuende gange om aaritt udi scholerne i huer classe aff Rectore

och Hørerne oplæsis, som er Mandagen effter Quasi modò geniti och Mandagen nest effter Søndag nest S. Michelsdag.

12. Rectores schulle giffue de personer, som till Academiam dimitteris, privata[1]) testimonia, och gandsche korte, indholdendis, huad alder personerne haffuer, huorledis deris Vilkor ere, fattige eller rige, och huorledis de sig med gudsfryct, flittighed, schichelighed och tarffuelighed i klæder forholt haffuer.

13. De, som aff Professoribus kiendis at haffue sig berømeligere forfremmitt end deris meddiscipler baade in stylo Latino et Græco, saa oc in initiis Philosophiæ och lingvæ Hebrææ, och haffuer herhos deris Præceptoris testimonium, att de synderlig lydighed och flittighed brugt haffue, schulle i depositzerne settis in prima classe deponentium.

14. De, som muttuilligen forløber Scholen eller Gymnasium och begiffuer sig uden landtz att deponere, schulle, naar de hiemkommer, iche her i Academierne annamis, førend de haffue proberet Professoribus deris profect, att de haffue naatt præscriptas metas, och siden forbliffue in Patria Academia 4 Aars Tiid, førend de till examen Theologicum maa anammis.

15. Med Puge Scholer forholdis effter Ordinantzen, dog dermed iche forbiudis, att en ærlig mand maa jo udi sitt Huus holde sig Præceptorem till sine egne eller neste slæctis och suogers børn, som Forældrene kand være frafalden, eller naar anden førnødenhed dett udkreffuer. Dog schall saadan Domesticus Præceptor endelig være plictig till att følge in docendo den uniformiteet, som forschreffuitt er, och naar nogen Person aff institutione privata sig til Academiet begiffuer, schal hand iligemaade fuldkommeligen haffue naatt de metas, som publicis scholis ere forschreffne.

---

[1]) En anden Afskrift har: oprigtige.

16. Det schall icke tilstedis nogen Studioso, megett mindre en, som er religerit eller fugitiuo scholastico, paa sin egen Hand att tage nogen an under sin information, besønderlig dennem, som for deris groffhed schyld ere fra depositzen til scholerne eller til deris forige institution remitterede.

17. Rectores, naar de quitterer deris bestilling, schulle de leuere till Episcopum eller loci pastorem, huor der iche residerer Episcopus, en rictig fortegnelse paa, huoruitt deris discipler ere komne i deris studiis, succesori till underretning, paa dett hand kand pergere, huor hans formand haffuer sluppitt, saa att der aff forfaris kand, om hand scholen ligesaa god i dett ringeste effter metas tabellarum effterlader, som hand den annamede. Hørerne schall iligemaade Rectori saadan Fortegnelse paa deris disciplers profect offuerleuere.

18. Siunis iche uraadsomt, att iche uden huer andet Aar scheede dimission aff Scholerne till Academiett, och kunde saaledes forordnis, att huer anden Pasche dimitteredes fra de Sielandske och Schaansche Scholer, och huer anden fra de Jydsche och Fynsche stæder. Dernest huer anden Michelsdag fra Christiania og Bergen, och huer anden fra Stavanger och Trunhiem.

Her hos følger 8 tabellæ scholasticæ, huor effter Scholerne schall viide sig her effter att rette, huos huilche er at acte:

1. Supremæ sev octavæ classis tabellam att indholde de metas lectionum, som disciplerne bør att viide, før de her effter til Academiet aff scholerne maa dimitteris.

2. Timerne till forschreffne lectiones att distribueres effter en huer Scholis och stedtz beste och bequemeligste leilighed. Kand effter Episcopi och Rectoris Scholæ be-

tenchning paa huer sted forandris, dog saa att intett aff alt dett, in tabellis findis, bliffuer udeluct eller forsømt, och att lectiones supremæ classis sev octavæ endelig absolveris, førend nogen discipel aff Scholen testimonium til Academiett bekommer.

3. De Scholer, huor iche saamange classes findis, som her ere optegnede, att lempe dett saa, att det, som findis her in prima et secunda classe, dett hos dem læris in 1. och huis her findis in 2 et 3, dett hos dem læris in 2 classe alene, et sic conseqventer, indtill de commode i de Scholer, huor 4 eller 5 Hørere med Rectore ere, kand absolvere de metas, som her in suprema findis antegnede.

4. De Rectores Scholarum, som enten iche kand eller iche vill tage sig denne vmage till och sine discipler saauitt informere, som tabella supremæ sev octavæ classis dem forschriffuer och udkreffuer, dennem ingen discipler till Academiett, men till de Scholas, huor saadane metæ naas, at dimittere.

5. Huis Autores eller præscripta [1]) i disse tabellis findis antegnede, ere alle att faa och findis trycte, och kand i Kiøbenhaffn hos bogførerne strax bekommis, saa ingen kand haffue sig derudoffner att vndschylde.

6. Huor Episcopi eller Præpositi viide nogen fornemme gottfolch att holde privatos Præceptores for deris børn, och forældrene iche vill lade dem komme till publicas Scholas, da at lade privatis Præceptoribus forstændige, att de sig i deris Information lemper effter disse tabellarum præscripta, och ingenlunde understaa sig deris privatos discipulos med noget testimonio til Academiet att dimittere, førend de juxta tabellarum scholasticarum præscripta methodice et ordine haffuer naat de metas,

[1]) I anden Afskrift: præcepta.

som in octava sev suprema classe ere foreschreffne och satte.

Classis VIII.

Grammatica Latina cum Elegantiis præcipuis Bangii et Prosodia. Grammatica Græca (cum dialectis et Prosodia) et Hebræa. Logica Bartholini, et Rhetorica Hilarii. Arithmetica. Elegantiores Ciceronis Orationes. Officia ejusdem. Conciones ex Historicis Latinis desumptæ. Orationes Salustianæ. Æneis Virgilii. Horatii odæ selectiores cum arte poëtica. Nov. Test. Græcum. Plutarchus *περὶ παιδῶν ἀγωγῆς*. Gnomæ ex Plutarcho et Isocrate. Carmina selectiora Hesiodi, Homeri et aurea Pythagoræ. Lib. I Iliadis Homeri. Jonæ Prophetia, ut est in fontibus. Doctrina catechetica. Initia Mathematica, sc. Evclidis liber I, brevissima doctrinæ sphæricæ præcepta, Globi utriusque usus, Computi Ecclesiastici præcipua, et Geographiæ rudimenta, ut et compendiosa Methaphysicæ, Physicæ, Ethicæ præcepta, quæ impressa iam pridem exstant, ab industriis præceptoribus, iisque, qui idoneos Academiæ discipulos mittere satagunt, feriis Autumnalibus, item Natalitiorum Christi, Paschatos et Pentecostes pro provectioribus et ingeniosioribus discipulis absolvi facile intra biennii decursum possunt.

Classis VII.

Catechismus integer. Grammatica Latina cum Prosodia, et Græca ad Syntaxin. Lectura Hebræa. Logicæ Bartholini pars communis. Rhetoricæ ea, quæ genera causarum, partes orationis et elocutionem concernunt. Terentii tres posteriores comoediæ. Orationes Ciceronis pro Archia et Marcello. Ejusdem Cato major. Bucolica Virgilii. Nomenclatoris Stephanii 2 libri posteriores. Phrases ex 3 posterioribus Terentii comoediis et 2 libris Col-

loquiorum Stephanii posterioribus. Primitiva Græca et Gnomæ ex Plutarcho et Isocrate. N. T. Græcum. Evangelium Dom. Græcum. Arithmetica.

Classis VI.

Catechesis. Grammatica Latina cum Prosodia, et Gram. Græca ad anomala in μι. Figuræ et tropi in Rhetorica. Terentii 3 priores comoediæ. Ciceronis Lælius. Conciones ex Livio. Pontica Ovidii selectiora. Ciceronis Epistolæ selectæ. Civil. morum posteriores tituli. Colloquia majora Stephanii. Dicta N. T. Græca. Evangelium Domin. Græcum. Nomenclatoris Stephanii 2 priores libri. Phraseologiæ Terent. 3 prior. comoed. et Stephan. 2 prior. [colloquiorum] lib. Arithmetica.

Classis V.

Catechesis. Gram. Latina et Græca ad verba circumflexa. Epistolæ Ciceronis. Civilitas morum. Fabulæ Æsopi ex versione Camerarii. Colloquia minora Stephanii. Nomenclator minor Stephanii. Phrases Terentianæ. Dicta Græca. Evang. Dom. Latinum cum 4 versibus ex Græco. Arith. 4 species.

Classis IV.

Nonnulla ex Catechismo integro. Grammatica Lat. minor. Gram. Græcæ declin. simpl. et contractæ. Fabulæ Æsopi ex versione Camerarii. Civilitas morum Erasmi. Evang. Dom. latinum. Colloquia Steph. minora. Nomenclator minor Steph. Arithmeticæ 3 priores species.

Classis III.

Catech. Lutheri minor. Præcepta gram. Lat. Nomenclator minor Steph. Colloquia ejusdem. Disticha Catonis. Evang. Latinum. Civilitas morum.

Classis II.

Catechismus Lutheri minor Latino-Dan. Paradigmata declinationum et conjugationum permutatis casibus, temporibus, modis. Particula Evang. Domin. Præcepta minima Syntaxis Lat. Aurora Bangii. Nomencl. Steph. min. lib. 1 [1]). Colloquiorum ejusdem min. lib. 1.

Classis I.

Precationes matutinæ et vespertinæ, et partes Catech. Danici sonora voce ab omnibus junctim recitantur. Lectio vel Elementorum Latino-Danicorum vel Catech. Latino-Danici. Paradigmata declinationum et conjugationum. Pictura Danico-Latina. Aurora Bangii.

I Afskriften i Addit. 69, 4°, findes ikke den latinske Tabel over Skolebøgerne, men derimod følgende Love for Skolehørerne.

Leges Collegarum ab Eminent. Archi-Episcopo sancitæ et in generali examine promulgandæ.

1. Hørerne maae icke nogen Time i Skolen forsømme, som Skolemesteren dennem forelægger at komme tilstæde i, omendskiønt det er Efftermiddagen om Onsdagen og Løverdagen, eller Formiddagen om Fredagen til 6 Slet, med mindre de hannem tilkiendegiver deris lovlig Undskyldning, og det da bevilges dem.

---

[1]) I den Udsigt over de af Steffen Stephanius udgivne Skolebøger, som ovenfor, S. 50 ff., er meddelt, burde denne Nomenclator minor, som brugtes i Skolens 2den—5te Klasse, have været nævnt, skjønt der maaske ikke mere existerer noget Exemplar af denne i sin Tid saa overordentlig meget brugte Skolebog. Den nævnes end ikke i vore Litteraturlexica; formodentlig er den ligesom bleven overskygget af Stephanius's større Nomenclator, der brugtes i Skolens øverste Klasser.

2. Skal de flitteligen, naar Prædiken holdes, søge deres Ordinaire Sæde i Choret, og icke andensteds, uden de med Musiqven have at bestille paa Verket, hvor de dog icke maa musicere, uden Skolemesterens Vidskab og Samtykke.

3. Hebdomadarius skal flitteligen Sangen i Kircken betiene, og maa icke forsømme Fropræediken eller Afftensang, Morgenbøn eller Afftenbøn.

4. Skal de ogsaa flitteligen deres Lectiers Tafler efter hver Dags Antegnelse følge, og deres Sange-Timer. som dennem af Skolemesteren forelegges, baade de smaa at underviise i initiis Musicæ, som ogsaa at øve de andre, uden nogen Forsømmelse opvarte.

5. Skal de ey heller reyse af Bye, uden de Skolemesterens Forlof dertil have.

6. In Summa skal de, hvad dem af Skolemesteren, saasom deres Øfrighed, tilbørligen befales, og Skolen gafnligt kand være, med ald Fliid og Lydighed efflterkomme.

7. Og dersom nogen efter en og anden Paamindelse icke vil rette sin Forseelse, som hand haver begaaet mod forskrevne Poster, da skal det være Skole-Mesteren tilladt hannem strax at afsætte, og en anden flittigere og lydigere Arbeydere i hans Sted at kalde.

Haver de interesserede sig herefter at rette. Til Vitterlighed med egen Haand underskrevet.

Hans Svane.

Den kongelige Historiograf

Steffen Hansen Stephanius.

(Slutning).

I Efteraaret 1639 indtraadte der en Forandring i Stephanius's Lærerstilling i Sorø. Den 20. September d. A. døde nemlig Dr. Joh. Meursius efter længere Tids Svagelighed [1]. Han havde forbundet Stillingen som kongelig Historiograf med Virksomheden som Professor i Historie og Statsvidenskab ved Akademiet, ligesom vistnok ogsaa i Jurisprudens og Moralfilosofi [2]. Saa betydningsfulde hans overordentlig talrige Skrifter over Emner af den klassiske, og særlig græske Oldtidsvidenskab ere, saa liden Vægt kan der lægges paa hans Arbejder i Danmarks Historie [3].

---

[1] I Breve til Ger. Jo. Voss fra 1639 beretter Stephanius om Meursius's Sygdom. »Cl. D. Meursius noster, proh dolor! ad desperationem usque Medicorum decumbit«, skrev St. den 5. Marts d. A. (Vossii Epist. p. 203, 209).

[2] At Meursius ogsaa har haft de to sidstnævne Fag, siges af A. Thura, der havde syslet meget med soranske Forhold (jvfr. Tauber, Sorø Acad. S. 39).

[3] Om Meursius's Arbejder i Danmarks Historie indskrænke vi os her til at henvise til Grams Ytringer om samme i Fortalen til 9de Bind af Lamius's Udgave af Meursius's Værker, i hvilket Bind de alle ere samlede. I Gl. kgl. Saml. 2428. 4° findes en Del kritiske Antegnelser af Meursius til Pontanus's Rerum Danicarum Historia, Amstel. 1631, hvortil Stephanius hist og her har føjet Bemærkninger, hvorved han tager Pontanus i Forsvar.

Da denne for øvrigt saa hæderlige Lærde aldrig lærte ret at forstaa Dansk, maatte han alene af den Grund synes umulig som dansk Historiograf; og dog beklædte han Embedet i 14 Aar. Men under saadanne Forhold kunde hans Bortgang ikke efterlade noget Savn i den Henseende. Den blev derimod Anledning til, at den rette Mand kom paa den rette Plads, idet Stephanius blev hans Eftermand i Historiografembedet.

For øvrigt kunde dennes Forhaabninger let være blevne skuffede, da Kansler Christen Friis til Kragerup døde den 1. Oktober 1639, altsaa faa Dage efter Meursius. Fra en vis Side udgik der Opfordring til den ansete latinske Filolog August Buchner, Professor i Wittenberg, om at søge det ledige Embede, hvad han dog ikke følte Kald til. I et udateret Brev til en Ven ytrer Buchner nemlig: »Superioribus septimanis Sorâ Danorum ad me perscripsit Lundius[1]) noster; ubi nunc satis bene videtur agere Juveni Nobili præfectus. Scripsit una et Ravius[2]) quoque, qui Rostochio eô demigravit et Geographiam ibi inter Professores Regios docet. Meursio ibi successor nondum datus est. Multum me Ravius in illum secessum invitat. Sed nisi ultima expellat necessitas, ego hunc nidulum meum non relinquam[3])«.

Hvilke andre Planer der end kunne have været paa Bane, saa blev det dog heldigvis Stephanius, som kom til at succedere Meursius i de vigtigste af de Hverv, der havde været ham betroede, nemlig som kgl. Historiograf og Professor i Historien, medens Dr. Henrik Ernst blev Professor i Jurisprudens og Moralfilosofi. Vi tage neppe Fejl ved at tillægge Hofmesteren paa Sorø, Hr. Just

---

[1]) Zacharias Lundius, siden Rektor paa Herlufsholm.
[2]) Johan Raue, Professor i Sorø.
[3]) Augusti Buchneri Epistolæ, Dresdæ 1687, II, 48.

Høeg, den væsentligste Fortjeneste af denne Ordning[1]), og Stephanius maatte vistnok prise sin Lykke, at Vacancen var indtraadt, før Høeg 1640 fratraadte Stillingen som Hofmester for Akademiet.

I N. M. Petersens Bidrag til den danske Literaturs Historie (III, 413) siges om Stephanius: »Han havde, kort før Meursii Død, da han blev Professor i Historien i Sorø, faaet Bestalling paa at følge efter ham som Historiograf, men en forløben Tydsker, siger man, havde nær løbet af med Embedet«. Denne Notits, der for en Del stammer fra Nyerups Efterretninger om de kgl. danske Historieskrivere[2]), er lidet korrekt; thi for det første blev Stephanius ikke Professor i Historien før efter Meursius's Død, for det andet vide vi intet om noget Ventebrev, der skulde været ham givet paa Historiografembedet[3]), og endelig gjælder det, der siges om Tydskeren, en senere Tid, da Stephanius allerede havde været Historiograf i et Par Aar, og da der var Tale om Besættelse af den Plads, som Pontanus havde beklædt, hvorom det nærmere i det følgende.

Der er ikke bevaret os nogen egentlig Bestalling for

---

[1]) Denne Antagelse stadfæstes af Svaning, der i Fortalen til Stephanius's Historia Christiani III. siger: »Mortuo felicis memoriæ Meursio, cum amplissimum historiæ patriæ condendæ munus viro celeberrimo Steph. Joh. Stephanio, ope et studio benignissimi patroni sui, Dn. Justini Höegii, Academiæ Soranæ primi et magnificentissimi Directoris, esset commissum, spartam hanc non distulit, qvâ debuit sedulitate et dexteritate, ornare«.

[2]) And. Sør. Vedel, Om den Danske Krønike at beskrive, udg. af R. Nyerup, S. 83—4.

[3]) Fejlen stammer aabenbart fra den danske Oversættelse af Grams Indledning til hans Udgave af Krags og Stephanius's Christian III's Historie, hvor der staar, at Stephanius havde faaet Bestalling som Historiograf kort før Meursius's Død, medens den latinske Original har: »brevi post evocatum fato ex hac vita Joannem Meursium«.

Stephanius i hans Stilling som Historiograf, skjønt det maa anses for rimeligt, at han har faaet en Instrux for sin tilkommende Virksomhed [1]). Men under 5. November 1639 udgik der et Brev til Hr. Just Høeg, om at Kongen havde behaget at beskikke »Mester Staffen Hansen« til Historiographus Regius og Professor i Historien ved Sorø Akademi i Dr. Meursius's Sted, hvorfor det paalagdes Hofmesteren »at forordne ham dertil [2])«. Samtidig paalagdes det de kongelige Rentemestere at udbetale ham den samme Løn, som hans Formand havde haft [3]). Den udgjorde 600 Rdlr. aarlig [4]) og var efter de Tiders Forhold en anseelig Lønning, og da Stephanius i Aaret 1640 ogsaa aflagdes med et Vikariat ved Roskilde Domkirke [5]), maatte han synes fritagen for Bekymringer for Udkommet, selv om hans Udgifter var store, hvad de vistnok vare, da han stadig maatte holde en Amanuensis [6]), og hans Bogkjøb medtog betydelige Beløb [7]) ikke at tale om hvad

---

1) I Werlauffs Forelæsninger over Kilderne til Danmarks Historie siges, at Stephanius's Bestalling ikke paalagde ham noget bestemt Arbejde. Jeg antager dog ikke, at Werlauff har kjendt nogen Bestalling. I Rigsarkivet existerer der ikke nogen Bestallingsprotokol fra hin Tid.

2) Se Tillæg, Nr. 3. Jvfr. Grundtvig, Medd. fra Rentekammerarkivet 1872, S. 182. Thura, Idea hist. litt. Dan. p. 205.

3) Se Tillæg, Nr. 3. Fra 5. November beregnedes Stephanius's Løn som Historiograf (Danske Saml. III, 256).

4) Danske Magazin V, 211. Suhms Samlinger II, 3, 55.

5) Scr. Rer. Dan. VI, 605.

6) Allerede tidligere havde Mads Pedersen Farstrup (bekjendt som Dagbogsforfatter) været Stephanius's Amanuensis (se Tillæg Nr. 2). Senere nævnes Frants Nielsen Grenaa i denne Egenskab (Wormii Epistolæ, p. 213). I Brevene fra Historiograftiden omtaler Stephanius oftere sine Amanuensers Arbejde med Renskrivning af hans Manuskript af Noterne til Saxo og andet (se f. Ex. Wormii Ep., p. 219, 229).

7) Om Bogkjøb tales der jevnlig i Stephanius's Breve til Voss og Worm.

han siden maatte ofre paa Udgivelsen af Saxo. Det værste var dog, at da Statens Pengevæsen ødelagdes ved den ulykkelige Krig med Sverig 1643—45, blev det ham stadig vanskeligere at faa, hvad der tilkom ham, en Byrde, der kom til at tynge haardt paa ham i hans sidste Aar.

Skjønt vi savne Udtalelser af Stephanius om, hvorledes han opfattede sin nye Stilling [1]), kunne vi dog være temmelig visse paa, at den har været ham til ikke ringe Oplivelse, og ikke mindst fordi en Mængde Haandskrifter, der plejede at stilles til Historiografens Raadighed, nu bleve ham overleverede. Den 17. December 1639 fik Hr. Just Høeg kongelig Befaling om at affordre Meursius's Enke »de Documenter, Rigens Historie anrørende«, som hendes afdøde Ægtefælle havde haft til Brug, og overlevere dem til hans Eftermand [2]). Ligeledes udgik der et Kongebrev til Kjøbenhavns Universitet, saa lydende:

»Eftersom Vi udi afgangne Dr. Joh: Meursii Sted til Professorem Historiarum naadigst haver forordnet os elsk. M. Stephanum Johannis udi det kongelige adelige Academi Sorø, herefter at være og blive vores og Rigens Historiographus; og det altid haver været en vedtagen Skik, at hvis historiske Documenter og Antiqviteter, baade udi vores Archivis og udi Bibliotheket udi vores Kjøbenhavns Universitet findes, som kunde tjene til disse vores Rigers og Landes udførlige Beskrivelse, dennem er overantvordet, som forskrevne Historici Bestilling haver været betroede: Da bede Vi Eder og ville, at I udi lige Maade overantvorde M. Stephan alt, hvis af saadanne Antiqviteter og Documenter der hos Eder udi Bibliotheket eller paa

[1]) Breve vexlede mellem Worm og Stophanius fattes for Tiden fra Maj 1639 til Januar 1640, rimeligvis fordi Stephanius i denne Tid oftere har været i Kjøbenhavn, hvorfor der ikke var synderlig Anledning til Brevvexling.

[2]) Se Tillæg Nr. 4.

Eders Consistorii Hus er at finde, baade som er i Trykken forfærdiget, saa og Manuskripter, med genealogiske Tavler, Ruller og Pergamentsbreve, intet deraf undtaget, som der findes, eller han begjærendes vorder, hvilket altsammen skal leveres hannem efter en rigtig Fortegnelse, og tages hans Reversal derpaa«.

Ved dette Brev er den Mærkelighed, at det er to Gange udfærdiget i Kancelliet, nemlig 20. November 1639, altsaa kort efter Stephanius's Udnævnelse til Historiograf, og anden Gang et halvt Aar senere, nemlig 25. Maj 1640[1]). Kun den sidste Udfærdigelse synes at være naaet til Universitetet. Forøvrigt er Brevenes Text ligelydende, saa vi maa lade det staa hen, hvorfor den første Udfærdigelse ikke kom Professorerne til Hænde[2]). At disse i øvrigt ikke have været meget ivrige for at udføre Paalæget om at forsyne Stephanius med »Antiqviteter og Documenter«, synes at fremgaa af den Omstændighed, at efterat Kongebrevet var blevet læst i Konsistorium den 27 Maj 1640, finde vi under 7. November s. A. atter bemærket, at et Kongebrev, om at Stephanius maatte bekomme historiske Documenter fra Bibliotheca publica, blev læst i Konsistorium[3]). Thi det maa vistnok være det samme Brev, der menes; i alt Fald findes der ikke Spor af noget andet. Tænkeligt er det imidlertid, at en Del af det historiske Materiale, hvorom der kunde være Tale, endnu har beroet blandt Meursius's Papirer og først maatte udskilles derfra. Men vi savne nærmere Efterretning om, hvorledes dette Forhold er afviklet.

Derimod finde vi under 16. December 1640 følgende ret mærkelige Antegnelse i de akademiske Forhandlinger:

---

[1]) Tegnelser over alle Lande XXVI, 521 og XXVII, 48.
[2]) Se Tillæg, Nr. 5.
[3]) Kirkehist. Saml. 3. R. V, 284.

»Dr. Claus Plum oplæste Mester Staphens Brev sig tilskrevet, at eftersom han havde i Sinde nu førstkommende Herredag at exhibere en Catalogum eorum, qui de rebus Danicis scripserunt, efter den Methodum, som findes i de normanniske Skribenters Optegnelse, var han begjærendes, at Manuscripta omnia, som fandtes paa vort Bibliotheca publica, den Dont og Sag vedkommende, maatte blive ham følgagtig til Soer, forsikrendes Academiet, for Ildsvaade saadanne Skrifter fri at skulle blive, efterdi Hr. Hofmester havde undt ham en Hvælving i Soer Kirke, hvor han dem kunde nedlægge, og som ingen anden end han selv Nøglen til havde. Hvortil blev svaret, at dersom han vilde bede sig en Tidlang Forlov, mens han saadanne Manuscripta kunde igjennemse, skulde det ham her paa Stedet tillades deraf at udskrive og optegne, hvad ham lyster; men Professorerne ingenlunde at kunne dem fra Stedet alle tillige udlaane [1]«.

Stephanius's Mening synes at have været at forberede Udgivelsen af en Samling Scriptores Rerum Danicarum ved foreløbig at tilvejebringe en Fortegnelse over saadanne Kildeskrifter, for ved den forestaaende Herredag at fremlægge Planen for Rigets Herrer, i det Haab at vinde deres Understøttelse til Fremme for et saadant stort Nationalværk. At dette har været Meningen, slutte vi af Henvisningen til de normanniske Skribenter; thi derved kan neppe menes andet end Andr. Duchesne's berømte Værk »Historia Normannorum Scriptores antiqui«, Lut. Paris. 1619, Fol., der indeholder — ikke et Forfatterlexicon, men selve de gamle Skribenters Værker, Gesta Normannorum, Dudo, Orderik Vitalis o. fl.

Vi skulle siden se, at Stephanius virkelig syslede med en lignende Plan. Foreløbig maa det være nok at be-

---

[1]) Nyerup, Univ.-Annaler, S. 94.

mærke, at hans Hverv som Historiograf laa ham alvorlig paa Sinde, og at han skuede ud til alle Sider for at erhverve det fornødne Materiale for at kunne gjøre sit Kald Fyldest. Efterhaanden fik han ogsaa en betydelig Mængde Haandskrifter til Laans fra Universitetsbibliotkeket, og han nøjedes ikke med at gjennemse dem, men han udarbejdede udførlige og omhyggelige Registranter over deres Indhold, hvilke nu, da de fleste af Haandskrifterne ere tabte, ikke savne Betydning; i ethvert Tilfælde maa de vidne om den samvittighedsfulde Flid, hvormed han gik til Værks[1]. — Et Brev fra ham til Filologen Zacharius Lundius, som er opbevaret i den sidstes Afskrift, kan tyde paa, at ogsaa Samtidens Historie har ligget indenfor den Stephanius stillede Opgave.

Den nævnte Zacharias Lundius havde en Tid opholdt sig i Sorø som Hovmester for en ung Adelsmand, den siden berømte Holger Wind[2], og her var han traadt i et, som det synes, varmt Venskabsforhold til den ni Aar ældre Stephanius. Rimeligvis er der senere ofte vexlet Breve mellem dem; men kun to fra Stephanius til Lundius ere bevarede. I det første, dat. Sorø 19. November 1640, betegner Stephanius sin Ven som »Poeta et Philologus

---

[1]) Se S. B. Smith, Om Kbhvns Universitetsbibliothek før 1728, S. 34. Registranten, der nu findes i Stokholms Rigsbibliothek (Nr. 65 e donatione De la Gardiana) beskrives saaledes af C. Molbech (Hist. Tidsskrift IV, 137): »Et Foliobind, indeholdende en betydelig Del historiske Excerpta og Collectanea, vedkommende Danmark, alle uddragne af Manuskripter ved Steph. Joh. Stephanius, og skrevne med hans egen fine, højst tydelige og sirlige Haand. Heriblandt er især mærkelig: Designatio variorum Documentorum et Antiquitatum, pertinentium, vel ad conscribendam, vel illustrandam Historiam danicam, quæ mihi subinde a Bibliothecario Reg. Academiæ Hafn. tradita sunt, inde ab A. 1640«. (Fol. 1—79). — En større Prøve af Registranten er meddelt i S. B. Smiths ovennævnte Værk, S. 166—81.

[2]) Wad, Medd. om Rektorerne paa Herlufsholm, S. 140 ff.

nostra tempestate eminentissimus«, Ord, der have noget at sige, udtalte af en saa grundig Kjender; han slutter: »Vale charum caput, et Hieronymi Vitas Sanctorum transmitte, si me amas« For øvrigt sender han ham et latinsk Digt med Overskrift [1]):

In sacra Carmina pii, casti et religiosi Vatis Dni Zachariæ Lundii, amici conjunctissimi, Epigramma St. Joh. Stephanii (dat. 19. Novbr. 1640).

Det andet Brev er interessantere for os. I December 1640 var Lundius nemlig med sin Discipel og dennes Fader, Rigsadmiral Jørgen Wind, rejst til Stokholm, hvor den sidste havde en Statssendelse at udføre. Efter Hjemkomsten derfra søger Stephanius hos Lundius (om hvem han forudsætter, at han har fungeret som en Slags Gesandtskabssekretær) at udforske, hvad politisk Nyt han havde erfaret: »Du har set det troløse Folks Sæder og Skikke, Du har uden Tvivl overværet vigtige Forhandlinger, eller Wind har bag efter betroet Dig hemmelige Sager, som Du skulde oversætte paa Latin. Oplys mig altsaa, kjære, om Gesandtskabets Formaal og Udbytte. Hvis Gud giver mig et længere Liv, vil Du engang møde din Beretning i den danske Historie, og dit Navn skal ikke blive fortiet [2])«.

Paa denne Maade vedbliver Stephanius med flere Ord at trænge ind paa sin Ven for at faa ham til at give Meddelelser fra Opholdet i Sverig, i det Haab derved at vinde Stof til Tidshistorien. Men dette, i Forbindelse med hvad der ellers vides om hans Arbejder, tyder paa, at det egentlige Hverv, der har været ham betroet i hans

---

[1]) Baade Brevet og Digtet findes i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling. En Udskrift, som det synes med Z. Lunds Haand, af »en gammel Pergament Munke-Litanibog, som sl. M. Stephanius paa Sorø forærede mig«, findes trykt i Kirkehist. Saml. 3. R. II, 367.

[2]) Se Tillæg Nr. 6.

Egenskab som kgl. dansk Historiograf, har bestaaet i at fortsætte den latinske Danmarkshistorie, som Meursius havde begyndt, og at føre den lige til Samtiden.

Meursius havde 1630 udgivet Historien om de tre første Konger af det oldenborgske Hus. Med Hensyn til disse Kongers Historie havde han haft den ældre Hans Svanings latinske Forarbejder; men saa maatte han indtil videre standse paa dette Punkt, fordi Frederik I's og Interregnets Historie kun forelaa i Hvitfelds danske Fremstilling, som han ikke forstod. Han havde saa vendt sig til Historien før 1448, og i Aaret 1638 havde han udgivet hele den ældre Tids Historie i to Bind, efter Saxo og Svaning. Ved Hjælp af en Tolk eller Oversætter havde han derpaa med Møje faaet lavet en Historie om Frederik I og Grevefejden. Christian III's Historie til Udgangen af Aaret 1549 forelaa i en haandskreven latinsk Fremstilling af Niels Krag. Den omskrev nu Meursius paa sin Maade, og var, som det synes, kommen saa nogenlunde til Ende med disse Arbejder, men uden dog at have faaet dem udgivne, da Døden bortrev ham. Det blev nu Stephanius's Opgave at fortsætte der, hvor Meursius havde sluppet, altsaa fra Aaret 1550 eller midt i Christian III's Historie. — Vi skulle i det følgende se, hvor vidt han kom dermed. Foreløbig maa vi vende os til andre Sider af hans Livsgjerning.

Hvor bliver Saxo af? Det var et Spørgsmaal, som jevnlig gjordes Stephanius af hans lærde Venner. Saa vidt vi kunne skjønne, har hans Overtagelse af de nye Hverv som kgl. Historiograf og Professor i Historien forsinket Fuldendelsen af dette hans Hovedværk noget, skjønt det vistnok aldrig var ude af hans Tanker. Opgaver, som Worm stillede ham [1]), eller som han selv valgte,

---

[1]) I Januar 1640 sendte Worm Stephanius »Chronologiam Danicam Petrei cum auctario Aslaci et meo«, hvilken han bad ham

maatte ogsaa øve en forhalende Virkning paa Værkets Afslutning. De nye Kilder til Kundskab om Oldtiden, som baade Worm og Stephanius jevnlig fik fra Island, og som helst først skulde gjennemgranskes, maatte ogsaa gjøre ham betænkelig ved at afslutte Noterne til Saxo, før alt var gjennemsøgt, der kunde tænkes at indeholde Oplysninger til Danmarks Historie i Oldtiden. Vi minde saaledes om, at Knytlingesaga først i Aaret 1640 kom indenfor hans Synskreds, men uden at han endnu havde nogen, der kunde tyde den for ham [1]). »Kongespejlet« (Speculum Regale) kom ham ved samme Tid i Hænde; men ogsaa her maatte han vente paa en Fortolker, før han kunde vide, om der var noget deri, som burde medtages i hans Noter til Saxo [2]).

---

supplere, hvad Stephanius ogsaa lovede, men maatte senere. i et Brev af 15. Dcbr. 1640, beklage, at han ikke kunde gjøre det saa godt, som han ønskede, da han manglede de fornødne Kilder, og en Del Begivenheder vare undgaaede hans Opmærksomhed, medens han opholdt sig i Udlandet. (Wormii Epist. p. 184—5, 193—4). Chronologien skulde altsaa omfatte den nyeste Tids Begivenheder, og er sikkert den, som for en Del (saa vidt den er bevaret) findes meddelt i mine Hist. Kildeskrifter 1. R. II, 717 ff. — Samtidig sendte Worm ogsaa sit Manuskript til »Regum Daniæ series duplex, et Limitum inter Daniam et Sveciam descriptio«, som han bad Stephanius at gjenemse og forsyne med sine Bemærkninger inden Trykningen, hvad han ogsaa gjorde (Wormii Epist. p. 185—7). Skriftet udkom i Kbhvn. 1642 i Folio.

[1]) Se foran S. 70. Den 9. Aug. 1641 skrev Worm til Stephanius: »Knitlingsagu dignus est, qui totus ferme tuis inseratur notis; ea enim de Regibus nostris à Canuto refert, quæ aut in Saxone non inveniuntur, aut aliter referuntur. Utinam esset, qui latinum eum nobis redderet. Interim ubi otium et valetudo suppetierit, præstabo, quod possum«. Den 17. Novbr. 1643 meldte Worm, at han fra Island havde modtaget en Forklaring af Versene i Knytlingesaga, hvilken han tilbød at sende Stephanius, hvis han havde Brug for den. (Wormii Epist. p. 214, 253).

[2]) Stephanius skriver 14. Novbr. 1640 til Worm: „Speculum meum Regale, aut quicquid illud sit libri, quod isthic (hos Worm)

Under et Besøg paa Nykjøbing Slot i September 1640, hvorhen Worm som Læge var kaldet til Prins Christian, fik han første Gang Lejlighed til at se og undersøge det mærkværdige Guldhorn, som Aaret iforvejen var fundet ved Gallehus i Møgeltønder Sogn. Dette maatte naturligvis i højeste Grad vække hans Interesse. Ikke saa snart var han derfor kommen hjem, før han begyndte at samle Materiale til en Beskrivelse deraf, idet han tillige skrev til Stephanius og bad ham om Meddelelse af Steder hos Saxo og andre gamle Forfattere, hvor Anvendelsen af Horn omtales. Stephanius var ikke sen med at sende en Række Citater, men maatte tillige en Maanedstid senere meddele Worm den mindre behagelige Efterretning, at Professor Henrik Ernst i Sorø ogsaa tænkte paa at udgive en Forklaring af Hornets Anvendelse og Emblemerne paa samme, hvorfor han bad sin Ven om at skynde sig, for at et saa fremragende Monument fra Danmarks Oldtid kunde blive først beskrevet af en dansk Mand, og Æren derfor ikke skulde tilfalde en Udlænding[1]).

Denne Meddelelse bevægede Worm til at ile saa meget, at han allerede ved Aarets Udgang var færdig med Arbejdet. Den 10. Februar 1641 kunde han sende Stephanius et Exemplar af Skriftet »De aureo cornu«, som

---

reliqui, quæso te, diligenter evolvas, et sedulo observes, si quæ notatu digna, vel alicujus momenti, occurrant«. Den 10. Marts 1641 skriver han til samme: »Speculum meum Regale, si usus ex voto es, velim prima quaque occasione restituas; et simul una communices, quæ inde per interpretem descripta habes«. Worm svarer: »Speculum tuum cuiquam reddidi, qui sibi præ reliquis sapere videbatur, quique ejus interpretationem pollicebatur, cum vulgari litera Islandica scriptum esset; sed, quid præstiterit, vides«. (Wormii Epist. p. 193, 197. 199). Det er formodentlig denne Oversættelse, som findes i Upsala (Celsius, Hist. Bibl. Upsal. p. 92).

[1]) Wormii Epistolæ, p. 189—92.

denne modtog med jublende Glæde: »non sine incredibili animi voluptate denuo legi, relegi, perlegi«, og han forjættede Worm, at en udødelig Taknemmelighed skulde følge hans Navn gjennem de kommende Tider. Navnlig var det ham en Glæde, at hans Ven var kommen Tydskeren i Forkjøbet, og han udtalte sig meget skarpt om disse fremmede her i Landet, der, trods deres højst mangelfulde Kundskaber, vare saa tilbøjelige til at skrive om alt muligt, og derved berøvede Landets Børn Lejligheden til at udtale sig[1]).

Da Ernst i et Brev til Prins Christians Kammerjunker, Jochum Gersdorf, siden fremstillede sin fra Worm meget afvigende Opfattelse af Hornets Oprindelse og Betydning, og Worm, der gjennem Stephanius havde faaet en Afskrift af Brevet, svarede derpaa i en meget haanlig Tone[2]), kom Stephanius for øvrigt i en saare vanskelig Stilling. Worm var jo hans prøvede Ven, som han hverken kunde eller vilde forlade; men det kunde have meget betænkelige Følger for ham, om det kom til et aabent Brud mellem ham og hans Kollega, Ernst, da denne havde en høj Stjerne hos Hofmesteren paa Sorø, den gamle Hr. Henrik Rammel, der var meget yndet af Christian IV, hvis Hofmester han havde været i Kongens unge Aar.

---

[1]) »Nosti, quam satagei et præpostere curiosi sint nonnulli exterorum, qui apud nos versantur: adeo ut si ipsorum in potestate situm esset, omnem ferè scribendi materiam nobis præriperent, nihilque intentatum relinquerent, etiam ex iis, de quibus haud magis judicare possunt, quam cæcus de coloribus«. Saaledes skrev Stephanius d. 10. Marts 1641 bl. a. til Worm (Epist. p. 195).

[2]) Ol. Wormii Notæ et animadversiones in epistolam cujusdam de aureo cornu ad Virum clarissimum, Dn. M. Steph. Stephanium, Historicum Regium, et in Academiâ Soranâ Professorem Publicum. Dat. Hafniæ Id. Apr, 1641. (Mnscr. i Thottske Saml. 1472. 4°). Bestaar af 16 Blade, med Undtagelse af en Randbemærkning dog ikke skrevet med Worms egen Haand.

Det kunde meget let komme til at se ud, som om Stephanius spillede dobbelt Spil, og han maatte derfor indstændig anmode Worm om at tage lempeligere paa Sagen og se at faa en Forsoning tilvejebragt med Ernst[1].

Efter Omtalen af denne lille Guldhornsepisode, hvis Forløb neppe var uden Ubehageligheder for Stephanius, vende vi os atter til hans Arbejder med Saxo. Der er maaske ikke noget andet videnskabeligt Værk i vor Litteratur, hvis fremskridende Vææxt vi i den Grad kunne følge næsten i alle Enkeltheder, gjennem en lang Aarrække, som Tilfældet er med Stephanius's Saxo. Den 10. Marts 1641 skrev han til Worm: »Saxonis mei editionem reservo auspiciis novi Typographi nostri«, og Worm svarede, at det glædede ham, at det var kommet saa vidt, at Saxo kunde blive smukt trykt[2].

Værket var dog ingenlunde sin Afslutning saa nær, som disse Ord kunde antyde; men Sorø havde faaet en (ny) Bogtrykker i Henrik Kruse, hos hvem Stephanius's tidligere omtalte Udgave af Qvinctilians Sentenser udkom

---

[1]) Den Nød, hvori Stephanius var kommen ved først, uden Ernsts udtrykkelige Samtykke, at sende Worm en Afskrift af Brevet til Gersdorf, og ved senere at lade sig af Ernst aftvinge Worms (til Stephanius rettede) haanlige Bemærkninger om hans Brev, fremtræder paa en meget anskuelig Maade i hans Breve af 18. April og 7. Maj 1641 til Worm (Epist. p. 203—4). Han maatte bønfalde Worm om for Guds Skyld ikke at lade nogen levende Sjæl se det ovenfor omtalte Brev, hvori han havde udtalt sig saa skarpt om de fremmede Videnskabsmænd her i Landet. — Om hele Kontroversen se P. E. Müller, Om Guldhornene, S. 9 ff. Werlauff, O. Worms Fortjenester af det nordiske Oldstudium, i Tidsskr. for nord. Oldkyndighed I, 315 ff. Et utrykt Brev fra Worm til Stephanius om Sagen findes i Udkast i Bøllings Brevsamling i Kgl. Bibl. Det er dat. 15. (ell. 25.) Oktober 1641 og bærer Præg af en stor Forbitrelse hos Worm mod Ernst.

[2]) »Gaudeo rem eo deductam, ut Saxo tuus nitide excudi possit«. Wormii Epist. p. 197, 199.

1641 [1]), og det vilde naturligvis være en stor Lettelse, naar Saxo kunde blive trykt sammesteds under Udgiverens umiddelbare Tilsyn. Stephanius var dog endnu ikke færdig med Forberedelserne, lige saa lidt som de tilstrækkelige Midler til Udgivelsen vare skaffede tilveje.

I Marts 1641 bad han Worm om Laan af hans endnu uudgivne Værk om de danske Runemindesmærker for ved Benyttelsen deraf at berige sine Noter til Saxo. Han havde allerede 1632 efter Worms Ønske gjennemlæst Manuskriptet [2]); men den Gang havde han ikke givet sig Tid til at udtegne, hvad han ønskede, og desuden var Manuskriptet vistnok senere blevet forøget. I et Brev af 16. Maj s. A. bad Stephanius ogsaa om en Afbildning af Runamoklippen i Bleking med dens formentlige Indskrift; thi da Saxo omtaler den i Fortalen til sin Historie, kunde Anmærkningerne til dette Sted ikke fuldendes uden dette Bidrag [3]).

Worm var, som altid, villig til at hjælpe; men for Tiden havde Kansler Christian Thomesen (Sehested) Manuskriptet til »Monumenterne« til Gjennemsyn, og Worm turde ikke kræve det tilbage fra ham. For dog at hjælpe Stephanius saa godt, som det lod sig gjøre, sendte han ham Kladen til Værket, og senere ogsaa nogle Oldkvad med latinsk Oversættelse til Oplysning af visse Steder hos Saxo [4]).

Stephanius skjønnede paa denne beredvillige Hjælpsomhed, som Worm viste ham. Et Brev af 3. Juni 1641

---

[1]) Se foran, S. 66. Naar der hos Nyrop, Bidrag til den danske Boghandels Hist. I, 151, siges: »Bogtrykker Henrik Kruse i Sorø er 1634 paa Rejse i Tydskland for at skaffe gode Typer tilveje«, da bør Aarstallet rettes til: 1643.

[2]) Wormii Epist. p. 156. 199—200.

[3]) Wormii Epist. p. 204. I Stephanius's Notæ uber. in Sax. p. 22 findes en Afbildning af Klippen.

[4]) Wormii Epistolæ, p. 205—8.

vidner særlig derom. Stephanius havde været meget syg af Feber, og var endnu ikke rask; men med megen Varme bevidner han, at Worm ved sine Bidrag til hans Saxo-Kommentar ikke saa meget gjorde sig fortjent af ham personlig som af hele Fædrelandet. Selv satte han nu alle Kræfter ind paa at faa Noterne færdige, at det længe forventede Værk endelig kunde komme for Lyset[1]). At Skriftet kunde blive ledsaget af forskjellige Afbildninger af Runestene og andre Oldsager, og at disse Billeder kunde tage sig saa godt ud som muligt, dette laa ham meget paa Hjærte og derom korresponderede han jevnlig med Worm, af hvis Monumentværk han fik flere Plader til Laans[2]). En Tid syslede han ogsaa med den Plan at lade Saxos Historieværk ledsages af Billeder af de danske Konger, og gjennem Worm opfordrede han Kjøbenhavns Universitets Professorer til at gjøre Tilskud for at tilveje-bringe saadanne Billeder. Men da disse rundt ud afslog hans Anmodning med Henvisning til hans rigelige Løn som Historiograf, ja endog tilføjede den spydige Bemærkning, at de ikke vilde berøve Professorerne i Sorø saadan Ære[1]), saa opgav Stephanius sin Plan — og der var

---

[1]) Wormii Epist. p. 208—9: »Gratissimæ fuere nuper communicatæ Antiquitates; quas suo propediem loco singulas insertas videbis Notis meis. In eis etenim jam tandem prælo committendis totus sum, et omnibus animi viribus in id unice incumbo, ut diu exspectatum Opus lucem quam primum videat. Deus Opt. Max. det conatibus meis modò successum, vitamque concedat ac valetudinem tanto labori necessariam«.

[2]) Wormii Epist. p. 211—2, 215. Danske Saml. III, 253—4.

[3]) Wormii Epist. p. 221—2. Worm skrev 9. Decbr. 1641 til Stephanius: »Quæ de expensis ad sculpendas imagines Regum Daniæ scripsisti, quibusdam ex Collegis meis proposui. Illi exstimant, Historicum Regium tam amplo gaudere stipendio, ut hisce et similibus si quartam singulis annis impendat, non necessum sit, alios hisce onerari, ad quos historicum negotium non spectat. Putant quoque ægre laturos Collegas tuos, se hoc

intet tabt derved, da alle Billederne jo maatte have været Fantasistykker.

Naar Stephanius i et Brev af 5. August 1641, i Anledning af Noterne til Saxos 3die Bog, skrev til Worm, om han ikke godhedsfuldt vilde meddele ham alt, hvad der fandtes om Nordens Guder i Edda, Scalda, Knytlingesaga, de gamle Kvad og andre Mindesmærker, saa maatte Worm med Føje falde i Forbauselse over et saadant Forlangende, hvis Omfang Stephanius ikke selv kjendte, og han svarede da ogsaa, at skulde han udføre dette Hverv, saa vilde et Aars Arbejde ikke slaa til. Men godmodig og tjenstvillig som han var, føjede han dog til: »Naar Tid og Helbred strækker til, skal jeg dog gjøre, hvad jeg kan«, og ved Hjælp af en islandsk Student, som han havde til Tjeneste, forsynede han virkelig Stephanius i det mindste med en god Del af hvad han havde ønsket [1]).

Efter Meursius's og Pontanus's Død var Stephanius's Forbindelse med de hollandske Lærde standset i nogen Tid. Men i Juni 1641 optog han igjen Brevvexlingen med Ger. Jo. Voss. Til Daniel Heinsius stod han kjendelig ikke mere i det venskabelige Forhold som tidligere; derimod søgte han gjennem Voss at indlede Forbindelse med den lærde Salmasius i Leiden [2]). Om dette er lykkedes, vide vi dog ikke. Men Voss var ganske den gamle. I sit Svar (dat. Amsterdam 1641, 10. Aug. ny Stil) udtaler han sin levende Glæde over, at Stephanius havde skrevet, at han var i fuldt Arbejde med Saxo: »denne ædle Skribent (nobilis Scriptor) fortjener, at ingen

---

honore privari. Cum enim illi stipendiis fruantur honestissimis, in lauto vivant otio, nec tot quotidie, ut nos, graventur expensis, non posse non hanc oblatam provinciam gratissimo animo excipere«.

[1]) Wormii Epist. p. 211, 213—4.

[2]) Vossii Epist. II, 235—6.

uden en Landsmand drager ham frem for Lyset«; og med en smuk Allusion til den oprindelige Betydning af Navnet »Stephanos«, antyder han, at Stephanius ved dette Arbejde gjorde sig værdig til en saadan Krone, som de gamle plejede at hædre velfortjente Borgere med [1]). Ligesaa smigrende for Stephanius var Voss's Udtalelse i et Brev fra Februar 1642, hvormed han sendte ham et af sine Værker med den Bemærkning, at derfor sendte han det til ham, fordi han ansaa ham for en Kjender, der kunde gjøre Skjel mellem hvad der var sagt mange Gange før, og hvad der virkelig var nyt og selvtænkt. Voss slutter med en Forespørgsel om, hvorledes det gik med Saxo. »Hic scriptor et genti tuæ multum gloriæ, et tibi æternum parabit decus [2])«.

I det ovenfor omtalte Brev til Voss havde Stephanius anmodet ham om paa en eller anden Maade at skaffe ham Henrik Canisius's Antiquæ Lectiones. Dette Værk, der udkom 1601—4 i Ingolstadt, og bestaar af sex tykke Kvartbind, indeholder en meget stor Samling af historiske Kildeskrifter. Naar det laa Stephanius meget paa Hjærte at faa dette Værk, saa var det maaske ikke blot, fordi han ventede deri at finde et og andet, der kunde yde Bidrag til hans Kommentar over Saxo, men ogsaa fordi han syslede med Planen til paa lignende Maade at fremdrage Kildeskrifter fra Danmarks Middelalder. Vi have tidligere mødt Antydninger deraf; og at Tanken ikke var opgiven, det fremgaar bedst deraf, at Stephanius for første Gang gjorde Læseverdenen bekjendt med Svend Aagesens Skrifter og særlig hans lille Danmarkshistorie. Denne Forfatter havde været samtidig med Saxo; men hans

---

[1]) Vossii Epistolæ I, 417—8. En Del af Brevet er aftrykt i Notæ uberiores in Sax., Prolegom. p. 46.

[2]) Vossii Epist. II, 435. Et Brudstykke af Brevet i de nævnte Prolegomena, p. 46.

kortfattede Historie var sluttet, en Tid før dennes store Værk havde naaet sin Fuldendelse. Stephanius har da sikkert ment, at Svend Aagesens Skrift ogsaa nu passende kunde være en Forløber for Saxos. Nok er det, at 1642 udkom fra hans Haand:

Svenonis, Aggonis filii, Christierni nepotis, primi Danicæ Gentis Historici, quæ extant Opuscula, Stephanus Johannis Stephanius ex vetustissimo Codice Membraneo MS. Regiæ Bibliothecæ Hafniensis primus publici juris fecit, notisque historicis pariter ac philologicis illustravit. Soræ, typis Henrici Crusii. 1642. 8°. (223 S.).

Skriftet, som blev udgivet efter en Codex i Universitetsbibliotheket, der gik til Grunde ved Branden 1728, indeholder tre mærkelige Stykker fra Middelalderen, hvilke af Stephanius betegnes paa følgende Maade:

I. Compendiosa Historia Regum Daniæ à Skjoldo ad Canutum VI, Waldemari I filium.

II. Leges Castrenses, sive Curiales, Canuti Magni, Daniæ et Angliæ Regis.

His accessit Incerti autoris Genealogia Regum Daniæ à primo Rege Dan ad Christophorum I. ex eodem Codice MS.

Alle tre Stykker ere senere paany udgivne af Langebek, der ikke har haft nogen anden Kilde at holde sig til end Stephanius's Udgave[1]). — Svend Aagesens to Skrifter ere af Udgiveren forsynede med temmelig udførligere Anmærkninger (for en Del ogsaa benyttede af Langebek),

[1]) I. er trykt i Scr. Rer. Dan. I, 42—64; II. i S. R. D. III, 139—59 med den mere passende Titel: Historia Legum Castrensium Regis Canuti Magni. III. findes i S. R. D. I, 20—25 (jvfr. Usinger, Die dänischen Annalen und Chroniken des Mittelalters, S. 23—4).

medens Stephanius ikke har ledsaget det tredie, anonyme Stykke med Noter.

Om Udgaven har Werlauff, i sine (utrykte) Forelæsninger over Kilderne til Danmarks Historie[1]), ytret: »Arbejdet er, efter den Tids Maalestok, i det hele al Ære værd; Anmærkningerne ere mest filologiske«. Og paa et andet Sted: »Texten synes at være godt udgiven, hvad og kan ventes om Stephanius, der var større Filolog end Historiker«. Ogsaa Langebek har med Ros udtalt sig om Stephanius's Udgave, der jo desuden har den store Fortjeneste at have bevaret disse Kildeskrifter for os. De havde allerede været kjendte af Lyskander, der tildels har ladet dem afskrive, men desværre af en saa udygtig og uvidende Person, at Langebek, som kjendte denne Afskrift, ikke formaaede at gjøre nogen Brug af den[2]), ligesom enhver, der endnu tager denne Afskrift i sin Haand, maa tilstaa, at det er umuligt at faa nogen fornuftig Mening ud af den, naar man ikke har Stephanius's Udgave liggende ved Siden af. Ikke desto mindre har den af Lyskander foranstaltede Afskrift[3]) i den nyeste Tid foranlediget en interessant Discussion mellem to tydske Historikere, hvilken her kortelig bør omtales, da den formentlig yder nogen Oplysning om Beskaffenheden af den Codex, som Lyskander og rimeligvis ogsaa Stephanius har benyttet.

Det var afdøde Dr. G. Waitz, som i 1887 i Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XII, 13 ff. gjorde opmærksom paa, at Lyskanders

---

[1]) Hdskr. i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 869, 4°.

[2]) Script. Rer. Dan. I, 42.

[3]) Den findes i Arne Magn. Samling, 33, 4°. (Se den trykte Katalog over denne Samling I, 361). Med Lyskanders egen Haand er kun Titlerne og Overskriften paa første Side. Resten er en Afskrivers Værk.

Afskrift tildels indeholder en anden Text end den af Stephanius udgivne, og det en saadan, som efter Waitz's Mening bør foretrækkes som Grundlag for en ny Udgave: »Darüber kann kein Zweifel sein, dass der handschriftliche Text, so verderbt und an manchen Stellen lückenhaft derselbe ist, im grossen und ganzen als der ursprüngliche angesehen werden muss, und dass deshalb eine neue Ausgabe auf Grund desselbe dringendes Bedürfnis ist«. Den Slutning, Waitz her er kommen til, har fundet skarp Modsigelse af Dr. O. Holder-Egger (anf. Skr. XIV, 151 ff.), der vistnok har truffet det rette, naar han antager, at den Lyskanders Afskriver foreliggende Codex har været stærkt glosseret, og at den uvidende Skriver har indført Text og Glosser mellem hinanden paa en Maade, der ikke tyder paa, at han har haft nogen Forstaaelse af hvad han skrev. Det synes i Middelalderen at have været en Art Skoleøvelse, i dertil indrettede Codices eller Bøger med vidt Rum mellem Linierne[1]), at omskrive eller fortolke en Forfatters Text, almindelig saaledes, at der istedenfor sjældnere eller i strængere Forstand klassiske Udtryk valgtes mere vulgære, der passede til det i Middelalderen sædvanlige Lavmaal af Kundskab til Latinen. En saadan Codex maa den af Lyskander benyttede have været; men et Spørgsmaal er det, om det dog alligevel er det samme Haandskrift, som Stephanius har benyttet, skjønt vi i hans Text ikke mærke videre til Glosserne.

Dr. Holder-Egger har rigtignok bestridt en saadan Antagelse. »Zwar möchte ich nicht glauben«, siger han, »dass der von Stephanius benutzte Kopenhagener Codex selbst glossiert war; davon würde sich bei der Sorgfalt

---

[1]) I vor gamle Litteratur have vi ogsaa en trykt Bog, indrettet paa denne Maade, nemlig Roskilde-Udgaven fra 1534 af Erasmus's latinske Oversættelse af Pauli Breve. som er beskreven i min Kbhvns Univ. Hist. I, 33.

und Gewissenhaftigkeit des Stephanius Spuren wenigstens in seinen zahlreichen erklärenden Noten finden. Indessen ist es ja möglich, das in der Text desselben schon Glossen einer älteren Handschrift aufgenommen waren«. (Nogle Exempler, der kunde gjøre saadant sandsynligt, anføres).

Hertil kan bemærkes, at saa mange Anmærkninger Stephanius end meddeler, er disse dog ikke af kritisk Art. Til Støtte for min Antagelse om, at Lyskander og Stephanius have haft samme Haandskrift til deres Raadighed, skal her gjøres opmærksom paa, at vi af en Notits i Lyskanders »Scriptores Danici« vide[1]), at den Codex, han kjendte, ikke blot indeholdt de to Skrifter af Svend Aagesen, men ogsaa den anonyme »Genealogia«, skjønt denne ikke er optagen i den af ham foranstaltede Afskrift. Det har naturligvis intet at sige, at Lyskander i Tankeløshed ogsaa tillægger Svend Aagesen dette lille Skrift, skjønt Indholdet noksom viser, at det er forfattet mindst 50 Aar efter hans Tid. Paa Identiteten tyder ogsaa den Omstændighed, at baade Lyskander og Stephanius havde den af dem benyttede Codex fra Universitetsbibliotheket; den sidste siger det udtrykkelig[2]), og om den første vide vi, at han havde mange Haandskrifter tillaans sammestedsfra, og da vel ogsaa dette; eller hvis han selv har erhvervet det, saa kom dog hans Samlinger efter hans Død til det nævnte Bibliothek. At Stephanius har forbigaaet Glosserne, kan formentlig ikke være nogen grundet Indvending mod den her udtalte Formening; thi

---

[1]) Se min Udgave af Klavs Christoffersen Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter, S. 304 (hvor dog den sidste Linie i Note 3 bør udgaa).

[2]) Stephanius siger baade paa Titelbladet og i Fortalen til sin Udgave af Svend Aagesens »Opuscula«, at Codex var funden i »Regia Bibliotheca Hafniensis«, hvorved maa forstaas den Del af Universitetets Bibliothek, som Christian IV havde skjænket i Aaret 1606.

da han var en kyndig og forstandig Mand, har han vel kunnet skjønne, hvad der var Text og hvad der blot var Omskrivning, noget som Lyskanders Afskriver ikke har haft nogen Forestilling om. Selvfølgelig vil en ny Udgiver af Svend Aagesen ogsaa tage Hensyn til Afskriften, saa slet den end er; men noget stort Udbytte af den vil han neppe faa. Stephanius's Text skal i det store og hele nok staa sin Prøve[1]).

Sin Udgave af disse Kildeskrifter fra Danmarks berømmelige Tid havde Stephanius tilegnet Christen Friis's Eftermand i Kanslerembedet, Hr. Christian Thomesen til Tanderup. Det gjaldt om at vinde denne Stormands Bistand nu, da Udgivelsen af Saxo stundede til, for hvilken Svend Aagesen skulde være en Forløber. Den nye Kansler havde vel ikke saa omfattende litterære Interesser, som hans Forgjænger havde haft; men han var dog utvivlsomt en Mand, der stod paa Højdepunktet af sin Tids Dannelse, og hans Karakter var præget af Retsind. Stephanius gjorde derfor neppe uden Grund Regning paa, at han kunde vinde hans Interesse for det nationale Foretagende, der var hans eget Livs Hovedopgave. Vel muligt, at det skjønne Tristichon, som Stephanius samme Aar havde skrevet over Kanslerens Svigerfader, den lærde Holger Rosenkrands, ogsaa kan have bidraget til at henlede Opmærksomheden paa ham[2]).

Udgaven af Svend Aagesen hilsedes i et længere latinsk Digt af en ung Mand, der nys var kommen til Sorø og strax var traadt i et nært Forhold til Stephanius, nemlig Vitus Bering, der som Latinist, og særlig som

---

[1]) Det er ogsaa det Resultat, som Dr. Holder-Egger gjennem sin omhyggelige Undersøgelse kommer til.

[2]) Det er trykt i et Skrift af Dr. Henrik Ernst til Holger Rosenkrands's Minde (Soræ 1642), se Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 651 (jvfr. smst. S. 36).

latinsk Digter havde ganske ualmindelige Evner, ligesom han heller ikke var fremmed for historiske Interesser[1]. Den Gang var det ikke at forudse, at Bering, som endnu kun var Hovmester for en ung adelig Akademist, inden ret mange Aar skulde blive Stephanius's Eftermand baade som Professor og kongelig Historieskriver. Men hans livlige Aand maatte gjøre hans Besøg kjærkomne i Stephanius's Hus, og han har sikkert truffet Sømmet paa Hovedet, naar han i det omtalte Digt, der var det eneste, som ledsagede »Sveno Aggonis Opuscula« ud i Verden, betegnede den lille Bog som en Morgenrøde, der bebudede, at »Saxos Dag« var nær for Haand[2].

Inden vi gaa over til det sidste Afsnit af Stephanius's Virksomhed for Udgivelsen af Saxo, skulle vi omtale nogle mindre Arbejder, som han i Aarene 1641—42 syslede med. Saaledes samlede han Materiale til danske Biskoppers Historie. Den 14. November 1641 takkede han Worm for Tilsendelsen af en »Catalogus Episcoporum Arhusiensium«. Den 20. Juni 1642 bad han samme skaffe ham en Levnedsbeskrivelse af sin afdøde Svigerfader, Biskop Mads Jensen (Medelfard) i Lund. Da Worm opfyldte hans Begjæring, takkede han i et Brev af 10. Juli s. A., hvori han tillige antydede, at en Chronicon Episcoporum Lundensium snart kunde ventes fra hans Haand. I et Brev af Oktober s. A. sendte Worm ham en Notits om en af Roskilde-Bisperne, som han havde fundet paa en Indskrifttavle i Højrup Kirke, og som kunde tjene til at korrigere Hvitfeldt[3]. Men dermed ophører Omtalen af dette Emne. Trykt blev Arbejdet ikke. Det samme

[1] I min Biografi af Vitus Bering i Hist. Tidsskr. 5. R. I, 8 ff. findes nærmere Oplysning om hans Forhold til Stephanius.

[2] Quicquid id est, Stephani domibus, ceu Phosphorus exit,
Et propè Saxonis nunciat esse diem.

[3] Wormii Epistolæ p. 219, 233—5, 237—8. Marmora Danica I, 198.

gjælder de Samlinger til Adelshistorien, hvormed Stephanius ogsaa syslede[1]. — I Bibliotheket i Upsala findes et Haandskrift med Titel:

Breve Chronicon Archiepiscoporum Lundensium ante CCLXXXI annos conscriptum a Nicolao Johannis Filio, Archiepiscopo Lundensi, Stephanus Johannis Stephanius ex duobus optimæ notæ MS. codicibus edidit cIɔ Iɔ cxlii. (7 Blade i 4°)[2].

Her have vi maaske den »Chronicon«, hvis snarlige Fremkomst Stephanius i det ovenomtalte Brev til Worm bebudede. Men hans Studier til Bispehistorien have kjendelig strakt sig videre. Navnlig kan det omtales, at han har ejet og da utvivlsomt ogsaa benyttet det gamle Haandskrift, som han har kaldet »Rescripta pruilegiorum S. Otthonienses Ecclesiæ«, hvilket endnu findes i Upsala[3].

Da Worm i Aaret 1642 endelig var kommen saa vidt, at han kunde lade sit berømte Runeværk, Monumenta Danica, trykke, og agtede at optage Skriftet om Guldhornet deri, maatte Stephanius samle alt, hvad han kunde finde, til Supplering af Worms Behandling af dette Emne. Striden med Dr. Ernst var endnu i frisk Minde[4], og det gjaldt om at give Worms Hypothese om Hornets Bestemmelse en saa fast historisk Underbygning som muligt. De

[1]) Joh. Buno siger i sin Defensio contra Ol. Rosenkrantzium, p. 45: »Stephanus Joh. Stephanius, Historiarum in Acad. Sorana Professor, cum ibidem degerem, Nobilium familiarum, quæ in Dania sunt, ortus indagabat, earumque stirpes colligebat, ex cujus commentariis illa et plura cognosci possunt«. Jvfr. Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 569. (Det her meddelte Brev fra Stephanius er fra 1645 og ikke fra 1641, som der ved en Trykfejl staar).

[2]) Klemmings trykte Brev af 24. Dcbr. 1850 til Werlauff om det stephaniske Bibliotheks Sjæbne (sidste Side).

[3]) Celsius, Hist. Bibl. Upsal. p. 103. Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 459 Not.

[4]) Se Wormii Epist. p. 217.

sidste Bemærkninger, Stephanius sendte, naaede dog ikke at komme med i Skriftet, da Trykningen var skreden saa rask frem, at Worm i November 1642 kunde sende sin Ven i Sorø et Exemplar af sine Monumenta [1]), som denne naturligvis modtog med stor Glæde. Navnlig frydede det hans Hjærte, at Worm oftere havde omtalt hans Navn med Ære i Skriftet. Han stolede paa, at dette skulde være ham et Værn mod dem, der stræbte at undergrave hans Anseelse, i Haab om derved selv at komme i Vejret [2]). Da han ønskede at vise, at han havde læst Skriftet med tilbørlig Opmærksomhed, sendte han Worm strax en Række Bemærkninger, han havde gjort under Læsningen. Sin Misfornøjelse udtalte han kun over, at der havde indsneget sig forskjellige Trykfejl i det Æredigt til Worm, hvormed han havde ledsaget Skriftet [3]).

Naar Stephanius i sit Brev havde hentydet til, at der var dem, der ved at nedsætte ham gjerne vilde forsøge at vippe ham af Pinden, som man siger, for selv at komme til at indtage hans Plads, saa kommer man til at tænke paa nogle temmelig dunkle Antydninger i de nærmest foregaaende Breve, der vare vexlede mellem ham

---

[1]) Det kobberstukne Titelblad til Monum. Dan. bærer Aarstallet 1643, som altsaa ikke er det Aar, hvori Skriftet virkelig udkom.

[2]) »Ita per te nomen meum immortalitati consecratum, una cum tua fama omnes terrarum oras, qua viget eruditionis honos. pervagabit. Certe gaudeo talem me præconem nactum, cujus judicio fretus eorum malevolentiam, qui per meam ruinam et ignominiam emergere cupiunt, securus despiciam«. Saaledes skriver Stephanius til Worm den 30. Novbr. 1642. (Ep. p. 239).

[3]) Worm søgte (Epist. p. 243) at berolige Stephanius med, at det var umuligt ganske at undgaa Trykfejl. Han vilde nok komme til at erfare det, naar han selv kom i Lag med Trykningen af Saxo. »Nec Sveno tuus horum immunis«. Det er mærkeligt nok det eneste Sted i den trykte Brevvexling mellem Worm og Stephanius, hvor den sidstnævntes Udgave af Svend Aagesen omtales.

og Worm, og hvori Forklaringen af hans Misstemning formodentlig maa søges. I Oktober 1642 skrev Worm nemlig: »Audio, novum quendam ex Arabia, Asia, Græcia, Persia, Utopia reducem Stentorem epistolas meas ad te sugillare, quod vocandi casu Stephanie[1]) tibi scribam; at bonus ille, si illam, quam præ se fert, Græcæ lingvæ peritiam ex tot, quot hic Magnatibus venditat, sibi forsan vix visis, multo minus lectis, voluminibus hausisset, utique cujus lingvæ propria esset hæc vox, non ignorasset, et vel ex rudimentis Grammaticis didicisset, propria a Græcis tracta quo pacto vocandi casu a Romanis sint prolata. A ferula adhuc calere videtur, quam vix effugiet. Sed Alastorem hunc ad Pædagogium vestrum amando, paululum ei ut excutiant tyrones Grammatici. Te adhuc valere jubeo, me Stephanie, elegantia non tam Wormiana quam Statiana et Classicorum quorumvis spectabilis«. — Hertil svarede Stephanius fra Sorø den 22. Oktober s. A.: »Alastor ille Græculus et Arabs, cujus proxime mentionem injecisti, ad munus Historiographi, quod post excessum b. m. Pontani hactenus vacavit, aspirare dicitur. Et non sunt pauci, qui a Magnifico Dn. Cancellario jam traditam et demandatam ipsi augustissimam hanc functionem certo affirment. Nescio sane, quod astrum Germanis tantam felicitatem hac tempestate temperet et afflet, Danis in imo subsellio relictis etc. Sed manum de tabula[2])«.

Hvem var nu denne »Alastor« (Plageaand), som vilde korrigere Worms Latin, denne Mand, som gjorde sig til af at have været Verden rundt, og om hvem Rygtet gik, at Kansleren allerede havde overdraget ham den ved Pontanus's Død ledige Historiografpost? En Tydsker var han jo, siden hans Fremtræden kunde give Stephanius

[1]) Nemlig istedenfor den sædvanlige latinske Vocativ: Stephani.
[2]) Wormii Epistolæ, p. 237–9.

Anledning til den bitre Klage over, at Tydskerne bleve i Danmark foretrukne for Landets Børn. Da han for øvrigt særlig betegnes som »Araber«, maa han vel paa sine Rejser være naaet til dette Land, eller dog have tilegnet sig Sproget. Derved afskjæres enhver Tanke om, at det kan have været Dr. Henrik Ernst, hvem Worm heller ikke vilde have betegnet som en Skolefux, der trængte til Riset. Derimod kommer man nærmest til at tænke paa den i den lærde Verden ikke ubekjendte Berliner Christian Raue, en Broder til den Johan Raue, der var bleven Stephanius's Eftermand som Professor Eloqventiæ i Sorø. Fra sin Ungdom af havde Christian Raue (der var født 1613) lagt en ejendommelig Vandrelyst for Dagen. Efter allerede at have set sig en Del om i Verden tog han 1636 Magistergraden i Wittenberg. Derpaa havde han begivet sig til Upsala. I Aaret 1637 havde han for en Tid slaaet sig ned i Kjøbenhavn som Privatdocent og Hovmester for adelige Ynglinger[1]). Ved en vis polyhistorisk Viden og navnlig ved sin Interesse for de orientalske Sprog havde han vidst at hendrage Opmærksomheden paa sig, saa han var bleven kjendt med flere ansete og lærde Folk. Men da det alligevel ikke var lykkedes ham at skabe sig en blivende Stilling her i Landet — han gav de danske Studenters ringe videnskabelige Sands Skylden — saa havde han begivet sig til Holland og siden til England, hvor han var kommen i Forbindelse med den berømte Orientalist Pocock. Derved havde han banet sig Vej til i Selskab med en engelsk Kjøbmand at gjøre en længere Rejse til Smyrna, Constantinopel og

---

[1]) Jo. Meursii Opera, ed. Florent. XI, 609—10, 611—12. I Thottske Saml. 1843, 4° findes sex Breve fra Chr. Raue til Jo. Meursius, daterede fra Kjøbenhavn i den første Halvdel af Aaret 1637. Det mest karakteristiske ved dem er de over alle Bredder strømmende Lovtaler over Meursius, som de indeholde.

andre Steder i Orienten, hvor han med stor Iver havde lagt sig efter de østerlandske Sprog, særlig Arabisk, og havde erhvervet en stor Samling ældre og nyere Haandskrifter i allehaande orientalske Sprog, hvilke han havde bragt tilbage med sig til England. Efter sin Tilbagekomst havde han fra London den 25. Oktober 1641 tilskrevet Biskop Jesper Brochmand og tilbudt Kjøbenhavns Universitet nogle af de af ham erhvervede græske og arabiske Haandskrifter til anseelige Priser[1]). Det er os ikke bekjendt, hvad Brochmand har svaret ham; men i Aaret 1642 har Raue mulig atter været en Tid her i Landet[2]). Senere havde han efterhaanden Ansættelse i Utrecht, Amsterdam, Oxford, Upsala, Stokholm[3]) og Kiel, indtil han 1677 endte sin urolige Livsvandring som Professor ved Akademiet i Frankfurt an der Oder. Gram siger om ham, at der neppe var noget Land i Europa, han ikke havde besøgt, og i hans Gravskrift omtales han som vidt bekjendt for sine Rejser i Europa, Asien og Afrika[4]). Nok er det: han var en Mand med mangfoldig Viden i forskjellige Retninger; men en underlig, usympathetisk Personlighed synes han dog at have været[5]). Naar den

---

[1]) Danske Mag. 5. R. II, 27—8. Af et af Chr. Raues ovennævnte Breve fra 1637 ses, at han allerede da var kommen i Forbindelse med Brochmand.

[2]) Joh. Moller, der i Cimbria literata II, 680—88 har leveret udførlige Oplysninger om Chr. Raue, anfører som det første af hans udgivne Skrifter: »Consilium extemporale peregrinationis pro Georgio Reeds, Dano, Soræ A. 1642 scriptum. Hafn. 1642, 4°«. Andre tillægge dog Broderen Johan Raue dette Skrift, som ikke mere synes bevaret.

[3]) Annerstedt, Upsala Univ. Hist. I, 330 f. Celsius, Hist. Bibl., Stockholm, p. 129 sq.

[4]) Meddelt i Cimbr. lit. II, 683. Det akademiske Programma funebre i Anledning af Chr. Raues Død findes trykt i Notitia Universitatis Francofurtanæ, p. 267—70.

[5]) Gram har til det ovenanførte Sted af Meursius's Breve føjet nogle Oplysninger om Chr. Raue, der slutte saaledes: »Ceterum

nævnte Gravskrift særlig betegner ham som »Chronologus«, finde vi deri en Støtte for vor Formodning om, at det var ham, som Stephanius 1642 saa nødig vilde se som Kollega eller vel snarere som Konkurrent i Historiografstillingen. For denne Formodnings Rigtighed taler ogsaa den Omstændighed, at en Jacob Raue fra Berlin, der sikkert har været en Broder til de to ovennævnte Videnskabsmænd, i Aarene 1640—45 var Lærer i Kansler Chr. Thomesens Hus [1]) og da let kan have fundet Lejlighed til at anbefale sin Broder til Kansleren; og det var jo denne, der, efter hvad der var berettet Stephanius, havde udset hin Tydsker til dansk Historiograf, som han jo dog heldigvis ikke blev, hvad der saa end har forstyrret Planens Iværksættelse.

Spørgsmaalet, om hvorledes Midlerne til Udgivelsen af Saxo skulde tilvejebringes, havde længe været en Anstødssten, som holdt Stephanius tilbage fra at lægge den sidste Haand paa Værket. Han havde vel, som tidligere er omtalt, faaet nogen Understøltelse af tre af Landets Stormænd; men denne var dog ikke tilstrækkelig til Afholdelse af Udgifterne ved saa stort et Værk. Der maatte altsaa søges andre Udveje. Da Stephanius i Begyndelsen af Aaret 1642 bankede paa hos den nye Hofmester paa Sorø, Hr. Henrik Rammel, fik han kun et Afslag. Han tænkte da paa at faa dannet et Consortium af sine Venner og andre Mænd, der maatte antages at have Interesse for Sagen. Disse skulde da tilskyde det fornødne mod Andel i Udbyttet. Men for at faa Bogen udbredt i Udlandet, maatte man nødvendig have en Boghandler med i Consortiet, hvorfor Stephanius henvendte sig til

---

moribus Virum fuisse nec sibi nec aliis satis commodis, multa in eius vita ostenderunt«.

[1]) S. B. Smith, Kjøbenhavns Univ. Matrikel I, 194.

Jochum Moltken i Kjøbenhavn med indtrængende Opfordring til ham om at træde til. Han maatte imidlertid erfare, at den Ære, han havde tiltænkt sine Venner og andre Videnskabsmænd, nemlig at bekoste Trykningen af Saxo, satte de ikke synderlig Pris paa. Med megen Indignation fortæller han saaledes Worm, at Biskop Brochmand havde undslaaet sig for Deltagelse[1]).

Naar Stephanius i et Brev af 24. Marts 1642 meddelte Worm, at han agtede sig til Kjøbenhavn i Anledning af den tilstundende Herredag, saa maa man antage, at han har villet gjøre et nyt Forsøg, om Rigets Stormænd ikke kunde bevæges til at tage sig af Sagen. Men Forsøget har neppe bragt noget Udbytte. Der var altsaa intet andet tilbage, hvis hans mangeaarige Arbejde ikke skulde være spildt, end at gaa til Kongen om Hjælp, hvad allerede Worm havde raadet ham til. Men Vejen til Kongen gik gjennem Kansleren. Som det tidligere er omtalt, tilegnede Stephanius under 18. Oktober 1642 Hr. Christian Thomesen sin Udgave af Svend Aagesen. To Maaneder efter kom endelig den saa længe ønskede Understøttelse i Form af følgende kgl. Befaling til Rentemestrene: »Vider, eftersom os elsk. Mester Staphen Hansen, vores Professor Historiarum paa det adelige Akademi Sorø, underdanigst er begjærendes, vi hannem ville forstrække nogle Penge til Hjælp, hundrede Ris Skriver-Papir til Saxonem Grammaticum paa Trykken at lade forfærdige: da bede vi Eder og naadigst ville, at I lader forskrevne M. Staphen Hansen dertil bekomme 150 Rdlr., naar han dem begjærer[2])«.

Ved dette Tilskud var Værkets Fremkomst sikret, og fik Stephanius siden end Anledning nok til at klage

[1]) Wormii Epistolæ, p. 225—27.
[2]) Kongebrevet, dat. 16. Dcbr. 1642, er trykt hos Tauber, Sorø Academi, Tillæg Nr. 42. Jfr. Wormii Epist. p. 246.

over Forsinkelser, saa gik det dog nu fremad mod en heldig Afslutning. Maaske var det for at fremme Trykningen, at Værket deltes mellem to Bogtrykkere. Selve Texten til Saxos Historie trykkedes nemlig hos Jochum Moltken i Kjøbenhavn, de udførlige Prolegomena og Noterne hos Henrik Kruse i Sorø. Da den sidste ikke var tilstrækkelig forsynet med Typer, maatte han gjøre en Rejse til Tydskland for at erhverve, hvad han manglede [1]). Runetyperne, som jevnlig anvendtes i Noterne, fik Stephanius gjennem Worm til Laans fra Kjøbenhavn, ligeledes adskillige af de i Worms Monumenta Danica anvendte Billeder af Mindesmærker fra Oldtiden.

Det var i de Tider sædvanlig et Tegn paa, at et Værk nærmede sig sin Afslutning, naar Forfatteren eller Udgiveren satte sine Venner og Velyndere i Virksomhed med at affatte Ærevers, der kunde anbefale baade Skriftet og dets Forfatter til den lærde Verdens Opmærksomhed. Og om end Stephanius Udgave af Saxo egentlig ikke trængte til saadanne Prydelser, der undertiden vare af tvivlsomt Værd, saa krævede dog Skik og Brug, at netop et saa betydningsfuldt Værk ledsagedes af mange lovprisende Tilraab. Og vi høre da ogsaa, at Stephanius allerede i Marts 1643 begyndte at banke paa hos sine litterære Venner og siden saa jevnt hen blev ved dermed, indtil han havde faaet saa stor en Bunke Vers, som han ønskede sig [2]). Adskillige have vel ogsaa selv tilbudt deres Tjeneste.

Imidlertid gik der dog en lang Tid, inden Værket blev færdigt. Den sørgelige Krig synes at have øvet en hemmende Indflydelse. Den 15. April 1644 skrev Stephanius til Worm: »Inden en Maaned eller to haaber jeg,

---

[1]) Wormii Epistolæ. p. 252.
[2]) Wormii Epist. p. 251, 255. Danske Saml. III, 254.

at hele Værket skal komme for Lyset, naar Gud blot naadig vil tæmme Svenskernes Rasen[1])«. Der gik dog meget længere Tid hen, end der var paaregnet. Efterhaanden som Noterne rentryktes, sendte Stephanius Arkene til Worm og bad ham gjennemse dem, om han fandt noget at rette deri[2]). Endnu den 22. December 1644 skrev Stephanius til sin Ven og bad ham om nogle Oplysninger, der skulde indføres i »Prolegomena«, hvilke han da ogsaa fik[3]).

Det er misvisende, naar det kobberstukne Titelblad til Stephanius's Udgave af Saxos Text bærer Aarstallet 1644, hvad noksom fremgaar deraf, at Dedicationen til Christian IV er undertegnet: Prid. Non. Januar. 1645, og at Stephanius først den 27. Februar s. A. sendte Worm denne Dedication, for at han skulde gjennemlæse den, og, hvis han ikke fandt noget at rette i den, lade Bogtrykkeren sætte den med smukke store Typer. Den er i formel Hensende meget smukt affattet, men indeholder, som Werlauff etsteds har sagt, en mærkelig Blanding af Frimodighed og Smiger. Et Udtryk som »præsens temporum securitas« tager sig unegtelig underligt ud paa en Tid, da Rigets Stilling var saare kritisk, og Sverig første Gang gjorde Fordring paa danske Provinser[4]).

Vistnok er hele Værket først blevet færdigt midt i Aaret 1645, da Stephanius ikke før 15. Juli d. A. kunde sende et (vistnok smukt indbundet) Exemplar til Worm, med Anmodning til ham om at overrække det til den franske Gesandt og Fredsmægler de la Thuillerie, der alt tidligere havde udtalt sig meget sympathetisk om dette

---

[1]) Danske Saml. III, 254.
[2]) Wormii Epistolæ, p. 252, 254—5.
[3]) Wormii Epistolæ, p. 261—3.
[4]) Forelæsn. over Kilderne til Danmarks Historie (Ny kgl. Saml. 869, 4°).

litterære Foretagende, og levende ønskede at blive bekjendt med Værket[1]).

Som alt bemærket bestaar det af to Dele, af hvilke den første bærer følgende Fællestitel:

Saxonis Grammatici Historiæ Danicæ Libri XVI. Stephanus Johannis Stephanius summo studio recognovit, Notisqve uberioribus illustravit Soræ Typis et sumptibus Joachimi Moltkenii, Reg. Acad. Hafn. Bibliop. 1644, Fol. (384 S.).

Dette Bind indeholder kun Saxos Text (alle Anmærkninger af enhver Art ere henviste til 2den Del) tillige med den ovenomtalte Dedication samt Index og Errata typographica majora (og af dem er der mange). — Andet Bind har følgende Specialtitel:

Stephani Johannis Stephanii Notæ uberiores in Historiam Danicam Saxonis Grammatici. Una cum Prolegomenis ad easdem Notas. Soræ Typis Henrici Crusii, Academ. Typogr. Anno Messiæ 1645. Fol. (60 + 255 S.).

Angaaende Indholdet af denne Del kan bemærkes, at Prolegomena giver udførlige Oplysninger om Saxos Historieværks Skjæbne gjennem Tiderne, særlig om den ved M. Christiern Pedersens Omhu udkomne Editio princeps (Paris 1514). Denne havde Stephanius maattet holde sig til, da Haandskrifter ikke fandtes, og de to senere Udgaver som Textkilder vare uden Værd. Hans Rettelser i den Text, som forefandtes i Edit. pr., vare af den Art, at han haabede, at Læseren vilde finde, at Saxo neppe kunde have skrevet anderledes. Derpaa meddeles omhyggelig samlede Oplysninger om Saxos Person og Livs-

---

1) Wormii Epist. p. 259—60, 264—7. Et uindbundet Exemplar af Saxo sendte Stephanius den 12. Juni 1645 til sin Ven, M. Hans Ravn, Rektor i Slagelse (Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 568).

stilling samt om Affattelsestiden for hans Historieværk; endvidere om hans Stil, der betegnes som »elegans, floridus, tersus, sublimis, splendidus atque magnificus«, og om de Forfattere, han især har taget til Forbillede (Valerius Maximus og Martianus Capella). Temmelig udførlig gjennemgaaes en Række dels rosende, dels dadlende Udtalelser om Saxo og hans Værk hos ældre eller nyere Forfattere, hvortil føjes Stephanius's varme Forsvar for ham og Gjendrivelse af Beskyldningerne for, at han var en Fabelskribent. Adskillige af de Bemærkninger om Sagnets Forhold til Historien, som Stephanius med megen Flid har samlet, ville endnu læses med Interesse. Tilsidst følger en Del rosende Udtalelser om Saxo i Breve til Udgiveren, samt en Række Æredigte i Anledning af den nye Udgave, dels af Stephanius's Medlærere og andre til Sorø knyttede Personer, dels af Professorer ved Kjøbenhavns Universitet og enkelte andre litteraære Venner[1].

Mærkeligst ved Indhold og Omfang er maaske det

[1]) Da det kan have sin Interesse at kjende Navnene paa Æredigtenes Forfattere, skulle de her anføres i den Orden, hvori Digtene staa: 1. Henricus Ernstius, J. U. D. et Profess. Reg. Acad. Soranæ. 2. Olaus Worm, Med. D. et Profess. Reg. Acad. Hafn. 3. Joannes Laurenbergius, D., Mathem. in Regia Sorana Profess. 4. Christianus Severini f. Longomontanus, Mathem. in Reg. Acad. Hafn. Profess. 5. Thomas Bangius, Sanctæ Ebr. Linguæ Prof. P. in Reg. Haun. Acad. 6. Albertus Mejerus, G. L. P. 7. Georgius Frommius, in Acad. Hafn. Prof. P. 8. M. Brynolfus Svenonius Islandus, Episcopus Scalholtensis in Islandia Australi. 9. Johannes Svaningius Ripensis, Præpositus Regius in Samo Balthica. 10. Erasmus Pauli Vindingius, Regiæ Scholæ Soranæ Rector. 11. Johannes Mejerus, Poeta Coron. Cæs. Scholæ Cathedralis Ripensis Rector. 12. Ericus Ericius Pontoppidanus P. L. C. et Ph. M. 13. Petrus Nicol. Mehrnerus. 14. Vitus Bering. 15. Godefridus Cretschmarus [Hovmester for en ung Adelsmand i Sorø, se S. B. Smith, Univ. Matr. I, 200]. 16. Christianus Aagardus. 17. Gabriel Christophori, SS. T. St. [siden Præst i Blære og Ejdrup, Vib. St.].

Digt, hvormed den laurbærkronede Poet, Mag. Erik Eriksen Pontoppidan prydede Værket. Tanken deri er i Korthed følgende: For at adsprede sig lidt fra besværlige Regjeringsbyrder sammenkalder Jupiter Guderne til Olympen, i Haab om at høre lidt nyt fra Jorden. En efter anden komme de frem, Guder og Gudinder, og prise hver sit Land. Da Talen tilsidst falder paa Danmark, kommer Jupiter i Tanker om, at det danske Folk, som i gamle Dage havde øvet saa store Bedrifter, dog ikke var tilstrækkelig berømt, væsentlig fordi Saxos Historie ikke var noksom bekjendt. Apollo faar derfor det Hverv at tage Bolig i Kjøbenhavn med Sommerlejlighed i Sorø, og her er han naturligvis saa heldig at træffe paa Stephanius, der er den rette Mand til at bringe Saxo til Ære.

Efter Prolegomena følge Anmærkningerne til Texten (Notæ uberiores), der dels ere af filologisk dels af historisk Art, og vidne om Udgiverens uhyre Belæsthed. Omtrent 500 forskjellige Forfattere fra Oldtiden, Middelalderen og den nyere Tid ere benyttede, og det er lykkedes Stephanius at tilvejebringe et Apparat til Forstaaelsen af Saxo, om hvilket man med Vished kan forudsige, at det aldrig ganske vil blive forældet, hvor mange nye Udgaver af denne Historieskrivers Værk, der end i Tidens Løb maatte komme for Lyset[1]). Værket slutter med udførlige Indices og en sørgelig lang Liste over Trykfejl.

Stephanius's Udgave af Saxo blev i sin Tid modtagen med Taknemmelighed af alle, der kunde skjønne Værkets Betydning[2]), og omtales endnu med Agtelse, selv om man nu kan se Manglerne ved den, ligesom den nu til historisk Brug er afløst af andre og mere tidssvarende Udgaver.

---

[1]) Der existerer nu syv Udgaver af Saxo, tre før og tre efter Stephanius's, foruden Oversættelserne.

[2]) Se Moller, Hypomnemata in librum Alb. Bartholini De scriptis Danorum, p. 409.

I sine Forelæsninger over Kilderne til Danmarks Historie har Werlauff ytret: Stephanius rettede adskillige Fejl i Editio princeps, og i Anmærkningerne fremsatte han flere brugbare Conjecturer. Hvad der især gjør denne Udgave vigtig, er det rige Apparat af Anmærkninger af filologisk og antikvarisk Indhold, særlig Oplysninger, som Stephanius havde faaet af Arngrim Jonsen og Brynjulf, samt en vidtløftig Indledning om alt, hvad man kunde finde og vidste om Saxos Personalier og Arbejder. — Paa et andet Sted har samme grundige Kjender sagt: Stephanius var en god Kritiker, ogsaa hans Bestræbelser for den indre Kritik vare for hans Tid højst agtværdige; han confererede Saxo med islandske Kilder, heri understøttet af sine lærde islandske Venner, dog kun til enkelte Steder. — Paa et tredie Sted ytres om Stephanius: Han var nærmest Filolog, og besad ingen dybe historiske Kundskaber, men levende Interesse for dansk Historie og stor Samlerlyst. Hans filologiske Anmærkninger til Udgaven ere de vigtigste. Alligevel er Texten neppe given saa godt, som det kunde ske ved Hjælp af Editio princeps og de Krøniker, som have benyttet Saxo, før han blev trykt, af hvilke de vigtigste ere Chron. Sialandiæ og Thomas Gheysmer [1]).

Efter at have omtalt de lidet værdifulde Udgaver af Saxo, som besørgedes i Udlandet, siger Velschow i For-

[1]) I Tilhøreres Kollegiehefter findes Werlauffs Forelæsninger i Ny kgl. Saml. 869, 4°, Vol. 1—4. Han har vel neppe selv nogensinde fuldstændig udarbejdet denne interessante Forelæsning, der strakte sig gjennem en Række Aar (de omtalte Hefter ere fra Trediverne), men har formodentlig nøjedes med Notater, der mundtlig expliceredes. — I Hübners Hamburgische Bibliotheca Historica, Cent. IV, p. 185 sq. findes en Artikel om Stephanius's Udgave af Saxo. Men jeg har forgjæves efterspurgt dette Værk i vore offentlige Bibliotheker, saa jeg ikke veed, om Artiklen har noget Værd.

talen til P. E. Müllers og sin smukke og fortjenstlige Udgave af dette Værk (1839): »Semel tantum ab indigenis manibus Saxonis historia Danica latine typis conscripta est, Soræ 1644 sq., tum demum editorem nacta, qui quum summo studio textui emendando rebusque narratis illustrandis debitam curam impendi ductus, tum felici ingenio magnaque doctrina adjutus hoc munere honorifice defungi posset. Stephanus Johannis Stephanius, qui textum Saxonis innumeris in locis felici plerumque sagacitate et judicio emendavit, exquisito doctrinæ apparatu obscuriores explicavit verborum formulas, haud pauca sollerter congessit ad res ipsas narratas illustrandas, et prologomena denique magna eruditione referta de vita et scriptis Saxonis notis suis præmisit, justis coævorum votis omnino satisfecisse censendus est. Sed ducenti fere anni præterlapsi sunt, ex quo editio Stephaniana lucem adspexit, neque ei certe, qui non nescit, quantopere his duobus seculis historiæ studium et rerum inprimis antiquarum cognitio profecerit, pluribus opus erit, ut perspectum habeat, hanc editionem historicis nostri ævi satisfacere non posse«.

Et Blik paa Müllers og Velschows Udgave af Saxo vil vise, hvor mangfoldige af Stephanius's Rettelser og Anmærkninger de have benyttet; men ganske vist have de ogsaa forkastet adskilligt, af hvad han har antaget [1]), og ført den historiske Fortolkning betydelig videre, end det var Stephanius muligt, særlig paa Grund af hans

---

[1]) Naar Etatsraad Japetus Steenstrup i sit interessante Skrift om Harald Haardraades Tog til Limfjorden (Fra Videnskabens Verden III, 61) har holdt paa Rigtigheden af Stephanius's Rettelse af et Sted i Ed. princ., hvor Müller atter har tilbageført den ældste Udgaves Læsemaade: Lymici maris, for Lymivicci maris hos Steph., saa maa det dog bemærkes, at denne selv har anført Formen Lymivicci blandt Trykfejlene bag i sin Udgave.

mangelfulde Kjendskab til Nordens Oldsprog. Naar Velschow imidlertid, ligesom tidligere den yngre Otto Sperling og Gram, har forkastet hans Antagelse om, at Saxo har været Provst i Roskilde Kapitel, saa har Stephanius dog senere fundet en ligesaa skarpsindig som dygtig Forsvarer i C. Paludan-Müller[1]), hvis Bevisførelse neppe vil blive gjendreven, med mindre nye Kilder skulde komme for Dagen, hvad vel ikke er at vente.

Som bekjendt er der i den allernyeste Tid fremkommet en ny Udgave af Saxo i Tydskland (ved Dr. Alfred Holder, Strassburg 1886). I denne er der taget Hensyn til de i den senere Tid opdagede Brudstykker af Saxo-Haandskrifter[2]), som hverken Stephanius eller Müller og Velschow kunde kjende, og som i det hele have givet tydske Historikere Anledning til interessante Bemærkninger om Saxos oprindelige Text[3]) og have ladet os skimte, at den Ordfylde (verbositas), som er egen for hans Stil, dog maaske ikke altid tilhører Grundskriftet, men mulig paa sine Steder (navnlig i 1ste Bog) kan stamme fra Glossatorer, der i Middelalderen have anvendt Saxos Bog til Skoleøvelser.

Endnu kan det omtales, at Stephanius's litterære Ven, Biskop Brynjulf Svensen i Skalholt, der havde ydet

---

[1]) Hvad var Saxo Grammaticus? og hvor er hans Grav. (Program fra Nykjøbing Skole 1861).

[2]) For disse er der gjort fortrinlig Rede i Chr. Bruuns Skrift: Angers-Fragmentet af et Haandskrift af Saxo Grammaticus med en Indledning. (Lykønskingsskrift til Kjøbenhavns Universitet ved dets Firehundredeaars Stiftelsesfest fra det store Kgl. Bibliothek). Kbh. 1879.

[3]) G. Waitz, Quellen des Saxo. (Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte XII, 17—25). P. Hasse, Das Angers'sche Fragment des Saxo Grammaticus. (Smst. XII, 315 32). O. Holder-Egger, Zur Textkritik des Saxo und Sueno Aggeson. (Smst. XIV, 135—62).

saa mange Bidrag til Forklaringen af Saxo, efter at han fra Stephanius havde modtaget det længe forønskede Værk, gav sig til end yderligere at commentere Saxos Fortale til Historien, som det synes foranlediget dertil af Stephanius selv. Udbyttet foreligger i et Haandskrift i Arne Magnussens Haandskriftsamling (856, 4°) med Titel: Brynulphi Svenonis Conjectaneorum in præfationem Saxonis periculum. I Fortalen, der er dateret: Skalholt Id. Apr. 1640, omtales Stephanius med den største Berømmelse, og hans Udgave og Noter til Saxo prises i høje Toner. Da han imidlertid døde Aaret efter, har han vel neppe faaet dette Skrift at se. Mester Bryujulf synes at have foræret det til Dr. Oluf Worm; i alt Fald var det dennes Søn, Villum Worm, der 1706 skjænkede Haandskriftet til Arne Magnussen, i hvis Samling det endnu findes [1]).

Til sin gamle Ven, Ger. Jo. Voss i Amsterdam, der saa levende havde interesseret sig for Udgivelsen af Saxo, kunde Stephanius ikke sende noget Exemplar af sin nye Udgave før næsten et Aar, efter at den var udkommen. Skylden var dog ikke hans, men Voss's egne Landsmænds, som i den ulykkelige Krig, Danmark havde ført med Sverig, havde staaet paa Svenskernes Side og derved nødt alle Danske til at afbryde enhver venskabelig Forbindelse med Holland. Dette lod da Stephanius ogsaa sin Ven høre, da han endelig den 24. April 1646 sendte ham et Exemplar af Saxo, og bad om hans Bemærkninger til Noterne, da den Tanke ikke laa ham fjern fremdeles at samle Oplysninger til Forklaring af Saxo: »Erunt, cum bono Deo, curæ secundæ meliores [2])«.

---

[1]) Hdskr. er altsaa ikke tabt, som der undertiden siges.

[2]) Vossii Epistolæ II, 313. En karakteristisk Ytring i Brevet angaaende Hollænderne er efter en Afskrift af Brevet i Langebeks Diplomatarium anført hos Fridericia, Danmarks ydre polit. Hist. 1629–60, II, 189.

Voss indlod sig i sit Svar ikke paa det politiske Mellemværende; men udgjød sig i en begejstret Lovtale over Skriftet: »Tandem læta affulsit dies, qua non dubitandum, æternumne Cimbricæ gentis decus, Saxo Grammaticus vester, Stephanii mei, popularis sui, beneficio, sanus, bonaque corporis habitudine, pereruditoetiam Commentario auctus illustriorque, ac verbo ut dicam, omnino ejusmodi, qualem hactenus desideravimus, in lucem manusque hominum elegantiorum venit. Exprimere non possum, quam bene mihi de te ipso, de gente vestra, deque universa Republica literaria meritus videaris. Deus plurimos tibi annos largiatur, ut melius meliusque mereri possis. Quamquam tantum effectum tibi, ut si vel brevi (id non benignum numen sirit) humanitus aliquid tristius subeundum foret, sic quoque æternum, ut in te Saxo, sic tu in Saxone tuo sis victurus, nullaque dies sit deletura beneficium utriusque vestri. Si ante annum habuissem hos labores tuos, crebrius nomen tuum legeretur in opere nostro de Vitiis Sermonis: in quo videbis aliquando etiam ad partes avocari Suenonem tuum [1]«.

Naar Voss, samtidig med at ønske Stephanius et langt Liv, udtalte, at om han end skulde dø snart, vilde hans Navn dog leve med Saxos, saa talte han sandt. Stephanius's Løbebane blev ikke lang; men Udgaven af Saxo er bleven et Mindesmærke — monumentum ære perennius — paa hans Grav. »Saxos berømte Udgiver« kalder C. Paludan-Müller ham [2]), og mange andre have paa anden Maade udtalt den samme Dom, som ligger i disse Ord.

---

[1]) Vossii Epistolæ I, 495. Brevet er dateret: Amstelodami xi Jun. (n. St.) 1646. I Voss's Værk »De historicis Latinis libri III. Editio altera priori emendatior et duplo auctior«, Lugd. Bat. 1651, p. 433–4, omtales Saxo; men Udgaverne af denne Forfatter nævnes dog ikke, altsaa heller ikke Stephanius's.

[2]) Hvad var Saxo Grammaticus? og hvor er hans Grav? S. 5.

Medens Trykningen af Saxo stod paa, havde Stephanius, som man let kan tænke, ikke indskrænket sig til Korrekturlæsning, men ogsaa syslet med andre Arbejder. Den 17. Februar 1643 skrev han til Worm: »Det er nu godt et Aar siden, at jeg meddelte Eder en haandskreven Chronologia, afskreven efter en Codex i Seefelds Bibliothek; den vilde jeg gjerne paa kort Tid have til Laans. Thi jeg har besluttet, med Guds Hjælp, at udgive et helt »Systema Chronologiarum Danicarum«. Ogsaa fra Universitetsbibliotheket bad Stephanius ved samme Tid om Laan af et nærmere betegnet Manuskript, der indeholdt »varia Chronologica[1])«. Tre Aar efter skrev han til Worm, at han vilde gjøre sig Flid for, »ut varia Opuscula Historica, quæ in forulis meis latitant et magni sunt ad patriæ res illustrandas momenti, foras protrudam[2])«. Og det er sikkert det samme Foretagende, som han i et Brev af 24. April 1646 til Ger. Voss betegner som en Samling »Monumenta rerum Danicarum«, hvilken han haabede snart at faa udgiven[3]). Desværre naaede han ikke sin Hensigt. Men hans store Samling Afskrifter af Annaler vedrørende Danmarks Historie i Middelalderen findes endnu i Universitetsbibliotheket i Upsala (Delagardies Donation Nr. XXV flg.) under Titel:

> Chronologiæ Danicæ Systema, varias rerum Danicarum Chronologias, ex diversis codicibus manuscriptis aliisque monumentis antiquissimis collectas, et in unum volumen redactas, repræsentans: opera et studio Stephani Johannis Stephanii. Folio[4]).

Samlingen er flittig benyttet af Langebek ved hans Ud-

---

1) Wormii Epistolæ, p. 249—51.
2) Wormii Epistolæ, p. 269.
3) Vossii Epistolæ, II, 313.
4) Celsius, Historia Bibliothecæ Upsaliensis p. 94 sq.

gave af Scriptores Rerum Danicarum[1]), og er saaledes kommen Historiens Venner tilgode og har været af saa meget større Vigtighed, som de Grundskrifter, Stephanius benyttede ved sine Afskrifter, saa godt som alle gik til Grunde i den ulykkelige Brand, der 1728 fortærede Universitetsbiblioteket i Kjøbenhavn med alle de der i Tidernes Løb opsamlede litterære Skatte.

Stephanius's »Chronologiæ Danicæ Systema« er altsaa noget ganske andet end den »Chronologia Danica«, som hans Ven, den yngre Hans Svaning, havde udarbejdet[2]), og om hvilken der er saa megen Tale i Stephanius's Brevvexling med Worm[3]). Den sidste skrev under 7. Februar 1646, at Rigsraad Knud Ulfeld, der med stor Interesse havde gjort sig bekjendt med Stephanius's Udgave af Saxo, dog beklagede, at den ikke var ledsaget af nogen Chronologi. Worm havde svaret ham, at det ogsaa havde været Stephanius's oprindelige Hensigt at vedføje en saadan, men da han havde set den udførlige Chronologia Danica, som Svaning havde udarbejdet, saa havde han henvist Læseren til denne, der skulde være udkommen samtidig med Saxo, hvis Bogtrykkerne ikke havde gjort Vanskeligheder. Worm bad derfor Stephanius at sende ham Manuskriptet til Svanings Bog, for at han kunde vise Knud Ulfeld det. Dette skete da ogsaa, og Ulfeld fandt saa meget Behag i den, at han lovede at tage sig af, at den kunde blive trykt. I hine Tider var imidlertid Trykningen af et saadant større videnskabeligt Værk en saare omstændelig Sag. Mange Vanskeligheder

---

[1]) Scr. Rer. Dan. I, 10. 266, 387. II, 17, 169, 520. IV, 282 sq. V, 570, 571. VI, 253. 519. VII, 1.

[2]) Af et Brev fra Stephanius til Worm (Epist. p. 273) ses, at Svanings Værk oprindelig var dediceret til Kansler Chr. Friis, altsaa har det været fuldendt fra Forfatterens Haand før 1639.

[3]) Wormii Epist. p. 267–8, 270, 271, 272–3, 274–6, 280, 228–5.

fra den overordentlig trevne Bogtrykkers (Jochum Moltkens) Side vare at overvinde. Forfatterens afsides Opholdssted — han var jo Præst paa Samsø — maatte ogsaa volde nogen Forsinkelse. Nok er det, at skjønt Worm og Stephanius med levende Interesse toge sig af Sagen, naaede Bogen dog først at komme for Lyset i den sidstes Dødsaar, 1650.

Et andet historisk Skrift, som Stephanius paa en Maade ogsaa har staaet Fadder til, er den af hans Kollega, Dr. Henrik Ernst, 1646 udgivne »Regum aliquot Daniæ Genealogia et Series anonymi ex veteri codice MS. edita«. Den 31. August 1645 skrev Stephanius til Worm: »Collega meus D. Ernstius, jussu Magnifici Domini Cancellarii, propediem juris publici faciet Genealogiam Regum aliquot Daniæ, sibi donatam in Galliis a Du-Chenio, qui Scriptores Francicos aliquot Tomis divulgare constituerat, nisi fati violentia interceptus fuisset. Ita omnes ad illustrandam patriam nostram conspirant«. Den sidste Bemærkning kunde antyde en vis Misfornøjelse fra Stephanius's Side over, at Ernst vilde gaa ham ind i Næringen: Worm, der ikke havde glemt, at Ernst havde villet gjøre det bedre end han ved Forklaringen af Guldhornet, opfattede i ethvert Tilfælde Sagen saaledes, da han svarede Stephanius: »Quo tendat Ernstius suis Genealogiis, nemo tam obesæ naris est, quin olfaciat: Tu commentaria in eas meditare[1])«. Det kom imidlertid til at gaa anderledes, end man efter denne Indledning skulde vente. Ernst var for klog til at støde Stephanius, meget mere tog han ham til Forbillede og Hjælper. Hans Anmærkninger til »Genealogia« vare ganske i Smag med dem, hvormed Stephanius havde ledsaget sin Udgave af Svend Aagesen, og Ernst undlod ikke, hvor Lejlighed gaves, at

[1]) Wormii Epistolæ, p. 266, 267.

yde sin Kollega den hæderlige Omtale, han fortjente[1]; og endelig begjærede han, at Stephanius skulde anbefale Skriftet til det historiske Publicum, hvad denne ogsaa gjorde i en Skrivelse og et Digt, som Ernst satte foran i Bogen[2]. Stephanius havde i sin Skrivelse fremhævet det glædelige i, at der ogsaa blandt Juristerne fandtes Mænd, der vilde ofre Tid og Flid paa Oplysning af Danmarks Historie; og vi maa vel antage, at det var hans virkelige Mening. I alt Fald er der ingen Misfornøjelse at spore i de Ord, hvormed han den 2. Juli meddelte Worm, at denne med det allerførste vilde fra ham modtage Ernsts Skrift: »Genealogiam Regum Daniæ quam propediem publico dabit D. Ernstius noster, a me brevi habebis[3])«. I Virkeligheden har Ernst ogsaa gjort sig fortjent ved Fremdragelse af dette tidligere ubekjendte Kildeskrift, der, som han rigtig bemærker, oprindelig synes at have været et Indlæg fra dansk Side i Processen mod Kong Philip August af Frankrig, i Anledning af at denne vilde forskyde sin Dronning, Ingeborg af Danmark, og derfor paastod, at han var i for nært Slægtskab med hende[4]).

Da Sorø Akademi i flere Henseender var Kjøbenhavns Universitet sideordnet — man kunde saaledes erhverve akademiske Grader og theologisk Attestats (med Dimis) i Sorø — saa tilfaldt det ogsaa Professorerne her at underkaste Skrifter den befalede akademiske Censur, naar Forfattere henvendte sig til dem derom. Stephanius's

[1]) Som Exempel kan anføres, at ved p. 26—7 at citere Helmolds Slavekrønike siger Ernst: »ut in MS. Cod. Helmoldi lib. I. cap. VIII legitur, quem, et multos alios mecum ex refertissima sua Bibliotheca communicavit Vir clarissimus et patriæ historiæ studiosissimus ac peritissimus Stephanus Johannis Stephanius, quam amicam operam invicem nobis præstare solemus«.

[2]) Se Tillæg Nr. 10.

[3]) Wormii Epistolæ, p. 273.

[4]) Skriftet er paany udgivet i Scr. Rer. Dan. II, 154 sq.

ovenfor omtalte Anbefaling af Ernsts Skrift kan maaske til en vis Grad betragtes som en saadan. I ethvert Tilfælde gjælder det vistnok den ret udførlige Henvendelse »til den gunstige Læser«, hvormed Stephanius 1645 ledsagede Boghandler Jens Sørensen Nørnissoms »korte danske Krønike«, og hvori han søgte at antyde den opdragende og dannende Betydning, som Kundskab til Historien, særlig Fædrelandets, øver[1]). Endnu bestemtere fremtræder den akademiske Approbation i den »Censura«, hvormed han forsynede en af sine Lærlinges, Adelsmanden Gabriel Acheleyes, politisk-filologiske Drøftelser af Tacitus's Bog om de gamle Gemaners Sæder[2]).

Kjendte vi de akademiske Forhold i Sorø ligesaa nøje, som vi kjende de kjøbenhavnske, vilde vi vistnok kunne paavise flere Spor af Stephanius's egentlige Professorvirksomhed[3]). Men de forskjellige Tilløb, der ere gjorte til en mere indgaaende Fremstilling af de akademiske Forhold i Sorø — særlig Alb. Thuras — have haft en saa ublid Skjæbne, at det nu er vanskeligt at danne sig en ret klar Forestilling om Livet i Sorø paa hin Tid[4]). Vi maa derfor væsentlig holde os til Ste-

---

[1]) Se Tillæg Nr. 7.

[2]) Se Tillæg Nr. 11.

[3]) Af Wormii Epist. p. 282 ses, at han 1647—8 var Decanus; thi han beklager (i et Brev af 8. Dcbr. 1647), at han ikke ret havde kunnet fremme et Hverv, Worm havde overdraget ham, »ob varios labores et curas, quas secum adfert onerosum illud Decanatus officium mihi nuper commissum, ut et adjuncto Programmate satis intelliges«. Et Brev, skrevet 1646 af Stephanius paa den fraværende Decans Vegne til Biskop Brochmand, og hvori Sorø Akademis Uafhængighed af Biskoppen hævdes, vil findes meddelt som Tillæg Nr. 8. Jvfr. Nr. 9.

[4]) E. G. Taubers Udsigt over Sorøe Academies Forfatning 1623—65, Kbhvn. 1827, er vel ret fortjenstligt, særlig ved Meddelelsen af en Del Aktstykker, men lader dog mangfoldige Spørgsmaal ganske uberørte.

phanius's litterære Sysler, som, takket være de Levninger, som ere bevarede, af hans udstrakte Brevvexling, træde klarere frem og tillige give os Oplysning om adskillige af de Mænd, med hvem han stod i nærmere Forbindelse.

Blandt saadanne kan nævnes Magister Jakob Bing, en Mand, som just ikke hører til de meget bekjendte[1]), men dog var af dem, der nærede varm Interesse for de Emner, som Stephanius syslede med, og gav ham Meddelelse om historiske Kilder, han var kommen paa Spor efter[2]). I Litteraturen er han, saa vidt vides, ikke optraadt; men der er bevaret en lærd Brevvexling mellem ham og M. Hans Mikkelsen Ravn om Udvandringerne fra Norden i Oldtiden[3]). Den sidstnævnte, der siden 1640 var Rektor i Slagelse, hørte ogsaa til Stephanius's Venner og Aandsfrænder.

Ravn var en Mand med mangesidige litterære Interesser, en ypperlig Skolemand, en stor Ven af dansk Poesi saa vel som af Musikken, og endelig en ivrig Bogsamler. Der var meget, som maatte knytte ham til Stephanius, der var den ældre og paa flere Omraader mere kyndige. Vi se dem understøtte hinandens Studier ved Laan af Bøger og Manuskripter[4]). Musikken var ogsaa et Forbindelsesled mellem dem. Ravn var baade praktisk og

---

[1]) Han var født i Odense og blev 1639 Student fra Herlufsholm Skole, tog 1643 Magistergraden i Kjøbenhavn, blev 1650 Rektor i Lund, efter at han tidligere havde været Rektor i Landskrone. Han døde 1654. (Se Personalhist. Tidsskr. IV, 59 og de der nævnte Kilder, samt Danske Mag. 5. R. II).

[2]) Wormii Epist. p. 265—6 (her synes at være Tale om det Udtog af Saxo, som almindelig betegnes med Thomas Gheysmers Navn).

[3]) Jvfr. Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 519—20.

[4]) Den 27. Febr. 1646 skriver Stephanius til Worm: »Eddam Snorronis reddam, quum reddiderit Scholæ Slaglosianæ Rector Johannes Corvinus, cui, priore anno, eam utendam dedi«. Jvfr. Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 531, 569 (Brevet her er fra 1645 og ikke, som der ved en Trykfejl staar, fra 1641), 571.

theoretisk Musiker, og Stephanius havde idetmindste megen Interesse for Musikken og vìstnok ikke ganske ringe Indsigt i dens Theori, som det synes en Arv fra hans Fader[1]). Der er endnu bevaret et for Kjendere vistnok mærkeligt lille Haandskrift om den græske Kirkemusik, som Stephanius 1645 fik til Foræring af sin Kollega, Professor Johan Lauremberg i Sorø, med hvem han bestandig synes at have staaet i en meget venlig Forbindelse[2]).

Da Stephanius af og til besøgte Ravn i Slagelse, og denne By jo ikke ligger langt fra Sorø, kan det ikke undre os, at han efterhaanden fik flere Forbindelser her, især efter at hans Svoger Elias Eisenberg 1647 var bleven Slotspræst i Antvorskov og Hospitalspræst. Vi finde Stephanius som Gjæst ved Bryllup og Begravelse i Slagelse[3]), og det kan neppe være tvivlsomt, at Sognepræsten ved S. Michels Kirke sammesteds, M. Peder Villadsen, har hørt til hans yngre Venner og Beundrere. Den nævnte

---

[1]) Hist. Tidsskrift 3 R. IV, 531, 571. Stephanius har ledsaget Ravns musikalske Værk »Heptachordum Danicum« (1646) med et Digt, hvori han slaar paa, at Forfatterens Navn snarere burde være Nattergal end Ravn.

[2]) Hdskr. findes i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 3537. 8°. Foran staar skrevet:

Cl. Virum Dn. M. Stephanum Jo. Stephanium, Historicum et Professorem Regium, Collegam meum, hoc libello donare volui
Jo. Laurenbergius, Mathem. Pr.

Soræ A. 1645 Kal. Maij.

En Paategning paa Haandskriftet kunde give Anledning til den Antagelse, at det var den græske Oldtids-Musik, der omhandledes; men Hr. Angul Hammerich har oplyst mig om, at det er den senere græske Kirkes Musik, som de for vore Øjne underlige Krageteer angaa.

[3]) Hist. Tidsskr. 3 R. IV, 571. Wormii Epist. p. 277; det er om M. Knud Hansens (Præst paa Antvorskov) Jordefærd i Slagelse der paa sidstnævnte Sted er Tale.

Mand, der siden vandt et Navn ved sin Deltagelse i Statsomvæltningen 1660, og døde 1673 som Biskop i Viborg, havde i sin Ungdom været Amanuensis ved Jørgen Seefelds Bibliothek paa Ringsted Kloster, og siden studeret Historie i Leiden, og syslede fremdeles, naar Lejlighed gaves, flittig med Fædrelandets Historie og Oldsager, hvorom forskjellige haandskrevne Sager endnu bære Vidne [1]). Men den Slags Folk vidste Stephanius at skjønne paa.

Naar han forøvrigt skrev til M. Hans Ravn, da var det ikke blot litterære Emner, det gjaldt, men ogsaa Forhold af mere privat Natur. Sagen var, at skjønt Stephanius var den tilsyneladende højt lønnede kongelige Historiograf, saa maatte han dog undertiden søge til den fattige Rektor i Slagelse om Laan [2]). Det var en mørk Skygge, der faldt over Stephanius's senere Aar, at han næsten altid var i pinlig Pengeforlegenhed, fordi han ikke kunde faa sin Løn udbetalt. Et Brev, han den 7. December 1643 skrev til Dr. med. Otto Sperling, viser allerede, hvorledes Sagerne stod. Paa en meget indtrængende Maade beder han ham nemlig, om at han »endnu denne Gang ligesom tilforn« vilde tale hans Sag hos Rigshofmester Korfits Ulfeld, at han kunde faa en Anvisning paa den resterende Løn for det sidste Halvaar. Med Bekostning sendte han sin Amanuensis til Kjøbenhavn for at overbringe Sperling Brevet og et sjældent medicinsk Haandskrift, som han tilbød ham som Foræring, i det Haab at Budet dog mulig kunde faa Pengene tilbage med [3]). Men vi vide ikke, om det lykkedes; Tidsforholdene vare lidet gunstige.

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 492 ff. Det kgl. Bibliotheks Exemplar af Stephanius's Udgave af Svend Aagesen er paategnet: Petrus Wilhadus 1643.

[2]) Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 568, 573.

[3]) Danske Saml. I, 308—9.

Senere har Stephanius dog maaske faaet det meste af hvad der resterede[1]). Vi have i alt Fald fundet en kgl. Anvisning, dat. 11. Dcbr. 1646, til Rentemestrene om at udbetale ham et Aars Løn[2]). Men i Slutningen af Aaret 1647 var det atter galt fat. Da havde han 900 Rdl. tilgode af sin Historiografløn. Selv var han rejst til Kjøbenhavn for at tale med Renteskriveren, »som giver Pengene ud«, men havde her faaet den Besked, at der intet var i Kassen. Af andre havde han dog senere hørt, at det ikke forholdt sig saa. Han skrev derfor til D. Oluf Worm og bad ham tage sig af Sagen og ligeledes anmode Dr. Thomas Fincke, af hvem han havde laant Penge, om at have Taalmodighed[3]). At Worm har gjort sit bedste i Renteriet, se vi af et følgende Brev, men Udfaldet blev lige trøstesløst[4]). Den 31. Januar 1649 skrev Stephanius til Worm: »Den ærværdige Olding, Dr. Fincke, maa tilgive mig sendrægtige Betaler! Thi siden I saae mig i Kjøbenhavn, har jeg ikke modtaget en Øre fra det kongelige Renteri. Men Statholderen, Hr. Jochum Gersdorf, gav mig stort Haab om, at Resten af min Løn, som overstiger 900 Rdl., inden kort Tid skulde blive mig betalt. Han (Fincke) maa altsaa finde sig i en lille Forhaling, som jeg vil godtgjøre med den skyldige Rente[5])«.

Haabet viste sig imidlertid ogsaa denne Gang som skuffende; i alt Fald har Stephanius neppe faaet mere end et lille Afdrag paa sit Tilgodehavende; og alt som

---

[1]) I Werlauffs Forelæsninger over Kilderne til Danmarks Historie (Ny kgl. Saml. 869, 4°) findes en Notits om at Stephanius 1644 havde 900 Rdl. (1½ Aars Løn) tilgode. Kilden har jeg ikke fundet. Mulig er det en Forvexling med hvad der nedenfor berettes under Aaret 1647.

[2]) Se Tillæg Nr. 12.

[3]) Danske Saml. III, 256.

[4]) Wormii Epistolæ, p. 282.

[5]) Wormii Epistolæ, p. 286.

Aaret skred mod Enden, trak Skyerne mere og mere sammen over hans Hoved, medens Sygdom tillige gjorde hans Kamp for Tilværelsen tungere. I September 1649 var han sidste Gang i Kjøbenhavn. Han bankede paa alle Døre, der kunde tænkes at føre til Opfyldelsen af hans berettigede Krav og fri ham ud af den overhængende Nød, men forgjæves: »Carbones pro thesauro, spem pro re, promissa pro messe aurea, reportavi. Quid tandem fiet? mihi infamia et inopia relicta est! O Deus, in quæ nos reservasti tempora!« Saaledes skrev han til Worm, og hans følgende Brev er næsten endnu smertefuldere: »Gud, han hjælpe mig naadelig; thi jeg er i stor Besværing [1])« — og Hjælpen kom, men ikke fra det kongelige Renteri.

Vi have ført Skildringen af de pinlige Forhold, som forbitrede Stephanius's sidste Aar, næsten indtil det Punkt, da Døden udløste ham fra al Møje. Men vi maa nu atter vende tilbage til de Studier, som dog ogsaa kastede Lysglimt over disse trange Tider. Af Natur var Stephanius nemlig ikke Melankoliker, og i Venners Kreds eller mellem de kjære Bøger kunde han dog undertiden glemme det Tryk, som Næringssorg og Sygdom lagde paa ham. Et Brev, han den 31. Januar 1647 skrev til M. Hans Ravn, og hvori han meldte sit snare Komme til Slagelse, som det synes i Anledning af Ravns Fødselsdag, ender med følgende Ord: »Interim adorna pulvinaria tua, dejice telas oranearum, doliolum optimi Medonis, quam alii Mulsum vocant, in angulo quodam reconde, ut habeas, quo me laute excipias. Nam vinum calculi mei renuunt. Musicam item svavissimam in svavissimo Modo, Lydio an Dorio, fac audiamus. Interim Vale et Bono publico diu superstes vive, vige, flore [2])«. Saadanne Ord tyde

[1]) Wormii Epist. p. 289. Danske Saml. III, 257—8.
[2]) Hist. Tidsskrift 3. R. IV, 571.

paa en Mand, der trods sine Stensmerter gjerne vilde være glad blandt Venner. Han kunde endnu ret hjærtelig glæde sig ved sine Blomster, og da han vel ikke havde Raad til at forskrive kostbart Frø fra fremmede Steder, henvendte han sig til Worm, der havde en skjøn Have og mange sjældne Blomster, og han blev ikke skuffet, naar han kom til ham med Begjæring om Frø og Blomsterløg[1]). Endelig vidne Brevene, som han vexlede med denne Ven, om, at hans litterære Interesser bevaredes til det sidste.

Medens Stephanius med en Flid, som endnu maa opvække vor Beundring, samlede og afskrev Kilder fra Middelalderen[2]), havde han ogsaa sin Opmærksomhed henvendt paa den nyere Tids Historie. I et oftere citeret Brev af 24. April 1646 til Ger. Jo. Voss ytrer han, at han var helt optagen af Fortsættelsen af Meursius's ufuld-

---

1) Wormii Epist. p. 278-80, 282. Den 25. Maj 1647 skriver Stephanius: »Quum non sis nescius, quam vehementer delectari soleam variorum florum, præcipue rariorum, amœnitate, supplicat tibi hortulus meus, ut semina nonnulla illi exornando, per hunc internuncium, suppedites, vel etiam bulbos et radices« etc.

2) Ogsaa andre Kildeskrifter, som just ikke kunne regnes til de middelalderlige Annaler, sysselsatte ham. Saaledes den saakaldte »Seditionum Daniæ Historia« (Wormii Ep. p. 231—2) om hvis Forfatter han med Iver spurgte, uden at faa noget Svar paa dette vanskelige Spørgsmaal (jvfr. Rørdam, Historieskrivn. i Danm. og Norge efter Reform., S. 10 ff.). Han ejede Andreas Sunesens Haxaëmeron, og da Worm 1644 ønskede det til Gjennemsyn, sendte han det tilligemed en Afskrift, som han antog Hvitfeld havde ladet gjøre; men Worm fik hurtig nok af dette vanskelige Opus, og sendte det snart tilbage. (Epist. p. 255-8). Den 7. Febr. 1646 skrev Worm: »Eddam Sæmundi accepisse te audio«, og bad om at laane den. Stephanius svarede: »Eddam Sæmundi Sigfusonii accepisse me verissimum est . . . Certe liber est rarissimus, et multa continet antiqua, vetusta, sepulta« (Epist. p. 267, 269, jvfr. p. 274—5. Se ogsaa Annal. for nord. Oldk. og Hist. 1861, S. 78).

endte Christian III's Historie. Allerede noget tidligere (27. Februar s. A.) havde han givet Worm samme Meddelelse, nærmest til Efterretning for saadanne, som ønskede at vide, hvorledes det gik med hans Arbejder, og han havde tilføjet: »hvis Gud giver mig Liv og Helbred, vil dette Supplement til Meursius's Historie se Lyset i tilstundende Høst. Derpaa agter jeg, om Gud vil, at tage fat paa Frederik II's Historie«.

Fortsættelsen af Meursius's Værk indtil den nyeste Tid var uden Tvivl nærmest det Hverv, som paalaa Stephanius i hans Egenskab som kongelig Historiograf[1]), skjønt det kunde synes underligt at levere en trykt Fortsættelse af et utrykt Manuskript. Men maaske har der været ført os ubekjendte Forhandlinger om, at f. Ex. Jo. Meursius's Søn af samme Navn, der ogsaa var Videnskabsmand og som levede i Sorø flere Aar efter Faderens Død, har skullet udgive den hidtil utrykte Del af Faderens Danmarkshistorie[2]). Nok er det, at Stephanius's Arbejde kun drejede sig om de sidste ni Aar af Christian III's Levetid. Om han nogensinde er naaet til at tage fat paa Bearbejdelsen af Frederik II's Historie, er os ubekjendt. Hans bevarede Breve tyde egentlig ikke derpaa; thi vel drøfter han i Brevene fra 1647 nogle herhen hørende Spørgsmaal, dog ikke efter egen Tilskyndelse, men fordi han fra Worm havde modtaget Erasmus Lætus's haandskrevne Historie om Christian IV's Fødsel og Daab, nærmest i den Hensigt, at han skulde yde Worm Materiale til at

---

[1]) Denne Antagelse stadfæstes derved, at Hans Svaning i Fortalen til Stephanius's Historia Christiani III, udtrykkelig bemærker, at Skriftet var forfattet efter Kansler Christian Thomesens Befaling.

[2]) Det er os ikke bekjendt, naar den yngre Meursius døde, men endnu i 1643 udgav han et Skrift i Sorø. Naar Worms Lexicon II, 48 henfører dette Skrift (De coronis) til 1658, da er det urigtigt.

besvare et denne af den udvalgte Prins Christian forelagt Spørgsmaal om den Havfrue, der sagdes at have varslet om Christian IV's Fødsel[1]).

Worm vedblev nemlig, ogsaa i Stephanius's sidste Aar, at stille ham forskjellige Opgaver. Saaledes sendte han ham i Slutningen af Aaret 1647 en Hob gamle (romerske og græske) Mynter, med Begjæring til ham om at bestemme dem. Det var et møjsommeligt Arbejde, han herved krævede af sin Ven, især da denne ikke havde de fornødne Hjælpemidler ved Haanden, men skulde se, om han kunde faa dem til Laans fra Seefelds Bibliothek. Den 7. Februar 1648 skrev Stephanius til Worm: »Efter at jeg har begyndt at gjennemgaa Eders Mynter, mærker jeg, at det er en fast utaalelig Byrde, der er lagt paa mine Skuldre, som jeg dog af Hensyn til Eder gjerne vil underkaste mig. Men der er mange af dem, hvis Indskrifter end ikke en Ødip skulde kunne udfinde eller gjætte sig til. Og der er ikke faa, hvor Indskriften vel kan læses, men hvor Meningen dog bliver dunkel«. Imidlertid gjorde han sig sin bedste Flid, og fik da ogsaa en Del af dem bestemte, inden han sendte dem tilbage[2]).

Et andet Hverv var at samle Bidrag til Tyge Brahes Biografi. Franskmanden Petrus Gassendus († 1655) arbejdede nemlig paa et saadant Værk og havde henvendt sig til Worm om Bistand, hvorfor denne satte Stephanius i Virksomhed med at samle Materiale. Det var ikke til den urette, han her var kommen, da Stephanius's Fader i sin Tid havde været en af Tyge Brahes Disciple og i sine efterladte Optegnelser (»Annales« kalder Sønnen dem)

[1]) Wormii Epist. p. 276. Stephanius's meget rigtige Bemærkninger om Lætus's Haandskrift og om Lyskanders mislige Forhold til samme ere aftrykte i Indledningen til min Udgave af Lætus's Skrift (Hist. Kildeskrifter II, 598 ff.).

[2]) Wormii Epistolæ, p. 282—4. Danske Saml. III, 257.

havde bevaret adskilligt fra hin Tid, der var af Betydning, ligesom det ogsaa lykkedes den yngre Stephanius at fremlede forskjelligt andet, der maatte være af megen Interesse for en Biograf [1]).

Endelig kan det omtales, at da Worm 1639 forberedte en ny Udgave af sine Monumenta Danica, bad han Stephanius om Bemærkninger og Rettelser, som denne ogsaa — skjønt syg og tung i Sindet — sendte, og deriblandt en vel grundet kritisk Note til Worms dristige Antagelse om Familien Urnes høje Alder, dog fremsat i den forsigtigste Form, da Stephanius nødig vilde støde sin gamle Ven [2]).

Hans eget Værk om Christian III's sidste Aar var det gaaet underlig i Langdrag med. 1646 havde han ment, at det med det allerførste kunde komme for Lyset; men saa høre vi intet om Arbejdet i et Par Aar. Først den 19. Februar 1649 kunde han skrive til Worm: »Historia Christiani III. jam finem spectat. Eam ubi paucos intra dies absolvero, sistam me vobis, si Deo ita visum fuerit« [3]). Men nu kom Vanskelighederne med at finde en Forlægger, og et Aar gik atter hen. Den 23. Januar 1650 skrev Stephanius til Worm: »Jeg havde for nogen Tid siden contraheret med Jørgen Holst (Boghandler i Kjøbenhavn) om at trykke min Historiam Christiani III. Men eftersom at der blev nogen Forhindring derudi gjort, formedelst at vor Typographus (Henrik Kruse i Sorø) vilde have Pengene halv forud, og det kunde ikke afstedkommes, da nødes jeg til at sende den ud til Eder, ganske venligen og kjærligen ombedendes, at I for vores Venskabs Skyld, saa og boni publici causa, vilde vel gjøre og befordre den til Trykken hos Eder, enten hos Jochum

[1]) Wormii Epistolæ, p. 285, 287.
[2]) Wormii Epistolæ, p. 288—93.
[3]) Wormii Epistolæ, p. 287.

Moltken eller og hos Martzan. Thi I veed vel selv, at der ligger mig Magt paa, at den kan snart blive trykt. Men hvorledes med Trykken skal handles, haver jeg særdeles gjort en Memorial om, som jeg og herhos fremsender. Jeg vilde vel gjerne, at de vilde lade forlægge den her paa Stedet, at jeg kunde selv corrigere den, og han (Kruse) haver og gode ny Typos dertil. Jeg bad gjerne, I vilde læse den igjennem og admonere mig, hvis I syntes fornøden at være. Item at I vilde gjøre mig et Carmen til Ære for udi, som I haver lovet mig; og tillige bede D. Casparum Bartholinum samt M. Vitum Beringium, at de og vilde gjøre mig noget til Ære. Jeg haver været meget syg og sengeliggende af calculo vesicæ (Blæresten), hvilken jeg excernerede og løste den 10. Januar saa stor som Leddet af en Finger. Jeg havde aldrig troet, at jeg skulde skrevet Eder mere til efter den Dag. Gud hjælpe mig fremdeles! Kjære, lader mig vide, om Hr. Statholder (Jochum Gersdorf) haver intet siden talt om mig, og om der er ingen Forhaabning om Penge paa Renteriet. — Jeg vilde og gjerne vide, hvor vidt det var kommen med Chronologia Svaningii nostri. Jeg er saa forkommen af Sygdommen, at jeg neppeligen kan skrive det, jeg vilde. For alting bad jeg gjerne, at jeg med eet Ord eller to maatte faa at vide, om mit Exemplar var Eder til troer Hænde leveret [1]«.

Saa vidt Stephanius's Brev, der mod Sædvane er paa Dansk. I de sidste Aar af hans Liv traf det nemlig undertiden, at han overvældet af Arbejde og aandelig Mathed forlod den ham ellers saa tilvante Latin og skrev Dansk, om end med en Undskyldning derfor [2]).

---

[1]) Danske Saml. III, 258—9.

[2]) Saaledes sluttede Stephanius et dansk Brev af 23. Novbr. 1647 til Worm med følgende Ord: »Ignosce, quod vernacula te compellem, gravissimis occupationibus et tabellarii festinatione circumventus« (Danske Saml. III, 257).

Worms Svar paa ovenstaaende Brev er ikke bevaret; men det maa vist have lydt omtrent som et tidligere, hvori han havde skrevet om Jochum Moltken: »Han har kun eet for Øje, nemlig sin egen Fordel, og han kjender ingen anden Gud end Profitten, derfor er det ikke værd at forstyrre ham i hans Religion[1]«. At dette har været Indholdet, skjønnes af Stephanius's Svar — det sidste skriftlige, der haves fra hans Haand — dat. Sorø 30. Januar 1650, hvori han blandt andet ytrer: »Nescio, quo fato fiat, quod primitiæ lucubrationum Historicarum mearum tam iniquos experiantur Typographos vestros. Certe, nisi si necessitas edendi mature, quicquid hoc est Annalium, urgentissima perpelleret, vix indignis illis terræ filiis tantopere supplicarem. Totum etenim Belgium Opusculo isti procudendo pateret[2]«.

Ved disse Ytringer er at mærke, at det, underligt nok, virkelig var saa, at den lille historiske Fremstilling af Christian III's sidste Aar, om hvilken her er Tale, var »Førstegrøden« af Stephanius's historiske Arbejder. Thi saa mange hans litterære Foretagender end vare, saa kan dog kun dette regnes til den egentlige Historieskrivning. Men at komme med Førstegrøden, naar man staar paa Gravens Rand, er unægtelig det yderste Øjeblik. »Den tvingende Nødvendighed«, som der var, for at Skriftet snart udkom, tyder sikkert paa, at Stephanius haabede at faa sin resterende Løn, naar Bogen kom for Lyset.

Men dette Tidspunkt skulde han ikke opleve. Efter vistnok at have gjennemgaaet svære Lidelser døde Steffen Hansen Stephanius »henimod Daggry« den 22. April 1650[3]. Det i Anledning af hans Jordefærd af

---

[1]) Wormii Epistolæ, p. 290.
[2]) Wormii Epistolæ, p. 291.
[3]) Joh. Moller, Hypomnemata in librum A. Bartholini De scriptis Danorum, p. 408. Alb. Thuras Optegnelser om Professorerne i

Hofmesteren paa Sorø Akademi, Falk Gjøe, udstedte Program synes ikke mere at være bevaret[1]). I et Brev, Worm den 1. Maj s. A. skrev til Biskop Brynjulf Svensen paa Island, meddelte han denne den sørgelige Efterretning med følgende Ord: »Henimod Slutningen af April Maaned døde vor gode Stephanius, kgl. Historieskriver, hvis Død mange højlig beklage. Thi han var som skabt for dette Kald. Hans Helbred var svagt, og i mere end en Maaned har han været sengeliggende[2])«. — Han efterlod Hustru og Børn, hvormange vide vi ikke[3]), i trange Kaar, deriblandt Sønnen Hans Steffensen ell. Stephanius (født 1641), der den 13. April 1669 blev ordineret i Odense til Præst i Kjøng, men som allerede døde 13 Dage efter i Norup, inden han endnu havde tiltraadt sit Præsteembede[4]). Med ham udsluktes vistnok Slægten, i alt Fald paa Mandssiden.

Det Værk, som det havde ligget den afdøde kongelige Historieskriver saa meget paa Hjærte at faa snart

Sorø. Dän. Bibl. III, 175. I et Brev til M. Rasmus Bartholin, dat. 23. April 1650, omtaler Worm Stephanius som »ante dies quatuor heu! Soræ exstinctus« (Epist. p. 988). Hvis der ikke er en Trykfejl i Dateringen af Worms Brev, skulde man deraf slutte, at Stephanius var død d. 19. April. Men naar Worm i et andet Brev (se ovf.) omtaler ham som død (»circa finem mensis Aprilis«, saa passer denne Angivelse bedre paa den 22de end paa den 19de i Maaneden.

1) Det er dog kjendelig benyttet af Albert Thura (Idea litt. Dan. p. 203).

2) Wormii Epistolæ, p. 1054.

3) „Vidua superstes et liberi« nævnes i Svanings Fortale til Stephanius's Hist. Chr. III. Mange Børn har St. neppe haft.

4) Bloch, Den fyenske Gejstligheds Hist. II, 254. I And. Samsings Haandskrift om Landsbypræsterne i Fyn (se Ny kirkehist. Saml. VI, 325 ff., 733 ff.) findes under Kjøng følgende: »Hr. Johannes Stephanius, M. Stephani Stephanii Prof. paa Soer hans Søn, ordin. i Odense Hospital 1669, 13 April, Fer. 3 Pasch. Døde i Norup, 13 Dage efter at han var kommen i Embedet, da han endnu iche var kommen hiem«.

udgivet, udkom først flere Maaneder efter hans Død ved hans Vens (hans Hustrus Stiffaders) M. Hans Jensen Svanings Bistand. Det bærer følgende Titel:

Stephani Johannis Stephanii Historiæ Danicæ Libri II, qui res memoratu dignas complectuntur in Dania gestas, regnante Christiano Tertio ab anno Christi c I ɔ I ɔ L ad annum c I ɔ I ɔ Lix. Opus posthumum. Cum Gratia et Privilegio S. R. M. Impensis Georgii Holstii Bibliop. Hafniensis. Soræ, excudebat Henricus Crusius, Acad. Typogr. Anno M.D.C.L. 4°. (123 S.).

Værket er af Svaning under 1. Juni 1650 tilegnet Kong Frederik III, og Tilegnelsen indeholder tillige en Fortale, hvori der gjøres Rede for Stephanius's Virksomhed som Historiker, særlig med Hensyn til det foreliggende Arbejde. Dette er ledsaget af Ærevers af Ol. Worm og Jo. Laurenberg, begge kjendelig skrevne, medens Stephanius endnu var i Live [1]). Det er jo overhovedet rimeligt, at Trykningen har været temmelig fremskreden inden Forfatterens Død. Denne maa altsaa alligevel paa en eller anden Maade være kommen overens med Boghandler Jørgen Holst, der, som Titelen viser, har forlagt Skriftet.

I en »Indiculus Auctorum«, som følger efter Historien, har Forfatteren nævnet 35 af ham benyttede Kilder, hvoraf følgende betegnes som Manuskripter:

Chronologiæ variæ MS.
Clavdii Lyschandri Historia Christiani III. MS.
Ejusd. Adversaria in Vitam Christiani III. MS.
Diplomata varia et Edicta Christiani III. MS.
Documenta Historica varia MS. quæ concernunt tem-

---

[1]) I sit Brev af 30. Jan. 1650 til Worm (Ep. p. 291) takker Stephanius for dette Æredigt: »Summas et immortales tibi gratias ago de transmisso Epigrammate, quod vehementer placuit«.

pora et res gestas Christiani III et asservantur in Bibliotheca Hafnensi.

Historica Islandica MS.

Johannis Petræi Hothersnensis, Canonici quondam Arhusiensis, rerum Danicarum conlectanea MS.

Ejusd. Catalogus Episcoporum Arhusiensium MS.

Magni Matthiæ, Episcopi quondam Lundensis, Annales rerum Danicarum MS.

Ejusd. Historia Episcoporum Lundensium MS.

Nicolai Kragii Historia Christiani III. MS.[1]).

Petri Olai, Minoritæ Roschildensis, rerum Danicarum Annales MS.

Nogen Antydning af, at Stephanius har benyttet Regjeringens Arkiver, findes ikke. I den Henseende stod han altsaa tilbage for sin Forgjænger, Niels Krag. Men det fulgte jo omtrent af sig selv, at en Mand, der havde sin Embedsvirksomhed i Sorø, ikke — og navnlig ikke i hine Tider — kunde benytte det kongelige Arkiv i Kjøbenhavn. Han havde altsaa maattet lade sig nøje med de Dokumenter, sikkert især Afskrifter, som fandtes i Universitetsbibliotheket, og som han vel har faaet sendt ud til Sorø. Hans Gram, der i det hele har gjort sig fortjent af Stephanius's Minde ved paany at udgive hans Historie dels i Forbindelse med Niels Krags Annales Christiani III (1737) dels som Afslutning af Meursius's Historie i Tom. IX af Florentinerudgaven af dennes Værker, har paavist forskjellige historiske Mangler ved Stephanius's Arbejde[2]); men forøvrigt giver han ham den Ære, der med Rette tilkommer ham, naar han siger:

[1]) I Fortegnelsen findes ogsaa: Joannis Meursii Historia Christiani II et III, der ikke betegnes som Manuskript, men dog vel maa have været det.

[2]) Cragii Annal. etc. Præfatio p. 74 sq.

»Fuit is, quod inter omnes constat, vir doctissimus eruditissimusque; neque ab eo visum quicquam prodiisse, quod non eruditionem et industriam saperet, cumque insigni esset conjunctum utilitate«, og et andet Sted: »Saare ønskeligt havde det været, om det havde været denne udmærkede Mand forundt i en længere Tid at pryde Historiografembedet; thi ved en altfor tidlig Død, kun 51 Aar gammel, blev han bortkaldt, efterladende et sørgeligt Savn af sin Lærdom og Flid: thi fra hans Haand kunde man have ventet saa meget andet, saasom: Kong Frederik II's Historie, en Samling af Kildeskrifter til Fædrelandets Historie, Quinctilians Institutiones oratoriæ med lige saa mange, det er 12, Bøger Kommentarer til samme, samt maaske andet[1])«.

Naar Gram stærkt har anket over, at Stephanius's Slutning af Christian III's Historie blev udgivet alene uden at være ledsaget af Meursius's Begyndelse til samme Konges Historie, da kan Skylden herfor ikke tillægges Stephanius, der ikke var Ejer af Meursius's efterladte Haandskrift, hvilket, ifølge en af Svaning meddelt Notits, i Aaret 1650 formentes at være i det anseelige Bibliothek, som Laurits Ulfeld til Harritslevgaard havde samlet, hvilket senere blev indlemmet i det kongelige Bibliothek[2]). Er der syndet, maa Skylden vistnok falde paa Kansler Christian Thomesen, hvem det vel nærmest paalaa at have Opmærksomheden henvendt paa denne Sag.

---

[1]) Anf. Skr. p. 71—4. Hertil kunde føjes, hvad A. Thura bemærker (Idea hist. litt. Dan. p. 230): »Stephanius, vir primis Daniæ Philologis annumerandus, amplis et luculentis Commentariis T. Livii nonnullos libros illustrasse fertur. Nati hi fortassis ex prælectionibus in dictum auctorem, quas habuisse Professorem eum, cum Sorana in Academia doceret, indicat Programma, typis impressum, quod Synopsin Lectionum Livianarum operose accurateque exhibet«.

[2]) Svanings Fortale til Stephanii Hist. Christiani III. Jvfr. Werlauff, Det store Kgl. Bibliotheks Hist., S. 21—2.

Endnu kan bemærkes, at i Aaret 1776 udkom paa A. H. Godiches Enkes Forlag »Den stormægtigste Konge, Kong Christian den Tredie, Konge til Danmark og Norge etc. hans Historie, ved Niels Krag og Stephan Stephanius. Oversat af Latinen, forøget med adskillige Anmærkninger og Tillæg, samt Herr Kammerherre Suhms og Hr. Etatz-Raad Grams Fortaler«. (4°). Oversættelsen, som er affattet af en Student Jakob Ørslef, der døde som Degn etsteds, kan betegnes som ret god[1]. Men vil man kjende Stephanius's Værk, bør man dog helst læse Originalen.

Stephanius's Christian III's Historie kom altsaa Samtiden og Eftertiden tilgode; men hans udmærkede Bibliothek og hans øvrige Samlinger — hvorledes gik det med dem? Ja, det er en mindre tiltalende Historie! Hans Enke og andre Venner, og da vel særlig M. Hans Svaning, have rimeligvis gjort Skridt for at bevæge Regjeringen til at indløse disse værdifulde Sager, om end maaske blot mod Betaling af Stephanius's resterende Løn og en Smule Pension til Enken. Men Statens Finanser vare i en maadelig Tilstand, og Sandsen for historiske Haandskrifter neppe synderlig stor. Imidlertid vide vi ikke noget vist derom. Men sandsynligt er det, at saadanne Forhandlinger ere førte, og at de ikke have givet noget Resultat. Den Mand, der under 3. August 1650 var udnævnt til Stephanius's Eftermand i Historiografembedet og det historiske Professorat, M. Vitus Bering, havde neppe den tilstrækkelige Interesse for den Art historiske Kildeskrifter, som Stephanius især havde samlet paa[2]. Nok er det, at dennes Samlinger bleve førte ud af Landet. Tidligere var det den almindelige Antagelse, at de i Krigen

[1] En Fejl i Oversættelsen, der har anrettet nogen Forstyrrelse, er nævnt ovenfor S. 195, Not. 4, og det vil ikke være vanskeligt at finde flere.

[2] Se min Biografi af Vitus Bering i Hist. Tidsskrift 5. R. I.

1658 og følgende Aar vare bortførte til Sverig[1]; men det er en Forvexling med Jørgen Seefelds Bibliothek, som Korfits Ulfeld tilegnede sig[2]. Stephanius's Bøger og Haandskrifter kom dog ogsaa til Sverig, men til en anden Tid og paa en mere lovlig Maade.

Ad en eller anden os nu ubekjendt Vej maa »Thale sl. Mester Staphens« nemlig have gjort Tilbud om at sælge Samlingen til Sverig. En Fortegnelse over de trykte Bøger blev sendt derover, og en Pris blev forlangt. Det første visse (der imidlertid forudsætter et tidligere gjort Tilbud) er et Brev af 26. April 1651 fra Dronning Christine til Sverigs Resident i Danmark, Magnus Dureel[3], af følgende Indhold: »Vi have os resolveret at kjøbe M. Stephani Stephanii Bibliothek, og ville ikke give højere derfor end 2000 Rdl. Det er desaarsag vor naadige Villie og Befaling, at I negotiere med Enken herom; og dersom I kunne naa noget bedre Kjøb, saa gjør I os dermed saa meget større Tjeneste: aleneste maa I se til, at ikke noget bliver forrykket af det, som der er, hvorover Vi allerede have en Katalog, af hvilken Vi sende Eder en Kopi, og ville, at I derefter dem (Bøgerne) registrere og Eder tilhaande levere lade[4]«.

I Virkeligheden var det dog ikke Dronningen i Sverig, men den rige og mægtige »Grand maître de Suede« Grev

[1] Se t. Ex. Moller, Hypomnemata in lib. A. Bartholini de scriptoribus Dan., p. 408. Nyerup, Univ.-Annaler, S. 142. Arne Magnussen har dog vidst rigtig Besked, se Danske Saml. 2. R. IV, 257.

[2] Nyt hist. Tidsskrtft VI, 229 ff.

[3] Denne Mand, der, ligesom i sin Tid Stephanius, havde studeret i Leiden under de berømte hollandske Filologer, og som senere blev Curator for Universitetet i Lund ved dets Oprettelse 1666, var vel i Stand til at vurdere de stephaniske Samlingers Værd. (Jvfr. Weibull, Lunds Univ. Hist. II, 18).

[4] Klemmings trykte Brev til Werlauff »Om Stephanii Boksamling«. fra hvilket ogsaa de følgende Oplysninger ere hentede.

Magnus Gabriel de la Gardie, som var den lysthavende, hvilket dog neppe har været Dureel bekjendt, skjønt han i de senere Forhandlinger alene henvendte sig til De la Gardie. Saaledes i et Brev, dat. Helsingør 9. Maj 1651, hvori han fortæller, at han havde skrevet til Sorø og meldt Stephanius's Enke, at han havde faaet Ordre til at handle med hende om Bibliotheket. Hun var da kommen til Helsingør og havde til at begynde med forlangt 2400 Rdl. derfor, men senere ladet sig afprutte til 1800 Rdl. En otte Dages Tid efter meldte Dureel, at han havde drevet hende ned til 1700 Rdl. for de trykte Bøger, og da hun desuden havde lovet hemmelig at forskaffe ham en Kiste med Manuskripter, som det var hende forbudt at afhænde, havde han for denne lovet hende 200 Rdl. og strax givet hende 100 paa Haanden »til Forsikring paa Kjøbet«.

Naar det var forbudt Enken at afhænde Manuskripterne, og naar Kisten, hvori de fandtes, som det fremgaar af et senere Brev, endog var forseglet af Hofmesteren paa Sorø, Falk Gjøe, for at intet skulde udtages deraf, saa stammer denne Forholdsregel maaske fra den fra Fortiden nedarvede Grundsætning om, at en kongelig Historiografs efterladte Papirer vare at betragte som Statsejendom. Thi de Manuskripter, Stephanius havde laant fra Universitetsbibliotheket, have neppe været i Kisten. I alt Fald finde vi, at Universitetet alt tidligere (i Oktober 1650) havde truffet Anstalter til at faa dem udskilte fra Stephanius's egne Samlinger og tilbageleverede, noget der for øvrigt var trukket i Langdrag paa Grund af Falk Gjøes Forestilling om, at det var bedst, at M. Vitus Bering først fik Lejlighed til at udtage, hvad han kunde have Brug for i sin Historiografstilling[1]). I Juli 1651 gjorde Universitetet dog endelig Alvor af at afhente de det tilhørende Manu-

---

[1]) Hist. Tidsskrift 5. R. I, 22. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 289.

skripter, og to Professorer bleve sendte ud til Sorø, forsynede med en udførlig Instrux, hvori bl. a. følgende Anvisning for dem forefindes:

»Eftersom berettes, at den svenske Dronning haver ladet afhandle salig M. Steffans Arvinger det ganske Stephanianam Bibliothecam, og formodeligen noget kunde findes skreven eller trykt, hvoraf kunde voxe semina discordiarum imellem disse højlovlige nordiske Kroner: da paa det saadant i Tide kan forekommes, haver det behaget den meget gunstig Øvrighed at lade Universitetet anmelde, at de tvende Academiæ Hafniensis Professores skulle venligen ombede ærlig og velbyrdig Mand Falck Gjøe, Regium Equitem, Soranæ Academiæ Præsidem, at han vilde vel gjøre og tilforhjælpe, at de kunde og maatte indlades med andre tvende Professoribus Soranæ Academiæ, af velbemeldte Hr. Hofmester der til forordnede, udi salig M. Steffans Bibliothek og flitteligen granske, eftersee og udsøge, om noget kunde findes, hvoraf Gemytterne kunde forbitres [og] Regnorum horum discordiæ yppes; og skulle samme Hafn. Acad. Professores være tilforobligeret at afhandle Enken samme Materie for et billigt Værd, som Acad. Soranæ Professores kunde for godt anse, og Hafnienses Professores kunde billigen antage, af de Penge, som ere deputerede in Fundatione Regia Hafniensi til at kjøbe Bøger aarligen for til Universitetet i Kjøbenhavn, anseende at saadan Materie kunde altid blive i Kjøbenhavn i Nærværelsen in custodia Universitatis Hafniensis til Øvrigheds Anfordring og Requisition; hvilket Arvingerne gjerne tillader, eftersom den salig Mand med kongelig Naade og aarlige Indkomme var medbegavet, og ved des Occasion saadanne Skrifter havde tilsammen bragt [1])«.

[1]) Kirkehist. Saml. 3. R. V, 266.

Den Antagelse, man her var gaaet ud fra, nemlig at Arvingerne gjerne tillod, at man udtog af trykte og skrevne Sager alt, hvad der angik Forholdet mellem Danmark og Sverig, har neppe holdt Stik, da Enken vistnok har været bange for, at den af hende med Magnus Dureel afsluttede Handel derved skulde forstyrres. Og da vi ikke mere besidde den skriftlige Beretning, som de to Professorer ved Hjemkomsten afgav om, hvorledes de havde udført deres Hverv, maa vi lade det uafgjort, om det virkelig er lykkedes dem at komme til Handel om disse Sager[1]). Det var overhovedet ikke Enkens Skyld, at Bøger og Manuskripter ikke allerede vare vandrede til Sverig: men Grunden var den, at Pengene, der skulde betales for Samlingen, ikke vare komne tilstede, skjønt Dureel gjentagne Gange havde mindet De la Gardie om at sende dem, for at Enken ikke skulde blive kjed af at vente og afhænde Samlingen til andre.

Langt om længe (i December 1651) kom de fleste af Pengene (900 Dukater) Magnus Dureel tilhænde, og der kunde nu gjøres Anstalter til at hente Bøgerne fra Sorø. Den 13. Februar 1652 skrev Dureel fra Helsingør til De la Gardie:

Högh Welborne Herr Grefue
och Riks Marskalk, Nådighe Herre.

Det har gåt någhot longsamt med K. Mz. bibliothek, men så förnimmer iagh, det ähr nu vnder wäghen och wedh pass 2 a 3 mil här ifrån, som mine vthskickade migh avisera, och i dagh förhoppas iagh, att det skall

[1]) Hist. Tidsskrift 5. R. I, 23. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 289—90. At Universitetsbiblioteket har faaet de talrige Haandskrifter (58 nævnes), som Stephanius havde haft til Laans derfra, kan derimod med al Sandsynlighed antages (S. B. Smith, Om Kbhvns. Universitetsbibliothek før 1728, S. 31—8).

wara här. Enkian har difficulteeradt att tagha dukater, och sedhan att anamma dem owichtighe, men så har iagh stelt henne till frids, Men mycket meera har iagh hafft att giöra medh hoffmestarn på Soor så wäl som een hooper höghlerdhe der, hwilke hafue kastadt migh in een hooper iäff och difficulteter, som in effectu fögha hafua hafft att betydha, vthan tient till vppehåll: alleena har iagh förmerkt att retta orsaken der till har warit, dee mista intet gierna bibliotheket. Medh neste post skall Eders Högh-Gr. Ex. particulierement här om blifua tient, alleenast detta tienar denna gången till ödmiuk avis, att bökerne ähre migh så när att komma i mine klor, då iagh skall fuller icke försuma migh att sende dem öfuer med förste här igenom gående skeep på Stokholm. — —

Til dette Brev har Dureel samme Dag føjet følgende karakteristiske Efterskrift:

Rett nu fick iagh bibliotheket i gården, hwilket består vthi 10 stora kistor, Och dee Manuscripta har iagh och fåt, medh hoffmestarns pitschier före orördh; det ähre budne migh åthskillige iutefinter, men iagh ähr gladh, iagh har alt här i mine klor.«

Den 17de Februar 1652 udstedte Stephanius's Enke Kvittering for de 1700 Rdl., der vare Betaling for de trykte Bøger. Samtidig sendte hun følgende Brev til Dureel, der viser, at hun af Summen, der skulde betales for Manuskripterne, endnu kun havde faaet 100 Rdl.:

»Haver jeg bekommet Ed. Velbyrdigheds gode Skrivelse og derhos 100 Rdl., hvilke var mig meget kjærkommen, at jeg fik dem, førend Hofmester kom hjem, at jeg kunde gjøre Summen fyldest for Bøgerne[1]), hvorfor

[1]) Hun havde jo nemlig tidligere faaet et Forskud paa 100 Rdl., der rimeligvis var forbrugt, medens hun i Skiftet efter Manden skulde tilsvare 1700 Rdl. for Bibliotheket.

jeg sender Ed. Velb. en Kvittans paa den hele Sum for Bøgerne, og takker Ed. Velb. ganske ydmygeligen for god Betaling. Og kom Hofmester hjem, en Time efter Posten haver været her. Men om Mandagen lod han strax høre om det skrevne Tøj. Den Tid han fornam, at jeg ikke havde det, blev han meget vred og regjerede ilde med mig og sagde, at jeg strax skulde holde Skifte. Da kunde jeg ikke sige det, at Ed. Velb. havde bekommet det, men jeg skyldte paa, at min Broder havde det i Forvaring; saa han haaber, at han skulde faa det endnu. Beder derfor gjerne, at Ed. Velb. eller hans Tjener ikke lade sig mærke for nogen, at I haver bekommet det; for naar han faar Sanden derom at vide, saa nyder jeg aldrig Ro. Beder derfor ganske gjerne og for al den gode Tillid, jeg haver til Ed. Velb., at han vil være mig behjælpelig[1]) med de 100 Rdl., som rester endnu, at jeg maatte faa dem om 3 Uger, efter min forrige Skrivelse, at jeg kunde blive klargjort med Skiftet og komme her fra Steden; thi det er mig intet tjenligt at bliver her længer efter denne Dag. Sender jeg Ed. Velb. nogen Bøger, som er af de overblevne Bøger, som findes dog i det store Register og som er forglemt at blive indpakkede den første Gang. Thi Gud skal vide, at med min Villie er der ikke blevet et Blad formindsket. Hvad de andre Bøger er anlangendes, som fejler, skal jeg gjøre min højeste Flid dertil, at jeg kan bekomme dem, dog jeg er vist forsikret derpaa, at der findes en hel Hob af dem iblandt de første Bøger, som ere indpakkede. Hvad det løse Skrivtøj [angaar], Ed. Velb. begjærer, skal jeg gjøre min yderste Flid dertil at forskaffe Ed. Velb. [det] med næste Post; thi den var ikke tilstede, som jeg kunde betroet at føre det til Posten. Thi Ed. Velb. tør ikke frygte. at der skal

---

[1]) Læsningen af dette Ord er uvis.

komme et Blad bort deraf; thi jeg under det ingen heller end Ed. Velb., og ønskede, at der var noget iblandt, som kunde befalde Ed. Velb., da skulde det være mig kjært. Thi førend nogen af dem her paa Steden skulde faa et Blad deraf, før skulde jeg brænde det i Ilden«.

Dette Brev gjør mildest talt ikke noget behageligt Indtryk. Kun den Nød, hvori Enken befandt sig, kan undskylde hendes lidet patriotiske Adfærd, idet man maaske ogsaa kan antage, at hun har brugt stærkere Ord for at bringe Dureel til desto snarere at udbetale hende Resten af hendes Tilgodehavende. I alt Fald har man et senere Brev fra hende til ham (dat. Helsingør den 8. Maj 1652), hvori hun ynkelig klager over, at han gjorde Vanskelighed i saa Henseende, under Foregivende at der manglede nogle af Bøgerne [1]).

Om »Thale sl. M. Staphens« er bleven tilfredsstillet, maa vi lade uafgjort, og det er heller ikke af nogen Betydning. Men hvad der er Hovedsagen, er, at ikke blot Stephanius's Bogsamling, og deriblandt vistnok mange Sjeldenheder, men ogsaa hans talrige Manuskripter gik til Sverig [2]). Grev Magnus Gabriel de la Gardie, thi han var som sagt den egentlige Kjøber, skjænkede siden de fleste af Haandskrifterne til Universitetsbibliotheket i Upsala og til Antiqvitets-Collegium. fra hvilket sidste de ere gaaede over til Rigsbibliotheket i Stokholm. I Tidens Løb ere

---

[1]) Se Klemmings fornævnte Brev til Werlauff.

[2]) Apographum donationis M. G. de la Gardia, Holmiæ 1672, Fol. Ol. O. Celsius, Bibliothecæ Upsaliensis Historia, p. 75—115. Magnus O. Celsius, Bibl. Reg. Stochholmensis Historia, p. 136 sq. Script. Rer. Dan. paa mange Steder (se foran, S. 235). Molbech, Danske Haandskrifter i Stockholm (Hist. Tidsskr. IV, 129—66). Klemmings Brev til Werlauff, sidste Blad. Danske Saml. 2. R. IV, 373. Hist. Tidsskrift 3. R. II, 604 Not. Storm, Islandske Annaler, Indl. S. 111. Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 399 (577). 2. R. II, 9.

vistnok flere tabte (f. Ex. Stephanius's store Brevbog), og andre ere komne andetsteds hen. Saaledes findes, saa vidt vides, enkelte i Lund; to ret mærkelige stephaniske Haandskrifter ere landede i Gymnasiebibliotheket i Kalmar [1]). Enkelte have fundet Vejen tilbage til Kjøbenhavn [2]). Da Peder Resen 1665 udgav »Edda Islandorum« i islandsk Text med dansk og latinsk Oversættelse, skete Udgivelsen efter et Haandskrift skrevet med Stephanius's Haand og foræret Resen af Vitus Bering. Da denne, som ovenfor er omtalt, blev Stephanius's Eftermand, kan han have kjøbt Haandskriftet af Enken, inden Hofmesteren satte sit Segl for Kisten, hvori »Skrivtøjet« fandtes [3]).

Hvad Stephanius's Bogsamling angaar, da er den formodentlig i Tidens Løb bleven spredt til alle Sider. »Malmøbogen« findes nu i Lund [4]). Et Par mærkværdige latinske Palæotyper, af hvilke Stephanius havde erhvervet den ene under sit Ophold i Leiden, findes nu i det konge-

---

[1]) S. B. Smith, Om Univ. Bibl. før 1728, S. 38.

[2]) Se forau, S. 240. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 265 Not. 3. I Kgl. Bibl., Thottske Saml. 1185, 4° findes et Hdskr. med Titel: »Notitia autorum utriusque Lingvæ opera Stephani Johannis Stephanii in Acad. Sorana Prof. Publ. Ex manuscriptis nondum editis«. Men det er en Afskrift og har neppe hørt til de Sager, der gik til Sverig.

[3]) I Fortalen til den nævnte Udgave af den yngre Edda siger Resen: »In hac editione illud potissimum mihi propositum fuit, ut inter plures variosque nec non comtemnendæ vetustatis Codices MSS. unius Codicis scripturam curarem exprimi. Itaque Eddam Snorronis ex optimo Codice MS. manu propriâ Stephani Stephanii viri clarissimi, Historiographi Regii (Anno 1650 Soræ cum dolore literarum vitâ defuncti) Islandice, Danice et Latine literis nitidis scripto, mihique a prædicto Affine Beringio pro veteri amicitiæ nostræ jure et singulari humanitate, quâ præditus est, communicato, bonâ fide edidi, ne mutatis quidem iis, qvæ in versione Latinâ Magni Olai et versione Danicâ Anonymi facile emendari poterant«.

[4]) Se min Udgave af dette Skrift, Indledn. S. LXXVIII.

lige Bibliothek i Kjøbenhavn[1]). Hvem der havde Lejlighed til at gjennemgaa Bibliothekerne i Upsala og Stockholm, vilde rimeligvis der finde ikke faa Bøger mærkede med St. J. Stephanius's Navn.

Man har oftere udtalt sin Tilfredshed med, at Stephanius's Haandskrifter ikke blev her i Landet, da de saa rimeligvis vilde være gaaede op i Luerne med Universitetsbibliotheket 1728[2]). Men der var i og for sig ingen særlig Grund til, at de netop skulde komme til dette Bibliothek, da en Del af dem vare Afskrifter af Codices, som allerede fandtes der. Havde Kong Frederik III eller nogen formaaende Mand i hans Omgivelser haft tilbørligt Øje for disse Haandskrifters Vigtighed, vilde intet have været rimeligere, end at de vare blevne indlemmede i det kongelige Bibliothek eller Arkiv.

Som Sagerne nu staa, maa man ønske, at en kyndig Historiker maatte faa Lejlighed til i svenske Samlinger at anstille saa omhyggelige Undersøgelser, at man kunde faa muligst nøjagtige Oplysninger om de opbevarede stephaniske Relikviers Findesteder og Indhold, samt Meddelelse af de Partier af samme, som endnu kunne tjene til Oplysning af vor Litteratur eller Historie.

Tillæg.

1.

Πλουϑυγίειαν.

Amplissime Vir, Amice æternum suspiciende, mitto inpræsens fasciculum illum librorum, qvos tibi utendos me daturum promisi. Esset hæc summa votorum meorum, ut tuis inservire

---

[1]) Se ovenfor, S. 73—4.

[2]) Saaledes t. Ex. Werlauff i Nyt hist. Tidsskr. VI, 228.

possent studiis. Me etenim eiusmodi Avtores subindè comparasse, qvi molta antiqva, sepulta, vetusta, ut Ennius olim de Gemino Servilio [1]), me edocerent, vix poenitet. — Habes ferè heic, qvæ Antiqvitates ex Numismatis (!) eruendas concernunt. Trithemij Chronicon, peramanter rogo, Chariss. Affini meo D. D. Plumio per famulum tradatur: et simul adiunctæ literæ D. M. Wichmanno Hasebardo. Plura in summis occupationibus non suppetunt. Proindè te, optime Amicorum, cum novellâ et tenellâ coniuge, totaqve familia divinæ protectioni æternùm commendatum valere atqve salvere iubeo atqve exopto. Soræ, Calendis Septembris, cIↄ Iↄ cxxx.

Observantiss. tui
Stephanus Johannis
Stephanius.

Udskrift: Amplissimo Viro, Dño Olao Wormio, Med. D. et in Regiâ Academiâ Hafniensi Professori longè celeberrimo, Dño et Amico meo perpetuâ observantiâ colendo.

Orig. med Segl (Kors og Fane krydses, Maane og Sol. med Omskrift: Johan. Stephan.) i Bøllings Brevsamling (u. Worm).

2.

Lectori S.

Qvi has exhibet, Virtute et doctrina Ornatissimus Iuvenis, Mathias Petri Farstrupius, ante trimestre temporis spatium Hafniâ Soram evocatus, ut Amanuensis apud me officio fungeretur, eam interea adhibuit in vita ac moribus pietatem atque modestiam, in studijs vero sedulitatem ac diligentiam, ut visus sit dignus, cui iuxta Ordinationem Sereniss. Regiæ Maiestatis, a celeberrimis Academiæ huius Soranæ Professoribus, solenni attestatione sacras conciones ad populum habendi potestas concederetur. Qvum avtem significaret nobis, se certis de cavsis in patriam revocari, et ad istam profectionem hac nostrâ

---

[1]) Dette Citat kommer Stephanius oftere tilbage til, naar han vil karakterisere Worms mangfoldige Viden: »molta tenes anteiqva sepolta vetusta« (Wormii Epist. p. 213).

de se testificatione opus sibi esse putaret, qvâ et hominum curiosorum importunitati occurreret, et alijs Bonis integritatem vitæ suæ et famæ testatum ulterius faceret; honestæ ipsius petitioni hac eqvidem in parte deesse noluimus. Qvapropter rogamus omnes et singulos, ad qvos sese in viâ receperit hic Mathias noster, ut qvod per se æqvum est et dignum humanitate illâ, qvâ nos omnes inter nos ipsa natura devinxit, eum peregrinantem, non tantum inviolatum in itinere suo progredi permittant, sed officijs etiam qvalibuscunqve pro se qvisqve iuvent atqve promoveant; facturi rem Deo inprimis gratissimam, qvam nos qvoqve omni officiorum genere, si qvid unqvam eiusmodi a nobis flagitetur, nos prosecuturos pollicemur.

Soræ, Postrid. Calend. Augusti cIↄ Iↄ cxxxi.

Stephanus Johannis Stephanius
in Regiâ Academiâ Soranâ
Rhetoricus Profess. P.
m. m.

Egenhændig Orig. med paatrykt Segl i Kongl. Bibliothek. Gl. kgl. Saml. 1076 Fol. Udenpaa staar: Viaticum M. Steph. Joh. — Sammesteds findes følgende Dokumenter:

1. Testimonium udstedt i Sorø, Non. Maji 1629, af Christophorus Christiani, Scholæ Rector, for Matthias Petri, der i 6 Aar havde gaaet i Sorø Skole og nu afgik til Universitetet. Han var Søn af hæderlige Forældre, og havde under sin Skolegang udmærket sig ved Flid og Sædelighed, saa han havde været afholdt af alle [1]).

2. Attestats, udstedt i Sorø 27. Juli 1631 af Dr. Christianus Matthiæ, Professor og Præst i Sorø, og Nicolaus Martini Schelderupius, Prof. Log. i Sorø, for Matthias Petri Varstrupius, at han havde underkastet sig en theologisk Prøve med saadant Udfald, »ut dignum illum judicaverimus, cui concionandi potestas concedatur«.

---

[1]) Den 21. Maj 1629 blev Matthias Petri Farstrup immatrikuleret ved Universitetet, og i Dcbr. 1630 indskreves han til Kommunitetet.

3. Testimonium publicum fra Kjøbenhavns Universitet, *dat.* 18. *Maj 1632, for* Matthias Petræus Farstrupius, udfærdiget *paa Rektors*, *M.* Johannes Erasmi B(rochmands), Vegne af *Johannes Johannis* Resenius, Vice-Notarius.

3.

Her Joest Høeg fich Breff Mr Staphen Hanssen paa Soerøe anlangendes.

C. 4.

W. S. G. T. Wider, at wi naad. haffuer for got andseet, at Oss Elsch. Mester Staffen Hanssen schall forordnis udj affgangne Doctoris Meursij Sted till at vere Historiographus Regius och Professor Historiarum paa det Kongeligt Adeligt Academie Sorøe, Bedendis eder och naad. wille, at I hannem dertil forordner. Dermed etc. Hafniæ den 5. Novembr: 1639.

Rentemesterne finge och Breff om hannom.

C. 4.

W. G. T. Wider, at Oss Elsch. Mester Staffen Hanssen er forordnet udj affgangne Doctoris Meursij Sted till at vere Historiographus Regius och Professor Historiarum paa det Kongelig Adelig Academie Sorøe; Bedendis eder och wille, at I aarligen lader hannom aff woris Renterie bekomme huis hans Formand for hannom hafft haffuer. D. Hafniæ den 5 Novembr. 1639.

Sjælandske Tegnelser XXVI, Fol. 505.

4.

H. Just Høg fich Breff, Rigens Historie at leffuere till Mr Staffen Hanssen.

C. 4.

W. S. G. T. Wider, at efftersom Wi iche paatuiler, adschillige Documenter, Rigens Historier andrørende, affgangne Doctori Meursio at vere tilstillet: da bede Wj eder och naad. ville, I samme Documenter hoes hans efterlatte Hustrue lader

affordre, och dennom Oss Elsch. Mester Staffen Hanszen, som udj hans Sted Historicus Regius och Professor Historiarum er forordnit, igien tilstiller. Datum Hadersleffhuus den 17 Decembris 1639.

Sjælandske Tegnelser XXVI, 526—27.

5.

Christian denn fierde, med Gudtz Naade Danmarchis, Norgis, Wendis och Gotis Konning.

Wor synderlige Gunst tillforn. Efftersom vi vdj affgangne Doctoris Johannis Meursij Sted till Professorem Historiarum Naadigst haffuer forordnit Oss Elschelige M: Stephanum Johannis vdj dett Kongelig adellig Academie Sorøe, hereffter at vere och bliffue worris och Rigens Historiographus, Och dett altid haffuer werrit ehn wedtagen Schich, att huis Historische Documenter och Antiquiteter, baade wdj woris Archiuis, Saa och wdj Bibliothechit wdj woris Kiøbenhaffns Uniuersitet findis, som kunde tiene till disse worris Rigers och Landes vdførlige Beschriffuelse, dennem ehr offuerandtuordet, som for[ne] Historici Bestilling haffuer werrit betroede, Da bede wj eder och wille. att i wdi lige maade offuerandtuorde for[ne] M: Stephan alt huis aff saadanne Antiquiteter och Documenter der hos eder wdij Bibliothechet eller paa eders Consistorij huus er att finde, Baade som er i trychen forferdiget, Saa och Manuscriptos med Genealogiche Thaffler, Ruller och Pergaments Breffue, inthet deraff wndertagendis, Som der findis, eller Hand begierendis worder, huillchet alt sammen schall leffueris hammen effter en rigtig fortegnelse och tagis hanns Reuersal derpaa. Dermed scheer wor Willie. Befallendis eder Gud. Schreffuidt paa wort Slott Kiøbenhaffn den 25 Maj Anno 1640.

Under Vortt signet

Christian.

Udskrift: Oss Elsch: hederlige och høylerde Rectori och Menige professoribus vdj Uniuersitetitt vdj wor Kiøpsted Kiøbenhaffn.

Paategnet: Lest paa Consistorio den 27 Maij 1640.
T. Svaningio, Vice-Not.

Original i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 189.

6.

Præstantissime Dn. Zacharia,

Gratulor tibi felicem è Svecia reditum, et mihi unà rerum scitu dignarum jucundam commemorationem. Scio etenim neqvaqvam adduci te posse, ut celes Stephanium tuum, qvæ illic in contubernio Legati observasti. Vidisti mores perfidæ gentis: interfuisti (qvomodo nullus dubito) consultationibus gravioribus; aut saltem pòst tuæ fidei commisit Windius, qvæ deinde Latio transscriberes, arcana. Edoceas igitur me, qvæso, causam et eventum Legationis vestræ; et vel ad minutissima qvæqve condescendas. Si Deus vitam prorogaverit, occurret tibi olim tua Narratio in Historia Danica, non suppresso nomine tuo. Tribue etiam hac in parte aliqvid amori et amicitiæ mutuæ: tribue posteritati, qvam demereri juxtà mecum indies allaboras. Imò, si confecisti Ephemerides itineris istius, communica, si me amas. Poteris certè hoc pacto nomen tuum famæ per me (absit dicto jactantia) inserere, dum tuâ fide compono ad seculi gloriam valitura. Ità valeas et vivas annos in Nestoreos. Soræ citius qvàm in Svecia coqvantur asparagi. a. d. ix Febr. cIɔ Iɔ cxli.

Tuus ex animo
Stephanius Johannis
Stephanius.

Librorum MS. nullam injicio mentionem, nè cogitationes tuas aliò distraham. Sapienti sat dictum. Sed qvid audio de Legato Hispanico? Proh dolor! Eum à sicariis circumventum, cum omni ferè comitatu miserè in reditu periisse. Qvicqvid hac de re comperti habes, significes te rogo.

Udskrift: Clarissimo Doctissimoqve Viro, Dño Zachariæ Lundio, Philologo eminentissimo ad seculi ornatum nato, Amico plurimum honorando.

Afskrift (Lundius's) i Bøllings Brevsamling i Kgl. Bibl.

7.

Foran i »En kort Dansk Krønicke . . . ved Jens Søffrensøn Nør-Nissom«. Kbh. 1645. 8⁰.

Til den gunstige Læser.

Hvor megen stor Nytte oc Gafn fornemme Historiers idelig oc velbetenckte Læszning monne med sig føre, er wel een huer vitterligt, som saadanne Skriffter stedze hafuer udi Hænderne. Men synderlig bør det alle dennem, som vel meener deris kiere Fæderneland, oc aff et oprictigt Hierte søger dets beste oc Gaffn, flitteligen at læse oc ofuerveye, huis merckelige Bedriffter mand finder antegned aff sandfærdige Scribenter, med huilcke samme Lands Herrer oc Førster hafue i deris Tjder bevjst deris Mandelighed, høye Forstand, oc andre ypperlige Dyder: Baade paa det mand skal icke være fremmed i sit eget Fædernelands Historier; Saa oc at mand kand see oc erfare, huad Tilstand oc Regimente Landet hafuer bract paa Fode, oc giort det mod Wdlendige Fienders Anløb oc Indfald saa got som uoffervindelig, oc tuert imod været det samme til stor Skade oc Forderfuelse. Vi udi disse Nordiske Lande kand intet klage der paa, at Gud Allermectigste, som ved Historier vil hafue sin Guddommelig Forsiun, Vjsdom oc Mact aabenbaret oc kundgiort, hafuer jo unt os paa adskillige Tjder meget lærde oc skickelige Mænd, som voris Fædernelands Historier hafuer flitteligen beskreffuet, Oc alle effterkommere til klar underretning om Kongernis, Førsternis oc andre drabelige Mænds udødelig Gierninger, efterladt. Iblant huilcke ingen kand necte at den værdige Herre, Her Saxe, Proffst udi Roskild Domkircke, oc Ercke-Biscop Absolon Huides inderste Raad, ja anden Haand, (som oc meenis at hafue været aff de Velbiurdige Langers Stamme) haffuer os saadant et Arbeid om voris Danske Konger forfærdiget, som vi kand byde tratz med imod alle Vdlendiske Scribenter, end ocsaa nogle aff de Gamle. Næst hannem maa alle Danske Mænd tacke den Velbiurdige Herre, Arrild Huitfeld, fordum Danmarckis Riges Cantzeler, som haffuer begynt, der

som Her Saxe slipper, Aar effter Aar, voris Danske Historier at fuldfærdige, hartat indtil voris Tjder. Oc det saa lowligen oc fuldkommeligen, at ingen kand mangle noget at vide aff det som er skeed, siden Her Saxe lod aff at skriffue. Gud giffue at den gode Herris velmeente Skriffter maatte ickun endnu fremdelis, uforandret, oc uden nogen tilleg oc fratagelse, eller omskifftelse, iblant os blifue behulden, oc Aar efter Aar paa Trycken forfærdiges: At alle de som hafue Lyst til Fædernelands meget atskillige Tilstand, under de forige Kongers Regimente, at kiende oc forstaa, kunde haffue udi hannem den rette Veldkilde til all Verdslig Viszdom: Oc de som Landene skulle styre oc raade, een rictig Regel oc Rettesnoer, huoreffter de kunde lære et loffligt Regimente at anstille oc føre. Sandelig det vil jeg dristeligen sige: Hafde den Velbiurdige Herre icke med stor møye oc Arbeid samlet saadanne rictige oc tenckværdige Documenter om allehaande, som hafuer sig tildraget i disse Nordiske Riger i fremfarne Tjder: vi fick aldrig voris Historier saaledis beskreffuen. Siden effter den Velbiurdige Herris Affgang (at jeg intet skal tale om dennem, som hafuer skrefuet voris Historier paa Latinske Tungemaal) hafuer den Høylærde Mand, nu Salig Mester Clausz Christofferson i Herføgle, som vaar hans Mayestetis Historicus, icke ringe fortient aff sit kiere Fæderneland, baade med adskillige andre Skriffter, som findes paa Bibliotheket i Kiøbenhavns Universitet; saa oc i synderlighed med de Danske Kongers Slectebog: huilcken hafuer meere at betyde, end man troer, oc end som den nu er acted oc antagen. Men efterdi disse fornæfnde Scrifter oc Historier er noget vjtløftige for dennem at læse, som vilde paa en kort Tjd hafue een fuldkommen Underretning om disse Nordiske Rigers Tilstand, oc Kongernis merckelige Bedrifter. Ja efterdi mange aff dennem ere icke vel at bekomme: Da hafuer denne Erlige oc Velacte Mand, Jens Søffrensen Nør-Nissum, Boghandler oc Indvaaner udi Roskilde, som megit beflitter sig paa med adskillige gode Bøger at være sit Fædereneland til Gafn oc beste, udi een kort Sum oc liden Compendio befatted, alt huis mand hafuer behoff at vide aff voris Danske

Historier, ligesom til een Grundvold, huor paa mand kand siden bygge, naar mand begifuer sig til de fuldkommelige Skrifflters Læszning. Huilcket hans Arbeid jeg, efter hans Begiering, hafuer nogenlunde igiennemset, oc intet befundet, saa megit som jeg kunde mercke, som jo vaar værd at komme for Liuset, oc paa Trycken at udgaa til det gemeene beste. Oc efterdi saadan hans korte Compendium er en Extract aff de fornefnde loff lige Scribenter deris Historier; Da tviffler jeg icke paa, at den jo skal blifue den gunstige Læser icke alleniste kierkommen, men oc meget nyttig oc gafnlig. Dette jeg saa kortelig den gunstige Læser til Underretning om dette nærværendis Arbeid oc Skrifft vilde her for i Bogen lade væreført til Gemyt oc venligen erindret. Sorøe den 18. Julij 1645.

Staphen Hanssøn,
Egen Haand.

8.

Plur. Venerande, Clarissime ac Doctissime Dñe Doctor Brochmanne, Amice summa observantia colende.

Geminatum jam ferè octiduum est, cum Scholæ Roëschildensis alumni qvidam se nobis repræsentarent, enixe contendentes, ut jure Civitatis Academicæ apud nos donari possent. Qvibus certum præstituimus diem, qvo se publico Examini subjicerent: freti videlicet Authoritate Privilegiorum et Constitutionum Regiæ hujus Academiæ, qvæ qvosvis virtute ac doctrinâ præstantes juvenes et adolescentes, qvi bonæ fidei Testimoniis instructi huc accedunt, et deinde in Examine egregium in studiis progressum probaverint, in numerum Studiosorum recipere, et Civitate Academica donare, nobis permittunt. Id qvod consilii si mutaremus, inconstantiæ adfine haberetur. Facilis itaqve nobis ignoscat Reverendus Dñus Episcopus, qvod ipsius petitioni, de non admittendis Alumnis istis Roëschildensibus, obsecundare in præsens non liceat: nec sinistri

qvicqvam de nostra voluntate suspicetur. Bene et feliciter vale ac salve, plur. Venerande Domine Episcope.

Soræ d. 22 Maji Anno 1646,
qvo plus justo serius literæ
tuæ allatæ sunt.

In absentia
Spectabilis Dñi Decani,
nomine omnium Collegarum
rescribebam
Stephanus Joh. Stephanius.

Afskrift i Gl. kgl. Saml. 3088. 4°.

9.

Breff till Welb. Hendrick Romel, Hoffmester paa Soer.

Nest voris ganske venlig Helsen (etc.). Gunstig och Velbyrdig Hendrick Romel, giffver vi eders Velbyrdighed paa det venligste tilkiende, att Erlig och Velbyrdig Mand oc Strenge Ridder, Her Christian Thomisen til Stougaard etc. Kong. Maytz. voris allernaadigste Herris Canceller, Danmarckis højvise Raad, och voris Academiæ conservator, os befalett haffver att skriffve Eders Velbyrdighed till, och venligen bede, att Spectabilis Dn. Decanus och Professores facultatis Philosophiæ paa Eders Academie maa paamindes, at de her effter Ingen vilde admittere, vnder hvad prætext dett skee kunde, ad ritum depositionis hoes Eder, aff de vnge personer, som fra Gymnasiis, Skolerne eller anden privat information her vdi Danmarck och Norrig, eller des tilliggende Insuler eller Provincier, till voris Universitet kommer att deponere, och tillforne aff os formedelst Udygtighed ere henviiste igien till den sted, de ere dimitterede fra. Herhoes att Professores Soranæ Academiæ ingen vilde anamme aff forne stæder till att deponere, som ickun haffve Generalia Testimonia, och ej vdi sær Academiet och Professorerne ere commenderede. Och efftersom dette geraader den studerende och vdi begynthe studijs for meget hastende Ungdom till gauffn och goede, och dett os saa ehr bleffwen befalitt, forhaaber vi, att Eders Welbyrd. optager denne vor skriffvelse vdi den beste mening. Vi vill igien effter voris formue findes villige till att

giøre hvis Eders Welbyrdighed kand komme till Velbehag, oc ville vi ønske hannem med sin ælskelig og velbyrd. Frue och kiere Børn Gudtz naade, megen lycke och langvarende sundhed. Kiøbenhaffn den 21 Junij 1646.

Rector och Professores.

Afskrift i Konsistoriets Kopibog Nr. IV.

10.

Foran i »Regum aliquot Daniæ Genealogia et Series anonymi, quam Henr. Ernstius edidit«. Soræ 1646. 8°.

Excellentissime Dn. D. Ernsti, Compater, Collega et Amice conjunctissime.

Quas mecum nunc nuper communicasti eruditissimas tuas in Anonymi Genealogiam Regum Daniæ Notas, non sine ingenti animi voluptate perlegi. Maximopere etenim lætor, quod reperiantur etiam inter Juris Sacerdotes, qui Historiæ Danicæ illustrandæ operam studiumqve impendere velint. Quinimo gratulor tibi singularem felicis ingenij dexteritatem, quà crassissimos variorum Historicorum errores, tam ἀκριβῶς, sed modeste, notasti et emendasti. Ego certe nomine totius patriæ nostræ, cujus honori et emolumento te totum consecrasti, gratias ago verbis amplissimis, deque ea in posterum ut bene mereri pergas, omnibus abs te precibus contendo. Bene Vale, et quod subjeci, Epigramma, boni sonsule.

Dania se nitido lustrari lumine sentit;
Atque mihi jubar hoc Sora ministrat, ait:
Sora mihi egregios Musarum nutrit alumnos;
Præque alijs, Ernsti, tu mihi, docte, places!
Res etenim gestas Regum tu tollis in astra,
Inque meas laudes sedulus ire studes.
Tu veterum culpas, blanditaque somnia damnas,
Cautus, et incertam corrigis Historiam.

Nominis ergo tui, dum frigida volvitur Arctos,
Gloria constabit, perpetuumque decus.

Tuus, quantus sum,
Stephanus Johannis
Stephanius.

11.

Foran i »Gabrielis Ackeleye XXV Exercitationes sive Politico-Philologici Discursus in Librum C. Cornelij Taciti de Moribus Germanorum veterum«. Soræ 1646. 8°.

Censura.

Quas heîc vides, Benevole Lector, Nobilissimi Viri, Dn. Gabrielis Acheleye, in aureolum Taciti de Germanorum moribus ac populis Libellum Dissertatiunculas, licet nullius indigeant præconio, temperare tamen mihi non possum, quin et ego de interiore nota tibi commendem. Certe quà dictionem, cultissimæ sunt, elegantissimæ, ac limpidissimo facundi eloquij flumine manantes: quà materiem et argumentum ipsum, prorsus eruditissimæ, et Civili prudentiâ refertissimæ. Imò si exemplorum cumulo, varijsque bonorum scriptorum testimonijs, Opus hoc suum exornare et amplificare constituisset autor, luculentum totius ferè doctrinæ Politicæ Compendium non desiderares. Mentem profecto Taciti tantâ illustrant luce hæ Exercitationes, quantâ vix Sol ille vastam hanc mundi machinam. Ad summam: Egregio hos scripto Dn. Acheleye se patriæ non Achillem solum, sed et Ulyssem, futurum probavit. Ita paucis, verùm ex animi sententiâ censeo

Stephanus Johannis Stephanius
Historiographus Regius, et in Regia Academia
Sorana Historiar. et Polit. Professor.

Ejusdem Epigramma.

Nobilium laus est Martem junxisse Minervæ,
Atque armis Charitum consociasse decus:

Scilicet egregijs, talem te Martis et Artis
Cultorem, scriptis, esse, Acheleye, probas.
Lumine dum claro Taciti monumenta perornas,
Et seræ peragis posteritatis opus.
Plebejæ mentes studijs sic vilibus ardent;
Non nisi Nobilitas nobile pangit Opus.

12.

Rentemesterne finge breff anlangende att affbetale M. Stephan Hanssøn, Kongens bestalter Historico och Professori vdi det Kongelig Adelig Academie Sorøe, et Aars Besolding aff huis hannem for for^{ne} hans tieniste kand restere och tilkomme. Dermed etc. Frederiksborg 11 Decembris 1646.

Sjælandske Tegnelser XXIX, 111.

Anm. Naar det ovenfor S. 10, Lin. 11, er sagt, at Stephanius blev dimitteret til Universitetet 1615 af Peder Pedersen Hie, da bør dette Navn rettes til: M. Hans Knoff, som da var Rektor ved Herlufsholm Skole. (Fejlen er foranlediget ved en Unøjagtighed i det anførte Skrift af Leth og Wad).

Nogle Breve til Dr. Johannes Meursius.

I forudgaaende Afhandling har der oftere været Tale om Stephanius's Forgjænger i Historiografembedet, Hollænderen Dr. Johannes Meursius (Jan Meurs). Han var født 1579 og var siden 1610 Professor i Græsk og Historie ved Universitetet i Leiden. Hans Indkaldelse her til Landet skyldes nærmest den lærde Holger Rosenkrands og dennes Svigersøn Christian Thomesen (Sehested). Det er i alt Fald de eneste Danske, han vides at have staaet i Brevvexling med, inden han kom her til Landet [1]). Han havde med Omhu antaget sig Holger R.'s Søn Gunde under dennes Studier i Leiden, og havde 1623 tilegnet Faderen sit Skrift om Pisistratus [2]). I Aaret 1624 — altsaa inden Deltagelsen i Trediveaarskrigen havde svækket Danmarks Kraft og vendt Interesserne andensteds hen — tilbød Christian IV ham Pladsen som kgl. Historiograf og Professor i Historie og Statsvidenskab i Sorø. Paa dette Tilbud svarede Meursius med Tak under 10. September (ny St.) 1624, idet han dog udbad sig Tilladelse til først

[1]) Joh. Meursii Opera ed. Lamius. XI, 378, 385—6. Rosenkrands siger udtrykkelig, at det var ham, der først meddelte Meursius Kaldelsen (Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 306).

[2]) Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 300.

at komme til næste Foraar[1]), hvilket maa være blevet ham tilstaaet. Holger Rosenkrands, der da boede som Lensmand paa S. Hans Kloster i Odense, ventede med Længsel hans Komme. Tidlig om Morgenen den 17. Maj 1625 fik han en lille Billet fra M. Svend Pedersen, Professor ved Gymnasiet i Odense, med den forønskede Efterretning, at Meursius med siu Hustru var kommen til Byen den foregaaende Aften og havde taget Herberge hos Kirurgen Meinerts[2]). Her fik han dog ikke Lov til at blive ret længe, da Rosenkrands, utaalmodig efter at lære denne lærde Mand ret at kjende, fik ham til at tage Bolig hos sig og beholdt ham en hel Maaned. Meursius's lille Datter, som var fulgt med Forældrene, var nemlig bleven betænkelig syg paa Rejsen, og Rosenkrands vidste, at den for Meursius bestemte Embedsbolig i Sorø endnu ikke var ret istand. Kort sagt, der var Grund nok til at holde den kjærkomne Gjæst tilbage paa S. Hans Kloster. Nogle Dage efter hans Ankomst skrev Holger Rosenkrands til Kansler Christen Friis og meldte den glædelige Begivenhed. priste sin Gjæsts Lærdom i høje Toner og anbefalede ham til Statens Liberalitet, da han havde opgivet saa meget i sit Fædreland for at komme hertil[3]).

Meursius fik da ogsaa den bedste Modtagelse allevegne. Et Brev af 15. Juli 1625, som han efter sin Ankomst til Sorø skrev til sin Ven Ger. Jo. Voss i Leiden, vidner om den Velvillie, der var vist ham fra alle Sider[4]). Vi skulle ikke her gjennemgaa hans Levnedsløb i de 14 Aar, han tilbragte her i Landet. Et uforkasteligt Materiale til en Skildring deraf foreligger i de af Gram i 11te Bind af Meursius's samlede Værker udgivne Breve

[1]) Joh. Meursii Opera XI, 424—5.
[2]) Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 304.
[3]) Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 305—6.
[4]) Jo. Meursii Opera XI, 432. Tauber, Sorøe Academie, S. 41 f.

fra og til ham. I det Kgl. Bibliothek, Thottske Saml. 1843, 4°, findes endnu en lille Pakke Original-Breve til Meursius, deriblandt adskillige som Gram har forbigaaet. Af disse har jeg udvalgt følgende, som formentlig ville have Interesse. Saa vidt mindes, ere kun de to nedenanførte Smaabreve fra Kansler Christen Friis tidligere trykte; men de kunne nok fortjene at medtages her, især da Meursius's trykte Brevsamling kun er tilgjængelig for faa. Den findes end ikke i det store Kgl. Bibliothek[1]).

1.

Professor Jakob Fincke til Meursius.

Salutem et officia.

Eximia tua humanitas, Vir Consultissime, qua erga me usus es, cum nuper in urbe nostra esses, non tam ansam hujus salutationis præbuit, quam ut petitioni tuæ, accedente præsertim Magnifici Domini Cancellarii monitu et voluntate, satisfacerem. Petebas enim tum temporis

---

[1]) Heraf forklares det, at Werlauff, som det synes, ikke har kjendt den, da han ellers i sin Afhandling om Jørgen Seefeld (Nyt hist. Tidsskrift VI) vilde have benyttet de Notitser, den indeholder, om dennes Bibliothek. Det fremgaar saaledes af Brevsamlingen, at det ikke blot var Stephanius (se ovfr. S. 61) men ogsaa Meursius, der ikke kunde modstaa Seefelds Begjæringer om Kjøb af Bøger. Johan Raue, der, inden han blev Professor i Sorø, i Vinteren 1638—9 opholdt sig hos Seefeld paa Ringsted Kloster (som Bibliothekar?), begynder saaledes et Brev. dat. Ringstadii 3 Non. Apr. 1639, til Meursius paa følgende Maade: »Cum nuper a nobis rediret communis Patronus noster, Generosus et Nobilissimus Vir, Dn. Georgius Seefeldius, vocari me illico jussit, librorum partim causa, quos ex selectissima Bibliotheca tua in suam adscripserat, partim ut sollicitudinem rebus meis ostenderet«. — Om Meursius's Bibliotheks og hans Samlingers Skjæbne efter hans Død findes en Notits i Chr. Olivarius's Fortale til »Vita Pauli Eliæ«.

documenta quædam rerum Danicarum tibi ex bibliotheca nostra communicari. Qvorum copia cum tibi historiam nostram meditanti jure optimo debeatur, sæpius cogitavi, qvid tibi potissimum mittendum esset ex tot quasi adversariis et collectaneis vernacula lingva ut plurimum conceptis præter unicum Svaningium, qui videtur historiam nostram in ordinem redigere voluisse. Ex cujus tribus tomis, in quos opus suum distinxit, tertium hunc ex mandato et traditione Domini Cancellarii transmitto, addita petitione ex ore ipsius Domini Cancellarii, ut verbulo uno aut altero rescribas significatum, te librum præsentem accepisse, ut si ille aliquando quæratur, sciri possit, ubinam detineatur. Interim si quæ alia Exell. Tuæ præstari possunt servitia, habebis ad illa promtissimum, qui te tuamque familiam Deo Opt. Maximo seque illi et Tibi vult commendatissimum

Jacobum Finckium.

Hafniâ 5 Decemb. Ann. 1626.

Udskrift: Clarissimo atque consultissimo Viro, Domino Johanni Meursio J. Utriusque Doctori et historiarum in Academia Sorana Professori celeberrimo, Amico et Fautori colendo.

Egenhændig Original med Segl i Thottske Saml. 1843. 4°. (Hvor intet andet bemærkes, ere ogsaa de følgende Breve egenhændige Originaler).

2.

Hofmesteren paa Sorø Hr. Just Høeg til Meursius.

Clarissime Doctiss. Vir, amice honorande, petitioni tuæ de stipendio à Rantzouio numerando lubens volens satisfaciam, quam primum occasio commoda id permittit. Alijs enim hactenus occupationibus detentus, nondum eum compellere potui. Primo tamen quoque die id effec-

tum dabo, et spem bonam concipio, eum à me haud difficulter exoratum iri. Pecuniam autem si quæ obtenta fuerit, per proprium ministrum sine ulteriori morâ transmittam. Et dabo sedulo operam, ne longius meâ quadam incuriâ res protrahatur. Sique alia in re tibi tuæque familiæ honestissimæ prodesse possum, admoneas quæso, et quævis, quæ ab amico exspectari possunt officia, à me tibi promitte. His vale cum honestissimâ uxore et universâ familiâ. Hafniæ ad diem 14 Maij Ao. 1630.

Justinus
Høeg.

Ignosce vir clariss. quod otium non suppetit transcribendi literas[1]). Mox mox alio avocor, quod certe impedit, quo minus id efficere licet.

Udskrift: Clariss. et Doctiss. viro Dno D. Joh. Meursio, Professori in Academia Sorana publico, amico plurimum honorando.

3.

Præsten Laurits Mortensen Scavenius til Meursius.

Celeberrime Vir.

S. Literas tuas Soræ ad me XXIV Octobr. perscriptas per Bibliopolam Lugdunensem Elzevirium, cui illas ad me perferendas tradidisti, IX demum IXbr. recte accepi. Charæ mihi non uno nomine illæ fuere, vel qvod dignus sim ego, nullo Tibi merito notus aut commendatus, literis, et qvidem tam humanis ac officiosis, salutari ab illo, qvem orbis universus ac seculum nostrum sapientiæ humanæ non modo Magistrum, sed et Dictatorem agnoverit. Solonem Tuum addidisti, non tam calamo qvam vitâ ac prudentiæ

---

[1]) Brevet er dog meget ordentlig skrevet og trænger ikke til Omskrivning.

exemplis hactenus abunde abs Te expressum. Idem ego refero Tibi, qvod alii omnes Tui cultores, mentem et vota. Funus Illustris Dn. Rantzovii [1]), nobis citius, qvam sperabamus, erepti, hodie ad horam meridianam in urbem comitabimur. Deus novit, qvomodo affectus sim ex obitu tanti Viri et tam præclare de nostro ordine ac relliqvis omnibus statibus meriti. In Germania vi geritur res, et qvidem in Electoratu Saxoniæ, ut, ex relationibus heri mihi Hamburgô transmissis ab amico meo, apud D. Affinem meum et fratrem M. Wichmannum Hassebardum intelliges. Deus singula vertat ad gloriam nominis sui ac conservationem pusilli gregis, verbi ac sacramentorum. Tempore exclusus relliqva meliori occasioni reservabo. Tu igitur vive et vale, Vir Celeberrime, Domine honorande, ad animi sententiam et vota mea. Hafn. plusqvam raptim 13 IXbr. 1632.

T. reverenter colens
Laurentius Scavenius.

Udskrift: V. Celeberrimo, Dn. Joanni Meursio, J. U. D. ac in Academia Sorana Historiographo ac Professori Regio, Domino meo plur. honorando S.

Soram.

4.

Kansler Christen Friis til Meursius.

I. H. S.

In J. Chro S. P.

Historiæ Tuæ partem aliqvam summa cum jucundidate legi; scriptum satis commendari neqvit, nec vero

[1]) Rigshovmester Frants Rantzov. Den samme, som omtales i det forrige Brev. (Hofman, Hist. Efterretn. om Danske Adelsmænd I, 104).

vino vendibili opus est suspensa hedera. Cum vero totum per occupationes plusqvam assiduas percurrere non liceret, et multa tamen in eo continentur, qvæ Statum regni nostri haut leviter concernant, et de qvibus subinde nobis à vicinis controversia moveatur, operâ Nicolai Eggebrecti secretarii regii hîc usus sum; ejus adversaria in unum et alterum locum (cætera enim literulas et lapsus calami tantum concernunt) cum ipso opere tuo hisce adjunxi. qvod te pro tua humanitate ægre non laturum confido: reliqvam historiæ domus Oldenburgicæ partem avidissime expectamus. Vale vir eruditissime et Daniam nostram hujusmodi scriptis illustrare, nos vero eo ipso tibi devinctos reddere perge. Vale. Hafn. 13 Jun. 1634.

Christianus
Friis. Mpp.

Udskrift: Jhm. Hæderlige och høylerd mand, Doct. Meursio, Professor paa Soerø och Kongl. May. Historico, Min gode Wen wenligen thilschreffuett.

Egenhændigt med Undtagelse af Udskriften. Chr. Friis Klade til Brevet findes i Rigsarkivet.

5.

Professor Jesper Brochmand til Meursius.

Celeberrime Vir, Dn. Doctor Meursi,
amice constantissime.

Rogatus qvàm amicissimè, digneris pro tuo in me affectu Petrum Vilhadúm, meum annos benè multos domesticum, sed jam Amstelodamum rectà iturum, Cl. Vossio qvàm diligentissimè commendare. Commendationis te nunqvam pænitebit: Juvenis enim est recti animi, et favore dignus [1]). Vale Meursi desideratissime et liberiori

[1]) At Meursius har efterkommet Opfordringen, fremgaar af Ger. Jo. Vossii Epistol., Aug. Vindel. 1691. I, 171.

petitioni pro tua humanitate facilis ignosce, atqve bono publico diutissime vive. Ego et mea Te, Tuam, Tuos officiosė salutamus. Hafniæ volante calamo 13 Octobr. 1635.

Qvi te tuo merito amat
æstimatqve
G. E. Brochmand D.
m. m.

Udskrift: Celeberrimo et honoratissimo Viro, Dn. Doctori Johanni Meursio, in Eqvestri Academia Sorana Historiarum Professori Regio, amico constantissimo, S.

6.

Provst Hans Svaning til Meursius.

Vir Clarissime, de Republica Lit. optime merite, amice conjunctissime instar parentis æternum honorande.

Solidam mihi attulerunt lætitiam litteræ tuæ pietatis humanitatisqve plenissimæ. Gavdium sane ex novo matrimonio ortum avxerunt, et, qvia sæpius eas lego, adhuc qvotidie avgent. Si stili cavsa easdem explicarem, formaretur qvotidie lingva mea. Et licet istas etiam admirer delitias, attamen sublimius qvid in iis observo, qvod me a cæteris studiis blande avocat et diutius detinet. Illud qvid sit qværis? Ne te ac tempora tua, qvæ avare servas, morer, dicam. Noto constantiam tuam, designo amorem tuum. Qvam sancta tua est amicitia et seculo hoc rara! Qvoties te video, qvoties tua lego, idem mihi es; non mutatur tibi lingva, non animus, qvod viri est. Aliqvando prisci et nostri seculi homines privatim exploro: id qvoties fit. a Mevrsio meo certamine pulchro victos esse toties fateor. Unum hoc te jam oro, ut etiam futuros vincas, tuoqve Svaningio ac filio faveas. Nunqvam te tam pii affectus poenituit: nunqvam poenitebit (etc. etc. Brevet

bestaar udelukkende af Hengivenheds- og Beundringsytringer). In Insula Samo, ad diem x Avgusti cIↄ Iↄcxxxvi.

T.
deditus ac devotus
Johannes Svaningius
mpp.

Udskrift: Viro Clarissimo et Excellentissimo, Dn. Johanni Mevrsio, J. U. Doctori (etc.).

7.

Magister Christian Raue til Meursius.

S. P. et Officia paratissima cum calidissimo auspicatissimi anni voto, Clarissime Vir, Magne Meursi, patrone, promotor et fautor colende.

Nunquam stupendam tuam Eruditionem recognoscenti, si recognosci modo perfecte potest, deesse admirationis summæ occasionem potuisse, meamet mihi conscientia testis locupletissima est, ex qvo Nominis Tui famam ante bene multos annos Witebergæ a Buchnero præceptore meo ut divini inter homines Numinis accepi. Sed exoptanti nunquam licuit esse tam fortunato, eum præsentem audire, videre, venerari, quem absentem ea, qua par erat, devotione coluissem (etc. etc. Brevet bestaar udelukkende af Lovtaler over Meursius).

Hafniæ
IV Iduum Januarij Anni
M.DCXXXVII.

Claritatis Tuæ
Studiosissimus
M. Christianus Raue
Berlinensis [1]).

Udskrift: Viro Excellentissimo, Clarissimo Johanni

[1]) Se foran, S. 220 f.

Meursio, Academiæ Soranæ Antecessori, Seculi huius. lumini, polyhistori, Patrono et Promotori meo.

Af et følgende Brev, dat. Hafn. IV Id. Febr. 1637, og om muligt endnu mere opfyldt af Smiger og Lovtaler over Meursius, ses, at denne har svaret Raue venligt paa ovenstaaende Brev.

8.

Mag. Christian Raue til Meursius.

- — Dum sacra peto, redduntur mihi auro contra charissimæ literæ tuæ, quæ intime me affecerunt. — — — Affectus in me Tuus, Meursi, tantus est, ut et indignum me, qui facile crederet? ad intima admittas tua, et vel filiali honore dignaris, quod facis, dum charissimum unicumque filium Tuum ut pro fratre habeam, jubes. — — Venissem statim, nisi et auriga, qui Tuas, o Meurci Pater, serius, quam decuit, obtulit, in culpa esset, et ni me opusculum aliqvod in Ebraica literatura Danicæ Juventuti e commodo futurum, et à cl. Brochmand demandatum, occupasset. Proxime quidem mentem apertius scribam. Jam quidem, ut verùm fatear, non possum, lingva manusque nescio in cuius potestate sint, libera utique non sunt. B. V. Filio verè Tuo, quem quasi Fratrem jure amare debeo, Spiritus Sancti gratiam voveo.

Hafniæ
Dominica Reminiscere [5/3]
Ai cIↃ IↃcxxxvii.

T. Excellentissimæ Claritatis studiosissimus et observantissimus Christianus Raue.

Udskrift: Viro excellentissimo clarissimo Johanni Meursio, Critico celeberrimo, Historico incomparabili, Patrono meo.

I et følgende Brev, dat. Hafn. III. Kal. Maii 1637, der mest kun indeholder smukke Talemaader, omtaler Chr. Raue sin Broder

Johan, »qvi ex vocatione Regis Svecici in restaurata Academia Erfurtana Eloqv. et Hist. Professorem egit, post hâc autem in Rostochiensi Eloqventiæ Professor audit[1])«.

9.

Dr. Henrik Ernst til Meursius.

Salutem ἐν κυρίῳ.

Amstelodamum veni IV. Non. April. Vossio nostro jucundus meus adventus, jucundior credam, si te, magne Mevrsi, comitem habuissem. Incredibile est dictu, qvam te amat. Librum anno habet præ manibus de Idolatria, in qvo tuam avctoritatem citat, teqve Jovem Statorem appellat. Libellus hejc editus est incerti avctoris, cui titulus sive inscriptio Vorstius redivivus, in qvo Dn. Barlæus miserè perstringitur. Tu eum à Johanne Davide petere potes. Mitto tibi, optime mi, duo exempla Vitæ Attici, verum unum velim meo nomine offeras Dn. Stephanio, ad qvem proxima occasione ipse scribam. Libellum istum ad incudem revocavi, qvia toties prior editio ruborem excutiebat, qvoties ejus recordabar. Qvid in posteriori hac præstiterim, tuum erit judicare. Mercator Hamburgensis Joachimus Bekman mihi retulit, se Soram litteras ad me à patre scriptas misisse, qvas, si ad te avt collegas tuos pervenerint, rogo ut eas tuis inclusas ad eundem Jochimum Bekman remittas, is enim ubi locorum agimus optime novit. Nobilissimam tuam conjugem svavissimosqve liberos velim salutes, tum etiam Dominos collegas tuos. Vale virorum eximie, meqve amare, ut facis, perge, qvi

Festinabam Amstelodami viii Id. Apr. cIↄ Iↄ cxxxvii. Comites mei te salvere jubent.

Tui atqve Tuorum sum studiosissimus H. Ernstius.

---

[1]) Han blev senere Professor i Sorø.

Udskrift: Viro Clarissimo, Dno Joanni Mevrsio, Jcto et Acad. Soranæ profess. pub. amico meo integerrimo.

Soram.

10.

Kansler Christen Friis til Meursius.

I. H. S.

Salutem in J. Chro D. N.

Frid. 2. Historiam hisce mitto, illam qvidem utcunqve à Lyscandro literis consignatam, et à Secretario Eggebrecto p. m. in lingvam Germanicam translatam, per occupationes tempus perlegendi mihi non concessum fuit, ipse pro tua prudentia, qvæ retinenda et inserenda, qvæqve omittenda, facile dijudicabis, nec dubito, qvin ad manus sint alii, qvi tam Latine qvam Germanice bella Sveticum et Dithmarsicum publici juris fecere: Chytræus licet in vicinia habitavit et varia de bello Svetico (ut et de aliis Fridr. 2. gestis) suis immisceat, graviter tamen hallucinatur. Vale Lindholm. 9 Aug. 1639.

Christianus
Friis. Mpp.

Udskrift: Jhm. Hæderlig och Høiglert mandt, Doctor Meurtius, kong. Maytt. Historicus och Professor paa Sorøe. Minn synnderlig goede Wen, wenlig tilschriffuett.

Brevet er egenhændigt med Undtagelse af Udskriften.

Da det vil være af Interesse for en og anden at se en Fortegnelse over Brevene til Meursius fra danske Personligheder i ovennævnte 11te Del af hans Værker, skal en saadan her leveres i størst mulige Korthed og med Forbigaaelse af de

ovenfor S. 276 f. omtalte eller meddelte Breve samt af Meursius's Brevvexling med Holger Rosenkrands, hvoraf Udtog findes i Kirkehist. Samlinger 3. R. VI.

S. 459.	Nicolaus Wismarus t. M. Dat. Nykjøbing p. F. $^{3}/_{7}$ 1626.
- 491.	Jesper Brochmand t. M. Kbh. $^{4}/_{1}$ 29.
- —	Caspar Bartholin t. M. Kbh. $^{3}/_{2}$ 29.
- —	Christian Thomesen t. M. Kbh. $^{5}/_{2}$ 29.
- 495.	Nic. Wismarus t. M. Nykjøbing $^{23}/_{8}$ 29.
- 523.	Christian Thomesen t. M. Kbh. $^{8}/_{1}$ 31.
- 542.	S. J. Stephanius t. M. [Sorø] $^{31}/_{1}$ 32.
- 546.	Chr. Thomesen t. M. Kbh. $^{27}/_{6}$ 32.
- 554.	Frederik Gynther t. M. Ljunge $^{24}/_{12}$ 32.
- 563.	O. Worm t. M. Kbh. $^{3}/_{9}$ 33.
- 565.	J. Brochmand t. M. Kbh. $^{19}/_{9}$ 33.
- 577.	Samme t. M. Kbh. $^{24}/_{6}$ 1634.
- 585.	Samme t. M. Kbh. $^{4}/_{3}$ 35.
- —	Samme t. M. Kbh. $^{2}/_{4}$ 35.
- 593.	M. t. Jørgen Seefeld. Sorø $^{19}/_{10}$ 35.
- 617.	Joh. Raue t. M. Rostock $^{29}/_{3}$ 38.
- 619.	Helvig Dietrich t. M. Nyborg $^{20}/_{5}$ 38.
- 627.	J. Brochmand t. M. Kbh. $^{4}/_{11}$ 38.
- 628.	Joh. Raue t. M. Ringsted $^{12}/_{11}$ 38.
- 633.	J. Brochmand t. M. Kbh. $^{28}/_{1}$ 39.
- 644.	Niels Foss t. M. (Lægeanvisning). Kbh. $^{4}/_{9}$ 39.
- 648.	M. t. Kansler Chr Friis (udat.).

Foruden de her nævnte Breve findes der en god Del andre, især dem til og fra Ger. Jo. Voss, hvori danske og særlig soranske Forhold berøres, og hvori Emner vedrørende Danmarks Historie omhandles (f. Ex. Brevene fra og til Jo. Kirchmann i Lybek). Angaaende en Del af de forekommende Personer har Gram meddelt biografiske Noter, blandt hvilke den, som findes S. 552—3, angaaende Christian IV's tydske Sekretær, Frederik Gynther, især kan fremhæves.

To Dagbøger fra Kalmarkrigens Tid,

1611—12.

Foruden den indholdsrige »Historiske Relation«, som Ægidius Lauritsen, Ærkedegn i Ribe, af samtidiges Breve samlede om Tildragelserne i Kalmarkrigens første Aar (trykt i Nye Danske Magazin II, 11—55) har man flere Dagbøger, der fremstille Begivenhederne i Krigen, sete fra dansk Side. Vigtigst er den udførlige tydske »Journal«. som jeg har udgivet i »Historiske Kildeskrifter« 2. R. II, 671—762. Det var den Gang min Agt som Tillæg til samme at føje to smaa danske, hidtil utrykte Dagbøger fra samme Tid. Men Pladsen tillod det ikke. Jeg meddeler dem derfor nu her, idet jeg minder om, at der i Litteraturen foreligger endnu to andre danske Dagbøger, vedrørende denne Krig, nemlig dels en meget kortfattet fra 1611—12, der findes i (Nordin's) Handlingar til Uplysning af Svenska Krigs-Historien (Stockholm 1787) I, 19—22[1]), dels Eske Brocks Dagbog fra 1612, af hvilken de Krigen vedkommende Notitser findes aftrykte i Magazin til den danske Adels Historie, S. 8—30.

[1]) Da Udgaven er daarlig besørget, burde Dagbogen udgives paany, hvis Originalen nogensteds maatte findes.

Denne Dagbog er urigtig tillagt Oluf Rosensparre i en »Extract« af samme (»ex bibliotheca Reitzeriana«), som findes i Ny kgl. Saml. 2098, 4°[1]).

I.

I Universitetsbibliotheket, Rostg. Saml. Nr. 70, findes blandt andre Sager et Haandskrift med følgende Titel:

> Dagebog over hvis som dagligen er forrettet for Kalmar[2]).

Stykket kan mulig være Forfatterens egen Optegnelse. Men desværre er det Blad udrevet, paa hvilket Begivenhederne fra den 26. Juli til den 7. August 1611 fandtes optegnede, og derved mangler Beretningen om den vigtigste af Aarets Tildragelser, nemlig Kalmar Slots Overgivelse til Christian IV. — Paa Foden af Haandskriftets sidste Side læses følgende Antegnelse om Forfatteren:

> Dette hafver Sal. Peder Hesselberg skrefvet, som var self med i dend Krig, og tiente under Adels Fahnen, var siden Tolder i Scheen i Norge, og døde i . . . . . . tid[3]) i Kiøbenhafn i Hans Hesselbergs Hus.

---

1) Jeg er tidligere selv bleven vildledt af denne urigtige Angivelse om Dagbogens Forfatter (se mit Skrift om Klavs Lyskander. S. 79 Not. 2), og den nyeste Fremstiller af Kalmarkrigens Historie, Kapitain Axel Larsen (Kbhvn. 1889), har heller ikke undgaaet denne Fejl.

2) Denne Overskrift er ikke med samme Haand som selve Dagbogen, men med den, fra hvilken den nedenanførte Notits om Forfatteren skriver sig.

3) Ved Slid er den første Del af Ordet bleven ulæselig.

Forfatteren har kjendelig ikke været nogen Mester i at føre Pennen, men da han selv var Deltager i de Begivenheder, om hvilke han skriver, kunne hans Optegnelser dog nok fortjene den lille Plads, de optage.

Anno 1611.

Thenn 1 Maij rycte wj offuer grentzen medtt forrast om efftermiddag klocken vor fire. Den 2 Maj ructe voris gantze lejer effter thil Hagebye. Den 3 Maj, der klocken vor ungefer 12, berende Hans Mattz. Calmer mett itt hundritt Hester. Da lod fienderne sig see mett itt Carnit rytter, oc jagede Hans Matz. dennem ind y byen igen, och fick Hans Matz. samme gang to fanger, oc enn aff Fienderne bleff skudt, och strax kom wj mett all vor folck och slog voris lejer for byen. Thenn 4 Maij fald Fienderne to eller tre gange ud, men skeede ingen synderlig skade. Den 5 Maij faltt Fienderne ud oc skermysserede mett woris rytter; den gang bleff Sigmund Lodwigssøn[1]) skutt y Hans Matz. neruerelse mett itt stycke udaff woldenn, klocken wor to om efftermiddag. Den 6. Maij komme woris stycker fra skibbett och førd[is] for byenn. Then 11 Maij kom then Judske Fane an for Calmer. Den 14 Maij kom Jochim Bilous rytter an. Then 26 Maij lod Hans Matz. skiude præsentt paa byen. Den 27 Maij, der klocken vor to om Morgenen, lod Hans Mattz. storme, oc finge wj byenn. Den første storm klocken vor 5 bleff porten rødditt, oc red wj ind mett Hoffanen mett woris trummeter oc krigstrommer. Oc sende Hans Matz. trommeterne ind under slottit att fordre dett op, oc begærede Fienderne først otte dags frist, oc siden om fire dags frist; oc der trommeterne kom tilbage oc sagde Hans Matz. dette,

---

[1]) D. e. von Louwitz (ell. Lowitz).

sagde Hans Matz. att wille ingen respit giffue, da skød dj 2 stycker aff udaff slottit iblant trommeterne, oc skød en trommeteres trommett aff, tuert offuer y handen, oc en anden skød hand fanen halff fra trommeteren; oc y samme storm bleff Casper Miltenis och Melchior Rantzow. Then 29 Maj kom halffniende hunder friskt fodfolck ahn. Den 31 Maj och 1 Junij om Natten, Klocken vor ett, bleff Otte Brahe Axellsønn skødt udj løffgraffuerne y byenn y kong. Matz. Neruerelse. 10 Junij att afften klocken vor 3. drog Hans Matz. fra oss effter flere Folck. Denn 11 Junij lodt Fienderne sig see ved Ladegaarden mett itt Carnitt rytter, och skermysserede medtt voris rytteruactt. Den 12 Junij belejrede hand oss, och da falltt wj ud thil hannem mett voris Hoffane och Jochim Bilous rytter och skermyssett. och da bleff Lucas Krabbe skudt. Johan Frijs bleff fangen, effter hans hest vor skudtt. Tønne Brahe bleff skudtt y hans venstre laar, och Jochim Bilow bleff skudtt y hans venstre arm, oc den gang tog wj ett Carnitt fra fienderne udj Markenn. Thenn 13 Junij døde Tønne Brahe S. Denn 19 Junij bleff S. Lucas Krabbes Lijg oss anttuorditt i Marken emellem begge Lejerne mett tolff Herremend effter Jens Juls, Peder Styggis oc min skrifftelig begering, och drack wj hin anden thill och holtt god Dischurs mett huer anden. Then 23 Junij faltt fienderne ind paa Querholm mett nogle baade fulde mett folck y Dagningen, och bleff slagen der aff och miste en heell hob folck. Then 24 Junij y Dagningen fick fienderne nogle oc tyffue baade ind paa slottit mett folck oc andett, oc toge de en Bojertt aff voris Proviantt mett sig mett Mactt. Emellem thenn 25 och 26 Julij om Natten Klocken vor itt bleff Christianopel pløndrit och affbrentt. Thenn 25 kom Godske Lindenow mett sin flode. Den 26 Junij skermyssede Hoffanen oc Jochim Bilous rytter mett Fienderne, och den dag bleff Hendrich Wlff S. skudtt, oc en

Herremand aff Fiendernis, en Ribbing, bleff affslagenn, och den dag haffde Fienderne ett stortt Hinderhold bag ett berg y buskene mett rytter och fodfolck. Den 29 Junij anttordit wj Ribbings lig fra oss mett 12 Herremend, mitt emellem begge lejerne, oc tracterede Fienderne oss mett sucker och wijn och god dischurs hennved en thime, oc vor den dag aff voris Herremend, Dittleff Rantzou, Jens Sparre, Melchior van Løwen ridder, Jørgen Brahe, Christopher van Tymen, Erich Rantzou, Hendrich Bille, Frederich Bode, Lauritz Lindenow, Thomas Nal[1]), Hendrich Frisz och Axell Rosenkrantz. Den 30 Julij (!) finge fienderne nogle og tyffue Jacter och skibbe mett krud och lodtt.

Wdj Julii Maanedtt.

Denn 7. Julij kom Kong Matz. thill oss om afftenen klocken vor emellem 4 och 5. med sex Faner aff Gertt Rantzous regiment, och kom Gertt samme thid sielff mett. Den 8. giorde woris krigsfolck itt udfald oc skermysserede sterch mett fienden, oc kom wj oc ud mett rytteriett, men komme intet thil drebning, oc den dag bleff rideren skudt igennem foden, oc vor dett den dag en stor regn, oc vinden vor oss emod. Om afftenen kom 11 aff fiendens orloff skibe, oc iagede Wector[2]) ind for sig, oc samme afften kom en fane aff Gertt Rantzous regiment. Then 10. løb fiendernis flode ind paa nogle aff voris skibe, som laa ved Querholm, oc maatte vore skibe giøre ferdig att løbe omkring slottit thil Godske Lindenow, som hand laa mett sin flode, oc siu aff Fiendernes skibe satte, som wj laa thilforne, oc dj andre fire løbe ind under slottit. Den 17. stormede oss fienderne paa siden aff woris transie, och wedtt Sanctj Erichs skandse faltt itt

---

[1]) D. e. Nold. [2]) D. e. Victor.

parthj udaff slottit bag ind y voris lejer, och bleff nederslagen aff de sellandske rytter; itt parthj fald ind paa Querholm och bleff slagen der aff, ett parthj fallt ud aff slottit y byen oc bleff slagen thilbage igen, och da stach fienderne byen ahn, och bleff slet affbrent, woris løbgraffuer, wj haffde gjort y byen imod slottit, toge dj fra oss, och satte de stollene fulle mett folck, och den dag lide Fienderne stor skade paa alle sider, och samme dag bleff Jochim Bilow skud igennem beenit. Thenn 18 kom vor andit fodfolck, der klocken vor nj om afftenen, oc samme afften klocken vor imellem 11 och 12 faltt vort fodfolck ind y løbgraberne til fienderne, och sloe dennem der ud, och tog hannem dem fra, och slo hannem och udaff stollen, och saa megitt folck, som der wor udj beløb (!) graffuerne oc y stollene aff Fiendernis, bleff alt sammen nederslagen, thj slotz porten bleff tilluct, och den dag kom Mogens Wlfeldt mett sin flode. Then 19 och 20 Julij wille vor fodfolck verre ind paa Grimskeren, men bleff slagen derfra, men lidde dog ingen synnderlig skade. Then 25 (!) Julii løb Godske Lindenow slottit forbj och jagede dett suenske skib for sig, som haffde satt under slottit, oc da løb Stiernen paa grunden under slottit oc stod den ued ungefer 2 thimer. I samme afftenn kom Gertt Rantzous rytter ahn mett 300 heste. Om natten dett bleff mørckt løb det suenske skib vore forbj, och fich vore it suenske skib, hed Melckepigen, och vor Peder Kieldsøns steffsønn der paa, Lauritz Brems, oc en anden Captein. Then 22 kom nogit aff vort folck ind paa en øe, ligger hos Borckholm, och tog fienderne en fane fra, och folckit gaff sig guoduilligen. Then 23 om Morgenen thilig, der klocken vor itt, kom all rytteriet thil hest, oc klocken vor 2, anttuordit Hans Matz. Jørgen Brade Hoffanen, oc saa vi dem strax inden transiet, oc rycte vi strax ud mett 5 Carniett rytter met 13 faner

fodfolck neder imod stranden, oc tog Fienderne den bojert fra, hand haffde taget fra oss mett woris proviant y haffnen tilforne, oc nogle Jacter, oc strax kom nogle aff vore fodfolck ind paa en stor holm, oc haffde fienderne ett bactari paa samme holm, och gaff fienderne bactariett guoduilligenn oph, och fick Hans Matz. 2 faner och 4 stycker paa samme bactarj. Item 6 faner fodfolck faltt ud ved Hertugens aff Liuneborgs quarter och skermysserede sterck mett fienderne, och den dag bleff Hertugen skud igennem beenit. 24 Julii klocken vor ungeferlich imellem 2 och 3 om Morgenen, drog wj aff voris transie mett mact thil hest oc fod, og der wj kom thil fiendernis transie, vor kongen nyligen opruct mett hans lejer, och stack vor fodfolck Ild y hans lejer och brende den, och rycte wj strax effter hannem mett Hoffanen, Selandtz fanen, Skoningers och Fønboers fane, Gert Rantzous rytter fane och Jochim Bilous rytter, mett 19 faner fodfolck, en stor halff mijl ind y Landet. Then 26 Julii drog Peder Hundermarck thil skibs thil Christianopell mett sitt Companj oc 2 andre Capteiner, och den anden — — —

(Her mangler et Blad).

[Wdj Augusti Maanedt].

— — — — — — — — — — — —

8. Drog Hans Matz. offuer til Øeland oc tog alle Hoffsinderne mett sig, och drog mett oss Christian Hansønn, Frederich Redtz, Otte Brahe Steenssøn, oc Axel Brahe Pederssøn, och samme dag att afften gaff Johan Moensøn slotzherren paa Borckholm slottit op.

9. Kom the hollandske gesandter for Calmer ahn.

10. Drog Dittleff Rantzou, Laurs Lindenow, Falck Gøe oc Axel Rosenkrantz fra Borckholm thil Calmer, och skulle Axel haffve verrit effter thil Øeland med Comparallskab (!).

11. Lod Fienderne sig see uden voris lejer.

12. Saae bønderne paa Øeland Kong. Matz.

13. Kom Hans Matz. thil Calmer igen.

14. Fick dj hollendske gesandter audientz effter middagen, och den afften vor dj thil tals mett Hans Matz.

16. Døde Peder Hundermarck om Morgenen thilig, soel gick oph.

17. Fulde wi hans lijg thil strande.

Løb dj hollendske gesandter hen thil kong Carls lejer mett deris skibe, oc den dag skermysserede woris rytter wact med fire Carnitt rytter wact aff fienderne.

20. Lod Fienderne sig see mett 2 Carnitt Rytter for woris lejer, oc nogle aff woris rytter kom ud oc iagede dennem thilbage igen.

21 [1]. Droge wj aff woris lejer mett Mact med Rytterne oc fodfolck imod Fiendernis transie, oc strax wed hans lejer wor en pas, der sloe wj woris lejer, och om natten haffde wj 6 Alarm.

22. Drog Hans Matz. neder mod stranden, ved Aaen, oc lod giøre en broe der offuer, och drogh Hoffsinderne mett Hans Matz. och dragonerne, och wed den pas som wor anditt folck haffde deris lejer, skermysserede woris rytter mett Fienderne, och da bleff Frederich van Buckuold skudt igennem Hoffueditt, Johan von Ahnfeld skud igennem armen, oc bleff Hans Matz. med Hoffanen oc nogen anden fodfolck liggendis wed broen, som Hans Matz. haffde ladit giøre offuer aaen.

Emellem then 22 och 23 døde Stheen Malthesøn.

23. Drog Hans Matz. mett Hoffanen, begge førsterne mett Gertt Rantzous rytter omkring Fiendernis lejer, oc haffde wj hundrede musketerer mett os. Dett andett rytteri och fodfolck bleff holdendis wed Passen, och effter

---

[1]) Hdskr. har 25. (samme Fejl som ovf. S. 294).

wj kom thil Passen igen thil wortt fodfolck, lod fienderne sig see, och skermysserede p..sne mett hannem, och holtt Hans Matz. sielff hos, oc lidett før dj skermysserede, skød Hans Matz. Hesten under Daniel Vogner [1]) rittmester, och rittmesteren bleff fangen, och skød Hans Matz. ellers 2 Heste den dag, og fick wj ellers fire Fanger.

24. Drog Hans Matz. offuer broen mett Hoffanen, Gertt Rantzous rytter och nogle musketerer at besee leiligheden, effter middag drog Hans Matz. affwarterne och Hans Matz. egne Heste thil Calmer igen.

25. Wnder Predicken fick wj Alarm, och Prestenn maatte holle oph mett Predicken.

Emellem then 25 och 26 døde Iffuer Hundermark.

26. Kom Hans Matz. thil oss effter middag, drogh hans Matz. thil Calmer igen.

28. Drog wj mett Hoffanen thil Calmer igen.

31. Kom woris lejer ind igen.

Wdj Septembri Maanedtt.

Lod fienderne sig see mett 2 Carnitt rytter och tog oss en heel hob Heste ifra, som vor ude paa Foring. Den 4 døde Mogens Galt S. om Morgenen tilig klocken vor 3.

5. Kom dj hollendske gesandter fra kong Carl til Calmar.

6. Døde Frederich Mulzen [2]) om Morgenen thilig.

7. Haffde Hans Matz. dj hollendske gesandter til gest thil Middag.

8. Bleff Mogens Galtt och Frederich Multzenn førde neder thill stranden.

13. Drog wj mett Hoffanen och selandske Fanen fra Calmer och thill Christianopell, och droge dragoneritt

---

[1]) D. e. Wagener. [2]) D. e. Moltzan.

med oss, och nogre aff Hertug Philips rytter gelejdit oss thil Høygbye, och der de wille tilbage igen thil Calmer, kom Fienderne til dennem och jagede dennem thilbage igen til oss, och maatte dj følge oss til Christianopell.

17. Reiste wj fra Christianopell til Rendebye, oc vor Hans Matz. sielff hos oss.

19. Drog wj fra Rendebye til Norum.

Disse effterskreffne fornemste aff Adelen
er bleffuen for Calmer.

Sigmund van Lottins[1]) skudt.
Casper Milltnis Felttøffuerste skudt.
Otte Brahe Axelsøn Capthein skudt.
Lucas Krabbe Hoffsinde skudt.
Tønne Brahe Hoffsinde skudt.
Melchior Rantzou skudt.
Frederich van Buckuold rittmester skudt.
Eiler Grubbe skudt.
Hendrick Wlff skudt.
Friderich Multzan af Siugdom døde.
Stheen Malthesøn aff Siugdom døde.
Mogens Galtt af S[iugdom] døde.
Iffuer Brøske aff S.
Christian Manddyffuel aff S.
Hendrich Gøje aff S.
Peder och Iffuer Hundermarck aff Siugdom døde.
Johan Frijs bleff fangen.

Herefter findes i Hdskr. indført Carl IX's Udfordring til Christian IV (dat. aff Lejerit y Rissebye then 2 [sic] Augusti 1611) og den danske Konges haanlige Afvisning af samme (dat. aff wort slott Calmer then 14 Augusti 1611).

---

[1]) Se foran, S. 291 Not.

II.

I det store Kgl. Bibliothek, Ny kgl. Saml. 1005, 4°, findes et Haandskrift, som med Langebeks Haand er forsynet med følgende Titel:

Fragment af en Dagbog over den Kalmarske Feide for det Aar 1612.

Dette Haandskrift er ilde medtaget af Tidens Tand, idet de øverste Linier af hvert Blad ere dels ganske hensmuldrede, dels stærkt beskadigede af Fugtighed. Som en samtidig Kilde til den nævnte Krigs Historie fortjener det levnede ikke desto mindre Opmærksomhed, saa meget mere som det, efter Haanden at dømme, er skrevet af den siden navnkundige Christen Friis til Kragerup, der nogle Aar efter blev Kongens Kansler og under Krigen havde en højere Befaling, ved hvilken det lykkedes ham at vinde Kong Christian IV's allerhøjeste Tilfredshed.

De foreliggende Optegnelser udgjøre nærmest en Dagbog over Christian IV's egne Foretagender i Aaret 1612, særlig kunde nævnes Toget til Skara, Træfningen ved Birkeris eller paa Skellinge Hede, og Erobringen af Elfsborg og Guldborg. Men enkelte Begivenheder fra andre Punkter af Krigsskuepladsen, t. Ex. Skotternes Nederlag ved Kringlen, ville ogsaa findes indordnede i den kronologiske Følge, hvoraf fremgaar, at det ikke er en Dagbog, ført umiddelbart samtidig med Begivenhederne. Enkelte Notitser vedrørende Kongens Tog tyde ogsaa paa, at Forfatteren ikke personlig har været tilstede, hvor de omtalte Begivenheder foregik, men at han har benyttet skriftlige Optegnelser af andre[1]). Overhovedet kommer Forfatterens egen Person aldrig frem i Optegnelserne. Chr. Friis's

[1]) Se t. Ex. Bemærkningen til den 3die Februar.

Virksomhed som Befalingsmand laa ogsaa i det mindste tildels paa ganske andre Punkter end dem, der i Dagbogen berøres, hvilket vil fremgaa af en lille Række Breve fra Aaret 1612, som han har skrevet til Kansler Christian Friis til Borreby, hvilken vil findes føjet til Dagbogen.

[1612, Januarius].

[9. Bleff Breide] Rantzov — — — — [aff]ferdiget thil Schane — — — — — — — Suerig med det Schandske [krigs]folck.

14. Drog Kong. M. selff offuer till Skone.

15. Ankom Hans Mt. thill Halmsted och

16. forordnede J. Skeell med nogle musqueterer at indfalde y Suerig. Och K. Gyldenstiern med Lauholms knecte och at indfalde, som kom igien den 21., brende threi sogner och en herre gardt, och førde bytte.

— — — — til Hal[msted] med breffue fra det Suenske raad til det danske[1]).

17. Kom J. Skeell thilbage; de Frandsoser, huilcke at opnestle hand var vdskickit, var delogered 1½ thime før voris ankom. Gardene, huor finden haffde quarterit, bleff afbrent.

18. Bleff en Suensk ritmester (aff M. Rantzovs knecte) fangen (hed Peder Erichsen, gamle Jørgen Erichsens søn).

21. Rycte Hans Mt. til Warber, och effter Hans Mt. haffde den 22. mustrit aff H. J. aff Lyneborgs fodfolk (1096) och forordnit nogle andre at fylge, och den 24. vddelt proviant och alting forferdiget thill at rycke op. drog Hans Mt. den 25. fra Varbierg och logerede paa landzbyerne, och kom den 27. klocken vaar trey (mane, ut puto) for Guldborg, sprengde thuende porten med pe-

[1]) Denne Notits staar i Randen ved den 16. Januar.

tarder; den sidste petard slog icke hull stort noch, huor offuer samme — saa [a]ff — — — — — — — — — — ske [s]kut synder — — — — — ke føre det aff, kiørde — — — ule, huoroffuer det matte [bliffue li]ggendis, och wy det miste.

— — effter Hans Mt. paa nogen thid alting [haff]de beseet, rycte H. M. thill Nyløse egien[1]).

31. Bleff K. Gyldenstiern och Geist befalit fra Birkerisz at indfalde y Suerig.

Februarius.

1. Rycte H. M. fra Nyløsz, var middag, paa Bahuss, och siden drog thill Gammelløss och brende, huis paa veyen vaar aff garde och byer, vndtagen tho sogner, som submitterede sig och inden den 2. Febr. loffuede at indstille sig med gisseler och foruaring. Nogle suenske rytter fornam man den dag, som vndrendte.

2. Drog H. M. fra Gammelløse i Skiland sogen, derfra y Skøde sogen, derfra y Starke sogn, saa y Horne sogn, brende for fode, och losserede y Huillele. I lige [maade] vndrende nogle suenske rytter, som sig see lode.

3. Drog H. M. gemmel nogle sogner, huor finden haffde giørt en skandze, dog den forlat; derfra thil Grefsness (greff Stens gard) som och vaar ledig, huilken bleff affbrent med alt, huis paa veyen fantis. Lossere[de] Hans Mt. om natten y Encke[2]).

— — — — — — — — — — de och mange sade — — — — —

7. Drog H. M. thill — — — — — — — saa och kongsgarden, och — — — — — — — thilbage, brent

[1]) I Randen (ud for 9. Febr.) staar: NB. 23. Januar. bleff Erick Jønsøn ritmester slagen med byhaffuendis rytter.

[2]) I Randen er tilføjet: non bene legi potuit.

och forfode, — — — — — — vuer aff sne och blest vaar a — — — — — nogle gaarde bleffue forskanede — — — — — Ved Schare fornam mand nogle — — — meden de vilde icke bide.

8. Samme wer och sne vaar aarsag, at H. M. den dag bleff beliggendis; der lod sig see hoss H. M. quartier nogle rytter, som dog strax tog deris retraitte. Fangerne berette, at Hertug Johan laa 3 mile derfra med 4 faner ryter.

9. Drog H. M. thill Seyinesta tilbage med Elffuen, brende hues mand kunde affsted komme for det suare weder.

10. Drog H. M. y lige maader framb, daa lod sig se 2 faner rytter, huilke angrebe Claus Daa, som vaar vdsent paa siderne at brende. Tage Krabe vndsatte hannem, oc iagede voris dennem, som vaare 600 stercke, med 20 heste. Loserede den nat y Holesøe.

11. Laa H. M. der stille, brende runt om sig: samme dag suecke de samme 2 faner suenske rytter H. Jørgens quarter an, och effter deris maner løb strax egien.

[12] — — — — — — — — — — — — [n]ogne gange och bleff trey [aff de] Danske och en hob aff de Suenske. Och logerede H. M. den natt paa den Norske grund y . . rmenbo.

Den 13. drog H. M. thill Bahuss och laa der 6 dage stille, effter at Hans Mt. fornam inted til fienden.

Den 19. drog H. M. thill Birkerisz; paa veyen sagde en fange, at de Suenske logerede 3 mill derfra, haffde intet at ede, mindre at dricke, men laa och aad op, huad bonden haffde.

21. Rycte Hans Mt. fra Birkerisz och søgte finden, der hand brende, och kom vforuarendis paa hans hele lever. Och kom Suensken vd och slog oss thilbage, och

bleff der flux nogle aff woris rytter paa flucten, och Frandz Ranzov, Christen Bernekou, Sten Rosensparre, Peder Stygge, Søfren Knudzen och Jens Mule och ellers nogle tydske. Finden laa den dag en mil fra Warberg och brente runt om sig. H. M. retirered sig til Warberg. Bleff der tho dage beliggendis.

[Martius].

— — — — — — — — — — — — Frederichsborg, och p — — — — — — de gevorben rytter.

10. Kom Hendis Mt. thill — — — — — och bleff den 13. hefftig siug.

21. Afferdigede H. M. fra Kiøb[enhaffn] Rafael och Leoparden thil Elffsborg, — — fra Kallingborg, som der la y vinterleie (ut puto, til at forsikre belt med) Turtelduen, sorte Hunden, Mekrellen, Heningsnes [1]) och den røde Løffue.

24. Løb Penitents och S. Michel y Østersøen.

29. Kallede Gud alsommectigste H. Mtz. allerkieriste gemal aff denne Jammerdall.

April.

6. Løb Jacob Bek y Østersøen med Dauid, Jupiter, Markatten och S. Peder.

15. Apr. bleff K. M. gemall, salig ihukommelse, nedersat y wor Frue kirke y Kiøbenhaffn.

[Majus].

— — — — — — — — — — — — — de paa trancheen — — — — ns fort, och der klocken vaar . . [om] natten, lod H. M. Mekrellen och — — — løbe slottet forby och legge seg . . . om begge festningerne, at de med [b]aade kunde inted vdrette. Samme nat lod

[1]) Nedenfor under 4. Juni kaldes Skibet: Heringsnes.

H. M. sticke dammene igiennem och kaste broen aff, som weyen gick offuer.

9. Bleff det største baterie begyntt.

10. Kom styckerne i land, och bleff itt ny batterie begynt paa Rumarken.

11. Om natten lod H. M. kaste en tranchee tet op till det halff trinde Rundeell, som er till Elffsborg.

12. Waar H. M. ved Møllendall och besaa krigsfolket till hest och fod.

Den 12. om natten approcherede Hans Mt. thill det halfftrinde Runddell och logerede der vdj vden skade.

13. Om natten bleff finden slagit aff Skinderklippen, och besatte H. M. den med sit folk. Skyttet brugt, och

14. bleff findernis skyt hannem betagen. En Engelsk hengt, som haffde verit y Castellit, och kom vd med Oluff Stralis pass.

— — — — — — — — — — huilken kø — — — — — — — den gernulerde ver — — — — — — —

16. med aprocheren och mineren.

17. Giorde de vdfald aff slotted, och s[log en del aff] vort folk, som holt forsømmelig vagt paa [Skinder]klippen.

18. Findens vdfald retted inted vd.

19. En Engelsk, som vilde offuerløbe, heng[t].

20. Bleff en blending anbract om natten, och en anden mine begynt.

22. Skod H. M., der klocken vaar siuff, det torn, klocken i hengde, till Breske, och falt det, der klocken waar 10. saa hastig, at nogle af støckerne falt vd med aff tornit. Siden commenderede Hans M. 4 fenlin thill storm, huilke in (!) tornit indkomme; och siden med krud, som paa dennem nedkast bleff, forbrent; aff samme krud tendtis tømmerverkit paa taarnit, och opbrente slet, och en hob Suenske bleff der oppe, som icke saa hastig kunde komme neder. Klocken och nogle stycker falt samme tid offuer

y K. M. tranchee. Siden lod H. M. opfordre husit. Finden suarede, at de matte faa respit thill anden dagen, klocken vaar ny, daa vilde de erklere sig, at H. M. skulle verre thilfridz dermed.

23. Accorderede de, at der sendis tho ind thill gissell och tho thill oss vd, som accorderede saa, at finden skulle med fliende fenlin, vnder och offuergeuer, hustru, børn och bagagie anden dagen vddrage — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

heden och besaa Guld[borg] — — — — — det ene tacklet. Bleff befalit — - — — — ge at løbe en tranchee ved Guldborg.

[29.] Rycte H. M. fra Elffsborg och berende Guldborg, och det opfordrede (haffde det landz legers soldater indtaget trancheen och klippen vden for Guldborg). De suarede, naar H. M. brugte nogen større geualt, wilde de well skicke dennem y sagen; forhabtis, at mand vilde handle nadig med dennem.

30. Bleff bateriet giort, styckerne indført och skut den dag kun 2 skud, om natten kast flux med fyrkuler och granater, huilket foraarsagede dennem stor fryct.

31. Festningen opfordrit. De begierede respit till 9 om anden dagen, daa vilde de erklere sig, at mand skulde nøyes.

Junius.

1. Guldborg indtagen. Drog H. M. der ind.

3. Red H. M. thill Elffsborg och der anordnede alting. Døde Fabian Loeben, J. L [1]) øffuerste lutenant. Hannem vaar y Nederland en arm med it grofft stycke affskut, nu it been paa samme side.

4. Drog H. M. thil Elffsborg, skaffede dem och den 5. styckerne och andet tilskibs och — — — —

[1]) D. e. Jørgen Lunges. For Loeben har Haandskriftet: Lolben.

Den 4. bleff legerit til sagt at oprycke den 6.

4. bleff Jørgen Daa med Hector (it aff Elffsborg skibe) Heringsnes och Løffuen commenderit ad Westersøen, den at ren holde[1]).

— — — — — — — — — faal ved — — — — — — — — — aff legritt thill oss.

11. Drog H. M. med altt legrit — — — — och kom falske tiding, at finden vilde aff — — — — ded, drôg H. M. strax med 4 faner rytter — — — fodfolck och Dragunerne; och losserede — — — dene ved y byen Fosse.

12. stille. 13. der fra til Gerum, drog Hans Mt. med det folk, hand hoss sig haffde, och fick tidende aff 2 fangne ryttere, at Gustauus med 10 faner rytter och 10 faner fodfolk laa ved Nybroe, huor der er en pass ved en aae. Der Kongen det spurde, lod han fordre noget aff det andet folk oc rycte op, och formiente at finde Gustauum. Der H. M. daa 14. did kom, vaar Gustauus oprycт och haffde effter sig ladet 3 faner rytter, huilke i lige maader 2 thimer for de Danskis ankomst vaare oprycte. Saa drog H. M. thill Thun och losserede sig paa en adels (Jørgen Claussøns) gard Soteness.

25. Drog H. M. med ryteriet och nogle musqueterer paa veien at Likiøbing.

16. Kom H. M. thil Likiøbing och fant ingen for sig, rycte sa tilbage till Soteness.

17. Drog H. M. fra Sotenes. Kom den 18. om morgenen thill Troua, och drog afftenen derfra, och kom den 19. om morgenen thill Laarff. Den 20. drog H. M. fra Laarff och lod Jochum Bylows och begge hertugens aff Lyneborgs faner y ambasiade (!) for findens rytter.

— — — — — — — — — — — — — det — — — — — — — — — — erhugne. Ritmesteren — — — —

[1]) Denne og foregaaende Notits ere tilføjede i Randen.

angaa. Och nogle vdlandz rytter [bad] aff Jesper Mattzen paa ny om quar[te]r.

23. Drog H. M. om natten fra Lamholm thill [Al-]lingsaasz, och ankom den 24. om morgenen.

24. Drog H. M. om middagen fra Allingsaas thill Hemsø och thog den pass indt och losserede wed en adelsgaard, Neess.

25. Kom det andet folk effter, och sendis vognene til Elffsborg effter huiss fornøden giordis. Samme dag lod finden sig see ved Alingsaasz med 4 troup rytter och 2 trup fodfolk.

29. Drog H. M. fra Ness til Guldborg och slog sit leyr der paa Engene ved vandit.

Julius.

2. Anstrytter ankom och skreff it breff, som den 3. med en trommeter bleff offuersendt wed Robberts [1]) tiener till Jacob Spens.

(Aabent Rum).

— — — — — — — — r breff — — — — — —
— — [s]amme dag offuer Sueby — — — den aa, som løber ved Kongsb[acke].

15. fra Kerraa thill Jortorp ([mellom Jortorp] och Øreby løber den aa, som k . . ber Oss klost[er]).

15. thill Øreby (mellom Øreby och Wenne[bo] — — — — — Mark, siden thager Kind.

17. fra Øreby giennem Wennebo thill nogle — — gaarde.

18. om afftenen thill Reesiell och strax derfra om natten thill Suenliunge. (NB apud nos Dannerliung olim).

19. Mønichoff paa Reiden for Trundhiemb formeente at faa byen, huilket slog feill.

[1]) D. e. ovennævnte engelske Sendemand, Rob. Anstruther.

20. fra Suenliunge med leyret thill Tranemo, huor aaen løber y stranden wed Falkenbierg.

21. thill Liungsarp.

22. thill Vedere. Der hoss er Nyssen, som løbber fram wed Halmsted.

23. Drog H. M. med alt ryteriet och nogle fodfolk thill hest thill den pass ved Domme bro., som formentis at verre besat med bønder. Der der ingen fantis, drog H. M. thill Jenneköping den at besictige. Der H. M. kom mod byen, antende Suensken den selff. Den nat laa H. M. y Klingstorp, och fodfolkitt y Vedere.

24. Stille. Prouiantmesteren tilbage at forfare, om Prouiant vaar kommen fra Halmsted.

27. fra Klinstorp till Rye. Den dag kom Vormsten, Spensis tienere, med K. aff Brit. breff och forskrifft at maatte passere. Quod factum. Bleff skickit med en Trommeter till Jennekiøping.

28. fra Rye thill Øredam.

29. fra Øredam thill Gistrum.

31. med alt leyret till Nysserødtt.

[Augustus].

— — — — — — — — — — — — — — — —

[13. seilede Hans] Mt. med floden och borger — — — fra Kiøbenhaffn och kom [den] 15. lyckeligen til Calmar, huor K. M. — — strax paa Slottet.

18. Drog H. M. fran Calmar och satte Hans Mt. med floden vnder Scheggenes och der indtog krigsfolket i skiben.

19. Drog Hans Mt. thil feltmarskalken y leyret, och besaa siden Riseby skandze.

Kom 2 skotske skib an i Romsdalen med krigsfolk.

Effter H. M. haffde giffuet feltmarskalken ordinance den 20. seilede Hans Mt. den 21. fra Scheggenes thill

Borcholmb, drog op paa slotted, besaa leiligheden och gicke samme afften thil søes mod den Suenske Jomfru.

24. Kom Hans Mt. paa reiden for Dantzig, men fant ingen Suenske sammestedz.

25. Giorde H. M. seill igien och gick igien att søen och satte vnder Heill.

26. Gick H. M. thill seil vnder Heill och hollt søen.

Bleff det skotske folk, som y Romsdallen waar ankommen, slagen ock nederlagt y Guldbrandz dalen, wed en klippe, heder Kringelen.

— — — — — — — — — — — — — — — —

31. Seilde H. [M.] — — — — — — — — y Birkehaffuen och gick — — — — — — — haffde Suensken om Natten — — — — — — sin flode vd aff Dyrehaffuen, och — — — H. M. sig strax op effter hannem, saa witt [muelige] waar.

September.

Om natten imellom den 31. Aug. och 1. Septembris skermutzerede de Suenske slupper och baade fast den hele nat med woris, och der det waar nogit offuer midnat, lod de en skude med fyruerk driffue ned thill oss, huor med de dog inted vdrettede. Siden mod dag førte de nogle sma stycker paa en klippe tuert offuer fra oss, huorfra wy iagede dennem strax med woris Solinter (!), och der Suenske[n] fornam, att de danske haffde klippen inde, torde hand icke bide lengere, medens gick till seils, och wy warpede oss op, saa witt wy kunde, dog kom wy ikke langt, for det bleste hartt.

2. Warpede den danske flode sig, saa den [kom] thill seils och kom y Windelstrømm, huor den møtte en gallei och nogle slupper, huilke dog strax gaffue flucten; en aff slupperne fick voris, dog folket saluerede sig oc sprank y landt.

— — — — — — — — — — — — — — — —

hand segelde — — — — — breffuet bleff ind skicket [wed en] Tromslaar, huilken de beholt [med] begge de baadzmend, hannem indrodde.

4. Mod afftenen seilede Hans Mt. vdaff Stekesund, och satte om natten en vgge siøs derfra. Om natten kom nogle Suenske Slupper, som wilde skermytzere, men wilde ingen stand holde [1]).

5. Kom H. M. thill Windelstrøm och warpede sig derigiennom.

6. och 7. laa Hans Mt. stille mellom Dyrehaffnen och Birkehaffnen.

8. Bleff den danske wact y morgenstunden waar, at de Suenske laa wed en klippe icke lang fra oss, huortheden wy sende nogle Pincker och woris Espinger och baader, och jagede hannem fra samme holm, och waar thillred sammestedz aff finden 3 jacte med fyruerck, huilke de selff satte ild paa, der de saa, de matte vndløbe werckit. Mønichouen waar hoss de Suenske baade, 500 mand sterk, med alle hans officerer, och haffde der foruden fire eller femb Schibscapitainer hoss sig, en aff dennem, sagde fangerne, hede Hans Klausenn.

— — — — — — — — — — — — — klippe — — — — — — — — — — samme — — — ved — — — —

10. Seil[ede] H. M. fra V[axholmen thill] Weckstenen saa och Landzort (hu[ilket] — — — — — er den første ordt, man faar y S[icte, huor] effter mand och maa rette sig, naar [mand] will y skeren. Och kam samme dag [y] skeeren och et godt stycke weis y søen.

11. Øland forbi.

12. Vnder Borringholm, huor Hans Mt. fant y søen H. Ulrich paa it skib, kalled Melkepigen.

---

[1]) I Randen: Viderentur tunc nil egisse.

13. Lod Hans Mt. sette sig y land och kom afftenen thill Ydsted, och siden den 17. kom thill Kiøbenhaffn.

Novembris.

6. Ankom en spansk gesanter thill Kiøbenhaffn, rege absente.

Decembris.

12. Drog Robbert (som nogen tid haffde verit her inde och solliciterit paa friddens fortgang) Anstrutter offuer till radet, som laa paa grendzen och tracterede om frid.

14. Drog H. M. fra Kroneborg till Helsingborg och samme dag til Engelholm.

15. thill Laugholm, huor raadit møtte.

16. thill Halmstedt.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Soli Deo gloria! Pacis autor et arbiter Deus pacem Religionis, conscientiæ, civilem et externam concedat. Amen [1]).

III.

Følgende fem Breve fra Christen Friis til Kragerup til Kansler Christian Friis til Borreby fra den første Halvdel af Aaret 1612 meddeles efter de egenhændige Originaler i Rigsarkivet.

1.

Jhm.

Literis meis, qvas heri ad Dn. Cancellarium dedi, rationes victus et commeatus nostri reddidi satis multis

[1]) I Randen har staaet en Bemærkning, som nu for det meste er hensmuldret. Slutningen er — — — ensis et erit magnæ Brit.

verbis, manu illius, qui istis præest, scribæ; se uero omnia habent, ut sperem, deo favente, futurum unde vivamus, donec pertranseat hyems, nisi omnia me fallunt. Cerevisiæ nos premi inopia forte necesse est, cujus rei rationes omnes dn. Cancellario ultimis meis reddidi: Cum vero cæsis aliqvot eqvitibus hostium, atqve è præsidio Christianopolitano nostrorum (ut et rusticorum Sueticorum, qvi nobis qvid uenum attulerant) aliqvot è carcere liberatis, hiqve Christianopolim redire desiderarent, et cum eis And. Sinclar suum mitteret, nolui committere, ut sine meis literis iret. Captus est nobilis, ut ipse ait, Suecus (cæso magistro equitum) qvi refert Gustavum regnaturum ea conditione, si præsentes motus componet: cum Polonis stabilitas inducias; reginam interea rebus præesse; principes manus cogere, quibus ad fines regni præsto sint: de cæteris omnibus Dn. Cancellarium certiorem facere Sinclarum puto: Cum vero nihil sit, quod scribam amplius, Dominum Cancellarium cum uxore et tota familia Deo commendo. Calm. 25. Jan. 1612.

Christianus
Friis. Mpp.

Udskrift: Erlig och velbyrdig Mand Christian Friis thill Borreby, Kong. May. Cantzeler, min thilforladendis gode ven och fordrer, venligen thillhende.

2.

Jhm.

S. Literas binas, quas ultimum ad Dn. Cancellarium scripsi, redditas opinor, in quibus, quo ad commeatum nostrum, significaui fore, ut nullius ferè rei, ante qvam nauigari possit, inopia prememur, modo cereuisia suppetet, cujus qvoqve rei causas addidi, sed omnem defectum qva

fieri potest cura et diligentia subleuabimns. Ante mensem unum vel alterum, cum regis jussu ægrotos milites Ydstadium mitteremus, eo ego die, quo abnavigabant, jussu Sinclarri in excursiuncula qvadam hinc abfui, sed mox aliquem misi cum pecuniis, ut esset unde uiuerent, jamque denuo alterum mitto, quod eâ de caussa domino Cancellario significandum duxi, quod dicant hic quæstum illos inisse[1]): si ille, quem misi, minus ritè quod jusseram exequetur, non ego in causa sum, qui ipse ibi adesse nequeo: Præterea audiui nonnullos militum meorum domino Cancellario pecunias petendo molestos fuisse, quod sane me inscio atque absque causa fecerunt.

Tertiam jam nuper in Oelandiam excursionem nostri fecerunt, eaque pagum aliquem exussere, inde reversi sacerdotem captiuum adduxere, qui inter cætera refert, Gustauum regem esse, atqve aliqvot ex iis, quos Carolus euexerat, dignitate exuisse, inter cæteros Nicolaum Chesnecoferum vicecancellarium: ipsum vero Gustauum ordinibus regni promisisse, se nullum, qui apud se delatus foret, uinculis traditurum, modo cautionem daret, atque delatoris se nomen editurum et falso deferentem puniturum: Pacem se iis paraturum: insolita gravamina se moderaturum: constituisse ait Gustauum pro salute Sueciæ ultimum Janvarii diem perpetuò festum precibusque et jejuniis celebrandum: classem parari ait, subsidia à ciuitatibus nonnullis anseaticis exspectari: noui præterea hic nihil, nisi quod Gustauus, posteaquam clam dies aliquot in castro Risby hic fuisset, hinc abiit omnibus, quas corradere potuit, copiis instructus contra nostrorum ut fertur in Sueciam incursus, vel excursiones nostrorum assiduas impediturus [quod nisi accidisset, hic fuisset][2]) vel aliâs

[1]) Meningen er vel: man siger her, at de have indgivet Klage.
[2]) De indklamrede Ord ere indføjede over Linien.

nos tentaturus: Hisce Dnum Cancellarium cum uxore et familia deo commendo. Calm. 2. Febr. 1612.

Christianus
Friis. Mpp.

Udskrift: Erlig och velbyrdig Mand Christian Friis thill Borreby, Kong. May. Canceler, min thillforladendis gode ven, venligenn thillhende.

3.

Jhm.

Finita hyeme cum nouus jam suppeteret commeatus, de uetere siue hyberno Dominum Cancellarium certiorem reddendum duxi, ejus ergo hisce inclusas rationes mitto [1]. Quod uero cereuisiam iam affatim Germani subveherent, et ego quid inde coemere, quod nihil de eo in mandatis haberem, minus auderem, illud facere me jussit concilium bellicum à capitaneis habitum, donec ab aula quid ea de re decerneretur, cum quod seruari satis diu Martio mense cocta posset, tum quod fere incertum foret tam de nostri quam hostilis exercitus aduentu.

Nuper quid militis aduenit, quod si tardius reliqui et seorsim ita per cohortes affuerint, primorum pars, ultimis subsequentibus, variis de causis deficient, et ita forte tota illa manus opinione minus habitura erit uirium jam ante eneruata. Quod uero nihil præter ea sit noui, prolixioribus literis Domino Cancellario molestias exhibere nolo, rogans, ut solita me beniuolentia prosequi perget, quem cum uxore et tota familia deo commendo. Calm. 15. April. 1612.

Christianus Friis.

[1] Findes nu ikke vedlagt.

Udskrift: Erlig och velbyrdig mandt Christian Friis thill **Borreby**, Kong: May: Canzeler, min thillforladendis gode venn, vennligenn thillhende.

Paategning: Christian Friszis breff. Rec. Haff: 19. Ap: 1612. Angaenndis [huor] møgenn prouiand paa Calmer er i forraad.

4.

Jhm.

Primo Martii noctu vel summo mane castrum Risby octauo, quo ab hoste derelictum fuerat, die, occuparunt eò missi Hennemarc, Holgerus Rosenkranz, Estorf et Wolfen capitanei.

Jacobus Jacobi hostium dux 80 Suecis locum aliquem editiorem paulo ultra ipsum castrum trans amnem, qui illud præter fluebat, occuparat operibusque, quà nostri inuasuri erant, et quà amnem respicit, munierat, atque eò loci nostros operiebatur, donec jam amnem transire conarentur, tum vero suis desertis eques se recepit, Suecorum circa decem, quos equites nostri fugientium ultimos insecuti sunt, cæsi, reliqui elapsi. Quid eò fieri conducet, duces regis, qui breui aderunt, facile uidebunt. Capitanei, qui castrum illud occuparunt (excepto Hennemarc, qui huc redibit) ibi subsistent, præeritque Holgerus Rosenkrantz. Ego castro capto mox eò missus, ut uiderem, quibus opus, inter cætera varias ibi literas inueni, quæ Suetyca concernerent, illas Sinclaro ad regem vel dominum cancellarium, ut ajebat, mittendas tradidi.

Holgerus Rosenkrantz et Ericus, cum quid in Belgio persoluturi non haberent, cui tuto credere possent, orarunt, ut me uolente Ericus eò commearet et intra mensem rediret, quod denegare non potui, itaque dominum can-

cellarium oro, ut literas ipsi patentes à regia maiestate impetrare uelit, ut eadem operâ, si quos per Westfaliam redituros colligere mihi milites poterit, mihi etiam quid præstare possit. Nihil hîc noui, nisi quod nuper nauem aliqvam, quæ hinc in Daniam abnavigabat, Oelandenses occuparint, in qua Sinclarrus 19, ego vero 24 ægrotos milites amisi cum stipendio menstruo pro iis et cæteris, qui Ydstadii hybernarunt, præterea aliquem meæ cohortis nobilem Germanum, cui 128 thaleros tradideram, quique in Germaniam militem mihi conductum abibat. Sed prolixioribus meis dominum cancellarium detinere nolo, rogans, ut solito in me sit animo. eum uerò cum uxore et tota familia Deo commendo. Calm. 3. Majj 1612.

Christianus
Friis. Mp.

Udskrift: Erlig och velbyrdig mandt Christiann Friis thill Borreby, Kong: Ma: Candzeler, min thillforladendis gode wenn, gandske venligenn thillhende.

Paategning: Christian Friiszis breff fra Calmar: Recept. Haffniæ 15. Maij 1612. Och ligger herudi enn fortegnelse paa huis forraad, der er paa fætalie wdi Calmar[1].

5.

J. H. N.

Minn gandske venlig hellsenn nu och alltid forsendt met Gud vor herre. Kierre Her Canceler, nest all wenlig thaksigellse for megit beuist gode, huilket igienn att forskylde ieg y alle maader, ieg Cancelerenn thill ære och thieniste kand werre, vill findis redebornn.

Giffuer ieg Her Canceler venligenn at wide, att effter-

[1] Fortegnelsen findes ikke mere vedlagt.

som vy den 31. Maji kom paa Øland och den 1. Jun. beleyrede Borcholm, beckom vy det ind den 11. Jun., effter det thill storm vaar beskutt, och bleff det jcke stormet for atskillige aarsager skyld. Och effter feltmarskalkenn det jndbekommet haffde, befalde hand mig det at beuare paa Hans May: vegne, och haffr lagt 2 compagnier her jnd paa slotted, 2 paa Nørodden, huor och byggis en redute, itt paa fergestedit mod Calmer, huor der byggis en skantze, huilkenn, naar den bliffuer opbygt, bliffr den fastere, end slotted her er.

Thill dette folk, her nu ligger paa, er her ringe forraad, jcke heller er her nogit att bekomme aff landit, thj det er fra Nørre thill Synder odden saa gennemredit och plyndrit, att bynderne, som jgienn leffuer, haffr icke at leffue aff, en stor part aff dennem; jcke heller er troligt, saa megit fee och hester de erre skild ved, som er baade dreffuitt aff landit och schlacted och ellers ihiellskut, som ligger her alleuegne. Jcke heller er nogen forhaabning, at bønderne skall nogen tid komme saa viitt, at det krigsfolk, her skall ligge, kand haffue deris ophold aff dennem, med mindre end hiid schickes penge och prouiant, att mand kand holde soldaterne thill, att de jcke skall søge deris ophold hoss bonden, indtill de kand noget komme sig igienn; dog skall ald mulig flid anvendis, at den beste ordning bliffr holt, der ske kandt. Huorfaare min saa gandske wenlig bønn och begiering er till Candzelerenn, att her maatte hiidforskickis penge och prouiant, och der maatte forordnis, [huor] megit her skulde altid ligge y forraad her paa slottet thill att beholde, jndtill nogit paakom, och haffr feltmarskalken forskickit jnuentarium hen till Candzelerenn och haffr skreffuitt Candzeleren alt beskeden till, och befoll mig, jeg skulde der heden forskicke mitt bud, som paa allting kunde beskeden hente, och sagde sig der hoss at haffue forskicket fortegnelse

paa alting, och . . . foruender Candcelerens resolution paa altingest, att jeg kand vide och haffue, huor effter jeg mig rette schall. Feltmarskalkenn haffr leuered oss lening thill en vge for en vge sidenn, och er nu slet jngen penge for handenn huerkenn her eller der, men siger. att hand derom Candzelerenn thillskreffuet haffuer.

Ygaar suor de sidste aff bønderne, och effterdj de vndskyldede sig, att de suore jcke alle sidste gang. saa haffuer de nu alle werett hiid jndstefnet. Det første ske kand, skall jeg offr alt landet lade giøre jtt wist mandtall och lade Candzelerenn wide. [huor] mange folk her er bleffuenn. Bresken. som her er paa muren. ferdiger wy paa, det meste muligt er: det waaret noget, førend wi fick mure suenne fra Calmer. och er her jngen vogne paa landet fast, thj største haabenn er brent och nogle borttført och ellers sønderbrutt och forkommit. Hid jndtill lader jeg bønder bere kalken, sanden ager ieg med min och mine sutlers wogne. huilket jeg vilde lade Candceleren vide. effterdj jeg jcke thuill, att Candceleren jo aff feltmarskalkens breffue fornummit haffr den forandring, som her effter den anordning. hand giort haffr, skall ske paa bygningen, hvilken er megit stor och jcke snartt eller med ringe hielp kand fuldendis: och giøris en muremestere fornøden her, som forstand paa bygning haffr, og att nogenn hielp hiid forskickis aff plichtsfolk, effterdj bønderne med den bygning paa begge schandzerne saa vell som her paa slottid hart besuergis, och byggis begge disse tho schandzer temmelig faste, och ville de vell forsørgis med victuallie och ammonition, om de skall jcke byggis for finderne; den nordere skandze siunis mig at byggis fastere end for itt anløb. Huis kongens ladegarder och den salpeter siuder, her holdis paa landet [angaar], haffuer jeg statholderenn thill om skreffuit, thj jeg thorde jcke Cand-

zelerenn der met bemøde. Woris flode løb herfra den 27. Jun. Feltmarskalken rycker op mod Westeruig.

Non ausus sum Dn. Cancellario literis Latinis[1]) statum harum rerum significare, quod illæ significanter absque ambitu aliquo fastidiosė prolixiori exprimi non possent, quod alienum omnino hoc in primis tempore ab occupationibus Domini Cancellarii esse scio; quod uero de Erico Rosenkrantzio scribit, nihil libentius facturus ero atque ipsi modis omnibus, quibus omnino possim, gratificari, ut non possim non optimė ei cupere. Dominum Cancellarium rogo, ut de literis hisce prolixioribus me excusatum habere uelit: illum vero cum uxore suisque omnibus DEo commendo. Borcholmi 7. Jul. 1612.

Christianus Friss mp.

Udskrift: Erlig og welbiurdige mand Christian Friisz thill Borrebye, Kong: Mayet[s]: Cantzeler, min thillforladende gode wen, gantz wenligen thillschreffuitt.

Paategning: Chrestenn Friiszis breff. Rec. Haffnie 1612.

1. Er forordnit 2 companier paa Borckholm, 2 paa Nørodden och 1 companj paa Sønderoddenn.
2. Begierer penge oc prouiandt, och huormøgit paa slottet i forrad schule bliffue, om nogit paakomb. Jtem 1 murmester och plitzfolck. Skanzerne wil wel forsiunis med fetalie oc munition.
3. Hand haffuer schreffuen stadholder — — — — — — —[2]) salpettersiuderen derpaa.

---

[1]) Rimeligvis har det været en Aftale mellem Chr. Friis til Kragerup og Kansleren, at deres Brevvexling skulde føres paa Latin, for at uvedkommende ikke saa let skulde faa noget at vide om Indholdet. Den yngre Chr. Friis's Latin gjør for øvrigt intetsomhelst Krav paa at gjælde som klassisk.

[2]) Hul i Papiret.

Prøvelse af en nys fremkommen Oplysning om Skibykrønikens Forfatter.

For nylig har Dr. A. Heise paabegyndt det fortjenstlige men tillige vanskelige Arbejde at gjengive den saakaldte skibyske Krønike paa Dansk. Han har tillige ledsaget Skriftet med en Indledning, i hvilken han i Korthed gjør Rede for Forfatterens, Lektor Povl Helgesens, Levnedsomstændigheder. At et saadant kort Omrids skulde indeholde nye Oplysninger, var jo ikke at vente efter det meget, der i den nyere Tid er skrevet og fremdraget om denne Mand. Imidlertid indeholder dog denne Indledning et lille Afsnit, der tilsyneladende bringer en ny Oplysning om Lektor Povls sidste Tid og giver en Forklaring af den noget gaadefulde Kjendsgjerning, at den af ham forfattede Krønike 1650 fandtes i et skjult Gjemme i Skiby Kirke, efter formentlig i mindst et Aarhundrede at have været ude af Syne. Da jeg imidlertid ikke kan samstemme med den ærede Forfatter i det Resultat, hvortil han er kommen, skal jeg her fremsætte mine Indvendinger og tillige en, som mig synes, rimelig Formodning om Povl Helgesens sidste Skjæbne. Først maa jeg dog hidsætte det lille Stykke af Dr. Heises Indledning, hvortil mine Bemærkninger skulle knytte sig.

Efter at have sagt, at »det sidste sikre Spor af Povl

Helgesen« ophører henimod Slutningen af Aaret 1534, og efter at have omtalt og afvist forskjellige Sagn, der senere gik om ham, bl. a. at Prælaterne skulde have bestukket ham med et Kanonikat, saa fortsætter Dr. Heise saaledes (S. 10—11):

»Og dog synes der at være noget rigtigt i denne »Efterretning: et Kanonikat i Roskilde synes han virkelig »at have faaet, men naar han har faaet det, vides ikke. »— Det maa nemlig anses for sikkert, at Lektor Povl »var Kirkeværge for Skiby Kirke; dette stod at »læse i en Indskrift paa en gammel Kirkedør i Skiby »Kirke[1]). Af en gammel Jordebog fra 1568 (nu paa Uni»versitetsbibliotheket) ses, at Skiby Kirke da laa under »St. Laurentii Kapel i Roskilde Domkirke. Lektor Povl »maa da antages at have besiddet dette Præbende, og »saaledes bliver det forstaaeligt, at hans interessante Ar»bejde netop fandtes indmuret i Skiby Kirke«.

Saa vidt Dr. Heises ny Oplysning. Her skal nu følgende tre Spørgsmaal undersøges:

1. Har Lektor Povl Helgesen været Kannik i Roskilde?
2. Har Skiby Kirke henhørt under Roskilde Kapitel?
3. Har Lektor Povl været Kirkeværge i Skiby?

Hvad det første Spørgsmaal angaar, da maa der svares, at der ikke er det ringeste Spor til, at Povl Helgesen har været Kannik i Roskilde. Ganske vist har man tidligere

[1]) Hertil har Dr. Heise føjet følgende Anmærkning. »Denne inter»essante Oplysning skylder jeg Arkitekt Prof. Storck, som selv »er barnefødt i Skiby Præstegaard. Han erindrer tydeligt, at »der paa Indgangsdøren til Vaabenhuset stod: »Da Paulus »Eliæ var Kirkeværge«. — Døren var en ren gothisk, flad»buet Fyldingsdør med foldede Ornamenter (Pergamentornering) »fra Tiden om Reformationen. Ved Kirkens Restauration 1854 »blev den borttaget og synes tilintetgjort.»

tillagt ham Forfatterskabet til et Brev, som Roskilde Kapitel den 28de Oktober 1534 tilskrev Grev Christoffer af Oldenborg, og Brevet er under hans Navn trykt paa forskjellige Steder. Men nyere Undersøgelser have godtgjort, at der ikke er mindste Sandsynlighed for dette Forfatterskab [1]). — Vi besidde et Dokument, udstedt af Roskilde Kapitel den 26. Maj 1534, altsaa netop paa den Tid da Paulus Heliæ skulde have været Kannik der, om ellers nogensinde. Brevet er underskrevet af Ærkedegn, Kantor samt 20 Kanniker. Men blandt dem søger man forgjæves Pauli Heliæ Navn [2]). Er der overhovedet nogen Sandsynlighed for, at en Karmelitermunk kunde blive Medlem af et Domkapitel, der ikke var underkastet nogen Klosterregel, eller, som det hed, ikke bestod af regulære Chorherrer? Og hvem skulde exceptionelt have kaldet ham til denne Stilling? Stiftets Biskop, Joachim Rønnov, kan man ikke have mistænkt derfor. Thi der var vel næppe ret mange, som Povl Helgesen i den Grad hadede af sit ganske Hjærte som netop Roskilde Stifts daværende Biskop, og der er da heller ingen Grund til at antage, at denne paa en saa paafaldende Maade skulde have begunstiget en Mand, hvis uvenlige Følelser næppe kunde være ham ubekjendte.

Og nu Formodningen om, at Lektor Povl skulde have besiddet S. Laurentii Kapel! Dette Præbende var det rigest aflagte blandt alle Kanonikaterne i Roskilde [3]). Men det hørte til Kapitlernes Grundregler, at nye Medlemmer skulde begynde neden fra, og der var neppe nogen Regel, som Kannikerne med sejgere Udholdenhed søgte at hævde mod ethvert Forsøg paa at omgaa den. Prælaturerne

---

[1]) C. T. Engelstoft i Nyt hist. Tidsskrift II, 509. Jvfr. de af mig udgivne Historiske Kildeskrifter I, 108.

[2]) H. Knudsen, Joachim Rønnov, S. 174.

[3]) Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2 R. II, 61.

var det en nogen anden Sag med, særlig paa Grund af Pavens Provisionsret samt den Indflydelse, der ved Overenskomst med Paven i Christiern I's Tid var indrømmet Kongen paa Besættelse af en Del af disse Præbender[1]. Her var desuden Adelskab ofte et afgjørende Moment ved Besættelsen. — Hvad St. Laurentii Kapel angaar, da havde Mag. Christoffer Jepsen Ravensberg 1539 dette Kanonikat. Han var da en af de ældste Kanniker og døde 1543[2]. Præbendets følgende Besiddere ere os vel bekjendte, da de, ligesom M. Christoffer Jepsen, indtog Pladsen som Universitetets Konservatorer. Men det behøver neppe at bemærkes, at Lektor Povl Helgesen ikke var blandt disse.

2. Skjønt jeg saaledes mener, at have godtgjort, at Povl Helgesen ikke kan have besiddet det anseelige Præbende i Roskilde Kapitel, som bar Navn af S. Laurentii Kapel, vil det dog maaske ikke være af Vejen at undersøge, om Skiby Kirke overhovedet har hørt under Kapitlet.

Vi have en Liste fra Aaret 1636 over 27 sjælandske Kirker, som da laa under Roskilde Kapitels Patronat. Men blandt disse vil man forgjæves søge Navnet Skiby[3]. Heller ikke i den Overenskomst, som Kapitlet efter kgl. Befaling 1572 indgik med Sjælands Biskop om Formindskelse af de Afgifter, Præsterne i Kapitlets Patronatskald ydede, vil man finde Skiby nævnt[4]. Vilde nogen mene, at Skiby Kirke alligevel maaske inden Reformationen kan have hørt under Kapitlet, da ere vi i Stand til at bevise det modsatte. Følgende tvende Breve, som tilfældig endnu ere bevarede, og da navnlig det sidste, give os fuld Vished om, at Skiby Kirke hørte under Kronen i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Begge Brevene findes

[1] Diplomatarium Christierni Imi, p. 300—1.
[2] Rørdam, Kbhvns Univ. Hist. I, 418 ff.
[3] Ny kirkehist. Saml. V, 183.
[4] Ny kirkehist. Saml. V. 183—5.

i Originalerne paa Pergament i Arkivet paa Gavnø. I det sidste af dem er Skriften paa flere Steder saa afbleget, at Læsningen frembyder store Vanskeligheder.

1.

Wi Hanss, met Gudz Naade Danmarckis, Suerigis, Norgis, Wendis oc Gotis Koningh, Hertugh vdi Slesuig, Holstenn, Stormarnn oc Ditmerskenn, Greffue udi Olldenborgh oc Dellmenhorst, giøre alle witherligt, at wii fore then ængh, som liggendis war til Skyby præstegardt, oc oss ellsk[e] Torbernn Billde, wor man, raadh oc embitzman paa Abramstrop, efftir wor williæ och befalninge annammeth haffuer atdemme emellom bode søørne eth fiskwatn wdaff till wort oc kronens behoff, Haffue wii aff wor synderliige gunst oc nade vndt oc tilladt, och met thette wort opne breff vndne oc tillade, at then ængh, som liggendes ær vdi same marck hoss then store søø, oc Pæder Naffwenssøn tillforne haffde till syn gardh, skall her efftir wære oc bliffue till same Skyby præstegard till ewiigthiidt. Thii fforbywde wii alle, ehwo thee helst ære eller wære kwnne, særdelis wore fogether och embitzmen, for[ne] præstegardt her emodt paa then æng, som hoss for[ne] store sø liggendis ær, athindre, hindre lade, møde, platze, vmage eller i nogen maade atwforrætthe, Vnder worth hylldest och nade. Giffuet paa wor gardt Abramstrop sancti Jacobi apostoli dagh, Aar etc. Mdxij. Vnder wort Signet.

2.

Christiernus, Dei gracia Dacie, Noruegie, Sclauorum, Gothorumque Rex, Electus in Regem Suecie, dux Slesuicensis ac Holsatie, Stormarie, Ditmarsie, Comes in Oldenborg et Delmenhorst, Reuerendo in Christo patri Domino Lagoni Urne, ecclesie Roschildensis episcopo, nobis sincere dilecto, Salutem cum fauoris nostri reuerentia et affectu.

Cum ad vacantem pronunc de iure et de facto ecclesiam parrochialem in Skyby vestre diocesis per liberam resignationem cuiusdam domini Olaui Petri presbiteri, vltimi et immediati possessoris eiusdem. nobis . . . . . . competit Juspatronatus. Et quia latorempresentium, dominum Olauum Nicolai presbiterum nobis dilectum, propter Deum et virtutum eius merita ducimus prosequendum, ipsum vestre paternitati ad dictam ecclesiam canonice obtinendam in his scriptis offerimus presentationis instancia, quatenus sibi eandem ecclesiam cum animarum cura et plenitudine iuris canonice conferatis, ipsumque ad eam et singula eius iura institui et introduci ac in eisdem defendi secundum iuris ordinem effectualiter faciatis, Et idpropter ab altissimo merita ac a nobis actiones gratiarum plurimas recepturi. Datum in castro nostro Haffnensi feria sexta proxima post festum beati Mathei apostoli, anno etc. md decimoseptimo. Nostris sub signetis presentibus inferius appositis.

Hertil kan endnu føjes, at der i det nævnte Arkiv er bevaret et Brev, udstedt paa Abrahamstrup 10 April 1584, hvorved Borckhardt von Papenheim til Sæbygaard (paa Laaland), Befalingsmand paa Abrahamstrup og over Stiftsgodset i Abrahamstrup Len, stadfæster paa Kgl. Majestæts Vegne Hr. Anders Siuorsen som Præst til Skiby efter det ham paa Sognestevne givne Kaldsbrev af menige Sognemænd i Skiby Sogn. Heller ikke i dette Brev findes altsaa nogen Antydning af Kapitlets Patronatsret.

Tilbage staar kun den af Dr. Heise meddelte Notits, at i Jordebogen fra 1568 anføres Skiby Kirke som liggende under S. Laurentii Kapel. I den Anledning har jeg forskaffet mig en Afskrift af Jordebogen (i Arne-Magn. Saml. 876. 4°), forsaavidt det nævnte Præbende angaar. Den lyder i sin Helhed saaledes:

Sacellum S. Laurentij.

Valburgs Herrit.

Oustede.

Clemedt Falck: ij pund biig, ꝭ bolsuin, j lamb, j gaas j sk° aure, iiij hønns
Nielaus Pederssen tantum.
Jep Bonde tantum.
Seffueren Bunde tantum.
Anders Jenssen tantum.
Jens Hanssen tantum.
Lauritzs Ipsen tantum.
Pouell Pederssen tantum.
Jens Ipssen tantum.
Anders Jørgensen ibidem: ij pundt biig, ꝭ bolsuin, j lamb, j gaas j sk° aure, iiij hønns.
Matzs Jensen tantum.
Anders Bunde tantum.
Alle disse forscreffne mendt giffue xij ß grott oc iij ole eeg.
Er tiill forscreffne Oustedt egeskouff, szaa att tienerne, som Boligen bo, kunde frii theris egne Suin oc stundom ydermere, naar olden er.

Aff Oustedt kircke.

Oustedt kircke tiendt ydes possessori wdti neghen y Roskilde, oc er wndertiden mere oc minde epther aarsens leyliighedt.

Sæby.

Niels Ericksenn: ij pundt rug, ij pundt biig, ꝭ bolgalt, ij lamb, j gaas j sk° aure, iiij hønns, xvꝭ ß pendinge.
Knudt Haar ibm. tantum.
Suendt Giesslinge: iꝭ pundt v skʳ rug, iꝭ pundt vj skʳ biig,

ɉ bolgalt, ij lamb, j gaas j skᵉ aure, iiij høns, xv ß pendinge.

Rassmus Lauritzsen ibm. tantum.

Henning Nielssen: iɉ pundt rug, ij pundt biig, ɉ bolgalt, ij lamb, en gaas j skᵉ aure, iiij høns, xiiiɉ ß pendinge.

Peder Tostenssen
Peder Clemitsen
Lauris Jørgensen
Hans Pedersen
Erick Oluffsen
Clemidt Laurissen
Matthis Ipsen
Lauris Amme
Oluff Matzsen
Jens Jørgensen
Jens Skytthe
Peder Smedtt
} the giffue huer lige saa møgitt.

Jørgen Smedt ibm. xv skʳ rug, xviij skʳ biig, j lamb, ɉ gaas, ij høns.

Stolpe ibm. tantum.

Aff en kircke gardt ibm. en tønne aure holdt[1]).

Hornsherrit.

Skulleløff.

Lauris Pederssen: ij pundt rug, ij pundt biig, ɉ bolsuin, j lamb, en gaas j skᵉ aure, iiij høns, ix ß pendinge.

Peder Jensen tantum.

Wnge Hans Jensen: ɉ pundt rug, ɉ pundt biig, j lamb, j gaas j skᵉ aure, iiij høns, ix ß pendinge.

---

[1]) Ordet »holdt« er senere tilføjet.

Rassmus Nielssen: xv sk[r] rug, xviij sk[r] biig, j lamb, j gaas, iiij høns, ix ß pendinge.

Aff then brende gardt j pundt rug, j pundt biig, j lamb, j gaas j sk[e] aure, iiij høns, j bolsuin, j ß grott.

Willom Flyndt: ij pundt rug, ij pundt biig, j bolsuin, j lamb, j gaas j sk[e] aure, iiij høns, j ß grott.

Jep Jenssen tantum.

Peder Andersen tantum.

Anders Jenssen: ij pundt vtriusque, j lamb, j gaas j sk[e] aure, iiij høns, j ß grott.

Peder Gudmundssen: j pundt rug, j pundt biig, j lamb, j gaas j sk[e] aure, iiij høns, j ß grott.

Aff en øde iordt, som forscreffne mendt bruger: ij pundt korn, j lamb, j gaas, iiij høns, j ß grott.

Her Jens Quist[1]): ij pundt vtriusque, j lamb, j gaas j sk[e] aure, iiij høns, j ß grott.

Aff Skulleløff kircke: viij pundt vtriusque.

Aff Skybby kircke: viij pundt vtriusque.

Aff Gierløffue kircke: vj pundt vtriusque.

Proueste Holmenn: vj pundt korn, naar handt er y vang oc bruges.

Sømme Herritt.

Adtzerups Mølle.

Nielaus Møller: x pundt meel.

Aff for[ne] prebende giffuis aarligenn till Vniuersitetett y Kiøpnehaffn lx daler.

Summarum.

Rug oc mell .... vj lester xv skepper.

Biig .... vij lester iij pundt vj skepper.

---

[1]) Præst i Skullelev.

Haffre	vj tønner iij skepper.
Bolgalte	xviij.
Lamb	lx.
Gies	xlij.
Høns	ijc xviij.
Peninge	xxviij marc iiij skilling.
Eeg	iij ole.

Af ovenstaaende Jordebogsantegnelse ses, at 3 Kirker i Horns Herred ydede Afgift til Besidderen af S. Laurentii Kapel, Skullelev, Skiby og Gjerlev. Men medens Præsten paa det førstnævnte Sted ogsaa »skyldte« til Kapellet, var dette derimod ikke Tilfældet med Præsterne ved de to andre Kirker. Ser man nu efter i den tidligere omtalte Liste over de Kirker, der stod under Roskilde Kapitels Patronat, da finder man ganske rigtig Skullelev blandt dissse, men ikke Gjerlev, saa lidt som Skiby. Jeg antager derfor, at man ikke med fuld Føje kan sige, at disse to Kirker »laa under« S. Laurentii Præbende, om de end ydede Afgift til samme. Efter det tidligere oplyste maa Skiby Kirke paa denne Tid antages at have været under Kronens Patronat.

3. Men kan Lektor Povl Helgesen ikke alligevel have været Kirkeværge i Skiby? Der skal jo, efter Prof. Storcks Erindring, have staaet paa den gamle Kirkedør: »Da Paulus Eliæ var Kirkeværge«. Jeg kan af gode Grunde hverken bekræfte eller benægte, at der har staaet dette eller noget lignende. Men fordi en Paulus Eliæ mulig har været Kirkeværge i Skiby, er det jo ikke givet, at det var den i Historien bekjendte Paulus Heliæ, med mindre man vil antage, at denne efter Reformationen er bleven Bonde i Skiby. Kirkeværger, selv i Kjøbstederne (med Undtagelse af Domkirkerne, ved hvilke et Par af Kannikerne havde dette Hverv), var i Regelen altid tvende

Lægmænd [1]). Nu for Tiden kan en Præst vel hist eller her fungere som Kirkeværge, og jeg tør ikke benægte, at sligt undtagelsesvis ogsaa kan have været Tilfældet i ældre Tid, skjønt jeg ikke mindes noget Exempel derpaa; men Præst i Skiby har Lektor Povl ikke været. Vi saae ovenfor, at Hr. Oluf Nielsen 1517 blev kaldet til Præst i Skiby. Men den samme Mand var her endnu 1545 og var da tillige Provst i Horns Herred [2]). Der bliver altsaa ingen Plads for Povl Helgesen her, med mindre man vil slaa sig til Ro med den Antagelse, at han, da Forholdene paa den bevægede Skueplads for store og samfundrystende Begivenheder bleve ulidelige for ham, har trukket sig tilbage til den afsides Landsby, hvor Præsten mulig var en gammel Bekjendt eller Ven af ham. Thi vist er det jo, at den Kjendsgjerning, at Povl Helgesens egenhændige Krønike 1650 fandtes i et skjult Gjemme i Skiby Kirkes Mur, kunde tyde paa, at Forfatteren har endt sine Dage paa dette Sted. Dog maa det ikke lades uomtalt, hvad jeg andensteds har fremhævet, at den skibyske Krønike to Gange er bleven excerperet, inden den blev indmuret, nemlig baade af Petrus Olai Minorita og af Hans Henriksen [3]). Thi denne Omstændighed tyder just ikke paa, at det har ligget Forfatteren stærkt paa Hjærte at holde Indholdet hemmeligt, eller ogsaa (og det er sandsynligst) ere Uddragene skete efter hans Bortgang, og en anden — og da snarest den ovennævnte Præst, Hr. Oluf Nielsen — har sørget for at faa den og de andre Papirer, der fandtes sammen med den [4]), gjemte i Kirkemuren,

[1]) Jfr. Danske Kirkelove I, 14. 99. 102. I de af mig udgivne Breve vedrørende Kirkevæsenet i Kjøbenhavn i Middelalderen, vil man stadig finde tvende Borgere nævnte som Kirkeværger.

[2]) Ny Kirkehist. Saml, V, 142.

[3]) Historiske Kildeskrifter I, 8.

[4]) Anf. Skr. I. 5. Skade, at vi ikke vide, hvad det var for »Brev-

rimeligvis i et Rum. som plejede at være i enhver Kirkes Mur i Choret nær ved Alteret, og som i sin Tid vistnok benyttedes til Repositorium for Gjenstande, der anvendtes ved Altertjenesten [1]).

I 1ste Del af sit grundige Skrift om Abrahamstrup, der udkom 1855, har Wegener sat Krønikens Hengjemmelse i Skiby Kirke i et vist Forhold til Hr. Oluf Rosenkrands, som var Lensmand i Abrahamstrup Len (hvortil Skiby Sogn hørte) baade før og efter Reformationen. Han siger nemlig: »Hr. Oluf Rosenkrands havde tidligere hørt til Reformationens Modstandere, og hans Len var, som det synes, af det katholske Parti blevet betragtet som et sikkert Gjemmested for Sager, som det satte Pris paa. En mærkelig papistisk Krønike, forfattet netop under den heftigste Kamp mellem det gamle og det nye, ... var bleven indmuret, maaske af en ivrig katholsk Sognepræst, i Skiby Kirke [2])«. — Denne Ytring giver sig jo ikke ud for mere, end den er, nemlig en Formodning, hvilken jeg

skaber«, der fandtes sammen med Krøniken. Den Formodning ligger ikke fjern, at det Manuskript af Povl Helgesen, som nu gjemmes i Gl. kgl. Saml. 1551, 4°, og hvoraf et Uddrag findes i Hist. Kildeskrifter I, 123 ff., ogsaa kan være fundet samtidig med Krøniken.

[1]) I mange Kirker findes endnu et saadant Rum i Kirkemuren, som oftest aabent, men ogsaa undertiden med Lukke for. Til Exempel skal jeg anføre, at da jeg var Præst i Satrup i Angel (1860—64), blev jeg engang opmærksom paa, at der i Kirkemuren i Choret var et saadant lukket Rum. Døren dertil var rigtignok neppe mere kjendelig, da den ofte havde været overhvidtet i Forbindelse med den omgivende Mur, og det var tydeligt, at den ikke havde været aabnet i mangfoldige Aar. Det var med en hvis Forventning, at jeg lod den aabne; Rummet var dog tomt, men paa den indre Side af den solide Egedør fandtes et Christusbillede med en Solgissel om Hovedet, i hvilken Guldet endnu skinnede med stærk Glands. Billedet syntes at være fra Tiden før Reformationen.

[2]) Anf. Skr., S. 62.

dog af Hensyn til dens skarpsindige Forfatter har anført her, skjønt jeg ikke ganske kan tiltræde den. Efter min Antagelse er Krønikens Indmuring nemlig først sket paa en Tid, da Hr. Oluf Rosenkrands vistnok væsentlig havde opgivet Katholicismen[1]. Jeg er derimod enig i, at den ikke kan være foregaaet uden Sognepræstens Vidende og Villie; men da Hr. Oluf Nielsen, som vi have set, 1545 var luthersk Provst, kan hans katholske Sympathier vel heller ikke have været meget stærke. Om hans Motiver til at gjemme Krøniken paa en saa grundig Maade kan man forøvrigt jo gjøre sig forskjellige Formodninger; nogen Vished lader sig dog ikke tilvejebringe.

Men vi have endnu ikke omtalt den Kilde, som, ret betragtet, maaske giver os det bedste Vink om Povl Helgesens sidste Skjæbne, nemlig det Epitaphium over ham, som for en Del Aar siden blev fremdraget fra det Haandskrift i Stockholm, der indeholder hans Modskrift mod Malmøbogen af Peder Laurentsen. Gravskriftens Titel er: »Incomparabiliter sacrosanctæ theologiæ professoris Domini lectoris Pauli Heliæ Halandi Epitaphium per Christiernum Umbram Cimbrum«.

Forfatteren til dette af 20 elegiske Verselinier bestaaende Epitaphium (af C. E. Secher meddelt i Kirkehistoriske Samlinger II, 589) skjønnes at have været en stor Beundrer af Lektor Povl. Han betegner ham nemlig som den største Prydelse for Karmeliterordenen og hæver hans Veltalenhed i den Grad til Skyerne, at han endog drister sig til den Paastand, at Europa neppe har haft en Mand, der i højere Grad var Ordets Mester. Udgiveren har tilføjet den Bemærkning, at »Epitaphiet ikke indeholder nye kirkehistoriske Oplysninger, men kunde maaske lede dertil, hvis man kunde lære Forfatteren nærmere at kjende«.

---

[1] Jvfr. Heise, Familien Rosenkrantz's Historie II, 249.

Den Gang disse Ord bleve skrevne (1856), var der neppe nogen, der kjendte Navnet »Christiernus Umbra Cimber« fra nogen anden Kilde. Men senere har Arkivar C. F. Bricka gjort opmærksom paa[1]), at i en gammel Brevsamling, der for ikke længe siden er udkommen i Ungarn, findes et Brev, skrevet 24. Marts 1535 i Löwen i den græske Professor Rutger Rescius's Hus af »Christiernus Umbra Cymber«, altsaa netop den Mand, som har forfattet Gravskriften over Paulus Heliæ. Denne lille Notits aabner os et uventet Perspektiv, og jeg skulde fejle meget, om vi ikke nu ere paa den rette Vej til at faa Løsning paa Gaaden om, hvor Paulus Heliæ er bleven af.

Som ovenfor er berørt, forsvinder han nemlig henimod Slutningen af Aaret 1534. Hans Krønike ender midt i en ufuldendt Sætning, og siden veed ingen noget om ham. Hvad om Grevefejdens Stormflod har nødt denne Mand, paa hvem det protestantiske Folkehad sikkert har haft godt Sigte, til at flygte over Hals og Hoved for at redde Livet, idet han har efterladt sine Papirer til en tro Ven, saasom den ovennævnte Graabroder Petrus Olai! Det kan godtgjøres, at det bekjendte Vers af Poul Møller, om at »Munken med sin Pengesæk sig listed over Elben væk«, virkelig gjælder et ikke ganske ringe Tal af Klostermænd, selv om vi ere mest tilbøjelige til at antage, at Sækken i de fleste Tilfælde kun har været tarvelig forsynet, om end et eller andet Klosterklenodie maaske nok kan være »reddet« ud af »Kjætternes« Hænder. Det var jo navnlig Tiggermunkene, som Slaget ramte, og til dem hørte Lektor Povl jo ogsaa. Den flensborgske Graabroder Lüdtke Naamensens Historie er i den Henseende oplysende. Da han ikke længere kunde være i sin Fødebys Kloster, gik han til Ribe, og da Graabrødreklosteret her

[1]) Hist. Tidsskrift 5. R. IV, 315.

dog af Hensyn til dens skarpsindige F
her, skjønt jeg ikke ganske kan tilt
Antagelse er Krønikens Indmuring
en Tid, da Hr. Oluf Rosenkrands
opgivet Katholicismen[1]). Jeg e
ikke kan være foregaaet uder
Villie; men da Hr. Oluf N
var luthersk Provst, kan
heller ikke have været
til at gjemme Krønik
man forøvrigt jo gjø
Vished lader sig

Men vi hav
betragtet, mar
sens sidste
som for e ...um, da faar
skrift i ... staaet ved Lektor Povls
Malm... ...ttelse ville de 16 første Linier deraf
»Inc ...som følger (i ubunden Stil):
le... ...u. o Vandringsmand! dit Blik mod denne Grav,
r... og stands et Øjeblik dit skjælvende Fjed: maaske vil
din Vandrings Møje blive dig lettere, naar du læser

---

[1]) O. H. Møller, Nachrichten und Urkunden, welche Ludolphum Naamani betreffen, Flensb. 1775. (Aktstykkerne ere senere optrykte i Sejdelins Flensborgske Diplomatarium).

[2]) Hans ovennævnte Brev fra 1535 er rettet til Nicolaus Olahus, der da var Sekretær hos Dronning Maria af Ungarn, Regentinde af Nederlandene, og senere blev Ærkebiskop af Gran samt Ungarns Kansler og Statholder (Bricka, a. St., S. 305). Af Brevet fremgaar kun, at det var Christiernus Umbra om at gjøre at vinde den nævnte Mands Yndest, samt at han var en Ven og Beundrer af den bekjendte Cornelius Scepper, der indtog en saa fremragende Plads blandt Christiern II's Mænd i Kongens Udlændighedsaar. Brevet er trykt i Monumenta Hungariæ Historiæ. XXV. S. 549—50.

[...]ædle Mands beklagelsesværdige Skjæbne. Thi
[...]dækket af den kolde Jord, Povl, som var
[...] helligede Karmelbjergs største Hæder,
[...]tørre for dig vort Fædreland Danmark.
[...] fjendske Død myrdet med sit Sværd!
[...]hvor Solen begynder[1]) at udsende
[...]dtil det Sted ved Havet, hvor den
[...] stønnende Gangere i Dybet, har
[...]næppe set en Mand, fra hvis
[...]de Gudindes[2]) Ord herligere
[...]rige Strøm styrter ned fra
[...]s havde din Veltalenheds-
[...] Ordets Gave. Men du
[...]den tunge Tilskikkelse.
[...]skaanet dig for din Vel-

1) [...]dgaven har accipit; men jeg læser: occipit.

2) [...]Kaldes senere i Digtet: Pytho (ɔ: Πυθώ). Jvfr. Oluf Chrysostomus, Kirkens Klagemaal, udg. af H. F. Rørdam, S. 47. Som man ser, er Forfatteren som god Humanist vel hjemme i det classiske Billedsprog.

3) De 4 sidste Linier af Epitaphiet, som ikke her ere oversatte, se i Udgaven saaledes ud:

Nemo mortalum fatalia fila reuoluit
vltima cui dies fato (?) statuta venit
. . . cum cælicolis placida modo pace quiescit
quod cessas cæptum carpere later (?) ita?

Uden at have haft Lejlighed til at se Haandskriftet læser jeg disse Vers saaledes:

Nemo mortalium fatalia fila revolvit,
Ultima cui dies fato statuta venit.
Is cum cælicolis placida modo pace quiescit!
Quod cessas cæptum carpere iter ita?

I den sidste Linie ser jeg en Opfordring i Spørgsmaalsform til Vandringsmanden, der er tiltalt i Begyndelsen af Digtet, om at skride videre paa sin Vej, nu da han har erfaret, at den mærkelige Mand, som hviler her, er gaaet hjem til Fred.

Læser man nu disse Ord, da faar man formentlig et bestemt Indtryk af, at det ikke kan være et Digt, som en i Udlandet værende Dansk har skrevet ved Rygtet om Lektor Povls Død i det fjerne Hjem, men at det er et virkeligt Epitaphium, der har været anbragt over den af Versenes Forfatter i saa stærke Ord fejrede Mands sidste Hvilested. Enhver kyndig vil imidlertid vistnok være enig med mig i, at disse højtstemte Gravvers vilde passe ulige bedre i en anseelig Klosterkirke i Löwen eller andensteds, hvor de kunde ventes læste af nogen, der forstod dem, end til en lille sjælandsk Landsbykirke. Og for mig staar det derfor som meget sandsynligt, at Povl Helgesen efter at have forladt Fædrelandet har søgt til Nederlandene, hint Land, der havde skjænket Verden hans beundrede Forbillede, Erasmus, og at han her er død, mulig netop i Aaret 1535 og altsaa ikke længe efter sin Ankomst, maaske overvældet af Rejsens Besværligheder, men dog omgivet af saadanne, der skjønnede paa hans ualmindelige Evner og delte hans Tro.

Bidrag til Historieskriveren

Andreas Hojers Levned.

Naar jeg i Overskriften særlig har nævnet A. Hojer som Historieskriver, da er det sket for at antyde, fra hvilket Synspunkt denne interessante Personlighed, Manden med de mange Evner og den vidtløftige Virksomhed, formentlig helst bør sees. Thi han var jo meget andet end Historieskriver. Men neppe i nogen af sine Egenskaber rager han højere op end i denne.

Andreas Hojer var født 18. Maj 1690 i Karlum Præstegaard i Mellemslesvig (Tønder Provsti). Han tilhørte en gammel Præsteslægt, der ved Familieforbindelser var vidt forgrenet i den slesvigske Gejstlighed. Blandt Almuen i sin Fødeby har han i sin Barndomstid hørt Beboerne tale »godt, gammelt Dansk« (som han selv etsteds kalder Sproget i Angel)[1], maaske isprængt med noget Plattydsk; men i hans Hjem har Højtydsk mulig været Familiesproget. Hans Uddannelse var paa Tydsk og Latin. Desto mærkeligere er det, at han, der efter sin Fødsel var gottorpsk Undersaat, allerede i sin Ung-

[1] I sine Forelæsninger over Jus publicum Daniæ. Jvfr. Allen, Det danske Sprogs Historie i Hertugd. Slesvig. I, 185.

dom saa bestemt betegner sig som Dansk, som han gjorde, og det selv i Privatbreve til Tydskere.

Hojers Levned skal for øvrigt ikke her fortælles. Kun nogle Træk af Mandens Karakteristisk skulle meddeles som Indledning til en Samling af hans Breve og nogle andre Aktstykker ham vedrørende, hvorved Vejen kan banes til en dybere Forstaaelse af hans noget sammensatte Karakter, og nogle hidtil ubekjendte eller dog lidet bekjendte Oplysninger til hans Levnedshistorie gives.

Professor Jens Møller, der under sin Syslen med Danmarks Historie i Frederik IV's og Christian VI's Tid havde fattet megen Interesse for Hojer og selv har leveret adskillige Bidrag til Oplysning om ham[1]), skrev i Aaret 1833: »Andreas Hojer savner endnu et ham værdigt Æresminde i den danske Litteratur«. Disse Ord gjælde for en Del endnu, skjøndt der siden den Tid er fremkommet adskillige gode Bidrag, der maa henlede Opmærksomheden paa ham som en Mand, der vel fortjener at mindes. Saaledes:

E. C. Werlauff: L. Holbergs Feide med A. Højer, i Anledning af Sidstnævntes »Dännemarckische Geschichte«

[1]) Da J. Møller i sit Udkast til den danske Historiografis Historie (Skand. Lit. Selsk. Skr. 1809, S. 78) uden nærmere Kjendskab til Hojers utrykte historiske Arbejder havde udtalt sig mindre anerkjendende om hans Betydning som Historieskriver, og G. L. Baden, der var Hojers Beundrer, havde imødegaaet Møller i Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn 1810, Nr. 37 S. 575 ff., tog denne til Gjenmæle sammesteds Nr. 39 S. 607 ff. Men siden gik han ganske over til Badens Anskuelse af Hojers Fortjenester. Vi skulle her kun minde om tvende Afhandlinger, nemlig: G. L. Baden, Noget om Juristen Andreas Hojer og hans Fortjenester af det videnskabelige Lovstudium i Fædrelandet. (Nyeste Skilderi af Kbhvn. 1829 Nr. 43 og 44). J. Møller, Anmeldelse af Hojers »König Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben« (Tond. 1829) i Dansk Literatur-Tidende 1830 Nr. 1 3. Samt hans Fremstilling af Hojers Fortjeneste i Mnemosyne IV, 108 ff.

(i A. E. Boye's Holbergiana III (1834), S. 157—85, i hvilket Skrift ogsaa findes danske Oversættelser af Holbergs tvende latinske Fejdeskrifter mod Hojer). Tillæg til den nævnte Afhandling leverede Werlauff i Nyt historisk Tidsskrift VI, 317—29 under Titel: L. Holberg og A. Højer. Werlauff stiller sig i det hele paa Hojers Side, medens N. M. Petersen, der i sine Bidrag til den danske Historie IV. for øvrigt yder Hojer megen Opmærksomhed, derimod søger at tage Holberg i Forsvar.

Edm. Lobedanz. Andreas Højer, et biografisk Forsøg (i Steenstrup's Dansk Maanedsskrift 1867 II, 256—92). Denne Afhandling er skreven med Kjærlighed til Emnet, men lider dog af adskillige Ufuldkommenheder og paafaldende Mangler. Forfatteren kjender ikke engang Hojers Dødsaar ret og omtaler ikke hans betydningsfulde Virksomhed i General-Kirke-Inspections-Collegiet og andre ham af Regjeringen betroet vigtige Hverv.

C. Paludan-Müllers efter hans Død (i Historisk Tidsskrift 5. R. IV) udgivne Forelæsninger over Dansk Historiografi i det 18de Aarhundrede indeholde S. 3—35 en god Udsigt over Hojers historiske Forfattervirksomhed, idet der tillige meddeles Oplysninger om hans utrykte »Jahrbücher« over den første Del af Frederik IV's Regjering.

C. Bruun har i Fr. Rostgaards Levned, særlig i de dertil hørende Aktstykker givet adskillige nye og mærkelige Bidrag til Hojers Levned. Ligeledes indeholder L. Koch's Kong Christian den Sjettes Historie enkelte hidtil ubekjendte Oplysninger i samme Retning.

Endelig kan nævnes: Ant. Mart. Schweigaaards Dom om Andreas Høyer [som fædrelandsk Jurist]. Et Brudstykke af en latinske Universitetstale, udg. af L. Daae: »Vidar« I (1887), S. 433—5.

Andreas Hojer var utvivlsomt en af de mærkeligste

Mænd blandt dem, der virkede her i Landet i første Halvdel af det 18de Aarhundrede. Meget forskjellig er han bedømt. I sin Levetid fandt han ikke ringe Modstand og har vistnok haft ikke faa Misundere. At Mænd som Holberg, Falster, Chr. Worm, Peder Hersleb og sikkert en god Del andre i ham have set en ingenlunde ufarlig Projektmager, lader sig ikke nægte. Holbergs uforsonlige Stemning overfor Hojer er bekjendt. I sin fuldstændige Mangel paa Forstaaelse af Sønderjydernes Stilling til Danmark [1]) betragter Holberg Hojer som en forløben Tydsker, der med en overfladisk Viden om alle mulige Ting vilde søge at trænge sig frem og blande sig i alt, enten det vedkom ham eller ikke. Falster omtaler (1720) Hojer som »homo audax et novarum rerum cupidissimus [2])«. Biskop Chr. Worm betragtede ham, i det mindste til en Tid, som en Person, der lagde an paa at omstyrte baade Religion og Sædelighed. Hersleb har som bekjendt betegnet ham som »en klog og skarpsindig, men derhos meget farlig og entreprenant Mand [3])«. Selv Gram, hvem Hojer dog betragtede som venlig sindet imod ham, og som vel ogsaa i Hovedsagen var det, kunde dog ikke bare sig for et lille satirisk Sidehug ved given Lejlighed [4]).

Efter Hojers Død, og navnlig efter at hans ældre samtidige vare gaaede bort, forandredes Dommen over ham i en mærkelig Grad. Det var ikke blot det 18de Aarhundredes mest ansete Jurister, der med Taknemmelighed mindedes ham som den, der havde grundlagt det fædre-

---

[1]) Jvfr. Holbergs Votum 1745 med Hensyn til Spørgsmaalet om Slesvigeres Adgang til Nydelse af Kommunitetet ved Kbhvn.s Universitet, i Hist. Tidsskr. 5. R. VI, 318.
[2]) Petersen, Bidr. t. d. danske Lit. Hist. IV, 220.
[3]) J. Møller, Theol. Tidsskrift V., 150.
[4]) Grams Brev af 23. Juli 1736 til Rostgaard (Hist. Tidsskrift IV, 280).

landske Retsstudium ved Kjøbenhavns Universitet; men Mænd som Riegels og G. L. Baden, der ikke vare lette at tilfredsstille. kunde ikke finde Ord stærke nok til hans Ros. Nyerup stiller ham ved Siden af Gram; og Odin Wolf, der i sin Historiske Ordbog (VII, 235--6) har leveret en kort Biografi af Hojer, der vidner om Indsigt og Forstaaelse, slutter denne med følgende Ord: »Af Højers litterære Gjerninger skjønnes lettelig, at han har været Manden, som i 18de Aarhundredes to første Aarsnese staar Holberg nærmest i Henseende til virksom Tænkeevne og Indflydelse paa Danmarks aandelige Kultur«. Jens Møller og Werlauff ere fulde af Anerkjendelse af denne mærkelige Mands fortræffelige Egenskaber og Fortjenester, og N. M. Petersen siger: »Hojers Virksomhed i historisk og lovkyndig Retning sikrer ham en varig Plads i Litteraturen ved Siden af Gram og Holberg«.

Sandt er det, at den, der vil fordybe sig i Hojers Skrifter eller følge hans Virksomhed i det enkelte, neppe vil kunne undgaa at fatte Interesse for denne ejendommelige, frimodige og energiske Personlighed med det klare Blik, den livlige Aand, den store Arbejdskraft og den stærke Virksomhedstrang. Som faa var han de nye Begyndelsers Mand, rig paa Planer og med Mod og Lyst til at sætte i Værk, hvad han ansaa for tjenligt til det almindelige bedste. Men en saadan Mand staar let Fare for at gribe for vidt eller træde andre for nær og tilsidesætte Hensynet til det bestaaendes Ret. At Hojer undertiden gjorde dette, kan ikke nægtes.

Nyere Undersøgelser af Kilderne til Tidens Historie have givet os Kundskab om forhen ubekjendte hojerske Projekter, der lade os erkjende det idetmindste delvis berettigede i Herslebs og andre samtidiges Dom om ham som en farlig Mand. Den vildeste af hans Planer var vistnok den, han udkastede med det Formaal at faa Kon-

gen til at lade indrette en privilegeret Vexelbank her i Landet, i Stil med den, som John Law havde faaet oprettet i Frankrig. Den glimrende Udsigt, han derved aabnede til uden direkte Skattepaalæg at faa den tomme Statskasse fyldt og atter at bringe Handel og Virksomhed i Gang, vilde mulig have virket forførende, hvis hans Forslag, om hvilket han siger, at han i flere Aar havde sysslet dermed, ikke var fremkommet netop paa den Tid[1], da den hele kunstige Bygning styrtede sammen i Frankrig og drog tusinde og atter tusinde Familier i Elendighed.

Har end saaledes Hojers store Reformlyst paa visse Punkter bragt ham til at gaa for vidt, saa har han dog paa mange andre i den Grad været Situationens Mand, at det kun kan beklages, at han saa tidlig blev kaldet bort, da det er kjendeligt, at han mere og mere fandt det rette Felt for sin sjældne Trang til at udfolde en almennyttig Virksomhed i Retning af Fremskridt til bedre Tilstande. Her skal kun antydes, at det neppe er tvivlsomt, at de Forsøg, der fra 1736 afskete fra Regjeringens Side paa i det mindste til en vis Grad at indsætte det danske Sprog i sin Ret i Slesvig, væsentlig skyldes Hojers Initiativ[2]). Faa Maaneder efter hans Død udkom som Resultat af de Undersøgelser, han havde foranlediget, det kongelige Reskript af 9. Novbr. 1739, hvorved det paalagdes de kirkelige Øvrigheder i Slesvig ved Besættelse af Præste-Embeder at tage Hensyn til vedkommendes Færdighed baade i det danske og det tydske Sprog, ligesom

---

[1]) Det var i April 1720, at Hojer indgav sit Forslag.

[2]) Allen har ment, at det især var Erik Pontoppidan, som foranledigede, at Sagen kom frem; men han har ikke vidst, at den Kommission, som foranledigede de af ham (Det danske Sprogs Hist. i Slesvig I, 160 ff.) omtalte Undersøgelser, bestod af Hojer, Bluhme og Schröder.

Medlemmerne af Examens-Kommissionerne skulde formane de theologiske Kandidater, som søgte Ansættelse i Slesvig, til ved Siden af Tydsk ogsaa at beflitte sig paa Færdighed i Dansk [1]). Som bekjendt faldt denne kongelige Villiesytring saa godt som død til Jorden. Men havde Hojer levet længere, havde han efter den Anseelse og Indflydelse, han nød paa højeste Steder, dog maaske kunnet bidrage til, at den danske Befolknings Tarv ikke i den Grad var bleven tildesat, som det desværre skete.

Man har sammenstillet Hojer med Struensee, og ikke ganske uden Grund [2]). Begge var Sønner af slesvigske Gejstlige og havde modtaget deres akademiske Uddannelse i Halle; begge vare oprindelig Læger, men vendte sig siden til Statskunsten; begge vare de fra Tydskland af paavirkede af filosofiske Theorier, der bragte dem til at virke i afgjort reformatorisk Retning, og begge paadrog sig Theologers Harme og Historieskriveres Forbitrelse (Holberg mod Hojer, Suhm og Langebek mod Struensee). Men her ophører ogsaa Ligheden. Hojer var Kristen, — om end ikke af den orthodoxe Skole [3]) — Struensee Naturalist; Hojer var en sædelig Personlighed, Struensee Libertiner; Hojer ærede det danske Sprog, Struensee traadte det under Fødder. Derfor er ogsaa disse to Mænds Eftermæle, trods alle Lighedspunkter, blevet meget forskjelligt.

[1]) Allen, anf. Skr. I, 187.

[2]) E. Lobedanz i Steenstrups Dansk Maanedsskrift 1867 II, 270 Not.

[3]) Hojers theologiske Stade kan oprindelig maaske betegnes som Syncretisme, idet han var en Discipel af sin store slesvigske Landsmand Georg Calixt. Men Thomasius's og Speners Indflydelse paa hans aandelige Retning er ogsaa kjendelig nok. I ham række paa en Maade Rationalisme og Pietisme hinanden Haanden, for i Fællesskab at gjøre Front mod den hidtil herskende Orthodoxi.

Saa tilbøjelige vi end ere til at erkjende de ædle Egenskaber, der fandtes hos Hojer, saa kunne vi dog ikke lukke Øjnene for, at han i en vis Periode af sit Liv vistnok var paa en farlig Vej, idet han for at komme frem knyttede sig til Personligheder, hvis moralske Karakter ikke staar i det bedste Lys. Hans stærke Hyldning af Dronning Anna Sofie har paadraget ham Beskyldningen for at have været en Hofsnog [1]): hans Forbindelse med den i sin Tid bekjendte Etatsraad Hans Nobel var neppe heller heldig, skjønt han derved opnaaede sin første Ansættelse i Statens Tjeneste: thi hvad end Nobel kan have været, saa var han dog ikke det, hans Navn lød paa, noget som Hojer ogsaa tilsidst paa en følelig Maade fik at mærke. Ligeledes har Hojer staaet i nøje Forbindelse med Biskop Bartholomæus Deichman i Christiania, der jo ogsaa var en Mand af tvivlsom Hæderlighed. Det er ikke nogen ganske lille Række Breve fra Hojer til Deichman, som er bevaret. En Del af dem gjør et mindre behageligt Indtryk ved den Hemmelighedsfuldhed, som Frygten for, at Brevene skulde blive aabnede af uvedkommende, synes at have bragt Hojer til at anvende, idet det er kjendeligt, at en Del af de i Brevene forekommende Navne ere fingerede — altsaa formodentlig en mellem Korrespondenterne aftalt Udtryksmaade. Men hvad der saaledes skal skjule sig under laante Navne, vækker Mistanke, selv om det maa erkjendes, at de stygge Brud paa Brevhemmeligheden, som den Gang jevnlig skete paa Regjeringens Foranstaltning, maatte fremkalde en Utryg-

[1]) Jeg har faaet en stærk Formodning om, at Hojers besynderlige Skrift. De nuptiis propinquorum (1718), egentlig var beregnet paa at afgive en Art Forsvar for Frederik IV's forargelige Dobbeltægteskab. Intet Under derfor, at han slap saa vel derfra, skjønt Theologerne fnyste derimod.

hed, der gjorde Anvendelsen af slige Forsigtighedsregler mere undskyldelig.

Naar Hersleb gjør det til en Anke mod Hojer, at han fremdrog sine slesvigske Slægtninge og Venner, da skal Rigtigheden af Bemærkningen ikke bestrides. Men, mon Ulykken egentlig havde været saa stor, om flere Sønderjyder havde fundet Vej til Kjøbenhavn? Det er — vel at mærke, naar man dermed forbinder Tanken om, at Hojer vilde bringe det danske Sprog i Slesvig til sin Ret — som om et Perspektiv derved aabner sig for vort Blik af en ganske anden Art, end Virkeligheden blev, den noksom kjendte, at Sønderjyderne henvistes til Kiel, medens Dansken i Slesvig reduceredes til et foragtet og retløst Almuemaal.

Overhovedet gjælder det en Del af de Anker, der ere fremførte mod Hojer: han stræbte at føre ind paa nye Veje, det kan ikke nægtes; men det er ingenlunde givet, at disse vare slettere end dem, der hidtil vare fulgte. Det modsatte vil tvertimod som oftest være det sandsynlige. At han altid skulde have truffet det rette, vilde vel være for meget forlangt; ogsaa han havde sine Fejl, og de ere endda ikke saa meget vanskelige at opdage.

Som Videnskabsmand var Hojer afgjort Polyhistor. Han søgte gjentagne Gange at blive Professor i Medicinen, og han blev endelig Professor i Retsvidenskab og Moralfilosofi, og var det med Glans. For enhver Gren af Litteraturen (maaske med Undtagelse af de mathematiske Videnskaber) havde han den mest levende Interesse. Han skrev tilsyneladende med lige Lethed fire Sprog, Tydsk, Latin, Dansk og Fransk, skjønt Kjendere vistnok ville finde, at han ikke skrev noget af dem ganske korrekt. Ingen kan tvivle om, at han kunde være blevet en udmærket Professor i Historien, og en theologisk Lærerpost

vilde det neppe heller have været vanskeligt for ham at udfylde, og det vist nok en god Del bedre end adskillige af dem, som blev Professorer, men aldrig vovede sig udenfor Systemets Ringmur. Endelig bør det nævnes, at han synes at have haft en ualmindelig Indsigt i Finans- og Møntvæsenet.

Hojers historiske Arbejder ere for deres Tid fænomenale. Der gaar et Pust af en ny Tid gjennem dem. Nogle af de ypperste Egenskaber, der maa kræves hos en Historieskriver, har han besiddet, og han havde et Mod til at tale frit ud, som paa den Tid hørte til de store Sjeldenheder. At han forøvrigt undertiden kunde være noget ubillig i sine Domme, skal indrømmes.

Om Hojers Dygtighed som Embedsmand er der, saa vidt vides, aldrig fremsat nogen Tvivl. Det er højst forskjellige Stillinger, han har beklædt. En mageløs brugbar Mand har han været, og den danske Regjering har paa den Tid neppe haft mange Tjenere, om ellers nogen, der i den Henseende kunde stilles ham ved Siden. Tilsidst var han saa overvældet med vigtige og anstrængende Hverv, at det ikke er underligt, at han, der fra sin Ungdom af havde baaret paa et svagt Helbred, endelig, trods sin ualmindelige Arbejdskraft, maatte segne under Vægten[1]). Inden han endnu havde fyldt sit 50de Aar, døde han den 28. August 1739 i Slesvig.

---

[1]) Jeg vil her erindre om nogle Ord af Riegels (Saml. Skrifter III, 478): »Højer siger om sig selv i sine Forelæsningers Fortegnelse, at han vilde læse saa meget hans Helbred tillod og hans overmaade mange Forretninger. Hvor megen Tid kunde da denne Mand have til at holde Collegier? Han var Directeur i Missionscollegium og i Kirkeinspectionscollegiet, var dertil Generalprocureur, styrede Lovcommissionen, og var Medlem snart i alle kongelige Commissioner. Nu spørges, hvorledes skulde denne overmaade flittige Mand vel kunne mage det saa, at Dagen bestod af mere end 24 Timer?«

I.

Breve fra og til Andreas Hojer.

I Aaret 1843 skrev C. Molbech[1]: »Vi søge forgjæves om saadanne Mænds Correspondance som A. Høiers, Iver Rosenkrantz's, J. L. Holsteins, Otto Thotts« (osv.). — Skjønt hvad jeg her kan byde det historiske Publicum ingenlunde er Hojers Brevvexling i sin Helhed (navnlig ere kun meget faa Breve til ham bevarede), saa vil den Samling, jeg her har bragt tilveje af Brevene fra ham, dog formentlig kunne tjene til at give os et ret interessant Indblik i hans Personlighed, og det er vel ikke usandsynligt, at den ved senere Fund kan forøges. Samlingen vilde ikke være bleven saa stor, hvis Bibliothekar Dr. Chr. Bruun ikke i sin Tid fra det Deichmanske Bibliothek i Christiania havde erhvervet fortrinlige Afskrifter af de der værende Breve fra Hojer til Biskop B. Deichman og dennes Svigersøn, Rektor J. Rasch. Afskrifterne, der velvillig er udlaante til mig, ere nu indlemmede i den Bøllingske Brevsamling i det st. kgl. Bibliothek.

1.

Hojer til Professor Søren Lintrup.

Vir summe reuerende atque celeberrime,
Fautor singulari studio colende!

Quamuis grauissimis Tuis, quibus ecclesiasticæ atque litterariæ rei commoda prouehis, intercedere negotiis religioni mihi merito esse debeat, eo magis, vbi nihil est, quod aut Tua magnopere intersit resciscere, aut mea etiam, a me Tibi perscribi; non potui tamen ipsi mihi

[1] Historisk Tidsskrift IV, 273.

satisfacere, nisi absens etiam meum, quod Tibi et ob publica Tua in communes litteras et priuata in me merita summa utroque nomine debeo, studium et obsequium obseruantissimum mente magis quam scriptione prolixa significarem. Inprimis cum ex nimia, quæ Hafnia discedentem vrgebat, temporis angustia et festinatione, qua vix conuasandis reculis satis supererat temporis, et Tibi debitum et mihi suauissimum Tui ante abitum salutandi officium intermittere fuerim coactus. Ignosces, Vir Tuo Merito omnibus venerande, hunc officii neglectum, et plane ita animo Tuo persuadeas, neminem fore, qui Tuo nomini plus tribuat, quam ego, cui volupe fuerit, quacunque id fuerit ratione, hunc meum animum omni in Te obseruantia et obsequio testari. Siquid itaque his in locis fuerit, in quo meam Tibi operam vtilem esse judicaueris, obnixe a Te contendo, vt libere imperes, et præbeas ita aliquam Tibi obsecundandi occasionem. Adjunxi hisce schedam [indicem[1])] alterius Tomi Hardtianæ[2]) de reformatione Historiæ, non quod opus ipsum Tibi incognitum esse putem, sed quod in isto varia sint, antea vix vlli nota, in quibus mihi inprimis arridet Pauli Cordesii Hispani libellus primo Romæ post in Germania etiam cum præfatione B. Rhenani excusus de Eloquentia cum Theologia jungenda. Percurrit auctor omnes, quæ illius seculi moribus huc trahebantur diuinioris doctrinæ partes, stilo satis maculato, et Ciceronem, quamuis non vbique digne, imitante; et quod magis mirere, habet etiam in nonnullis ita moderatas sententias (quamuis cIɔ Iɔ xiii excusus sit libellus) vt vix nostro æuo Romanæ ecclesiæ alumnus ita videatur libere esse scripturus. Multa etiam cum addita sint Hardtianæ Collectioni, quæ Indulgentias impugnarunt,

[1]) Dette Ord staar over Linien.

[2]) Hermann von der Hardt, Professor i de østerlandske Sprog og Bibliothekar i Helmstädt († 1746).

licebit, Tua cum pace, Vir humanissime, ex Te exquirere, nihilne ex nostra gente, quod Christiani II aut Friderici primi prioribus annis conscriptum sit ad detegendam piam hanc fraudem, nostræ quoque Patriæ Àrcemboldo præcipue autore grauem, faciens reperiatur. Si quid fuerit, id, puto, aut Te non latebit, aut omnes. Id vero qualecunque fuerit, me non patieris ignorare. Ita enim sperare me jubet summa Tua beneuolentia, qua omnes litterarum amantes complecteris. Vale Vir summe Venerande, mihique, si visum fuerit, faue.

Venerandi ac Celeberrimi Nominis Tui
Scrib. Helmstadii in Acad. Julia a. d. xiv Cal. Nov. cIɔ Iɔ ccxvii.
Obseruantiss. Cultor
A. Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 2051. 4°.

2.

Professor Søren Lintrup til Hojer.

Ad Dn. Højerum, Medicinæ et Philosophiæ Candidatum Helmstadii versantem [1]).

Vir Clarissime et Præcellens, Amice honoratissime. Sicut jucundius nihil accidere mihi potuit doctissimis puramque putam humanitatem et singularem in me affectum spirantibus litteris Tuis, ita nihil vicissim optatius fuisset, qvam ut reciproco scribendi officio protinus defungi, vicesqve salutanti Amico reddere, per occupationes undiqve glomeratas atqve intervenientes illico ferias desideranti licuisset. Id vero cum per intervenientium ex transverso

---

1) Denne Overskrift er hentet fra et egenhændigt Fragment af en Index over Lintrups Breve, der findes i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1269, 4°.

negotiorum molem tum qvidem ex lubitu ac voto non licuerit, eo faciliorem tarditati huic veniam ab humanitate Tua speraverim, qvo promptius in posterum, qvotiescunqve licuerit, mutuo amicitiæ ac litterarum commercio litaturum me recipio. Ceterum pro transscriptis communitatisqve mecum novis litterariis officiosas ago gratias, nihil impensius dolens, qvam qvod par pari referre, et similibus ex Helicone nostro, hodiernis Bellonæ motibus misere turbato, amoenitatibus oblectare amicum neqveam. Luculentum Celeberrimi Domini von der Hardt de Historia Reformationis litteraria opus impatienter exspectamus, tam gratum atque acceptum sane universo orbi Evangelico, qvam ingratum atqve acerbum Pontificio futurum. Qvod tamen qvo minus collata ex boreali supellectile symbola locupletare ex voto possemus, seculi, qvod emendationem sacrorum antecessit, barbaries, et perpetua bellorum septentrionalium rabies haud dubio obstitit, vix permissura, ut vel qvicqvam æternitate dignum scriberetur vel scriptum per tot fatorum ac temporum naufragia illæsum ad nos perveniret. Ceterum, qva octiduanæ festivitatis religione et pompa celebratum apud nos fuerit sacrum seculare Jubilæum, vel ex Relationibus publicis, vel Amicorum litteris, spero, jamdudum intellexisti; recogniturus proxime distinctius ex illa descriptione trilingvi, qvæ publica auctoritate propediem exspectatur proditura. Sicut et orationes Theologorum eadem auctoritate sperantur evulgandæ. Qvid de nova Epistolarum Lutheri editione, qvam cum Supplemento ineditorum plurium ab aliqvot annis paravit Venerabilis Abbas Smidius [1]), vel ideo exspectaverim avidissime, qvod in eodem qvoqve instituto occupari constet Wernsdorffium, Theologum apud Wittebergenses celeberrimum, cui nonnullas etiam superiori æstate transmisi.

---

[1]) Se nedenfor Brevet Nr. 6.

— Loco B. Professoris Wandalini[1]. qvem nuper admodum amisit, duos Universitati nostræ ex voluntate Regia designatos esse Professores, Wandalinum juniorem et Sevelium[2], ex Amicorum litteris constare Tibi arbitror. Qvid cessas ergo, Vir Præcellens et Carissime, novo Amplissimam Facultatem Medicam et, si placuerit, Philosophicam nomine oc lumine propediem augere? utiqve postqvam vacantem Hoffsteteri[3] morte spartam nuperrime occupavit Dn. Buchwalt[4]. Ego certe neminem lubentius amplexabor Collegam, qvam Te V. C., cujus humanitatem variæ eruditioni copulatam a pluribus annis et novi et æstimavi. Interea Tibi omnia ex animi sententia fluere, novumqve, qvem ingredimur, annum omnigena prosperitate cumulatum decurrere jubeat Deus ter opt. max. ex animo precor, salutatis reverenter atqve officiose Generosiss. Dnn. von Holsten et Celeberrimis Academiæ vestræ Professoribus, inque iis speciatim Rever. Dn. D. Böhmero[5], qvi cum dulce mihi litterarum intercedit commercium.

Havniæ postrid. Calend. Januar. A. 1718.

Præcellenti Tuæ Claritati
sincero officiorum studio addictissimus
S. L.

Af Lintrups Brevbog, Kgl. Bibl Gl. kgl. Saml. 3069, 4°.

---

[1] Johan Frederik Wandal, Professor i Metafysik ved Kbhvns Universitet, døde 1717.

[2] Hans Wandal († 1757 som Præst i Taarnby paa Amager) og og Hans Just Sevel († 1728 som Præst i Asminderød og Slotspræst paa Fredensborg).

[3] Johan Adam Hoffsteter var kgl. Livlæge og Professor i Medicin ved Universitetet.

[4] Med denne havde Hojer 1717 konkurreret om en Professorplads i Medicinen; men Buchwalt, der var Justitsraad og kgl. Livlæge, var, som rimeligt kunde findes, bleven foretrukket.

[5] Dr. Just Christoff Böhmer, theol. Professor.

3.

Hojer til Professor Søren Lintrup.

Vir Summe Venerande, Celeberrime atqve doctissime.
Fautorum optime!

Cum nihil mihi vmquam Tuo fauore Tuaque, qua parum promeritum amplecteres, beneuolentia fuerit gratius aut antiquius, dicere non possum, quantum me humanissimæ Tuæ litteræ 3 Januar. datæ refocillarint, quamuis serius et adulto iam Februario mihi sint traditæ. Præcesserat Pladius[1]), ornatissimus Vestræ Academiæ ciuis, et eundem Tuum mihi confirmaverat affectum, quem litteræ postea expressere, sed efficacius longe, et, vt a Te profectas decet, liberalius, quam ab vllo alio interprete posset expectari. In quo quidem Tu, Theologorum nostræ patriæ humanissime et literatissime, quod Te dignum esse iudicas, et ego mihi gratulor, facis. Sed qua ratione tantis Tuis in me meritis respondeam, non reperio, qui iamdudum animo meo pietate in Te, et admiratione Tuæ virtutis Tuæque eruditionis non satis facio. De Vandalino coniunctissimo Tuo Collega vobis erepto impense, vt fas est, doleo, cui qui successere, si pares sint ornandæ Academiæ Vestræ, gratulor Vobis felix et opportunum clementissimi Regis iudicium; ipse enim, quod sciam, ornatissimos Viros nunquam vidi. De mea spe quæ adieceras, Vir Venerande, ex eo Tuam suspicio affectum et beneuolam de me fiduciam potius quam iudicium. Ego vero, dum res meæ ex alieno pendent arbitrio, nil mea sponte mouere constitui, sed id agere, vt, qui patriæ

[1]) Matthias Plade laa 1715 paa Borchs Kollegium (theologisk Plads). 1729 blev han Hovmester for de kgl. Pager (Bruun, Fr. Rostgaard I, 292).

ecclesiæ, litteris bene cupiant, mea qualiacunque studia non omnino damnent.

Describi publico nomine sacra Jubilææ festiuitatis Vestræ Secularia gaudeo, et gestiunt mecum omnes boni videre, quantum fidelis et religiosa Dania in mediis bellorum apparatibus pietate et grata mente vicerit pacatam Germaniam. Verum enimvero (liceat enim, Fautor integerrime, apud Te communem deplorare infelicitatem et ignominiam) quam metuo, ne multa intercurrant, quæ genti nostræ dudum apud exteros infami maledicentia nescio cuius stupiditatis et vecordiæ accusatæ nouas concitent calumnias. Peruenere ad manus meas numi seculares nitide sculpti, sed inuentionis adeo infelicis, vt a summo Viro Rostgardio, Musarum alias am[at]ore, profectos esse non credam, etiamsi summa id fide mihi sit confirmatum. Quis enim annum 1717 aut pro seculari Aug. Confessionis habeat, aut affirmet, repurgatam Verbi diuini lucem 200 iam annos Daniæ fulsisse, nisi omnis historiæ rudes. Quales, maxime in patriis rebus, cespitationes ridiculæ sunt isto seculo, eoque magis, quo curatius iam vbique in historica studia inquiritur. Accedit Lünovii Schediasma æque obnoxia in erroribus crassissimis, v. gr. Frid. I anno 1531 et 1532 Articulis Smalcaldicis subscripsisse, qui toto post sexennio a Luthero consignati sunt, et ab auctore turpi oscitantia cum foedere eius temporis Smalcaldæ inito confunduntur. Eiusmodi næui detrahunt gloriæ gentis nostræ, vtinam in augusta Jubilæi Enarratione locum non reperiant! Tu certe vnus, Vir ἱστορικώτατε, nisi in his et aliis prospexeris, nisi Tua Eruditione septentrionem nostrum ab opprobrio spissæ ignorantiæ vindicaveris, vereor, ne reliqui Collegæ (sincere et ex animo loquenti ignosces) ad talia satis sint oculati.

De edendis Lutheri Epistolis serio cogitare celeb.

Schmidium recte accepisti [1]. Et ex quo Gothani Principis thesaurus ipsi etiam fuit transmissus, et accessere Aurifabri manu scripti codices Epistolarum *ἀνεκδότοι* ex Bibliotheca huius Academiæ, habet iam vnam et alteram *χιλίαδα* ineditarum. Quibus si Tu quoque, qua in ecclesiam litterasque vti soles facilitate, Tuas adiungere volueris, facies, Vir celeberrime, quod a Tua liberalitate ecclesia et boni omnes expectant. Ipse Te Schmidius ea de re appellasset, nisi et ignotus adhuc compellare esset veritus, et paralysis dextræ manus scribendi officio imparem fere redderet. Vener. Wernsdorffius ex quo cognouit, quantum iam apparatum noster corraserit, suum consilium dicitur abiecisse. Quodsi, vt a Te contendo, et qua par est obseruantia flagito, volueris Tuarum Epistolarum copiam facere, tradere poteris Patrono meo Holstio, quo deprecatore etiam quæ in archiuo Regio sunt Lutheri litteræ communicabuntur. Sed quod mireris, qui illi thesauro præsunt, vix vnum reperiri aiunt epistolium, cum ipse Huitfeldius 3 vel 4 recenseat.

Noua, quæ Te digna sint, habeo pauca. Adscripti sunt huic Academiæ Prof. Philosophiæ Extra Ordinem, Polycarpus Lyserus et Christ. Breithaupt, Vitebergæ ille, hic Halis Adiunctus Fac. Philos. Schmidius noster absoluit iam Supplementa et Continuat. Indroduct. Sagittarianiæ in Script. Eccles., opus sic satis spissum; qui, quod reliquum est, prolixam Tibi per me nuntiat salutem et paratissima officia, vna cum Böhmero Tuarum virtutnm iusto æstimatore. Ego vero, vt Tua me porro beneuolentia Tuoque (si tanti videri possim) amore ornare velis,

[1] Jvfr. Werlauff, Hist. Efterretn. om det st. Kgl. Bibliothek, 2 Udg. S 125 Not. 1.

nullis vmquam studiis, officiis, obseruantia cultuque a Te contendere atque obtinere desistam.

Summe venerandi atque Celeberrimi Nominis Tui
Ex Acad. Julia d. xv Mart. obseruantissimus cultor
cIↃ IↃ cc xviii. Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i det Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

4.

Professor Søren Lintrup til Hojer.

Viro Præcellenti et Clarissimo Dño Andreæ Hojero,
Medicinæ et bonorum artium Cultori felicissimo,
Fautori atque Amico sincere honorando,
S. P. D. Severinus Lintrupius P. P.

Protractiori silentio tarditatique responsi ad superiores Tuas oppido humanissimas, cum non immerito succensere posses, si jure severo Tuo, qvam amicitiæ temperato uti malles, haud ægre, spero, ignosces, ubi catenatam occupationum, qvibus distringor, molem, epistolæqve, qva me beasti, argumentum cogitaveris. Qvod enim nuperæ festivitatis Jubilææ descriptionem attinet, videris sane, V. C., morum Aulæ nostratis oblitus, aut sciolos ac *δοκησισόφους* patriæ Politicos nondum satis perspexisse, qvi vel Theologorum vel litteratorum qvenqvam, vel me omnium utrinqve minimum, privatis apud gentem sapientiæ rarioris fiducia turgidam aliqvid valiturum existimas. Tantum sane abest, ex arbitrio Theologorum ea res pependerit, ut ne in consilium qvidem de re tanta, nisi dicis gratia, adhibitos fuisse constet, nedum aliqvo festivitatis illius mnemosyno aut numismatis Jubilæi munere honoratos Theologorum aut litteratorum ullos, præter Episcopum et Concionatores Aulicos. Qvam tamen Aulæ in litterarum liberalium Professores illiberalitatem eo æqviore

animo ferre ego qvidem possum, qvo liberalius eam Serenissima compensavit Aulæ Gothanæ munificientia, 5 diversi metalli ac pretii numismata mihi primum soli, deinde me Proxeneta aliis etiam mittere dignata. — Qvanqvam prudentiores exteros haud facile credam adeo prodigos judicii futuros, ut sphalmata et παροράματα in hoc negotio forte commissa toti Danorum aut litteratorum genti imputatum eant, rectius eorum imprudentiæ adscribenda, qvi ad clavum rei publicæ sedentes, cum idoneos rerumqve, qvibus destinantur, peritos homines singulis rebus gerendis adornandisqve deberent admovere, nescio qvo vel casu vel malo patriæ fato omnia miscent, præteritisqve et inconsultis rerum peritioribus, ad qvos ea cura propius spectat, ignaris aut obiter saltem ibi versatis omnia fere demandant, sæpiusqve adeo sutoriam professos, sartoriam, qvam nunqvam attigerunt, subito exercere, et consuendis vestibus imperitas manus admovere jubent. Qvo olim apophthegmate adagiali familiarem patriæ μετάβασιν aut confusionem perstringere solitus est illustris in Aula Heros. Hæc fundi nostri calamitas, hæc malorum fere omnium, patriam hodie inundantium, lerna est. —. — — Sicut B. Lutheri Epistolas a S. Venerab. Abbate Schmidio, præcipuo Juliæ vestræ, immo totius Ecclesiæ melioris ornamento, luci publicæ destinari, lubens lætusqve accipio, ita nihil tanto operi ornando idoneum proficisci a me posse, impensius doleo, postqvam omnia, qvæcunqve huc pertinentia colligi apud nos potuerunt, Vener. Dn. Wernsdorfio jamdudum a Dn. Trellundio et me transmissa fuerunt. Qvi si suam S. Venerab. Dño Abbati collectionem nondum subministraverit (uti subministrasse tamen confido) perlubenter sane qvicqvid Dño Wernsdorfio nuper communicaveramus, ipsi denuo suppeditabimus. Qvod si is vero suos Schmidio vestro thesauros tradiderit, qvod cum ipso communicari qveat, in privatis vix qvicqvam

amplius erit. Interea valeas, V. C., demissam atqve officiosam salutem Geneross. Dnn. von Holsten et Venerandis Academiæ vestræ Theologis, Schmidio, Böhmero aliisqve, impertias, meqve constanter porro amare pergas, oro. Dab. Havniæ d. 16 Aprilis Ann. 1718.

P. S. Adjeci apographum Epist. Lutheri Lat., qvod pridem Wernsdorfio miseram, ut resciscam, an Schmidio id ipse transmiserit. Dn. Trellundii scriptum contra Strandigerum sub prælo jam sudat. Vale.

P. S. Hæc jamdudum, ut vides, speraveram Hamburgum per Elswicum[1]) mittenda, ne Illustriss. Holstium onerarem. Sed ab illo nondum profecto delusus jam Illustriss. Hero Tuo commendare necessum habui. Vale.

Af Lintrups Brevbog i Kgl. Bibl. Gl. kgl. Saml. 3069, 4°.

5.

Hojer til Professor Søren Lintrup.

Vir summe reverende atque celeberrime,
Fautor venerande!

Tardius quidem, quam par fuisset, Tuis respondeo, nequaquam autem tardius, quam potuerim. Ignoscas itaque, Venerabilis Patrone, homini, qui nihil fert acerbius, quam nullo suo merito culpæ se speciem incurrisse, inprimis apud Te, virum longe humanissimum, in quem vel ingratum vel inofficiosum esse, crimen sit. Cum enim proximas Tuas vnacum exemplo epistolæ Lutheri acce-

---

[1]) Joh. Herm. v. Elswich var nys bleven Præst i Stade. Han syslede med dansk Kirkehistorie og synes at have været i Kjøbenhavn paa et Besøg. Jvfr. Cimbria lit. I, 157—8. Han hørte til Lintrups Korrespondenter.

pissem, atque hanc Schmidio meo simul cum Tua salute atque officiosa promissione reliquarum epistolarum Lutheri, quas in librario Tuo thesauro numeras, obtulissem, mirifice lætatus optimus iste Senex rogauit, ne Tibi rescriberem, antequam ipse simul posset gratias Tibi agere. Ipso illo tempore accedebat ad nos Viteberga Polyc. Lyserus professionem Helmstadii extra ordinem nactus. Is, audita Tua pollicitatione et mentione epistolarum Wernsdorfio a Te missarum, mox, vt est iuuenis et *μετεωριζόμενος*, illas a Wernsdorfio secum communicatas esse iactavit. Gaudebamus omnes, ita commode rem cadere, vt Tuo beneficio sine Tua molestia vti possemus, expectamus vnam alteram tertiam hebdomada, sed nihil profert noster; tandem caussatus deperditam sibi eam chartam noua nos spe aliquot hebdomadas suspendit, promittit enim se epistolarum indicem a Wernsdorfio facile extorsurum, ex quo Schmidius queat iudicare, quænam sint *ἀνέκδοτοι*. Tandem vbi et ista pollicitatio fumosa esset, nouo fato iubeor a Patrono meo Holstio cum meis Hauniam venire, vt domi essemus, siquid matri grauidæ in partu acciderit. Itaque ego confidebam, ipsum me coram Tibi gratias acturum, et Schmidii litteras et nonnulla alia allaturum. Sed vbi Hamburgum adueni, subito iubemur subsistere, cum felici partu defuncta mater bene valeat. Itaque omnis spes Tui adeundi decollat, et cogor tandem calamo explicare, quas verbis et ore maluissem, infinitas Tibi, Vir Reverende, gratias, quod et mihi respondere, et me deprecante Schmidtianæ petitioni locum dare volueris. Facis sane Tu, ut pauci Tui similes, vt Danicum nomen exteris non omnino spernendum videatur, quod plerisque alias facile videtur posse negligi, ita fere vbique nostrates parum habentur litterati, quod minus sint scribaces. Nec parum me exhilarauit, quod affirmasti et quod ex editis Jubilæi actis ipse deinde perspexi, non tantum esse in

numis nostris secularibus erratum, quantum id multis fuit persuasum, quibus facile in cachinnos soluuntur præcordia. Neque enim videram ipse, nec poteram non metuere, ne vera essent, quæ nobis exprobrabantur, peccata, cum nequaquam me fugeret, quod acute tetigisti, infortunium nostri septentrionis, quo illis fere communiter negotia curanda committuntur, qui ad alia omnia aptiores sunt.

Quid Schmidius meus in adiuncto fasciculo Tibi transmittat, equidem ignoro, puto tamen esse de Agendis Ecclesiasticis Dissertationem, quæ non exiguos clanculum animorum motus concitauit, quamuis publice refragatus sit nemo. Politici scilicet, maxime Hannoverani, quibus auctoritas Abbatis Molani [1]), quem Rex iam per multos annos Ecclesiarum omnium Directorem cum summa potestate constituit, exosa est, rati hanc dissertationem in eius gratiam conscriptam Constitutionum Ecclesiasticarum vim et auctoritatem nimiam facere; mussitant, Romanis eam fauere, Traditionibus in Agendis Ecclesiasticis nimium tribuere, detrahere summis Principibus, dum Canonibus ecclesiasticis a Principe non confirmatis auctoritatem legis tribuat, Legibus autem ecclesiasticis, a Principe latis, a Consistoriis vero non confirmatis, minorem adiudicet obligationem quam illis, quas Consistoria et Synodi approbauere. Eandem Cantilenam cecinit Hardtius, Collega Schmidii, qui suspicabatur, ea dissertatione se tangi, quod sponsam rite et sollemniter ex ecclesiastico more sibi desponsatam ducere nolit. Accedebat alia suspicionis occasio, quod Hardtius, cum de Consilio Schmidii innotesceret, cum hoc communicaret MSS, quod se ex autographo descripsisse dictitabat, Hunnii de Obligatione Ordinationum Ecclesiasticarum, qua conscientias non teneri docebat auctor, qui sitne Nicolaus an Aegidius nescire se fatebatur Hardtius,

[1]) Molanus var Professor i Rinteln.

nisi quod suspicaretur ex allegata alicubi sua Diascepsi, esse Nicolaum. Schmidius vero libellum perlectum non modo in Dissertatione non adlegauit, sed præ se etiam tulit, videri sibi ab ipso Hardtio conscriptum, et, vt auctoritas conciliatur, Hunnii nomine ornatum. Quod Hardtius non parum tulit ægre, et vicissim Dissertationis argumentum ita palam papizare dixit, vt si Præses Romanus modo substituatur, Ingolstadienses et Moguntini nihil in illa facile sint desideraturi. Ista tamen omnia non nisi priuatis sermonibus gesta, in publicum non prodiere. Erit forte non iniucundum nosse, quæ de ea Dissertatione gesta sunt. Certe éfficiet, vt attentius paulo ad argumentum respicias. Ego saltem volui ista excursione studium, quo ardeo, Tibi gratificandi vtcunque declarare. De reliquo non dubito, quin de epistolis Lutheri denuo sollicitet Schmidius. Cuius votis si placuerit annuere, cum ego longe alia petere cogar loca, tutissima via est, litteras, fasciculosque Hamburgi im weissen Schwan auf der Stein Strasse deponi, vt Jenensis veredarius (der Jenische Bothe) qui semper Helmstadium transit, illos isthuc deferat. Qua etiam occasione, siquid Helmstadio mittendum fuerit, Hamburgum tuto curabitur. Non enim Tuis mandatis defuturum vmquam Schmidium certissimum. Salutem Tibi prolixam nuntiat Boehmerus, scripturus etiam, nisi ad acidulos Pyrmontenses festinasset, iustus alioquin Tuarum virtutum et doctrinæ multiuariæ æstimator, Tuisque impense fauens laudibus. Vale, Vir summe, Ecclesiæ, Patriæ, Academiæ, Tuorumque commodo quam diutissime, et porro, vt adhuc, faue cultori saltem eo nomine non indigno, quod Te venerari atque suspicere numquam sit intermissurus,

Venerabilis Nominis Tui

Hamb. d. 2. Aug. 1718. obseruantissimus

A. Hojer.

Siquid fuerit, in quo Tuis me mandatis dignari placeat, lit-

teras quæso mittas Hamburgum
an den dänischen Post Controlleur H. Gangloff.

Orig. (uden Udskrift) i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

6.

Hojer til Jo. And. Schmidt Professor i Helmstädt og Abbed i Marienthal[1]).

Hochwürdiger und Hochgelahrter Herr Abt,
Hochgeneigter Gönner.

Ewrer Hochwürden mir ein Jahr lang erzeigte vielfältige Gewogenheit, und die mir hochschätzbahre Proben Ihres Wohlwollens[2]) verbinden mich zu einer vollkommenen Hochachtung und stets währenden Erkenntlichkeit, die ich schon längst durch einige Zeilen, meiner Schuldigkeit nach, zu Tage gelegt hätte, wenn ich nicht Anfangs, wie ich von meinen Untergebenen[3]) hieherein berufen ward, noch die Hoffnung geheget hätte, bei meiner Retour bald wieder Ihren geehrten Ort im Durchgehen zu sehen, hernach aber, wie hie meine Gedancken geändert worden, ich immer gemeynet, ein Exemplar meines Entwurffs der Dänischen Geschichte zugleich beyzulegen. Also hat mit meinem Verdruss alles sich bisshero verzogen, und kan ich mir selbst endlich das Vergnügen nicht weiter entziehen, Ewrer Hochwürden hiedurch schrifftlich aufzuwarten. Ich hoffe

---

[1]) Skjønt Brevets Udskrift mangler, maa det være denne »Abbed«, til hvem Brevet er skrevet. J. A. Schmidt, til hvem Hojer stod i et nært Forhold, var Kirkehistoriker. 1700 udgav ham i Helmstädt en Lærebog i Kirkehistorien, der senere ogsaa her i Landet benyttedes ved de akademiske Forelæsninger (se Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 209, Not. 3). Han døde 12. Juni 1726.

[2]) Under Hojers Ophold i Helmstädt.

[3]) De to unge Grever Holstein.

dabey, es werden vielleicht eben hiebey 5 Exemplaria von meiner geringen Schrifft an Dieselbe durch meinen Freund in Hamburg übersandt werden, davon Ewre Hochwürden eins in Ihrer Bibliotheque zu verwahren die Güte haben werden, die andern aber dem H. Abt Fabricio. Herrn Hahn, Olderman und Pol. Leysern mit meinem allerseits gehorsamen Respect ohnschwehr zustellen lassen. Ich bin indes beschämt, dass die Arbeit so vitiös gedruckt. und insonderheit in den ersten 3 Bogen einige Allegata gantz verrückt sind. Ich hoffe dennoch, es werden deren nicht viele seyn, und trage zu Eurer Hochwürden hohen Güte das Vertrauen, Sie werden die darin etwan seyende Fehler geneigt übersehen. Ich bin itzo mit Crantzii Vita, und einer Deduction, dass Dännemarck nie dem teutschen Reich unterworffen gewesen, meist fertig, die Gel. Gotts künfftigen Sommer herauskommen werden[1]. Vielleicht mögte ich alsdann auch auf eine Edition des Adami Bremensis und Alberti Stadensis dencken, dazu mir unser MSS. vom Adamo Bremensi, so allhie in Biblioth. Acad. ist, Sperlingii über Adamum gesammlete Noten, unsers H: Magnæi über beyde habende Observata und einige aus Ihrem Codice Membranaceo Alberti colligirte Notata Anlass geben können. Wiewohl ich auf solchen Fall doch noch einige Subsidia anderswo suchen müste.

Sonst ist unser Norden itzo der Ort nicht, wo die Wissenschafften am höchsten floriren. Der Krieg, und die damit verknüpfte kleinen Zeiten machen, dass man um die belles Lettres sich weniger als sonst bekümmert, und was noch den Studiis oblieget, das lernet von dem Kriege auch die Streitsucht. Unsere Theologi zancken

[1]) Intet af de nævnte Arbejder vides dog at være kommet for Lyset. Om det sidste har Werlauff den Notits, at det 1720 blev fuldendt og tilegnet Kronprins Christian, men at det ikke blev trykt. (Boye, Holbergiana III, 165, Not.).

sich immerfort, doch heimlich, indem der Hoff es strenge verbothen. Der Seeländsche Bischoff Worm und Prof. Theol. Primarius Bartholin sind wegen des confiscirten Wolffburgischen Buches hefftig an einander, und das Gefecht ist desto hitziger, da der, so unterliegen wird, dem Verleger des Buches seinen Schaden bezahlen soll. Eben dieser Bartholin ist mit dem Theologo Quarto, Joh. Trellunden, über die Frage, ob man salua Orthodoxia könne lehren, dass die Bekehrung der Heyden uns geboten sey, nicht minder in einer öffentlichen Fehde begriffen, davon ich die Ehre haben werde Eurer Hochwürden weitere und genauere Nachricht, nebst den darin herauskommenden Piecen, zu communiciren, wenn die Sache ihrer Endschafft näher gehen, und mir eine sichere Gelegenheit aufstossen wird. Wo Deroselben ich auch sonst einige gefällige Dienste zu erweisen allhie fähig seyn konnte, erbitte ich mir die Ehre Dero Befehle, die ich genau und mit Vergnügen geleben werde, um in der That zu zeigen, dass ich die Ehre Ewrer Hochwürden Bekantschaft und Gewogenheit zu geniessen beständig hochachten, und mit allem schuldigen Respect iederzeit seyn werde

Ewrer Hochwürden
gehorsamster Diener
A. Hojer.

Copenh. d. 22. Nov.
1718.

An die Frau Abtin, Mademoiselle Tochter und ins besondere den H. Doctor ersuche meinen gehorsamsten Respect zu melden. Dem Herrn Sohn würde ich von einigen Handwercks-Sachen geschrieben haben, wenn mir der diessmahlige Auffenthalt desselben bekannt wäre.

Orig. (uden Udskrift) i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

7.

Hojer til Professor Polycarpus Lyser i Helmstädt.

Clarissimo atque præcellentissimo Polycarpo Lysero, Philosophiæ in Academia Doctori longe celeberrimo, S. & O.

Cum a Vobis digrederer, Vir Celeberrime, nequaquam futurum rebar, vt primas ad Te litteras vel Haffniâ vel post IV demum menses darem; sed vtrumque accidit, documentoque mihi fuit, nihil propemodum nobis frequentius vsuvenire, quam siquid plane ab nostra opinione quam maxime fuerit alienum. Itaque, dum, quæ minus opinanti eveniunt, consilia mea turbant, facile factum est, vt priusquam meas mihi res ordinare, mihique hic prospicere daretur, tantum temporis sit elapsum, per quod vel decies id maxime tuli acerbe, quod a suauissima Tua, et qui præterea me Helmstadii sua sunt dignati benevolentia, abstractus consuetudine hic statim in acerbissimum, me iudice, vitæ genus, Medicam scilicet Praxin, coniectus sum. Ferenda sunt interim fata, inprimis quæ incommoda potius quam immitia sunt, et quod facere necesse est, id ne ægre et iniquo faciamns animo, studendum. In quo maxime ad exhilarandum animum facit recordatio iucundissima Tui conuictus, et foecunditas ingenii Tui, quo quicquid est humanæ scientiæ, id aut tenere aut tentare saltem atque præcipuam eius vim introspicere raro inter eruditos conatu non infeliciter es agressus. Itaque quoties de Te cogito, cogito autem sæpissime, toties et dotes Tuæ mentis et magis adhuc erectum atque sincerum veneror animum, quem absenti etiam mihi fauentem atque amicum fore confido. Ego certe, si qua in re mea Tibi aut opera aut studium commodare possit, id omne quam cupidissime illi, quam in Te merito foueo, obseruantiæ

dedero, atque omnibus contendero viribus, vt ne vel ingratum vel ineptum plane Te amasse sis iudicaturus. Eadem etiam mente transmisi, quod Venerabilis noster Schmidius Tibi meo nomine tradet, exemplar Historiæ meæ Danicæ, non quod exiguum hoc compendium tironum maxime vsibus destinatum Tuo dignum esse studio crediderim, sed quod malim, meæ apud Te existimationi quam officio deesse, imprimis cum de generoso Tuo fauore mihi certus esse videar, nec dubitem, Te tenui etiam libello sed ab amico profecto, si minus inter rariores Tuos chartas, certe inter vulgares locum esse daturum. Siquid perperam scriptum esse inspicienti forte videatur, ea de re a Te, Vir Clarissime, admoneri, in beneficio habebo. Adiicerem noua aliqua litteraria, nisi persuasus essem, parum Vestra referre, vtrum infelicia nostratium litigia cognoscere, atque inde iudicare liceat, nostros non virtutes modo atque gloriam, sed vitia quoque et næuos Vestræ gentis infauste imitari. Quod si Tuas me vicissim litteris ornare placuerit, nequaquam dubito, quin quæ post meum abitum inprimis in caussa Hardtiana contigere, paucis sis communicaturus. Scis gratius mihi nil vmquam futurum, quam eiusmodi documentum Tuæ in me beneuolentiæ a Te accipere, cuius fauore nil mihi potest esse antiquius. Vale, Vir longe celeberrime, Tuæ gloriæ, atque litterarum emolumento diu atque feliciter, et me porro etiam, si tanti fuero visus, amareperge

Celeberrimi Nominis Tui

Haffniæ a. d. xxii Nov. a. C. cIↃ IↃ ccxviii. — longe studiosissimum atque obseruantissimum

A. Hojer.

Orationem Tuam Te auctore dignissimam dudum prodiisse credidero.

Udskrift: A Monsieur, Monsieur Leyser, Professeur en Philosophie tres celebre a Helmstätt.

Orig. i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

8.

Hojer til Abbed Jo. And. Schmidt i Helmstädt.

Hochwürdiger und Hochgelahrter Herr Abt,
Hochgeneigter Gönner!

Ewrer Hochwürden hochgeehrtes habe ich mit desto grösserm Vergnügen gelesen, da ich daraus nicht allein Dero, gebe Gott zum Besten der christlichen Kirche und aller Gelehrsamkeit noch viele Jahre continuirendes Wohlseyn, sondern auch eine mir unschätzbare Gewogenheit daraus ersehen, davor Ewrer Hochwürden mich zu gehorsahmster Erkänntlichkeit verpflichtet, erkenne. Hingegen fehlete der mentionirte Einschluss an Herrn Lintrupen, von dem ich indessen gehorsahmst grüssen, und auf kunftige Ostermesse von denen hie publicirten Theologischen Sachen, in Specie die hoffentlich nie zum völligen Ausbruch gereichende einheimische Streitigkeiten unsererTheol. Faculté angehende, einige Stücke versprechen kan, den ich denn, wo es Herr Lintrup nicht thun sollte, einen Detail dieser Disputen beyzufügen mir die Ehre geben werde. In der Missions Affaire ist nichts weiters gedruckt, als die 2 Disputt. des Herrn Muhlii und Trellunden. In MSS. aber vagirt herum (1) Anonymi Hafniensis ɔ: Jo. Bartholini Sententia de Obligatione convertendi gentiles ad nos pertinente (2) Responsio ad Anonymum (2) Duplex Censura huius responsionis (4) Unpartheyische Historische Nachricht vom Anfang und Fortgang der Mission nach Ostindien (Auct. D. Th. Clasen) (5) Eubuli Philalethis (ɔ: Jo. Bartholini) Cordata et solida Responsio ad inficetum et ineptissimum Trellundii Scriptum de necessitate Conversionis gentilium, und andre Charteques dieses Schlages mehrere. Dieses sind die gelehrten Neuigkeiten, die unser Norden bey diesen Zeiten hat, da alles zwischen

Furcht und Hoffnung lebet, und abwarten will, ob der verlangte Friede wohl, wie aus der Ankunfft des Schwedischen Obristen Bassewitz und andern Umständen wahrscheinlich ist, ehestens zuhoffen stehe. Indes hat unser gelehrter Falster die Tristia des Ouidii ins Dänische Vers vor Vers mit einer besondern Artigkeit übersetzt und edirt, welche Version allen Poetischen Ubersetzungen der Teutschen und Engelländer ohne einige Prahlerey kan entgegen gesetzt werden. Der Justitz Rath Reitzer hat ein paar Elegien darunter verfertiget, die dem Engl. hiesigen Ministre Pollwarth so wohl gefallen, dass er, weil er des Dänischen eben nicht mächtig, sie wohl 6 mahl sich vorlesen lassen. Und weil ich auf den H: Reitzer[1]) gerathen, so nehme ich mir die Freyheit, Ewre Hochwürden gehorsamst zu ersuchen. beyliegende zur Br(aunschweig) Luneb(urgischen) Historie gehörige ihm fehlende Schriften durch H: Sustermann, oder wo sonst jemand damit sich bemühen pfleget, einkauffen, und mit hiesigem Buchführer von der Leipziger Messe hereinsenden zu lassen. Der Preiss soll auf eingeschickte Designation entweder alsbald per Wexel in Braunschweig oder in Leipzig bey dem Empfang gezahlet werden, und ist daran nichts gelegen,

[1]) Justitsraad Christian Reitzer, daværende juridisk Professor ved Universitetet († 1736 i Flensborg, efter at have været Stiftamtmand først i Trondhjem og senere i Aalborg), var en Ven af Hojer og en stor Bogsamler. Hos Bruun, Fr. Rostgaard II 87–91, findes meddelt et langt, tydsk Brev af 14. Maj 1720, som Reitzer efter Hojers Opfordring tilskrev denne, og hvori han meddelte Underretning om, »welche fatalitæt meine Biliotheck seit An. 1717, da d'Hr. (Hojer) das letzte mahl ausserhalb Landes reissete, gehabt hat«. Sammensteds findes en Del andre Aktstykker fra Aarene 1718–21 vedrørende det reitzerske Bibliotheks Overgang ved Salg til det kongelige Bibliothek, en Sag, hvorfor Hojer meget interesserede sig.

wenn diese Auctores gleich alt oder aus Auctionen wären, indem sie hie doch neu werden gekleidet werden. Ewrer Hochwürden mir bekannte Güte veranlasset mich zu dieser Bitte eine andere zu fügen, die unser H: Arnas Magnæus Deroselben mit gehorsahmster Empfehlung durch mich läst vortragen. Ewre Hochwürden haben die Höfligkeit ihm schon vor 20 Jahren erwiesen, unter den Schedis Sagittarianis ihm eine Scotationem de anno 119⁴/₆ (denn gewiss besinnets er sich nicht) zu zeigen, darin unter den Testibus Clerici und Laici, und unter andern einer Saxo Longus, benennet sind. Da er nun solche Scotationem damahls nur excerpiret, anbey aber hoffet, Ewre Hochwürden werden ihm eine völlige Copie davon nicht missgönnen, so ersuchet er, bey einer müssigen Nebenstunde solche aufzusuchen, und hochgeneigt vor ihn copiiren zu lassen, davor er, wie billig, alle Erkänntligkeit bey andern Gelegenheiten zeigen wird. — Dass der H: Sohn Leyden missvergnügt verlassen, ist dem Unglück des H: Rauwen zuzuschreiben, der sonst allein alles, was in Amsterdam grosses ist, in Anatomicis et Chirurgicis, wozu der Herr Doctor vornehmlich sich zu appliciren geneigt schiene, übertraff. Hie ist nun alles in Bewegung ein Collegium Medicum cum Jurisdictione einzurichten. Daher alles, was mir M. D. nach seinem Nahmen schraibt, in beyden König-Reichen occupirt ist, seine Gedancken desfals einzusenden. Gebe Gott, dass die Anstallten zum allgemeinen Nutzen gereichen, wie sie dazu gemeynet sind. Ich bin, nechst gehorsahmster Empfehlung an Ewrer Hochwürden, hochstgeehrte Frau Liebste, und hohe Famille, ins besondere den Herrn Doctor, mit gantz gehorsahmen Ergebenheit jederzeit

Ewrer Hochwürden
gehorsahmst-ergebenster Diener
A. Hojer.

Cop. d. 28 Febr.
1719.

Meine Adresse ist in Hamburg bey H: Post-Controlleur Gangloffen oder bey H: Friderich Seehusen Kauffmann wohnend binnen de Kaeyen.

Orig. (uden Udskrift) i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

9.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster König
Allergnädigster Souverain.

Eure Königliche Majestät verstatten allergnädigst dem unglücklichen Auctori der Dännemärckischen Geschichte in diesen Dero allerdurchlauchtigsten Nahmen allerunterthänigst zugeschriebenen Bogen vor Dero Gnaden Thron zu knien, und in allerniedrigster Demuth eine Schrifft zu offeriren[1]), die so wohl als die ihm fatale Historie aus einem treugesinnten Hertzen und auf die Ehre Dero Thronen und Volckes ziehlender Absicht geflossen, aber hoffentlich diesen Zweck glücklicher erreichen wird. Der durch Ewrer Königl. Majestät Ungnade und hiernechst erfolgter Persecution aller, die Patriotisch seyn wollen, ins äuszerste Elend gerathene Verfasser erkühnet sich nicht, von sich und seiner Schrifft selbst etwas zu gedencken. Die Justitz Räthe Reitzer und Amthor, als die gröste Kennere dieser Wissenschafften, werden, wenn Ewre Majestät es allergnädigst befehlen sollten,. am besten von derselben zeugen können, indem auszer ihnen kein Mensch diese Bogen durchgelesen. Der betrübte Verfasser legt hiemit das einzige Exemplar, so davon geschrieben ist, zu Ewrer Majestät Füssen und allergnädigster Disposition,

---

[1]) Vi vide ikke med Vished, hvad det er for et Skrift, som her omtales.

es edieren oder aboliren zu lassen. Er wünschet dabey nichts anders, als seinen allergütigsten Souverainen zu überzeugen, dass er nicht so viel Feinde und Nachrede als treuen Eiffer vor seinen Monarchen, und Fleisz habe, solchen zu Tage zu legen; und dass von allem seinem Unglück ihn nichts hefftiger naget, als dass er des allergütigsten Monarchen Ungnade verdienen können.

Wär nur mein Glück so gross, als meine Treue ist,
Und mein Monarch mein Hertz, so wie es ist, erkennte,
Nicht wie mein Feind es mahlt, so bin ich vergewiss't,
Dass all mein Unglück sich mit diesem Jahre end'te.
Doch weil es Deinem Knecht an Glück und Glantz gebricht,
So sey, Erlauchtester, Du selbst mein Glück und Licht.
Wird deiner Gnaden Strahl sich wieder zu mir wenden,
Will ich zu FRIDRICHS Dienst mein Leben willig enden.

Egenhændig Renskrift (uden Datum og Underskrift) i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling. Jvfr. Bruun, Fr. Rostgaard II, 79 f.

10.

Hojer til Mag. Holger Olivarius [1]).

Summe Reverende Dñe Magister.

Etsi de felici Vestro reditu nihil cognoverim, non dubito tamen, quin ex Vestro nostroque Voto reditus Vobis faustus atque optatus fuerit, et simul gratulor ex animo de pace, quæ non ita multo post Vos procul dubio non minus quam nos exhilarauit, quam constantem

[1]) Søn af den ovenfor (S. 96 ff.) omtalte M. Niels Holgersen. Han blev 1711 sin Faders Eftermand som Sognepræst i Ørslev og Bjerre, efter at han tidligere havde været hans Kapellan († 1758). Han var en god Ven af Fr. Rostgaard, hvis Rejsefælle han havde været i Udlandet. Jvfr. Giessing, Jubellærere III, 1, 305. Bruun, Fr. Rostgaard I, 513.

fore, ab Numinis expectamus fatique benignitate, quæ nos sola ex non lætissimo bello voluit pacem consequi nequaquam aspernandam, et longe, quam Dania per 300 fere annos obtinuit, honorificentiorem. De Wismaria atque Iemtia nobis relicta etsi passim, etiam in Novellis, ita videam affirmari, incertum tamen est. Wismariam enim liberis Imperii Ciuitatibus adscriptam esse audio. Vtut sit, spero commercia, et totam ciuilem rem posthac lætius exsurrecturam. Est iam, qui ex pellibus phocæ (Maærsvin) corium Cordubense hic confieri curabit, ingenti, vt vbique audio, cum emolumento. Vtinam plura eiusmodi introducerentur. — Meæ res in eodem sunt statu, tacentibus, qui impugnauere, et aut obliuionem aut alia arma meditantibus[1]. Finckenhagius Junior[2] Hamburgum, credo, iuit, sed vix lubens, cum redire se malle Parentibus significauerit. De sponsalibus duplicatis inter Principem hæredem nostræ Monarchiæ filiamque Ducis Walliæ, et vicissim huius filium, principem Glocestriæ, filiamque nostri Regis frequens iam per biduum est rumor, vtinam verus! Contra indies majoribus difficultatibus inplicitum videmus religionis per Germaniam negotium, tum ob principum factiones, tum ob intempestiuas Theologorum disceptationes. Ex quo enim Pfaffius, præcipuus Wurtebergensium Theologus et eruditione nemini nostri seculi secundus, publice tum in Disputationibus Irenicis ad Status Imperii Ratisbonæ coëuntes, tum in Institutionibus Theologicis nuper emissis, et ob rerum, methodi, atque libertatis nouitatem statim distractis, Reformatis, non mitem se, sed patronum omnino (si de prædestinatione locum excipias) præstitit, non opportunum

[1] Herved hentydes til den Sag, der var rejst mod Hojer i Anledning af hans Skrift, De nuptiis propinquorum.

[2] Denne var en Slægtning af Olivarius (se Lengnick, Stamtavle over Familien Halleby).

modo, sed fortem etiam atque animosum, vbique in illum acuuntur calami, et videtur omnino Controversia Pietistica, cui olim lites de Syncretismo cessere, nunc ingruente nouo dissidio Irenico (si ita vocare licet) sponte consepeliri. Sed finem loquacitati faciam. Teque cum Conjuge lectissima valere ex animo jubebo, prolixe ab omnibus Tui amantibus meique salutator.

Summe reuerendi Tui nominis
Hafn. d. 17 Jul. 1720. observantissimus
A. Hojer.

Orig. i Univ.-Bibl., Addit 175. (Uden Udskrift).

11.

Hojer til Mag. Holger Olivarius.

— — — Jeg er ganske malade over Mad. Edingers [1]) Død, som formedelst en gammel skjult vomica in intestinis tenuibus og dertil slagne Gangræna døde i Nat. Saasom hun er den tredie Patient, der er død for mig, og jeg i Aften sildig saae hendes Elendighed tilligemed Eichel [2]), som har betient Huset længe før mig, kan jeg ikke faae de bedrøvelige Ideer af mit Sind, og er tit fortrædelig, at jeg haver udvalgt mig en Levnetsmaade, som gjør mig til Elendigheds Vidne og Bedrøveligheds Træl.

Peder Paarses Continuation skal jeg have den Ære at sende, naar den kommer frem. Imidlertid kommer der en anden Piece ud, kaldet Uskyldig Tidsfordriv, som bestaar i Gravskrifter og Epigrammatibus, og hvorudi den gode Paars i Sviten vil blive ilde medhandlet [3]). Min

[1]) Grosserer Vilhelm Edingers Hustru Else Margrete, Datter af den bekjendte Wigand Michelbecker.

[2]) Dr. Johan Eichel, en anset Læge i Kjøbenhavn.

[3]) Werlauff bemærker, at han ikke har kunnet opdage det Skrift. hvortil der her sigtes.

Affaire[1]) er næsten til Ende. Jeg er i samme Sind, som jeg har altid vaaren og agter at holde, hvad jeg har offereret, og skal vel vogte mig for skarpe Talemaader. Imidlertid er Sagen selv noget rebutant paa begge Sider, et mihi difficillimum est ita me defendere, ut ne videar adversarios aliis deridendos propinare. — —

Kiøbenhavn d. 15. Sept. 1720.

Dette Brudstykke af Brevet er meddelt aff Werlauff i Nyt hist. Tidsskrift VI, 318 f. Det er ikke lykkedes at finde Originalen. Werlauff bemærker, at Brevet var skrevet til en unævnt Gejstlig, der tillige var Magister. At det er Mag. Holger Olivarius, kan ikke være tvivlsomt.

12.

Hojer til Mag. Holger Olivarius.

Plurimum reuerende Domine Magister, Fautor colende,

Cum proximis Tuis mihi longe exoptatissimis non responderem, breuiter nunc et scribendi et de noui anni auspiciis Tibi Tuisque vt spero et voueo felicissimis gratulandi officio defungar. Adiungo Litterariorum nouorum fasciculum, et tenue exemplar Continuationis Alberti Stadensis nuper a me hic editæ, quod boni, quæso, consulas. Ceterum noua, quæ memorem, paucissima sunt, nisi quod decrescens quotidie reginæ valetudo toti regno luctum minetur. Caussa mea cum Dominis Theologis ita est sopita potius, quam finita, vt meæ explicationes a Reitzero probatæ et ab Theologis iam censendæ per 2 menses in Regis sint manibus, nec videantur Theologis communicandæ, qui et ipsi (vt apparet) non inuiti negotium sepeliri cupiunt. Nec dubito, quin propediem regia gratia mihi

[1]) Nemlig i Anledning at Skriftet: De nuptiis propinquorum.

aliquod, pro tantis iniuriis, publicum decus sit tributura, vt heri ipse *βασιλεύς* gratissime mihi coram promisit. Dominus D. Botticher[1]) hinc abiit, fortunam alibi meliorem aucupaturus. — Suauissimam Tuam conjugem non deterrime valere gaudeo, atque simul Emplastrum mitto alutæ inductum, scapulisque interponendum, quo odontalgias etiam grauissimas et continuas passim suspendi, prout etiam Hospes mea in se fuit experta. Vsum eius nulla sequuntur incommoda, nisi incommodus sit modicus pruritus. Nec quicquam in eo obseruandum est, si illud vnum excipias, relinqui fere, donec sponte decidat. Proclive erit, quocumque tempore noua eiusmodi fabricari Emplastra, cum Pix alba (quæ sola alutæ illinitur) pro 2 ß multis queat sufficere. Vale Vir summe reuerende, meque porro Te sincere colentem amare perge.

Venerandi Tui nommis

officiocissimus cultor

A. Hojer.

Dominus Wieland iam et Danicas et Germanicas et Gallicas edit relationes de rebus ciuilibus, vt et Danica et Gallica lingua menstruas rerum per mensem gestarum recensiones, quæ vtræque satis sunt venustæ[2]), Danicæ etiam, cum de solis domesticis agant, et foro vrbis, aut familiæ alicuius insignia et Historiam complectantur, subinde vtilissimæ.

---

[1]) Dr. Johan Gottl. Bøtticher var Læge i Kjøbenhavn og for Resten en besynderlig Person. Jfr. Ingerslev, Lægerne og Lægevæsenet i Danmark II, 187 ff.

[2]) Hojer berører ikke, at han selv var Redaktør af det af Wielandt udgivne franske Maanedsblad, »Extrait des Nouvelles« (se Stolpe. Dagspressen i Danmark III, 46 f., hvor der ogsaa findes Prøver af samme). — Af et Brev fra S. Lintrup af 6. Jan. 1720 ses. at Wielandts franske Blad, som da nys var begyndt at udkomme. oprindelig hed »Nouvelles de divers Endroits«.

Udskrift: Velærværdige og Hoylæsde Hr. Magister Olivarius, vellmeriterede Provst i Wester Flakkeberg Herrid, venligst — Ørsløff.

Udenpaa (med en anden Haand): d. 4. Jan. 1721.

Orig. (udateret) i Univ.-Bibl., Addit. 175, Fol.

13.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster, Grossmächtigster Monarch,
Allergnädigster König und Erb-Herr.

Ewrer Königlichen Majestät allerhöchste in Conferirung der Charge eines Königl: Historiographi mir erwiesene Gnade habe ich mit allertieffester Veneration so wohl von Sr: hochgräflichen Excellentz dem H: Gros Cantzler[1]) als dem H: Ober-Marschall von Holstein verstanden, und werffe mich daher hiedurch vor Ewrer Majestät geheiligtem Throne nieder, meine allerunterthänigste und in unverbrüchlicher Treue unveränderliche Dankbahrkeit und Devotion vor solche hohe Königl: Hulde aufs allerdemüthigste zu bezeugen. Ich werde die mir allergnädigst anbefohlene Arbeiten, so bald ich die benöthigten Ordres, Papieren und Nachrichten erhalten habe, mit solchem Fleisse, Munterkeit und Eiffer angreiffen, als die Wichtigkeit und Grösse eines solchen Werckes mir billig inspiriren kan, darin die ruhmvolleste und glorieuse Regierung Ewrer Königlichen Majestät nicht unrühmlich beschrieben, und dessen Beschaffenheit Ewrer Majestät allererlauchtester Censur und dem allerschärffesten Examini des Königl: Conseils vorgeleget werden soll. Ewrer Königl: Majestät allerhöchste Gnade und die mir dadurch vor der Welt zu-

[1]) Grev Ulrich Adolf Holstein.

wachsende Ehre sind vor mich Belohnung genug, dabey ich mit allem dem mich allerunterthänigst begnügen werde, was Ewre Majestät zu meiner äussersten Nothdurfft zureichlich erachten werden, ohne zu reflectiren, ob andern mehr oder weniger allergnädigst versprochen gewesen. Nur flehe Ewre Königliche Majestät allerdemüthigst an, vor Determinirung der mir allermildest zuzulegenden Gage erst aus der Beylage A : deren Wahrheit jede Stunde demonstriren kan: allergütigst zu ersehen[1]), dass ich von denen mir als Secretario bey der Norwegschen Matricul-Commission jährlich beygelegten 300 Rthl: das meiste an Commissions-Kosten und Schreib-Materialien verwenden muss, weil ich davor nichts besonders geniesze :wie sonst in allen Königl: Collegiis und Comptoiren geschiehet: anbey kaum 110 Rthl: jährlich davon vor meine eigene Subsistence erübrigen kan; und dass ich beym Historiographiat einen zuverlässigen Copiisten einer Menge täglich heraus kommender Historischer und Politischer Schrifften und Piecen, und endlich ein sorgenfreyes Hertz unumgänglich bedarff, wo ich nicht durch schlechte Abwartung der mir allergnädigst anvertrauten Charge mich selbst in Schimpf und Verantwortung stürtzen will; und in solcher Consideration mir wenigstens nach zu Ende gehender Matricul-Commission eine beständige auskommliche Unterhaltung aus allerhuldreichster Gnade zu verleyhen.

In allertieffester Soumission und unveränderlicher allerdevotesten Treue verharre ich lebenslang

Ewrer Königlichen Majestät
Meines allergnädigsten Erb-Königs und Herren
allerunterthänigster treugehorsahmster Knecht

Andr. Hojer.

Copenh. d. 9. Mart. 1722.

---

[1]) Dette Bilag findes nu ikke vedlagt.

Forskjellige Paategninger:

200 Zulage vor sich. 100 für Schreibmaterialien neue Zulage. Macht alt und neue pensiones in alles 800 [1]).

NB. Ordre als eine Commission, zur probe, erstlich ein Jahr von F4 regierung.

Höjer pour avoir les papiers et l'ordre pour ecrire l'histoire.

Original i Rigsarkivet.

14.

Geheimeraad J. L. v. Königstein [2]) til Hojer.

Hochedler

sonders grossgeehrter Herr und Freund!

Nach meiner Zurückkunfft von Öhe und Dollrott [3]), woselbsten Jch mit dem Hn Etats-Rath und Stallmeister von Vieregg einige Tage passiret, ist mir dessen geehrtes vom 1ten hujus wohl geliefert worden.

[1]) Dette er ligesom den følgende Paategning skrevet med Blyant og atter overstreget. Til Forklaring kan bemærkes, at Hojer siden 19. Juli 1721 i sin Egenskab som Sekretær i den norske Matrikelkommission oppebar 300 Rdl. for sig selv og 200 Rdl. til 2 Kopister, og fra 20. Marts 1722 som Historiograf 200 Rdl. for sig selv og 100 Rdl. til Skrivematerialer etc. Tilsammen altsaa 800 Rdl. aarlig.

[2]) Denne Mand, hvis oprindelige Navn var Pincier, havde spillet en betydelig Rolle i gottorpsk Tjeneste og var bleven ophøjet i svensk friherrelig Stand; men 1710 havde han brudt med den gottorpske Regjering og var gaaet i dansk Tjeneste, hvor han var bleven vel modtaget. Siden beklædte han Embederne som Amtmand i Aabenraa og Løgumkloster Amter og som Præsident i Overretten paa Gottorp, indtil han o. 1723, for at tilbringe sin Alderdom i Ro, frivillig trak sig tilbage til sit Præbende (Domprovstiet) i Kapitlet i Lybek. Han døde 1730. (Jvfr. Cimbria literata I, 495—6).

[3]) Disse to Godser i Angel ejedes af Königstein.

Jch gratulire zufoderst zu der Jhm aufgetragenen importanten Charge vom Historiographo Regio, und wie solches meinem vielgeehrten Herrn anlass giebet Jhr: Königl: Mayt: Preiszwürdigste Regierung und rühmliche Thaten bey der nachwelt zu verewigen, so ist auch ein jeder getreuer Diener schuldig, alles, was dazu einiger maszen contribuiren kan, pflichtmäszig mit bey zu tragen. Es soll mir daherq sehr lieb und angenehm seyn, wann Jch dieselbige Vertraulichkeit, so Jch mit dem seel: Hn: Justitz-Rath Amthor [1]) bey dieser seiner vormahligen arbeit bis an sein Ende unterhalten, auch mit meinem vielgeehrten Herrn zu continuiren gelegenheit haben kan, nachdemmahlen Jch sowohl alss des Herrn Geheimbten Rath von Jessen Excellence [2]) von anno 1699 viele Particularia in publicis wissen, so nicht eben jederman bekant, und doch zu Jhr: Königl: Mayt: ewigen Nachruhm nicht verschwiegen seyn solten, wie Jch dann nicht abläugnen kan, dass wir uns beederseits öffters verwundert, dass der seel: H: Iustitz Rath nicht mehr mit uns communiciret, alss geschehen, und würde es der mühe wohl werth seyn, wann mein vielgeehrter Herr annoch vor Winter auf etwan 6 Wochen eine excursion anhero zu thun sich resolviren wolte, da dann in einigen wenigen conferencen mehr ausgerichtet werden könte, alss in vielen Monathen sich durch Schreiben nicht thun läst.

---

[1]) Hojers Formand i Historiografstillingen, Christoff Heinrich Amthor, døde 21. Febr. 1721. (Dansk biogr. Lexikon I, 197 f.).

[2]) Geheimeraad Thomas Balthasar v. Jessen havde i Christian V's Tid indtaget en meget høj Plads i Statstjenesten, sidst som Medlem af Geheimeconseilet. I den første Del af Frederik IV's Regjeringstid varetog han vigtige diplomatiske Hverv i Udlandet. Senere var han en Tid Præsident i Overretten paa Gottorp og Hertugdømmernes Regjering, indtil han i sin høje Alder trak sig tilbage til sin Ejendom Nienhoff i den vestlige Del af Mellemslesvig. Døde i Slutningen af Oktober 1731.

Was die letztere von dem Gottorffischen Hofe in anno 1713 geführte falsche Conduite betrifft, davon habe Jch dem seel: H^{n}: Amthor alle Particularia communiciret, auch die Vorrede zu der Historischen Beschreibung von wort zu wort selber gemacht, und demselben zugesand, welches Manuscriptum dann unter denen nachgelassenen Amthorschen Briefschafften sich finden muss, woraus ein und anderer Umbstand nicht undienlich seyn könte.

Was die adjunction des alten Wilhadij[1]) Sohn betrifft, so wird vorerst nöthig seyn, dass der Vater selbsten per memoriale bey Jhr K: M^{t}: einkomme, und mir solches zusende, so will nicht ermangeln nach meinem Gewissen die Sache bestermaszen allerunterthänigst vorstellig zu machen, patris merita, und da das Subjectum gar gute Qualitæten besitzet, durffte vielleicht einige reflexion meritiren und die Sache reussiren machen, insonderheit wann auch dortiges Ohrtes gute Freunde sich desfals mit zu interessiren die Mühe nehmen wolten. Jch verharre mit gar vieler Consideration

Meines grossgeehrten Herrn und Freundes
Dienst bereitwilligster Diener

Schleszw: den 8ten Aug: 1722. J. L. v. Königstein.

P. S. Am Montag gehe mit dem H^{n}: Etatsrath und Stallmeister von Vieregg auf etwan 14 Tage nacher Hamburg und Lübeck, so dass bey meiner retour obgedachte abzustattende relation meine erste arbeit seyn soll.

Original (kun Underskriften egenhændig) i Rigsarkivet, signeret: Litt. A. (Se ndf. Nr. 16).

[1]) Uden Tvivl Hojers Morbroder, Wilhadus Fabricius, Præst i Løjt ved Aabenraa, der efterfulgtes af sin Søn, Laue F., om hvem der vistnok altsaa her er Tale.

15.

Statholder D. Wibe i Christiania til Hojer.

Velædle Hr: Historiographus og Secretaire!

Ved sidste Post bekom jeg deres Skrivelse af d: 5te Decembr: med indlagde Bref af Niels Iostensen, som hermed sendes tilbage. Hvad den qvæstionerede Smeltning angaaer, da kand jeg forsickre dem, at det skal være mig en stor Fornøyelse, om samme udi stort maae reussere saa vel som udi smaaet, og bør ingen Fiendskab eller Ialousie giøre Forhindring udi det, som kand tienne til Kongens Nøtte og Landets Gafn; det var ickun at ønske, at Monsr: Iostensen for at hafve des friere Hænder kunde finde Middel at betale Hans Maytt for Cautionen, hand har præsteret, og hvis hand er til Weybye [1]) og conseqventer Kongen skyldig, som ey skal gaae langt fra en tønde Guld.

Til den allerede gjordte Begyndelse med at skrifve Hans Kongel: Maytts: histoire gratulerer jeg. Hvis de Papierer, som jeg for min egen Curiosité hafde sammenskrefven angaaende Hans Kongel: Maytts: Reyse til Italien, og viidere om hvis udi den heele Krig er passeret, endnu vare til, skulde de gierne været til tienniste, men som derudi fandtes adskillige Remarqver over et og andet, at de Kongel: ordres ey vare fuldkommen blefven effterlefvede, saa fandt jeg det betenckeligt effter min død at lade finde saadane Sager, som en og anden kunde gravere, heldst da de ey vare at redressere, hvorfore jeg disse og mange andre mine egne Sager, som mig udi min nu hafvende Charge ey meere kand tienne, lod brende op. Skulde ellers min Hukommelse, som ved aarene og saa

---

[1]) Kgl. Kasserer Povl Weybye i Christiania. (Bruun, Fr. Rostgaard I. 317, 337).

mange differente Forretninger merckeligen tager af, endnu vilde assistere mig, skal den Underretning, som af mig begiæres, og jeg kunde hafve, gierne meddeeles. Jeg forblifver

Velædle Hr: Historiographi
og Secretairs
tienstvillige tienner
D. Wibe.

Christiania d: 11te
Decembr: 1722.

Original i Rigsarkivet, signeret: Litt. B. (Jfr. ndf. Nr. 16).

16.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster, Grossmächtigster,
Allergnädigster Erb-König und Herr.

Der Königliche Geheimte Rath Baron von Koenigstein hat nicht allein das Gottorper Archiv unter seiner Inspection gehabt, und, wie glaubwürdig berichtet bin, mühsahm durchgesuchet, ehe noch die Revision dieses Archivs dem sehl: Iustitz Rath Amthorn allergnädigst anbefohlen worden; sondern es werden sich auch noch bey Demselben von seinem am fürstl: Hoffe geführten Ministerio her verschiedene Nachrichten finden, welche zur Beschreibung Ewrer Majestät glorwürdigsten Regierung, vielleicht auch hie und da zur Behauptung Dero allerhöchsten Gerechtsahme und Aufdeckung der damahligen Hertzoglichen Conduite kein geringes Licht geben können. Auszer dem zeiget angeschlossenes Original Schreiben sub litt: A, dass der H: Geheimte Rath an der von vorgedachtem meinem Antecessore entworffenen Beschreibung der Aufführung des letzten Gottorffschen Ministerii den grösten Theil gehabt, und, wie ich versichert worden, annoch eine Copie davon nebst denen dazu gebrauchten Uhrkunden in Händen habe.

Da ich nun aus vielen andern Exempeln und ins besondere aus angefügtem seiner Excellence des Herrn Stadthalter Wiben originalen Schreiben an mich sub litt: B. täglich mit Betrübniss sehe, wie die beste und zuverlässigste Nachrichten, daraus die Geschichte von Ewrer Majestät nie gnug gepriesenen Regierung die beste Erhel[l]ung [1]) holen sollte, an einem Orte nach dem andern [ve]rlohren, und dadurch der Gloire meines allergütigsten [Sou]verainen offtmahls auch seinen essentiellesten Diensten [un]d Iuribus die besten Gründe und Hülffsmittel entzogen werden: Und aber mir zugleich kund geworden, dass vorgemeldter H: Geheimter Rath von Königstein mit Ewrer Majestät allergnädigsten Erlaubniss sich nach Lübeck zu retiriren entschlossen sey, allwo alle bey Ihm noch etwan befindliche Archivalia, Briefschafften und Nachrichten, wenigstens nach seinem Tode, in frembde unbeeydigte und vielleicht vor Ewre Majestät nicht so, wie Er, wohlgesinnete Hände gerathen dörfften: So hat theils die mir obliegende allergetreueste Pflicht, theils auch der eifrige Trieb alle erdenckliche sichere Hülffs Mittel zu rühmlicher Beschreibung des ruhmwürdigsten Regiments Ewrer Majestät mich angespornet obiges in aller tiefster Soumission anzumelden, ob etwan Ewre Königliche Majestät allergnädigst nöthig hielten zur Beybehaltung seiner etwan habenden Papieren und Nachrichten, wie bey dem Geheimten Rath Breitenau [2]) vor einigen Jahren geschehen, ein oder andere Mesures zu verhängen. Sollten Ewre Majestät mich solcher Commission zu Einziehung der Königsteinischen Nachrichten und Archivalien allergnädigst würdig achten, bin ich dazu allerunterthänigst schuldig, und falss mir nur allergnädigst verstattet werden mögte,

[1]) Papiret er her og i det følgende paa flere Steder beskadiget og afslidt i Randen.

[2]) Jvfr. Dansk biograf. Lexikon III. 48 f.

[we]gen der so denn nöthigen Instruction und Ordres an Dero Geheimes Conseil mich zu expliciren. Und mögte mir anbey allergnädigst verstattet werden bey dem Geheimten Rath Breitenau und Vice Cantzlern von Iohn die allhie nicht zu findende Information über einige wichtige Materien einzuziehen, würde solches Licht mich zu Ewrer Majestät Diensten nicht allein in solchen vielen Stücken weit fähiger machen, sondern auch dazu dienen, d . . . wohlgedachten H: von Breitenau viele Historische und . . . . . . Sammlungen und Arbeiten dereinst nach seinen . . . . . . in Ordnung halten und theils continuiren thei[ls] . . . Ewrer Majestät Diensten sonst applicable . . . . . . könnte; welche sonst nach seinem Tode vie[lleicht aus] Unkunde seiner Ordnung, Absichten und Arbei . . . . unbekannt und folglich unbrauchbar seyn könnten.

In unveränderlicher tieffester Soumission und vollkommenstem getreuen Eiffer verharre ich Lebenslang

Ewrer Königlichen Majestät
Meines allergnädigsten Erb-Königs und Herren
allerunterthänigster Treugehor[sahm]-
ster pflichtschuldigster Knecht

Copenh: d: 30. Mart: Andr. Hojer.
1723.

Original i Rigsarkivet. De i Forestillingen paaberaabte Bilag A. og B. ere de ovf. under Nr. 14 og 15 meddelte Breve.

17.

J. A. du Cros[1]) *til Hojer.*

A Gottorff ce 20 . .[2]) 1723.

Monsieur

Je me suis fait lire et j'ai entendu avec beaucoup de Satisfaction l'abregé, que vous avés fait de l'Histoire de

[1]) Om denne ejendommelige Personlighed se Dansk biografisk Lexikon IV, 115 f. [2]) Maaneden afslidt.

Dannemarck. Il est exact et fort scincere et peut servir de Plan pour une Histoire plus ample, de quoi je suis persuadé, Monsieur, que vous estes tres capable. Il y a quelques particularités a ajouter dans le regne du feu Roi de tres glorieuse memoire, sur quoi j'aurai peut estre un jour l'honneur de vous entretenir. Si cependant, Monsieur, vous continués l'Histoire de Sa Majesté, que feu Monsieur Ambtor a commencée, et si Sa Majesté veut bien qu'elle soit en françois aussi, je tiendrois a une tres grande gloire d'y travailler. Vous pourriés Monsieur m'envojer les Cahiers a mesure que vous la composeriés. Je doute qu'on sache en Dannemarck bien des choses, dont j'ai une antiere connoissence. Je vous ai supplié Monsieur de tacher de me faire rendre plusieurs écrits de ma propre main, que S. E. Monsieur le Baron de Königstein a communiqués a feu Monsieur Ambtor, a qui j'en ai aussi envojé d'autres. Si vous pourrés faire ensorte, Monsieur, qu'on me le rende, je vous en serai tres obligé. On pourroit en retenir Copie, si cela est utile au service de Sa Majesté. La Gazette d'Hambourg a publié ce que vous verrés, s'il vous plait Monsieur, dans cet Extrait. Vous me feriés un tres grand plaisir Monsieur, si vous vouliés vous faire informer du Succes de cette Operation, et si en cas qu'elle ait reussi, vous vouliés avoir la bonté de me mender, si l'Operateur est encore a Copenhague. Je vous demende pardon monsieur de la liberté, que je prends de vous donner cette peine. Il n'y aura jamais d'occasion de vous rendre mes treshumbles services, que je ne le fasse avec un tres grand zêle. Je suis Monsieur avec une estime tres singuliere

Monsieur

votre tres humble et tres obeïssant serviteur
du Cros.

Mandés moi, s'il vous plait Monsieur, si en cas que je doive vous communiquer quelques memoires vous seres obligé d'en payer le Port.

Orig. uden Udskrift (kun Underkriften egenhændig) i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling. Tidligere trykt hos Bruun, Fr. Rostgaard II, 78—9.

18.

Hojer til Finansdeputationen.

Deres Excellentz,
Hoyædle og Velbaarne, Hoystbydende Herrer.

Som det allernaadigst har behaget Hans Kongelige Majestät, ved en paa Rosenborg d. 5. huius datered allernaadigst [Befa]ling, i visse de Kongel. Archiver og det mig anbefalede Historiographi Embede angaaende Forretninger at beordre mig at rejse til Lübeck eller de Stæder i Holstein, hvor Hans Majestäts mig tilkiende gifne allernaadigste Villie det kunde udkrefve, og derhos at forunde mig fri Vogne og Transport paa Hen- og Hiemreisen:

Saa understaar jeg mig herved i all Hørsomhed at udbede Eders Excellence og mine Hoystbydende Herrers Befordring, og allene ved et aabet Reise-Pass paa Henreisen paa en Borger Vogn og Transport for mig og min Tiener, og paa Hiemreisen foruden dette for saa mange Kongel. Papiirer og Sager, som mig maatte til Hænde stilles, og hvor ofver jeg forud ingen viss Quantitet kand viide at determinere; men fornemmeligst ved at forhielpe mig til de paa saadanne Reiser i Kongel. Tienester uomgængelige og sædvanlige Subsistence Penge og Omkostninger. Hvilket sidste jeg til Deres Excellence og mine Hojstbydende Herrers hoygunstigste Gotfindende og min allernaadigste Konges hoye Clemence vil i pligtskyldigst Soumission henstille, og, i den visse Formodning at blive for de ved denne Reise mig tilvoxende Depenser i en eller anden Maade soulagered : formedelst en sædvanlig dagelig Subsistence, eller end en allernaadigst Refusion :

med all Hørsomhed og Fliid efterkomme den mig tilstillede allernaadigste Ordre, uden nogen Ophold eller Forevending.

Stedse med all hørsomst Respect forblifvende

Deris Excellence
og Mine Hoistbydende Herrers
underdanige tiener
A. Hojer.

Kiøb. d. 11 Jun. 1723.

Udskrift: Deris Excellence og Hoyædle og Velbaarne Herrer, Hans Kongel. Majestäts hoistbetroede Herrer Deputerede for Financerne, ydmygst.

Paategnet: Ihr Königl. Maytt. haben hierauf sub dato Rosenburg den 14 Juny 1723 allergnädigst resolviret:

Wir accordiren allergnädigst, dass dem Secretaire Hoyer der verlangte Pass möge ertheilet, und dass demselben auf der ihm allergnädigst anbefohlenen Reyse täglich 2 Rth. zur Subsistence gereicht werden möge[1]).

In fidem Bärens.

Original (med et smukt Aftryk af Hojers Segl) i Rigsarkivet. Tydske Assignationskontor ved Rentekammeret.

19.

Hojer til Storkansler U. A. Holstein.

Hochgebohrner Herr Graff und Grosz Cantzler.
Gnädiger Herr!

Ewre hoch Gräfliche Excellentz verstatten Gnädigst nach der mir obliegenden gehorsahmsten Schuldigkeit vor Deroselben von meinen hiesigen Verrichtungen demüthigste

---

[1]) Af det saakaldte Rensborgske Kasseregnskab ses, at Hojer har oppebaaret Diæter paa 2 Rdl. daglig fra 29. Juni til 17. Sept. 1723. Saalænge har altsaa Rejsen varet. (Meddelt af Rigsarkivar A. D. Jørgensen).

Rechenschafft abzulegen und zu dem Ende in aller Submission zuberichten, dass der H: Geheimte Rath von Koenigstein mir schon (1.) die Gottorffsche Negotiation und des H: du'Cros Relationes vom Berlinischen Hoffe de annis 1695, 1696, 1697, 98 et 99, (2.) des Hollsteinischen Iustitz Raths Grabowen anno 1702 in Schweden und der Campagne geführtes original Iustitz und Kriegs Protocoll, (3.) ein an Ihro Königl: Majestät schon allerunterthänigst eingesandtes Schreiben des Cresset an Hertzog Friderich, so von gar emphatischen Jnnhalt ist, (4.) Die Original Goertzische Correspondence mit den Hannöverschen Ministris de 1704. 1705. 1706, (5.) Die Coadjutorie Acta de 1700 biss 1709, doch meist in Copiis und hie und da sehr incomplet, (6.) Einen Theil der Original Correspondence in der Quedlinburgischen Wahlsache 1708 extradiret hat. Mehres wird nach Abgang dieser Post erfolgen. Und hoffe ich gewiss, dass auch aus den Wedderkopischen nachgelassenen Papieren ein vieles zu Sr Königl: Majestät Diensten nach des H: Geheimten Raths gegebener Versicherung hinzu kommen werden.

Da unterdessen Seine Excellentz mir eröfnet, dass zu Gottorff (1.) Die Original Protocolle, so in Stokhollm bey der verwittweten Hertzogin Hedwig Sophie von anno 1702 biss an Jhr Ende geführet, und darin nicht wenig remarquable Dinge enthalten sind, in der so genannten Rente-Kammer in einem vom H: Geheimten Rath Iessen und Ihm versiegelten Kasten stehen. (2.) Auch Er nicht anders wisse, als dass die gesammte Holländische Correspondentz des von Petkum : so wegen der Confidence, welche der Rath Pensionaire im Haag ihm von Jugend auf erwiesen, viel remarquables enthalten soll : annoch in der Gottorfischen so genannten Geheimten Kammer : wo Ihro Majestät etliche mahl Conseil gehalten: in 2 verschlossenen Schrancken unversiegelt und also in der

Discretion des Bettmeisters annoch stünden; beydes aber billig im Königl. Archivo beyzulegen seyn mögte: So erbitte Ewrer Hochgräflichen Excellence gnadigste Intercession bey Seiner Majestät mir demüthigst aus, ob mir, da ich doch mit Papieren hinein reisen muss, allergnädigst könnte befohlen werden obige Protocolla und Documenta gleichfalls mit nach Copenhagen zu bringen und an Seine Königl: Majestät, oder wo es sonst allergnädigst befohlen werden mögte, allerunterthänigst abzuliefern. Ewrer Hochgräflichen Excellence hierunter mir erzeigende hohe Gnade zu erkennen und mir solche mit unverbrüchlicher tieffester Veneration zu perpetuiren werde ich mit aller ersinnlichen Devotion und profondesten respect stets seyn

Ewrer Hochgräflichen Excellence
unterthäniger gehorsahmster knecht

Lübeck d: 20. Jul. 1723. A. Hojer.

Original i Rigsarkivet.

20.

Hojer til Geheimeraad J. G. Holstein.

Hoch- und Wohlgebohrner Herr Geheimter Rath,
Gnädiger Herr.

Ewrer Excellentz erstatte unterthänigen Danck vor die meinem Gevollmächtigten versicherte gnädige Erinnerung dessen, so deroselben ich demüthigst wegen der Königl: Ordre an den Geheimten Rath Iessen zu eröfnen mich erkuhnet. Und zweifle ich nicht, dass des H: Gros Cantzlers Versicherung werde erfüllet seyn, ob mir gleich nichts davon bekannt worden. Jch hoffe mit einer ziemlichen Beute zurücke zu kommen und Seiner Majestät allerunterthänigst zu zeigen, dass Dero Archiv voraus in

neuern Sachen noch einen guten und offt nützlichen zuwachs erhalten könne[1]). Von den Geheimten Rath Königstein habe ich schon eine grosze Menge Papieren empfangen, und sind noch mehrere zurücke. Und sollte ich die allergnädigste vorhin demüthigst erbetene Ordres erhalten, werde ich von H: Iessen die Protocolla der höchst Secretirten Negociation von 1707 biss 1709 in Sachsen und Pohlen, wie auch die annoch auf Gottorff stehende Original Protocolla, die in Stokhollm von 1702 biss an der Princessin Hedwig Sophiæ Tod durch ihren Secretair Fritz geführet sind, und endlich die gesammte Pettkumsche Correspondence im Haag mit nehmen können. Sonst hat der H. Breitenau |: der gegen mich sehr offenhertzig und gewierig ist: mich auch noch inständig erinnert eine königl: Ordre zuerbitten, dass die Protocolla der Travendahlschen Tractaten 1700 wie auch der nie zum Schluss gebrachten Hamburgischen Conferentzien de 1707 biss 1709 von den Hagedornschen Erben mir mögten extradiret werden, weil sie da in sehr bedencklichen Händen wären. Jch schreibe deswegen auch heute an den H. Grosz Cantzler, und Ewre Excellentz werden die Gnade haben, wo etwan der Hrr Gros Cantzler meiner Vermuthung nach aufs land gegangen wäre, im Conseil es dahin zu dirigiren, dass entweder dem Residenten Hohenmuhl oder mir befohlen werden möge solche Hagedornsche Protocolla abzufordern und cum Designatione meinen übrigen Documenten bey zu legen und mit nach Copenhagen zu führen, alldieweil in Specie in den letzten Protocollen von 1709 die ausführlichste Erläuterungen der innländischen Hollsteinischen Streitigkeiten und dabey vtrinque führender Absichten enthalten sind.

---

[1]) I 2den Række af disse Bidrag til A. Hojers Levned skal meddeles noget nærmere over den betydelige Mængde Arkivsager, han bragte til Kjøbenhavn som Udbyttet af sin Expedition.

Zugleich werden Ewre Excellentz hochst gütigst verstatten, dass [ich] Deroselben in besorglicher Absence des Herrn Gros Cantzlers das Anliegen der armen Stadt Friedrichs-Hall in Norwegen demüthigst zu recommandiren mich unterfange, welche durch neue Schwedische Chicanen bey ihrem Holtz und Zimmer-Handel so gedruckt wird, dass sie, wo es nicht zu remediren stehen sollte, in weniger Zeit ruinirt seyn dörffte. Wie Jhr an Ewre Excellence vermuthlich einkommende Memorial ausfuhrlicher zeigen wird, darin sie von Sr: Königl: Majestät die Lands-Väterliche Assistence durch Arnhold in Stockhollm oder auf andre Art zu Aufhebung der Neuerungen imploriren.

Ewre Excellence erlasse ich ubrigens nebst dero Fraw Gemahlin Gnaden und gesammten hohen Famille der leitenden Vorsorge des Allerhöchsten, und bin in tiefster Veneration jederzeit

Ewrer hochwohlgebohrnen Excellentz

unterthäniger Diener
A. Hojer.

In Ploen zittert alles, weil Graf Metsch [1]) dem Verlaut nach ehistens cum Decretis publicandis allda sich einzufinden vorgiebt, dabey denn niemand weisz, wie er anzusehen, oder was zu antworten das beste.

Lübech d: 23. Jul. 1723.

Da auch der Diaconus zu Leck Johann Brodersen seine Vocation zufolge des Königl: Cancelley Mandats eingesandt, und gleich andern blosz eine vom Amptman, Probsten und der Gemeine unterschriebene Vocation,

[1]) Grev Johan Adolf Metsch var kejserlig befuldmægtiget Gesandt i den nedersachsiske Kreds. (Gauhe, Adels Lexicon I, Sp. 1359).

aber keine hertzogl: Confirmation aufzuweisen hat, werden Ewre Excellence die Gnade haben ihm darin wie andern Diaconis keine neue last aufbürden zu lassen, als was allen seines Ordens wiederfähret..

Original i Rigsarkivet. Udskrift mangler; men det kan neppe være tvivlsomt, at Brevet er rettet til Hojers Mæcen, Geh.-Raad J. G. Holstein. Derpaa tyder navnlig Hilsnerne til Familien og Efterskriften, der vedrører en Præst i Tønder Provsti, hvori Holstein var Amtmand.

21.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster
Allergnädigster Erbkönig und Herr.

Vor Ewrer Koniglichen Majestät Füszen lege ich hiemit in allerniedrigster Demuth den Vierdten Theil Dero Glorwürdigsten Regierungs Geschichte und zugleich meine allerunterthänigste Dancksagung vor die unschätzbahre Konigliche Hulde nieder, damit Ewre Majestät meine vorhin gehabte jährliche Appointements fernerhin als Dero Historiographo zu continuiren allergnädigst befohlen. Dieses Vierdte Buch kommt, da es schon einige Zeit verfertigt gewesen, am Geburthstage Ihrer Majestät der Königin um einen obgleich stummen Zeugen der unsterblichen Devotion darzustellen, die vor beyder Ewrer Majestäten allerhöchste Güte ich in einem treueifrigstem Gehorsahm biss in die Grube hegen werde. Die Pohlnische Händel, die als ein Fundament der in den folgenden Jahren gepflogenen Negociationen einmahl deutlich dargestellet werden müssen, haben dieses Vierdte Buch in etwas vergröszert. Wiewohl ich der Zuversicht lebe, dass nicht überflüssiges hineingezogen ist; es wäre denn, dass Ewrer Majestät gefälliger seyn mögte, dass das sogenannte Avertissement

au Duc de Holstein vorbeygegangen wäre, welches denn mit einer bloszen Ausstreichung leicht zu thun ist. Jch habe solches vor den Verfolg der Geschichte und um den Character des Hertzogs, des Wellings, Cressets und andrer daraus zu ersehen auf Ewrer Majestät allerhöchstes Gutfinden einzurücken und nicht weniger mit bescheidenen Ausdrückungen die Goertzische, Weddercoppsche und Königsteinsche Conduite, so weit solche meine Geschichte beykommen, nach der Wahrheit vorzustellen mich verpflichtet erachtet; obgleich ich wohl sehe, dass dieser Leute Famillen nachher durch ein besseres Bezeigen Ewrer Majestät Protection und Gnade sich zugewandt haben. Sollten dieselbe mich darüber, gleich andern mir ohne Uhrsach gehässigen, heute oder Morgen, wie ich nicht hoffen will, verfolgen wollen, so werden Ewrer Majestät unschätzbahre Gnade und Gerechtigkeit einen allergetreuesten Knecht gnugsahm zu schützen vermögen, der blosz durch einfältige Gelebung seiner Pflicht den Unwillen solcher ihm sonst sehr geehrter Geschlechter auf sich geladen hat.

Das 5te Buch, so hoffendlich mit Junij Ausgang fertig seyn kan, wo Gottes Gnade, meine Gesundheit und die Cantzeleyen mich nicht verlassen, wird um so viel kürtzer seyn, als dieses weitlaufftig geworden. Gott erhalte nur Ewre Majestät zu einer noch gedobbelt so langen und so glorieusen Regierung, als Dieselbe diese 26 Jahr unter beständigen Spuhren einer gantz sonderbahren Himmlischen Vorsorge geführet! so wird aller redlichen Knechte Seufzen erhöret, und dessen insonderheit, der mit der allertiefesten Soumission und einem vollkommen getreuem Eiffer sein gantzes Leben seyn wird

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster
Allergnädigster Konig und Herr

Ewrer Koniglichen Majestät
allerunterthänigster treugehorsahmster Knecht
Copenh: d: 16. April: 1725. A. Hojer.

Original i Rigsarkivet.

22.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allergnädigster Erb-König und Herr!

Ewre Königliche Majestät geruhen mit Dero angebohrnen allerhöchsten Clemence gegenwärtiges Sechste Buch der unter Dero ruhmvollen Regierung im Jahr 1704 vorgefallenen Geschichte aufzunehmen, wie ich solches mit einem allereifrigstem Wünsche vor Ewrer Majestät unschätzbahre Gesundheit und Erhaltung und vor Dero seegens volle und beglückte Regierung auf vielfältige Jahre hiemit in ersinnlichster Demuth niederlege, und mich allerunterthänigst freüe bey meinem übrigen Unvermögen durch dieses pflichtschuldigste Opfer den Glantz des heutigen nicht allein Seiner Königlichen Hoheit meinem gnädigsten Crohnprintzen sondern Ewrer Majestät selbst, Dero allerdurchlauchtigstem Koniglichem Hausze und allen treugesinnten Unterthanen erfreulichen Festes in tiefester Devotion verehren zu können.

So weitlaufftig es scheinet, wird es doch, wie ich aus der Erfahrung weisz, in 8 Stunden gemächlich können abgelesen werden. Und hat, allen angewandten Fleiszes ungeachtet, die sehr gehäuffte Materie nicht enger können zusammen gefasset werden ohne den zusammenhang hinführo undeutlich zu machen; und von der von Anfang her von meinem sehl: Vorgänger und mir beobachteten Einrichtung unförmlicher Weyse abzuweichen. Sollten aber Ewre Majestät oder Dero erleuchtetes Conseil in-

dessen eine mehrere Kürtze vor unumbgänglich ansehen. erbiete mich allerunterthänigst mit der Zeit das gantze Werck, so viel die auswärtige Negociationes betrifft, wenn Ewre Majestät solches allergnädigst befehlen, in eine weit gröszere Enge zu bringen. Wie wohl die zwey folgende Bücher von den Jahren 1705 und 1706 zusammen kaum mehr als dieser Band austragen werden; wie Ewrer Majestät ich bey deren allerunterthänigsten Einreichung vor Ausgang des Aprilis zu zeigen hoffe, wo Gott mir Gesundheit und Kräffte verleihen und insonderheit mein sehr schwaches Gesicht ferner bewahren wird.

Übrigens werden Ewre Majestät allergnädigst wohlnehmen, dass ich zweyer vom verstorbenen Residenten Hagedorn begangenen Bevues hierin wider Willen gedencken müssen; deren die erste die Läugnung des Gottorff-Lübeckschen Pacti von 1647, die andre die Versäumung des aus den Hamburgschen Troublen zu hoffenden Vortheils und fast angebotenen Annui betrifft. Beyde haben in der groszen Welt viel Aufsehens gemacht, und die Ehre Ewrer Majestät hat erfodert dieselbe als Irrthümer und Übereylungen eines Privat-Bedienten, von dem sie auch würcklich herkommen, mit der besten Manier, die zu ersinnen gewesen, anzuzeigen; und nicht, wie Gottorff und Schweden gethan, dieselbe Ewrer Majestät Conseil und Ministerio aufzubürden. Allermeist da sie alle beyde von unbeliebten Folgen gewesen, und offenbahr ist, dass Hagedorn mit einiger mehrern Gelindigkeit und Temporisirung die hernach erfolgte Commission hätte hindern, und dadurch das den Königlichen auf Hamburg habenden Vorrechten und Interesse ein von den Kayserlichen, Schweden unn Lüneburgern hernach zugedrohetes Præjuditz abwenden können.

Ewre Majestät erhalten mir inzwischen Dero unschätzbahre Gnade und Hulde, so soll, ob Gott will, und es mir

an den nöthigen Nachrichten, wie leider offt bissher, nicht fehlet, meine geringe Feder der Welt von den Dännemärckischen gerechtesten und preiszwürdigen Anschlägen und Unternehmungen in allen Stücken ein überzeugendes Licht geben, und die von Pufendorff und andern gehässigen uns angedichtete Dunckelheiten und andre falsche Vorwürffe nachdrücklich zernichten. Wie denn eben diese Absicht auf Ewrer Majestät Gloire und Gerechtsahme mich nöthiget manche an sich nicht nöthige Umstände : z. E. in diesem Buche die Steinbocksche Brutalitäten : der Folge wegen anzuzeigen. und die Lesere zum voraus zu überzeugen, dass dieser Mann und andre Schweden seiner Arth mit keinem unverschuldeten Character abgeschildert werden.

Gott erhalte in Ewrer Majestät dem Reiche das allerliebwürdigste Haupt und mir einen allergütigsten König, der meine pflichtschuldigste treue Beeifferungen Seiner Ehre und Dienste nicht weniger als meinen Vorweser mit unverdienten Gnaden ermuntern und kröhnen wird! In welcher allerunterthänigsten Zuversicht ich verharre

Ewrer Königlichen Majestät
allerunterthänigster treugehorsahmster
Knecht und Unterthan
A. Hojer.

Copenh. d: 30. Nov: 1725.

Original i Rigsarkivet.

23.

Hojer til Dr. Joh. Fabricius i Helmstädt[1]).

Hochwürdiger und Hochgelehrter Hr. Abt,
Hochgeehrtester Gönner!

Ew. Hochwürden wertheste Zuschriften nebst denen dabey gefügten angenehmen Piecen sind mir sowohl durch

---

[1]) Han var Abbed i Königslutter og theologisk Professor i Helmstädt; som Theolog tilhørte han Calixts Skole. Han døde 29. Jan. 1729.

den Hn. Schülin[1]) als Driesebach wohl und zu rechter Zeit zugestellet, und finde ich mich vor die darin gegebene ungemeine Merkmahle Ihrer so unverdienten als höchstschätzbahren Gewogenheit weit mehr verbunden, als ich durch blosze Worte auszudrücken vermag. Meine übersandte kleine Dänische Geschichte verdienet allerdings nicht, dass von Ew. Hochwürden desfals der geringste Dank bezeuget werde, ich muss vielmehr es der Ihnen natürlichen und eigenen Gütigkeit zuschreiben, dass Sie ein Büchlein sich nicht missfallen lassen, so eigentlich vor eine anfahende Jugend bestimmet gewesen, und davon weder die Absicht noch die Einrichtung, in gewisser maszen auch nicht einmahl des Verfassers Zeit und Umstände, erlauben wollen mit gehöriger exactitude und nöthiger Weitläuftigkeit alle zum Theil gar merkwürdige und interessente Materien zu untersuchen oder zu berühren. Die darüber in- und ausserhalb meines Vaterlandes gefällete sehr verschiedene Beurtheilungen würden vielleicht zum Theil das Werkgen mit andern Augen angesehen haben, wenn allen Lesern der vorhin gemeldete Zweck gnugsam bekant, und sie dadurch uberzeugt gewesen wären, dass der Verfasser seiner Pflicht und nicht seinem Ehrgeitz durch diese Schrift ein Gnügen thun wollen. Es ist wieder sein Vermuthen erfolget, dass grosze und geschickte sowohl als geringe und ungeschickte Leute hernach dieses compendium entweder nach den Reguln einer vollständigen Historie oder auch in Vergleichung des vorigen Mangels an Dänischen Geschicht-Büchern abgewogen, und nach solchem unrichtigen Masze entweder zu gütig oder zu ungütig davon geurtheilet haben. Dabei ich indessen desto geruhiger seyn kan, nachdem meine itzige Station mir so viel tägliche Verrichtungen

[1]) Det er vel den senere saa bekjendte Joh. Sigismund Schulin.

in die Hand giebet, dass ich fast nimmer an die Arbeiten meiner vorigen Müsze gedenken, noch weniger auf eine Vertheidigung derselben bedacht seyn kan.

Aus derselben Ursache rühret auch vornehmlich meine Langsamkeit in Unterhaltung einer mir sonst so angenehmen Briefwechselung mit auswärtigen Gönnern und Freunden, und ich finde mich genöthiget Ew. Hochwürden insonderheit um eine geneigte Entschuldigung dieser meiner Trägheit gehorsamst zu ersuchen und aufrichtig zu versichern, dass selbige aus vorgemeldter Ursache vornemlich entstanden sei. Etwas hat Ew. Hochwürden bezeigtes Verlangen dazu beigetragen, von meinem Lebenslauf unterrichtet zu werden; denn, da ich eines Theils vor Dero Befehle eine sonderbare Ehrerbietung hege, andern Theils aber mich billig bescheide, dass ich in Dero so curiösen und durchgehends nach Verdienst hochgeschätzten Bibliothec andern ruhmwürdigen und trefliche Männern den Platz unbilliger Weise benehmen würde, so kan Ew. Hochwürden ich aufrichtig gestehen, dass ich mich nicht ohne Mühe entschlieszen können Ihnen hierunter zu gehorchen. Ich habe zwar endlich mich überwunden, allein in der festen Zuversicht, dass Sie selbst unnöthig finden werden, ein Paar Seiten Ihrer so beliebten Bücher-Historie mit einer so trockenen und nicht bedeutenden Erzehlung unannehmlicher zu machen.

Ich bin im Herzogthum Schleswig, oder dem so genanten Süder-Jütland A. 1690 den 18 May gebohren, wo mein Vater annoch zu Carlum zwischen Flensburg und Tundern, eine Meile von unsers treflichen Calixti Geburts-Orte Mehlby, wohnet[1]). Mein Grosz-Vater und Aelter-Vater haben an demselbigen Orte als Diener am

[1]) H.s Fader, Hr. Johan Hojer, døde 12. Febr. 1726, altsaa kort efter at dette Brev var skrevet.

göttlichen Worte gestanden [1]), und mein Vater-Bruder. der itzige General-Superintendens über die beiden Herzogthümer Schleswig und Holstein, hat mit mir einerlei Nahmen und Geburts-Ort [2]). Meine gleichfalls noch lebende Mutter ist von denen in meinem Vaterlande nicht unbekanten Fabriciis. Und ob es gleich Gott [nicht] gefallen den Meinigen und mir einen Ueberfluss an zeitlichen Mitteln und dadurch das Vermögen zuzuwerfen, nach dem gewöhnlichen Lauf unserer studierender Jugend mich an vielen fremden Oertern und mit einer hervor scheinenden Gemächlichkeit hervorzuthun, so muss ich es doch als eine meiner gröszesten zeitlichen Glückseligkeiten verehren, dass mein Vater mich von Jugend auf nicht allein die gewöhnlichen Sprachen und Schul-Wissenschaften erlernen lassen, sondern vornehmlich mich zur Arbeitsamkeit und eigenem Nachsinnen zu gewehnen und vor der jämmerlichen Sclaverei des præjudicii autoritatis bei Zeiten zu verwahren, Geschichlichkeit, Treue und Embsigkeit gnug besessen hat.

Meine ersten Jahre sind also theils in meines Vaters Hause, theils bei meinem Mutter-Bruder Wilhado Fabricio, Predigern zu Loyth bei Apenrade, zugebracht; welches letztere ich darum erinnere, weil dieser mein neulich verstorbener Oncle [3]) in meinem Vaterlande und bei theils

---

[1]) Andreas Hojer (født i Byen Højer 1586) blev 1617 Præst i Karlum (havde tidligere, siden 1610, været Præst i Braderup). I Karlum efterfulgtes han af sin Søn, der ogsaa hed Andreas Hojer og som døde 20. Juni 1689, hvorpaa den ovennævnte Johan H. blev hans Eftermand. Efter dennes Død (1726) blev Sønnen Vilhadus H. Præst i Karlum og var her til 1747, da han forflyttedes til Sønderborg.

[2]) Andreas Hojer blev 1680 Diaconus ved S. Johannis Kirke i Flensborg, 1685 Sognepræst smst., 1694 Viceprovst og 1709 Provst i Flensborg Provsti, 1724 Gen.-Superintendent i Slesvig og Holsten. Døde 10. Juli 1728.

[3]) Han døde 13. Okt. 1725.

Auswärtigen seiner sonderbahren und angenehmen Wissenschaften wegen nicht unbekant ist, obgleich er unter seinem eigenen Nahmen nie etwas hat wollen publiciren lassen. Wie ich also zu Hause die Lateinische, Griechische, Französische und die Gründe der Ebraischen Sprache, nebst der Geographie, Universal- und Kirchen-Historie, nach der Fähigkeit meines Alters ziemlich eingenommen hatte, dabei aber mein von Jugend auf kränkliches Naturell eine Veränderung der Luft nothwendig erforderte, sandte mich mein Vater A. 1706 im Frühling nach Halle ins Pædagogium regium, wo ich etwan bis Michaelis in Prima gesessen, da eine classis selecta vor unser Sechse errichtet ward, worunter der nunmehr zu Jena verstorbene Doctor Pragemann, ein junger Imhoff aus Nürnberg, ein junger Geussau, ein Hojer aus der Grafschaft Hoja sich nebst mir befunden und ein Jahr hindurch in philosophicis, dem Prægustu der höhern Disciplinen, perorіren und disputiren unter des geschickten Hrn. Schlicht Anführung redlich geübet sind. Wie ich denn diesem treflichen Manne, der nachher nach Brandenburg in der Mark vociret ist, und dem noch lebenden Herrn Inspectori Freier, so lange ich lebe, vor Ihre Treue und Freundschaft verbunden bin. Ich ging also 1707 im Herbst auf die Universität zu Halle, und weil meine Gesundheit mir sehr gebrechlich schien, erwehlete ich das studium medicum, worin ich die Herrn Stahl und Alberti, zuweilen auch Herrn Hoffmann hörete. Mein natürlicher Trieb führte mich dabei auf die Moral, Jus naturæ, Geschichte und Jus publicum, worin zu meiner Zeit nebst Thomasio, Ludwig und Gundling, auch der itzo in Leipzig seiende Rüdiger applausum hatten, da ich denn als ein blut junger Mensch dem gemeinen Ruf auch nachgieng. Allein die 1709 im Norden aufsteigende Krieges-Flamme und meine Umstände nöthigten mich nach Hause zu ziehen,

nachdem ich die Sachsische Universitäten besuchet und so zu reden der berühmtesten Lehrer Vortrag und Lehrart mehr gekostet, als genossen hatte. Nachher hat mein Unvermögen mir nicht erlaubet auf einer Universität mich beständig aufzuhalten, wodurch ich gezwungen worden durch eigenen Fleisz, Lesung der guten Schriften und vernünftiges meditiren solchen Mangel zu ersetzen. Aus selbiger Ursache kan ich mich des Glücks nicht rühmen grosze und ordentliche Reisen gethan zu haben, obgleich eine mir angebohrne Neugier mich angespornet, so oft Gelegenheit gefunden, hie und dorthin auszufliegen und mir die rund um meinem Vaterlande belegene Staaten und Lande und deren innern Zustand in etwas bekant zu machen[1]. Ao. 1713 gieng ich in gleicher Absicht nach Copenhagen[2] und war keinesweges gemeinet alhie mich lange zu verweilen. Weil aber S. Excell. der Herr Geheimte Rath von Holstein[3] einen Hofmeister vor seine Herren Söhne suchte und, soviel ich mich annoch erinnere,

---

[1]) I Kallske Saml. 675, 8°, findes et lille Haandskrift med Titel: Diarium Rationem temporis ao. 1710 ab Andrea Hoyero peracti reddens. Det indeholder kun lidet, da de fleste Blade ere ubeskrevne. Antegnelserne ere fra 1710, 11 og 12 og bestaa af Beretninger i det latinske Sprog om adskillige mærkelige Sygdomstilfælde og deres Helbredelse. De fleste ere vel fra Slesvig, men en er fra Slagelse, og en kuriøs Anekdote om, hvorledes en Mand ved en grundig Latter blev helbredet for sin Podagra, er fra Kjøbenhavn. Dette kunde antyde, at Hojer allerede før 1713 har besøgt Kjøbenhavn. Bag i Heftet findes en Del tydske Antegnelser vedrørende Dyrlægekunsten, ogsaa med Hojers Haand.

[2]) Den 8. Juni 1714 blev Andreas Hojer »antea cives Wittebergensis« immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet.

[3]) Johan Georg v. Holstein blev 1712 Medlem af Conseillet og Geheimeraad, 1713 tillige Amtmand i Tønder Amt (hvorunder Karlum hørte) og 1717 Præses i Missionskollegiet. Døde 26. Dcbr. 1730.

aus Teutschland erwartete, liess S. Excell. mich durch den damaligen Pagen-Hofmeister, itzigen Hofprediger zu Cassel, Herrn Christian Wendt ersuchen, bis dahin mich solcher Anführung zu unterziehen. Also kam ich in eine Arbeit und in ein Haus, daran ich vorhin wenig gedacht, und muss darin wie in allen andern Stücken die Führung meines Gottes preisen, der meine eigene Anschläge gewöhnlich vernichtet hat, um durch ganz unvermuthete Fügungen mich seiner Vorsorge desto stärker zu überzeugen. Seine Hochwohlgebohrne Excellenz bezeugten sich mit mir vergnügt, und meine Herren Untergebene[1]) beehreten mich mit einer bey mir unvergesslichen Liebe, und, welches mehr ist, mit dem Ruhm, dass unter meiner wenigen Bemühung ihre munteren und erweckte Geister rühmliche profectus machten. Wir waren, wie Ew. Hochwürden erinnerlich, von 1717 bis 1718 zusammen i Helmstadt[2]), und ich kan mich nicht enthalten es mir zu einiger Ehre zu deuten, dass ein Paar junge Edelleute von etwann 19 Jahren ohne Jemandens Aufsicht und Anführung in den folgenden 1719. 1720. 1721 Jahren mit Ruhm und Nutzen Frankreich, Deutschland und Holland durchgereiset sind, nachdem ich Ao. 1718 in der Absicht einer gewissen employ zu Copenhagen geblieben[3]). Inzwischen fehlete solche meine Hoffnung dasmahl, und erlebete noch den Kummer, dass der älteste meiner so werthgewesenen Untergebenen als Kammerjunker bey Ihro Königl. Hoheit der Kronprinzessin Sophia Magdalena

[1]) Christian Frederik v. Holstein (f. 1699 † 1722) og Carl v. H. (f. 1700 † 1763).

[2]) I August 1717 rejste Hojer med de unge Holsteiner til Helmstädt. (A. E. Boye, Holbergiana III, 165 Not.).

[3]) Vi vide ikke med Vished, hvad det var for en Ansættelse, H. paa denne Tid gjorde sig Haab om. Men rimeligvis er det en Plads i det medicinske Fakultet, som han har haabet at opnaa (se foran S. 350, Lintrups Brev af 2. Jan. 1718).

zu meinem grösten Leidwesen Ao 1722 an der Schwindsucht starb. Hingegen machte seine Königl. Majest. mich Ao. 1721 zu Ihrem Secretario und befahlen mir bey der groszen Commission über die Einrichtung einer neuen Matricul des ganzen Königreichs Norwegen die Feder zu führen. Anno 1722 erhielt ich als Königlicher Historiographus Ordre die von dem seel. Herrn Justitz-Rath Amthor angefangene Geschichte der Königl. Regierung fortzusetzen, welche vor mir dem geschichten Hrn. Justiz-Rath Neve war anbefohlen gewesen, der aber bei seinen anderweitigen Arbeiten in der Canzellei dazu keine Zeit erübrigen können. Disputationes zu halten habe ich auf Universitäten weder Geld noch Lust gehabt, und bin immer der Meinung gewesen, dass ein nicht reicher Respondens vor die 20 bis 30 Rthl. die er vor præsidio und an den Buchdrucker wendet, sich ein rechtschaffen Buch kauffen könne, es sei denn, dass er voraus wisse, wo er sich durch ein dergleichen Specimen recommendiren könne: im Opponiren aber habe ich mehr Nutzen und folglich dazu mehr Neigung gefunden. Ich werde also Ew. Hochwürden mit nicht viel Tituln meiner Disputationen und Schriften aufhalten, bevorab, da die meisten zu meinem eigenen Vergnügen entworffen und zufälliger Weise unter die Presse gerathen sind. Sie bestehen in folgenden:

1. Disputatio Medica de Febre Petechizante, quam opponente ordine Professorum ex mandato Regio publice in auditorio maximo defendet Præses Andr. Hojer et Resp. Krondal. Die Gelegenheit hiezu war die damals vacirende Stelle eines Professoris Medicinæ, worin der Herr Justiz-Rath und Leib-Medicus Buchwald mein Competent war, und endlich damit begnadiget wurde.

2. Die kurtzgefasste Dännemärkische Geschichte 1718.

3. Diagramma de Nuptiis Propinquorum Jure divino

non prohibitis; Gedruckt 1718[1]) zu Lemgow, obgleich solches auf dem Titul vom Buchdrucker eben so wenig beigesetzet als verschiedene Noten und allegationes an ihre gehörige Stellen gebracht sind. Diese Schrift war aus einigen meditationibus und freundlichen Conferenzien mit einem damals noch zu Helmstadt lebenden gelehrten Freunde erwachsen, und manche Anmerkung auf aparte Zettulgen mit Stecknadeln hie und da angeheftet, die hernach entweder beim Abschreiben oder Abdrucken so verrückt worden, dass ich viele darunter selbst nicht weiter zu rechte zu bringen weisz. Wie auch die ganze Sache unter die Problemata juris prudentiæ universalis gehöret, so habe ich meinem Kiel auch in einigen andern Neben-Muthmaszungen die Freiheit gelassen, obgleich ich solche keinem aufzudringen verlange, noch sie weiter als zu einem gewissen Grad der Wahrscheinlichkeit zu behaupten gemeinet gewesen bin. Allein im Hauptwerk meine ich unwidertreiblich erwiesen zu haben, dass das Jus naturæ stricte sic dictum, so wenig als lex positiva universalis in sensu proprio hierin etwas disponiren, sondern die Gründe dieser Frage allein aus der doctrina honesti oder virtutis, den præceptis christianismi hypotheticis und der doctrina prudentiæ publicæ et privatæ herzuleiten seyn. Inzwischen haben die Wittenbergischen ganz unschuldige Nachrichten mich doch, wie ich sehe, mit einem unverschuldeten Seufzer beehret[2]) und vielleicht den Hn. D. Clausing zu Leipzig dadurch aufgebracht, an meinem Diagrammate zum Ritter zu werden. Ich finde

---

[1]) Altsaa ikke 1719, som Cimbria literata I, 266 har, og som er tilskrevet paa Exemplaret i det Kgl. Bibliothek.

[2]) Ifølge Cimbria literata I. 266 findes der allerede i Fortgesetzte Samlung von Theol. Sachen. Sect. I. A. 1720, p. 168—9, en dadlende Kritik af Skriftet.

seine erste Disputation[1]) so beschaffen, dass ich fast glauben solte, es sei solche von seinem Respondenten aufgesetzt, weil doch ein gewesener Professor moralium und matheseos unmöglich in den terminis der heutigen Moral und der Methode zu disputiren so unerfahren sein kan, dass er meine an sich ganz deutliche Lehre nicht solte verstehen. Noch weniger kan ichs übers Herz bringen zu glauben, dass ein Doctor und Professor theologiæ zu Leipzig, wider sein besser Gewissen, mir Meinungen habe andichten wollen, die ich doch nie gehabt: um durch Widerlegung derselben sich ein ewig währendes Sieges-Zeichen zu erwerben. Ich will inzwischen abwarten, ob sich mehrere Respondenten finden werden, die auf demselben Thon fortkälbern; und wenn solches wider Verhoffen geschähe, will ich mich bedenken, ob es der Mühe verlohne, Leuten, die mit Gewalt blind sein wollen, den Staar zu stechen. Da ich im Gegentheil Niemanden es zu verdanken vergessen werde, der meine Meinung recht zu verstehen und mit bescheidentlichen Gründen zu verbessern sich gefallen lässet, welches aber, was die Haupt-Sätze betrift, vielleicht so gar federleicht nicht fallen dürfte.

4. Continuatio annalium Alberti Stadensis ab anno cIↃ CCLXIIII ad annum cIↃ CCCXXIIII. Ex membranis

---

[1]) I det Kgl. Bibl. findes et Skrift med Titel: De nuptiis propinquorum Jure Divino prohibitis ad examinandum diagramma Andreae Hoieri De nuptiis propinquorum Jure Divino non prohibitis, quam præside Dn. Henrico Klausing, SS. Dr. theol. (etc.) in Acad. Lipsiensi d. IX Aug. A. Chr. MDCCXXVI publice defendet M. Ephraim Gotthelff Koechly. Lips. 4° (32 Sider). Dette maa være den anden Disputation, da den er holdt, efter at nærværende Brev var skrevet. Den første Dispution af samme Titel, men betegnet som Disp. I. Resp. Jo. Val. Beumelburg. 1722, findes, som det synes, ikke her, men anføres i Rotermunds Fortsetzung von Jöchers Gelehrten-Lexicon III, 445.

bibliothecæ Helmæstadiensis edidit et notis illustravit Andr. Hojer. Accedit Disquisitio de origine Sophiæ Langelandicæ. Hafn. 1720. 4.

5. Kurze Nachricht von dem anderthalbjährigen Fasten einer annoch lebenden haderslebischen Jungfer, nebst einigen zufälligen Gedanken darüber, zur Curieusité entworffen. Copenhagen 1722 in 8. Die Seltenheit dieses casus lockte mich solche Bogen damals zu entwerffen, die hernach zu Halle 1724 nebst Joh. Jac. Doebelii Schriften von dem zehnjährigen Fasten eines schwedischen Frauenzimmers nachgedruckt ist. Ich will allhie nur mit wenigen Worten anfügen, dass die haderslebische von mir beschriebene Jungfer nachhero A. 1723 wieder zu hungern und zu essen angefangen, dagegen aber, an statt ihres vormaligen vernunftigen und ernsthaften, ein mehr lustiges und fast kindisches Wesen angenommen, und nach einem so langen Lager endlich den 22sten Jan. 1724 ex hectica verstorben sei.

Jetzo habe ich ein klein Tractätchen eines meiner Landes-Leute, Ulrich Petersen, von unserm Dannewirk mit meinen Anmerkungen und einer Untersuchung vom Ursprung und Alter unserer Nordfreesen unter der Presse, so aber nach hiesiger Gewohnheit unter selbiger eher frieret als schwitzet und wohl nicht so bald abgedruckt sein dürfte, obgleich das ganze Werk in 12 oder 15 Bogen in 8 bestehet[1]).

Dieses ist alles, was auf Ew. Hochwürden Befehl von meinen fatis und studiis zu melden ist. Sie werden selbst daraus urtheilen, dass ich ohne eines so verehrten Hauptes wiederholten Willen schwerlich solche Kleinigkeiten wieder zu schreiben mich würde entschlossen haben.

---

[1]) Dette Skrift er ikke kommet for Lyset. Jvfr. forøvrigt Westphalen, Monum. ined. Germ. III. Præfatio, p. 103. Moller, Cimbria literata I, 494.

Weit leichter und angenehmer ists mir Ew. Hochw. übrige Fragen zu beantworten. Rudbeckii Ichthyologia sacra ist nicht hie, sondern zu Stockholm (Holmiæ) gedruckt, und ist der auctor der berühmte Rudbeck selbst. Der Herr Bircherod, der ein Schediasma zu Altorf 1683 über Dialogum Platonis de natura universi drucken lassen, ist vor einigen Jahren als Bischof zu Christiansand gestorben. Seinen sowohl als seines Bruders, des allhie gewesenen Professoris historiarum, Lebenslauf zeigen angeschlossene Programmata, wie mir denn auch keine weitere Schriften von ihm bekant sind. Unser berühmter Flensburgischer Rector Herr Johannes Mollerus ist den 20sten Octob. vorigen Jahres verstorben und hat seine Cimbriam literatam zum Druck ganz fertig nachgelassen. Wie er mein guter Freund und mir verwandt war, so weisz ich von vielen seiner Umstände und bin versichert, dass ihm bessere vocationes hin und wieder angeboten sind, die er aber alle abgelehnet hat. Tituln, Ehre, gröszeres Einkommen würden ihm eine Last gewesen seyn, wenn er dabei seiner Weise zu leben Gewalt anthun und seine Gemüths-Ruhe nicht gesichert wissen sollen. Wie denn seine grosze Hochachtung vor unsern Calixtum und sein heftiger Abscheu vor der schaumenden Zanksucht einiger Geistlichen und Theologen seiner Zeiten allein Ursache gewesen, dass er seine Cimbriam litteratam durchaus bei seinem Leben nicht herausgeben wollen. Jetzo dürfte solche bald einen Verleger finden, und da wird man sehen, ob sein Grab ihn vor den Zähnen der Eifferer völlig wird decken können. Wenigstens wird es ihm (nach seiner eigenen Redensart) nicht wehe thun, wenn ein unzeitiger Nachrichter in seinen Leichenstein beiszen oder die Erde seines Grabens kauen wollte. Wiewohl er sich nur in den Schranken einer bloszen Erzäh-

lung gehalten und wohl auf seiner Hut gewesen ist an den Zänkereien selbst keinen Theil zu nehmen [1]).

Nach einem so langen Briefe ist est einmal Zeit die Feder niederzulegen. Ich bekenne gern, dass ich E. H. Gedult dabei gemissbrauchet habe; allein Sie haben es selbst also gewollt, und wo hierunter etwas wider den E. H. zutragenden Respect versehen ist, wollen Sie es meiner Ehrerbietung vor Ihr Verlangen geneigt zuschreiben, so mich unvermerkt in diese Weitläuftigheit verwickelt hat. Ich will also zum Schluss nur mit 3 Worten mir die Erlaubniss erbitten Ihren wohlgerathenen Herrn Sohn hiebei meine ergebenste Empfehlung machen zu lassen. Es ist vor Ihn eine Glückseeligkeit, der sich wenige gute ingenia zu erfreuen haben, dass er einen so venerablen Vorgänger, ein so gutes Muster und einen so treuen Wegweiser, als wie E. H. sind, so viele Jahre behalten können, und er ist vor sich von der Fähigkeit und Arbeitsamkeit, dass er auch ohne dergleichen schätzbahre Vortheile mit sanften aber gesetzten und festen Schritten zu einer hohen Staffel in der göttlichen und menschlichen Weisheit fortschreiten dürfte. Ich bin also fest überzeuget, dass Ew. Hochw. sich freuen können, einen solchen Erben ihres Ruhms, ihrer tieffen und gründlicher Einsicht und ihres erworbenen Vorzuges in der einem groszen Gottesgelahrten eigenthümlieh zugehörigen Liebe, Weisheit, Erkentniss und Vertragsamkeit, der Kirche dereinst nachzulassen [2]). Ich will inmittelst aufrichtig wünschen, dass die gelehrte Welt noch lange beider genieszen und Sie dieses eben angetretene Jahr nebst verschiedenen darauf folgenden bei

---

[1]) Om de Forfølgelser, Joh. Moller var Gjenstand for fra de ivrig orthodoxes Side, findes nogle Oplysninger hos Jensen, Schlesw. Holst. Kirchen-Geschichte IV. 182.

[2]) Her er Tale om Rudolf Anton Fabricius, Prof. i Litterærhistorie i Helmstädt.

vollkommener Gesundheit, Stärke und Vergnügen zum Vortheile der Kirchen und der Wissenschaften zurück legen mögen. Mit welchem ergebensten Wunsch ich jederzeit verharre — — —

Copenhagen 1726 den 10ten Jan.

Trykt efter O. H. Mollers Meddelelse [se Worms Lexicon over lærde Mænd II, 67] i Schlesw.-Holst. Anzeigen 1765, S. 147 ff. (Optrykt i Sammlung der wichtichsten Abhandl. in den Schl.-Holst. Anzeigen III, 153—65, og et Brudstykke deraf i Falcks Indledning til Udgaven af Hojers König Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben, Tondern 1829).

24.

Hojer til Oversekretær i det tydske Kancelli F. v. Hagen.

Hochwohlgebohrner

Hochgeneigter Herr Ober Secretaire!

Es gefiel Meinem Hochgeehrtesten Herrn Ober Secretaire vor ein paar Tagen mir gütigst zu erkennen zu geben, wie Sie aus meinem jüngsten dem 6ten Buche meiner Historischen Arbeit beygelegten allerunterthänigsten Memorial vom 30. Nov. des verwichenen Jahres ersehen hätten, dass es mir bisshero leider! offt an Nachrichten gefehlet, und solcher Mangel mich gehindert hätte in dem mir anbefohlnen Wercke so hurtig, als ich sonst hoffen dürffen, fortzuschreiten, mit dem gratieusen Erbieten, ich mögte Jhnen nur mit drey Worten, wenn und was mir fehlete, oder woran sich der Mangel eraügete, schrifftlich anzeigen, so wären Sie erbietig alles, was von Jhnen oder von der Teütschen Cantzeley dependire, mir unverweylet selbst zustellen zu lassen. Nun erkenne ich zwar solche Ewrer Hochwohlgebohrnen Güte mit ehrerbietigstem Dancke, würde auch so unerkenntlich als unverschähmt seyn, wenn ich an Meines Hn: Ober Secretairs Willfährigkeit

jemahls den mindesten Zweiffel gesetzet hätte. Vielmehr finde ich mich verpflichtet die sonderbahre Facilité der Teütschen Canzeley bey allen Gelegenheiten zu verehren, als welche mir noch nie ein Blatt, das in den Teütschen Archiven sich gefunden, versaget, oder nur wenig Tage vorenthalten hat. Wie ich denn solche Gewogenheit mehrmahln an die Herren des Conseils, die übrige Collegia, ja gar an unsern allergnädigsten König selbst mündlich und bey gegebener Gelegenheit schrifftlich gerühmet habe. Allein es ist mein Unglück, dass nicht alles, was mir nöthig, unter Ewrer Hochwohlgebohrnen Inspection und in Dero Archive seyn kan. Jch bekenne frey heraus, dass durch Jhre Güte nicht durchgehends allen meinen Beschwehrungen geholffen sey, und ich mit dem angeklagten Mangel eigentlich folgende Absicht geheget habe.

(1). Aus der Kriegs Cantzeley habe ich bisshero nichts als magere Registraturen einiger Avancements und Paritions Ordres, nach A° 1700 aber fast keine eintzige Relation oder Instruction gesehen; finde auch, wo ich mich erkühnen darf frey zu reden, wenig Hoffnung in den künfftigen Jahren nur etwas, geschweige was vollständiges, daher zu erhalten. Jch entsehe mich die Uhrsache dieses meines Zweiffels deütlicher anzuzeigen, und würde vielleicht auch hierinn nicht völligen Glauben finden, wenn nicht mein Antecessor der H: Amthor schon eben dieselbe Beschwehrde an Se. Maytt: und das Conseil geführet hätte, so ich biss hero so weit zu treiben Scheü getragen habe, obgleich ich beym Ausgang des Jahrs, wenn ich nach meiner Hoffnung des 1709ten und 1710ten Jahrs Geschichte unter die Hand nehmen werde, wider Willen dazu dürffte genöhtiget werden.

(2). Viele Affairen sind von der Natur, dass sie in den Archiven kaum gesuchet werden dürffen, sondern

blosz oder doch am besten denen Ministern, die dabey gewesen, denen Officirern, die sie geführet, oder sonst Königl:n damahls gewesenen Bedienten bekannt sind. Jch habe daher vielleicht mehr als ein Buch Papier in Brieffen über solche Puncte verschrieben. Allein fast durchgehends keine, oder eine solche Antwort erhalten, dass man von nichts wissen, oder wenigsten ohne Königl:n Befehl nichts melden wolle. Von Sr: Excell: dem H: Stadthalter Wiebe erhielte ich auf ein dergleichen Schreiben die Entschuldigung, er habe nach seiner Hinaufreysze nach Norwegen alle seine Nachrichten verbrannt, wisse auch nicht, wie weit meine Ordre gehe. Hiedurch muss ich manche Nachricht entbehren, die zu Sr: Maytt: Gloire und Diensten nöthig, und mir unfehlbahr wäre, wenn ich eine General Ordre an alle und jede Königl: Collegia und Bediente erhielte mir mit denen nöhtigen und nutzbahren Informationen und Lumieres unter gehöriger Præcaution an Hand zu gehen. Dieses ist das eintzige, so ich mir von denen vielen ungewöhnlichen Vortheilen, die die Chur Hannöversche Historiographi genieszen, nebst der Franchise meiner Correspondence wünschen und erbitten mögte, als ohne welche die Brieffe mir ein gar zu groszes kosten. Da ich im übrigen mit meinen 800 rdr. so vergnügt und vielleicht so fleissig als jene mit ihren 2000 rdr. seyn werde.

(3). War ich bey Abfassung meines Memorials in der Meynung, dass aus den Brieffschafften des Hohsehl: H: Grosz Cantzlern Graffen von Reventlau viele Nachrichten würden zu erhoffen seyn. Da aber Se: Hochgräffl: Excell: der Herr Grosz Cantzler mich des Gegentheils versichert, bin ich zufrieden, es mögen solche mir zur Durchlauffung dereinst communicirt werden oder nicht. Jch trage ein festes Vertrauen zu Sr: Hochgräffln Excellence Versicherung und erwarte also aus solchen Papieren

nichts weiters als etwann aufs höchste einen geringen Neben Umstand in denen damahls verhandelten Geschäfften, so zwar einiges, aber muthmaszlich nur ein schwaches und nicht weit reichendes Licht geben dürffte.

(4). Allein die wichtigsten Stücke zu meiner Arbeit weisz ich nirgends als aus Sr: Maytt: Cabinet zu hoffen, von wannen doch ein geringer Knecht, wie ich, sich nicht erkühnen darf etwas zu erbitten, biss Se: Maytt:, wie Sie ein paar mahl die allerhöchste Gnade gehabt, von selbst mir einige Stücke daraus zuzustellen gutfinden werden. Jch ziehle indessen hiemit nicht auf Sr: Maytt: besondere geheime Papieren, sondern blosz auf solche, die in den auswärtigen Relationen benannt, oder von Ministern eingesandt und im Conseil öffentlich verlesen worden. Von welchen viele muhtmaszlich bey Sr: Maytt: niedergeleget seyn können. Solcher Art sind insonderheit die von Zeit zu Zeit verfassete schrifftliche Vota der Königl: Ministern über wichtige Staats Sachen, die, wie Mein Herr Ober Secretaire weisz, in den Pufendorffischen Schrifften das beste ausmachen, und wozu an allen andern Höfen ohne Mühe zu gelangen ist, weil alda im Geheimten-Raht jederzeit ein Protocoll über die Vota und Berahtschlagungen geführet wird. Dergleichen ich sowohl als der Sehl: Amthor zu einem sichern Wegweiser über 1000 mahl gewünschet habe. Von denen vor die Jahre 1703 und 1704 verlangten Nachrichten wird die Copey der Alliance zwischen Schweden und Preüssen de 1703, ferner die Alliance zwischen Schweden, Hannover und Gottorff de 1704, imgleichen Sr: Königl: Hoheit des Printzen Georgen Schreiben von 1704 den 2. oder 3. Dec: |: so muhtmaszlich von der vorgewesenen Zusammensetzung mit Pohlen und Preüssen handelt :| und vielfältige bey den Relationen gewesene und itzo fehlende wichtige Beylagen hieher gehören, welche, wie Mein Hochgeneigter H: Ober Secretaire selbst

hocherleüchtet begreiffen wird, das delicateste und das wahre Interieur der affairen öffters in sich fassen und anitzo nirgends woher, als aus Sr: Maytt: Cabinet mir zukommen können, wenn unser ruhmwürdigster König diese unentbehrliche Mittel zur gehörigen Beschreibung der Geschichte und folglich zu Seiner eignen Gloire dereinst allergnädigst wolte herreichen lassen.

Dieses sind, Hochwohlgebohrner Herr, die Mängel, die meine Arbeit bissher gehindert haben. Jch erkenne nochmahls, dass keiner derselben eigentlich von Dero Departement dependire. Allein ich habe auf Jhre so gütige Offerte mich nicht entbrechen können alles, wovon ich das Hertz voll habe, demühtig auszuschütten. Jch ersuche Sie zugleich gehorsahmst mir mit Dero gütigen Beyraht und, wo es nöhtig, mit Dero nachdrücklichen Vorwort zu assistiren, ob in diesen unentbehrlichen Stücken mir auf eine oder andere Sr: Maytt: nicht missfällige Weysze könne geholffen werden. Weil doch mein gantzer Zweck nur auf die Ehre meines Königs und seiner Regierung und auf eine rechtschaffene Erfüllung meiner Pflicht abziehlet. Ich werde dagegen, meiner obliegenden Schuldigkeit nach, mit unverrückter Veneration und Gehorsahm jederzeit verharren

Ewrer Hochwohlgebohrnen
Meines Hochgeehrtesten Herr Ober Secretaires
gehorsahmster diener

Copenhagen A. Hojer.
den 10. Jan: 1726.

Original i Rigsarkivet. Kun Underskriften er egenhændig.

25.

Hojer til Biskop B. Deichman i Christiania.

Hoyædle [1]) og Velbaarne H. Conference Raad,
Hoygunstige Velyndere!

At jeg for toe Poster siden ey opvartede Deres Hoyærværdighed, var alleene en Effect af Tidens Knaphed, saasom det nu bliver her Moden at bede Folk om Lørdagen til Bords, og folgelig, hvem ey om Morgenen har kundet skrive, det ofte om Aftenen maae forsømme. Dend samme Aarsag tvinger mig at udjage disse Linier. Hvad jeg med forrige og denne Post har seed, glæder mig; dog meener jeg, naar de herfra opreiste ankommer, at alt vil finde meere Oplysning, og recommanderer jeg det, som Romerne kaldte, viriliter rem agere. Peder skall giøre en honnete homme, men hvorledes det med Jeppe [2]) hænger sammen, veed Gud.

Den forlangede recommendation til Widderup vil jeg med første Post skaffe fra Viereck, som hans Svoger, og bad jeg gierne, at sende mig et Bref derom til Gros Cantzleren, som jeg vilde presentere og lange Svar paa sous le pretexte de l'envoyer en droiture. Jeg har mine Aarsager derved, og meener at faae Anledning at høre eller tale noged.

Igaar blef Kammerjunker Charles Holst [3]), G. R. Holstes anden Søn, declarered til Vice Ober Secretaire af Tydsk

---

[1]) Hojer skriver sædvanlig o for ø, naar j (i) eller y følger efter — derfor skriver han ogsaa sit eget Navn Hojer for Højer. Ogsaa i andre Tilfælde skriver han dog o for ø. t. Ex. folgelig for følgelig o. lign.

[2]) Peder og Jeppe er sikkert fingerede Navne paa Personer, som vi nu ikke kunne paapege; af lignende dunkle Betegnelser forekommer der mange i de følgende Breve til Deichman.

[3]) Hojers tidligere Elev.

Cancellie, som Osten har været af Krigs Cancellie. Maaskee H. Povel veed noged af en og anden Sagen, som herhen sigter, fra gammel Tid af. Imidlertiid er derover her atskillige og tildeels singulaire Aspecter.

Hoyeste Rætt avancerer vel, og som Lønnen encouragerer folk, gaaer alt bedre end før.

Tilkommendes Torsdag faaer Anne Hattemagers den Ære at danse et Ballet paa Nytorv [1]). Maaskee jeg faaer Commission strax effter Helligdagene at reise paa nogen Tid paa hinside af Beltene, men i hvor jeg er, skall jeg alltid befindes med dybeste Veneration og største respect at være

Hoyædle og Velbaarne H. Conferentz Raads
ydmygste og lydigste tiener

Kiøb. d. 6. April 1726. A. Hojer.

(Herefter følger Optegnelse om en Del Bøger, som Hojer havde kjøbt til Deichman paa Rostgaards Auction, og derefter følgende mystiske Efterskrift, der forsætlig synes skrevet meget utydelig).

P. S. Ramus totus ab aue solet pendere et posthac forte auis a Ramo. Ne (?) interim nescis, non adeo florens gratusque amplius rami apud Jouem est odor, ex quo in infelicem ante vrbem paludem lacumue incidit . . . (Resten tildels ulæselig).

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Brevsamling i Kgl. Bibl.).

26.

Hojer til Biskop Deichman i Christiania.

Hoyædle og Velbaarne Herr Conference Raad,
hoystærede Velyndere.

Deres Hoyærværdigheds sidste beærede Skrivelse har jeg med respect imodtaget og de indsluttede Breve paa

[1]) Jvfr. Werlauff, Hist. Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil (1858), S. 246.

sine Stæder rigtig befordrett, dog maae jeg herhos tilkiende give, at Opskrifften til H. Cammer-Juncker von Holstein har vaaren alt for stoer, siden hand samme paa den Maade ikke imodtager. I mit forrige har jeg glemt at berette, at alle ved høyeste Retten employerede Persohner nu nyder Gage, dog med dend Forskiæl, at H. Etats Raad Peder Bentzon, som har ingen anden Bestilling, er tillagd 1000 rdl.; de øfvrige, som staaer i andre Betieninger, faaer et proportioneret Tillæg, og de Yngste 400 rdr. Dend Efſterrettning, jeg for nogle Postdage[1]) om Affeldningerne i Inderøens Fogderie, som H. Præsident Collin forhen skall have nedsendt, beder jeg ydmygst at lade efſtersee enten hos dem eller H. Justice Raad Voigt, hvor den maaskee hviler. Og omendskiønt jeg overmorgen agter at reyse till Hollsteen[2]), saa forventer jeg dog saavel denne som de forhen forlangde Efſterrettninger, siden jeg, hvor jeg end opholder mig, skal stille saadanne Ordres, at mine Breve mig rigtig hver Postdag til hænde kommer, og det da fornødne alligevel, endskiønt noget seenere, kand blive befordret. Til hvilken Ende jeg og Deres Høyærværdigheds Breve paa sædvanlig Maade her til Kiøbenhavn addresseret vil forvente, og ey efſterlade, med hver Post at opvarte, om noget skrifværdigt forefalder. Det forhen ommældte Brev til Saxmannden vilde deres Hoyærværdighed paa sidstommældte Maade indsende, dog kunde det ikke skade, om det maatte behage dem, at recommandere dette til een anden end til mig, at det dis snarere kunde komme paa behørige Stæder. I det øvrige er paa hendes Maytt.s Dronningens Fødselsdag ingen anden Promotion forefalden, end at H. Docter Gaulke, H. Huitfeld, From og Nobell ere aflagd

[1]) Her maa være et Ord glemt, f. Ex. meddelte.

[2]) Her menes vel Slesvig. Vi vide i alt Fald, at Hojer i Begyndelsen af Juli 1726 var i Besøg hos sine Slægtninge i Angel.

med Justice Raad Caracterer, af hvilke dend sidste haver til Veye bragt sig den Caracter med 2000 rdr. som hand for sit Ampt skulde have, og siges i lige Maade, at H. Commerce Raad From ogsaa skall have betalt den. H. Doct. Bing fik paa samme Dag Cancellie Raads Caracter. Andre Nova viides ey for denne Gang, uden at H. Geheime Raad Adeler er i Gaar ved Døden afgangen. At hans Maytt. allernaadigst har meddeelet deres Hoyærværdigheds H. Søn Hoff Junckers Caracter, anseer jeg som en nye Prøve af hans Maytts Naade for Deres Familie, og gratulerer dertil af ganske Hierte, forbliver og i det øvrige med vedbørlig dyb respect og Veneration stedse

Hoyædle og Velbaarne H. Conference Raads,
Kbhavn d. 20 April 1726.
Hoystærede Velynderes
ydmygste og lydigste tienere
A. Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling).

27.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster
Allergnädigster Erbkönig und Herr.

Zu Ewrer Königlichen Majestät Füssen opfere ich an Dero allerfrohesten Geburths-Feste das Achte und Neunte Buch Dero ruhmvollen Regierungs-Geschichte mit dem allerdemüthigsten Wunsche auf, dass Ewre Majestät diesen unvergesslichen Seegens-Tag noch funfzig mahl in allen Königlichen Zufriedenheiten begehen, und an jedem derselben Dero unschätzbahre Gesundheit und Stärcke vergröszert, Dero Königliches Hausz blühend, Dero Gloire vermehret, Dero Reiche beglücket und Dero Feinde unter

Ihren Fuszsohlen finden mögen. Ewrer Majestät Güte und Weiszheit müsse solcher Gestalt das Glück aller treuen Knechte und Unterthanen ausmachen und von der itzlebenden Zeit bewundert, von der Nachwelt aber daraus gelernet werden: Dass der Gott, dem Ewre Majestät dienet, und dessen Nahmen Sie auch unter den entfernten Heyden zu verherrlichen in den hiebeschriebenen Jahren 1706 und 1707 angefangen haben, auch noch heutiges Tages die Gottesfurcht Seines Davids mit Friede, Gloire, Alter und Stärcke nach Wunsch der Hohen in der Welt zu kröhnen unvergessen sey!

In beyden diesen Büchern bin ich denen mir allergnädigst vorgeschriebenen Fuszstapfen meines sehl: Antecessoris, eben wie in den vorigen, nachgegangen. Nur habe ich mich unterfangen die von Ihm so sorgfältig vermiedene Titulaturen von Majestät, Durchlauchtigkeit u. s. w. nicht gäntzlich auszuschlieszen, sondern nach dem Gebrauch andrer berühmten Geschichtschreiber selbige zu gebrauchen, wo die Deutlichkeit oder der Nachdruck der Erzehlung es erfodert, und sie nicht ohne Affectation können weggelassen werden. Bevorab da die vor Ewre Majestät insonderheit tragende Ehrerbietung einem Leser desto mehr dadurch in die Augen leuchten kan.

Ich unterwerffe inzwischen wie mich selbst und alle meine allerpflichtschuldigste Arbeit Ewrer Königlichen Majestät erleuchtestem Befehl und Anordnung auch diese meine nöthig erachtete Aenderung; und erbitte mir nur Dero fernere allerhochste Gnade und huldreiche Protection, die ich lebens lang in allertiefester Submission, getreuestem Eiffer und unveränderlichem Gehorsahm verehren, und bis in mein Grab beharren werde

Ewrer Königlichen Majestät

allerunterthänigster treu-

gehorsahmster Knecht

Copenh: d: 11. Oct. 1726. A. Hojer.

. Original i Rigsarkivet.

28.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster Monarch
Allergnädigster Erb-König und Herr!

Bey allerunterthänigster Einreichung des IX. Buchs der mir allergnädigst anbefohlenen Historischen Arbeit erkühne ich mich zugleich folgende zwoe original Piecen zu Ewrer Königlichen Majestät Füszen niederzulegen, so wie selbige aus der Feder der Gottorfischen Geheimten Rath Goertzen ehemahls geflossen sind. Die erste ist sein original Bedencken, welches er im Hertzoglichen Conseil 1706 d: 26. November eingegeben und darin zuerst den weit aussehenden Plan geleget hat, dessen der erste Paragraphus meines IX. Buches gedencket, und davon alle hernach erfolgte zu Ewrer Majestät Nachtheil gerichtete Räncke, Intriguen und endliche Gewaltthätigkeiten die Suiten gewesen sind.

Die Zweyte ist ein von Ihm an die Hertzogin zu Stockhollm abgelassenes und d: 14. Decembris 1708 datirtes Schreiben, worin er einer durch Breyern auf sein veranlassen erwirckten Negotiation mit einigen Ewrer Majestät Ministern gedencket, und dabey hoffet wenigstens Aufhebung der Communion dadurch zu erwircken, folglich nach seinem groszen und offt wiederholten Entwurffe Ewrer Majestät allezeit in den Hertzogthümern überlegen zu seyn. Weil Gottorff so denn 6000 Mann so wohl als Ewre Majestät halten könnte, dabey aber nur eyne Guar-

nison zu Tonningen nothig hätte, da die Königliche 6000 Mann zu Verwahrung so vieler Festungen und Schantzen als Rendsburg, Gluckstadt, Friedrichs-Ort, Hittler Schantze, Steinburger-Schantze müsten vertheilet werden.

Nun muss ich zwar den gantzen Innhalt dieses Schreibens mit einem ehrerbietigen Stillschweigen an seinem Orte verstellet seyn lassen, weil von dieser Handlung in der teutschen Cantzeley sich keine Spuhr findet. Da aber der Breyer hernach in den Tractaten, so mit Ewrer Majestät verstorbenem Etats Rath Neven in den Jahren 1709 biss 1711 gepflogen sind, von Gottorfischer Seyten ist gebrauchet worden; so mögte muthmaszlich ein Theil dieser Goertzischen Absichten sich unter denen dabey vorgelauffenen Acten deutlicher ergeben; obgleich |: wie der erfolgte Tractat ausweiset : Goertz und Breyer in den meisten Puncten ihres gehofften Zweckes verfehlet haben.

Diese feindsehlige und hämische Absichten der Schwedischen und Gottorfischen Höfe sind desto wichtiger und notwendiger in der Geschichte anzumercken, als hiedurch die Ewrer Majestät endlich abgedrungene Waffen wider Schweden und Gottorff am vollkommensten justificiret, und die Leser von jahr zu jahr bereitet werden, endlich einmahl die Gedult eines Souverainen, den die Nachbahren so viele Jahre nach einander auf alle Weyse bedrohet und gezwacket hatten, geendiget zu sehen. Zu welcher Demonstration die Folge der Geschichte mir weit mehrere und gröszere Gründe an die Hand giebet, als der sehl: Amthor bey Verfertigung seiner Schrifften hat wissen können.

Zu solchem Behuff und weil von den durch Neven geführten Tractaten mit Gottorff in der Canceley nichts zu finden ist, flehe Ewre Majestät hiedurch allerunterthänigst an Dero Justitz Rath Neven allergnädigst zu befehlen mir alle bey solcher Handlung von seinem sehl

Vater gesammlete Papiere, Correspondences und Documenta zu communiciren, oder |: wo solche Jhm nicht zu Theil geworden :| anzuzeigen, wo selbige mögten zu finden seyn.

Da auch Ewrer Majestät Reise nach Italien in dem itzo unter Händen habenden Jahre 1708 angegangen, und von einer so weltberühmten Reise billig etwas, so mit Ewrer Majestät Gloire proportionirt wäre, müste angeführet werden; so fliehe ich alleine zu Ewrer Majestät allerhochsten Clemence von Deroselben zu erbitten, dass mir, wo etwan ein Journal von jemand aus dem Koniglichen Gefolge mögte gehalten, oder sonst einige dahin gehörige Nachricht vorhanden seyn, solche allergnädigst mögen communiciret werden. Dabey ich in allerniedrigster Demuth versichere, dass diese so wohl als die vorhin erbetene bey dem Geheimten Rath Breitenau befindliche Hamburgische Nachrichten nicht aus vorwitziger Neugier, sondern bloszerdings zu Ewrer Majestät wahren Diensten und allerhöchstem Ruhm begehret, und allein zu diesem letzten Zweck allerpflichtmäszigst sollen angewandt werden; in der allerunterthänigsten Hofnung, Ewre Majestät werde Sich meinen getreuen Eiffer nicht minder allergnädigst gefallen lassen, als Dieselbe meines Vorwesers gleichmäszigen Trieb mit unschätzbahrer Königlicher Hulde immer weiter angeflammet und durch sein Exempel viele andre zur Emsigkeit und Beeyferung ermuntert haben.

Wie ich mich denn zu beharrlicher allerhöchsten Königlichen Gnade und Clemence in allerniedrigster Demuth empfehle und mit unveränderlicher tiefesten Unterwerfung, Zele und Devotion lebenslang verharre

Ewrer Koniglichen Majestät

allerunterthänigster, treugehorsahm-

ster pflichtschuldigster Knecht

Copenh: d: 11. Oct:
1726. A. Hojer.

Original i Rigsarkivet.

29.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster
Allergnädigster Erb König und Herr.

Ausz Ewrer Königlichen Majestät so genanntem alten Archive bin ich, ob gleich selten, doch zu weilen einiger Nachrichten benöthiget um die uhrsprüngliche Beschaffenheit oder ehemahls vorgegangene Acta in einer oder der andern vorkommenden Gerechtsahme, z: E: auf Hamburg, den Sundzoll etc: daraus zuverlässig zu ersehen und desto weniger in meiner Historischen Arbeit zu verstoszen. Da aber desfalss keine Specielle Königliche Ordre an die Königl: Archiv Bediente bissher ergangen ist, ohne welche dieselbe nichts mitzutheilen befuget sind;

Als flehe Ewre Königliche Majestät allerdemüthigst an, Dem Herrn Ober Secretaire und Geheimten Archivario von Hagen desfalss einen Königlichen Befehl allergnädigst beyzulegen, welcher mir sodenn nach seiner bissher jederzeit verspührten Willfährigkeit vor Ewrer Majestät Dienste das benöthigte mit gehöriger Circumspection wird communiciren lassen.

In Erhoffung einer allergnädigsten Erhörung verharre ich mit allergetreuester Demuth

Ewrer Königl: Majestät
allerunterthänigster treugehorsahmster Knecht

Copenh: d: 19. Dec:
1726. A. Hojer.

Original i Rigsarkivet.

30.

Hojer til Biskop Deichman i Christiania.

Hoyædle og Velbaarne Herr Conferentz Raad,
Hoygunstige Velyndere.

Siden mit seeniste har Byen væred opfyldt med det Rygte, at Stadtholderen komm herned, ja end og at han var under Veys, for at gaae som første Plenipotentiaire til Congressen og tillige som Ambassadeur til det franske Hof, hvilket Røgte, saa viit Reisen angaaer, synes at være saa viit rigtigt, siden H. K. M. har ladet de 2de Oberster declarere, at de skulde blive her tilstæde, og afbie Stadtholderens Nedkomst, og en kongel. Lacquay blef 24 Tiimer sadt paa Vand og Brød, fordi han om Løverdagen hafde forseet sig med at beordre den Hamborgsche Postes Ophold i 4 Timer, da dog det var meent den Norske Post, som derfor ey opbiede de kongl. Ordres, hvilke først den den 31 Dec. dereffter ved en Lacquey blef efftersendt. Jeg længes inderlig at fornemme, om og hvorledes Hans Excellence sig heri forholder, helst effterdi mange af hans beste Venner, som jeg hid og did hører, alldeelis tvifler paa, at han vil bebyrde sig med denne Ambassade, som hverken skal convenere hans Helbred ey heller hans Bourse. Men mere længes jeg, at være oplyst, hvorfra det Røgte kommer, som mange endog ringe Folk, ex. gr. Knudsen og fleere, fortæller mig, at E. Hoyærværdighed ufeilbarlig kommer med herned. I denne Incertitude, og da jeg ikke veed, om disse bruits ere spargerede i gode eller onde Intentioner, faaer jeg at holde mine Raisonnements tilbage, indtil Tiiden giør mig mere oplyst. Thi om endskiønt det sidst ned sendte Seigl var ubeskadiget og det indlagde Couvert rigtig nok, saa veed jeg dog vel, at mange kand lugte uden paa Brefve, hvad mand aldrig har tænkt at skrive i Brefvene. Det eeniste vil jeg bede

om, ifald Deres Hoyærværdighed skulde foretage sig slig en Rejse, at beære mig med et par ord til avertissement derom, saavelsom om Tiiden, og det første, de meener her at foredrage. Thi som de veed, meget kommer an paa, at aabne Concerten med en god Harmonie. Effter Oberste Walthers Brefve hafde Stadtholderen ey i Sinde at opsætte sin Reise til Trundhiem længere end til d. 12 Jan.

Nye Aars Dagen er passered her more solito, det er med meegen Raaben og Tummel, ved unyttige Gratulationer, og med ingen reell Forandring. Dronningen holder nu iidelig Cammered, har igien antaged J. R. Bing til sin Medico, og udvaldt sig af nogle og 40 Persohner et par til Ammer hos det forventede Barn. Imidlertid er hun, Gud være æred, vel og temmelig fornøyed.

Czaarens Død continuerer ikke, men vel at han er meged hidsig, eegensindig, og saa ildsindet, at det siufnes, hans Aar vil snart forkortes ved saadan Heftighed. Og om Tyrken og Perserne effter deres sluttede Fred falder Ham paa Halsen, som det lader sig dertil ansee, saa bliver Freden i denne Vesterkant af Europa nok conserved, omendskiønt Spanien og Engelland endnu ey er i den Tanke, at desistere af deres Prætensioner, men heller at vove en Dyst. Kayserens Affaires er ved den Parmesanische Mariage, den stærke Englische Resolution, Sølf flaadens Udeblivelse og den franske Conduite alldeelis forandred, og søger han visseligen at forekomme en Krig, hvorved han inted kand vinde. Og hvad Os angaaer, saa gives os nu bedre Ord end tilforne.

De Forandringer i Commando her og i Norge ere alldeelis kommen herfra, og maae vel i visse Maader have hafd nogen Anledning; men jeg troer, det heeder her, som offtere: multa cadunt inter.

In priuatis faaer Schrader nu ogsaa, som jeg for-

nemmer, en Exemption fra det Subsidio, han skulde tiltales for i Sorensens Sag. Lehns Domm folger herhos. Friderich helser flittigst. Hans Svaghed er fra og til, dog fattes han ikke paa efftertanke og Omhue for Boens Bæste. Saxemanden er derimod anderleedes, som er ligesaa stoer Koldsindighed som Fortrydelse begraved over en og anden, som han ey troer synderlig. Han bad mig igaar helse Herr Povel, ifald han var i Christiania hos dem. Kommer andre need, saa bad han for alle Ting, at han maatte overtales at komme med, for at afgiøre med hans Kone de efftterstaaende Sager. Pottekræmeren har jeg ey seed i disse Juuletiider, siden Boerne da gierne ere sluttede. Hvad Anders angaaer, da veed han ikke at sige mig, hvor inderlig han længes effter, at Povel kunde komme paa nogen Tiid herned. Men som det var Vinters dagen, og Vejrligt i det mindste her er meget ustadigt, og alletiider tyk Lufft, saa vidste han ikke deri enten at raade fra eller til. Balfers Reise er udsatt, og siges mig, at han beholder sin Boe endnu et Aar for samme Leye. Saa at alle de, som vilde skille ham derved formedelst hoyere Bud, nu maae søge anden Lejlighed.

Jeg er i det øfrige Deres Hoyærværdighed uendelig forpligtet for deres bevaagne Contestationer og Lykønskninger i det sidste af 27 Dec. Jeg bekiender, at deri var intet andet end saadanne Sentiments af Godhed og Venskab, hvoraf deres genereuse Gemytt har alletiider gived mig tilstrekkelige Prøver, og hvorpaa jeg derfor ey nogentiid har kundet tvifle. Imidlertiid er det mig en u-udsigelig Glæde at see Deres Hoyærværdighed deri ligesaa uforandred, somjeg med uforandred respect den stedse skal stræbe at erkiende og at conservere. Herr Cancellie Raad Rasch har ilige maade beæred mig med en overmaade behagelig Gratulation, som jeg med første Post (thi nu er Tiden for kort) skall taknemmeligst besvare. Breved til Friderichs Broder

Kone har han ved en Samtale beloved mig i nogen maade at supplere, og om det end ikke skeer, saa skall jeg søge at besøge hende engang ved given Lejlighed, da det og meere vel kommer paa Tapetet. Jeg er med fuldkommen Veneration stedse Hoyædle og Velbaarne H. Conferentz Raads

ydmygste og forbundne Tiener

Kiøb. d. 3 Jan. 1727. A. Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling).

31.

Kjøbmand M. Valentiner i Flensborg[1] *til Hojer.*

Wohlgebohrner

Höchstzuehrender Herr Schwager!

Sie werden aus dem vor einigen Posttagen abgelassenen Schreiben sich gütigst erinnern, wie die hollændische Manufacturisten aus Leyden durch ihren Gevollmächtigten mich anerbieten lassen ihre Wahren als Lacken von allerhand Couleur und Ahrten, in specie schwartze, dann auch Wollene und halb Seidene Stoffen; Imgleichen von meinen Freunden aus London versichert worden, dergleichen für ihre Rechnung und Risico auch an mich zum Verkauff auf deren Credit senden wolten, fals die Königl.ᵉ allergnädigste Verordnung wieder Hamburg Bestand hätte, einige Erwehnung gethan: Und dass ich dieses Anerbieten zwar willigst acceptiret, jedoch nicht aus particulirer Interesse, weil ohnedem mit meinen eigenen Handel überflüssig zu schaffen hätte, sondern alleine in der Absicht geschehe, damit die Einwohner dieser Landen den sonst denen Hamburgern gegebenen groszen profit über der Manu-

---

[1]) Brevet indeholder mange Anstød mod den tydske Grammatik.

facturisten gesetzte Preiszen selber genieszen mögten; dabey auch expresse prætendiret ihre Wahren auf das allerbilligste und noch weniger, als bisher denen Hamburgern geschehen, stellen müsten, damit der grosze Unterscheid handgreifflich könne bemercket werden, indem ich für meine Persohn keinen Heller dabey zu lucriren suchte als nur meine simpele Provision von dem verkaufften Capital.

Nun kan nicht umbbin auch meinem Hochstzuehrenden H: Schwager unberichtet lassen, worin obige Ahrten von Stoffen bestehen, als von Holland schwartze Sargen, Chalons, Flonellen, Damasten, Raschen, halb Seide und halb Wollene Relowe, Rase de Siam, Plüssen etc, und von Englische so genandte Spanische Lacken, Norder-Lacken, Doszienkens, Kirseyen, Drogetten, Bayen und Flonellen, Crep de dames, Chalongs, Serges, Calmanqves, Camelotten, Poplins etc. etc. Da nun mein gethanes Anerbieten schlechterdinges alleine zur Beforderung des Allgemeinen und der Stadt Besten geschehen, und nicht auszschlagen können; So ists mir jedennoch unmüglich von allen dieszen Sorten in meinem Hausze ein Laeger zu machen und behörig abzuwarten, weil, wie gesagt, mit meinen eigenen Handel genug zu schaffen habe, ohne nur einige wenige Ahrten umb meinen Mit-Bürgern zu encouragiren, weswegen darauf bedacht bin, wie denn auch würcklich schon geschehen, an einigen Orten denen Fabriqveurs und Manufacturisten einige meiner Mit-Bürger, die die verstandigsten und auszerhalb Landes renommirt sind, zu recommendiren, damit sie die übrige und andere Wahren zur Niederlage erhalten mögen, womit aber der Anfang nur in kleinen Qvantitæten gemachet werden muss, bis die Eigener sehen, das sie von ihren Commissionairen redlich und wohl begegnet werden, auch der Abzug mehr und mehr erfolget. Diesze Wahren aber müssen nicht ins

kleine oder Stückweisze, sondern alles en gros bey Parteyen, Doszeinen, Hunderten etc., nachdem die Ahrten derselben sind, abgesetzet und verkauffet werden, denn Ellen oder pfund weysze und in Kleinigkeiten müste niemand als die Krähmere, die davon leben sollen, verkauffen, darüber meines geringen Erachtens ein wohl eingerichtetes Reglement bey schwerer Straffe erfordert würde. Viele und die meiste bisher im Lande gewesene geringe Manufacturen sind dadurch fast ruiniret worden, dass die Manufacturisten sich der Freyheit bedienet an einen jedweden particuliren Stück- ja Ellen-weysze vor eben den Preisz zu verkauffen, als die Krämer die Wahren erhalten haben, damit sie den Krämern das Brod aus dem Munde gerissen. Wodurch die Krämer folglich schwürig geworden und auf alle Ahrt gesuchet die Manufacturen im Falle zu bringen. Bey hiesiger Seiffen- Siederey wird auch bey Kleinigkeiten verkaufft, da doch billig nicht weniger alt bey $^1/_2$ und gantzen Tonnen müste verkauffet werden. Copenhagen selbst dürffte davon vielleicht eine probe geben, indem, wie mich hinterbracht, bey der Cattun-Druckerey die Cattunen Stück-weisze an particulire Leute vor eben den Preisz verkaufft werden sollen, als die Krämers hezahlen müssen. Eingleiches wird auch von dortiger Rafinaderie gesaget. Daher die Krämers, die solche Wahren von den Manufacturirs nehmen, nohtwendig Schaden leyden und derhalben sich äuszerst bestreben solche Manufacturen in Decadance zu bringen, ja wo müglich auch mit ihren eigenen Schaden gar zu Grunde richten. Wesshalben dieser schädliche Missbrauch bey allen itzigen und künfftig anzulegenden Manufacturen etc. wohl mögte observiret werden.

Was die in Vorschlag gebrachte Mit-Bürger betrifft, so habe ich hierinn nohtwendig grosze Vorsichtigkeit, gebrauchet, und solche nicht eben nach den groszen

Geld-Mitteln, sondern vornemlich nach ihrem Verstande, sittsamen Aufführung und auszerhalb Landes habenden guten Gerüchte auszsuchen müssen, als von denen man hoffen könnte, das sie mit Göttlicher Hülffe die Handlung empor bringen könnten. Denn es eben nicht allemahl auf bemittelte Leute ankömt, wie dieses an vielen Städten, die zur Handlung und Seefahrt bequäme liegen, zu ersehen, ja auch bemittelte Leute haben, aber im auszwertigen Commerce nicht zu kündig noch wegen ihrer Handlungs Ahrt renommirte Kauffleute sind, auch daher von fremden nicht gar groszen Credit finden, folglich mit ihrem Reichthum ihren Mit-Einwohnern nicht so groszen Nutzen schaffen, als im gegentheil die jenige, welche auszwertig für vernünfftige Leute angesehen, die ihre Handlung wohl verstehen, gute Menage führen und ohne disputen mit ihren Correspondenten handeln, drey mahl so viel Credit, Umsatz und Nutzen dadurch zu wege bringen können. Bemühe mich derhalben noch aufs fleiszigste, so viel immer müglich, solche auszusuchen, denen die gedachte Specereyen und Droqvereyen zu schantzen möge (zu denen Apothecer-Wahren habe dieser Tagen einen geschickten Mann gefunden) zweiffele auch nicht, das sie sich dabey solcher gestalt aufführen werden, dadurch ich meinen Credit bey fremden durch dergleichen recommendationes erhalten und die Bürgerschafft und das Commercium in Aufnahme bringen werde. Wie denn gleichfals aus redlich- und aufrichtiger Absicht dahin trachten werde, das auch einige mit Leinwands-Wahren zur Niederlage mögen versehen und damit zugleich das schädliche herumlauffen der Tabletten- Leinwands- und Nesseltuch Krämer gehindert werden möge.

Jedennoch erachte ich solche Niederlagen nicht länger dem Lande zuträglich, bis unsere eigene Manufacturen in der besten Parfection gebracht worden.

Was die im Lande herein zu ziehende Manufacturisten betrifft, so bin ich versichert, das es negst Göttlicher Hülffe an solchen Leuten nicht fehlen werde, insonderheit wann die von mir ohnmaszgeblich anderweitig in Vorschlag gebrachte Privilegia vermehret und gebessert, durch öffendlichen Druck zu jedermannes Nachricht mögten zugestanden werden, indem die Marck Brandenburg unter andern voll von Manufacturisten steckt und dem Vernehmen nach sehr missvergnügt seyn sollen, und glauben wolte, ihrer viele auch mit Zurückelassung ihrer Häuszer und andern Mitteln von da sich in diesze Hertzogthümer herein ziehen würden, wann sie durch gedachte Privilegia könnten überzeuget werden, das sie einigermaszen ihre Rechnung bey uns finden könnten. Ja ich dürffte vermuhten nicht allein solche, sondern auch verständige, kluge und bemittelte Leute, als woran am meisten gelegen, nachgerade sich mit herein ziehen würden. Wann nun solche und andere Wollene auch Lacken Fabriqveurs im Lande herein gezogen worden, so dürfften wir an Absetzung unserer Wahren im geringsten nicht zweiffeln, denn da würde das Land selbst mit Freuden sich ihrer eigenen Fabriqven bedienen, auch solche an fremde nach der Oost-See und sonsten absetzen können: Und solte es Ihr. Königl. Maytt. gefallen denen groszen bey Hoffe allergnädigst anbefehlen zu lassen, dass Sie ihre Leute mit eigene Landes Wahren kleiden sollten, ja wenn der Hoff selbst auch hiezu einstens einen Anfang machte, so würden ja ohnfehlbar beede Reiche und Fürstenthümer balde ein unausbleibliches Exempel darnach nehmen, folglich dadurch die Manufacturen in besserm Stande und die Wahren in höherem Wehrt und Ansehen bringen.

Denen solcher gestalt herein gezogenen Manufacturisten aber müste mit aller nur ersinnlichen Freundtlichkeit und facilitė begegnet werden, und zu dem Ende solches

allen Magistraten in Städten und in specie dem hiesigen eingeschärffet und dabey starck auf die Finger und ihr Betragen gesehen werden, weil meinem Höchstgeehrtesten H: Schwager aus meinen vorigen zuschrifften bekand, wie der Magistrat in Flensburg (davon 1 oder 2 excipirt) beschaffen, und wie particulirer Interesse und Vuës vor dem allgemeinen und Stadt Besten prædominiren. Das Verfahren mit Hans Petersen junior alhier, der eine schöne und curieuse eingerichtete Ahmdam und Puder fabriqve nun mehro schon so weit fertig und im Stande gebracht. das er balde damit im Gange kommen wird, ist der königl. teutschen Cantzeley und alhier genugsam bekant, wie nicht weniger mit mir selbsten, da der Magistrat aufs neue wider 2 Königliche Allergnädigste Decreta sich auf zu lehnen und mich noch fast täglich exeqviren lassen nicht scheuen, umb nur dadurch wenigstens so viel zu gewinnen trachten, die für mich und meinem Bruder habende Königl.[e] Gnade uns qvovis modo zu entreiszen und uns unter Ihr voriges unerträgliches Joch zu bringen, womit sie warlich capabel sind ehrliche Leute aus der Stadt und dem Lande zu jagen oder gar in wenigen Jahren gäntzlich zu ruiniren und zu unterdrucken. Allein ich hoffe sicherlich, das wenn des Magistrats Unbilligkeiten und Verfahren Ihnen abermahls vor Augen geleget werden. dass Sr Maytt. ein vor allemahl aufs schärffste dem Magistrat dahin allergnädigst anweiszen werden, das sie mich in aller meiner Handlung und Handtierung bey schwerer Straffe unangetastet lassen sollen.

Und endlich werden die künfftige Zeiten den Nutzen, welcher aus solchen herein gezogenen verständigen und bemittelten Leuten auch alle Ahrten von Manufacturirs und Niederlagen, klärlich zeigen, wie Jhr. königl. Maytt. Landen bevölckert, durch vielerley Gewerbe nahrhaffter und reicher, das Commercium in und auszerhalb Landes

erweitert, und Jhr. Königl. Maytt. Einkünffte ohnfehlbar als denn vergröszert werden müsten, wann alles recht in ihrem Lauffe gebracht, obgleich dergleichen Privilegia und Erleichterungen der Zölle ertheilet werden, die allemahl, wann (dass Gott aus Gnaden geben wolle) alles im Lande in Flohr und gutem Wohlstande sich befindet, nach und nach können auf andere Manieren unvermercket eingezogen werden, etc.

Wie kan es dann fehlen, das platte Land muss ja ohnfehlbar dadurch gebessert werden, der Land-Mann muss sich sodenn auf allerley Lebens-Mitteln mehr befleiszigen etc., alles wass er bisher kauffen müssen, kan er wohlfeyler haben etc., der Bürger genieszet eingleiches, und das Commercium, welches alles empor helffen muss, wird mehrere Anleitung gegeben die erfordernde Wahren herein zu hohlen und hinwiederumb die im Lande gemachte Wahren nach fremden Örtern zu verführen, wie denn solche von hier aus nach der Oost-See und gantz Schweden gewisslich werden verführet, und hergegen ihre Wahren von dannen häuffiger, als bisher geschehen, zu uns gebracht werden; Sonderlich wann wir hier und in andere bequäme Handels Städte erstlich einige Niederlagen zum Stande gebracht, das sie selber ihre Wahren anhero bringen und solche nebst andere Gühter zu rücke nehmen können, welches der Bürgerschafft und dem Commercio ein (!) unglaublicher (!) Nutzen schaffet, ja durch alle Gewerbe bis auf das allergeringste durchgehet.

Ich kan davon ein wahres Zeugnis geben, was ich selber bemercket mit meinen hier angelegten Handel der Tabacks-Blätter, welche aus Holland, Engeland, Teutschland und dem Brandenburgschen kommen lassen, die vorhin niemahlen im Lande gewest (und obgleich die Hamburger sich unglaubliche Mühe gegeben, auch noch in letzt abgewichenem Jahre getrachtet mir solche zu

legen (!) durch ein und andere unzulässige Kunst-Griffe, so habe dem ungeachtet durch Göttlicher Gnade mich dennoch mainteniret und ihnen bisher groszen Abbruch gethan); denn da ich nicht allein viele Leute aus Hollstein und Dænnemarck sondern auch aus Schweden an mir gezogen, die diesze Tabacksblätter bey mir erhandelt, so haben sie allemahl zugleich auch alle andere Wahren von hier mit dahin genommen, welche sonsten vorhin jederzeit von Hamburg und Lübeck erhandelt worden. Wass nun meinen Mit-Bürgern, dem platten Lande und benachbarten Städten hierunter für Nutzen zugeflossen, stehet von selbst zu erachten. Wann nun künfftig dergleichen Handlungen sich mehr und mehr einfinden, die vorhin im Lande nicht gewest, so folget von selbsten, das alle Einwohner en general, die Gewerbe mögen auch so geringe und kleine seyn, wie sie wollen, ihren ohnfehlbaren Nutzen desto mehr empfinden müssen, denn solches wie eine Kette an einander hänget, folglich muss auch das Commercium in und auszerhalb Landes gröszer werden, dabey denn Ihr. Königl. Maytt. revenuen gewisslich auch anwachsen müssen.

Und hiezu kömt noch die grosze Hoffnung, den (!) wir uns hier machen können, dass wir die Schweden und andere aus der Oost-See mit ihren Wahren nach Flensburg ziehen, die den Transport über Husum und Flensburg lieber als über Hamburg und Lübeck nehmen werden. Absonderlich wann solche für einen leydlichen Zoll von $^1/_2$ oder 1 pCt. und ohne Öffnung derer Packen, Fässer etc. sicher passiren können, denn die Fuhren und andere Unkosten umb ein groszes würcklich hier leichter als an gedachten Orten sind.

So ist auch bekand, wie vor vielen Jahren die Engelænder und Hollænder ihre Stapeln und Niederlagen in specie hier in Flensburg gehabt und ihre Wahren nach der Oost-See und Schweden versand haben; solche Zeiten

kan der liebe Gott durch des Königs Gnade und fermen Resolution wider Hamburg wieder geben. Die besten Häuszer alhier sind noch von solchen vormahls gehabten Stapel erbauet und eingerichtet, wie alte Leute von ihren Eltern offters gehöret und genugsam zu erweiszen, auch der Augenschein dieses ergiebet. Inn meines Schwieger Vatern des H: Doctor Esmarchs Hausze soll eine Niederlage von Sammit geweszen seyn, und von andern Häuszern weisz man eingleiches; So soll auch Stapelholm daher noch den Nahmen führen.

Mein Höchstgeehrtester H: Schwager werden mein weitläufftiges Schreiben nicht übel deuten, sondern glauben, das meine einfältige Gedancken aus aufrichtiger Intention hergeflossen, und das ich lebenslang mit aller verpflichtesten Ergebenheit sein werde

Ew: Wohlgebohrnen
gantz verbundener
diener
Matth. Valentiner.

Flensburg d. 15. Febr.
1727.

Orig. (uden Udskrift) i Rigsarkivet. Signeret A. (Se Nr. 32). Vedlagt findes en Kopi af følgende Brev til Præses i Politi- og Kommercekollegiet Chr. Fred. Holstein, signeret: B.

An. Sr. Excellence dem Herrn Cammerherrn
von Holstein.

Ew: Excellence werden nicht ungnädig deuten können, wann bey itziger bequämen Gelegenheit dieser Zeiten zur Einlockung allerley Manufacturirs in dieszer und benachbarten Städten auch übrigen Ihr: Königl: Maytt: Landen, wozu sich schon hie und da einige finden lassen, aus einem auf Deren Patriotischen Bestrebung vor das allgemeine Beste unterthänig gegründetem Vertrauens kurtz anzeige:

Wie solchen Manufacturirs, welche sich in denen Königl: Landen undt Stadten hinführo niederlassen oder etabliren und ihre Professiones treiben würden, gute und zureichliche Frey-

heiten mögten gegeben werden, auch dass allen Magistraten alles Ernstes anbefohlen würde solchen Leuten mit aller ersinnlichen facilité an hand zu gehen, wie etwan in Preussen bekandtermaszen dergleichen mit gegebenen Befreyungen und Privilegiis geschehen. Welche meines geringen Ermessens hiesiges Ortes und benachbarten Städten Beschaffenheit nach ohnmaszgeblich darin bestehen könnten: 1) Gewisse Frey-Jahre von allen Oneribus, 2) imgleichen von Bürgerlichen Chargen und Beschwerden, 3) auch Bürger-Wachten, 4) und Einquartierungen auf gewisse Jahre, wann sie verfallene Häuszer oder wüste Stellen bebauen und repariren, 5) Ihre Familien und Gesinde in 20 Jahren frey vor Kopffschatzungen und extra Aufflagen, 6) Sie selbst mit alle dem Ihrigen in 20 Jahren freyen und ungehinderten Abzug ohne Decimation, 7) Religionsfreyheit für die, so reformirt sind, 8) alle in Manufacturen von privat Persohnen gesteckte Capitalia in 20 Jahren frey von Krieges Steuer, 9) alle benöhtigte Gerehtschafften, die hier im Lande nicht könnten verfertiget werden, frey eingebracht, 10) Und alle selbst gemachte Wahren, die in Königl: Städten, wenigstens im Schleswigholsteinschen fabriciret worden, und mit einem Königl: Stempel vom Magistrat für ein gar geringes Stempelgeld versehen, überall und bey allen Zoll-städten ohne einige Imposten frey passiren mögen, 11) dass auch alle Manufacturisten unter specialer Protection des Königs stehen, 12) Ihnen allemahl scharffe und promte justice gegeben werden, und wann Unterrichter darin säumig erfunden und appelliret würde, allen Schaden und Kosten erstatten solten, 13) auch in Ehren-Ämbtern oder Bedienungen (wann sie selber dazu belieben trügen) mit eingezogen, 14) das auch alle im Lande fallende Lebens Mitteln als Brod, Bier, Fleisch, Butter, Speck, Käsze und andere geringe Sachen mit keine acciese noch andern Imposten beschweret werden sollten.

Was nun diesen Manufacturirs, wann sie sich bey uns niederlassen, am meisten zu wiedern und Ruin oder gar Vertreibung aus dem Lande verursachen könnte, sind die Gilden oder geschlossene Zünffte und Ämbter, welche unumbgänglich

müsten abgeschaffet oder aufs wenigste ihre Articuls-Brieffe auf einen andern Fuss eingerichtet werden. Denn diese sind nichtes weiter nutze als nur eine Stadt oder Land bewohnt zu machen; hernacher aber sind sie dem gemeinen Wehsen ein innerlicher Gifft und verzehrendes heimliches Feuer, davon viele fundamentaile Argumenta könnten herbey gebracht werden.

Ew: Excellence werden auch gnädig bemercken, die Niederlagen und Stapeln von allerhand rohe Gühter und fabricirten Wahren unszerem Lande bey gegenwärtigen miserabelen Zustande, da alles fast von Geld und Nahrung entblöszet ist, sehr züträglich wären; dazu auch Hoffnung habe, geliebt es Gott, dieses Früjahr und Sommer von Holl- und Engeland mit Lacken und Wollene Stoffen für deren Rechnung und Risico in kleine qvantitëten einen Anfang zu machen, als wozu sie sich selber erbotten. Dadurch denen sämtlichen Unterthanen ohnfehlbar allmählig groszer Nutzen zuflieszen muss, welchen die Hamburger bisher an sich gezogen und unserm Lande unglaublich geschoren und ausgesogen. Diesze Ahrt Niederlagen von allen Nationen in Hamburg ist würcklich die erste Quelle, wodurch die Stadt empor gekommen, und andere Städte und Länder nicht allein durch der Einwohner eigenen Mitteln, sondern durch fremde Capitalien und Credit profidiret worden; daher höchst nöhtig wäre, dass alle Arten von Wahren, die zur Niederlage oder Stapel an gewisse Örter gebracht, nur mit geringen leydlichen Zoll beleget würden.

Flensb. 8. Febr. 1727. M. Valentiner.

32.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster König, Allergnädigster Herr.

Damit Ewre Majestät und Dero Lande die rechten und soliden Früchte von der Verbietung des Hamburgischen Handels durch Einführung guter Niederlagen und nützlicher

Manufacturen erndten, und ein jeder sehe, dass Dännemarck ohne Noth bissher den Hamburgern alles Negoce überlassen habe; itzo aber selbst schon dasselbe mit mehrerm Vortheil führen könne, so habe ich meiner allerdemüthigsten Pflicht erachtet einen mir nahe verwandten Flensburgischen Kaufmann Matthies Valentiner zu animiren eine Niederlage von Holländischen und Englischen Manufacturen, imgleichen von Droguereyen, Apotheker und Seiden-Wahren nach Flensburg zu ziehen. Und werden Ewre Majestät aus angefugtem seinem Schreiben an mich allergnädigst ersehen, wie weit Er schon damit avanciret, und wie wichtige Folgen dieses Werck habe.

Es wird hiedurch alles in Ewrer Majestät Landen noch wohlfeyler als zu Hamburg und nicht weniger auf 6 Monath Credit zu haben seyn, so dass kein Kramer darüber ferner sich wird beschwehren dürffen. Und weil Manufacturen insonderheit die Seele einer Republic ausmachen, so habe ich ihn gleichfalss vermogt darüber solche Vorschläge, wie die Beylage B. zeiget, an das Commerce Collegium zu thun, wodurch (fals Sie dereinst von Ewrer Majestät allergnädigst könnten bestätiget werden) in wenig Jahren viele Manufacturiers dörfften hereingelocket werden.

Allein dabey beklaget sich das Publicum in den Hertzogthümern, dass aus Altona allerley Juden und andre im Lande mit solchen Wahren handeln, die nicht anders als aus Hamburg practiciret seyn können. Und ist mir desfals beyliegende Frantzösische Gazette zugesandt, in welcher eine mit Dinte unterstrichene sonderbahre Passage sich findet, welche nach meinen Briefen mit dem allgemeinen Gerüchte drauszen nur gar zu genau ubereinsstimmen soll.[1])

---

[1]) I et vedlagt Blad med Titel: VII. Amsterdam. Du Vendredi 24. Janvier 1727, findes følgende Passage, dat. de Hambourg

Ewrer Majestät habe ich dieses alles blosz in der Absicht allerunterthänigst zu den Füszen zu legen mich erkühnet um hiedurch eine geringe Probe abzustatten, dass es Deroselben noch nicht an vernünfftigen, bemittelten und treugesinnten Unterthanen fehle, welche, wenn sie an allen Orten aufgemuntert und unterstützet würden, das Commerce in Dero Landen empor zu bringen, Manufacturen einzurichten und dadurch die Kräffte und das Vermögen des Landes zu vergröszern geflissen und vermögend sind.

Womit zu Ewrer Majestät unschätzbahren Königl: Hulde mich allerdemüthigst empfehle und in allerniedrigster Devotion, Eiffer und Treue lebens lang verharre

Ewrer Königl: Majestät
allerunterthänigster treugehorsahmster Knecht
A. Hojer.

Copenh: d: 19. Febr.
1727.

Original i Rigsarkivet. Vedlagt findes de ovenfor under Nr. 31 meddelte Breve.

33.

Hojer til Biskop Deichman i Christiania.

Hoyædle og Velbaarne Herr Conferentz Raad,
Hojgunstige Velyndere.

Den Norske Post komm saa sildig, at jeg først i Formiddags imodtog Deres Hoyærværdigheds beærede af 18 hujus. Jeg kand ey andet derpaa svare, end at mine

---

le 17. Janvier, understreget: »On se flatte que le Roi de Dannemarc fera lever l'interdiction du Commerce avec notre Ville, d'autant plus que les Sujets de S. M. Danoise en souffrent le plus, puis que l'on peut avoir des Passeports à bon marché pour transporter tout ce qu'on veut à Altena.«

Nova ere enten saa allmindelig bekiendte, eller saa alldeeles irrelevante, at Eders Hoyærværdighed vel ey unyttigere spilder nogen Tiid, end paa at læse disse mine Chifonerier. Imidlertiid vil jeg have den Ære, at gaae alle Poster igiennem, og hvad (1) den Sydelmannske Auction [1]) angaaer, forsikre, at ingen Fliid skall spares, at tiene Deres Hoyærværdighed effter Efne. Cancelie Raad Scavenius selger og sine Bøger d. 10 Nov. og formoder jeg, at samme Catalogue ilige maade med de danske Aviser maae være opsendt. Er deriblandt noget til Behag, venter jeg Ordre. Det rareste er Johannis Husumensis [2]) 73 teignede Landkort over Dannemark, som formodentlig vil løbe temmelig hoyt op, saa som de er den eeniste Samling, jeg deraf nogen Tiid har seedt, og maaskee lutter Originaler. (2) Om Jostens Forhaabning og her havende Understøttning veed jeg ey meere, end tilforen skeed er, at mælde. Men gierne ønskede jeg at viide, om der er nogen troelig Apparence til hans Smeltemaade at see bragt i Stand [3]). Wisse Folkes imod ham brugte haarde Eorhold har han alletiider paaanket, og om det staaer til ham, attaquerer han dem engang ved Lov og Rætt paa det haardeste igien, om de end vare Chevaliers du Toison d'or. Imidlertiid er jeg curieux for at see Udfaldet af denne Conference, og om han kommer løs imod Caution for Persohnens Tilstædeblivelse, som synes mig baade sikker og billig, effterdi han dog ey er andet end Weybyes Debitor, og det kunde i Fremtiiden blive res mali exempli.

3. Hvad det Brefs Indhold angaaer, som Kaasbøll skall være tilskrefven, saa er her i Byen om denne Materie mindre Snak, end man kunde troe, siden det heed: conti-

---

[1]) Bogauctionen efter Hr. Hans Hansen Sidelmann, res. Kapellan ved Helliggejstes Kirke.

[2]) Johannes Mejer († 1674). Se Hist. Tidsskrift 6. R. I, 239 ff.

[3]) Se foran, S. 380.

cuere omnes, intentique ora tenebant, og nogle af Frygt for deres eegen Mund, andre for dem, som det paagielder, andre af andre Passioner holder sig tilbage. Jøden heeder Wallach, er en riig og som siges vel agted Jødes Søn fra Hamborg, som har kosted sin Fader store Penge; Angivelsen er (vt ajunt) skeed ved et Bref au Roy en main propre kommendes fra Hamborg, og gaaer ud paa, at en wiss geistlig Mands Enke skulde for 1000 Rd. Skyld have hiulpet andre Jøder hos hendes beviste Ven[1]), og hindred derimod ham at naae hvad han søgde, som siges at være et moratorium. Dertil føyes, at Han skall have forbunden sig, at opdage stoere og fleere Ting af samme Natur, om han maatte høres. (2) Commissionen er meget absolut, og enhver, nemine excepto, pligtig at møde derfor uden Stefnemaal paa tilsigende in momento. (3) Protocollen føres af en af Neves Folk i Cancelliet, Mr. Helt, som er hos H. Obersecret. meget en faveur, og hvorpaa han sig kand fiere. (4) En Procurator Lawsen[2]) er paa hans Veigne alletiider som Actor tilstæde og observerer alt, giør til de indkaldede Spørsmaal, og lader dem protocollere. Dog veed jeg, at Commissarierne self har forud projectered nogle generelle interrogatoria, hvorpaa de ex officio først examinerer Comparentes. Endelig ere de anviisde, at lade saa vel depositionerne, naar de det nødig finder, æedfeste, saa og at paalægge Partherne Juramenta purgatoria, suppletoria etc. Og endelig skall de om alt give deres relation og Betænkning til Hans kongel. Majestæt self. Heri bestaar den hele Procedur eller Methode. (5) Hvem der kand være Wallachs Instigateur vides ikke. Man giætter paa hvide og blaa band, men hvem tør referere slige i mine Tanker utidige Conjecturer.

---

[1]) Her er sikkert Tale om Bispinde Wildhagen og Oversekretær Möinichen.

[2]) Andreas Lowson.

(6) Udfaldet bliver vel slett, om Kongen vil lade det gaae a la rigueur. Thi om end skiønt all Verden examineres, bliver det dog alleene til Kierlings Sladder, den har hørdt, den har tenkt, den har giætted, den har drømt, etc. Og om der skulde findes meere, kand en Jøde eller anden ugudelig Kropp lett svære en Æd. Andre Suiter kand jeg, som ey erfarer Particularia, ey viide. Mens om det gamle: hæret alta mente repostum, her skulde gielde, om det er behageligt, at Enken er saa efftertenkelig i disse Seddeler nefned, om endelig den noye arrest, hvorved ingen, end ikke Jødens Kone, maae komme til ham, mindre ham lades Pen og Papiir, et plura ejusmodi, skulde give malicieuse Folk Anledning til at bringe desavantageuses bruits ud, vil Tiden lære; i det mindste er ingen af fornufftige og retsindige her, som jo ønsker, at slige hydræ lernææ engang var udryddet.

4. G. R. Holstes [1]) Brøllup staar vel endnu indtil November Maaned opsadt. Hans Excellence sagde mig da strax, at Deres Hoyærværdighed hafde gratulered ham, og jeg kunde ey skiønne anderleedes, end at det var ham meeget kiært. Men om han ey har svared, er vel Mandens nu værende Distraitet, og at han ugierne self skriver, Aarsag. Monebo tamen per indirectum.

5. Biscop Kroghs [2]) Historie er saaledes allereede forleeden Vinter passered; om det atter er skeed, veed jeg ikke. Den ommældte Forandring maae ey være grundet, siden han har indgivet et stort memorial, og deri begiært, at en Ober Commission af 16 Assessoribus, præside Comite de Laurwigen, maatte forordnes, og deri de 4 Hofpræster, og resten Civile Betientere (som han næsten alle nefner) sættes, som kunde decisiue examinere

[1]) Gehejmeraad J. G. Holstein.
[2]) Peder Krog, Biskop i Trondhjem. († 1731.)

(1.) om de ham af det Danske Cancellie siden Missions Collegii Begyndelse tilsendte kongel. Ordres ikke vare sub- et obreptitie udvirket, ulovlige og folgelig burde revoceres? (2) Om Missions Collegium hafde forholdet sig i alle Puncter lovligen og forsvarligen. (3) Om den sidste her afsagde og af S. k. M. confirmerede Commissions Kiendelse ikke var ulovlig, umuelig, og følgelig burde være ueffterretlig. I Conseillet er dette anseed for et Middel at vinde Tiiden, og ey at vinde noget i Sagen, og jeg troer ikke, at han self dermed har sigted til andet. Nu foregiver han, at alle Kirke Regnskaber er under Veys herned paa et Skiberom fra Trundhiem. Quid si naufragium facerent?

Dette er, hvad jeg paa de mig til skrefne Poster kand mælde, meere af andres relation, end af eegen Videnskab, saasom jeg lidet kommer ud. Imidlertid har jeg dog fornummed tvende Avancements, som jeg ey tør forbigaae. Det eene er deres Herr Søns Befordring til Obr. Lieutn. Stuarts Compagnie, hvortil jeg af Hierted gratulerer. Det andet er Etats Raads Rostgaards Bestalling til Antworschow Ampt i Gen. Major Donops Sted. Den gode Mand hafde søgt om Isslands Stifft, men fik dette Ampt, som giver mig en og anden Efftertanke, helst om han ey faaer meere end 6 a 800 Rd. appointements. Endnu veed mand ey, hvem der faaer Issland. Mindre, om det ved Marinen bliver iidelig uden Forandring paa den nu værende Foed.

Mentzikoff er død, og maaskee mand har aarsage at troe, at han (!) Czaaren og Czaarinden er fared ved samme Voiture af Verden. Eliæ Vogn har det ikke væred, saa som ingen Ild eller Liunild derved er seed, mand ey heller veed, at Elisæ Epiphonesis dem er effterraabet.

Jeg er af mit gandske Hierte med all skyldig Veneration og Respect

Hoyædle og Velbaarne Herr Conferentz Raads
hoygunstige Velynderes
lydigste og ydmygste tiener
Kiøb. d. 25. Oct. 1727. A. Hojer.

P. S. Mand hører endnu ey, hvad Dag Høyeste Rætt skall begyndes.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling.)

34.

Hojer til Biskop Deichman i Christiania.

Hoyædle og velbaarne Herr Conferentz Raad,
Hoygunstige Velyndere.

Sydelmands Auction er, hvad Folianterne og Qvartanterne angaaer, til Ende, og haver jeg derpaa, for deres Hoyærværdigheds Ordre bekommed [en lang Række Numere anføres]. Priisen paa Folianterne var utaalelig, og frygter jeg, at desperation har bragt mine Committentes til at betale de faae, som de fik, dyrere end de burde. Nr. 60 in folio blef alt for gott Kiøb Provst Rheenberg tilslagen for et par Rd., men alleene ex favore, siden han sad ved Protocollen som Provst, da min Committent virkelig havde det hoyeste Bud, og skulde gaaed til 9 Rd., siden Biskopen her har betalt sit Exemplar med 10 Rd. Og derimod hialp siden ingen Protest. Josephus Havercampii (som var i Hollands Bind) gik i 16 Rd., som mig syntes at være meere, end den nye kand koste; jeg lod dog byde 15 Rd. Quartanterne er noget bedre i Priis, og meener jeg dermed ey at fortiene Utack. Saasnart nu et Skib herfra opgaaer, skall jeg sende bøgerne vel emballered;

og Priisen skall mældes, saa snart jeg faar mine Regnskaber fra Auctionario, saasom mine Commissionairs har tegned deres Priis med Bliant in margine, som paa mange Stæder er ulæseelig.

For deres Høyærværdigheds beærede med Posten igaar takker jeg ydmygst. Her er intet merkværdigt eller foranderligt forefaldet, som kunde fortiæne at refereres. Hendes Majestæt Dronningen har et par Dage i Begyndelsen af Ugen væred noged incommodered og i Frygt for Tilfælde, men det er, Gud være æred, forbi og uden Fare. Slottet presseres iidelig paa, saa det synes, at Herskabet vel vilde residere derpaa effter Nye Aar. Imidlertid siges, at Slottskirkens Indvielse og Hoyeste Rætt udsættes, indtil Dronningen kand være derhos, hvilket vil forvolde en Extra Session for de gode Herrer, som nu har feriered en heel Maaned længere, end de pleyer, og desforuden har saa stoere Restantzer paa sig.

G. R. Holst holder sit Bilager tilkommendes Onsdag, og viides ey endnu, hvem der succederer Mad. Scholten[1]), hvilket vel kunde henstaae i nogle Tieder. Mad. Wind siges nu ey viidere at være i Forslag, og den Formodning, som nogle har giordt sig, om en Persohn fra Pretsch, synes ey heller at være bygt paa noget vist Fundament.

Jeg læste G. Raaden idag det for, som Deres Høyærværdighed mældte om den Grønlandske Commission, hvorfore han takkede og sagde, at H. OS. Mojnichen hafde beretted noged nær det samme for Kongen. Præsten Topp er her og har talt med Hans Majestæt, blifver vel og her tilstæde, indtil Magnus Skiøtte indkommer med sin Reigning, og Commissionen i Christiania kan giøre en fast Sluttning, hvilken hans Excellence bad ham strax, quoad Essentialia, at communicere.

---

[1]) Geh.-Raad J. G. Holstein ægtede 5. Nov. 1727 Charlotte Amalie Plessen, Enke efter Feltmarskal Jobst Scholten.

For min Herr Conferentz Raads højtærede Offres i deres sidste takker jeg ydmygst. Den ommældte Intrigue af 1710 er visselig en af de remarquable Evenements, og hvad jeg her deraf har seed, viiser mig en echantillon af resten. Jeg veed ikke, at mine Brefve i lang tiid har væred undergiven nogen Slags Curiosité. Imidlertiid meener jeg, om Nafnene blev skreved med Gredske eller Ebræiske Bogstaver, var for en simple Commis og Tiener intet at frygte, og for hoyere Oyne tør jeg nok lade viide, at jeg som Historiographus informerer mig om det, der vedkommer min Charge. Er der noget. . . .[1]) som af mine herværende lumieres kand suppleres, skall det med all Exactitude skee.

Commissionen over Jøden Wallach gaaer langsom fort, og som H. O S. M(oinichen) dermed ey alldeeles er fornoyed, saa sagde han mig iforgaars, at han vilde have den Sag for hoyeste Rætt i sin Tid.

Jeg har ikke hafd Lejlighed, førend idag, at forelæse Anders Friderichsen, hvad H. Povel ham med sidste Post hafde behaged at tilmælde. Stakkelen diverterede sig med Tanken om hans Musicalische Concert, og tilstood, om alle vare saae koldsindige som den ommældte heros, og ey vilde styrre Musiquen, endskiønt de faldt en Gang eller toe paa et Fliise Gulf, saa var et godt Concert lettere at stille iverk. Hvad H. Povel om en Boglade, en Boe hos Mr. Morbleu og viidere skriver, optog han som en Frugt af denne hans gamle og redelige Velynderes Bevaagenhed meere end for en Sag, der nu omstunder reellement stoed at tænke paa. Thi den Boe, Morbleu nu har ved Børsen, blef ham vel ey forundt af mange, som deri vilde melere sig i sin Tiid, om den skulde opbydes, og den anden Boe er saa liden og paa en Afkrog

---

[1]) Ulæseligt Ord.

oppe imod Fiolstræde, at det ey var for ham til synderlig Nytte at søge den, om han den end kunde naae; han undskyldte sig og, alleene effter den redelige H. Povels begiæring at have mældt derom i sit sidste Bref, for at viise, at han intet foranderligt hafde i Sinde, og at han ingen betroede sig saa aabenhiertig som denne hans saa trofaste Velyndere. Hafde Herr Povel self væred her tilstæde, meente han, at kunde have gived ham mange nyttelige Avertissements, og isærdeleshed, af hvad Aarsag Saxemanden nu siden faae Uger er meere end nogen Tiid med H. Povel misnoyed, omendskiøndt han det paa alle Maader skiuvler. Men som disse Ting ere noget tendres at mælde om, og han mig dem ey saa lige kunde eller vilde denne Gang betroe, ey heller (som H. Povel vel veed) self kand skrifve læsslig, faaer jeg at see, hvad imod næste Post af ham kand udfrittes.

Jeg er af mit gandske Hierte med skyldigst Respect og Veneration

Hoyædle og Velbaarne Herr
Conferentz Raads
ydmygste og lydigste Tiener
Kiøbenh. d. 1. Nov. 1727. A. Hojer.

P. S. De 3 Moordere skall i næste Uge executeres, de 2 knibes 6 Gange, den tredie 9 Gange med gloende Tænger, og siden steigles, den sidste lefvendes, og de andre tvende miste deres Haand og Hoved og legges paa Steyler. Anders har bedet mig at sende indlagde til Hr. Povels Efftersyn og behagelige Betænkning med første Post. Jeg har maaed skrive det, effter hans Begiæring, saa galt som det er.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling.)

35.

Hojer til Biskop Deichman i Christiania.

Hoyædle og Velbaarne Herr Conferentz Raad,
hoygunstige Velyndere!

Til den forleden Søndag celebrerede Festivitæt gratulerer jeg af Hiertet. Jeg har deraf paa sine Stæder giordt vsage, og om ikke Posten var kommed iaftes først Klokken 5, torde Mr. Wieland, som var hos mig og fornam det, jeg ham en general fortalte, deraf have profitered. Thi den Stakkel tager gierne imod alt, hvad der kand facilitere hans Umage at faae sit Blad fuldt, og helst hvad der kan viise Nationens Nidkiærhed for deres allernaadigste Herskab. Heri Byen var Geburthsdagen en af de solenneste, der har væred i lang Tid, omendskiønt ingen Promotion skeede, fornemmeligst siden Kirken den dag blef indvied. Musiquen var med stoer Fliid componered, og H. Confessionarius Lintrup maae have laved sig paa en viitløfftig Prediken. Men begge blef ved kongel. Befaling forkorted, hvorover den største Deel af Musiquen maatte udelukkes. Maaskee det gik med Prediken ligesaa. Effterdi det lod sig ansee, som om Connexionen ey var alt for accurat, og mange ufornødne Digressiones næsten viitløfftiger end nogle Hoved Membra. Thi naar (1.) Critiquen over de atskillige Meeninger de Die Christi, quem Abrahamus vidit, (2) over det Ord ἐγκαίνια, an vox solummodo biblica, quoties reperiatur in Versione τῶν LXX, quid significet, (3) om det var Salomons eller Sorobabels eller Maccabæorum eller Herodis Renovatio Templi, hvis Ihukommelse Joh. X omtales, (4) om Verba Davidis: denne er den Dag, Herren har gjordt, lader os fryde os og være glad, kand uden Reproche appliceres paa Mennisker og menniskelige Handlinger, (5) hvorledes Kirkerne Seculo 4. 5. 6. ere indviede, (6) i hvad Meening de første Christne har gived

deres Kirker og Altere nomina Sanctorum, v. gr. Mensa Cypriani, (7) hvorledes den Romiske Kirke indvier deris Templa, (8) om en Kirke nødvendig maae bygges saa, at Alteret staar mod Soelens Opgang etc. udtages, var resten overmaade kort og bestoed næsten i toe Bønner, den eene hvori Kirken og alle dens deele blef Gud opofred, den anden hvori han bad for Kongen, Kongens Huus og især Cronprintzen. I hvilke begge dog nogle Theologi vil have observered atskillige usædvanlige Tanker, mængde hiatus og en umaadelig Invective mod den Catholske Kirke, som dog vel ey giør os endnu stoer Fare i disse Lande. Jødernes Daab blef udsatt til forleeden Onsdag, da Conradi døbte Fadern og 3 af hans Sønner, hvoraf det yngste var nyfødt. Herrskabet stoed Fadder, dog blef de i deres Stoele, men Conseillet sampt Gr. Laurwig mødte, og bleive de kaldede Friderich Gottlob, Fridrich Immanuel, Christian Constantin, og det yngste Christian Felix. Tiirsdagen tilforn blef Hoyeste Rætt begyndt, hvor C. R. Schmitt holdt en behagelig Tale, og lignede Kongen ved Salomon, som først indviede Guds, siden Kongens og saa Rettens Huus. Det ofrige, som passerede, bliver vel enten af Aviserne bekiendt eller er af liden importance.

Jeg er usigeligen glad, at jeg er dispensered at sidde i Hoyeste Rætte, effterdi jeg seer, at den Ære bliver meere og meere besværlig og farlig. Den Process imellem Gr. Wedel og Manndal, som idag er paadømt, giver mig deraf en nye Prøve. Thi efter det, som jeg har lært, og H. OS. Mojniken forleeden Onsdag öffentl. i Commissionen fortalte for Cammer H. Holst, Bartholin og mig, er de ved tvende kongel. Befalinger nødt til at dømme i denne Sag, angaaende det bekiendte og ved Oberhofrætten confirmerede Interlocut, som ey siuntes at kunde staae ved Magt effter de af H. OS. da fortalte Circonstancer. Men i dette Oyeblik siger Justitiarius mig self, at det

første Forhør (som han kaldte det) er stadfæsted tillige med Oberhofrættens Dom, Manndal tilfunden at betale 50 Rd. til Christianshavns Kirke, 100 Rd. i Processens Omkostninger, en Summ til Oberhofrætten, og hans nærgaaende ublu Beskyldninger som falske og ugrundede ey at komme enten Commissarierne eller andre til Præjudice. Hvorledes denne Domm effter saadanne Præmissis her vil interpreteres hos alle dem, som veed Tiidernes Connexion, og hvad Canceliet dertil siiger, viiser Tiden. I Jorgen Pedersons Sterfboe Sag er endnu ey heller nogen Domm falden.

Justitz Raad Schrøder lod mig i afftes viide, at han hafde bekommed en Pake fra Norge til Missions Collegium, som han mente var om Rugfinderne (?) og hvorfore han bad mig takke Deres Hoyærværdighed. Som og nu skeer med den Oprigtighed, hvormed jeg veed den gode Mand meener det. Hvad den Wittenbergische Reform angaar, og de Sviter, som af dette Exempel kunde ventes, derom refererer jeg mig til mine forrige. Jeg seer nok, at Præsten begriber det og ønsker det, men om andre kan jeg endnu ey sige det samme.

Justitz Raad Rosbach fik forleeden Mandag ved H. OS. Mojnichen Ordre at quittere Byen inden 3 Soelemerker, hvortil allehaande utilladelig Correspondence med en Reichshofraad i Wien, med Lieut. Prætorius i Hamborg og andre siges at være Aarsag, og ifald det sig alt saa forholder, isærdeleshed at han skall have ophissed andre at movere sig i den Rentzelsche Arve-Sag med at klage over Kongen til Kayseren, er det velforskyldt. Nu er han i Roschild og siges at supplicere om Commissarier for at viise sin Uskyldighed, c'est a dire, for at viise at Kongen har giort ham Urætt, som han dog vel aldrig enten naaer eller kand beviise.

Jeg er i disse Dage meeged occupered med de

Sorensche[1]) actis og 2 andre Commissioner, som jeg gierne for Helligdagene vilde af med. I den første bliver Actio subsidiaria mod Baron Gyldencrone[2]) Schrader d. 11. Dec. foretaged, hvori jeg har den Vanhæld, at jeg nu snart eene bær Skylden derfor; efíterdi den første og 3die Commissarius siges at veyleedes af mig, den fierde öffentl. declarerer sig for sine H. Collegis, og den anden (qui olim hæc omnia aliter) nu offentl. i Commissionen voterede, at den nok kunde forbigaaes, og per modum relationis Kongen forestilles, at det var uden Nytte, siden der intet var at vente. Jeg er derover saa sort og odieux i deres Øyne, at jeg ey tør sige det, og imidlertid giør jeg alleene hvad Commissorium med tvende kongel. Ordres os befaler. Naar jeg anseer slige Exempler, bestyrkes jeg meere og meere i den resolution, aldrig at gaae ind i nogen Hoyeste Rætt, hvor sligt mig dagelig vilde møde. Thi at sacrificere sig for Herrens Rætt uden Soutien, det er ubehageligt. Imidlertiid troer jeg, at min Med Commissaire, som i denne Post nu er af andre Tanker, ey har det Dessein at giøre mig ubehagelig, men at giøre sig Venner, som er en fornøden og priiselig Prevoyance i disse Tiider. Hvorfore det og ventileredes med all optenkelig douceur og Condescendance paa begge Sider. Jeg tilmælder alt dette Deres Hoyærværdighed alleene for at giøre dem alle Tiidernes Omstændigheder bekiendte; saa som jeg er forsikred, at disse bagateller ey kommer til andres Videnskab, mindre til saadanne Gemytters, som vel derofver skulde blive fortrydeliger paa mig, end min Intention for dem fortiener.

Jeg har ellers intet at berette, uden at det skall være

[1]) D. e. Sørensenske. (Formodentlig den hos Bruun. Fr. Rostgaard I. 291 omtalte Sag mod Chr. Sørensen, Præsident i Christiania).
[2]) Herefter begynder et nyt Blad. Noget synes glemt.

resolvered at lade de 90000 Rd. Seddeler brænde, som af Kornskatten i Dannemark indkommer[1]). Heele Byen og Landet sukker derimod, at det ey maatte skee, siden der circulerer alt for faae Penge i Landet, og der nu snart intet tabes paa Seddeler. Og var det at ønske, deri kunde skee nogen Halte, endog for saadanne Aarsager, som jeg nu ey tør mælde.

De for Bøgerne udlagde Penge vil jeg med første Post (thi idag er det for sildig) ved Sohlberg lade indcassere i Christiania, dersom han vil passere sin Seddel derfor. Hvilket jeg meener bliver Deres Hoyærværdighed mindst umagelig. Jeg har ingen videre Omkostninger hafd derved; saa det er alleene MH. Conferentz Raads Bevaagenhed og Høflighed, som sig derom vil informere.

Anders kom for et par Timers Tiid til mig heel forfrossen af at see paa Mønstringen, som i disse 3 Dage er skeed. Jeg sagde ham, hvad den redelige H. Povel ham loed mælde, hvorfore han skyldigst takker, og bad mig derpaa at svare, at han hiertelig længdes at tale med denne sin gamle Ven, om han kunde faae Leilighed til en Nedreise. Han meente, reent ud at sige, at hverken Jyden eller Saxemanden det gierne skulde see, saafremt Viinhandleren ey reiser, og om det end skeer, vilde han dog ey saa strax troe, at Pottekræmeren det self skulde forlange. At det ey fattes ham paa Aarsager, hvorfor H. Povel burde besøge sine gamle Forældre, tilstod hand. Deris Gods og Tilstand behøvede sandelig at paa agtes i tide. Men hvor viit denne Sag vil tages i Consideration, viiser Tiden. Præsten har talt tiit og offte om Skoleholderens Forhold paa Godset heri Landet, og Anders meente, et han saa vel som fleere gierne var at bringe

[1]) Jvfr. C. P. Getreuer: Vers, da Kongen lod Pengesedlerne opbrænde. Kbh. 1728. (Optrykt i Minerva 1805 II, 179.)

til at tale derpaa, men Saxemanden vil ey dertil. Søren har vel iblandt snakked derom, men Præsten holder det for Snak, og liider aldrig meere derpaa; Sorens 2de Colleger, Knudsen saavelsom den anden, ere vel derfor, at drive derpaa, men Knudsen giør intet uden Saxemandens og hans Koenes Raad; den anden kunde ey viidere end drive derpaa ved Erindringer, og blef ey lettelig tilladt at have self indseende ved Sagen self. Det krafftigste appuy heri kunde Jeppe give, om Povel vilde skrive ham derom til, og han vilde alleene saaviit befordre det, at Povel og Præsten derover maatte høres. Thi saa vilde Anders see, at mangfoldige nyttige Ting deraf skulde flyde, og ifald Jeppe skiøtted om Præstens Venskab, og han vilde derover med Anders tale fortroelig, kunde det endog i den Henseende have større Effect, end ventes. Thi Saxemanden bliver dog aldrig hans oprigtige og fortrolige Ven, af forhen bekiendte Aarsager. Skulde og Pottekræmeren ey vilde deri directe interessere, for sine Aarsager, kunde Tingene saaledes skee uden hans Besværing. Men uden Præsten og hans allvorlige Haandrekning blev vel intet synderlig gott deraf; helst i henseende til de effterfolgende Tiider.

I dette Øyeblik lader Schelderup til i Morgen anmælde (!). Han sagde mig sidst paa Slotted, at han hafde indgived noget, som han meente skulde blive en liden Anledning til at befordre den nye Matriculs Credit og Revision. Jeg kand ey rættere skiønne, end det er i alle Maader, som Deres Hoyærværdighed rettelig har mældet, at faae sine Amptmands Penge. Thi for Resten er det vel ey stoort af Importance. Han prætenderer, at det alt er gaaed til Stadtholderens Erklæring, og meener, den bliver nok favorable. Maaskee, om denne Materie meget røres, deraf bliver Lejlighed til at oplyse meget af forbigangne Tiders mørke Ting, og at facilitere det, som nu synes vanskelig.

At komme paa Cammeret troer jeg neppe Schielderup skiøtter om, og han vandt heller intet derved. Med mindre han blef Financier, som vel nu omstunder dog ey saa lettelig skeer, helst dersom han bliver ved at declamere imod heele Collegia her, som han siges at giøre. Skulde Matriculen allvorlig komme i Efftersiufn, var det hojstnødvendig, at Deres Hoyærværdighed var derhos. Thi Cammerherren er ey i Stand eller i Humeur at bekymre sig derom, og Ramshardt saa vel som jeg har glemmt de fleerste Ting, som derved kunde være forefalden. Den gamle Nobell ligger forhadt af Hoffet og forfuldt af sin eegen Søn i Dvale.

Jeg er med all optenkelig og skyldig Consideration og Respect

Hoyædle og Velbaarne Herr Conferentz Raads
ydmygste og lydigste Tiener

Kiøb. d. 6. Dec. 1727. A. Hojer.

Orig. i det Deichm. Bibl. i Chra. (Afskrift i Bøllings Brevsaml.)

36.

Hojer til Rektor Jacob Rasch[1] *i Christiania.*

Velædle og Velbyrdige Herr Cancelie Raad
Hoystærede tilforladende Ven.

Paa atskillige MH. Cancellie Raads behagelige er dette endelig tillige mit skyldigste Svar og min forbundenste Taksigelse.

---

[1]) Jacob Rasch var født 27. Decbr. 1669, blev 1706 Rektor i Christiania, 1717 blev han tillige Lector Theol., dog fik han først 1723 kgl. Udnævnelse som saadan. Sidstnævnte Aar fik han Titel af Kancelliraad. Døde 1. Okt. 1737. Han var to Gange gift, 2den Gang (o. 1718) med Anne Deichman, Biskoppens Datter, der overlevede ham. Jvfr. L. Daae, Efterretn. om Christiania Cathedralskole under Cancelliraad Jacob Rasch (1706—37). Chra.

Effter at jeg ved Feber og ved at fløtte mine Sager er kommed i større Confusion, end jeg kunde troe, er det mig umuelig at fuldføre den Sciagraphie med denne Post, som jeg for mig hafde udkast. Imidlertiid skall den (si Deus vires) ey derfor blive stort over 8 Dage bort.

Hvad Deris Colloquia Scholastica angaaer, da følger det artige Udkast herved skyldigst tilbage. At sætte Remarquer derhos, er ey fornøden, og i Henseende til Tiiden mig umuelig, men mine ringe Tanker at sige med den mig gifne Frihed, da ere de effterfølgende.

Det kunde være baade til Auctoris, Instituti og Scholens største Ære at intimere disse Colloquia ved et ordentligt Programma in Vernacula, som (1) viisde, hvad slette Tanker den allmindelige Skole Lærdom baade i gamle og nyere Tiider sig hafde paadraget, som en rettm. Skole Mand maatte ey saa meget fortryde paa, som ansee for Klipper, hvilke Ungdommen maatte anviises at evitere. Ved (a) at raisonnere ex tempore fornufftig over forefaldende Ting; (b) at paaagte alle dem forekommende enten nye eller gamle vanskelige Sager, for deraf i sin Tid at finde den rette Nøtte.

Intet var en fornuftig Mand og Undersatt nest Theologien meere fornøden, end at tale og raisonere, at possedere sit Fæderne-Sprog i en tilstrækkelig Grad, at viide hvad Landets Love af ham krævede og at lære at vogte sig for Lovkroge, hvori mange Godtfolkes Rygte og Velfært iblandt bliver hængendes.

Af disse Aarsager vilde mand (1) discurrere og ey disputere syllogistice, hvorda Nøtten af prudentia sermocinandi et interrogandi forud for unge Folck, for Procuratorer og

---

1858. Da Hojer 1721 i sine Nova litteraria havde recenseret et Skrift af Rasch meget skarpt, fik Deichman Tidsskriftet forbudt. Siden maa det være kommet til en fuldstændig Forsoning imellem dem.

for Dommere fortiente at udføres, (2) om endskiønt mand iblandt vilde discurrere Latin, skulde det dog offte, og maaskee meest skee in vernacula. Ey alleene effter udenlandske Nationers berømmelige Exempel, men paa det Ungdommen maatte lære at tale færdig Dansk. Hvorda de vitia kunde nogenledes satyriseres, som unge Folk af alle Faculteter gierne falder i, der har ey vandt sig til at tale deres Moders Maal, eller at tale det publice. Vi lærer latinske orationer, som ingen Nation (som Nation) i 1000 Aar har kundet forstaae, og kand ey tale Dansk saa vel som en vittig Kokkepige eller Lacquay [1]).

(3) At de fleerste Quæstioner skulde være Casus juris danici æquivoci, for at øve Ungdomen deri at raisonere og at søge med tiden og Lovens Meening in fontibus juris nostri, in ritibus, in legibus antiquissimis.

Her kunde gives den beste Anledning at viise, quid ad Jurisprudentiam opus sit, nemlig

Jus Naturæ.
— Gentium siue jus terrale.
Status, Oeconomia et Ritus Gentis.
Scientia interpretandi.
Cognitio legum.
Prudentia Judicis.

Hvilket alt kiære Ven langt bedre og med mica Salis Satyrici kunde exprimere end jeg. At elaborere forud Quæstionerne for alle synes besværligt og skadeligt, men alleene nødig at determinere, naar og hvortiid Colloquia skulde holdes, og hver Gang at anslaae baade de quæstioner, som den Gang, og de som i næste Samling skulde ventileres. Men nogle af de ferdigste discipulis kunde mand dagen forud give slig en Anledning og lade dem

[1]) Denne Ytring er et mærkeligt Vidnesbyrd om, hvor nær Hojer i sin Anskuelse om et Dannelsen vedrørende vigtigt Punkt stod sin Antagonist Holberg.

da være Collocutores med auditoribus, saa at cher ami alleene som Director hialp dem, naar det var nødig, og iblandt vel og exercitii gratia toeg en contraire Meening, for at see, quid valeant discipuli aut auditores. — Men Papiiret slipper. Jeg er med all optenkelig respect

Velædle og Velbyrdige Herr
Cancellie Raads
Kiøb. d. 22. May 1728. ydmyge tiener
A. Hojer.

Med nærmeste Post følger Udkastet self tilbage og mine uforgribelige Tanker om Spørsmaalene self, som for sig ere baade curieuse og vel overveyed af M H. Cancellie Raad.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling.)

37.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchläuchtigster Groszmächtigster,
Allergnädigster Erb-König und Herr!

Weil meine Gesundheit im abgewichenem Herbst, Winter und Früh-Jahr durch ein hartnäckigtes Fieber sehr gelitten und zu deren festen Herstellung eine Reise nach meinem Vaterlande Jüdtland und Holstein mir angerahten ist; So erkühne mich Ewrer Majestät allergnädigste Erlaubnis dazu auf ein par Monahte allerunterthänigst zuerbitten. Und um solche Zeit nicht gantz unnützlich hinzubringen, zugleich um Dero allerhöchste Königliche Ordre fuszfälligst anzuhalten, dass mir zu Beforderung meiner Historischen Arbeit und einer volligern Einsicht der Ehemahligen Geschichte und Zustandes die Archiven und Brieff-Cammern der Stiffte und Städte, wo ich etwa

mich aufhalten und es verlangen dürffte, wie auch die zu Gottorff annoch seyende Archive gegen Pflichtmäszige Menagirung aller darin befindlichen Documenten zur Einsicht und nöhtiger copiirung mögen geöfnet werden. Und da ich von guten Händen versichert bin, dass manche rare und mir nöhtige, auch theils zu Ewrer Majestät wahren Diensten, theils zu der Gloire Dero Königlichen Hauses und Thrones höchst nützliche Nachrichten in den Ploenischen und alten Sunderburgischen, itzo zu Glücksburg befindlichen Archiven anzutreffen seyn, worunter ich nahmentlich die Hertzoglich-Gottorffische Correspondencen mit den Hertzogen zu Ploen seit 1703 und die darunter geführte Ewrer Majestät nachtheilige Gottorffische Anschläge wegen der Ploenischen Succession rechne; So verstelle ich in tiefester Soumission zu Deroselben allererläuchtestem Gutfinden, ob mir eine Königliche Vorschrifft an des Herrn Hertzogs zu Glücksburg Hoch Fürstlichen Durchläuchtigkeit, wie auch an die Plöenische Regierung in solcher Absicht allerhuldreichst möge bewilliget werden.

Der ich in allertiefester Submission, Gehorsahm und mit unveränderlichem treuen Eyfer Lebens lang bin

Ewrer Königlichen Majestät:

Meines allergnädigsten Erb-Königs und Herren
allerunterthänigster treugehorsahmster Knecht

Copenhagen Andr. Hojer.
den 7. Junij 1728.

Paategning: Ihre Königl: Maytt: haben dem H: Justitz Rath Hoyer die verlangte Permission allergnädigst bewilliget.

Im Königl: Conseil d: 7. Junij 1728.

von Hagen.

Original i Rigsarkivet. Kun Underskriften er egenhændig.

38.

Hojer til Rektor J. Rasch i Christiania.

Velædle og Velbyrdige
høytærede Herr Cancelie Raad

Endelig sender jeg min saa offte omtalte Sciagraphie[1]), hvis partem historicam jeg ey har holdet fornøden viidere at udføre, saa som series temporum et regum den self ved Haanden giver. Det fornemste, jeg ønsker at viide, er om store Mænds eller illustres Damers original Pourtraits forud af gamle Tider, Land Chart og Diplomata nogensteds fandtes, som man da quocumque modo kunde tilbede sig Communication af, naar mand først vidste, hvor de var. Tiiden tillader mig ey meere denne Gang at tilføye uden alleene, at jeg stedse og alletiider er med skyldigst Consideration

Velædle og Velbyrdige Hrr. Cantzelie Raads
skyldigste Tiener

Kiøb. d. 19. Jun. 1728. A. Hojer.

Si quid addendum mutandumue videatur, libere quæso indices.

Orig. i det Deichmanske Bibl. i Christiania. (Afskr. i Bøllings Brevsaml.)

39.

Hojer til Oversekretær F. v. Hagen.

Monsieur.

Je viens d'apprendre, que Sa Majesté part d'ici dans 3 jours pour les provinces au dela du belt. Cette nouvelle

---

[1]) Dette Arbejde af Hojer har jeg ikke hidtil fundet blandt hans efterladte Samlinger. Mulig findes det i det Deichmanske Bibliothek i Christiania.

m'oblige de Vous supplier, cher Seigneur, de Vous souvenir des ordres, que j'ay souhaité tres humblement dans ma memoire [1]), dont Vous Vous avez si gracieusement chargé. Il me suffit, que Sa Majesté me les accorde; et comme le temps ne permets point de les faire expedier et signer par le Roy luymême, je me croiray fort heureux d'en recevoir de Votre Chancellerie et sous Votre main, Monsieur, pour laquelle tout le monde et moy plus que personne garde vne entiere Veneration. S'il ÿ a la moindre difficulté d'avoir vne recommendation pour voir les Archives de Glucksbourg, je Vous supplie, cher Patron, de n'y pas toucher et de me gratifier seulement du rest. sur tout pour les archives de Ploen, dout j'espere de tirer bien de lumieres.

Au rest, Monsieur, excusez la liberté de cette treshumble demande, et daignez d'etre persuadé de mon Respect et de ma Veneration pour tant de graces, dont Vous m'avez toujours accablé, malgré tous mes ennemis qui ne cessent de me rendre de mauvaises services par tout. La grandeur de Votre ame, Vos hautes lumieres et Vos bontés pour moy me servent des garands contre ceux, qui m'envient le bonheur de Votre protection. Et si jamais je serojs capable de m'en rendre indigne, je serojs le plus malheureux du monde, et je meriterois de l'etre, ayant oublié toutes les sentiments de Reconnoissance, de Veneration et d'attachement avec lesquels je suis toute ma vie

Monsieur

Votre treshumble et tres obeissant Serviteur
A. Hojer.

a Copenh. ce 20.
de Juin 1728.

Original (uden Udskrift) i Rigsarkivet.

[1]) Se Nr. 37.

40.

Hojer til Oversekretær F. v. Hagen.

Hochwohlgebohrner Herr.
Höchstgeneigter Herr Ober Secretaire.

Wie ich es billig vor eine besondere Güte erkenne, das Ewre Hochwohlbohrnen mir auf mein geziemendes gehorsahmstes Ansuchen die Einsicht in hiesige Archive höchstgeneigt verstatten wollen, so weisz ich meine davor hegende gehorsahmste danckbahrkeit auf keine naturlichere Weyse zu Tage zu legen, als wenn meinem Hochstgeehrten Hernn Ober Secretaire ich in gebührendem tiefen Respect einige mir vorgekommene Umstände anzeige, welche vielleicht Deroselben erleuchteter Attention nicht gantz unwürdig seyn mögten.

Zufoderst habe so wohl bey Sr Excellentz von Jessen als hernach in dem einseitigen Gewölbe[1]) in der Capsul der Femarschen Acten den Aufsatz der wenigen Documenten und Registraturen gesehen, so auf Meines Hochgebietenden Herrn Ober Secretaire Ordre der H: Cantzeley Rath von der Maas und des H: G. R. Jessens Secretaire ausgesucht und Deroselben zugesandt hat. Da ich aber bey meiner von voriger Zeit her annoch habenden Erkenntnüss von dem Zustande hiesiger Archiven der Meynung bin, dass in dem Gemeinschafftlichen Gewölbe mehrere zu dieser Materie gehörige Acta in Specie in der XVII., XVIII. und XX. Capsul seyn müssen, auch die Protocolla der zwischen den Glorwürdigsten Königen Christiano III., Friderico II. und Christiano IV. an einer Seyten und den Hertzogen zu Schleswig Holstein an der andern Seyten gepflogenen Lehens Handlungen in gewisser Maasze der

[1]) Det er om Arkivet paa Gottorp, der er Tale.

rechte Hauptsitz dieser Bischoflich Lubeckischer Seyten anitzo erregten Controvers zu seyn scheynet; so habe zwar in der unbeschreiblichen Confusion des Gemeinschafftlichen Gewölbes (davon ich anitzo nichts gedencken mag, sondern auf des Herrn Oberhofmarschall Blomen Zeugniss es beruhen lasse, der selbiges bey Seiner jüngsten Anwesenheit soll in Augenschein genommen haben) die besondern Acta Femariensia nicht ausfinden können; wohl aber 2 Protocollen der Lehens Handlungen im gemeinschafftlichen und 5 im einseitigen Archivo gefunden, in welchen die Qualität des Landes Femarn, und dass selbiges auch Hertzoglicher Seyten vor eine Pertinentz des Hertzogthums Schleswig„ mit welchem es in einem Lehen-Corpore begriffen, erkannt sey, hoffentlich ziemlich deutlich wird zu finden seyn. Ich gebe mir die Ehre eine Copey der von Hertzog Johanne Seniore und Adolpho ausgestellten Reversalien sub A. aus einem dieser Protocollen unterthänig anzuschlieszen, ob solche etwan bey denen vorhin übersandten Documenten könnte zur Erläuterung dienen; und zweifele nicht, da viele andre Stücke von gleicher Materie darin befindlich, davon dieses mir nur bey dem Durchblättern in die Hand gefallen, dass noch viele andre Decumente von gutem Nachdruck darunter mögten zu finden seyn.

Wie ich mich billig nicht unterfangen ein eintziges Blatt aus den Archiven, auch in noch so guter Meynung, ohne specielle darauf erhaltene Erlaubnüss weg und mit nach Copenhagen zu nehmen; so dependiret es blosz von meines Hochstgeehrtesten Herrn Ober Secretaire Ordre, ob ich obige protocolla, und was ich sonsten noch zu dieser controvers dienlich in den hiesigen Archiven gefunden, Deroselben bey meiner Zurückkunfft einhändigen solle. Welchenfalss ich eine kleine Ordre von Dero Hand an den hiesigen Schlossverwalter mir nur erbitte, was ich

nöthig erachten mögte, mir gegen mein Recepisse abfolgen zu lassen. Da ich denn zugleich zu meines höchstgeneigten Herrn Ober Secretaires Beurtheilung überlasse, ob nicht die im Einseitigen Archive befindliche sehr curieuse 3 Protocolla, so die Ambassadeurs der General Staaten vor, unter und nach den Bromsebroischen Friedens Handlungen 1642—1646 gehalten, in die Königliche Archive mit verdienen transportiret zu werden. Dass ich eine Ordre blosz an den hiesigen Schlossverwalter mir erbeten, beruhet darauf, dass demselben allein die Schlüssel aller Archive seit 1726 gelassen sind, und er also alleine darüber die Aufsicht und Verantwortung zu haben prætendiret. Wie denn auch keine Thür oder Schrancken anders als mit den gewöhnlichen Schlöszern verwahret sind, an Statt dass ich anno 1723 durchgehends noch die Siegel der Herrn Geheimten Rathe von Jessen und Königstein vorgedrücket gefunden.

Dabey aber muss ich gleichwohl dem Hrrn Schlossverwalter das rühmliche Zeugniss geben, dass alle Capsuln wohl zugemacht und beyderseitige Archive ziemlich rein gefeget und von Ratzen frey gehalten sind; welche sonst anno 1723 Haufen-weise in den Brief-Cammern herumspatzierten. Dagegen aber ist die Feuchtigkeit und die daraus entstehende Vermoderung ein nur so viel gefährlicher Feind, je weniger selbigen anitzo, da alles schon feuchte und mürbe ist, kan gesteuret werden. Und Ewre Hochwohlgebohrnen werden mir hochstgeneigt vergönnen aus wahrer getreuester Devotion Ihnen demüthigst vorzustellen, dass das so genannte Gemeinschafftliche Archiv unausbleiblih in wenig Jahren ein wahrhafftiges Nichts seyn wird, wofern Deroselben hohe Vorsorge nicht Seine Majestät beweget zu dessen Erhaltung einige schleunige Ordres zu stellen. Die darin befindliche Originalia sind auszer der unglaublichen Confusion (als davon ich nichts

melden will) alle feuchte und so mürbe, dass manche Pergamentene und die meisten Papieren Documenta bey der Eröfnung zu sammen kleben und schwehrlich werden können durchgehends gelesen werden. Eine grosze Menge ist in vorigen Zeiten von Ratzen und Mausen gantz oder zum theil zerfressen und gantze Capsuln sigilla abgerissen und abgefressen, welche anitzo nicht ohne viele Mühe können zu ihren gehörigen Documenten wieder gebracht werden. Von den Archivalien selbst ist mehr aus den Gewölben herausgenommen, als vielleicht an wichtigen Stucken zurücke ist, und lieget noch im fürstl: einseitigen Archivo eine nicht geringe Anzahl solcher Sachen, die ins Gemeinschafftliche Gewölbe gehören. Wie mir nun der Verderb dieses Archivs billig sehr zu Hertzen gehet, und dabey insonderheit schmertzlich fällt, dass die hiesige fürstl: Kielische Bediente davon allerley der Gloire Sr Majestät und des höchstpreiszl: Koniglichen Ministerii wiedrige Raisonnements unverschämter Weyse führen; so überlasse zu meines Hochgebietenden Herrn Ober Secretaires hochsterleuchtetem Gutfinden in schuldiger Demuth, ob Sie nützlich finden könnten, das Gemeinschafftliche Archiv gantz von hie nach Copenhagen bringen zu lassen. Welchenfalss ich zu Sr Majestät diensten erbotig bin es in wenig Wochen ordentlich einzupacken und hernach in Copenhagen in gehörige Ordnung zu bringen, ein neues und accurates Repertorium (weil das alte weder in Rubricis noch Zahlen richtig ist) zu verfertigen, bey jeder fehlenden Numer zu zeichnen, wenn und von wem selbige aus dem Archivo genommen sey, und im Gegentheil die im einseitigen Archivo befindliche hieher gehörige Originalia wieder bey zufügen. Ich getraue mir ohne einige Beschwerlichkeit hiemit in 1 a 2 Jahren bey meiner ubrigen Arbeit völlig fertig zu werden und die Archivalia nach der Ordnung des itzigen Repertorii

Capsul vor Capsul nachgerade an das Königl: Haupt Archiv in Copenhagen abliefern zu können, wenn mir nur freye Fuhren zur Einbringung, und zu Haltung eines geschickten Studiosi bey der Registrirung wie auch zu den Materialien in solchen 2 Jahren und nicht weiter jährlich 150 a 200 Rthl: von Seiner Majestät könnten allergnädigst bewilliget werden, die gewiss wollkommen dabey aufgehen müssen.

Wie aber dieses alles nur meine unvorgreifliche gehorsahmste Gedancken sind; so unterwerffe ich Selbige dem höhern Gutfinden meines hochstgeneigten Herrn Ober Secretaire, empfehle mich anbey zu Deroselben beharrlichen gnädigen Protection und hohen Güte, allstets in vollkommenstem Respect beharrend

Ewrer Hochwohlgebohrnen
meines Hochgebietenden Herrn Ober
Secretaire
unterthänig-gehorsahmster treu
verbundenster Diener
A. Hojer.

Schlesw: d: 25. Aug:
1728.

Original (uden Udskrift) i Rigsarkivet.

41.

Hojer til Biskop Deichman i Christiania,

Monsieur

J'ay bien reçu Votre fort honorée du 12 de ce mois, et je Vous suis bien obligé, Monsieur, de toute l'amitié, que Votre lettre si confidente et si ouverte me marque. Il faut Vous en tenir compte a mon tour, et c'est ce, dont je Vous ose assurer le plus positivement, malgré l'esprit de changement et d'inconstance, qui semble faire le caractere du Siecle.

Je Vous plains, cher Seigneur, de tout mon Coeur, d'avoir a faire au gens si peu attentifs a ce qu'on appelle le vray interet du public. Mais il faut se consoler, et tacher d'autant plus de les convaincre, et de les ramener. Hormis l'impossibilité, qu'il y a de faire changer les plumes aux oyseaux, qu'avec le temps, c'est vn service de plus essentiels, qu'on sauroit rendre au Maitre et au Siecle de convertir des ames presqu' endurcies pour defendre les torts de leurs favoris.

Il ne seroit bien aisé, de Vous en alleguer force d'exemple de la meme nature chez nous icy bas. Mais j'en abstiens d'autant plus volontiers, parcequ'il m'est trop triste de voir icy baucoup de Demas, qui preferent le monde et l'interêt a leurs devoir, et de ne trouver vn seul St Paul qui leur preche vne voye plus salutaire avec cette vigeur, que j'ay toujurs trouvé aux paroles de ce bon apotre. C'est pourquoy je passe en silence tout ce qu'vn Locus Communis si tersile et si rabatu me pourroit fournir. Peutetre que la renommée Vous en aura annoncée quêque chose. Sur tout comme je vois qu'elle vous rapporte baucoup des bruits moins sures. C'est de ce nombre la que je trouve la nouvelle de la Secrette Commission, dont jusqu' icy personne est informée. Aussi Mr. d'Osten est sur son depart et meme pressé de partir par la Cour même, et toutes les Commissions, qu'il a icy, ne sont qu'a examiner les plaintes du vieux von Wida cydevant marchand et fabriqueur de Bergen, dont l'issue ne sera d'aucune importance. Mr. d'Arnold est de meme sur le point d'aller a son Gouvernement, et Mr. Dreesen n'a eu d'autres Commissions extraordinaires, si non celle d'examiner la cause de Mad^e Boysset e(t) de son mari comme aussi celle du Capitaine Barner et du Sr Boysset. Deux affaires plus criantes et plus barbares que tout ce qu'on a appris en Dannemarc depuis le Commencement

de ce Siecle. Le pauvre Procureur Lowson en a senti les premiers effets, etant le Defenseur du Boysset et ayant eté, a ce qu'on dit, l'instrument d'intercepter certaines lettres de Mad^e Boysset, on l'a arreté avec son Clerc, et on le menace du Bremerholm, malgré l'ofre, qu'il doit avoir faite, d'une Caution de 10^m ecus et de se defendre devant tous les juges, qu'on luy donneroit. Cependant comme il y va de la securité publique et de statuer un exemple contre les Consultans des Gens si peu charmés de l'honneur et du droit, comme Boysset l'est, il semble, qu'on ne fera grande attention sur l'ofre du Sr Lowson.

Si Vous plait, Monsieur, de me dire vn peu plus nettement l'etat de Votre bibliotheque et les Conditions generales, je me feray vn plaisir sensible de jetter la sonde partout pour faire reussir vn project si avantageux. Pour les papiers d'Eger, j'ay parlé au Conseiller Priué de H. et il faut que j'en consulte encore le Maitre des requétes, pour en prendre alors vne Conclusion selon les apparences. Accordes moy dont queque delay jusqu'a la fin de la semaine qui vient, et croyez moy que personne ne sauroit etre avec plus de veneration que moy je le suis

Monsieur Votre tres humble et tres obeissant serviteur

a Copenh. ce 20 de Nov. 1728. A. Hojer.

S. A. Monseigneur le Prince Charles a Wemmetofte continue a se porter fort mal.

Dites moy, cher Seigneur, quel est le pied, sur lequel les dernieres Couronnes de Norwegue etoient ordonnés de fabriquer.

Orig. i det Deichmanske Bibl. i Christiania. (Afskrift i Bøllings Brevsamling.)

42.

Hojer til Biskop Deichman i Christiania.

Hoyædle og Velbaarne Herr Conference Raad,
Hojstærede Velyndere.

Som Posten norden fra endnu ey er ankommen, saa veed jeg ikke, om og hvad deri Deris Hoyærværdighed kunde have enten beordret eller tilmældet mig. Imidlertid haaber jeg, at Deris langvarende og fortrædelige Arbejde paa Kongsberg, førend dette indløber, noget nær vil gaae imod Sluttningen, og at Nøtten deraf vil viise sig til Kongens Ære og til Deres Hoyærværdigheds Satisfaction.

Mr. Friderich Seehusen fra Hamborg har svared mig, at han i den bekiendte Pedersens Sterfboe Sag ey forlangede bedre eller andre Commissarier, end Deris Hoyærværdighed og H. Etats Raad Lyme, hvis Rætsindighed jeg har forsikred, at han kunde lide paa. Jeg tager mig derfor den Frihed at recommendere hans Tarf, in quantum de jure, paa det ydmygste, og at bede, at tilholde hans Procurator at vigilere for ham, saa viit muelig er. Den gode Mand klager i lige maade over en Vexel Sag, som han haver for Jarelsbergs Birk, og hvoraf hans mig tilsendte Copier herhos følger. Jeg veed ikke, hvad der kand være ved at giøre, men om en ærlig Mand vilde antage sig at inddrifve denne klare Sag for ham paa de Stæder, hvor han ingen synderlig Kiendskab haver, og jeg ey heller er kiendt, betaler han billig Umagen. Skulde deris Hoyærværdighed heri kunde gaae ham med nogen gode Raad til Haande, obligerede De mig hoyligen.

Af Menkens Catalogs følger her fleere Ark. Thi jeg tør ey giøre Pakken saa store, at den hastig kunde over komme.

Vore Nova her ere faae og saa viit jeg veed Baga-

teller. Kongen var igaar paa Cancelliet og besaae alle Comptoirer, siden paa Cammeret og underskref endelig Expeditionerne i Conseillets Værelser. Gen. Major Staffelt har faaet General Majors Gage, og den ved Grefve Jarelsbergs og Oberste Schaffelisky[s] Regimenter holdne Commission er til Ende, dog viides intet om Udfaldet endnu.

Jeg slutter med den tilborlige Veneration og et lyksalig Fæstis tilønskning, som

Deres Hoyærværdigheds
ydmygste tiener
Kiøb. 9 Apr. 1729. A. Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling.)

43.

Hojer til Biskop Deichman i Christiania.

Monsieur

Je Vous suis infiniment obligé, Monsieur, de la peyne, que Vous Vous avez donné pour m'informer de ce qu'on peut opposer aux Criailleries de Mad. M. J'en feraj vn bon vsage partout, ou l'occasion se presentera; et je crois, qu'il sera d'autant plus apropos, vû l'ingres que les plaintes de cette infortunée ont trouvé ça et la. Vous n'ignorez point, Monsieur, que la pitié se melant des raisonnements du public, les plus grands fripons deviennent moins haïssables dans les yeux de ceux, qui ne se gouvernent que selon les inspirations de leurs passions. Pour moy je plains a la verité cette malheureuse femme, mais point de tout par les raisons, qu'elle preche. Tout au contraire j'aurois plutot souhaité, qu'on avoit fait pendre le mari coupable de tant de crimes, pour delivrer le public d'un objet de compassion, et la femme d'vne liaison

inseparable avec un tel criminel. Pour les etampes elle doit publier partout (car je n'ay jamais voulu ecouter moy meme) qu'elles ne se sont trouvès dans les archives de l'oberbergampt, et qu'on ne sçavoit pas, d'on les derniers etampes etoient venues. De cet article je Vous prie, Monsieur, de me dire vn mot dans Votre premiere lettre.

Les nouvelles d'icy ne sont de grande consequence. Le Prince Charles a Wemm(etofte) se porte on peu mieux, mais Mr. Junker, Medecin de Halle, qui s'y trouve depuis 3 semaines, ne promet encore beaucoup, en s'excusant qu'il faut premierement voir, si la natura se veut retablir de la fievre et de la foiblesse qui s'est augmenté de temps en temps.

Mr. Otto Ehlers me vint trouver hier au soir pour me demander, si le Marchand Seehusen de Hambourg demandoit des Contracommissaires dans l'affaire de Petersen ou non? Je suis bien persuadé, qu'il sera tres content des commissaires, que le Roy a deja accordé, cependant je luy en ecrit aujourd'huy. Je Vous remercie en meme temps, Monsieur, de bonté, de Vous avoir bien voulu souvenir de ma tres humble recommendation pour cet etranger la. Et je Vous supplie d'y continuer, s'il Vous plait, autant que la Justice le permets.

J'ay fait ce que Vous m'avez ordonné, Monsieur, et j'ay porté Vos Compliments de Condolence chez Mr. le Chambellan de Holstein. Il en etoit tres sensiblement touché, et il m'a ordonné de Vous en remercier le plus obligeamment. Il est inutile de Vous dire, qu'il est de Vos amis, plus que personne, qu'il compte sur Votre amitié, et qu'il souhaite de Vous en pouvoir assurer vne fois de bouche, Vous savez tout cela, et je ne Vous precherai point l'Evangile apres la messe. J'admire pourtant la presence d'esprit de ce Seigneur la, et si vne constance inebranlable meme dans vne suite de malheurs

marque vne ame grande, il faut, qu'il en aye autant, qu'on peut avoir. Presentement sa santé commence a se retablir, et il ira a la Cour, selon qu'il me dit, dans 8 jours.

Voila tout ce que j'ay a Vous dire pour cette fois la. Je n'y ajouteraj, que la seule assurance ordinaire, mais tres sincere, que personne peut etre avec plus de Veneration et de respect que moy, Monsieur,

Votre tres humble et tres obeiss. Serviteur
a Copenh. ce 26 de A. Hojer.
Mai 1729.

Mr. Reitzer sollicite icy vne resolution contre certains esprits turbulents d'Aalbourg, qui sont de la lie du peuple, et s'opposent aux ordonnances confirmées par le Roy. Le cas est assez drole. Peut etre, qu'il fera aussi queques remontrances touchant le commerce de Jutlande.

Voila les premiers feuilles du Catalogue du Sr Menken que Vous avez demandé, Monsieur.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling).

44.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster, Groszmächtigster
Allergnädigster Erb-König und Herr!

Ewre Königliche Majestät sehen hir das xii. Buch Dero preisswürdigsten Lebens- und Regierungs-Geschichte vor Dero Füszen niedergelegt, welches die Begebenheiten des 1710ten Jahres in sich fasset.

Der unglückliche Brand, wodurch mein Quartier auch verzehret ist, hat die damahls schon ziemlich avancirte Reinschreibung, und folglich die allerunterthänigste Uber-

lieferung dieser Arbeit zurückgesetzet; ich hoffe aber mit dem xiii. Buche desto geschwinder nachzufolgen.

Inzwischen ist est nicht allemahl möglich, die Historie eines jeden Jahres gleich geschwinde zum Stande zubringen, weil manche Evenements sich in den Relationen des Jahres, darinn sie passiret sind, nicht völlig finden, sondern von mir oft 2. 3. oder mehr Jahre nachher erst völlig aufgewickelt werden können.

Zu einem Exempel hievon dienet der vom König in Preuszen 1708 angenommene Mecklenburgische Titel; von welchem ich in dem xi^ten^ Buche über ao. 1709. im xx § gesetzet habe, dass Ewre Majestät solchen, bey Dero allerhöchsten Gegenwart zu Berlin, dem Könige von Preuszen zugestanden hätten. Ich war hiezu durch mehr als eine Relation des 1709ten Jahre verleitet; allein in den Relationen des 1710 und 1711ten Jahres sehe ich das Gegentheil und habe daher solchen nicht allein in dem 4ten § dieses xii^ten^ Buche gehörig beobachtet, sondern erkühne mich auch hiedurch allerunterthänigst zubitten, dass dieser Fehlsatz in dem Ewrer Königlichen Majestät allerunterthänigst eingereichten xi^ten^ Buche möge ausgelöschet werden.

Inzwischen hat die von Ewrer Majestät zu Dresden bewilligte Vermehrung des Königlichen Pohlnischen Tituls mit dem Prædicat: Erbe zu Dännnemarck und Norwegen (davon der 5te § dieses xii^ten^ Buchs weiter meldet) mir Anleitung gegeben, die in meinen Augen schlechte Befugniss des von den meisten appanagirten holsteinischen Printzen führenden Tituls: Erbe zu Norwegen zuerwegen; und weil die Materie mir sehr wichtig, auch vor diese Souveraine Krone in gewissermaassen von bedencklichen Folgen scheinet, meine darüber hegende geringe Gedancken zuentwerffen und Eurer Majestät zu allerhöcht-erleuchteter Prüfung allerdemüthigst hiebey vorzulegen. — Ich gestehe, dass die darinn abgehandelte Sachen bevorab vom 30ten §

an so delicat und von so groszer und zärtlicher Consequence sind, dass deren Untersuchung und Berurtheilung billig denen scharffsichtigsten und grösten von Eurer Majestät Staats-Bedienten alleine anständig sey, von deren Einsicht und Weissheit meine blödsichtige Erkänntniss ungemein entfernt ist. Inzwischen habe ich aus allergetreuestem Eiffer gleichwohl mich schuldig geachtet, Eurer Majestät nicht von dem, so ich von einigem Gewichte vor Dero Souveraine Crone und vor die Posterität zuseyn glaube, zuverheelen; wenn solches schon von mir nicht so vollkommen, als von erfahrnern und scharfsichtigern Männern, kann ergründet werden.

Eure Majestät werden Dero ungemessenen Güte nach wenigstens meine gute und redliche Absicht Sich in Königlichen Gnaden gefallen lassen, und die Schrifft nicht als meine geringfügige Arbeit, wie denn mein Nahme deswegen Ihr nicht vorgesetzet ist, sondern als die Gedanken eines jeden Dänischen Patrioten, dem die darin verhandelte Sachen nur ins Gesicht fallen, allerhuldreichst ansehen.

Womit zu beharrlicher Königlicher Gnade mich in tiefester Demuth empfehle, und mit uveränderlicher Treue, Gehorsahm und Unterwerffung lebenslang beharre

Eurer Königlicher Majestät

Allerunterthänigster treugehorsahmster Knecht

den 1 Maji 1729.

A Hojer.

Orig. i Univ.-Bibl. Addit. 71 Fol. Kun Underskriften egenhændig. Brevet er indlagt i et Hdskr. (af Hojer) med Titel: Historische Gedanken von dem Titel Erbe zu Norwegen und der darunter vermeyntlichen Prætension auf solches Königreich (etc.)

45.

Hojer til Biskop Deichmann.

Hoyædle, Velbaarne og Hoyærværdige
Herr Conferenz Raad og Biskop, hoystærede Velynder!

Omendskiont jeg i en par Postdage ikke har hafft dend Ære noget Bref af deres Hoyærværdighed at imodtage, og derfor i Førstningen befrygtede, at det med deres Helbred ikke aldelis maatte være efter ønske, saa har jeg dog af min Herr Conferentz Raads herværende kiære Herr Søn fornummet, at de dennem paaliggende mangfoldige Forrettninger meere end Deres gode Helbred dertil Aarsag kunde være, hvilket mig saa meget meere har fornoyet, jo større deel jeg i Deres Hoyærværdigheds bestandige Velgaaende alletiider tager, og derfor dends Continuation hierteligst og oprigti[g]st ønsker.

Den Kongelige Octroye til Handlen paa China samt Interessenternes Convention, saavit de dermed ere kommen, haver jeg her indsluttet Deres Hoyærværdighed at oversende ikke villed manquere, hvornæst jeg med al optænkelig Consideration og Respect stedse forbliver

Hoyædle, Velbaarne og Hoyærværdige
Herr Conferentz Raad og Biskops
ydmygste tiener
Kbhavn den 19 Nov. 1729. A. Hojer.

P. S. Kongen var idag i Gjethuuset og saae en Canon gyde, men Formen sprang, og beskadigte en Lieutenant med fleere. Kongen og andre falt, dog er Hans Majestæt, Gud være ævig Ære, uden Skade. Geheime Raad Blome er lidet beskadiged ved Næsen. I vores Chinesische Compagnie tages ingen Subscriptioner igien an, førend det er resolvered, naar Directeurer skall vælges.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling.)

46.

Hojer til Kong Frederik IV.

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster König,
Allergnädigster Herr!

Nachdem ich bisher auf alle ersinnliche Weise gehindert habe, dass meine vor 12. Jahren gedruckte und längst vergriffene Kurtzgefasste Dännemärkische Geschichte nicht wider möchte aufgeleget werden; so finde ich mich anitzo genöthiget, Eurer Königlichen Majestät allerunterthänigst vorzutragen, dass einige gewinnsüchtige Buchhändler sowohl zu Leipzig als Hamburg den Schluss gefasset, diese letztere auch sich desfals an mich selbst geäuszert haben, solches in ihren Augen vortheilhafte Buch nachzudrucken. Und weil ich Ihnen zu verstehen gegeben, Sie vielleicht auch von selbst schlieszen können, dass ich darin nimmermehr willigen dürfte; so vernehme zuverlässig, dass sie das Werckchen zu Leipzig einem gewissen jungen Professori, zu Hamburg aber, dem Verlaut nach, dem Licentiaten Hübner unter die Hand geben wollen, um durch einige wenige Zusätze und geringe Änderung der Methode sich ein Schein-Recht zu einer Auflage zuwegezubringen, wowider ich, wenigstens gerichtlig, nichts würde ausrichten können.

Da aber, allergnädigster König und Herr! ich solchergestalt billig besorge, dass alle Mängel und bey dem ersten eylfertigen Entwurf eingeschlichene Fehler (die ich bey meiner itzigen gröszern Einsicht schlechterdings ausgemertzet wissen, oder das Buch nicht vor mein erkennen kann oder will) nicht allein dürfften beygehalten, sondern wohl durch mehrere neue Irrungen vergröszert werden; wie es gemeiniglich bey Veränderung fremder Arbeit zu geschehen pfleget: Und ich kein andres Mittel zu finden

weisz, diesen præjudicirlichen Nachdruck überall zu hindern: So treibet mich nicht allein die natürliche Vorsorge vor meinen eignen guten Nahmen, sondern vornehmlich mein allerunterthänigster Eyffer vor die Gloire Eurer Majestät und Dero ruhmwürdigsten Krohne, wie auch vor die Geschichte dieser Reiche an, dieses Buch lieber selbst (obgleich mit vieler Arbeit) durchgehends vermehret und in allen mangelhaften Stücken verbessert, in solcher Form herauszugeben, wie er meiner itzigen Erkänntniss und der mir allergnädigst anvertrauten Charge gemäsz sein kann.

Da aber mir nicht gebühren will, solches ohne Eurer Königlichen Majestät allergnädigste Bewilligung zu unternehmen, so flehe dieselbe hiedurch allerunterthänigst an, aus königlicher Clemence und zu Verhütung aller mir höchst schmerzlichem fremden Nachdruckung ein allergnädigstes Privilegium auf diese Dännemärckische Geschichte, und was dazu gehörig, mir dahin zu verleihen, dass ich solche dergestalt zu verbessern und einzurichten habe, wie Eurer Königlichen Majestät und dieser Reiche Ruhm, Ehre und Gerechtsame, zunebst meinen theuren Pflichten und der historischen Warheit, es erfordern, und sodenn niemand ohne meinen oder meiner Erben Willen solches Buch in Eurer Majestät Landen, in wasserley Format oder wie- vielen Theilen es sey, nachdrucken, oder einen anderweitigen Nachdruck verkäuffen möge, unter der in dergleichen Fällen gewöhnlichen Straffe.

Ich getröste mich hierauf in allerniedrigster Demuht einer Königlichen allerhuldreichsten Erhörung, und bin mit allertieftester Submission und einer unveränderlichen Treue lebenslang

Eurer Königlichen Majestät
Meines allergnädigsten Erbkönigs und Herren
allerunterthänigster treugehorsahmster Knecht
Copenhagen d. 16. Jun. 1730. A. Hojer.

Paategnet: Refereris Kongen.

Supplik-Protokollen i Rigsarkivet. Forhen trykt hos Bruun, Fr. Rostgaard II, 80—2.

24.

Hojer til Assessor N. N. i Christiania.

Velædle og Velb[r]

Hojstærede Herr Assessor[1])

At jeg ey för har svared paa min Hoystærede Herr Assessors kiærkommene seeniste, dertil er indlagde Aarsagen, som jeg strax ved Skrivelse til Seehusen forlangede, men ey førend igaar med Posten har bekommen. Jeg vil haabe, at det skall være saa tilstrekkeligt som det behøves, i det mindste kand jeg ey andet see af Seehusens Bref til mig, om end skiønt han mig ingen Copie haver meddeelt. Dog hafde jeg ladet ham sende en Udkast til et sligt Dansk Bref, som jeg dog ikke veed, om og hvor viit han haver fuldt, effterdi han haver en Svigersøn, der kand skrive Dansk, som jeg dend Tiid ey vidste. Jeg takker tillige paa hans Vegne baade for min Herr Assessors Godhed i at communicere de j Stefningen til Grund-Vold lagde Poster, som han mælder mig at have inted at tillegge, saa og for all deres ofrige Omsorg i Sagen.

Jeg for min Deel bør end meere takke for den mig communicerede og meget behagelige Relation om den Kongsbergische Comoedie. H. Conferentz Raad Deichmann har i den Post viist sig lige som i mangfoldige andre at have en usædvanlig Gave af Forstand og Resolution. Hans promptitude i at gribe til det beste Middel, sampt Mangel paa Vaaben hos den forvirrede Almue ere Aarsager, at der ey er bleven en Tragoedie

[1]) I Randen er med Blyant tilføjet: Rasch?

af denne Bulder, og at vi her paa Stæden kand lee at de Kongsbergische Amazoners Helte Moed, istæden at den første Tidende, som her om disse Sager ankomm, foraarsagede atskillige Bekymringer. Ifald Hans Hoyærværdighed er paa Kongsberg, og har saa megen Tiid, at kunde tænke paa en gammel oprigtig Ven, beder jeg at felicitere ham over denne Avanture i mit Naufn, og at forsikre ham min Respect. Jeg lever dermed til alle udi min Magt staaende Tienester forbunden, og er med oprigtigst Consideration stedse

Velædle og Velb^{r} Hojstærede Herr Assessors
ergifneste Tiener
Kiøb. d. 1. Jul. 1730. A. Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania.

48.

Hojer til Mag. Holger Olivarius.

Velærværdige og Hoylærde
Hojtærede Herr Provst.

Jeg bør erkiende deris Velærværdigheds beærede af 3 huius som et Teign af Deris oprigtige Venskab med saa meget dis større Taknemmelighed, jo mindre mand i denne forandrede Tiid kand roese enten sig selv eller andre af at have funden mange Venner; ja joe siældener end og de er, som ikke af Sindets Ustadighed forandrer deris Venskab med Lykken, og fordømmer idag den Spillere, som er satt udaf Spillet, hvis Forhold de igaar self preconiserede. Men som jeg baade kiender mig self, og nogenledes og kiender Verden, saa har de sidste Gemytter aldrig anfægtet mit Sinds Roelighed; og paa den anden Side har jeg alletiider lagt saa Priis paa et retskaffen og bestandig Gemytt, at jeg maatte være meget uagtsom, om

jeg ikke nogenledis forud hafde seet, hvad af en hver af mine Venner stoed at forvente. Deris Velærværdighed har hos mig og alle redelige Folk stedse væred anseed for en af de Redelige i Landet, og medens jeg lefver, skall jegære denne Dyd, og elske Ihukommelsen af Deris behagelige og opbyggelige Conversation. Gud lade Dem ikkuns lefve dette og mange følgende Aar til deris kiære Familles Glæde og Bedste, og lad det forbigangne Aars Bekymringer ved mangfoldige Velsignelser i dette Nye Aar oprettes.

Mit Sind er, Gud være æred, som det pleyer, og jeg er vel fornoyed med min Skæbne, i hvad da Gud og Kongen vil bruge mig, siden jeg veed, at jeg ikke lider enten som en uredelig ey heller som en uduelig tienere, men alleene som den, der ey er af denne Tiids Udvaldte. Sed de his olim plura coram, si ita Deo fuerit visum.

For det communicerede curieuse Bref fra Kong Christian den 4. saa vel som den Efterretning om den Wibiske og Numsenske Famille takker jeg tienstlig. Naar jeg med Bibliothequet bliver færdig, skall jeg vedderlegge det med et og andet curieux, som deris artige Søn vel paatager sig at befordre, af hvilken jeg haaber, at Deris Velærværdighed med Tiiden finder meere Aere og Fornøyelse, end de fleeste Unge Mennisker i disse Tiider bringer deris Forældre hiem. Han mælder vel og uden all Tvifl de nova, som her i Byen forefalder, hvoriblandt det nyeste nu er, at Justitz Raad Bussing endelig i sit Borgemester Embede bliver confirmered. Men Politimesterens Skiæbne er endnu usikker. Jeg kand letteligen begribe, at Hr. Etats Raad Rostgaard baade ugierne mistede sit Ampt og nødig der mistes. Saasom det er lett at befatte, at han var bedre Amptmand end Translateur, og at hans Formand og Eftermand vel aldrig blive ham lige. Men mand faar tænke: Jam nova progenies cælo descendit ab alto. Og tilmed,

saa har mand ey kundet skrue Kragerup[1]) ned til Antworschou, derfor maatte Kragerups Hosbonde forfløttes nærmere til Kragerup, for ey at lade Fruen lenger saa alleene.

Jeg er med oprigtigst Ergifvenhed og en hiertelig Hilsen til Deris dydigste Kiæriste og Famille

Velærværdige og Hoylærde
Hoyt-ærede Herr Provstes
tienstskyldigste Tiener
A. Hojer.

Kiøbh. d. 13. Jan.
1731.

Orig. (uden Udskrift) i Univ.-Bibl, Addit. 175 Fol.

26.

Hojer til fhv. Biskop Deichman i Christiania.

Hoyædle og Hoyærværdige
Hoystærede Herr Conferentz Raad og Biscop!

Saa lidet som jeg hafde tenkt, nu ved denne forandrede Tiid[2]), at incommodere Deris Hoyærværdighed med en Correspondence, der imellem Os snart for 2 Aar har cesseret, og maaskee kunde blive Os begge, om ikke til prejudice, dog til ingen Nytte; saa tvinger Hr. Etats Raad Nobels uforskyldte hadefulde Forehavende imod mig dog mit Sind til at skrive, i den visse Tilliid, at M H. Conferentz Raad med sædvanlig Oprigtighed og oprigtig Godhed tiener mig derudi, saaviit han kand, baade i Henseende til Beviisligheder (om deraf nogle kunde hos Dem findes) som til Oplysning og Raadføring, som jeg stedse med all Takke skall erkiende.

Sagen er kortelig denne. Da jeg for 10 Aar siden,

[1]) D. e. Krogerup.
[2]) Biskop Deichman var bleven afsat i Slutningen af Novbr. 1730. Han døde 17. April 1731.

1721, blef Matricul Commissions Secretaire, forskød den gode Mand mig til første Indrettelse 200 Rd. imod min Revers; siden den Tiid har jeg haft mange af hans privat Commissioner og løbende Regninger, som er gaaen imellem Os, og hvoraf han uden all Tvifl maae have i det mindste conservered Gienparterne. I hvilke Regnskaber disse 200 Rd. ere indtrokne. For all denne Umage og mange Fortrædeligheder har han i all den Tiid gived mig frivilligen, og uden at jeg det begiærte, i Guld 60 Rd., og omtrent for 40 Rd. gl. Sølf, som han tildeels paanødte mig a° 1723 i en Tiid, han gierne hafde paanødt mig endnu NB meere. Men da han med Eidswold og Nannestads Kierker var forlegen, og deres Hoyærværdighed kiøbte dem af ham, lofvede han mig for min Umage Overskudet, og handlede derom med mig i atskillige Missiver. Saaledes stoed det vel nok, indtil Matricul Commissionen 1724 blef ophæved. Hvor han da søgte at hefne sig paa mig og fleere, og derfor begyndte med disse prætensioner, som Etats Raad Reitzer effter hans Begiæring berettede mig, og fik det Svar, som rett var. Sagen blef da saa afgiordt, at jeg skulde hielpe ham med 600 Rd imod hans reene Obligation, og saa alleting være død og afgiordt. Min første Revers paa de 200 Rd. sagde han at være ikke til, og desuden ved vores mellem lobende Regnskaber liquideret, og jeg ventede nu at have Fred paa den Side. Men 3 Aar dereffter, som var 1728, da jeg opsagde mit Capital, blef han atter uroelig, og truede at vilde føre alle disse hans Prætensioner ud imod mig, om han end intet derved kunde vinde, dog alleene for at denigrere mig, hvorom jeg læste hans Brefve i en og andens Hænder. Hans Correspondent herpaa Stædet, Commissariats Skriver Platow, gik da imellem os, og Sagen blef saaledes afhandlet, at jeg skulde lade Renterne falde, derimod skulde han betale Capitalen, og all Prætension og Paaanke paa begge Sider være død

og til ævig Tid annullered. Hvorover jeg og fik i en Missive hans Haand. Derpaa kom den ulyksalige Brand, som skilde mig ved alle mine Correspondentzer, saa at jeg nu ikke har et blad af alt, hvad med mig for den Tiid af nogen Dansk eller Norsk Mand er correspondered, og de siden den Tiid imellem Os og andre vexlede Breve har væred af saa ringe Importance, at jeg dem alle strax har brendt og cassered, og ikke eyer en Bogstav af slige Ting, uden hvad siden Hojstsal. Kongens Død mig er tilskrefven. Det første Bref af Nobell siden denne Dødsfald er det herhos sub Nr. 1, og da jeg hverken hafde Lyst eller Aarsag til at svare noget derpaa, for ey at entrere skrifftlig i nogen Materie, som paa meere end en Maade kunde af malitieuse Øyne ilde udtolkes, saa paa fuldte det andet sub Nr. 2 nesten et fierding aar dereffter, og hvad jeg dertil har svared, viiser Nr. 3, hvortil jeg ey andet kand foye, end alleene, at han til en vis Procurator her i Byen har anbudet Sagen, med den Forsikring, at han vil giøre alt optenkeligt at ruinere mig, saavelsom Deres Hoyærværdighed (endskiønt jeg ikke veed, hvori eller hvorfore) og at han vil drive det saa viit, som han kand.

Ihvorvel jeg nu har en goed Samvittighed, alldeelis intet at være ham skyldig, ey heller at have forskyldt ont om den gode Mand, saa er dog min Ulykke, at alle mine Papiirer er brændte. Og som han derom formodentlig maae være informered, saa kand det hende sig, at han drister derpaa. Derimod venter jeg, at Deris Hoyærværdighed kand have, om ikke alle mine particulier Breve, dog alt hvad de Norske Forretninger og Eidswolds samt Nannestads Kirke Kiøb etc. angaaer, conservered. Og det er i denne Henseende, at jeg udbeder mig den Godhed, at give mig nogen Avertissement, hvad jeg in Casum Necessitatis til Sagens og Sandheds Oplysning sampt mit Forsvar af Eders Hoyærværdighed kunde og maatte ud-

bede mig og forvente, hvilken Tieniste imod mig er dis større, da jeg sancte kand contestere, at min Ihukommelse siden et Aar saaledis har aftaget, at jeg nesten ikke veed at erindre mig det mindste omstændeligt af alt, hvad i Norske Matricul- og Commissions Sager er passered. Jeg er derimod med skyldigst Tilønskning af all timelig og ævig Velsignelse og en bestandig Consideration og Ærbødighed

Hoyædle og Hoyærværdige
H. Conferentz Raads og Biscops
ydmygste tiener
Kiøb. d. 2. Marts 1726. A. Hojer.

Deres Hoyærværdigheds Svar udbeder jeg mig enten under H. Cancellie Raad Raskes eller Conrectoris Vestri eller her i Byen under Raadmand Niels Hendrichsens Couvert [1]).

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania
Vedlagt findes følgende Afskrifter:

Nr. 1.

Etats-Raht Nobels Skrivelse til mig, dat. Sandholt d. 12. Oct. 1730.

Voris allernaadigste Konge er udi denne Nat ved Døden afgangen. Gud glæde hans Siel udi Guds Rige. Af indlagde, som nu udi dette moment andkom, seer de det meere, hvilket jeg ikke har kundet undlade dennem at communicere, saa og derhos begiære, at de min Sag til det Bedste vilde behage at recommendere, saasom der nu snart skal gaae Domb der udi Jeg haaber forderligst, om Gud vil, at være hos dennem, saasom jeg ynsker gierne at tale noged magtpaaliggende med dend

[1]) Aarsagen til denne Begjæring var naturligvis, at Hojer frygtede for, at Brevet skulde blive aabnet paa Posthuset.

gode Deichmann, førend vor Herre kalder mig herfra, hvorom videre, naar vi vedtales. Imidlertid er jeg stedze med all consideration etc.

Nr. 2.

Dend anden Skrivelse til mig, dat. Sandholt d. 2. Febr. 1731.

Wed dette skal jeg endnu, som tilform, bede M Hr Justice Raad, at Dee udi mindelighed og uden videre ophold vilde betale mig det, Dee til mig er skyldig, saasom mine Vilkaar nu ikke tillader det, at lade mine Penge saaledes lengere hendstaae. Udi deris sidste af d. 26de May 1725 begierer Dee, at jeg over denne min Fordring vilde giøre dennem nogen nærmere eclaircissement, da dog min Reigning tilforn ved Hr. Stift Amptmand Reitzer var dennem andviist. Dersom Hr. Justice Raad endnu skulle behøve noged videre, da vil jeg først henviise dennem til deris Revers af 24de 8br 1721, hvoreffter dee blev mig skyldig 200 rdr, og siden hvad meere mig kom til gode ved deris afreigning, som blev dennem extradered her paa Sandholt. Og naar Dee nu lægger dette der til, som Dee udi Deris Skrivelse af 25de 7br og 23de 8br 1723 melder at have faaed paa mine Veigne for Nannestad, Eidswolde og Rommedahls Kirker etc. og endelig det meere, De hos mig uden Betaling og ringeste Vederlaug har bekommed, ja end og det De udi Deris Brev forpligter sig til at betale til Bonevie og Løyth, da beløber det sig tilsammen, Renterne ubereigned, over en 800 rdr. Jeg skulde formoede, at Deris Samvittighed ikke skulle ville tillade Dennem, at jeg, som har væred et ringe Middel til Deris Opkomst, og i andre Maader giort Dennem, som hvær Mand veed, saa store Tienester, og der imod icke andet seed af Dennem, end det, som jeg denne Gang icke vil repetere, icke skulle ville tillade Dennem det, siger jeg, at jeg saaleedes skulle miste mine Penge for intet. Dersom M Hr Justice-Raad derfore, nu paa denne min venlige Begiering, uden videre U-mage og Bekostning, vil betale mig mine Penge udi mindelighed, da skal alle Ting imellem os være vel, og vil jeg

da efftergive Renterne; hvis ikke, da skal dette mit Bud være som u-giort. Herpaa udbeder jeg mig ved nærværende Mr Klogh deris udførlige Svar, paa det jeg dereffter maa vide at tage mine Messürer, der i det øvrige med al Consideration er etc.

Nr. 3.

Mit Svar herpaa, dat. Kiøbenhavn d. 8. Febr. 1731.

Saa uforventet som min Herr Etats-Raads seeniste af 2den hujus var mig, saa lidet kand jeg troe, at de dend Tiid, da det er skreven, maae have erindret sig baade de rette og sande Omstændigheder af de deri ommældte Poster, saa og hvad de derom saavel tilforne, som isærdelished for et par Aar ved Monsr Platous Mellemhandling sluttede, da alt paa alle Sider blef afhandlet, og jeg mistede Renterne af den i Hænde havende Obligation. Jeg har endnu en alt for god Tanke og Tillid til Velbaarne Herres Rettsindighed, end at jeg kunde persuadere mig til, at De vilde handle imod Deres Ord og Løffte, om der end aldrig var enten Vidner eller Beviis paa, langt mindre at vilde maaskee profitere af disse Tiders Apparence og tænke, at det var lætt at træde paa et nedreven Gierde. De veed self best i Deres eegen Samvittighed og for Gud, om jeg er den ringeste Skilling af det, som de nu æsker, skyldig, og om det icke altsammen er tildeels betalt, tildeels mig af Deres Velbaarenhed frivilligen foræred i den Tiid, jeg hafde den Ære at staae under Dem som Deris subaltern, og hafde Leilighed ved Deres particuliere affaires at tiene Dem, uden enten at giøre min Konge eller min Pligt imod; ja hvilket meere er, om ikke alt dette er længe siden afhandlet. Paa min Side vidner min Samvittighed med mig, at jeg aldrig har fortient ondt af Deres Velbaarenhed, men heller for Deres Skyld taalt og lidet mere, end de enten har nogen Tiid faaed at viide, eller kand troe. Jeg meener at have væred en Ven og langt meere en Velyndere det pligtig, hvilken jeg aldrig har nægted at have giort de første Forslag til at bringe mig i vor Hoystsalige Konges Tieneste. Men jeg kand saa meget des mindre indbilde mig, at min Herr

Etats-Raad kand finde Behag i at paaføre mig Fortræd uden Aarsag, og i Ting, som han intet kand med Foye vinde ved, allerheldst i en Tiid, hvor det bliver ingen af Os saa lætt at tiene hinanden, som at sværte, og hvor det er sandelig lige saavel min Herr Etats-Raads som mit Beste, at viise Verden, at mand uden rætt Aarsage har holden os for uærlige og remuante Mænd Vidste jeg at være Dem noget rættmæssig skyldig, skulde jeg icke vegre mig i at see dem fornoyed, og om De endnu meener, at kunde med Rætte for Gud og Mennisker have nogen Prætension paa mig, saa er jeg overbødig, at underkaste Sagen hvad for ærlige Mænds Arbitrage, som min Herr Etats Raad kand holde for uparthiiske og redelige Mænd. Hvilket er alt, hvad jeg for denne Gang kand sige. Undtagen at jeg beder at betænke, at vi begge, De for Alderdom, og jeg for stoer Svagheds Skyld, ey veed, hvor snart vi indkaldes for dend Dommere, som vil æske et andet Regnskab af os, og at i det mindste jeg intet høyere ønsker end at møde der uden at efflerlade mig noget Menniskes Uvenskab, som mig kunde være til en Byrde. Paa den Regnskabs Dag tenker jeg nu en lang Tiid, og vil glæde mig, om jeg kand blive værdig, der at vinde min Sag. Vil mit Sinds Roelighed mig da i Verden ey forundes, og jeg imod min Forhaabning nødes til at forsvare mig for nogen Rætt, saa faaer jeg da afvarte det med et frit Mod, og i den visse Forhaabning, at Gud skal bevare mig at giøre Uræt, om jeg dend end skulde lide. Jeg er etc.

18.

Hojer til Professor Hans Gram.

Monsieur

L'amitié, que Vous m'avez toujours porté, me donne la hardiesse, de Vous prier avec toute la consideration imaginable, de me la continuer en toutes les occasions, ou Vous savez, Monsieur, que Vos bons offices me pourroient rendre plus de services, et plus affirmer ma fortune,

que tout le reste de mes anciens amis. Le bruit est, que le Préside d'Altona soit vacant par la demission de Son Excellence de Rew(entlow)[1]). Si cela est, Vous me ferez le plus essentiel service du monde, de supplier Son Excellence Monseig^{r} de Plesse de ma part, de m'y recommander. Vous etez presque le seul, Monsieur, qui sçache ce que s'est ladessus passè il y a queque mois, et que Son Excellence m'y auroit bien voulu placer, si Monsr le Comte s'avoit alors voulu defaire de cette charge. Si je l'obtiens, je Vous en aurai toujours une obligation infinie, et je Vous proteste, que je Vous honorerai toujours comme celui, qui m'a rendu le plus content homme du Royaume. Le porteur de celle-cy a ordre de faire vne requête en mon nom, si Vous l'ordonnez, mais comme il n'en sçait rien du contenu, je Vous supplie de luy en dire la substance. J'espère moy meme de Vous pouvoir assurer de mes respects en 12 jours, si ma santé tres delabrée, et sur tout vne oppression de la poitrine me permets de partir, comme je l'espère. En attendant je vous prie, de me croire avec toute la consideration imaginable

Monsieur

Votre tres humble et tres

l'Apenrade ce 10 d'Oct. 1731. obeissant serviteur

A. Hojer.

Il y a ici vn bruit, comme si la Reyne A. S. a Clausholm commençoit a etre hydropique. Si cela est, les svites ne manqueront pas a se manifester.

Orig. (uden Udskrift) i Univ.-Bibl., Addit. 175 Fol.

---

[1]) Grev Christian Ditlev R. var en Halvbroder til Enkedronning Anna Sofie, der omtales i Efterskriften til Brevet.

51.

Hojer til Kong Christian VI.

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster
Allergnädigster Erb König und Herr.

Ewrer Königlichen Majestät allergnädigsten Befehl vom 28. Septembris habe ich nach meiner Heimkunfft am 22. Octobris darauf vorgefunden und mit allerunterthänigstem Respect erbrochen; auch sofort in allerunterthänigster Gelebung desselben angefangen alle meine von mehr als 15 Jahren her gesammlete Papieren Stück vor Stück durch zu gehen, damit ja nichts, so unter allerhöchstgemeldter Königlichen Ordre begriffen, von mir übergangen oder zurückgelassen werden mögte. Wie ich denn alles Ewrer Königlichen Majestat allergnädigstem Willen gemäsz, wie es meine allerunterthänigste Pflichten erfodern, treulich ein- und abliefern werde.

Allein, Allergnädigster König und Herr! da Ewrer Königlichen Majestät angestammete Groszmuth und weltgepriesene Gnade mir die allerunterthänigste Zuversicht giebt, dass Ewrer Majestæt allergnädigste Intention hierunter und insonderheit unter der mir zugleich anbefohlenen Eydlichen Versicherung auf nichts anders als die Sicherheit Dero archivalischen Papiere, und dass davon nie keine Copeyen in frembden Hände gerathen mögten. keines weges aber auf die Beschwehrung meines Gewissens itzo oder künfftig gehen oder abziehlen könne: So werffe mich hiemit in allerniedrigster Demuth vor Dero Füssen nieder allerunterthänigst bittend

1. Weil die bey mir annoch verhandene Concepten der Regierungs-Geschichte Seiner bey Gott ruhenden Hochstsehligsten Majestät eigentlich nur Kladden sind, welche fast auf allen Seyten corrigirt und maculirt seyn müssen; die mundirte Copeyen aber, so wie der Hochst-

sehlige König sie vorher selbst allergnädigst durchgesehen und sich vorlesen lassen, im Cantzeley Archivo sich finden: folglich diese von mir allerunterthänigst einzuliefernde Concepte von keinem weitern Nutzen seyn können, als die Archive aufzufüllen, und der Posterität zum Spectacul zu dienen. Dass Ewre Königliche Majestät in solcher Betracht allergnädigst verstatten, dass solche an sich gantz unnütze Concepten auf der Cantzeley in meiner Gegenwart mögen verbrannt werden.

2. Da ein Eyd eine schwehre Geistliche Tortur ist, deren Wirckung bey niedergeschlagenen Gemüthern und in bedrängten Umständen gar leicht durch Erregung auch noch so ungegrundeter Scrupel dem Gewissen zu einer unerträglichen Marter werden kan; so flehe Ewre Konigliche Majestät hiedurch allerfussfälligst an aus folgenden wahrhafften Considerationen den mir anbefohlenen Eyd solcher gestalt allergnädigst zu moderiren, dass derselbe, so viel die habende Copeyen oder Extracte betrifft, mein Gewissen weder itzo noch ins künfftige und am wenigsten in der Stunde der Anfechtung beunruhigen könne.

Ich habe, allergnädigster König und Herr! von denen mir aus Ewrer Majestät Archiven gereichten Scripturen weder nöthig gehabt noch Geld und Zeit daran wenden wollen andre Dinge zu copiiren als diejenigen, deren Inhalt mir sofort gewiesen, dass ich sie im Verfolg der Geschichte öffters würde nöthig haben. Auszer dass ich einige Patenten und dergleichen zu jedermanns Kundschafft destinirte und blosz die Justitz und Policey der Königl[a] differenten Lande angehende Dinge, wie auch zuweilen die geschehenen Promotiones annotiren lassen.

Von diesen meinen Copeyen ist mir bey dem unglücklichen Brande 1728, da mein Quartier mit verbrannte, nicht allein vieles verlohren gegangen, sondern was noch übrig geblieben, muste ich in Säcken und alten Kasten, so gut

ich konnte, wegbringen lassen; und konnte vor nichts weiter sorgen, als dass die aus den Königlichen Archiven habende Sachen wohl conservirt wurden; davon auch hoffendlich nichts abhanden gekommen.

Durch dieses Unglück ist mir nunmehro unmöglich gewiss zu sagen, ob ich diese oder jene annoch conservirte Copeyen und Nachrichten aus den Archivalibus copiiret, oder sonst hin und wieder vor mein Geld oder bey guten Freunden erhalten habe. Daher ich alles und jedes, so nach Ewrer Königlichen Majestät allergnädigsten Intention und der Natur der Sachen billig geheim oder nicht in andern Händen zu lassen ich begreiffe, von mir allerunterthanigst wird abgeliefert werden; wenn ich gleich annoch zweifele, ob ich solche Abschrifft aus Ewrer Majestat Cantzeleyen oder Archiven erhalten habe, oder nicht?

Und also allerunterthänigst bitte und hoffe, dass Ewre Majestät den mir anbefohlenen Eyd blosz auf diejenige Copeyen, Extracte und Briefschafften allergnädigst werden verstanden und extendirt haben, so Ewrer Majestät oder dero Glorwürdigsten Herrn Vaters geheim zuhaltende Affaires, welche Ihrer Natur nach nicht an andre propalirt werden müssen, angehen, und aus denen Königl^en: Cantzleyen und Archiven zu der mir anbefohlen gewesenen Historischen Arbeit auf allerhöchsten Königlichen Befehl mir communicirt sind; Dergleichen ich mit aller ersinnlichen Treue und mit der eydlichen wahrhafften Versicherung nichts davon in Copia oder Extracto, so mir wissend, vorsetzlicher Weyse zurück behalten zu haben, allerunterthänigst abliefern werde.

Ich getröste mich um so viel mehr einer allergnädigsten Erhörung in diesem Stück, je weniger es zu Ewrer Majestät wahren Diensten gereichen könnte, wenn mein Gewissen mich dereinst über einen Eyd quählen sollte,

dessen Sinn und genaue Gräntzen ich nicht deutlich genug könnte eingenommen haben.

Sollten endlich einige, die mich nicht recht kennen, Ewrer Majestät eine nachtheilige Idèe von meiner Treue in Verwahrung der Königlichen Archivalium beygebracht haben; so weisz ich in einem so schmertzlichen Unglück zu niemand als Ewrer Majestät eignen allerhöchsten Clemence und angebohrnen Æquanimité meine Zuflucht zu nehmen und allerfussfälligst zubitten, dass Ewre Majestät 1. von dero betrauten Cantzelley Bedienten, insonderheit dem H: Ober Secretaire von Hagen, einen pflichtmäszigen Rapport von meiner Vorsichtigkeit und Vorsorge vor die Königlichen Scripturen und Archive allergnädigst fodern; und 2. dabey in allerhuldreichste Consideration ziehen wollen, wie eifrig ich anno 1723 und nach her die Zerstreuung und Vermoderung der Gottorffischen so wohl gemeinschafftlichen als Hertzoglichen besondern Archiven beklaget und durch wiederholte in der Königlichen Teutschen Cantzeley vielleicht noch befindliche Vorstellungen so wohl an Seine Höchstsehligste Königliche Majestät selbst als an den damahligen H: Gros Cantzler so viel erwircket, dass wenigstens dem gewesenen Hertzoglichen Bettmeister die fernere Aufsicht, deren vielleicht andre mögen gemissbrauchtet haben, nicht anvertrauet worden[1]). Wie auch 3. dass ich aus allerunterthänigsten Eyffer vor die Königliche Gerechtsahme und Completirung der Archive zu mehrmahlen Original Archivalia, die ich vor mein Geld oder sonst kan bekommen haben, freywillig in die Königliche Archive eingebracht. Worunter mir itzo noch das Original protocoll der mit den Schweden über das Bornhollmische Æquivalent anno 1661 und 1662 gehabten Negociationen beyfällt; welches ich nebst verschiedenen

[1]) Se foran, navnlig Nr. 19 og 40.

Original Scripturen, so die Schwedischen Commissarii unterzeichnet und gesiegelt hatten, der Königlichen Teutschen Cantzeley eingeliefert habe.

In diesem aller unterthänigstem getreuen Eyffer werde ich auch noch fernerhin, was mir aus privat händen von Originalibus zukommen kan, in Ewrer Majestät Archive einzubringen suchen; in der allerunterthänigsten Hofnung, Ewre Königliche Majestät werden aus solchen obgleich allergeringsten Proben ein Merckmahl meines pflichtmäszigen getreuen Eiffers allergnädigst schöpfen und Sich solchen in Königlicher allerhöchsten Hulde gefallen lassen. Von welcher alleine ich das in dieser Zeitlichkeit eintzig ersehnte Glück erhoffe, meine übrige Lebens Zeit zu Dero Diensten und in Genuss Dero unschätzbahren Königlichen Gnade hinbringen zu mögen. Zu welcher ich mich in allerniedrigster Submission empfehle und mit der allertiefesten Veneration und allergetreuestem eifrigen Gehorsahm biss an mein Ende verharre

Allerdurchlauchtigster Groszmächtigster König
Allergnädigster Souverain
Ewrer Königlichen Majestät
allerunterthänigster treugehorsahmster Knecht

Copenh: d: 13. Nov: 1731. A. Hojer.

Original i Rigsarkivet. Vedlagt findes:

1. En Kancelliextrakt af ovenstaaende Skrivelse. Den begynder med følgende Ord: »Der Justitz-Rath und ehemalige Historiographus Høyer berichtet« (etc.).

2. Et Brev fra Geh.-Raad Th. B. v. Jessen (dat. Nienhoff 17. Aug. 1731) til Kongen, hvori det bl. a. omtales, at Hojer havde haft en Del af Jessens Papirer til Laans ved Udarbejdelsen af sit Værk angaaende Fred. IV's Historie.

Hertil kan føjes, at en af A. Hojer under 31. Aug. 1723

undertegnet Designation over 23 Arkivstykker modtagne fra Geh.-Raad v. Jessen, har følgende senere egenhændige Paategning:

Die von des sehl. Herrn Geheimten Raths von Jessen Excellence empfangenen Papiere werden hiebey, nach der an Ihn damahls ausgestellten, und der Köntgl[n] Teutschen Cantzeley darauf von Ihm selbst zugefertigten Designation unterthänig abgeliefert. Weil aber die darin specificirte Briefe . . . (6 af Numerne nævnes) hiebey fehlen; welche besorglich in dem unglücklichen Brand 1728 mit andern meinen in der Confusion nicht geretteten Sachen müssen verbrannt seyn, weil ich sie nach solcher Zeit nie wieder gesehen. So erklähre und versichere ich hiedurch in allerunterthänigster Gelebung der Königl[n] allergnädigsten Ordre vom 28 Sept. a. c., dass ich alle vom sehl. Geh. Rath Jessen mir communicirte und auf Königl[n] allergnädigsten Befehl damahls empfangene Papieren, so viel ich davon annoch habe, oder nach dem Brande finden können, treulich ausgeliefert, und von dem fehlenden kein Blatt bey mir weder in Originali noch Copia übrig, auch mir nicht bewust sey, dass selbige nach dem Brande unter meinen Sachen sich jemahls gefunden haben. So wahr mir Gott helfe und sein heiliges Wort.

Copenh. d. 8 Nov. 1731. A. Hojer.

52.

Hojer til Professor Hans Gram.

Monsieur.

Voila les 3 Manuscripts, que je Vous dois, Monsieur. Le quatrieme concernant les Acta d'Erich Mendwed Vous sera rendu demain ou apresdemain par moy meme, au lieu de l'auction. En attendant je Vous suis tres obligé de la communication. Si Vous m'avez queque chose a ordonner au nom de S. Exc.[1]) sur la matiere, dont nous

[1]) C. A. v. Plessen.

parlames hier, je l'attends avec le respect, que je dois à Son Excellence, et avec vne consideration particuliere pour Vous, Monsieur, etant tres parfaitement Votre

tres humble et tres obeissant Serviteur

de chez moy ce 24 du Fevr. 1732. A. Hojer.

Udskrift: Pour Monsr le Conseiller de Justice Gramm, a son logis.

Orig. i Univ.-Bibl., Addit. 175 Fol.

53.

Hojer til Magister Holger Olivarius.

Velærværdige og Hoylærde
Hojtærede Herr Provst.

Mangel paa god Lejlighed bragte mig først til, at udsætte min skyldige Taksigelse for deres Velærværdigheds beærede Skrivelse; og siden er, som det pleyer at skee, en dag gaaed bort efter den anden, indtil jeg nu ved denne forefaldne Lejlighed, som deres Kiære Sønner mig beretter, griber til Pennen. Jeg bør allerfremmerst med et oprigtigt Hierte erkiende deres Velærværdigheds Venskab, som giør, at De vil erindre sig en gammel omendskiønt nu af andre forglemt Ven, og ønske mig den Velsignelse og Velstand, som saa mange andre mig har misundt, og mig dog ey uden Guds Tilladelse kand betage. Samme Fader over os alle vilde og tage hojtærede Ven med heele anseelige Familie i sin naadige Varetægt og Beskiærmelse, og lade dette og alle følgende Aar bringe dem daglig nye Naader og Velsignelser fra hans Haand, som ey kand andet end giøre os gott. I særdeleshed vilde han lade deris tiltagende Aar være prydet med all den Krafft, Styrke og Glæde, som han self kand finde sine Børn tienlig. Saa er jeg vis paa, at De og oplefver

Ære og Fornøyelse af deres kiære Sønner, og at alle deris Venner finder 100de Aarsager med Dem at takke vores altiid gode Gud.

Med min Tilstand er jeg af mange og helst saadanne aarsager, som heller føles end skrives, meget vel fornøyed, og finder mig langt roeligere og lyksaligere end mange, som dog meene at have Lykken i alt til Tieniste.

Rex est, qui metuit nihil,
Rex est, quique cupit nihil.
Mens regnum bona possidet.

Jeg skall og af denne Aarsag aldrig ønske mig nogen Promotion, efterdj jeg noksom seer, quam lubrico stent omnia passu, og bliver det Tids nok, at plage sig dermed, naar det en engang tilbydes, som alle de vel maae i sin Tiid formode, som nyde Pension af Kongens Cassa, og dermed gierne vilde lade sig nøye.

Til Frue Provstinden og deris beærede Familie min ærbødig Hilsen. Jeg er med all Velstands hiertelige Ønske uforanderlig

Deres Velærværdigheds
tienstergivenste Tiener
Kiøbenh. d. 22. Febr. 1733. A. Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i Univ.-Bibl., Addit. 175 Fol.

54.

Hojer til Carl Deichmann i Christiania.

Velædle og Velbr
Høyst-ærede Herr Cancelie-Raad

Det er en af de glædeligste Tidender, som i disse Conjuncturer af mig fra Norge kunde forventes, at Hans Majestæt allernaadigst har distinguered min Herr Cancellie Raad baade med det honorable Sæde i Oberhofrætten,

saa og med en saa distinguered Character [1]). Jeg gratulerer til begge disse Kongelige Naades Teign af Hiertet, og saa meget meere oprigtig, efterdi jeg forhaaber, at dette er en ønskelig Begyndelse til, at see Deres sal. Herr Faders, min fordum venerable Velynderes, Naufn og Famille med Tiden igien saa meget ophøyed, som nogle har glædt sig ved at træde dem under Fødderne, endog baade uden self at have dertil nogen Aarsag, saa og uden at kunde allegere anden raison, end odia præteriti temporis.

Maatte jeg hos min Hojst-ærede Herr Cancellie Raad udbede mig noget, skulde det være det samme Venskab, som Deres sal. Herr Fader og mig har været imellem, som jeg paa min Side med all Oprigtighed skall cultivere. Glæde skall det mig inderlig, om Deris Huus iligemaade har naaet den forrige Frihed paa deris Saugbrug, som en Ven mig berætter, dog uden at viide ræt Beskaffenheden, saa og om min Herr Cancellie Raad vilde behage at unde mig ved Lejlighed nogen Information om, ved hvem og paa hvad Stæd Hans Majestæt allernaadigst behagede at lade denne sin Naade dem kundgiøre. Thi hvem den kand have udvirket, meener jeg af det, som mig her endog for Oprejsen til Norge var bekjendt, at kunde giette. Jeg skall igien i alt, hvad der er i min Formue, søge at tiene Dem og Deris, og stedse at viise mig med oprigtigst Consideration

Velædle og Velb^r Herr Cancellie Raads
tienstskyldigste Tjener
A. Hojer.

Min Respect til Deres Frue Mama og min skyldigst Hilsen til Deres Herre Broder og H. Cancellie Raad Rasch.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. Brevet, der er udateret, maa være fra 1733.

---

[1]) Som Kancelliraad.

55.

Hojer til Rektor J. Rasch i Christiania.

Velædle og Velb[r]
Hoj-ærede Herr Cantzelie Raad.

Det Venskab, som min Herr Cantzelie Raad alletiider har beteed mig, og som ved min sidste Forflyttelse herfra til Ober Gerichtet i Gottorp[1]) var bleven mig som et ubrugeligt Liggendefæ, vil nu vorde mig ey mere kiært, men vel meere fordeelagtigt end tilforne, da det har behaget Kongen, som Cher Ami vel allereede er bekiendt, at kalde mig igien fra Regiæringen i Gottorp til den nye Professioni Juris Naturæ, Gentium et Publici, nec non Philosophiæ Moralis her ved Universitætit, og derhos at paalegge mig atskillige andre Forretninger, som ellers denne Profession ey vedkommer. Saalidet som jeg kunde vente, mindre ønske denne Forandring, hvorved jeg i det mindste i Agrements taber usigelig meget, og alldeelis intet vinder, uden større Møje, og maaskee fleere Misundere, saa roelig er jeg nu i mit Sind, effterdi jeg seer,

---

[1]) At Hojer har været ansat i Overretten paa Gottorp, synes hidtil at være undgaaet vore Personal- og Litterærhistorikeres Opmærksomhed. Kun J. Møller har (Mnemosyne IV, 114) følgende udaterede Notits fra Christian VI's egen Haand: »Hojer skal have et Brevet paa at ascendere i Overretten i Slesvig til Sportler, saa snart en afgaar, der nu har dem«. I Statskalenderen 1735 (men kun i denne ene Aargang) anføres blandt Medlemmerne af »das Ober-Gericht zu Gottorf«: »Herr Andreas Höjer, Justitz-Raht«. 1735 var han imidlertid ikke mere Medlem af Retten, da han under 2. Decbr. 1734 var beskikket til Professor juris ved Kjøbenhavns Universitet. Men Statskalenderen var afsluttet før hans Udnævnelse. Af Statsregnskaberne fremgaar, at han ikke nød nogen særlig Løn af Staten som Medlem af Overretten, uden for saa vidt som han fremdeles oppebar den hajm 1730 tillagte Pension paa 500 Rdl. — Om han er naaet til at oppebære Sportler efter Christian VI's ovenanførte Tilsagn, vide vi ikke.

at det ey kommer fra mig eller noget Menniske, men alleene fra den Haand, som alleene dirigerer alleting og følgelig og alleene kand see forud, hvorfore hans Viisdom dem saaledes dirigerer. Jeg haaber, Cher Ami, at De paa lige Maade anseer denne min avanture, og tager deri den Deel, som en Ven tager i hans Vens Velstand. Min Herr Cantzelie Raad kand heraf give mig en for mig important Prøve, om han kunde give mig et got Forslag, hvorledis de til min Profession liggende Tiender i Hedemarcken, nemlig Leutens, Stanges og Rommedals Præste Gield, best kunde udbringes. I den sidste Forpagtning, som nu er expirered, har de staaet for 922 Rd, hvorfor Mogens Theist dem haver hafft. I den Nye Matricul er Leuten i alle 3 Tiender anslagen til 580 Rd. 19 ß. Stange til 1472 Rd. 92 ß og Rommedalen til 647 Rd. 61 ß, som giør for alle 3 Tiender 2700 Rd. 76 ß, og Sogne Præsten her ved Nicolai Menighed H. Niels Dorph forsikrer, at Allmuen dem gierne self for de 922 Rd. skulde beholde og isteden for Caution betale et Aar forud, hvorover jeg meener, at jeg intet, idetmindste paa forrige Summ, burde tabe. Imidlertiid, da Universitætet, førend jeg nu har faaet Professionen, har anstillet Auctionerne her neden, er der saa got som ingen Bud skeet. Jeg meener nu, at lade dem enten in loco eller dog i Christiania opbyde, og det er til den Ende jeg udbeder mig kiære Vens Raadførelse, hvorledes det best kan skee, og hvad jeg effter Stædernes og Tidernes Lejlighed deraf kand vente.

Hvori jeg igjen kand være til tieniste, det skall alletiider med Glæde skee af den som oprigtig lefver

Velædle og Velb• Hrr Cantzelie Raads
ergivenste Tiener
A. Hojer.

Min skyldig Hilsen til
H. Cancelie Raad Deichmann
og hans beærede Famille.
Kiøb. d. 11. Dec. 1734.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling).

56.

Hojer til Rektor J. Rasch i Christiania.

Velædle og Velb^e
Hojt-ærede Herr Cantzelie Raad!

Siden mit seeniste finder jeg mig med 2de af min Herr Cantzelie Raads kiærkommene beæred, hvoraf det første ved min nye tieneres forseelse paa Posthuuset ey i rætte tiid blef afhented. Jeg takker ydmygst for den deel, cher Ami behager at tage i mine Avantures, og for hans forsikring om hans bestandige Venskab, som paa min Side aldrig skall altereres. Mr. Storm har jeg ey seeit, hvorfore jeg intet om ham mælder.

Hvad min Tiende angaaer, da forlanger jeg alldeeles ikke, at den mig skall forud betales, men refererede alleene, hvad Herr Dorph her skall have berættet til Bispen. Jeg under den helst Allmuen, ceteris paribus, men imod god Caution, som mine opsendte Conditioner udviiser. Denne Gang sender jeg en viidere Copie af Rente Cammerets Rescript saa og Bref til mig, som jeg meener, at med Nytte kunde paa Auctions Stædet oplæses: Saa skall og en liden Instruction for Auctions Directeuren følge, om jeg dermed kand blive færdig. Thi Posten er mig idag temmelig knap.

Herr Berghopmand Schubart har faaet 700 Rd. Tillæg af Kongen, som noksom viiser, hvad Reflexion Hans Majestæt giør paa Berg Væsenet. Dette giver mig Anledning at tænke, om ingen af Messrs Deichmann sig til Berg-Verks Væsenet viidere skulde vilde applicere, hvori de hafde saa gode fundamenta? De er i Stand at poussere sig derved i Tiide[n], meere end andre, og jeg tvifler ey paa, at Kongen lod maaskee endnu een habil Person paa sine Bekostninger rejse igjennem Sverig, saa vel som

andre Stæder, for at see og lære deres Berg-Oeconomie. Men det er alleene mine Tanker.

Vi venter i næste Uge her de Hamborgiske Deputerede, for at see, om vores Fred kand sluttes førend Kayserens med Frankriig, og jeg haaber, at det med os skall gaae bedre end med den allmindelige Fred, som jeg ey har synderlige Tanker om.

Jeg maae afbryde med Forsikring af all Consideration og Ergifvenhed forblifvende stedse

Velædle og Velb[e] Herr Cantzelie Raads
Kiøb. d. 8. Jan. 1734.[1]) tienstskyldigste Tiener
A. Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Samling).

57.

Hojer til Magister Holger Olivarius.

Velærværdig og Hoylærde,
Hojtærede Herr Provst!

Det er mig ingen ringe Fornøyelse, at see, at Deris Velærværdighed behager at tage deel i det mig anbefalede og paabyrdede, og jeg takker for denne saavel som for alle andre Marquer af Deris beærede Venskab af Hiertet. Gud lad Dem self oplefve i det nu begyndte og alle andre af Gud os efter sin urandsagelige Viisdom forbeholdne Aaringer all den Velsignelse paa Sind og Legemet i aandelige og timelige Ting, som en Ven kand tilbede den anden.

Den med mig skeede Forandring er formodentlig i manges Øyne langt meere brillant, end i miine, som gierne

---

[1]) Aabenbart en Skrivefejl for: 1735.

hafde ønsket at blive i Schleswig, hvor jeg var langt bedre i alle Henseender. Med langt større Indkomster her vinder jeg dog intet i Henseende til Udkomsten, og taber uendelig i Distinction og Agréments. Ey at tale om Mageligheden, som jeg i Obergericht Sleswic. var forvisset om, og her derimod ved de allerede havende og maaskee paafølgende wiidere Forretninger aldrig tør vente. Allerhelst om Missions Collegium skulde (som siges) faae meere end hidtil at bestille, og jeg i særdeleshed bebyrdes med Forretninger i Cancelliet og i Hoyeste Ræt. Ingen af de mig gifne Charger har jeg søgt, ey heller villed imodtage, førend det mig positive er befalet, og nu er jeg kommen saa dybt deri, at jeg intet meere refuserer.

Jeg seer i alt det, som mig fra min Ungdom af er mødt, Guds forsiufn, i det mindste ex postfacto. Denne Gang tilstaaer jeg endnu ey at kunde see, hvorfor han har vildet tage mig fra et af mig med saa stor Fliid og lang Umage bygt og indretted Jordisk Paradis (som min Tilstand derude var i alle Henseender) og slengt mig herind midt iblandt mine Fiender, et illis etiam frementibus, i saadanne Poster, hvor de mindst ventede mig, og i saadanne Tiider, som er i alle Henseender delicater, end nogle tilforne iblandt os befindes at have været. Men jeg er vis paa, at Gud har saadanne Aarsager, som han i sin tiid viiser mig, i hvor længe det end bliver skiult for mine Øyne. Jeg vil derfor eenfoldigen forlade mig derpaa, og tie stille. Helst han ey har overtalt mig eller jeg fuldt hans Vink, men han har platt med Magt ført mig bort, som Fuglen Habacuc til Løve-huulen.

Det skall glæde mig, at faae engang til Sommer (om Gud lader mig lefve) den Ære at see cher Ami hos mig i mit nye Huus, Waysenhuuset. Hvad jeg eyer, er til Tieniste, og det er overflødige Complimenter at takke en Ven for en bog, mand kand uden Skade laane hinanden.

Min Respect til Deres Kiære Frue.

Jeg er af Hiertet

Velærværdige og Hoylærde Herr Provstes

Kiøb. d. 8. Jan. 1735. tienstskyldigste Tiener

A. Hojer.

Udskrift: Velærværdige og Hoylærde Herr Mag. Holger Olivarius, Velmeritered Provst over Wester Flackebierg Herred, saa og Sogne Præst til Ørsløv og Biere Meenigheder — a Ørsløv.

Orig. med Segl i Univ.-Bibl. Addit. 175 Fol.

58.

Hojer til Etatsraad J. W. Schröder.

Hoch wohlgebohrner Herr Etats Rath,
Hoch geneigter Gönner!

In Anleitung des hiebey folgenden Rieselschen Memorials redte ich heute mit Seiner Hoch-Ehrwürden dem Herrn Steenbuck, und fand Ihn so, wie Ewre Hochwohlgebohrnen mir vorher eröfnet hatten, nemlich vor den Bibeldruck sehr portirt, aber auch sehr circumspect. Er meynete dieses mahl, dass es wohlgethan seyn werde, das Werck ordentlich im Collegio zu proponiren; und wie ich wegen meiner unvermeidlichen Reise |: denn mein Wagen war schon fertig:| dabey einige Difficultät machen muste, so gefiel Ihm endlich das Expediens, dass ich das Werck auf die hiebey folgende Art proponiren könne, und Er sodenn von dem, so d. 20. Sept. 1734 beliebet gewesen, in essentialibus nicht abtreten werde.

Da nun das Werck von Gewicht ist, und ich ungern durch meine Abwesenheit eine so importante Sache verhindern oder aufhalten mögte; So nehme ich mir die Freyheit, die Proposition, nebst meinem unvorgreiflichen

Voto, hiebey zu legen[1]), Gehorsamst ersuchend, erst mit Sʳ Hoch Ehrwürden zu reden, ob dieses nicht seinem Sinne gemäsz sey; und wenn ich so glüchlich bin, sodenn die Proposition ins Collegium zu bringen, und mein schlechtes Votum anzulegen, so ich gleichwohl gern melius et rectius sentientium Judicio unterwerffe.

Finden Ewre Hochwohlgebohrnen es nöthig, dem Collegio die Uhrsachen zu eröffnen, warum ich auf der Reise dieses Werck gerühret, so hoffe ich, dieses Schreiben und die Sache selbst werden meine Sorgfalt in diesem Stücke, so viel erforderlich, legitimiren. Sollte die Proposition biss zu meiner Heimkunft warten, durfte schwerlich diesen Sommer an den Bibeldruck zu gedencken seyn.

Ich empfehle mich zu beharrlicher Gewogenheit und bin mit hertzlicher Erlassung in die gnädige Führung Gottes

Meines Hochstgeehrten Herrn
Etats Raths
Gehorsahmer Diener
A. Hojer.

Roschild d. 12. Febr.
1735, Abends späte.

Orig. (uden Udskrift) i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg, Nr. 490 4°.

59.

Hojer til Etatsraad J. W. Schröder.

Hochwohlgebohrner Herr Etats Rath,
Hoher Gönner!

Meine hiesigen Distractiones und die mit Hochzeiten bevorab auf dem Lande und an einem frembden Ort verknüpfte Unruhe haben bissher mich verhindert, meines Hochstgeneigten Herrn Etats Raths geehrtestes zeitig und

[1]) Findes nu ikke vedlagt.

meiner Schuldigkeit nach zubeantworten. Wesfalss ich gehorsamst um Vergebung bitte.

Die genommene Resolutiones wegen Franckens Postill und alle andre mir nachher von Mr. Pletz berichtete sind mir insgesammt angenehm, und noch mehr erfreulich, dass das Waysenhausz nach meiner Abreise 2 mahl deutliche Proben der Gottlichen Fürsehung und wiederaufwachende Liebe des Publici genossen hat. Wovor Gott demüthigst gelobet sey!

Dass die Deliberationes wegen des Bibeldruckes biss zu meiner Ankunfft verschoben werden, wird hoffendlich die Sache selbst nicht alteriren.

Wegen der verlangten Hausz- und Reise Bibel vermeyne ich schrifftlich ein Project mit zubringen; af 2000 Exemplaria wollen sie sich verbinden, und wo die Version gar zu deutlich und in wichtigen Stücken vom Grund-Text abgehet, da meyne ich, sie zu bewegen, einen Stern am Rande zu setzen, und solche loca aus der letzten Version des Waysenhauses hinten in Calce auf etlichen Bogen zusammen drucken zu lassen.

Die hiesigen Motus in Ecclesiasticis scheinen sich zu appaisiren, und wofern der Pastor Brun zu Rinkenis nur selbst sich ein wenig finden will, ist dem Wercke endlich zu rathen.

Hie [1]) ist im Gegentheil ein gantz gegründetes und allgemeines Klagen über die Menge und Boszheit der Bettler, Mangel der Zucht Hauszer, und gantz vergessene Kirchen-Zucht. Diesen Mängeln helffe Gott ab, weil Menschen daran wenig Ernst erweisen, da sie sonst durch menschliche Vorsichtigkeit noch wohl und ohne grosze Weitlauftigkeit zu bessern wären.

An-Statt der verstorbenen Lehr-mutter [2]) geben sich

[1]) I Angel.
[2]) Ved Waisenhuset i Kjøbenhavn.

zweiffels ohne verschiedene an. Sollte von denen, die in Copenhagen sind, keine recht tüchtige sich finden, ist eine Wittwe in Apenrade, welche mit Ihren 2 Töchtern mit Nehen, Stricken und Spinnen sich nähret, darin informiret, und ein gantz besonderes Lob der Furcht Gottes und eines gottsehligen Wandels an dem Orte hat, wo leider! nicht viele dergleichen Leute sich finden. Ich glaube, dass in Defectu melioris Sie recht nützlig dazu seyn könnte. Ihr Mann ist Postmeister in Hadersleben ehemahls gewesen.

Gegen den 25 hoffe ich, wo Gott es fügt, selbst in Copenhagen zu seyn, und Ewrer Hochwohlgebohren vor alle mir und meinem Pletz in meiner Abwesenheit bezeigte Gewogenheit verbindlichsten Dank abzustatten, und zu versichern, dass ich mit vollkommnester Consideration bin

Ewrer Hochwohlgebohren
meines hochstgeneigten Herrn Etats Raths
gehorsamer Diener
A. Hojer.

Satrupholm d. 6. April
1735.

Orig. (uden Udskrift) i Mnskr.-Saml. paa Ledreborg, Nr. 490, 4°.

60.

Hojer til Rektor J. Rasch i Christiania.

Velædle og Velbyrdige
højt-ærede Herr Cancelie Raad.

Det er een lang Tiid, siden jeg er min hojtærede Herr Cantzelie Raad paa atskillige hans kiærkommene Breve Svar skyldig. Reiser, Kiærligheds og Gifftermaals Tanker, mange derved forefaldende smaa Fortredeligheder, ved min Hiemkomst en slump til deels forvirrede Forret-

ninger, og endelig den Uvished, hvori jeg hidtil over min eegen Tilstand har lefvet, ere de Aarsager, som mig deri har hindret. Finder kiære Ven dem ey tilstrekkelige, saa veed jeg ey andet, end at bede om Excuse for denne min Feyl, som jeg ey har vidst at begaae, førend jeg saae, den var begaaet.

Deres kiære Discipuli skall alletider være mig velkommene, endskiønt mine Forretninger uden for Academiet endnu ey har tilladt mig at befatte mig med Examine.

Propositionen om min Tiende har jeg med dem overlagt, uden hvis Concurrence jeg i denne Post intet kunde udrætte. De ere deri med mig af ens Tanker, at det vilde blive ilde optagen, om mand nu strax proponerede at sælge en Tiende, som Kongen self til den nye Profession har perpetuered, helst for saa ringe en Capital. Men derimod har een anseelig Velyndere af os begge været af den Tanke, at det vel lod sig giøre, at Skolen kunde med Kongens Tilladelse sætte sin Capital deri som paa første Prioritæt, og saa kunde baade Skolen og Academiet tienes, Skolen ved at have sit Capital vel belagt, Academiet derved, at Skolens Patron sørgede for at faa Tienden vel udbragt og at nyde Overskuddet af Renterne. Finder min Herr Cantzelie Raad denne Maade giørlig, og os begge tienlig, vil jeg derom vente noget viidere. Ellers nødes jeg til, saa snart det bliver giørligt, at beramme en nye Auction.

Her er lidet foranderligt. Paa Tiirsdag promoverer 24 Magistri, hvoriblandt er 3 absentes, effter kongelig particulier Dispensation. Hans Excellence G. R. Blom [1]) har modtaget Provstiet i Preetz, og gaar altsaa formodentlig

---

[1]) Gehejmeraad Otto Blome (Meddelelser fra de kgl. Arkiver 1886—88, S. 78).

her fra Staden derhen, dog viides ey huor snart. Bisp Trellunds Død vil anledige mange Sollicitationer.

Jeg er med all Consideration

Velædle og Velb° Herr Cancelie Raads
tienstskyldigste Tjener

Kiøb. d. 18 Jun. 1735. A. Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i det Deichmanske Bibliothek i Christiania. (Afskrift i Bøllings Saml.)

61.

En Ansøgning fra Hojer.

Allerunterthänigst pro Memoria.

Zu meiner desto vollkommenern Ausarbeitung des zweyten und dritten Buchs des Dänischen Juris publici würde mir höchst nöthig seyn

1. Die von Hvitfeldt und Resenio in ihren gedruckten Chronicis schon in extenso oder per excerpta publicirte Documenta, wo ich es nöthig finde, zu conferiren, weil die guten Männer sehr schlechte Copiisten gebraucht, und daher die Diplomata an vielen Orten jämmerlich verhuntzt haben.

2. So würde ich auch allerunterthänigst wünschen, die Siegel der alten Könige im Archiv selbst nachsehen zu dürffen, weil die von Resenio publicirte gar unrichtig sind, und ich selbst unmöglich aller alten Könige Sigilla habe auftreiben können.

3. Von Christiani IV Actis würden mir etliche noch nie gedruckte, NB. blosz zum Durchlesen, nöthig seyn, welche ich aber nicht specificiren kan, ehe ich mit der Arbeit auf seine Zeit komme, und sehe, was mir eigentlich fehle.

Alle diese Dinge haben keinen Einfluss in die gegewärtige Königliche Geschäfte, und können also zu obigem

Gebrauch ohne einen strafbahren Vorwitz allerunterthänigst von mir erbeten werden.

A. Hojer.

Egenhændig udateret Original i Rigsarkivet (forhen i Ny kgl. Saml. 743 Fol.)

62.

Hojer til Professor Hans Gram.

Celeberrime atque amicissime Domine.

Nescio, quo meo fato accidat, vt bis iam ex optatissimo illo honore, quo me beare voluisti, exciderim. Doleo sane ex animo, et Tibi operam et mihi hanc voluptatem periisse. Noli quæso irasci homini, qui ipse sibi quantum potest indignatur, quod non præuenerit heri tantam Tuam humanitatem. Quod si cras domi fueris, conabor illa, quam puero meo significaueris, hora, hanc culpam deprecari. Interim audeo ex Te interrogare, an forte Gladovii Versuch einer vollständigen Reichs Historie 4. et Thulemarii de Burggrauiis Imperii 4. in Tua sint bibliotheca. Frustra per omnem quæsiui Hafniam, et prior, qui in bibliotheca Reitzeriana fuit, amico fortasse alicui commodatus, reperiri nusquam potest. Vale Vir optime, et mihi benevole faue,

Tuo ex asse

Hojero.

Original, udateret og uden Udskrift, i Univ.-Bibl., Addit. 175 Fol.

63.

Hojer til Professor Hans Gram.

Hojædle og Velb[r] Herr Justitz Raad,

Hojstærede Collega!

Hvad jeg i dag under en stærk Hoved Pine har udkastet, tager jeg mig den Frihed, Dem herved at tilsende

til behagelig Eftersiufn. Giver Gud mig saa megen Helbred, skall jeg derpaa være i Morgen Kl. 9 hos Min Herr Justitz Raad, for at høre hans betænkning. Men skulde det ey blive saa vel med mig, at jeg torde vofve mig ud, som jeg dog haaber, saa skall jeg lade det betimeligen viide, for at cher Ami ey skulde spilde sin Tiid med at vente paa mig uden Nøtte. Indstillendes til Dem self, om De i saa fald vil giøre mig den ære, at see ned til mig, for at aftale alt, paa det jeg kunde faae dette hastige Foster noyere efterseet, og saaledes, som det da bliver, munderet. Jeg er med all skyldig Consideration

Hoyædle og Velb^r

Hojstærede Herr Justitz Raads
ydmygste og skyldigste tiener

d. 26. Janv. 1736. A. Hojer.

Orig. uden Udskrift i Univ.-Bibl., Addit, 175 Fol.

64.

Hojer til Professor Hans Grum.

Hoyædle og velb^r Herr Justitz Raad,
Hojstærede Herr Collega!

En Mand af Merite, som alt for 3 Aar siden har promoveret in Doctorem andensteds og er i en skikkelig Station, har anmældt sig, at vorde til denne Jubel-Act reciperit inter Doctores Juris Hafnienses [1]). Hvilket nu vel vil beroe paa Hans Majestäts allernaadigste resolution.

---

[1]) Den Mand, om hvem der her er Tale, er sikkert Joachim Friccius, der for 3 Aar siden havde taget den juridiske Doktorgrad i Kiel, men som nu opnaaede dansk Borgerret og lige Rettigheder og Privilegier med Doctores Juris i Kjøbenhavn. (Hundrup, Biogr. Efterretn. om dem, der ved Kjøbenhavns Univ. have erholdt de højeste akademiske Værdigheder, S. 111, Not.)

Men i fald den skulde falde effter hans Ønske, maae jeg udbede mig hos Min Herr Justitz-Raad deres gode Betænkning, om slig en Casus før her ved Universitätet i noget Facultät kand være forefalden, hvorledes det da med Sumptibus og ellers er forholden. Er det skeet, maatte det være enten en Udenlands Magister, eller maaskee en Doctor Medicinæ, der her pro nostro var reciperet. Skulde ingen slig Casus være bekiendt, udbeder jeg mig deres tanker, hvad de meener, ham om Sumptibus burde svares. Thi det synes ubilligt, at han skulde betale saa meget som andre; og ligeledes, at Universitätet intet viidere end Inscriptions Gebührn af ham skulde have, Hvormed han dog paa nogle Universitäter[1]), undtagen at han bør legitimere sig med en Disputatione Solenni, og give en liden Kiendelse til Facultätet pro inrotulatione Sui Diplomatis.

Mig skeer herved en særdeles tieniste, som jeg er redebon igien i alle Leiligheder at forskylde, som

Min Herr Justitz Raads
tienstskyldigste Tiener
d. 27 Oct. 1736. A. Hojer.

Udskrift: Hoyædle og Velb[r] Herr Justitz Raad Gram tienstligst.

Orig. i Univ.-Bibl., Addit. 175 Fol.

65.

Hojer til Professor Hans Gram.

Pro Memoria.

Herhos fremsender jeg Mr. Clitows Kurtze fragen aus dem Staats Recht etc., som Vi ere befalede at gaae igiennem. Men som bogen paa mange Stæder er

---

[1]) Her er aabenbart nogle Ord glemt.

saa kladdet, og Haanden desuden ei meget læselig for mig, saa vilde jeg ønske, at Autor den vilde reenskrive, førend jeg den skall læse. Som vel desuden behøves, om den effter Censuren engang skulde tryckes. Thi hvem kunde svare til sin Censur over en Bog, hvori findes saa mange Forandringer og Additamenta, som ingen kunde viide, naar de vare giordte.

Kiøbenh. d. 8. Marts 1738. A. Hojer.

Orig. uden Udskrift i Univ.-Bibl., Addit. 175 Fol.

66.

Gen.-Kirkeinspektionskollegiet (Hojer) til Rektor Joh. Schrøder i Frederiksborg.

Ædle og høylærde Herr Magister,
Høytærede Herr Rector!

Da det allernaadigst har behaget Hans Kongelige Mayestæt, at den sidst i Waysenhuset 1737 oplagte Bibel ved dertil aparte beskikkede Theologos og lærde Mænd skal saaledes revideres, at den kunde blive baade Grund Texten mueligst conform, og tillige got Dansk, og derpaa i Kirker og Skoler for Uniformitæts Skyld over alt ved Guds Tienesten og all offentlig Læsning indføres; og derhos allernaadigst at anbefale os samme vigtige Verks Opsyn og beste Befordring paa alle optænkelige Maader at besørge:

Da, som dertil fornemmeligen behøves, at Bibelen af saa mange i Grundsprogene saavelsom i vort danske Maal vel øvede Mænd med den Ebraiske og Græske Text og andre bekiendte gode Versioner confereres, som dertil kan findes bequæmme; og vi om høystærede Herr Rector i sær have den visse Formodning, at De til det for Guds Kirke saa fornødne og betydelige Værk baade er bequæm

og med Glæde skal anvende Deris af Gud dem betroede Pund til hans Ære og Menighedens Opbyggelse; saa bede vi tienstlig, at Herr Magister vilde behage i denne Sommer at conferere de herved aparte teignede bibelske Bøger i den her i Waysenhuuset sidst 1737 trykte Duodetz Bibel med Grund Texten og de ved Haanden havende eller hos en Ven findende Versioner i andre Sprog, og os med første at tilmælde de havende Versioner, samt, om det for gode Aarsagers Skyld ey maatte være Dem muelig med de opskrevne bibelske Bøger Sommeren igiennem at blive færdig, hvilke De da for Mikkelsdag formener at kunde absolvere. Skulde Herr Magister disuden over andre Bibelens Bøger enten self have eller hos andre viide nogle samlede Observationer til vor danske Versions Forbedring, enten de kunde være faae eller mange, saa formode vi, at De derved ligeledes gaar os til Haande, og communicerer dem aparte for hver Biblens Bog.

Observationerne self behøve ey at være vitløftige, men det er nok, naar Aarsagen, hvorfore formeenes, at Versionen burde forandres, med ganske faae Ord forklares, eller allegeres, hvor den foreslagne Version findes af andre Auctoribus viidere deduceret.

Som ey alleene hans kongelige Mayestæts allernaadigste Intention herved fuldbyrdes, men i sær Guds Lys og Sandhed dis kraftiger kommer til at skinne i vor danske Kirke, jo meere tydelig og forstaaelig vor danske Oversættelse kand blive; saa holde vi os forsikkrede, at Herr Magister, saavelsom alle andre Retsindige, som herom ere anmodede, dertil med Glæde contribuerer.

Høytærede Herr Rectors
Tienstberedvilligste
J. L. Holstein. P. Hersleb. A. Hojer. J. B. Bluhme. M. Hviid.
General Kirke Inspections Collegium,
d. 21. April 1739.

Udskrift: Ædle og Høylærde Herr Magister Johan Schrøder, vel fortient Rector ved den Kongelige Skole i Fridrichsborg.

Orig. i Kgl. Bibl., Kallske Saml. 103 i Fol. Vedlagt findes følgende specielle Anvisning.

Ærede og Hoylærde Herr Magister Schrøder vilde behage at igjennem gaae

1. Psalm. 80 priores.
2. Jonam.
3. Epist. ad Titum.

og samme saaledes med andre gode Versioner og Grund Texten conferere, at efter Hans Kongelige Mayestäts allernaadigste Befalings Ord intet til Forandring foreslaaes, uden hvor enten Grund Textens Sandhed eller det danske Tungemaals Natur og en fyndigere Expression dertil giver Anledning.

In fidem
A. Hojer.

67.

Hojer til Rektor B. Dass i Trondhjem.

Ædle og Høylærde Herr Magister,
Høytærede Herr Rector!

Paa Deres Svar til General Kirke Inspectionen, maa jeg efter Collegii Resolution tilmælde Dem, at Collegium gierne accorderer Dem den foreslagne Forandring med Revisionen paa saadan Fod, som De selv proponerer. Dog ønsker Collegium derhos, at De først ville indsende Deres Anmerkninger over de Dem tildelte Nye Testamentes Bøger, saa snart de ere færdige, og siden saa snart muelig hvad ved Veteris Testamenti Bøger er adnoteret.

Jeg forbliver med megen Redebonhed

Høytærede Herr Rectors
tienstvilligste Tiener
A. Hojer.

Kiøbenhafn
den 21 Julj 1739.

Udskrift: Ædle og Høylærde Herr Magister Dass, velmeritered Rector for Scholen i Trundhiem,
à Trundhiem.

Original med General-Kirkeinspectionens Segl i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling. Kun Underskriften er egenhændig.

68.

Præsten J. C. Hojer i Satrup til Sekretær E. J. Jessen.

Hochedler Herr Secretaire,
Hochstgeehrter Herr Vetter.

Auff aussdrücklichem Befehl der Frau Etats Räthin Hojer habe hiedurch Denenselben berichten sollen, wie dass es dem allwaltenden Gott gefallen, die so langwierige Krankheit Ihres hertzlieben Eheherren durch einen am verwichenen 28. Aug. morgends um $^3/_4$ auff 4 Uhr erfolgten sehr sanfften Tod zu enden. Wie sehr Ihr Gemüth müsse darüber affligiret sein, ist leicht zu erachten, und ich gestehe gerne, dass der Verlust eines so allerwehrtesten Bruders mich fast ausser Stande gesetzt diesen betrübten Todesfall ordentlich zu überbrieffen. Ich bitte also um Verzeihung wegen der schlechten Schreib-Art, imgleichen diese Trauer auch im dem Hause der Frau Etats Räthin behorig kund zu machen, und habe hiebey zugleich die Ehre zu versichern, dass ich jederzeit mit wahrer Ergebenheit sey

Ewrer Hochedlen
itzo aus Schleswig gantz ergebenster Diener
d. 29 Aug. 1739. J. C. Hojer von Satrup.

Udskrift: A Monsieur, Monsieur Erich Jessen, Secretaire de la Chancellerie Danoise, et du College de l'Inspection des Eglises
Abzugeben in des H: Etats Rath à
Hojern Behausung. Copenhagen.

Orig. med sort Segl i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

Rektor A. Hojer i Slesvig til Sekretær E. J. Jessen.

Letze Krankheit und Ableben meines groszen und theuren Gönners des nunmehro sehl. Hrn. Etats Rath Andreas Hojer[1]).

Hoch Edelgebohrner Herr Cantzeley-Secretaire,
Höchstgeehrter Herr Vetter,

Eingeschlossne Briefe an den Wohlseeligen Etats-Rath Hojer, welche mit der abgewichenen Post bey mir eingelauffen seyn[2]), in der guten Hoffnung, dass derselbe sich gerne die Mühe geben werde, solche an dieienigen, von welchen sie geschrieben seyn, unentsiegelt zu restituiren. Mir sind die Hände in den Aufschrifften so wohl als die Wapen der Siegel so unbekannt, dass ich nicht einmal muthmasen kann, von welchen sie herkommen mögen. Nächstdem kann ich nicht umhin dem H. Vetter die vornehmsten Umstände von dem seligen Ende des H. Etats-Rath zu berichten, weil ich versichert bin, dass er begierig seyn wird solche zu wissen, und auch leicht erachten, dass andere, bey welchen die Wunde noch gar zu frisch ist, wenig oder nichts davon schreiben werden. Er kam hier am verwichenen 20 Aug. Nachmittags an[3]), und befand sich an dem Tage noch ziemlich wol. Am 21sten legte er sich, und von der Zeit an hat er das Bette nicht verlassen. Am 22sten entdeckte er mir, dass er seine Krankheit für gefährlich ansähe, sich aber solches nicht gegen seine Liebste dürffe mercken lassen, welches mir auch ein Verbot war mich nichts sonderlich mercken zu lassen. Indessen redete er noch wol zwey Stunde lang mit mir, wiewol mehrentheils von geistlichen und

[1]) Dette er E. J. Jessens Overskrift.

[2]) Her maa være glemt: werden hiedurch meinem Herrn Vettern zugestellet (eller noget lignende).

[3]) Jessen har tilføjet: von Satrupholm.

erbaulichen Sachen: und konnte ich gar deutlich mercken, dass er andre mit Fleisz aus dem Sinne schlug, und nicht sich in seinen meditationibus mortis gerne wollte stöhren lassen. Am 23 war ich wieder bey ihm, fand ihn aber sehr schlecht, der Athem war sehr schwer, er habte grose Hitze und vielen Durst, dabey aber kalten Schweiss und mochte gar nicht reden, sondern liess sich von andern vorlesen und vorbeten. Ich blieb dennoch eine ziemliche Zeit bey ihm, bis ich merckte, dass er ruhen wollte, und ihm meine Gegenwart beschwerlich war. Indessen versicherte er, wie er sonst auch vielmal gethan hat, dass er freudig und bereit sey nach Gottes Willen zu sterben, und in seiner Seelen eine solche feste Versicherung von der Göttlichen Gnade habe, dass er in Absicht auf seine eigne Person sich nichts mehr von Gott wünschen mögte, als in dieser Krankheit zu sterben. Am 24sten ward er sehr schwach, und begab sich in die Cur des Herrn D. Bilhardt, der gleich an seiner Genesung desperirte. Sonsten aber liess er sich immer etwas vorlesen, zu welchem Ende er das Tondersche Gesang-Buch von mir, und das Hallische von dem Hern M. Schwollmann [1]) liehe. Wobey merckwürdig, dass er in seiner letzten Kranckheit den grösten Trost und Aufrichtung aus Gesängen empfunden, die er in seiner Jugend gelernet, und offt in seinem Leben gesungen. Am 25 habe ihn nicht gesprochen. Am 26 und 27 aber so schwach befunden, dass ich an seine Genesung gentzlich verzweiffelte. Er hielt aber um seiner Liebsten willen noch an sich, und gab nur durch weitläufftige Reden zu verstehen, dass er seinen Tod vermuthen sey; dahin ich rechne, dass er zu ihr sagte, er wolle alle seine Bücher verkauffen, weil er sich (!) nicht

[1]) Theophilus Christian Schwollmann var Præst ved Friederichsberg Kirke i Slesvig.

mher brauchen wollte. In der Nacht aber gegen Morgen, als sie ihm zum letzten mal Medicin gegeben, fieng er an ordentlich Abschied von ihr zu nehnem, und als sie darauf, wie leicht zu erachten, bitterlich zu weinen anfieng, winkte er, dass sie nur hinausgehen mögte. Sie ward auch so gleich von den umstehenden hinausgebracht. Er verlangte darauf, dass man mich hohlen solte, welches auch sogleich geschahe: ich kame aber zu spät, und fand ihn nicht mehr lebendig vor. Denn als darauf Laurop ihm den Gesang, Hertzlich lieb hab ich dich o Herr, vorgebetet hatte, welchen er mit gefaltenen Händen und entblöstem Haupt nachbetete, lies er sich ein wenig im Bette zu recht legen, und verschied gleich darauf, wie ein Licht ausgehet[1]). Die Leiche ward den 29 in der Nacht nach Satropholm ausgeführet, und von Seiner Excellentz dem H. Geh: Rath[2]), seinem Bruder aus Satrup, dem H. Mag. Wolhadt[3]) und mir bis ausserhalb der Stadt begleitet. Seine Liebste fuhr eodem dato nach Burkall ab[4]). Doch ich bin weitläufftiger geworden, als ich anfangs gedacht, empfehle Sie daher in Gottes Schutz, und verharre allezeit

des hochstgeehrten H. Vettern
dienstwilligster Diener
Andreas Hojer.

Orig. (uden Udskrift) i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

---

[1]) Jessen har tilføjet: d. 28. Augusti 1739, vermuthlich mit anbrechendem Tage.

[2]) Jessen har tilføjet: und Amtmann Carl von Holstein.

[3]) Præst ved S. Michaelis Kirke ved Slesvig.

[4]) Hojers Hustru, Elsabe Margrete Ambders, var en Præstedatter fra Burkal, hvor Mænd af Navnet Ambders (eg. Andersen) i 3 Slægtled (1651—1749) beklædte Præsteembedet. (Jensen, Kirchliche Statistik des Herzogth. Schleswig, S. 425).

Hans Theophilisen Sadolins Dagbog

fra det 17de Aarhundrede.

Nærværende Dagbogsoptegnelser af en Præst paa Falster ere vel især af Betydning i personalhistorisk Henseende, men indeholde dog ogsaa Bidrag til Tidshistorien, især vedrørende Krigen 1658—60 og de paafølgende elendige Tider, da uhyre Skatter og Paalæg af enhver Art udmarvede Landet til det yderste. Optegnelserne, der have nogen Lighed med Farstrups og Axelsens Dagbøger (udg. af Ign. Becher, Aalb. 1813), ere, saa vidt vides, ikke tidligere benyttede i Litteraturen. Af Navn have de vel været kjendte, men antoges for tabte[1]). Originalen existerer formodentlig heller ikke mere, hvilket er et Savn, da den eneste levnede Afskrift[2]) ikke udmærker sig ved Nøjagtighed. Imidlertid er den dog meget bedre end intet. Paa dens Mangler har jeg søgt at bøde efter Evne, og min Ven, Provst Immanuel Barfod i Vaabensted, der er saa fortrolig med alle falsterske Forhold og Personligheder fra ældre Tid, har godhedsfuldt gjennemgaaet Manuskriptet og meddelt mig adskillige Bemærkninger.

Det meste af Dagbogen er affattet paa Latin, som

[1]) Jvfr. Im. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie I, 167, Not. 2.

[2]) I det st. Kgl. Bibl., Ny kgl. Samling. 1008. 4°.

jeg af Hensyn til Læserne har oversat paa Dansk, hvor jeg ikke af en eller anden Grund har maattet ønske Grundskriftets Ord bevarede. Hvad der saaledes er meddelt med Haandskriftets uforandrede Ord, er sat mellem Anførselstegn. Enkelte Notitser, som fandtes betydningsløse, ere udeladte. Af Fejlene i Afskriften ere nogle anmærkede, andre, der vare aldeles indlysende, ere stiltiende rettede. Indenfor de enkelte Aar ere Notitserne ikke altid satte i kronologisk Orden, hvad Grunden nu end dertil kan være[1]). Nogen Omordning har derfor været fornøden; men som oftest har jeg dog fulgt den Rækkefølge mellem Begivenhederne, som Haandskriftet har.

Hvad Forfatteren, Hans Theophilisen Sadolin, angaar, da var han en Søn af Præsten Theophilus S. i Aastrup paa Falster († 1612). Denne var atter en af Søn af den som latinsk Digter berømte Mag. Hans Jørgensen Sadolin, i sin Tid Præst i Thoreby paa Laaland, men afsat for et sædeligt Fejltrin. Den sidstnævnte var Søn af Mag. Jørgen Jensen, der var den første evangeliske Superintendent i Fyns Stift[2]). — Hans Theophilisen Sadolin var født o. 1595 i Morsby Præstegaard i Aastrup Sogn[3]). Hans Moder, Anne Steffensdatter, var vistnok en Søster til Professor Hans Steffensen (Johannes Stephanius). 1609 blev han efter kongelig Bevilling indsat i den kgl. Skole i Sorø[4]), og den 11. Octbr. 1616 deponerede fra samme Skole ved Kjøbenhavns Universitet[5]). Allerede

---

[1]) Hvis man havde Originalen, vilde man formodentlig bedre kunne gjøre sig Rede for Anledningen til de forekommende Afvigelser fra Tidsfølgen.

[2]) Jvfr. min Afhandling om Mester Jørgen Jensen Sadolin i Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. IV. (ogsaa udkommen i Særtryk.)

[3]) Im. Barfod. Den falst. Gejstlighed I, 167; jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 116.

[4]) F. R. Friis, Fortegnelse over Disciplene i Sorø.

[5]) S. Birket Smith, Kbhvns. Univ. Matrikel I, 22.

i Slutningen af Aaret 1619 blev han Præst i Horbelev paa Falster (ordineret 9. Decbr. s. A. i Hillerslev Kirke i Fyn af Biskop Hans Michelsen). Senere ægtede han sin Formands Enke. Om hans følgende Liv indeholder Dagbogen tilstrækkelige Oplysninger.

Efter Hr. Hans Sadolins Død 1674 ere Optegnelser endnu fortsatte i nogle Aar (indtil 1688) af hans Søn og Efterfølger, Hr. Jakob Hansen Sadolin, der ligesom Faderen blev Provst i Sønder Herred paa Falster og døde 1. Maj 1701 [1]).

1619, 15. Okt. døde Hr. Peder [Lauritsen Bogense] i Horbelev. Hans Eftermand, Hans Theophilisen Sadolin, sang sin første Messe 2den Juledag.

1621, 20. Aug. Kl. 4 om Morgenen blev Povl Hansen [Sadolin] født i Horbelev.

Povl Jakobsen Getzoræus døde i Rostok og blev begravet 11. Maj. Rasmus Jakobsen Getzoræus døde 23. Aug. i Roskilde og blev begravet sammesteds [2]).

---

[1]) Im. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. I, 189 ff.

[2]) De to nævnte Personer vare formentlig Brødre til Hr. Hans Sadolins Hustru, Margrete Jakobsdatter, der tidligere havde været gift med hans ovennævnte Formand. Navnet Getzoræus er i Hdskr. forvansket til Getmoræus. Sandsynligvis vare de Sønner af Præsten Hr. Jakob Povlsen i Væggerløse. En tredie Søn af denne var vistnok Peder Jakobsen Getzoræus, der var Student og omtales i Acta Consistorii 10. Jan. 1618. Naar Hr. Hans Sadolin kaldte sin første Søn: Povl, da var det vistnok efter dennes nys afdøde Morbroder.

1623, 14. Marts, Kl. 7 om Morgenen, fødtes Maren Hansdatter [Sadolin] i Horbelev.

I dette Aar herskede der Dyrtid.

1624, om Paasketid døde Karen Rasmusdatter, Hr. Jakob [Povlsens] Hustru i Væggerløse[1]).

20. Decbr., Kl. 4 om Morgenen, fødtes min Datter, Karen Hansdatter. Hun døde allerede 30. Marts 1625[2]) og blev begravet i Horbelev Kirke.

Vandfloden gik over »Bytteland«[3]) og gjorde stor Skade.

Svenskerne vilde med væbnet Haand angribe Danmark; men Forlig mellem Kongerne af Danmark og Sverig blev sluttet ved Jakob Ulfeld.

1625, Danmarks Konge, Christian IV, gjør Angreb paa Tydskland og indlader sig i Krig med Kejser Ferdinand II.

Securus poteram turbas spectare rebelles.
Quando aqvilam impingo, meque meosque ruo.

1626, 24. Septbr., blev [min Datter] Karen født. Hun opkaldtes efter sin afdøde Søster. [Senere tilføjet]: Nu er hun gift med Hr. Niels Munck i Torkelstrup.

1628 døde Hr. Jakob Povlsen i Væggerløse og blev begravet 4de Paaskedag. Hans Eftermand blev Hr. Jens Kock, [forhen] Rektor i Nykjøbing, »cui successit Dominus Georgius Schibbawarer«[4]).

Blev [min Søn] Jakob født; han blev opkaldt efter sl. Hr. Jakob i Væggerløse.

---

[1]) Hun var vistnok Hr. Hans Sadolins Svigermoder.

[2]) I Hdskr. staar: 1624.

[3]) Bøtø, den næsten to Mile lange Landstrimmel langs Østersøen i Væggerløse Sogn, adskilt fra den øvrige Del af Sognet ved Bøtø-Nor.

[4]) Her har Afskriveren sikkert læst fejl; men vi vide ikke, hvorledes Fejlen skal rettes.

1633. »Dominica 14 post Trin. Princeps Uldaricus, Christiani 4ti Regis filius, inter latrones incidens, ictu sclopetarii cujusdam, post horas 7, in urbe Svidenicis Silesiorum pie et placide obdormivit.«

1635. Trinit. Søndag fødtes min tredie Søn, Theophilus Hansen Sadolin, under Løvens Tegn.

4. Oktober holdt Hr. Hans Borre, Provst i Riserup, Bryllup i Søllested.

Ole Frygt, Degn i Horbelev, døde og blev begravet paa Horbelev Kirkegaard 3. Feb. 1635. Ligtext: Luc. 15, om den fortabte Søn.

1636, Trinit. Søndag, 12. Juni, stod Margrete Pedersdatters[1]) Bryllup her i Horbelev med Hr. Hans Krog, Præst i Aastrup. Trolovelsen fandt Sted 26. April.

Allehelgensdag, 1. Nov., blev min Ven og kjære Svoger Peder Hansen i Nakskov begravet.

12. Marts, Kl. 6 om Eftermiddagen, døde min kjære Moder, Anne Steffensdatter[2]).

15. Juni havde Hr. Povl [Hansen Prip ell. Getzør] i Gundslev Bryllup.

1637, 27. April, fødtes min lille Datter, Abigael Hansdatter, under Vægtens Tegn.

4. Septbr. Kl. 1 e. M. fødtes der Hr. Hans Krog i Morsby en Søn. Han blev døbt 17. Sept. af Hans Theophilisen [Sadolin] og fik Navnet Jens.

1638. »Indgik Laalands og Falsters Præster, der Landemode i Maribo var standen«, at de i to Aar vilde yde af hvert Provsti 100 Rdl. foruden den aarlige Skat. Min Part var 12 Rdl. Den aarlige Skat: 7 slette (simplices) Dlr. Summa: 45 Dlr. i dette Aar (sic). 1 Pund

---

[1]) Vistnok Hr. Hans Sadolins Stifdatter.

[2]) Hun var da gift med Hr. Theophilus Sadolins Eftermand, Hr. Hans Jensen Krog, som Tremaanedersdagen efter hendes Død ægtede Hr. Hans Sadolins Stifdatter (s. ovf.)

Byg kostede 9 Sldlr.; Rug ligesaa; Ærter 3 Mark Skjeppen. »Propter hostium, Cæsareorum videlicet et Svecorum, incursum in Holsatiam magna copia militum (14 millia) alitur in Holsatia.«

14. Sept. »Mortuus est Princeps et Ecclesiæ borealis antistes, splendidissimum Academiæ Hafniensis lumen ac seculi nostri præcipuum ornamentum, Doct. Joh. Resenius, sepultus in tumulo D. Petri Palladii.«

Samme Aar døde Universitetets Rektor, Doct. Hans Rasmussen Brochmand.

1639. Bededage 5. 6. 7. Marts. »Hans Jensøn Stenholt bleff Ridefouget[1].«

I dette Aar kostede 1 Pund Byg 10½ Dlr. 1 Pund Rug 10 Dlr. 1 Skp. Ærter 3 Mark.

1640 fødtes Anne, Hr. Hans Krogs Datter i Morsby, og blev døbt 8. Januar.

Karine, Hr. Mads Damsbergs Enke[2]) i Falkerslev, døde og blev begravet af mig . .[3]) Februar.

12. August havde Karine, Datter af Doctor Anders [Schytte], Bryllup med Knud Bentsen, Prinsens Skjænk (pincerna).

23. Sept. prædikede jeg for den udvalgte Prins paa Bønedsgaard. Samme Dag begravedes Jakob Villumsen, Borger i Stubbekjøbing.

Hr. Isak Abrahamsen havde Bryllup i Stokkemarke med Anne Mule[4]).

1641. Strid mellem Kong Christian IV og Hambor-

---

¹) Samme Notits er i Hdskr. allerede en Gang tidligere anført (under Aaret 1633).

²) I Hdskr. staar: »mater«.

³) I Hdskr. staar: 31.

⁴) Hun var en Stifdatter af Hr. Hans Sadolins Broder, Mag. Jørgen Sadolin, der var Præst i Stokkemarke.

gerne, især opstaaet paa Grund af en falsk Klage hos Kejser Ferdinand III, forfattet (»factam«) af Conrad Lytzow.

»Pund Byg 9 Dlr.; Rug ligesaa; Erter 2 Mk. Schieppen.«

Døde en nederdrægtig Kjeltring, Johan Fariche, Borger i Nakskov; »fich jeg [ved ham] Schade paa mine Stiffbørns Godtz 146 Dlr., som jeg maatte siden huer Schilling betalle.«

1642 døde velb. Palle Rosenkrantz, Herre til Krenkerup, vor kgl. Lensmand.

I Juni døde den hæderlige Matrone Sidsel Jakobsdatter, Hr. Povl Hansen Prips [1]) Hustru i Gundslev.

I November døde den lærde Holger Rosenkrantz. — M. Vichmand [Hasebart], Biskop i Viborg, døde.

»Om Michaelis Tid kaastede Scheppe Homble 6 Mk. Deus misereatur nostri.«

»Foruden de 3 Schatter aarlig gaff Pastores 12 ß aff huer Tønde Korn.«

1643. Hamborgerne maatte i Maj underkaste sig Danmarks Konge.

I Jan. døde Tage Thott, Lensmand paa Malmøhus.

Karine, Hr. Oluf Thøgersens Hustru i Taaderup, en saare gudfrygtig og brav Kone, døde, og blev begravet 14. Sept.

15. Sept. rejste Prinsen [Christian] og hele hans Hof bort fra Falster.

Dr. Hans Borchardsen, Biskop i Ribe, døde. M. Erik Monrad blev hans Eftermand.

»St. Hans Dagh kaastede Schieppe Homble 7 Mk., men udi Nykiøpen 9 Mk. Om Michelsdag kaastede den 1 Mk.; thi Gud gaff oss Homble nok igien.«

---

[1]) Hdskr. har: Dn. Pauli Johannis Drexii; men det sidste Navn er sikkert forskrevet.

24. Sept., 17. Sønd. e. Trin., havde Hr. Hans Smed [Præst i Elmelunde] Bryllup i Stokkemarke med Karen Mule.

I Okt. rejste Grev Valdemar til Rusland med stort Følge.

I Juli ringedes der første Gang med den nye Klokke i Horbelev Kirke. Hans Theophilisen Sadolins Navn staar paa den.

I Januar blev M. Erik Bredal Biskop i Trondhjem.

25. Marts »den store Sne falt«.

I August ledsagede, ifølge kgl. Befaling, min ærværdige Nabo, Hr. Magister Marcus Humble, de danske Sendebud, der skulde deltage i Fredsforhandlingerne i Osnabryg. Han skulde være Hofprædikant hos dem.

14. Decbr. Med svigefuldt Brud paa de gamle Fredstraktater og Forbund mellem Danmark og Sverig faldt Svenskerne ind i Holsten og Jylland til stor Fordærvelse for Beboerne. Vor Konge, Christian IV, var fraværende og ganske uvidende om Sagen.

1644, 4. Jan. Fleming Ulfeld[1], saaret og fangen af Svenskerne, førtes i Fængsel, og Adelens Rytteri blev overvundet og næsten tilintetgjort af Svenskerne nær ved Snoghøj.

22. Febr. »udi Itzehoff betalede Oberste Baur de Svensche igien, fangede Oberste Dorffling och alle Officerer, noch 400 fanget, och slog 700; fich ochsaa 1000 Heste och 20000 Dlr.« — Duglas fanges af Baur.

I Jan. trænge Svenskerne med væbnet Magt ind i Skaane.

»Om Martini« blev Karen Krog født i Morsby.

21. Marts dør Hr. Povl [Hansen Prip ell. Getzør] i Gundslev.

13. Okt. bemægtige Svenskerne sig den danske Flaade.

---

[1]) Hdskr. har: Vlstand.

10 Skibe bleve erobrede og 2 brændte. Den danske Admiral Pros Mund faldt.

16. Dcbr. begravedes Hr. Peder Bruns Hustru, Dorthe Rasmusdatter [i Torkelstrup].

1645, 1. Febr. paa Birgitte Dag døde Birgitte Humble, Hr. Jørgen [Damsbergs] Hustru i Falkerslev, i Barselseng med Tvillinger. Hun var et Mønster paa alle kvindelige Dyder.

2. Febr. samledes de danske og svenske Udsendinge i Christianopel for at handle om Fred. Efter tre Maaneders Forløb vendte de i Maj tilbage med uforrettet Sag.

I Juni blev Gothenborg belejret til Lands og Vands af Danmarks Konge; Orlogsskibet Sophia, der vurderedes til 4 Tdr. Guld, løb her paa en Klippe og gik til Grunde.

Hr. Hans Theophilisen betalte i disse to Aar 155 Dlr. i Skat.

24. Sept. holdt Hr. Jørgen Damsberg Bryllup med min ældste Datter, Maren Sadolin.

31. Dcbr. bliver der holdt Takkefest for Freden. Soldaterne hjemsendes.

1646, 2. Febr. døde Hr. Hans Povlsen i Skjelby.

Doctor Køster, Prinsens Livlæge, døde pludselig.

16. Juni blev Peder Pedersen Horbeløff indsat som Rektor i Nykjøbing.

3. Nov. blev Laurits Pedersen, Hører i Nykjøbing Skole, indsat af sin Broder.

Min Søn Povl, der ved Micheldags Tid 1645 første Gang rejste til Island, var i stor Livsfare.

1. Juli fødtes Theophilus Jørgensen [Damsberg] i Falkerslev. Han blev døbt 12. Juli.

25. Sept. døde Hr. Isak Abrahamsen i Døllefjelde. Han efterfulgtes af Hr. Jørgen Knudsen.

Min Skat: 33 Rdl., 2 Pund Kjedelkobber etc.

I Marts »den goede och oprigtige Hans Jensen, Riidetouget, vederfardis et ulyckeligt Fald aff en Hest.«

1647, 19. Febr. »Domus armentaria ɔ: Tyhuuset, casu adeo infelici, igne accensa, maxima pars pulveris una cum 9000 Bombardis, Fyrkrandtze, Granater, imo multi homines, totaque pars superior domus magno Regni damno combusta. Incendium illud duravit 8 avt 9 dies. Magnum Regis stabulum una cum alia domo eodem igne in pulverem et cinerem redactum est. Deus misereatur nostri.«

»Christian Dieteric von Zernicho, Oberst Lieutenant, captivus detinetur.«

2. Maj rejste Prins Christian 5 med et stort Følge til Tydskland for at gjenvinde sin Sundhed ved Saltkilderne. Han befalede, at Præsterne paa Falster under hans Fraværelse skulde prædike hver Søndag i Slotskirken i Nykjøbing.

3. Maj blev Jørgen Hansen Prips Datter født i Særslev [i Horbelev Sogn] under Jomfruens Tegn.

25. Maj blev Peder Pedersen Horbeløff hædret med Magistertitelen.

[2.] Juni døde vor naadige og gode Prins Christian overvældet af Sygdommen paa sin Rejse, nær ved Dresden. »O publicum Daniæ malum, publico luctu deflendum!«

27. Juni havde Doctor Jørgen Witzleben, theologisk Professor i det kongl. og adelige Sorø Akademi, Bryllup med den hæderlige og gudfrygtige Kvinde Anne Nichelsdatter Lundt[1]. Han blev viet i Nykjøbing af M. Laurits Pedersen.

3. Pinsedag »kom saadan Hagel och Regn aff sudvest, som nedslog Rugen meste Parten udi Ønsløff Sogn, Eschellstrup och Torchellstrup Sogn.«

---

[1]) Datter af Borgmester Nichel (ell. Nicolai) Hansen i Nykjøbing.

Kongeskat til Michelsdag 14 Rdl.

»Den Vinersche (weimarske) Armei affslagen ipso Cæsare præsente.«

»Poffuel Hanssøns 3die Reise till Issland«.

»Smaa Kopper regiærer, mange Børn døde; min Søn Theophilus gich meget nær.«

»Blodsot regiærer i Slagelse; min Søn Jacob befengt.«

1648, 23. Jan. døde Barnet Theophilus Jørgensen i Falkerslev, begr. 27. Jan.

7. Febr. Hans Magnussen, Raadmand og Tolder i Stubbekjøbing, sagde Verden Farvel og døde, begr. 11. Februar.

1649, 28. Marts døde Knud Pedersen, Byfoged i Stubbekjøbing, begr. 31. Marts. Hans Hustru, Elisabeth Theophilidatter [1]), døde 8. August.

1650, 29. April døde min kjære Broder, Mag. Jørgen Theophilisen Sadolin, Præst i Stokkemarke og Provst i Laalands Sønderherred, begr. 6. Maj af Hr. Knud i Halsted. Før sin Død havde han indrettet sig en muret Grav. Hans Søn, Theophilus Jørgensen, var ikke tilstede, fordi han deponerede i Kjøbenhavn. Gud give ham Held!

»Nuptiæ Stubcopiæ celebratæ a Johanne Andreæ cum Petro Bremero et Marina Jacobi filia Dominica Misericordias [2]).«

3. Sønd. e. Trin. blev Hr. Laurits Pedersen Horbeløff ordineret i Nykjøbing Kirke af Biskop Dr. Hans Michelsen til Præst i Sandby. 15. Septbr. trolovedes Hr. Laurits med hæderlige og gudfrygtige Kvinde Marine Jensdatter i Sandby.

1651 blev Jakob Hansen Sadolin indskreven som

---

[1]) Sikkert en Søster til Hr. Hans Theophilisen Sadolin.

[2]) Jvfr. ndf. u. Aaret 1652. (Sandsynlig har Peder Bremer været 2 Gange gift.)

Student i Kjøbenhavn. Gud give Lykke til hans Studeringer.

Prinsesse Magdalene Sibylla blev trolovet med Fyrsten af Anhalt.

Dr. Hans Michelsen, Biskop i Fyns Stift, døde. Han efterfulgtes af Hr. Laurits Jakobsen, Hofprædikant.

1652, 14. Marts døde Mag. Peder Horbeløff, Rektor ved Nykjøbing Skole; begr. 22. Marts i Borgmester Jakob Christensens Gravsted. Christian Wibe blev hans Eftermand.

20. April »mortuus est Doctor Casparus Brochmannus Archiepiscopus, cui successit in Episcopatu D. Joh. Resenius.«

20. Sept. »cum lacrymis valedixit Principissa« (Magd. Sibylla). 21. kom hun til Rostok.

Universitetet var paa Grund af den grasserende Sygdom opløst fra August til 1. Novbr.

»Nuptiæ in Kippinge cum filia D^ni^ Matthiæ et D^no^ Johanne in Taars [1]) Dominica 4 post Trinitatis.«

»Dominica 6ta post Trinit. Nuptiæ in Kirkebye cum Marina filia Domini Gregorii et Joanne Frederici.«

14. Sønd. e. Trin. »fich Hans Stephensøn Kald i Alsløff.«

»Dominica 15 p. Trin. Nuptiæ in Morsbye cum Petro Bremero et Marina Crogiana.«

»Dominica 19 Nuptiæ Nycopiæ cum M. Petro Bredalino et Ingeburga Jacobi, qvæ antea fuit charissima M. Petri Horbeløfui.«

1653 [17. Februar] toges Magistergraden i Sorø af 7 Personer, hvoriblandt Christian Wibe [Rektor i Nykjøbing]. I Kjøbenhavn kreeredes [23. Maj] 13 Magistre.

2. Søndag e. Trinitatis 19. Juni blev Hr. Niels Munck

---

[1]) En Præst af Navnet Hans vides ellers ikke paa den Tid at have været i Taars.

kaldet til Præst i Torkelstrup. 6. Sønd. [e. Trin.], som er 17. Juli, blev han af Mag. Christian Wibe trolovet med Karen Sadolin[1]. 16. Sønd. e. Trin. stod deres Bryllup i Horbelev »magna populi freqventia.«

22. Dcbr. blev Hr. Hans Jensen Krog i Morsby begravet, som var død 15. Dcbr. Kl. 5 e. M. Hans Eftermand var Mag. Christian Wibe. [I Rektoratet] efterfulgtes denne af Christen Jakobsen.

20. Novbr. havde H. Niels Pral[2] Bryllup med Maren Jakobsdatter.

»Præsterne maatte vdloffue en Hest huer med Sadel och Pistoler och Sideværge. Noch forskreff os till Hans May^{tt} med at giffue et Pund Byg, 1 Tønde Rug. 9. Oct. gaff Pengeschat 12 Dlr. Deus misereatur nostri.«

1654, 19. Jan. kom min Søn Povl hertil. Samme Dag blev to af Mag. Laurits Pedersens Døtre trolovede.

1. Marts døbte jeg en Søn af Hr. Balthazar [Maschwedel] i Karleby med Navnet Andreas.

16. April gjorde Hr. Jesper [Engberg] i Stubbekjøbing sin Datter Marens Bryllup.

28. Maj havde M. Chr. Wibe i Morsby Bryllup.

4. Juni[3] havde M. Laurits [Pedersens] to Døtre Bryllup [i Nykjøbing].

En stor Pest grasserede i Danmark. Kjøbenhavns Universitet blev opløst. Dr. Oluf Worm, Dr. Arnisæus. Kirsten Doctors, Dr. Linnemann, Præst ved S. Petri Kirke, døde.

Min Søn Jakob blev Baccalaur.

---

[1]) Mag. Christian Wibe var kort Tid forinden bleven Kapellan hos Hr. Hans Krog i Aastrup (Morsby Præstegaard), hvem han snart efter succederede som Sognepræst. (Jvfr. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. I, 129 f.).

[2]) Præst i Hunseby. I Hdskr. staar Prul (for Pral).

[3]) Barfod har i Falsters Gejstlighed, I, 8: 4. Juli.

Min Søn Povl »bleff Islandtz Kiøbmand paa Husuig Haffn«; han blev siden, S. Hansdag, bortrevet af Pesten; begravet 27. Juni i Vor Frue Kirke. O jeg ulykkelige, som har mistet en saa from, brav og lydig Søn! O Herre modtag hans Sjæl i det himmelske Paradis!

1. Juli blev Hr. Jens Kock i Væggerløse begravet af Mag. Laurits Pedersen. Hr. Christen Jakobsen blev hans Eftermand.

»Schep Rug 6 β. Schep Byg 10 β.«

7. Juli begravedes Hr. Peder Stub i Iderstrup; hans Eftermand blev Hr. Niels Bredal.

Hr. Oluf Thøgersen [Skytte], Provst og Præst i Taaderup, døde. Ligeledes Hr. Hans Jørgensen [Arrebo], Kapellan i Nykjøbing.

Lave Broch blev Rektor i Nykjøbing Skole i Aug. 1654.

Hans Nichelsen [Lundt], Borgmester i Kjøbenhavn, [døde 21. December].

1655, 12. Januar begravedes i Nykjøbing Mag. Laurits Pedersen, Provst i Sønder Herred. Hr. Christen Jakobsen holdt Ligtalen over Sach. 13,7: Sværd gjør dig rede, slaa Hyrden. Der var en smitsom Pestepidemi i Nykjøbing. Efter M. Laurits's Død opstod der en Strid. Borgmesteren kaldte nemlig Hr. Jessæus, men nogle Raadmænd vilde ikke gaa ind paa denne Præstekaldelse, men appellerede Sagen først til Biskoppen og [Henning] Valkendorf, siden til Kongen og Rigens Raad[1]). Raadmændene tabte Sagen. Hr. Jessæus blev introduceret 8. Sønd. e. Trin. af Provsten Hr. Hans Theophilisen.

»5 Rdl. giffuet til Told aff et Pund[2]) Lyneborgh Salt. Til Michaelis 8 Rdl. en Præst i Farsbylle (sic!). En

[1]) Jvfr. Barfod, Falsters Gejstlighed, I, 9, Anm. 2. Hr. Jesse Jessen blev (ell. var) gift med Magdalene, Datter af den omtalte Borgmester Jakob Christensen.

[2]) Formodentlig 4 Tønder.

Tønde Sild kaastede 12 Tønder Rug got kiøbt., $1/2$ Tønde Torsch kaastede 5 Tønder Rug och 2 Schepper apud Consulem Stubcopiensem et rusticum habitantem in Torchellstrup, Rasmus Poffuellsen.«

Ved S. Hansdags Tid tog Lave Broch, Rektor i Nykjøbing, Magistergraden i Sorø.

Mag. Christen Wibes Datter Elisabeth blev født. Jeg var Fadder ved hendes Daab.

1. Novbr. stod jeg [i Falkerslev] Fadder til Hr. Damsbergs Søn, Jakob[1]).

Jakob Sadolin tog Attestats og Dimis. Min yngste Søn, Theophilus, kom i Sept. til velb. Ejler Holch.

1. Sønd. e. Trin. Bryllup i Kirkeby mellem Jakob Zimmer og Hr. Gregers [Humbles] Datter Birgitte.

2. Sønd. e. Trin. blev jeg valgt til Provst i Sønderherred af Biskop Dr. Laurits og de andre Herredspræster.

10. Sept. hyldedes Prins Christian i Odense. Jeg tilligemed Hr. Gregers og Hr. Damsberg vare udvalgte og afsendte for at aflægge Eden til ham. »In reditu kom vi till et lidet Land, heder Ome, huor vi for Storm motte bliffue 3 Dage, och kaastede min Reyse 12 Dlr., noch fortæret paa Ome 9 Mk., Fergeløn och Driche Penge 3 Mk.«

19. Sept. »M. Hans Jensøn [Viborg] i Stæge bleff begraffvet, Vir eruditus.«

16. Sønd. e. Trin. »Sindett (!) Madtz Daatters Brølup i Kiøbenhaffn med Madtz Rasmussen.«

1. Novbr. »døbt H. Jørgen [Damsbergs] Barn Jacob, som Amen laa ihiell 14. Jan. 1656.«

28. Novbr. »Lisabeth Hans Daatter[2]) Fadder i Iderstrup.«

---

[1]) Notitsen gjentages i en anden Form nedenfor.

[2]) Hr. Hans Sadolins Datter. Hun var født o. 1632; men hendes Fødsel er ikke omtalt i Dagbogen. (Jvfr. Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. IV, 179.)

»Præsteschatt 8 Rdl. till Michaelis. 17. Dcbr. mødte Præsterne om Rytter [och] Rytterhold i Nykiøben.«

1656, 3. Jan. »Bekom Ryter til Præstehestene, maatte udloffue Sadell, Pistoler, Bitzell, Grahatt, Kioell, Degen, Geheng, Støffle, Sporer.«

30. Jan. »døbt i Torkellstrup H. Niels [Muncks] Søn Poffuell.«

Min Datter Lisabeth blev trolovet med Captajn Georg Müller i Præstø. Deres Bryllup stod 1. Oktober.

4de Sønd. i Adv. stod jeg Fadder i Iderstrup.

1657, 6. Jan. Blev Hr. Dines [Jensen Jersin] i Hunseby trolovet med Formandens Enke. Bryllupet stod Søndag Reminiscere.

15. Jan. begravedes Frederik Rostorp, Borgmester i Nykjøbing.

23. Febr. »Modet staar i Ottense om de 4 Qvartaler Præsteschatt.«

22. April stod jeg Fadder til Mag. Christian Wibes Datter, Margrete.

Bededage over hele Danmark 29., 30. April og 1. Maj.

1. Sønd. e. Trin. sagde vore Præsteryttere Farvel.

29. Juli blev min Datter Abigael af Mag. Wibe trolovet med Hr. Hans [Hansen] i Taagerup. Bryllupet stod 16. Sept.

26. . . . blev Hr. Niels Muncks Søn, Rasmus, født.
27. . . . begravet Henrik Langemach, Prinsens Guldsmed.

»Die Passionis Christi introductus Claudius Heieh in Schola Nycop.«

23. April begravedes Hr. Gregers Christensen Humble i Kirkeby.

»Dominica Exaudi forsaa de 7 Kaldtz Mænd aff Kirchebye [sig] uden Proubst, drogh bort i Tingsted Kirche och kallede Hans Aagesøn, Scholemester i Nachschou. 10. Junij till Landemode bleff det Kald vederdømpt.«

2. Juli, Marie Besøgelsesdag, indsatte jeg Laurits Nielsen Roholte som Præst i Kirkeby. Han havde 4. Okt. Bryllup i Kirkeby med Karen Frederiksdatter.

29. Juli blev »lille Jørgen Møller«[1]) født.

5. Aug. »Puerperium Johannis Andreæ in Stubkiøping.«

13. [Aug.] blev Kirkernes Regnskab hørt i Nykjøbing af velb. Jørgen Reedtz.

27. Aug. blev Kansler Christen Thomesen begravet i Kjøbenhavn.

»In Septembri Sveci Holsatiam et Cymbriam occupant, campiductore Andrea Bille nolente vim hostis repellere[2]).«

In Octobri forraade Anders Bille Frederichs Odde, uti dicunt.«

21. Novbr. døde Hr. Niels [Chrisfensen] i Riserup, Frands Hammer, »portitor Wordenburgensis«, og Claus Bertelsen, Husfoged paa Nykjøbing Slot.

21. Decbr. begravedes Hr. Hans Smed i Hjortebjerg [Elmelunde paa Møen].

Døde den velforstandige Borgmester Jakob Christensen i Nykjøbing, en saare gudfrygtig og god Mand[3]).

»Præsteschatt: 8 Rdl. till Michelsschatt, 8 Rdl. huer till Jullschatt. 4 Qvartaler 12 Rdl.[4]) En halff Rytter 23 Rdl. Qvægschatt 5 Dlr. 3 tomme Tønder 6 Mk. 4

[1]) Vistnok Hr. Hans Th. Sadolins Dattersøn.

[2]) Denne Anklage mod Marsk Anders Bille er endnu stærkere udtrykt i følgende Notits ved Aarets Slutning: »Per insidias Campiductoris, Nobilissimi Andreæ Bille, Carolus Svetiæ Rex totam Holsatiam et Cimbriam occupat sine cæde et sangvine. Væ tibi Bille!«

[3]) Ifølge Nykjøbing Skolebog blev han begravet 1 Juni 1657. (Im. Barfod).

[4]) Af en Opsummering i Randen fremgaar det, at Meningen er: foruden den nævnte Michels- og Juleskat ydedes 12 Rdl. i hvert Kvartal.

Tønder Øll til Floden 6 Dlr. 8 Sch. Malt 10 Mk. 4 [tomme] Tønder 8 Mk.

3 Schiepper Homble 6 Mk. } Kongen bekom inted
3 [tomme] Tønder 6 - } her aff.

1658, 25. Jan. blev Fyn indtaget.

5. Febr. blev den hæderlige Kvinde, Bonifacia Kock, Hr. Niels Bredals Hustru i Iderstrup, begravet.

Samme Dag gik den svenske Konge med sin Hær tørskoet over Beltet (mare Balticum) og kom til Laaland. Vore danske Officerer gjorde ingen Modstand. Ve dem!

Nakskov overgav sig frivillig i Svenskernes Magt.

Svante Banér, Friherre til Gammel Karleby, havde Falster og Laaland i sin Magt.

8. og 9. Februar bleve næsten alle Præster paa Falster udplyndrede. Den svenske Hoflejr laa i 4 Dage i Nørre Herred, Kongen selv i Vaaelse Præstegaard. Der har ikke været saa stor og streng en Vinter siden 1546.

12. Febr. Livregimentet rejste over til Sjæland.

»H: Niells Munch, som vaar udpløndret och vaar paa Schyrringe, och H: Jørgen i Falqvorsløff med Kone och Børn och Folch søgte Nykiøben. Wi andre søgte Hessnes och de store Schoffue.«

Der blev ikke gjort nogen Modstand i Sjæland af de Danske, skjønt de vare 3 Gange saa mange.

Der blev forhandlet om Fred, som blev sluttet 23. Febr. Kongen af Sverig var paa Frederiksborg sammen med Kongen af Danmark og Rigens Raad. »Der med gick alld Schaane, Halland og Blegin bort med de uoffuerwindelige Befæstninger.« Gud forbarme sig over os!

»Bahus och Trundhiembs Len gich ocsaa bort, fordi Rex Daniæ och hans Folch villde iche, och Folchet maatte iche fegte contra hostem. Det, der kommer i Ulffsmund, vill nødig udaff igien.«

»Danmarch bliffuer iche saa rig paa Guld och Sølff

och Formuffue udi mange 100 Aar, som Finden tog och pløndret fra Adell, Præster och rige Fougder och Bønder. Her findis iche tilbage neppelig en god Hest etc. Kiøbstæderne schadde intid, bleff iche udpløndrett.«

»Poffuel Hemmingssøn, Sogne-Fouget, døde den 5. Martij, der jeg kom hiemb fra Svanto Baneer i Naxschouff om den Brandschat, 440 Rdlr. aff Præsterne i Falster.«

Mag. Lave Povlsen, Rektor ved Nykjøbing Skole, døde 4. Marts 1658. Christian Jakobsen Ørn blev 30. April indsat af mig som Rektor i Nykjøbing.

19. Maj fratraadte Jakob Frandsen 3die Lektie i Nykjøbing og blev [siden] indsat som Rektor i Nakskov.

3. Juni døde Maren Jakobsdatter, min Kones Søster, i Kortzelidtze [1]).

6. Aug. »Suecicus exercitus, simulans profectionem Vismar, in Selandiam clam irruptionem fecit.«

9. Aug. »milites Regis Daniæ fugâ e Selandia in Falstriam se receperunt propter inopinatam hostium invasionem.«

20. Sept. gav enhver Præst 2 Rdl. i Skat.

24. Sept. skulde enhver Præsterytter møde fuldt udrustet. Uden stor Bekostning, mindst 60 Dlr., kunde en Soldat ikke udrustes.

8. Okt. gjorde Svenskerne et forvovent Angreb paa Amager, men Kjøbenhavnerne kastede tappert Fjenden tilbage.

13. Okt. havde Hr. Rasmus Scarvinus i Riserup Bryllup.

28. Okt. »Hollandi munitâ classe in auxilium Haffniensium advenerunt, ingenti et memorabili prælio navali inter munimentum Cronburg et insulam Hueen commisso, laudabilem obtinuerunt victoriam. Kiøbenhaffn fich Lufft, vaar tillforns belagt till Land och Vand.«

[1]) Hdskr. har: Hadtzelitze.

19. Dcbr. »Maria stagnantia adeo penetrabili frigore constringebantur, ut peruia ac meabilia prope fuerunt; timebatur, crede, hostis in adjectis oris, Falstria et Lollandia; sed auxiliante Numine, regelatis et fluidis maribus, nihil tentabat hostis.«

1659. 1. Jan. fødte Maren [Hr. Jørgen Damsbergs] i Falkerslev en Datter, Birgitte.

24. Januar. »Sveci Monam insulam tentabant sed frustra.«

9. Febr. døde min Søster[1]) Lisbeth, Alexanders Hustru, i Stubbekjøbing.

11. Febr. »Omnibus periculis exponitur Haunia, tormentis pyrabolicis et balistis mitere (!) vexatur; sed ita civitas obsessa hostem repulit, ut memorabilis habetur inter omnes urbes; strages enim hostium cæsorum supra 7000 facta dicitur, nec Svecus ultra Hauniam tentare ausus est.«

28. [Febr.] »Leveret aff det udloffvede Schatkorn 17 Tønder.«

22. Marts. »Oppugnata Langlandia.«

26. Apr. »Præses Regius Lindenau a Svecis captus abducitur, drog bort och viiste Fienden Vei til Falster. Nam seqvebatur.«

27. [Apr.] »Falstria et Lollandia oppugnantur, adjuvante et præsente ipso Seciæ Rege Carolo Gustavo occupatæ. NB. Christopher Lindenow præses Regius Falstriæ monstravit eis viam ved Vaalse Nache.«

28. Apr. „Fugati, sylvas et latebras ferarum occupavimus, omnia rabiosis Martis alumnis spoliantibus.«

29. [Apr.] »Idem cecinimus tripudium.«

»Eodem die Monam Insulam iterum Sveci infestarunt, sed frustra.«

---

[1]) Vistnok Halvsøster, Datter af Præsten Hans Jensen Krog og Hr. Hans Sadolins Moder.

»Injunctum est a Svecico Tribuno eqvitum, ut qvisqve Pastor suum armaret eqvitem, aut exponeret 60 Rdl., sed indulta temporis mora, ternis vicibus exponebatur indicta pecuniarum summa.«

3. Aug. »Peder Hierte, vir nobilissimus et bello egregius, dominus de Hegedorp, Tummelberg et Haled in Vester Gytland in provincia Scar[a]bierg, hospitio apud nos fructus cum aula et eqvis tribus septimanis, vir sane ut indolis ita virtutis maximus[1]) amabat Deum, et nos singulari complectebatur amore.«

»6. Octbr. (sic!) alt det goeds vi haffde till Catharinæ Snebachs[2]), vort eget, M. Peders, H. Jørgens, H. Munchs och Maarsbye, bleff borttagett; huor vi kom, vaar det lige gott, ac nos miserrimi homines.«

10. Aug. begravede Hr. Damsberg M. Christian Wibes Datter, Anne Marie.

22. Aug. »Jussu et mandato Camerarii Regis Svetiæ, nomine Aasmund Rosemach, persolvi navclero Stralsundensi Arend 30 Dlr.«

5. Novbr. »Carolus Rex Sveciæ propter rumores de Fyonia profectus est e Falstria in Sielandiam, nam Cæsarei, Brandenburgici et Dani totam militiam Sveticam in Fyonia armata manu occupant.«

14. Novbr. »bleff de Svendsche slagen i Fyen och fich deris Betaling. 14 Regimenter slagne«[3]).

22. Novbr. »bleff vi gandsche udplyndrede, Vinduerne och alle Dørre och Schabe med Bindøxer sønderhugget, mit høyre Axelbeen sønderslaget, mine Præste-Klæder,

[1]) Hdskr. har: maximum.

[2]) Katrine Rostrup var Enke efter den 1652 afdøde Raadmand Hans Snebach. (Im. Barfod).

[3]) En utydelig Notits i Hdskr. synes at antyde, at Kong Carl derefter »kom igjen« til Falster.

Sabbells-Huer og alt det, vi haffde, borttaget. Væ ipsis! Jeg laa udi 8 Uger; det vaar de 4 Udplyndringer, offuer 3000 Dalers Formuffve.«

4. Decbr. »General von Essens gandsche Bagage, offuer 30 Heste, Scholemester, Børn och alle Folch laae her 5 Dage.«

20. Dcbr. »9 Tønder Byg till Planting Staldmester.«

1660, 1. Jan. [Fik jeg] »Gert till Salvarer.« »Præsterne under Ob. Leut. Buthlers.«

9. Jan. »kom her 2 Compagnier aff de Phalzgraffuische at ligge.«

11. Jan. »Major Fegh med 3 Compagnier.«

17. Marts. »Gert Salvare Penge 34 Rdlr. — 11 Rdlr. for en Rytter Hest.«

24. Marts. »Gert 1 Rdlr.« — 7. Apr. »Gert 1 Ducat.«

21. Apr. »affbetalt Baldtzar 2 Ddlr. Budtlers Corporal tog 1 Rdlr., 3 Schep Korn aff huer Præst om Ugen udi femb Uger.«

12. Maj. »Kom jeg under Ob. Jochum Kaaes, maatte betale ham fra 1. Maij, endog jeg gaff til Budtler; gaff ham for 18 Dage 54 Rdlr. 10 β lybsch. Staalet et Nød fra oss, ihielslaget siden Qvæg och Faar etc. — For Junij Maanet gich vort Qvægh och Faar gandsche bort till Kaaes, alle vore Høns, Lagen, Senge, Klæder, Rug, Gryn, Byg, Penge og Formuffve.«

3. Juli »schildte Gud os baade med Oberst Kaaes och Fruen.«

5. [Juli]. »Major Stuard ville hafft her Corteer igien, men welb. Jens Rotstein sette Pind derfore.«

6. Juli. »Captein Levtenant Drejer kom hid, med Gevald indqvarterede 100 Ryttere med Bagasie; med det (!) talte Gert och Baldtzar.«

21. Juli »kom de Svendsche aff Landet gandsche med den Hollandsche Flode och vore Schibe. En Part tog till

Sverrig. Gud giffve, de aldrig komme her mere. Pax. Pax, Pax.«

4. Aug. »min Daatter Lizabet kom i Affuellvig. ville till Lybech med et Lybs Schib.«

9. Aug. »er Johanne Christina [1]) føed paa Foemeren in signo Leonis paa nye«.

21. Aug. »Lensmanden welb. Christopher Lindenow och M. Knud i Nysted forhørte den Sag om Aastrup Kald; beholt Madtz Jørgensens Kaldtzbreff, saa Gud betale dem for den store Uræt, der schede, och underkiendte Kaldtzbreffuet.«

1. Sept. »stor Storm. Kiettinge Bye och Præstegaard affbrentt.«

9. Sept. »Dominica 12 p. Trinitatis prædichet Hr. Michell Windinge først udi Aastrup effter welb. Christopher Lindenous Forschriffuelse.«

14. Novbr. »Rex Fridericus hyllet till Arffue Konge Haffniæ. Vi hensendte 2 Præster, H. Jørgen [Damsberg] og H. Lauritz i Kirchebye. Vi andre 6 gaff huer 4 Dlr., er 28 Dlr. till dem begge.

28. Decbr. »mødte Proubsterne i Marieboe med de andre Stender, hans Welb. Olle Brochenhus lagde Præsterne paa Indqvartering baade i Falster och Laaland, som de iche haffde i de andre Lande.«

1661, 1. Jan., fødtes Oberstlieut. Müllers to Døtre, Birgitte og Margrete Elisabeth [2]).

5. Jan. »stor Storm, som Verden ville forgaae, alle Tagene bleff affbleste aff vore Huse, ja Kirche Kamene aff Kirchen. Træerne paa Schoffuen affbleste.«

1. Marts »udi Nykiøben vaare Falsters Præster for-

---

[1]) Datter af Hr. Hans Th. Sadolins ovennævnte Datter Lizabet. Denne og maaske ogsaa den foregaaende Notits burde sikkert have staaet under Aaret 1659.

[2]) Hr. Hans Th. Sadolins Datterbørn.

samlede och underschreff och beseglede det Pergemendtz Breff, att Kongen och hans Effterkommere schulle verre rette Arffuing till Danmarchis Rige etc. Miserere nostri Domine.«

9. April begravedes Lisbeth Sadolin [Oberstlieutenant Georg Müllers Hustru] i Nyborg. Hun efterlod 4 Børn.

16. Aug. »bleff Ager och Eng aff Commissarier beschreffuen. Christian Grubbe, Peder Mortensen i Naxschou och Hillebrand i Saxkiøben med Proubsterne vaare Commissarii, och taxerede Jordegodtzet i Kiøbstederne 30. Augusti. NB. udi Stubkiøben bleff tagen 16 Mænd paa de 8, som først haffde taxeret, men de fuldtis allesteds ad. Peder Bremer vaar Hoffuedmand for de 16 Mænd.«

22. Aug. »fuldtes jeg med Commissarierne, welb. Philip Bastrup, Peder Hanssen i Naxschou Borgemester, Jørgen Lauritzen, Hans Jenssøn, ombkring udi Synderherrett och beschreff Bøndernis Jord. Magistratus nullam subditorum misericordiam habet. Misereatur nostri Deus altissimus. De Suendsche vaare goede, at huo som inted haffde, de gaff inted; men siden Krigen bleff det verre i Danmarch, at der maatte inted øde verre, men fattige, som selff haffde inted, maatte giffue derfore och siden 4 Qvartaler 24 ß aff huer Scheppe Korn, Magazin Schat, Oxeschat, Rytterschat, Soldatschat i Fredtz Thid, huer Maaned til Klæde og Gevær. O! Gud bedre for Fred, vi fich.«

1662, 2. Febr. »Nuptiæ Hilarii Heine et Annæ Sadolinæ[1]). NB. dend Tiid saa till Aars at giøre Brøllup!«

11. Febr. skal der holdes Takkefest hvert Aar.

27. Juni døbtes Lisbeth, Datter af Hr. Michel [Vinding] i Maarsby.

---

[1]) Formodes at være en Datter af M. Jørgen Sadolin i Stokkemarke. (Im Barfod.)

30. Juni. »Calente udi Weggerløse, ac permissu clarissimi D^ni Episcopi pastores ad prandium invitati; qvidam Pastores non conveniunt nobiscum·«

1. Aug. kom Kong Frederik med Hoffet og Følge til Nykjøbing, ligeledes Prinsen af Sachsen. »Dux[1]) Saxoniæ Johannes Georgius, qvi cum filia Regis Anna Sophia matrimonium cupit inire, etiam Nycopiæ cum comitatu suo adfuit.«

12. Nobr. »Baptizatus filius Hilarii Heine Johannes Hilarius Heine.«

1663, 9. Jan. begravet Hr. Hans Steffensen i N. Alslev.

9. Marts. »Claus Pedersøn reist til Kiøbenhaffn.«

21. Apr. havde Hr. Simon Spend Bryllup.

19. [Maj?] blev Adelsmanden Abraham v. Platen begravet i Nykjøbing Kl. 11 om Aftenen.

»Varii rumores de Mag. Severino Korndorp, Fiscali Regis; sed exitus nobis adhuc incognitus.«

I August blev Korfits Ulfelds Forræderi mod Kongen og hele det kongelige Hus aabenbaret, og der blev holdt offentlig Taksigelse, at den naadige Gud havde ladet en saa skammelig Misgjerning komme for Lyset.

I August vendte vor naadigste Arveprins, Christian V, lykkelig og vel hjem fra sin Rejse i fremmede Lande, hvorfor der blev holdt offentlig Taksigelse.

6. Sept. »Den unge Churfyrste af Saxen cum matre sua; item Dux Wirtzenbergensis per Holsatiam, Cymbriam ac Fioniam venerunt Hafniam magno cum comitatu.«

10. Sept. blev vor Biskop, Dr. Laurits Jakobsen, begravet i Odense.

11. Septbr. blev Hr. Michel Vindings Søn, Hans, døbt af Hr. Jørgen Damsberg.

[1]) Denne Notits staar uden Datum adskilt fra den forrige; men angaar dog aabenbart det samme Møde.

»Commissarierne Christopher Stensøn, H. Jacob [Clausen] i Erringløff, Marquor Samuel paa Renteriet, Christen Darup udtager andet Godtz for alt det, Kongl. Mai[tt] har tillfellis med Præsterne, Kircherne och Closteret.«

29. Sept. »En Tønde Most kand kiøbis foruden Træet for 3 Mk. om Michaelis.« Ved samme Tid blev Herregaarden Bønnidsgaard, der var ødelagt af Svenskerne, igjen istandsat efter kgl. Befaling.

21. Novbr. »maximo partus dolore expiravit Marina Sadolina in Falqvorsløff circa horam 11 seqventem, relictis post se tribus pueris, uno filio Pavlo, et duabus filiis, Margaritta et Birgitta. Sepulta 30. Novbr. a D[no] Michaele Vindingio. Textus fuit 37 caput Esaiæ: Hæc est dies angustiæ, filios venisse ad partum et nulla vis et virtus pariendi [1]).«

4. Decbr. »sepulta soror mea Marina Crogiana, uxor Petri Bremmeri senatoris Stubcopiensis.«

4. Novbr. blev velb. Christoffer Urne, Danmarks Riges Kansler og Ridder, begravet i Nykjøbing af Mag. Niels Bang, Superintendent i Fyns Stift, der i dette Aar var bleven Biskop.

5. Novbr. visiterede Biskoppen Nykjøbing Skole. Mag. Christian Jakobsen Ørn holdt en smuk (bene ornatam) Tale i Skolen om den forrige Biskops Død og dennes Komme.

8. Novbr. H. Lauritzes Sag paaførde alle de .....[3]) stor Tort. Hand bleff priveret Kaldet till videre. M. Hendrich i Vesterborg[4]) bleff dømpt till 200 Rdlr. Mult, fordi hand slogs i Kirchen med Hr. Lauritz huer Dagh. Hr. Gregers i Brandersløff bleff dømpt till at giffue 100 Rdlr.

[1]) Jvfr. Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. IV, 179.
[2]) D. e. Halvsøster.
[3]) Aabent Rum i Hdskr.
[4]) Hdskr. har urigtig: Vestenschoff.

till Brandersløff[1]) Kirche, fordi hand uden Seddel troloffuede Peder Hanssen och Willum Kremers Kone, som haffde hieme i Naxschow; dem troloffuet hand i sit Sogn sine venia.«

1664, 16. Jan. Mag. Christian Ørn, der var kaldet til Rektor i Sorø Skole, frasagde sig Rektorembedet i Nykjøbing. Han var en brav Mand og meget flittig i sit Embede. 23. Jan. indsatte jeg i en talrig Forsamling hans Efterfølger, Johan Stenstrup (Stendorphius), i Skolen.

29. Jan. begravedes Peder Bremmer, Raadmand i Stubbekjøbing, »vir optimus, sed mala convenientia erat inter ipsum et uxorem; sed crux ista non fuit perpetua; poenituit eum postea.«

»14 Dage for sancte Hans Dag bleff Mallene Cathrine Heine fød i Nykiøben.«

»Conventus Legatorum omnium procerum in tota Europa Hafniæ in Novembri. Det Deus felicem exitum!«

»Annæ Sophiæ anden Frøchen-Styr udgiffuet till Fastelaun 1665, ego 8 Rdlr. contribui; thi vi Præster her udi Synderherret gaff baade aff voris Tiende och Almueskorn, men de udi N. Herret gaff kuns aff deris bare Tiende.«

1665, 11. Jan., havde Hr. Niels Rasmussen i Gloslunde Bryllup med sin Formands Datter.

18. Jan. »tabte Baldtzar den Sag, hand haffde steffnet mig fore for welb. Styge Høeg Landtzdommer.«

1. Marts drog Jakob Sadolin til Kjøbenhavn og blev der i 15 Uger, men maatte vende hjem med uforrettet Sag »propter Secretarii malitiam.«

7. Juni »Landemode, leveret Rentepenge aff Præstegaardene, 6 Rdlr. aff huer, paa H. Baldtzar nær.«

11. Juni, 3die Sønd. e. Trin., »døbte jegh H. Hansis Daatter i Høiebye[2]).«

---

[1]) Der er foretaget Rettelse ved dette Navn.

[2]) D. e. Taagerup, i hvilket Sogn Højbygaard ligger. Præsten i Taagerup var gift med Hr. Hans Sadolins Datter.

»In Junio kom breff om Annæ Sophiæ Princessinde-Steur. Horbeløff gaff 10 Rdlr. huer Qvartal ɔ: 40 Rdlr.«

»Magdalena Cathrina Heine nata om St. Hansdagh [1],«

13. Juni. »Lauritz Jenssens Regnschab forhørt, bekom 228 Rdlr. och dermed reiste aff Closterett.«

15. Juni. »Oberst Levtenant Georgh Møller med sin Frue [2]) kom och bort hendte Johanne Christina; de andre 2 Thuillinger bleff her hos os.«

1. Aug. »angaar Bøndernis Qvartal med Penge aff huer Tønde Korn och Frøchenstyr, beløffuer aff Kyllinge øde Gaarden her i Horbeløff och Peder Madtzens øde Jord i Sersløff med Schat aff Møllen huer Qvartal 7 Dlr., er 28 Dlr. om Aarett.«

30. Aug. »med Hans Hansøn Amptz Forvalter, effter Bispens M. Niels Bangs Befaling, dømpte M. Knud Lærche den Sag imellem M. Lauritz i Naxschou och Peder Hanssøn ibid. till Hans Kongl. Mai^tt, effterdi M. Lauritz gich fra Løffte, 100 Sldlr. till fattige Præste Encher i Laaland, som hand for en siddendis Ret udloffuede, och haffde giort ham største Despect med sit Barn at døbe och Brøllup .... [3]). Eodem die bleff M. Lauritz adtvaret med den Sag, som hand haffde med H. Hans Korsbiergh, de selff giorde Bisp aff sig och affsette ham jaa (!) siden igien hand kom fra Kiøbenhaffn, hvormed hand ikke giorde Bispen ringe Despect. Item, at hand schulle abstinere med saadant forargelige Ord om det Dieffuells Mennische at schulle bliffue borte, naar hand bleff inviteret at gaa for Lig etc. och mere, hand, effter Vidnesbyrdene, paa Prædichestolen publice udraabte. Der udi schede effter Ordinantzen Admonition; vi andre Præpositi vaare Assessores.«

---

[1]) Mulig samme Notits, som allerede findes under 1664.

[2]) Han var da bleven gift paany, da hans første Kones (Hans Sadolins Datters) Død omtales ovenfor u. 9. Apr. 1661.

[3]) Synes ufuldendt.

»Bellum Britanicum et Hollandicum non sine magno commerciorum damno incoeptum est.«

»Eodem die [30. Aug.] kom den onde Tidende om det Saltkiøb [1]) och store Schatt deraff, saa de 3, Admiral Adler, Peder [2]) Trellund, en Engells[mand], som haffde forpagtet det och loffuede at forschaffe Salt, och giorde det iche, der bleff bandet och læst mangen ond Bøn offuer, om den Retfærdiges Bøn kand ellers bide paa och formaa noget etc. De qva re nullus dubitet.«

»Salt [3]) Schatten gaar offuer den anden Schatt.«

»H: Hans i Kerebye [4]) vant sin Sag for Herredag om sin Schouffslod. Gud straffe de Præstehadere.«

»3die Jule Dag begiærede Her Niels Munch sit Schudtzmaal aff Sogne Folchet, thi hand lod sig kalde till Capellan i Helsingøer, ja till nederste Capellan, sine meo consilio. Cujus facti sine omni dubio ipsum poenitebit. Utinam in hac re propheta non verus essem. Deus misereatur uxoris et 8 liberorum ejus.«

»Cometes qvidam ante festum Nativitatis Christi cavda longa in orientem apparuit. Suandtzen vaar som Røg med Gnister.«

1666. »Mester Canutus Lerche begraffuet den 12. Martii aff Hr. Jacob [Clausen] i Erinløff.«

14. Marts. »Hr. Ampts Forvalter giorde Cort Mejers och Ellen Pedersdaatters Brølup.«

»Bellum magnum exarsit inter Britanos et Hollandos non sine multorum incommodo for Salt, Klæde, Urter,

---

1) Hdskr. har: salt Kiøbt.

2) Skal være: Jonas (se O. Nielsen, Kbhvns Hist. og Beskrivelse, V, 127).

3) Hdskr. har: Galt.

4) Det maa være Hr. Hans Sadolins Svigersøn, Hr. Hans Hansen i Taagerup, der menes. Kerebye er da mulig en Fejlskrift for Høiebye (jvfr. u. 11. Juni 1665).

Fisch och Sild.« »Udi Flig bleff 140 Schibe opbrendt, deriblant 2 Orloffschibe. 8 Svendsche, 2 Dansche.« »Till Lunden i Engeland bleff 16000 Gaarde opbrendte. Och siden falt Modet paa de Engelsche.«

»In Junio bleff M. Lauritz i Naxschou dømbt fra sit Kald for den Trætte, hand haffde med H: Hans Korsbergh och Peder Hanssøn; hand ville iche adtlyde os och lade Sagen forlige. Opbrød den siden, der den vaar forligtt, ville iche adlyde Bispen eller Collegii Assessoribus.«

Hr. Hans Rostrup, Medtjener i Nykjøbing, blev M. Laurits's Eftermand i Nakskov. Vessel [Barthling] blev Medtjener i Nykjøbing.

31. Juli havde jeg Audiens hos Kgl. Majestæt paa Bøned for at faa min Søn Jakob til Medtjener. Den højeste Gud velsigne Kongen for hans gode Svar. Fire Gange gik han ud til os og talte med os. »O Regem optimum et benevolum.«

»Suecus circumdeditus. Bremen belagt. Graff Duna och Aschenbergh nedlagde udi Udfald aff Byen. Sed vix credo. De tør vell staa op igien.«

»Præsterne gaff huer for en Rytterhest och Montering 30 Rdlr. For 4 Qvartaler Princessinde Steur 30 Rdlr. Rentepenge for Præstegaardtz Kiøb 6 Rdlr. [I alt] 66 Rdlr.«

»H: Johannes Georgius, den unge Churprindtz aff Saxen, aff M: Bremmero vied ved Frøchen Anna Sophia paa Rosenborgh i Kiøbenhaffn; stor Bekaastning med mange Folch och stor Tractamente indtill den 8. Decbr. [da de] gich herfra till Rostoch [1]).«

[1]) Længere nede findes følgende Notits: »In Novembri et Decembri bleff her holdt et Kongl. Hoff med Churprintzens gandsche Hoff och vort eget Kongl. Hoff och Princens Hoff. Der mentis, fordi Tiden løb saa langt bort i Vinteren, det schede, fordi de Klæder och Liberi och Bekaastning, som kom fra Francherig,

»In Novembri Maartens Afften Kieseren med de Tydsche Førster besøger Svecum i Bremen«.

»Oberste Schach med Kongens Rytteri till Pinnenbergh. Gud giffue, vi iche komme mit udi.«

»Her talis om Feide breff fra Engeland. Gud hielpe os.«

»Schatt Erter ½ Scheppe aff huer Tønde. Dedi 5 Schepper aff øde Jorder. 4 Qvartaler for øde Jorder — 24 Dlr.«

1667, »De Engellsche raader nu selff med Brand och Udplyndring udi Norge; et aff Kongens Schibe tages aff de Engellsche in Aprili.«

»Siæle Hundene i Stranden løb om Vinteren oppaa Isen och bleff dreffuet till Landtz i Snese-Tall paa Gietzør ved Hessnes. NB. en gich ved Maglebrende.«

Hr. Eskil Rasmussen Rosenqvist havde Bryllup i Nykjøbing d. 10. April »udi Klosteret« med Else Harlitz. Gud give sin Velsignelse dertil.

8. Maj kom Kongen med sit kgl. Følge til Nykjøbing og drog igjen bort d. 13. Maj.

»14. Junij venit Serenissima Principissa Charlotte Amalia Nycopiam. Archiepiscopus Doctor Johannes Svaningius votum nuptiale cum benedictione nuptiali recitavit. Johannes Corbitz antea loco Serenissimi Principis in Hassia Cassel vinculo conjugii constrictus est. Benedicat Deus conjugio in gloriam Dei et regni ædificationem.«

Peder Mortensen, Borgmester i Nakskov, døde i Kjøbenhavn »in comitiis«. Han blev paa et Skib ført hjem.

11. Aug. skete Taksigelse for Freden mellem Kongen af England og Hollænderne med deres forbundne.

28. Okt. »Christianus Albrecht, Dux Holsatiæ, ambivit

at det bleff opbrendt udi Flig, der de mange Schib bleff opbrent; maatte derfore tøffue, till dette andet bleff ferdigt, med stor Bekaastning, till den 8. Decbr.«

et in uxorem tandem duxit Principissam Fridericam Amaliam, hæredem Daniæ et Norvegiæ.«

Peder Jørgensen Damsberg blev Hører i Nykjøbing Skole.

4. Sønd. i Advent døbte Jakob Sadolin, Kapellan i Horbelev, i Aastrup Kirke Hr. Michel Vindings Datter, Sidsel Margrete.

1668. »Fridericæ Amaliæ Princessinde Steurs første Qvartal angaar H: Tre Konger. Horbeløff 10 Rdl. 6 ß. Er [i alt] 40 Rdlr.«

26. Sept. Døde Hr. Jesper i Stubbekjøbing, begr. 8. Okt. af Hr. Hans Rostorph. Jakob Lauritsen blev Sognepræst igjen. Hr. Rasmus i Riserup Vice-Præpositus.

I Sept. »bleff H: Eschell Rosenqvist Præst udi Vesterborgh. Peder Jørgen[sen] Damsberg Cappelan igien udi Thorebye[1]).«

22. Maj døde Hr. Jakob Clausen i Erindlev. I Præsteembedet efterfulgte Hr. Jakob Prip og i Provsteembedet Hr. Knud [Christensen Bruun] i Rødby.

I Okt. »kom Oberst Georg Walter till Kiøbenhaffn och bleff sat udi det blaa Torn.«

16. Dcbr. »begroff jeg H: Madtz udi Schelbye. Textus Sap. 3.«

1669, 7. Febr. »Dom. Sept. bleff H: Jens Lauritzen[2]) introduceret aff H: Christiern Jacobsen i Weggerløse. 11. Febr. sang [han] sin første Messe.«

22. Febr. »lod registrere H: Jørgens Boed i Falqvorsløff. Uxor mortua 1663, 21. Novbr. [for] 5 Aar 3 Maaneder [siden]. Ville iche schiffte udi 6 Aar, Godtzet vaar opslit, det beste borte.«

I Juli døde Mag. Bertram i Østofte; ham efterfulgte

---

[1]) Hdskr. har: Tierebye.
[2]) Jens Lauritsen Brun i Skjelby.

Michel Wibe. (Denne døde i Maj 1670 og efterfulgtes af Valentin Carstensen.)

8. Søn. e. Trin. prædikede jeg i Nykjøbing, »et recitavi literas Regias de decimis Pastori loci dandis.«

1670, Onsdag 9. Febr. døde Kong Frederik III, 22. Febr. fik vi Bud om Ringen. 3. Maj blev han begravet. Texten til Ligprædiken over hele Riget: Act. 13,36.

12. Juni. »Præsteret Juramentum [til] Commissarierne Erich Krag och Hendrig Scheel paa C. 5.s vegne udi Nykiøben paa Raadhuset.«

27. Juni. »Carolus Ludovicus Palsgraff til Rein, Schattmester S. R. Imperii, schall haffue Wilhelmiam Ernestinam. Princessinde Steur 4 Qvartaler 40 Rdlr., till Confirmations breff 7 Rdlr.. till Rente Penge 6 Rdlr., for øde Gaarde 4 Qvartaler 16 Rdlr. foruden Erteschat, Studieschat. Deus misereatur nostri. — Turca impius dicitur, qvia tertiam partem bonorum qvovis anno exigit; qvi nomen a Christo habent, omnia subditorum qvater in anno deglubunt ad proprium fastum.«

19. Apr. blev i M. Johan Stenstrups Sted Just Valentinsen indsat som Rektor i Nykjøbing Skole, og samme Dag blev Knud Mogensen [Hosum] Hører ved Skolen.

Hr. Jakob Sadolin blev ved Michelsdagstid angreben af en hectisk Feber, der varede Aaret ud og længere.

1671. Døde i Laaland Johanne, M. Augustinus [Scandorphs] Hustru i Flintinge, ligeledes Hr. Jørgen [Knudsen Ellegaards] Hustru i Døllefjelde. M. Claus [Jensen Varbjerg] i Radsted døde og efterfulgtes af Hr. Laurits Hansen, hvis Efterfølger i [Nykjøbing] Skole blev Johannes Christoffersen Bistrup, som 3. Maj blev indsat i Embedet af Rektoren Hr. Just.

1. Sønd. e. Trin. blev Hans Sadolin »opnævnt udi Taagerup«; han døde i sin Barndom.

Ved Juletid blev Hr. Michel Vinding syg.

1672, 14. Febr. døde Hr. Christen Jakobsen i Veggerløse, begravet af mig 26. Febr. Hr. Niels Eriksen blev hans Efterfølger.

20. Marts døde Hr. Michel Vinding i Maarsby, begravet 28. Marts af Hr. Jakob Sadolin. Hans Efterfølger blev Hr. Laurits Jakobsen Møllengragh, der blev indsat Christi Himmelfartsdag.

»In Dania servi et ancillæ censum dederunt, Drengen 3 ℳ, Pigen 2 ℳ. Paterfamilias pro qvalibet persona familiæ 8 ℳ. Deus misereatur nostri.«

»Inter Angliæ Regem et Daniæ pacis articuli conscripti paa 5 Arch Papiir, sed statim fracti.«

1673. »Subditi in Dania magno censu gravantur, et ecclesiastici pro qvalibet persona in sua familia dabunt 2 Rdlr. tam pro pueris 12 annorum qvam servis. Mea pars 26 Dlr. foruden 4 Qvartaler aff de 2 øde Jorder — 24 Dlr. Giffuet til Rytter [och] Magazin schatt 15 Schep Korn, Soldaten til Klæder« —.

5. Juni døde Hr. Balthazar i Karleby. Han efterlod Enke og 10 Børn. Begravet 9. Juni af Hr. Jakob Sadolin.

»Møget Regn in Octobri, som forhindrede Rugsaaden, saa det vill bliffue dyr Tid paa Rug.«

5. Decbr. »Fadder till Niels Madtzen Damsberg i Falqvorsløff.«

1674, 15. Januar »gich Dom emellom Obrist Levtenant Møller och mig, at vi schulde giørre Regnskab.«

»Vinteren med stor Frost begyndte den 15. Jan, holt ved til« —[1]).

---

[1]) Dagbogen minder om tre tidligere strenge Frostvintre, nemlig 1546, da man paa Isen kunde gaa fra Falster til Tydskland; 1658, da Svenskerne gik over Belterne, og 1670, da Laurits Madsen i Stubbekjøbing agede med en Hest og en Kjelke fra Rostok til Gjeddesby.

12. Febr. »bleff Johanne Jørgens Daater[1]) i Ringsted begraffuen.«

I Marts. »Præster døde: Her Christen udi Uttersløff, Mester Lauritz udi Naxschou, Her Magnus i Majebølle, Her Rasmus udi Riserup.«

»Mange Bønder maa forlade deris Gaarde, fordi de kand iche affsted komme Qvartal och anden Magazin och Rytter schatt [til] Soldat; har inted at æde eller at saae, bliffuer derfore sat i Taarnet i denne kaalde Vinter. Gud hielpe alle bedrøffuede och hielpeløse.«

(Her ende Hr. Hans Theophilisen Sadolins Optegnelser; Resten er tilføjet af hans Søn og Efterfølger, Hr. Jakob Sadolin).

»Min gode salig Fader H: Hans Theophili døde den 9. Maij 1674, bleff syg den 3. April 1 Eftermiddag, laa saa hen till 9. Maij; fich sin Sygdom med Hoffuetvæ, bleff siden magtisløs och affmegtig, kunde huerken selff staa aff eller gaae i Seng. Døde saa taalmodelig fra denne onde Verden i et glad Haab till vor Herres Jesu Christi Naade och Fortieneste. Gud giffue hannem en glædelig Opstandelse! Pastor Ecclesiæ Horbelevensis 54 Aar et interea Præpositus viginti fere annos.«

1675. »Ny och store Schatter, siden Jeg uværdig er bleffuen Præst i Horbelev Sogn. Præstegaardtz Rente betalt 9 Dlr. 27 Apr.

D. 13. Junii Familie Schat betalt 18 ß. D. 21. Junii Attoleri Hest betalt. For Julij Termin Kopschat 5 Dlr. D. 20. Decbr. Familie Schat 8 Dlr. 3 ß. For den øde Kyllingeiord betalt till Amptmand rigtig hver Maaned.«

1676 »bleff paalagt Præsterne Schattekorn, bleff ytt

---

[1]) Vistnok en Datter af M. Jørgen Sadolin i Stokkemarke. (Im. Barfod.)

Rug 3 Tdr., Biug 3 Tdr., Haure 4 Tdr. den 21. Martij til Slottet.«

»Krigsteur paalagt, betalt 1 Termin 10 Rdl. 1 ¥ 8 β d. 19. April.

»Præstegaardtz Rente 9 Dlr. betalt d. 24. April.«

»Betalt for Attoleri Hest 25 Rdlr. och Kudsch.«

»Sogneschatt betalt 20 Rdlr.«

1677. »Kopschat betalt d. 5. Julij 5 Dlr. Krigsteur 15 Rdlr. betalt d. 14. April 1678. For Ildsted og Quegschat 13 Dlr. Præstegaardtz Rente betalt 9 Dlr. Consumption og Familieschatt.«

1678, d. 14. Jan. »udschicket Folche och Familie schat 7 Dlr.«

»Præstegaardtz Rente d. 11. Junij 9 Dlr.«

»En Styckhest betalt med H: Peder Dam pro qvota 12 Dlr. H: Peders Reise til Naxschov 2 Dlr.«

»Folcheschatt in Junio betalt.«

»En villig Forstreckning 15 Rdlr. d. 1. Aug. betalt.«

»Krigsteur 7 Rdlr. 12 β d 2. Sept. Kop- og Quegschat 19 Rdlr. for . . . . .[1]) 3 Rdlr. 4 ¥ 5 β. Krigsteur 11 Dlr. 1 ¥. Familie schatt betalt 8 ¥.«

1680 »blef udgifuet i Frøken Steur till den Princesse, der kom till Suerige, af Landgille, medreignet og ødde [Jorder]. 60 Tdr. — 30 Rdlr. Om 7 Aar efter kommer D: Thomas Kingo, Bispen, og slaar Mangell i sit Regnschab og legger ti Rixdaler paa till.«

1687. »Kopschat af Folck og Queg, huer Person 1 Dlr., huer Hest 1 Dlr., 1 Ko 3 ¥.«

»Summa rerum vicissitudo, abrogato libro ordinationis, Ordinantzen, immunitate et libertate pastores privantur, et bonam partem vivendi facultatis in Lollandia et Falstria amittunt[2]). Horbeløf miste 28 Tdr. Allmiskorn,

[1]) Aabent Rum i Hdskr.

[2]) Jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. VI. 445 ff.

130 Brød og 30 Oste. Sylva antiqvitus donata interdicitur. [Af] Præstegaardtz aufling og jord blef betalt 15 Rdlr.: gich aldrig schat af før.«

1688. »Kopschat huer Person 1 Slet Dlr. Hustruerne 3 Rdlr. Ildsted 1 Dlr. — 11 Dlr. 2 ℔. Strax derpaa Defensions Styr 10 Rdlr.«

»Nyt, Nyt, Corselidze By afbrydes, Marken indelukkes, og . . . . .[1]) indelukkes, Græsgang betages fattige Folck. Møllerne er angifuen at gifue Landgille og Qvartaler.«

»Bønnetz gaard afbrydes, der det [netop] var bygget. Taget og allt Schillerom afbryt igien og ligger.«

»Skudaar. Rugen blef till blaa Urter. Biscopen D: Thomas Kingo slaaer Mangel i den udgifne Princessinne Steur, vaar udgifuet 45 Dlr., nu derpaa efter anslagen[2]) Mangel 15 Dlr.«

»Nyt, Nyt, nu anslaaes Præsternis Jord og Auling till den grumme Afgift 1 Rdlr. [af] 1 Td., og er Horbeløf ansat for 15 Tdr., der 15 Rdlr. at betalle under Exeqvution till d. 31. Jan. 1689.«

- - -

Hertil kan endnu føjes følgende Brev fra Provsten i Sønder Herred paa Falster, Hr. Jakob Hansen Sadolin, til Biskop Th. Kingo.

Felix anni recens ineuntis auspicium, cum ætatis propagatione pariter in multos annos.

Nobilissime et maxime Venerande Dne Episcope, Pater et Fautor magne, summa pietate colende. Her fremsendes Op-

[1]) Aabent Rum i Hdskr. Maaske skulde der have staaet: Skovene.
[2]) Hdskr. har: afslagen.

tegnellse paa de Døde og Fødde, saaledis ved Soegne-Præsterne her i S. Herret indgifuen, som er allerede med den anden Poest i Decembr. till Kongl. Politie-Mester hensent, huor om ieg lood et bref omgaa til Sogne-Præsterne tillforn, at de deres Optegnellse betimmelig wille till bestemte Poestdag fremsende. Men som M. Gregers Zimmer[1]) blef ude og icke fremkom med sin Opschrift, kunde ieg icke vide, af huad Aarsag, som det omgaaende bref waar med degnen till hannem med udschrift ocsaa hen stillet. Fremsende ieg de andre, som waar i beredtschab, med Posten, och siden wed et andet sært bud schref M. Gregers till, hui hand icke till bestemt Post schicket lige saa well som de andre og fremsendte sin Fortegnellse. Excuserer hand sig, hand icke herom hafde faaet det omgaaende bref, og setter Schylden hen paa Degnenis forsømmelse. Maatte wed en anden Post schicke M. Gregersis á part till Wellb. Politimester. M. Gregers Zimmer gifuer och for, som brefuene blifuer alltid mesten hoos hannem hindret og beliggende, at[2]) hannem icke maa en Discipell af scholen bewillges, som enten de ankomne brefue wed Posten eller de andre omgaaende brefue till det allerneste Sogn Systofte eller Kirckeby der till Degnene kunde frembære, huilcket waar billigt, eftersom schole-disciplerne niuder korn og pens af samme Sogne.

Hr. Bent Grimmeton, Sogne-Præsten i Morsby, blef angreben af et sting i Siden, og hollt sig noget till som Hoste og Kulldsot, lige som uvulæ Drøbelens till-falld. Sygdommen tog ofuerhaand, saa at hand maatte bakke og døde d. 30. Xbr., laa kun saa faa Dage; siuntes, som ieg kunde dømme, en plackfeber[3]). Nu fallder vores ydmygelig begiæring her af Herredet till wores høyærwærdige Fader og Biscop, hand will wære os behiellpe[lig], at samme Aastruppe kalld icke schulle for længe wære leddig. Det er wit begrebed med de byer, der

---

[1]) Sognepræst i Nykjøbing og Systofte.

[2]) D. e. om.

[3]) Formodentlig hvad ellers kaldes Fleckfeber. Om Hr. Bent Grimeton se Im. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie I, 137–8.

ligger till, for Umag og Sognebud Nattetide, og Herredet widt spred at ud till Giessør, besuerligt for Sogne-Præsterne. Wor Herre beware Oss for H. Peder Dam[1], som nogle af hans wellyndere tall om og gierne saae. Gud ramme sit N. [ɔ: Navns] ære. Hr. Bent siuntes noget for sig sellf, lefde meget schickelig, studerede flittig og hafde nu[2]) good yndest. — Wale Nobilissime Dne Episcope et domus et Ecclesiæ Dei bono diutissime vive.

Nobilitat. et Excellentiæ
Horbeløff, d. 31. 10br. 1693. Tuæ amantissimus
Jacob. Joh. Sadolin.

Udskrift: Wellædle och Wellb. Doctor Thomas Kingo, Superintendent offuer Fyens Stift, min Høyærværdig Hr. Biscop, dette beredtwilligst. Oddensee Bisppegaard.

Franco Kiøbenhaffn.

Orig. i Fyns Bispearkiv. Stiftets alm. Breve 208 a. Vedlagt findes en Optegnelse om Tallet paa Fødsler og Dødsfald i Sønder Herred paa Falster i Tiden fra 1ste Adv. Søndag 1692 til samme Tid 1693.

---

[1]) Havde tidligere været Sognepræst i Aastrup, men var bleven afsat, se Im. Barfod a. Skr. I, 133—7. Han kaldes der Damb. I en Indberetning i Fyns Bispearkiv skriver han sig dog selv, ligesom her: Dam.

[2]) Mulig skal der læses: en.

Smaastykker.

VI.

Om Ansættelse af en Bogtrykker ved Sorø Akademi 1641.

Medens der i vore Dage findes Bogtrykkerier saa godt som i enhver Kjøbstad, ja endog i enkelte Landsbyer (saa som Lyngby, Odder og maaske flere), saa var Forholdene for halvtrediehundrede Aar siden et ganske andet; thi da var det en stor Undtagelse, naar der udenfor Kjøbenhavn fandtes noget Bogtrykkeri. I Aarhus trykkede Hans Skaaning saaledes de af ham selv forfattede Bøger og vel ogsaa enkelte andre, men dermed er nok Tallet paa de daværende danske Provinsbogtrykkerier udtømt, indtil Sorø Akademi 1641 var saa heldigt at faa en egen Bogtrykker i Henrik Kruse, der tidligere havde virket en halv Snes Aar i Kjøbenhavn [1]).

Da jeg har fundet det af Hofmesteren for Sorø udstedte Brev, hvorved denne Bogtrykker fik sin Ansættelse, skal det her meddeles som et lille Bidrag til vor Litterærhistorie.

Jeg Henrich Ramell till Beckeschouff, Hoff-Mester for det Kongelige Adelige Academie Soerøe och Befallings Mand

---

[1]) C. Nyrop, Bidrag til den danske Boghandels Historie I, 157. (Jvfr. foran, S. 207, Not. 1).

udj Børlumb Closter, kiendis och giør her med witterligt, adt efthersom Hans Kong. Mayt. haffuer Naadigst beuilget adt maa wehre it Bogtryckerij her ued Stedet, der hos mig befallit om en dychtig Person, samme bestilling at forestaa, at forhøre, Saa haffuer ieg der till nu antaget neruerende Hendrich Krussze aff Kiøbenhaffn thill samme bestilling, och det med slig Condition och Wilkor, som effterfølger:

1. Først skall hand holde it gaat welbestilt Thryckeri, saa uidt dette Steds Fornødenhed kan fodre och vdkreffue.

2. Dernest skall hand paa hans egen Bekostning trycke alt huis paa Academiens weigne offentlig bliffuer anslagen, som udj Patenter och andet saadant.

3. Desligeste adt hand for billig werd skal thrycke huis hannomb aff Professorerne bliffuer leffueridt, saa som mand best med hannomb her effter kand accordere.

4. Item skall hand iche for nogen Fremmede noget thrycke, vden med min Beuilling och Sambtøcke, huorimod hannom er loffuedt, adt skall haffue aarligen thill Besoldning Thou Hunder Rix Daller, som skall angaa fra Paasche først kommendis, frij Hus och Woningh, saa och adt niude alle de Priuilegia, som Kong. Mayt. haffuer Professorerne her sammestedtz Naadigst med forlehnet. Desligeste skall hand haffue frij Wogne thill hans goedtzs at fløtte fra Kiøbenhaffn och her hid thill Stedet. Thill Vindesbiurd wnder mit Zignet och egen Haand.

Actum Sorøe dend 15. Februarj Anno 1641.

(L. S.) H. Ramell
Ma. pp.

Orig. i Ny kgl. Saml. 767. Fol. (Kun Underskriften egenhændig).

VII.

Henning Jørgensen Brand og Anne Urne.

Biskop Engelstoft har i sin Tid[1]) med Føje gjort opmærksom paa, at en af Grundene til Adelens synlige Tilbagegang fra det 17de Aarhundrede af vistnok maa søges i den sædelige Fordærvelse, som Forordningen af 19. Juni 1582 ikke modarbejdede, men fremmede, idet den bestemte, at Børn avlede i Ægteskab mellem en adelig og borgerlig (fri og ufri) ikke kunde arve adeligt Jordegods. Følgen blev nemlig, at ikke faa Adelsmænd foretrak løse Forbindelser for lovligt Ægteskab, eller, om de ægtede en adelig Jomfru, havde de dog »et Bolskab« ved Siden af, noget der nødvendig maatte give Anledning til uhyggelige Rivninger og Opløsning af Familiefreden. Hvad kunde det hjælpe, at det strængt var paalagt Præsterne ved Forordningen af 11. Juni 1580 uden Persons Anseelse at anvende Kirkens Tugt mod dem, der levede i usædelige Forbindelser, naar Regjeringen selv modarbejdede den her udtalte Hensigt ved den ovennævnte ubillige Bestemmelse!

Sagen var den, at Adelen vilde have sine Døtre standsmæssig forsørgede ved Ægteskab, derfor skulde det gjøres Adelsmænd saa godt som umuligt at gifte sig med ufri Kvinder. Men man tog sig ikke i Vare for, at man derved beredte ikke faa Kvinder af adelig Stand et sandt Helvede, naar de maatte se sig tilsidesatte for et Bolskab, ja mangen Gang bleve ilde behandlede af en Husbonde, som af verdslig Beregning havde indgaaet Ægteskab, uden at hans Hjærte havde nogen Del deri. — Forholdet imellem de to i Overskriften nævnte Ægtefolk, der hørte til

[1]) Hist. Tidsskrift 4. R. V, 151—2.

den fynske Adel i Slutningen af det 16de Aarhundrede. synes at have været ganske af den Art, som her er beskrevet.

Henning Jørgensen Brand (ell. Brandt) var født paa Falster og ejede Mullerupgaard i Flødstrup Sogn i Vinding Herred[1]), der vel maa adskilles fra den anseeligere Hovedgaard Mullerup i Gudbjerg Sogn. Han var bleven gift med Anne Urne, en Søster til Hans Urne til Drejbygaard i Munkebo Sogn, hvilke tvende Søskende vare Børn af Anders Urne til Drejbygaard og Fru Margrete Tinhus[2]).

Om Henning Brand og Anne Urne have haft Børn, vides vel ikke med Vished; men det er dog sandsynligt, at Jomfru Margrete Henningsdatter Brand, der 1603 fandt Optagelse i Maribo Kloster, var en Datter af dem[3]). Forholdet mellem Ægtefolkene blev i Tiden meget slet, da Henning Brand tilsidesatte sin Hustru for løse Kvinder, med hvilke han havde flere Børn. Da den dybt krænkede Hustru indgav gjentagne Klager til Regjeringen over den Uret og Mishandling, hun var udsat for, foranledigedes derved flere Kongebreve, der vel give os Kundskab om Misforholdet, men neppe have afhjulpet det. Det er disse Breve, som her skulde meddeles.

1.

Axell Brahe och bispen wdj Fyens stigtt finge breff, fru Anne Vrne och Hening Jørgenßen anrørendis.
Christianus 4.

Vor gunst thillforn. Wiider, att oß elskelige fru Anne Vrne Hening Jørgenßens haffuer vnderdanigst giffuit oß

[1]) Mester Jacob Madsens Visitatsbog ved Crone, S. 70—1.
[2]) Hofman, Danske Adelsmænd III, 271 Tab. I Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. IX, 372 Not 1, siges, at de vare Børn af Claus

thilkiende, huorledis hindis hoßbund forne Hening Jørgenßen schall siig wdj sin echteschabs standt møgett wschickeligen och wthilbørligen haffue forholdett, wdj thet hand med en anden quinde schall haffue haffdt wschickelig omgengelße och afflitt børn medt hinde emoedt thend echteschabs løffte, hand forne hans hustrue loffuitt och suoritt haffuer, och hun for slig hans onde leffnit och anden wthilbørlig omgengelße er wnduiigtt fraa hannom thill wor Kiøpstedt Ottenßee, huor hun aff hannom om natte thiide er bleffuen epthertrachtedt och offuerfalden, och hun therfore er vnderdanigstt begierendis emoedt hannom att forhielpis thill rette och epther sliig leilighedt med hannom att motte bliffue aff schildt. Thj bede wy ether och ville, att naar j her met besøgis, j tha med gemene consistorio thersammestedtz indsteffner forne Hening Jørgenßen och hans høstrue, forne fru Anne Urne, for ether wdj rette, grandgiffueligen forfarendis therudinden aldt leilighedt, om hand epther forberørte leilighedt siig emoed hinde haffuer forholdett, som thet sig en echte mand emoedt sin echte høstrue burde. Sammeledis attj och indsteffner forne quinde, som hand wdj saa maade schall haffue leffuit wschickeligen medt, och siiden kiender och dømmer therudinden och j samme sag, huis christeligtt och rett kandt were. Giffuendis thet klarligen vnder ethers signeter fran ether beschreffuit, som j wille andßuare och were bekiend. Ther met etc. Actum Haffniæ 3. Junij anno 1595.

Fynske Tegnelser II, Fol. 421.

Urne til Beltebjerg, hvilket ikke er rigtigt. — Om den Anna Urne, af hvem et Brev fra 1568 findes meddelt i anf. Samlinger, I, 115—6, er den samme, som var gift med Henning Brand, maa vi lade uafgjort.

[3]) A. Kall Rasmussen, Musse Herred paa Laaland, S. 204.

2.

Christoffer Valckendorff, Erick Hardenberg, Abßolon Giøe och Lauritz Brockenhuß finge breff, fru Anne Vrne och hindis hoßbunde anrørendis.

Christianus 4.

Wor synderlig gunst thillforn. Wiider, att oß elskelige frue Anne Vrne haffuer vnderdanigstt supplicerit. giffuendis klageligen thillkiende, huorledis hindis hoßbunde schal sig møgitt vschickeligen och wthilbørligen emoedt hinde schicke och forholde bode medt løßachtighet och ontt leffnitt, som hand med andre quindfolk vdj ligger. saa well som ellers medt hug och slag, handt hinde schall offuerfalde, och ellers j andre maade wbilligen sig emoedt hinde forholder, eptherßom i aff hoesliggende hindis supplication ydermere kunde haffue att forfare. Thj bede wy ether och begiere, attj med thett første thill beleiglig thiid bescheeder thennom begge for ether, forfarendis therudinden aldt leilighedt,' och siiden giører ethers beste och mugligste fliit, attj wed nogen liidelig middell kunde [thennom] forliige och fordrage, saa the egien kunde komme thillsamen och leffue med huer andre christeligen och well, som echte folck bør att giøre, eller ochsaa vdj andre maade thennom emellom forhandler, effter som billigtt och rett kandt were. Ther medt etc. Actum Colding 20. Februàrij anno 1596.

Fynske Tegnelser, II, Fol. 473.

3.

Christian thend fierde med Gudtz Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis vdualde Koning.

Wor synderlige Gunst thillforn. Wiider, at Oß Elske Fru Ane Wrne vnderdanigst for oß haffuer ladet berette,

huorledis att hindis Hosbunde Henning Brandt schall holde hoß seg vdj hans gaard en Skiøge, mett huilchen hand och haffuer afflet barn; och endog hun mett forne hindis Hosbunde wdj gott folckis Neruerellse bleff forligtt, att hand schulle skillie sig aff med same Quindfolch och iche haffue hinde mehre vdj sin omgengelse, och hun egien att drage thill hindis Hosbunde, huilchet hun och giortt haffuer: Saa haffuer dog forne Henning Brand, emod hans løffte och thillsauffn, thagett same løse quindfolch thell seg egien, och holder hinde hoß seg vdj Acht och Ere, och i thett sted slagett sin echte høstru och handlett ilde med hinde, saa att hun blodig och blaa er dragen fraa hannom igien, och nu paa tho Aars thiidt haffuer veritt foraarsagett vdj stor Armod och Elendighed att verre fra hannem, vnderdanigst begierendis, att wij for Gudtz skyld och aff Øffrighedtz Macht wille vdj thenne hindis hogtrengende leylighed haffue med hinde ett christeligtt indsehende, och forordne the billige Middell, att hun for slig hindis hoßbundis vthilbørlige gierninger maa bliffue hannom quitt och hannom fraaskild, epthersom hun sielff thend leylighed viidere kand berette. Tha bede wij eder och ville, att naar I her mett besøgis, I tha indsteffne begge Partterne, saa uell som och thend quinde, hand holder hoß seg, ved Naffn Giertrud Rasmußdater, for eder vdj rette, thagendis mett eder nogen aff Heridz-Prouisterne vdj vortt land Fyen, och grandgiffueligen thervdinden forfarer ald leylighed mett alle omstendige Vilkor, och siden endeligen dømmer thennom emellom, om forne Henning Brandt saa haffuer skickett siig vdj sitt Echteschab emod hans høstru, som thett en erlig och gudfryctig Echte-Hosbunde bør att giøre, och om hun for slig hans onde leffnett och vchristelig omgengelse bør att verre schild fra hannom eller iche, och huis I therudinden kiendendis och dømmendis vorder, attj thett clar-

ligen vnder ethers Segnetter giffuer fra eder beschreffuett, som I wille ansuare och were bekiendt. Ther mett schier vor Vilge. Beffallendes eder Gud. Schreffuett paa wortt Slott Kiøpnehaffn thend 5 dag Maij Aar etc. 1596. Vnder wortt Signeth.

Hogbete wor Allernaadigste vdualde Herre Prindtz och Konnings thillforordnede Regierings Raad.

Christoffer Valckendorff, egen handt. Sten Brahe Egen hand. Mandrup Parsberg egen handt.
Arrild Huittfeld.

Udskrift: Oß Elske Hederlig och Hoglerd Mand Mester Jacob Madtzenn, Superintendent offuer Fyens Stigt.

Orig. i Fyns Bispearkiv. Stiftets alm. Breve 59.

I Fyns Bispearkiv findes Udkast til en Skrivelse fra Biskop Jakob Madsen, hvorved han i Henhold til ovenstaaende Befaling indkalder Fru Anne Urne til at møde paa Consistorii Hus i Odense. Ligeledes indkaldes Gertrud Rasmusdatter. Det følger af sig selv, at Henning Jørgensen ogsaa maa være bleven indkaldt, men Notits derom mangler, ligesom om Dagen, da Forhandlingen holdtes; men Biskoppens Udkast til ovennævnte Indkaldalser har følgende Paategning: »W. Christopher [Valckendorff], Hoffmesteren, sagde, at denne Sag vilde komme ind for Kongen og Raadet [15]96, Novbr. 4.«

Det er os ikke bekjendt, om Ægtefolkene ere blevne skilte ad, heller ikke vide vi, hvad Kongen og Raadet har dømt[1]). Men at Henning Brand har fortsat sit for-

[1]) I Sechers Udgave af Kgl. Rettertingsdomme fra denne Tid findes intet om Sagen. Rimeligvis er det da kommet til et Forlig. Men det er for øvrigt sandsynligt, at Ægtefolkene siden den Tid have levet hver for sig.

rige Levned, synes at fremgaa af følgende Antegnelse, som Biskop Jacob Madsen har indført (S. 84) i sin Visitatsbog under 20. Juni 1598, da han visiterede i Flødstrup:

»Jeg havde Henning Brand for om hans uskikkelige Levned; [han] hentede den Kvinde fra Langeland til sig, som talte Hr. Anders i hans Ord i Prædikestolen[1]). Er forvunden til Herredsting og Landsting, og fik et Barn til hans[2]); lagde en Kræmmer dertil. Undskyldte sig: ingen skulde bevise hannem noget over; vilde leve for Gud uskyldelig.«

Den 13. Februar 1602 døde »Fru Anne Urne Henning Brands« i Odense[3]), formodenlig i den da grasserende Pest. Manden nævnes endnu af og til i de følgende Aar. Saaledes blev han i Maj 1604 tiltalt ved Kongens Retterting af Niels Bang, Raadmand i Bogense, for en Sum Penge, som hans afdøde Hustru, Fru Anne Urne, skyldte, ifølge Bevis udstedt 13. Juli 1599. Da Henning Brand ikke mødte, blev han dømt til at betale Pengene og desuden Kost og Tæring til Sagsøgeren[4]). — Denne Sag tyder ikke paa, at Ægteskabet har været formelig opløst. — I det følgende Aar omtales det, at Henning Brand havde givet Præsten i Kjerteminde Ukvemsord for en Ligprædiken, han havde holdt over en vis Jens Jonsen. I den Anledning blev der rejst Klage mod ham paa Kjerteminde Byting[5]); men Udfaldet er ikke bekjendt, og dermed ophører, hvad vi vide om denne lidet tiltalende Personlighed.

---

[1]) Vistnok har Præsten dadlet hendes usædelige Levned, hvad da har givet Anledning til hendes Indsigelse.
[2]) D. e. i Henning Brands Hus
[3]) Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. VI, 454.
[4]) Secher, Kongens Rettertingsdomme 1595—1604, S 572. Her kaldes Manden: Henrik Brand til Mullerup.
[5]) Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. III. 8.

VIII.

Brev fra en Herremand til hans Foged 1635.

Efterfølgende Brev, der giver os et ganske morsomt Indblik i Husførelsen paa en Herregaard i Christian IV's Tid, er skrevet af den hæderlig bekjendte Niels Trolle til Trolholm (nu Holsteinborg), der senere blev Statholder i Norge, og hvis Levned og Fortjenester en af hans Standsfæller, Oluf Rosenkrantz, 1669 skildrede i et udførligt Mindeskrift, »Statua triumphalis memoriæ Viri magnifici Dn. Nicolai Trolle de Trolleholm, Eqvitis aurati, Regis Daniæ Consiliarii, Norvegiæ Proregis et Arcis Aggershusianæ Præfecti, Virtutum heroicarum exempli illustrissimi, dedicata«[1]). — Brevet er egenhændigt, men Skriften utydelig og Stilen ufuldkommen.

Helsen med Gud. Wide maa du Matz Andersen, att du skalt tilsende mig nu med Christen den Bewis, som Christoffer Iffuersen haffuer giffuet dig paa kornet, att ieg kand nu kreffue penge dereffter. Jeg sender dig och 30 Spdlr. som Otte Brahe Stensen skal haffue til Rentepenge aff 500 Spdlr. til Juelafften, att du giemmer samme bewis och sender mig den med første leilighed saa wel och Fredrich Parsberg[s] paa de 18 Spdlr. Jeg sender dig och 50 Allen Islandsk Wadmell til Klede til Stackarle, saa send mig nu strax en zedel paa 15 eller 16 aff de armeste, at ieg kand deraff vdwele, huilcne ieg wil haffue, och set NB. til dennem, som dig siunis best dett fornøden att haffue, saa skall ieg siden med første leilighed sende dig zedel paa dem, der skall haffue. Du skaltt och

[1]) Jvfr ogsaa Danske Mag. 4. R. V, 3—4. Hist. Tidsskr. 3. R. III, 591. IV, 513. 554. Kbhvns. Univ. Hist. IV, 610.

sende mig den indsyltet Melck, som ieg fick horde (?) Nellicken til i Sommer, saa well och den Tinflaske fuld aff lawendel wand, och siden de 2 mindste aff Rosenwand, och den 4 aff Isopwand. Hand skulde tage post wognen hid, och dersom det wille sleine en dag, da drage hid, paa det det skulde ike fryse. Giør flaskerne wel reine først. Saa skulde du och sende mig de offuerbleffuene Ebler well indpackett, och de walnødder, som Vrtegardsmanden haffuer, och dersom der war noget mere ellers, da det och sende med hannem, saa well och beskeden, der er kommet tilbage igien paa de Breffue fra Sandholt[1]). Inden I begynde nu att sette paa Rudholmb, saa will ieg endelig, at de peele, som ike kand komme vnder wandet, som ieg frygter seerdelis for de paa den nordre side, att I skal optage saa mange steen, att I endelig kand nedsla dem saa dybt, att de kand komme vnder wandet om sommeren, ochsaa naar der er lawe wand mere end om foraaret, thi ellers ronder de strax, och saa falder steenene neder igien. Lad mig wide, huor øxene triffues, och om de ere wel tilpaes, och [huor] mange du haffuer kiøbt siden till, med huis widere leilighed paa jorden, saa och huis arbeidet er wed haffuen, om den hoel er slett opfylt, och om Hans Hugger haffuer giort møllen ferdig och arbeidt flittig paa haffuen, ellers skal hand wist faa vtack, kommer ieg hiemb, som ieg

[1]) Vedlagt findes en fra Sandholt (i Fyn) udstedt Kvittering, men rigtignok fra en senere Tid. Den lyder saaledes:

Jeg Niels Krabbe til Schielling giør witterligt, att min kiere Suoger Niels Trolle till Troldhollmb haffuer nøyachteligen contenterit och betalt mig for ald Affgifften aff Scharholtz loed, saauit mig med rette burde och tillkommer aff bete min Suoger Niels Throlle, saa hand mig slet och aldelis intet i nogen maade derpaa schiuldig bliffuer Thill Vitterlighed vnder min egen haand. Actum Sandholdt dend 16. Martij 1646.

Niels Krabbe. E. hd.

wenter med første. Dett første postwognen er nu hiembkommen igien for Christen, och allerførst det sleiner noget i weiret, saa skall smidden drage hiemb, thi ieg tencker, hand maa nu snart en gang haffue affgiortt der: lad ham nu giøre sømb och skou i forrad til mit behoff til Kiøbenhaffn, och tage med sig, och ladt ham nu giøre [sig] ferdig hos dig, saa du skaltt ike strax haffue smed igien, naar hand er vden for porten; och skall hand tage postwognen och enda en wogn, och drage til Harrested, og der paa tage en thønde Eble, Helle Vlstand loffuet mig, och altt det lerrit der er. Hun loffuede mig wel och nogen Moest, den skal hand dog intet kreffue, men er der Rumb paa wognen til den, och hun wil sende den nu, saa kand hand den modtage. Lad Vrtegardsmanden mig lade wide, huad wand og huor meget vngefehr aff huer slag hand haffuer endnu vdi forrad, mere end hand mig nu tilsender. Hermed dig Gud befahlett. Wallø 22. Decemb. 1635.

N. Trolle, Mppria.

Udskrift: Matz Andersen, Foget paa Trolleholmb tilhende Trolleholmb.

Orig. i Univ.-Bibl., Rostgaardske Saml. 158. 4°.

IX.

En Formaning given en Adelsmand.

Efterfølgende Formaning, som Præsten Sone Hansen i Ryslinge gav en af sine Sognemænd, Claus Hvitfelt til Krumstrup, i Anledning af hans usædelige Levned, illustrerer nærmere, hvad ovenfor S. 557 ff. er sagt om den sædelige Tilstand blandt Adelen. Stykket er udateret,

men da Hr. Sone Hansen blev Præst i Ryslinge 1571, og Claus Hvitfelt døde 1591, ligger det mellem disse to Aar, og vel nærmest det sidste. (Jvfr. Danske Kirkelove II, 158. M. Jacob Madsens Visitatsbog ved Crone, S. 177 ff.)

Domini Zenonis, Pastoris Ryslinge, admonitio ad scortatorem Claus Hvitfelt paa Krumstrup, parochianum suum in Ryslinge.

Naade og Fred af Gud Fader ved Jesum Christum vor Herre ynsker Jeg Eder, kiere Claus! nest tilbørlig Tacksigelse for Eders mangfoldige Velgierninger, hvilche Gud skal belømne, og Jeg af min fattige Formue vil findis Eders villig og underdanig tienere i alle de stycker, som Gud kand være u-fortørnet og mit Embede u-forkrænket.

Kiere Claus! Eders Fromhed vel veed af Guds Ord, som I ofte læse (dog Jeg frygter desverre med ringe Frugt) hvad Gud udkræver af sit Ords Tienere, som I kand lese hos Propheten Ezechiel cap. 3 og mange andre stæds. Saa hafver Jeg, kiære Claus, tilforne baade muntlig og skriftlig paamindet Eder, raadt og formanet, at I skulde ofvergifve det ugudelige Skørlefnet og Bolerie, som I her til dags, mange til stor Forargelse, hafver Eder med besmittet. Og endog hverken Guds egen Advarsel iche heller Eders egen Forpligtelse, meget mindre mit Raad (som Jeg paa Guds og mit Embedis vegne til Eders egen Salighed haver gifvet) har desværre hertil noget udrettet, dog efter St. Pofvels Formaning, som hand gaf sin Discipel Titum og alle troe Prædichere, vil Jeg iche herved lade det være endet; men til det, at Jeg daglig beder Gud, at hand vil Eder omvende, vil Jeg endnu have Eders Velbyrdighed raadt og formanet, at I iche nu lenger søler Eder her i forne Synd; thi Syrach siger, at Synden

anden Gang er for meget, men tredie gang fører straffen med sig.

Hvad ville I nu tencke, som paa 7 Aars Tid haver haft Eders vitterlige Bolerie med 4 Tripper, den ene efter den anden; Gud veed, hvad der er skeet hemmelig. Tencker nu derfor til, enten at lefve kydskelig, eller at bruge det Middel, Gud hafver gifvet[1]). Og betencker derhos, hvor haardelig Gud baade truer og straffer samme Synd. Trudselen er saare forfærdelig, at Scørlefnere, som iche i tide giøre Poenitentz, sculde iche hafve part i Guds Rige. Straffen vil iche heller feyle; thi paa een Dag er for denne Skørlefnets-Synds skyld omkommet 23000 Mennisker, 1. Cor. 10. Hvordan Straff der vil efterfølge i sin Tid i Helfvede, gifvis tilkiende Apocal. 21: Scørlefneris Deel skal være i Pølen, som brænder med Svogel og Ild, hvilchet der er dend anden Død. Og skal I vide, at det kan intet undskylde Eder, at I maa vel skee mener, at I giøre vel derudi, at I saaledes forfremmer de Fattige til Brødet og Biering, fordi Guds Forbud mod denne synd udelucker alle saadanne Meninger, og lyder saavel om de fattige og u-fribaarne, som om de Rige. Icke heller duer Menniskers tycke og mening, uden saa er, at Guds Ord dem himler. Dina Jacobs Datter var fattig at regne imod Sichem, som hende belaa, og hun hafde vel kunnet komme til Brødet og faaet ham tilegte, men Gud vilde iche saa hafve det, hvorfor Sichem med sin Faders ganske Huus blev haardeligen straffet paa Lif og Gods. Derforuden, kiere Claus, hvad denne Skørlefnets Synd udretter, og hvor skadelig en Ting dend er hos Eder, kand mand vel kiende paa hendis medfølgende Staldbrødre (thi ingen Synd er eene) som er Prædikens og Guds Ords Forsømmelse og Foragtelse, Sacramentets og Afløsningens Van-

[1]) Nemlig lovligt Ægteskab.

ærelse og Forsmaaelse, hvilche sandelig ere de visseste Tegn at giøre Skilsmisse mellem et Guds Barn og en Helvedis Arving, uden der skee en sand Poenitentz. Herhos følger og mange Menniskers Paatalelse, ja! endogsaa undertiden onde Ynsker og Forbandelser. Jeg vil intet tale om den skiendelige Forargelse, der kommer af Eders u-skickelighed, hvorom I haver haft exempel i Eders egen Gaard. Gud give, I iche faar flere i Fremtiden. Jeg fattig Mand hafver tit paa mit Embedis vegne paamindt andre om denne Synd, da hafver det strax været mig i Næsen kast, at Jeg skulde straffe dem, der længere og aabenbarligere hafver syndet. Hvorfor I maa tage for got, om Jeg i Menighedens paahørelse her noget om rører; thi vitterlige Synder maa og skulle aabenbare straffis, som Paulus lærer. Kiere Claus! efterdi denne Synd fører saa u-sigelig meget ondt med sig, og afvender saa meget got, vil Jeg for Eders egen Salighed hafve Eder formanet, at I [illegible]lde op og giør en sand Poenitentz, og tager denne min Paamindelse saa af dend, der vilde Eders Velfærd til Lif og Siel, som Jeg herpaa vil have Gud til Vidnesbyrd, saa vil Gud ogsaa bortkaste Eders Synder i Havets Dybhed og iche mere ihukomme dennem, Mich. 7. og endelig skal denne min Formaning staa imellem mig og Eder paa Dommens Dag. Befalendis Eder Gud etc.

Afskrift i Rigsarkivet, Klevenfeldts Samlinger under Hvitfelt.

Tillæg og Rettelser.

S. 11. Det kunde have været omtalt. at St. H. Stephanius 24. Marts 1619 og 1. April 1620 var Respondens ved Disputatser over Emner af Logiken. ved hvilke Prof. Hans Jensen Alanus var Præses. (Rørdam, Kbhvns. Univ. Hist. III, 615—6).

» 92. ff. Hr. G. L. Wad har gjort opmærksom paa, at den i Byfoged Jens Mouritsens Brev til M. Hans Allesen omhandlede unge Pige uden Tvivl maa have været den i Personalhist. Tidsskr. I, 264 ff. omtalte Anne Andersdatter, som 1668 blev gift med Kancellisekretær Povl Nielsen (Rosenpalm). Paa det nævnte Sted i Personalhist. Tidsskr. omtales ogsaa M. Hans Allesen.

» 95. Den her omtalte Søn af M. Hans Allesen, hvis Navn Treschow ikke kjendte, var Hr. Oluf (Hansen) Allesen Præst i Terslev og Ørslev, der døde 7. Sept. 1694. (Wiberg, Alm. dsk. Præstehist. III, 303).

» 86. Fr. Barfod har i sin Tid i Nordisk Ugeskrift udg. af Selskabet for en forbedret Retskrivning, S. 427—8, offentliggjort et Brev, dat. Hafniæ 9. Juli 1689, fra Biskop Hans Bagger til M. Niels Holgersen i Ørslev, hvoraf fremgaar det fortrolige Forhold, der fandt Sted mellem disse to Skaaninger.

S. 111. I Thottske Saml. 1061 Fol. findes et Hdskr. med Titel: »Controversia inter Willichium Westhovium et Nicolaum Fossium de residentia Fossiana, Lundiæ 1639«. (Et Par Smaanotitser vedrørende Niels Foss's Studeringer udenlands findes i Hist. Tidsskr. 5. R. IV, 656, Not. og hos Gjellerup, Jens Dinesen Jersin, S. 41).

» 147. Af Acta Consistorii 9. og 16. Juni 1649 ses, at Jens Foss under sit Ophold i Kjøbenhavn optraadte paa sin Svogers M. Bjørn Dracharts Vegne i en Strid, denne havde med M. Jens Dolmer angaaende et Pengemellemværende. Konsistoriets Konklusion blev, »at eftersom der er ingen rigtig Haandskrift, men Krav mod Krav, skulde tvende Dannemænd forordnes, som imellem dennem skal likvidere.«

» 147. Jens Foss's Doktordiplom (samt nogle Stamtavler over Slægten Foss) findes i Rigsarkivet; jvfr. T. A. Becker, Historisk Museum, S. 138.

» 159. Not. 1. Naar der her er sagt, at Dr. Hans Svane under sit Ophold i Norge 1661 kan være bleven gjort opmærksom paa. at der i Norge fandtes en Lokalitet (Svanø), der mindede om hans Navn, saa bør denne Bemærkning udgaa, da Forholdet vistnok er dette, at Navnet Svanø er dannet efter Biskoppens Navn.

» 177. Af Stykket »De recte conservandis Scholis« findes ogsaa en Afskrift i Univ.-Bibl., Addit. 69. 4°, hvilken endnu bestemtere antyder, at Stykket stammer fra Aaret 1617.

» 197—8. Brevet til Universitetet om at udlevere Stephanius historiske Dokumenter, findes trykt hos S. B. Smith, Om Kjøbenhavns Universitetsbibliothek for 1728, S. 82—3.

S. 199, Lin. 11: nedlægge, læs: indlægge. (Jvfr. Smiths Skr., S. 33—4).

» 229, Not. Hübners Hamburg. Bibl. historica er siden fundet. Den nævnte Artikel i dette Skrift giver en ganske vakker Beskrivelse af Stephanius's Udgave af Saxo, men indeholder ikke selvstændige kritiske Bemærkninger eller andet, der kan supplere, hvad Stephanius i sine »Notæ uberiores« alt har meddelt.

» 278. Om Meursius's efterladte Samlinger og Breve jvfr. Nyt hist. Tidsskrift VI, 243.

» 299. At Chr. Friis's Optegnelser om Krigsbegivenhederne 1612 i alt væsentligt ere uddragne af Kongens egen nu tabte Dagbog for dette Aar, fremgaar af Christian IV's egenhændige Breve, udg. af Bricka og Fridericia, I, 125.

» 331, L. 6 f. n.: hvis, læs: vis.

Registeret til nærværende Bind vil følge med 2det Bind.

erne
gen
tian
le-

